

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ-ΤΟΜΕΑΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ

ΜΑΘΗΜΑ: ΚΑΝΟΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Καθηγητής: Αρχιμ. Γρηγόριος Δημ. Παπαθωμάς

Πανεπιστημιόπολη-Άνω Ίλίσια, 157 84-Αθήνα

Τηλ.: 210-727.5869, Τηλ. & Fax: 210-727.5787

E-mail: grpapathomas@theol.uoa.gr

Web-site: <http://uoa.academia.edu/GrigoriosPapathomas>

Μαγνητοσκοπημένα Μαθήματα ΚανΔικ: Opencourses.uoa.gr/modules/video/?course=THEOL3

Εισαγωγή στο Κανονικό Δίκαιο και την *Κανονική Οικονομία*

(Σχεδιάσμα Εισαγωγής-Προθεωρία Κανονικής Οικονομίας)

[Κανονικό Έγχειρίδιο]

∞

ΑΘΗΝΑ, Άνοιξη 2015

Περιηγητὲς στὴν Λειτουργία

Τῆς Ἀναλήψεως, στὶς πρωινὲς Λειτουργίες
ὀρμήσανε στὴν Ἐκκλησία σωρὸς Περιηγητῆς.
Ὅλοι τοῦ «Σὰν Τζερβάσι». Ἄστοι τοῦ Βύρτεμπεργκ.
Καλοκαιρινοί. Ζέστη εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τὸ πρῶι.
Μπήκαν σὰν κύμα. Φέραν ταραχή.

Μονάχη, ἀτάραχη, ἡ Ἐκκλησία
κράταγε τὶς ὼρες της. Τραβοῦσε τὸν **Κανόνα**.
Γενικὰ ἐπόπτευε, ἴδιος ὁ Θεός, καὶ ἀγκάλιαζε
ὄλους μαζί τοὺς πιστοὺς, ὅθι καὶ ἂν ἦταν.

Μέτρο Ἀποστολικὸ καὶ Νόμος
ἦταν ὅλα τὰ ἔνδον τοῦ Θεοσιαστηρίου.
Τὴν πλήρη Τάξη διόλου δὲν ἔθιγε
ἢ ἀταξία τοῦ συμπτώματος.

(Τάκης Κ. Παπατσώνης [1895-1976], *Ποιήματα*)

* * * * *

«Ἀρχίζω τὸ ἔργον μου ἐν Ὄνόματι Κυρίου.
Θὰ εἶμαι ἓνας πιστὸς ἀντιγραφεὺς·
ὄχι ἓνας ὑπερήφανος συγγραφεὺς.
Θὰ γράψω αὐτά, τὰ ὁποῖα μᾶς παρέδωσαν οἱ Πατέρες.
Μὲ ὅσο τὸ δυνατόν ὀλιγώτερα λόγια.
Θὰ περιορισθῶ μόνον εἰς τὰ οὐσιώδη.
Μὲ γλῶσσαν ἀπλῆν, θὰ ἐπιχειρήσω νὰ καταγράψω τὴν παράδοσίν μας
καὶ ὄχι νὰ τὴν ἐρμηνεύσω.
Μεγάλα ἔργα ἄς γράψουν ἄλλοι.
Ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὴν ἰκανότητα καὶ τὸ χρέος.
Τὸ ἰδικόν μου βιβλίον θέλω νὰ εἶναι ἓνα ἀπλοῦν σημειωματάριον,
τὸ ὁποῖον θὰ βοηθῆ νὰ ἐπαναφέρεται εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἀναγνώστου
ἢ ἐκκλησιαστικῆ παράδοσις μὲ τρόπον σαφῆ.
Καὶ νὰ μὴν παραδοθῆ κάτι,
τὸ ὁποῖον δὲν παρελήφθη ἀπὸ τοὺς Πατέρας».

(Ὅσιος **Βικέντιος ὁ ἐκ Λερίνης**, προλογίζων
τὸ βιβλίον τοῦ *Υπομνήματα [Commonitoria]*).

Ὅλα τὰ λόγια ποὺ ἀκολουθοῦν δὲν εἶναι δικά μου...,
ἀκριβῶς γιατί ... «εἶναι παιδιὰ πολλῶν ἀνθρώπων τὰ λόγια μας»...
(Γ. Σεφέρης, *Ἐπὶ Σκηνῆς*, Στ', Ἀθῆναι, Ἴκαρος, 1966).

Ἀφιερώνεται

εἰς ἅπαντας τοὺς ἀγαπημένους μου φοιτητές,
τοὺς ἐγγύς καὶ τοὺς μακράν,
στὴν Ἑλλάδα, στὴν Δυτικὴ καὶ τὴν Βόρεια Εὐρώπη,
στὴν Ἀφρικὴ καὶ τὴν Μέση Ἀνατολή,
σὲ ὅλους ἐκείνους ποὺ τοὺς δίδαξα κατὰ τὴν τελευταία 25ετία (1994-2020)
τὸ προσφιλὲς καὶ σαγηνευτικὸ καὶ πλήρες χαρίτων
Κανονικὸ Δίκαιο τῆς *Κανονικῆς Οἰκονομίας*,
καὶ εἶδαν [λυτρωτικὰ] σὲ αὐτὸ μία ἄλλη [ἀνύποπτη] προοπτικὴ...,
τὴν «Κανονικὴ παιδεία» σὲ ἄλλα ἰθύπορα πεδία...,
ἵνα ἀνύσιμος ἐπὶ τὰ Ἔσχατα καταστῆ ἡ ζωὴ ὑμῶν.

Γενικός Πίνακας Περιεχομένων

Τομή Α΄

Κανονικές Θεματικές τῆς Προθεωρίας (σελ. 9)

- Εἰσοδικὸ
- Θεματικοὶ Ἄξονες-Θεματικὰ Πεδία τῶν Ἱερῶν Κανόνων

Προθεωρία Κανονικῆς Οἰκονομίας

- I. Ἕνα καινοφανὲς ἐκκλησιακὸ δεδομένο: τὸ *γεγονὸς-Κανὼν*
- II. Οἱ Πρωτοκανονικὲς Πηγὲς καὶ οἱ Ἱεροὶ Κανόνες: ἡ *Κανονοθεσία τῆς Ἐκκλησίας* (Α΄ χιλιετία) καὶ ἡ *Κανονολογία* τῆς Β΄ χιλιετίας
- III. Κανονικὲς Συλλογὲς καὶ Νομοκάνονες: Ἐμφάνιση καὶ ἐξέλιξη τῶν Συλλογῶν καὶ τὸ *Corpus Canonum* τῆς Ἐκκλησίας (1ος αἰ.-883)
- IV. Ἐγχειρίδια Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου (Ἐπισκόπησι)
- V. Ἐπίμετρο τῆς Προθεωρίας
- Ἀκροτελεύτιο
- Πηγὲς καὶ Βιβλιογραφία

Τομή Β΄

Προδρομικὰ καὶ Μεθοδολογικὰ a priori τῶν Ἱερῶν Κανόνων (σελ. 165)

1. Οἱ Βιβλικοὶ δρόμοι τῆς *Κανονικῆς Οἰκονομίας* (Ἡ σχέση Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ Καινῆς Διαθήκης ὡς *πρόδρομος* κάθε μεταγενέστερης *κανονικῆς* ἐξέλιξης καὶ ἀνάπτυξης)
2. Πράξι καὶ «Θεωρία» στοὺς κόλπους τῆς *Ἐκκλησιακῆς Θεολογίας*, τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καὶ τῆς *Κανονικῆς Οἰκονομίας*
3. Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες στὴν ἐποχὴ τῆς Μετα-νεωτερικότητος
4. Ἀκροτελεύτιο-Ἡ κοινὴ Ἐκκλησιακὴ Κληρονομία
5. Συμπληρωματικὰ Διαγράμματα Διδασκαλίας

Αναλυτικὸς Πίνακας Περιεχομένων ἀνά Τομὴ

Τομὴ Α΄

Κανονικὲς Θεματικὲς τῆς Προθεωρίας (σελ. 9)

- Εἰσοδικὸν 9
- Θεματικοὶ Ἄξονες-Θεματικὰ Πεδία τῶν Ἱερῶν Κανόνων 11
 - Τὸ Ἐπιστημονικὸ Πεδίον: «Κανονικὸ Δίκαιο/Κανονικὴ Οἰκονομία» 12
 - Τὰ τρία (3) Φάσματα: «Προ-αιώνιον – Ἱστορία – Ἐσχατα/Βασιλεία» 13
 - Κανονικὴ Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας (Α΄ καὶ Β΄ χιλιετία) 14

Προθεωρία Κανονικῆς Οἰκονομίας (σελ. 15)

- I. Ἕνα καινοφανὲς ἐκκλησιακὸ δεδομένο: τὸ γεγονός-Κανὼν 23
 - Βιβλικὴ ἀφετηρία καὶ Ὀντολογικὸ περιεχόμενον τοῦ «κανόνα» 24
 - Οἱ τάξεις τῶν Ἱερῶν Κανόνων τοῦ **Κανόνα** 29
 - A. Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες κατὰ χρονολογικὴ διάταξιν καὶ ἀνὰ αἰῶνα 30
 - B. Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες κατὰ ὁμοειδῆ ἱεράρχησιν καὶ κατὰ εἶδος 31
 - Διαφορὰ Χρονολογικῆς (A) καὶ «Ἱεραρχικῆς»-Ὁμοειδοῦς (B) κατὰτάξεως 33
 - Ἡ εὐθύγραμμη πορεία τῶν Ἱερῶν Κανόνων 36
 - Θεμελιώδεις Ἄξονες τῶν Ἱερῶν Κανόνων τῆς Ἐκκλησίας 38
 - Ἡ ευχαριστιακὴ-ὄντολογικὴ καὶ ἐσχατολογικὴ ταυτότητα τῶν Κανόνων 41
 - Ἡ δισχιλιετὴς ἱστορικὴ διαδρομὴ τῶν Ἱερῶν Κανόνων 43
 - Ἱστορικὴ συναφειαικότης καὶ ὄντολογικὴ ἀλήθεια τῶν Ἱερῶν Κανόνων 44
 - Ἐσχατολογικὸς εἰκονισμὸς τῶν Ἱερῶν Κανόνων 47
 - Ἀγαπητικὴ οἰκονομία τῶν Ἱερῶν Κανόνων 48
 - Ὁ ἀφαιρετικὸς λόγος τῶν Ἱερῶν Κανόνων 50
 - Ἐγκόσμιες καὶ ἐνδοκτισιακὲς «παθολογίες» τῶν Ἱερῶν Κανόνων 51
 - Σχέσις Ἱερῶν Κανόνων καὶ Πολιτειακῶν Νόμων 52
 - Ὅταν οἱ Ἱεροὶ Κανόνες γίνονται . . . Δίκαιο (!) 54
 - Ἐκκλησία τῆς Θεολογίας καὶ Ἐκκλησία τοῦ Δικαίου 57
 - Ἱεροὶ Κανόνες, Πολιτειακοὶ Ἐκκλησιαστικοὶ Νόμοι καὶ Νομοκάνονες 58
 - Ἡ μέθοδος τῆς κανονοθεσίας ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας (Α΄ χιλιετία) 59
 - Ἡ ὄντολογικὴ ὑπόστασις τῶν Ἱερῶν Κανόνων 64
 1. Ὁ χαρακτήρας τῶν Ἱερῶν Κανόνων 64
 2. Τὸ περιεχόμενον τῶν Ἱερῶν Κανόνων 65
 3. Ὁ σκοπὸς τῶν Ἱερῶν Κανόνων 65
 4. Οἱ προτεραιότητες τῶν Ἱερῶν Κανόνων 66
 5. Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἱερῶν Κανόνων 67
 6. Ἡ Ἀλήθεια τῶν Ἱερῶν Κανόνων 69
 7. Ἡ ἐλευθερία τῶν Ἱερῶν Κανόνων 72
 8. Ὁ ἱστορικὸς πειρασμὸς τῶν Ἱερῶν Κανόνων 76
 - Ἐπίμετρο 78

II. Οἱ Πρωτοκανονικὲς Πηγὲς καὶ οἱ Ἱεροὶ Κανόνες: ἡ Κανονοθεσία τῆς Ἐκκλησίας (Α΄ χιλιετία) καὶ ἡ Κανονολογία τῆς Β΄ χιλιετίας	81
– Πρωτοκανονικὲς Πηγὲς τῆς Ἀποστολικῆς Ἐποχῆς (1ος-3ος αἰ.)	82
• Πρωτοκανονικὰ τῆς Ἀποστολικῆς Ἐποχῆς (1ος-3ος αἰ.). Πρωτοκανονικὲς Πηγὲς καὶ Πρωτοκάνονες	84
1. Ἡ Ἀποστολικὴ Σύνοδος τῶν Ἱεροσολύμων/Συνοδικὴ Ἐπιστολὴ-Κανόνας	86
2. Ἡ Ἀποστολικὴ Διδαχὴ ἢ Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων (100-120 μ.Χ.)	89
• Ἀκρίβεια καὶ Οἰκονομία	90
3. Ἡ Ἀποστολικὴ Παράδοσις τοῦ Ἁγ. Ἰππολύτου Ῥώμης [1η Καν. Συλλογὴ]	91
• Τὰ τέσσερα (4) συστατικὰ <i>Χαρίσματα</i> τῆς Τοπικῆς Ἐκκλησίας	92
4. Ἡ Διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων [2η Κανονικὴ Συλλογὴ]	92
5. Οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες τῶν «Ἁγίων Ἀποστόλων»	93
6. Τὸ καταδικασθὲν ἡμιαρεινικὸ ἔργο «Διαταγαὶ τῶν Ἀποστόλων»	93
7. Οἱ Ἀποστολικοὶ Κανόνες [3η Κανονικὴ Συλλογὴ] (2ος-3ος αἰ.)	94
• Θεματικὴ τῶν Ἀποστολικῶν Κανόνων	96
• Ἐπίμετρο	97
III. Κανονικὲς Συλλογὲς καὶ Νομοκάνονες: Ἐμφάνιση καὶ ἐξέλιξη τῶν Συλλογῶν καὶ τὸ <i>Corpus Canonum</i> τῆς Ἐκκλησίας (1ος αἰ.-883)	98
A. Ἀπωλεσθεῖσες Κανονικὲς Συλλογὲς	98
B. Διασωθεῖσες Κανονικὲς Συλλογὲς	100
1) Συναγωγὴ Κανόνων εἰς 50 τίτλους, Ἰω. Σχολαστικοῦ (6ος αἰ.)	101
2) Συλλογὴ τῶν 87 Κεφαλαίων, Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ (6ος αἰ.)	101
3) Σύνταγμα εἰς 14 τίτλους ([2ο ἡμ.] 16ος αἰ. καὶ 2883)	101
Γ. Οἱ δύο (2) Ἐπίσημες Κανονικὲς Συλλογὲς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας	106
1) Τὸ Ἀθωνικὸ <i>Πηδάλιον</i> (1800)	107
2) Τὸ Ἀθηναϊκὸ <i>Σύνταγμα Ράλλη-Ποτλῆ</i> (1852-59)	113
Δ. Οἱ Σύγχρονες Ἐκδόσεις τῶν Ἱερῶν Κανόνων (19ος-21ος αἰ.)	120
Ε. Οἱ <i>Παρακάκονες</i> /Ἐπίσημοι “κανόνες”, ἡ <i>Ψευδοκανονικὴ Γραμματεία</i>	123
IV. Ἐγχειρίδια Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου (Ἐπισκόπησι-Τίτλοι)	134
V. Ἐπίμετρο τῆς Προθεωρίας	142
– Ἀκροτελεύτιο	148
– Πηγὲς καὶ Βιβλιογραφία	151
• Πηγὲς	152
• Βιβλιογραφία	152

Τομὴ Β΄

Προδρομικὰ καὶ Μεθοδολογικὰ a priori τῶν Ἱερῶν Κανόνων (σελ. 165)

1. Οἱ Βιβλικοὶ δρόμοι τῆς *Κανονικῆς Οἰκονομίας* (Ἡ σχέση Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ Καινῆς Διαθήκης ὡς *πρόδρομος* κάθε μεταγενέστερης *κανονικῆς ἐξέλιξης καὶ ἀνάπτυξης*) 166
 - A. Παλαιὰ Διαθήκη καὶ ἡ *Τετραλογία τοῦ Νόμου (Torah)*
 - ΠΔ-1) «Νόμος» τῆς Ὑπακοῆς - Ἀδὰμ (Γεν. 2, 15-17) 169
 - ΠΔ-2) Νόμος τοῦ Αἵματος - Νῶε (Γεν. 9, 4) 170
 - ΠΔ-3) Νόμος τῆς Περιτομῆς - Ἀβραὰμ (Γεν. 17, 9-14) 172
 - ΠΔ-4) Νόμος τοῦ Σαββάτου - Μωϋσῆς (Ἐξ. 20, 8-11) 173
 - B. Καινὴ Διαθήκη καὶ ἡ *ανατροπὴ τῆς Τετραλογίας τοῦ Νόμου (Torah)*
 - ΚΔ-4) *Κατάργηση* τοῦ Νόμου τοῦ Σαββάτου ← Ὁ Κύριος (Μκ 2, 27-28) .. 174
 - ΚΔ-3) *Κατάργηση* τοῦ Νόμου τῆς Περιτομῆς ← Ἀποστολικὴ Σύνοδος (Πρξ 15, 5-29) 175
 - ΚΔ-2) *Κατάργηση* τοῦ Νόμου τοῦ Αἵματος ← Ἀπόστολος Παῦλος (Ἐβρ. κεφ. 9-10) 176
 - ΚΔ-1) *Μεταμόρφωση* του «Νόμου» τῆς Ὑπακοῆς → «Νόμος» τῆς ἀγάπης (Μθ 22, 34-40· Ρωμ. 13, 10) 177
2. Πράξι καὶ «Θεωρία» στοὺς κόλπους τῆς *Ἐκκλησιακῆς Θεολογίας*, τοῦ *Κανονικοῦ Δικαίου καὶ τῆς Κανονικῆς Οἰκονομίας* 180
3. Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες στὴν ἐποχὴ τῆς *Μετα-νεωτερικότητας* 190
4. Ἀκροτελεύτιο-Ἡ κοινὴ Ἐκκλησιακὴ *Κληρονομία* 195
 - Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ καὶ Προτεσταντικὴ Δύση ἔναντι τῶν Ἱερῶν Κανόνων 195
 - Ὁ «Κανονικὸς Σκορπιὸς» ἢ «Κανονικὴ Δίαινα» (Συγκριτικὴ προσέγγιση) 197
5. Συμπληρωματικὰ *Διαγράμματα Διδασκαλίας* 199

«Οἱ στηρίζοντες τὸ ἐκκλησιαστικὸν πολίτευμα **Ἱεροὶ Κανόνες**,
κεκτημένοι χαρακτῆρα καθολικὸν καὶ αἰώνιον,
οἷος εἶναι καὶ ὁ προορισμὸς τῆς Ἐκκλησίας,
συγκροτοῦσι τὸ *θετικὸν δίκαιον* αὐτῆς, τὸ ρυθμίζον τὰς μεταξὺ τῶν μελῶν σχέσεις,
ὥστε **«πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν** γινέσθω» (Α΄ Κορ. 14, 40).

Ἡ Ἐκκλησία, ἄρα, οὗσα καθίδρυμα θεῖον, κέκτηται **ἴδιον πολίτευμα**, ὅπερ ὡς θεῖον,
ἅτε προερχόμενον ἀμέσως
ἐκ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν κανονικῶν αὐτῶν διαδόχων,
ἐμπνεομένων ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος,
δὲν ὑπόκειται εἰς τὴν ἀνθαιρεσίαν τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως,
ἀλλὰ ἔχει ἀπόλυτον κῦρος».

(Ἰω. Καρμίρης, *Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία*, Ἀθῆναι 1973, σελ. 520).

Τομή Α΄ Κανονικές Θεματικές τῆς Προθεωρίας

Εισοδικό

«**Τάξις ἀρίστη**, παντὸς ἀρχομένου καὶ λόγου καὶ πράγματος,
ἐκ Θεοῦ τε ἄρχεσθαι καὶ εἰς Θεὸν ἀναπαύεσθαι,
κατὰ τὴν θεολόγον φωνήν».
(Κανόνας 1/Πενθέκτης).

«**Πάντα πρὸς οἰκοδομὴν** τῆς Ἐκκλησίας βουλόμενοι διαπράττεσθαι».
(Κανόνας 30/Πενθέκτης).

«Τὸ **ζῆν**, ὃ ἐστὶ τὸ *κοινωνεῖν* καὶ τὸ *διοικεῖν*, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ
τελεῖται **συνοδικῶς**».

«*Διαβάτη* κληρικέ [στὴν **Κανονικὴ Ποιμαντικὴ**], δρόμος δὲν ὑπάρχει...·
τὸν δρόμο τὸν ἀνοίγεις προχωρώντας...».
(Ἀντώνιο Ματσάδο).

Ἡ ενασχόληση με τὴν **Κανονικὴ Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας** περιλαμβάνει τὴν μελέτη καὶ σπουδὴ τῶν *Κανονικῶν* καὶ *Κανονολογικῶν* κειμένων τῆς Ἐκκλησίας τῶν δύο παρελθουσῶν χιλιετιῶν, τόσο τῆς *Κανονογέννησης* καὶ τῆς *Κανονοθεσίας* (Α΄ χιλιετία) ὅσο καὶ τῆς *Κανονολογίας* καὶ τῆς *Νομοκανονολογίας* (Β΄ χιλιετία). Ἡ ενασχόληση αὐτὴ περιλαμβάνει ἀκόμη τὴν διερεύνηση τῶν Κανονικῶν Πηγῶν, τόσο τῶν πρωτοκανονικῶν ὅσο καὶ τῶν μεταγενεστερῶν “ad hoc” καὶ “μη ad hoc” πηγῶν, σε σχέση με τὰ ἐκκλησιο-κανονικὰ ζητήματα, παρελθόντα ἱστορικὰ καὶ σύγχρονα, καὶ κυρίως τὴν ἀνάδειξη τῶν ποιμαντικῶν πτυχῶν γιὰ τὴν Διαποίμανση τῶν λαῶν, ποὺ ἀσκεῖ ἡ Ἐκκλησία ἀνά τὴν Οἰκουμένη, στους κόλπους τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ πτωτικοῦ *ακοινωνιακοῦ* κτιστοῦ. Εἶναι ἓνα πολυδιάστατο καὶ πολύπτυχο, ευρύτατο, ἀνακεφαλαιωτικὸ καὶ διεπιστημονικὸ γνωστικὸ ἀντικείμενο, ἐνῶ, ἀπὸ ἀποψη δομικῆ, συνιστᾷ τὸν 3ο *Πυλῶνα τῆς Θεολογίας* ἀπὸ τοὺς τρεῖς διακριτοὺς Πυλῶνες τῆς Θεολογικῆς Ἐπιστήμης, καθὼς προϋποθέτει τὴν γνώση καὶ τὴν πρόσληψη τῶν ἄλλων δύο Πυλῶνων τῆς. Με λακωνικὸ λόγο, στὸ ἀνά χεῖρας *Εγχειρίδιο Κανονικῆς Οἰκονομίας* παρέχονται στοιχεῖα *κανονογνωσίας* σχετιζόμενα με τὴν *κανονογέννηση* καὶ τὴν *κανονογένεση*, τὴν ἐν γένει *κανονοθέσπιση* καὶ *κανονοθεσία* τῆς Ἐκκλησίας τῆς Α΄ χιλιετίας, καθὼς καὶ τὴν επακολοθησασα *κανονολογία* τῶν Κανονολόγων (στον ὅρο τῆς Θεολογίας) καὶ τὴν *νομοκανονολογία* τῶν Νομοκανονολόγων (σημερινῶν *Ἐκκλησιαστικολόγων*, στὸν ὅρο τῆς Νομικῆς) τῆς Β΄ χιλιετίας, καθὼς καὶ τὴν *νομοκανονικὴ συνερμηνηυτικὴ* τῆς αὐτῆς χιλιετίας. Οἱ δε ἀρχές μελέτης καὶ σπουδῆς ποὺ ἰσχύουν γιὰ τὶς βιβλικές, λειτουργικές, ἱστορικές, πατερικές καὶ συνοδικές Πηγές, ἰσχύουν *mutatis mutandis* καὶ γιὰ τὶς μελετώμενες ἐδῶ *Κανονικὲς Πηγές*.

Στην ίδια προοπτική, ας αναφερθεί εισοδικά και προκαταβολικά εδώ ότι τους Ιερούς Κανόνες της Εκκλησίας, στο πρωτίστως *εσχατολογικό* τους είναι, τους διαπερνούν δύο κυρίαρχοι άξονες, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν το επίκεντρο των προτεραιοτήτων τους *αλληλοπεριχωρητικά*: (1) **η Εκκλησία** και (2) **ο άνθρωπος**: με άλλα λόγια, η *πραγμάτωση της Εκκλησίας* και η *εσχατολογική πρόσληψη και σωτηρία του ανθρώπου*. Και ακόμη προσδιοριστικότερα, οι ναμάτιοι Ιεροί Κανόνες αποβλέπουν από την μία μεριά στην *πραγμάτωση της Εκκλησίας εσχατολογικά* μέσα στην Ιστορία, για να προσλάβει Αυτή τον άνθρωπο και σύνολη την Δημιουργία, και από την άλλη στην πλαισίωση του ανθρώπου όχι μόνον σε προσωπικό και διαπροσωπικό επίπεδο, αλλά και σε επίπεδο *εκκλησιοποίησης* τού ίδιου και σύνολης της Δημιουργίας. Πίσω, επομένως, από αυτόν τον *διττό κανονικό οραματισμό*, υπάρχει ένας κοινός παρονομαστής που ονομάζεται *κοινωνία* (κοινωνία προσώπου με τον εαυτό του, κοινωνία προσώπων, κοινωνία Εκκλησιών, κοινωνία προσώπων εντός της Εκκλησίας, κοινωνία του ανθρώπου με τον Θεό, κοινωνία των ανθρώπων με τον Τριαδικό Θεό, κοινωνία του Χριστού με την Εκκλησία Του) και που κάνει αυτούς τους δύο κύριους άξονες να *αλληλοπεριχωρούνται*. Πρόκειται για μία πολύπτυχη και πολυεπίπεδη κοινωνία με εσχατολογικά ιδιώματα, που συμπεριλαμβάνει σύνολο τον δημιουργικό οραματισμό του Θεού από την ανάδυση της Εκκλησίας με την επιλογή του Αβραάμ, την Ενσάρκωση και την Ανάσταση του Χριστού μέχρι την Πεντηκοστή και το επέκεινά της με την ενιστορική συγκρότηση της Εκκλησίας. Έτσι, καθίσταται σαφές ότι οι *Εκκλησιακοί Κανόνες* αποτελούν ***Ερμηνεία της Θεολογίας*** στην εμπειρική διάσταση της Εκκλησιακής ζωής και συνιστούν, σαν σύνολο, την δομημένη ***Εκκλησιολογία της Εκκλησίας***, θεμελιώνουν δηλαδή μία Εκκλησιολογία, που σήμερα, στην εποχή μας, εποχή της Μετα-νεωτερικότητας με τα διαιωνιζόμενα *εκκλησιο-κανονικά* (1-Εκκλησία) και με τα μόλις *έν τῷ παρόντι χρόνῳ* αναδυόμενα *ανθρωπολογικά* (2-άνθρωπος) προβλήματα, είναι το κατ' εξοχήν ζητούμενο (*desideratum*) για την Εκκλησία... Σε αυτό το πεδίο επιχειρεί να συμβάλει ο ανά χείρας τόμος.

Αθήνα, Ανάσταση του Κυρίου 2015

Αρχιμ. Γρηγόριος Δ. Παπαθωμάς
Καθηγητής του Κανονικού Δικαίου
της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες (τὸ *Corpus Canonum*) τῆς Ἐκκλησίας (883) (1ος-9ος αἰ.)

Ὁ «4ος Κειμενικὸς Πυλῶνας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θεολογίας» (Θεματικοὶ Ἄξονες-Θεματικὰ Πεδία τῶν Ἱερῶν Κανόνων)

«Οἱ Ἱεροὶ καὶ Θεοὶ Κανόνες τῶν μακαρίων Πατέρων ἡμῶν, οἱ
[1] καὶ τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν ὑπερείδουσι
[2] καὶ ὅλην τὴν [τοῦ ἀνθρώπου] χριστιανικὴν πολιτείαν κοσμοῦντες
πρὸς θεϊαν ὁδηγοῦσιν εὐλάβειαν».

(*Τόμος τῆς Ἐνώσεως*-10ος αἰ. [920]
Mansi, τ. 18Α, στ. 344, καὶ *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 5, σελ. 10).

[1] Γιὰ τὴν Ἐκκλησία

«Ἐκκλησία *συνόδου* ὄνομα».

«Εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἐκκλησιῶν»· τὸ γεγονός «τῆς *συνόδου*, ἤγουν τῶν Ἐκκλησιῶν».
(Ἰωάννης Χρυσόστομος· ἐν *P. G.*, τ. 55, στ. 493, § α', καὶ τ. 61, στ. 527Α, ἀντίστοιχα).

Μὲ ἀνθρώπινα καὶ ἐνιστορικὰ κριτήρια, «ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς,
τὰ τοῦ Θεοῦ μετρήσαντες ἠσχύνθησαν τῇ οἰκονομίᾳ» τῆς Ἐκκλησίας.
(Ἰωάννης Χρυσόστομος, *Εἰς τὴν Β' πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολήν*, Ὁμιλία Β', § α',
ἐν *P. G.*, τ. 62, στ. 607Α).

[2] Γιὰ τὸν Ἄνθρωπο

«Ἐὰν γένηται τινὶ ἀνθρώπῳ ἑκατὸν πρόβατα καὶ πλανηθῇ ἐν ἐξ αὐτῶν,
οὐχὶ ἀφείς τὰ ἐνεήκοντα ἐννέα ἐπὶ τὰ ὄρη, πορευθεὶς **ζητεῖ τὸ πλανώμενον**;
Καὶ ἐὰν γένηται εὐρεῖν αὐτό, ἀμὴν λέγω ὑμῖν *ὅτι χαίρει ἐπ' αὐτῷ*» [μὴ ἐνεργώντας νομικά...].
(Μθ 18, 12-13· Λκ 15, 4-7).

«Γιὰ νὰ σώσω τοὺς **Ἱεροὺς Κανόνες**, εἶμαι ἔτοιμος νὰ θυσιάσω ὁλόκληρη τὴν ζωὴ μου·
γιὰ νὰ σώσω, ὅμως, ἓναν ἄνθρωπο, εἶμαι ἔτοιμος νὰ θυσιάσω ὅλους τοὺς Ἱεροὺς Κανόνες».
(Ἅγιος Ἰουστίνος [Πόποβιτς], *Προφορικὴ μαρτυρία ἐλληνιστι*-20ὸς αἰ.).

«Ἀπρόσκοποι γίνεσθε καὶ Ἰουδαίους, καὶ Ἑλλησι, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ».
(Κανόνας 12/Πενθέκτης).

Το Επιστημονικό Πεδίο του «4ου Κειμενικού Πυλώνα της Θεολογίας» και του Γνωστικού Αντικειμένου «Κανονικό Δίκαιο/Κανονική Οικονομία»

«“Οδός ζωής έλεγχος και παιδεία”
καί, “ή έντολή Κυρίου τηλαυγής φωτίζουσα όφθαλμούς”»...
(Κανόνας 6/Ζ’).

Δ 1.

Τα τρία (3) περιεχομενικά Επιστημονικά Πεδία μελέτης και σπουδής του Κανονικού Δικαίου/της Κανονικής Οικονομίας (Θεμελιώδη γνωρίσματα)

- Πηγές —————→ Κανονικές Πηγές (Κανονοθεσία και Κανονολογία)
- Εκκλησία —————→ Κανονική Εκκλησιολογία (εκκλησιο-κανονικότητα)
[Κανονική Θεολογία]
- Άνθρωπος —————→ Κανονική Ανθρωπολογία
[Κανονική Ποιμαντική και Διαποίμανση των λαών]

↓

- Διαποίμανση της Εκκλησίας και των Ανθρώπων/Λαών ανά την Οικουμένη
- Κοινωνία Θεού-Ανθρώπων (Εσχατολογική προοπτική → Έσχατα-Βασιλεία)

- Οι Ιεροί Κανόνες (Πηγές) μελετώνται στον χώρο της Θεολογίας, για να αποκτηθεί η προσήκουσα γνώση τους και να αποσαφηνισθεί η εσχατολογική πορεία του Εκκλησιακού Σώματος (Εκκλησία και Άνθρωποι) μέσα στην Ιστορία, στην προοπτική επαναγωγής της απωλεσθείσας κοινωνίας των κτιστών Ανθρώπων με τον Δημιουργό Τριαδικό Θεό. Με την έννοια αυτή, οι Ιεροί Κανόνες δεν είναι νομικά κείμενα, για να αποτελούν το “Καταστατικό” ενός “Αστικού Σωματείου” που αποκαλείται “Εκκλησία”, όπως το αντιλαμβάνεται η πολιτειακή νομοθεσία κάθε Κράτους και εν πολλοίς κάποιες φορές οι άνθρωποι. Κατά συνέπεια, οι Ιεροί Κανόνες προσφέρουν προσανατολιστική αρωγή στον άνθρωπο στην προσπάθειά του κοινωνιακής συνάντησης με τον Θεό, η οποία (συνάντηση) επιτελείται στην Εκκλησία, *εικόνα της Βασιλείας και των Εσχάτων*, όπως την παρουσιάζει η Ζ’ Οικουμενική Σύνοδος (787).
- Η μελέτη τους καλείται να κινηθεί στο επέκεινα μιας αιωνιστικής μονοδιάστατης αντίληψης κειμένων και πραγμάτων, καθώς αυτοί είναι *δισδιάστατοι (θεανθρώπινοι)* και *δισυπόστατοι (εσχατολογικά και ιστορικά)*.
- Τέλος, θα πρέπει να διευκρινισθεί εδώ ότι άλλο είναι το **τέλος της Ιστορίας**, που είναι τα Έσχατα και η Βασιλεία, και άλλο το **ιστορικό τέλος**, που είναι το τέλος της κτιστής και *ακοινωνιακής* (≈ *πτωτικής*) ζωής και κατάστασης του ενιστορικού ανθρώπου.

Α. Προ-αιώνιο Δημιουργικό Σχέδιο του Θεού (Σχέδιο της Θείας Οικονομίας)

Δ 2.

Προ-αιώνιο → Έσχατα/Βασιλεία (α)

Β. Ακοινωνιακή (≈ [μετα]πτωτική) κατάσταση (Τα 3 Φάσματα)

Δ 3.

Προ-αιώνιο → ~~Ιστορία~~ → Έσχατα/Βασιλεία (α)
 Προ-αιώνιο → **Ιστορία** → Έσχατα/Βασιλεία (β)

Γ. Εσχατολογική προοπτική της Ιστορίας (Ιστορικό και εσχατολογικό μέλλον)

Δ 4.

Ιστορία → Έσχατα/Βασιλεία (β)

Στο (1ο) Φάσμα του *Προ-αιώνιου*, μέσα στο Σχέδιο του Θεού και στο Σχέδιο της Θείας Οικονομίας, η **Εκκλησία** προϋπήρχε της Δημιουργίας, για να δεχθεί τα *δημιουργήματα* (*άνθρωπος* και όχι μόνον) του Θεού (α).

Οι επιλογές του πρωτανθρώπου άλλαξαν την *πορεία* των πραγμάτων, οπότε και η έγχρονη Ιστορία τον βρίσκει «ἀποδημοῦντα εἰς χώραν μακράν [= *Ιστορία*] καὶ ζῶντα ἀσώτως [= ἀκοινωνιακῶς]»¹, ένα γεγονός που δεν είναι τίποτε άλλο παρά η *ακοινωνιακή* (≈ *πτωτική*) κατάσταση, στην οποία βρίσκεται ο άνθρωπος σήμερα, «μακριά από τον *ευσπλαχνικό* Πατέρα»², στην τωρινή διάσταση του «νῦν αἰῶνα»³.

Ωστόσο, η τωρινή κατάσταση δεν συνιστά *αμετακίνητη στατικότητα*: αντιθέτως, είναι *πορεία* όχι προς το «*ιστορικό τέλος*», αλλά προς το «*τέλος της Ιστορίας*», που είναι τα Έσχατα και η Βασιλεία (β).

Την *πορεία* αυτή (Ιστορία → Έσχατα/Βασιλεία), την τόσο δυσδιάκριτη από την «αμαυρωθείσα *οντολογικά* ακοινωνιακή κατάσταση», έρχονται ως *οδοδείκτες* οι Ιεροί Κανόνες, για να την *φωτίσουν* και να *δείξουν στον άνθρωπο τον δρόμο* για την ποθεινή κοινωνία του με τον «*ευσπλαχνικό* Πατέρα». Αυτός ο *κοινωνιακός πόθος*, που καλλιεργούν σύνολα τα Εκκλησιακά κείμενα και θεραπεύουν *δρομοδεικτικά* οι Ιεροί Κανόνες, προδίδει *αγαπητική οικονομία* και καθόλου *νομικιστικές εκπληρώσεις*, αναπτύχθεισες κατά τους τελευταίους πολιτειαρχικούς αιώνες, οι οποίες επικάθισαν ως «έμπλαστρα» επάνω στους Ιερούς Κανόνες, λειτούργησαν επιθεματικά και παρασιτικά, και αλλοτρίωσαν τόσο το *οντολογικό* πλήρως *φιλόανθρωπο* περιεχόμενό τους όσο και την *εσχατολογική* τους προοπτική... Οι θεωρημένες αυτοί *κοινωνιακοί* Ιεροί Κανόνες μελετώνται στην συνέχεια, όπως συγκροτήθηκαν σε *Κειμενικό Σώμα* (Corpus Canonum) από τον Ιερό Φώτιο (883).

¹ Πβ. Λκ 15, 13.

² Πβ. αυτόθι.

³ Β΄ Τιμ. 4, 10.

Δ 5.

Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας (Διάγραμμα πορείας της μελέτης και σπουδής)

Τέσσερις (4) Κανονικές Περιόδους (1η και 2η γιλιετία)

1) 1ος αι.-883 : Η Κανονοθεσία και το *Corpus Canonum* της Εκκλησίας

- Οι Βιβλικές Πηγές (Παλαιά και Καινή Διαθήκη)
- Οι Πρωτοκανονικές Πηγές [“μη ad hoc”] και *Πρωτοκάνονες* (1ος-3ος αιώνας)
- Οι Κανονικές Πηγές “ad hoc” και η *Κανονοθεσία* (2ος-9ος αιώνας)
- Η διαμόρφωση του *Corpus Canonum* της Εκκλησίας (883)
- Η διαμόρφωση των *Κανονικών συστημάτων της Εκκλησίας*
διοίκησης και κοινωνίας (Εκκλησιο-κανονική *Διοικησιολογία*)

2) 883-1453 : Τα Κανονολογικά Υπομνήματα και οι Κανονικές εξελίξεις

- Η Εκκλησιαστική Ρωμαϊκή αυτοκρατορική *Νομοθεσία* (5ος-15ος αιώνας)
- Η Εκκλησιαστική Ρωμαϊκή *Νομολογία* (5ος-15ος αιώνας)
- Η Κανονική Ερμηνευτική και *Κανονολογία* (10ος-15ος αιώνας)

3) 1453-1852/59 : Οι Κανονικές Συλλογές της Ορθοδόξου Εκκλησίας

- Οι δισυπόστατες Συλλογές “Νομοκάνονες”
- Οι Κανονικές Συλλογές της Ορθοδόξου Εκκλησίας ανά την Οικουμένη
 - 1) Το Αθωνικό *Πηδάλιο* (1800)
 - 2) Το Αθηναϊκό *Σύνταγμα ΡΠ* (1852-59)

4) 1860-σήμερα (21ος αι.) : Η πολιτειακή επίδραση στα δύο ομώνυμα *Δίκαια*

- Η Εκκλησιαστική Πολιτειακή *Νομοθεσία* των σύγχρονων Κρατών (19ος-21ος αι.)
- Η διαμόρφωση του *Εκκλησιαστικού Δικαίου* στο σύγχρονο Ορθόδοξο Κράτος
- Το *Κανονικό Δίκαιο* των Αυτοκεφάλων Εκκλησιών και οι Καταστατικοί τους Χάρτες
- Η *νομοκανονική σύνθεση* στο πλαίσιο των Σχέσεων Εκκλησίας και Πολιτείας
- Η Ακαδημαϊκή επιστήμη του *Εκκλησιαστικού* και του *Κανονικού Δικαίου* (19ος-21ος αι.)
- Διδασκαλία και Εγχειρίδια *Εκκλησιαστικού* και *Κανονικού Δικαίου* (19ος-21ος αι.)

Εισαγωγή στο Κανονικό Δίκαιο και την Κανονική Οικονομία (Syllabus-2018)

**Σχεδιάσμα Εισαγωγής.
Προθεωρία Κανονικής Οικονομίας**

«Αρχή σοφίας, γνῶσις ἀγνοίας».
(Κλεόβουλος ὁ Ῥόδιος)

Εισοδική ἀπόπειρα/Εγχειρίδιο,
«τοῦ κατανοῆσαι ἡμᾶς τὴν **Κανονικὴν Οἰκονομίαν**».
(Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης/Κανόνας 1-383 μ.Χ.).

«Γιὰ νὰ σώσω τοὺς **Ἱεροὺς Κανόνες**, εἶμαι ἔτοιμος νὰ θυσιάσω ὀλόκληρη τὴν ζωὴ μου·
γιὰ νὰ σώσω, ὅμως, ἓνα ἄνθρωπο, εἶμαι ἔτοιμος νὰ θυσιάσω ὅλους τοὺς Ἱεροὺς Κανόνες».
(Ἅγιος Ἰουστῖνος [Πόποβιτς], *Προφορικὴ μαρτυρία ἐλληνιστι-20ὸς αἰ.*).

*Ἡ Κανονικὴ Οἰκονομία («Κανονικὸ Δίκαιο») δὲν εἶναι πρωτίστως γνώση...,
εἶναι αἴσθησις...*

Προθεωρία

Για την *Πρεπολογία...*,
...«Πιάσε το ΠΡΕΠΕΙ από το ιώτα
και γδάρε το ίσαμε το πι»...
(Οδ. Ελύτης).

«Πρέπει». Ο πιο άδειος λόγος
μέσα στην απέραντη κενολογία της ανθρώπινης γλώσσας».
(Μ. Καραγάτσης).

Τρεις είναι οι αξονικοί Πυλώνες της Θεολογίας και των Θεολογικών Σπουδών στους κόλπους της Εκκλησίας. Πρώτος και πρωταρχικός είναι ο κεντρικός **Πυλώνας της Λειτουργικής-Θ. Ευχαριστίας και της Λατρείας**, πλαισιούμενος ιεραρχικά από τους άλλους δύο παραστατικούς πυλώνες, τον **Πυλώνα των Βιβλικών-Πατερικών Σπουδών και της Δογματικής**, και τον **Πυλώνα του Κανονικού Δικαίου και της Ποιμαντικής Διακονίας των λαών**.

Δ 6.

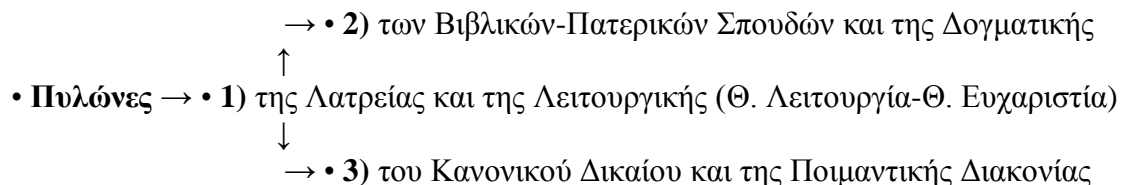
Οι τρεις (3) Πυλώνες της Θεολογίας

- A.** Ο Πυλώνας της Λειτουργικής-Θ. Ευχαριστίας και της Λατρείας
- B.** Ο Πυλώνας των Βιβλικών-Πατερικών Σπουδών και της Δογματικής
- Γ.** Ο Πυλώνας του Κανονικού Δικαίου και της Ποιμαντικής Διακονίας των λαών

Οι τρεις (3) αυτοί διακριτοί Πυλώνες διαρθρώνονται αλληλουχιακά με την εξής σειρά και διάταξη:

Δ 7.

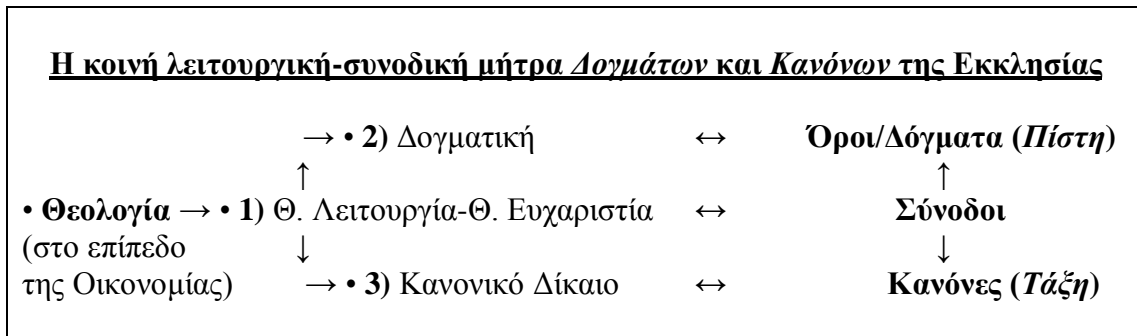
Αλληλουχιακή Διάρθρωση των τριών (3) διακριτών Πυλώνων της Θεολογίας

Στην αλληλουχιακή αυτή σχηματική διάρθρωση αποκαλύπτεται το πώς η Εκκλησία συγκροτείται *συνοδικά* (= πορευόμαστε την *οδό μαζί*, «βαδίζουμε μαζί τον ίδιο δρόμο»), με την Σύνοδο να εκπηγάει μέσα από την *Λειτουργική εμπειρία* της Εκκλησίας, η οποία Σύνοδος με την σειρά της, ως κοινή μήτρα, προσφέρει για την μεν *Πίστη* τα *Δόγματα*, για δε την *Ενταξία* της Εκκλησίας τους *Κανόνες*. Είναι, επομένως, σιαμαία η σχέση Δογμάτων και Κανόνων, και κοινή λειτουργική-συνοδική

η προέλευσή τους. Ιδού γιατί είναι η «Ἐκκλησία *συνόδου* ὄνομα»⁴, καθώς η *Ἐκκλησία ταυτίζεται με την Ευχαριστία*, και η Σύνοδος αποτελεί την εμπειρική τους έκφραση στις δύο διακριτές και ταυτόχρονα σιαμαίες πτυχές τους, την *πίστη* και την *ευταξία*, με *δόγματα* και με *κανόνες* αντίστοιχα. «Ἐν τῶν μέσων, δι' ὧν τὸ δόγμα ἐκφράζεται καὶ πραγματοποιεῖται ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι καὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες. Ἐντεῦθεν ἢ στενή, ἄμεσος καὶ οὐσιώδης σχέσις *δογμάτων* καὶ *κανόνων*, ἧτις θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς σχέσις κατευθύνσεως *ab intra ad extra*»⁵. Αυτό ακριβῶς υπονοεῖ ο μέγας κανονολόγος του Μεσαίωνα Ιωάννης Ζωναράς, όταν λέγει χαρακτηριστικά: «Ὅρος γὰρ ὁ τύπος καὶ ὁ κανὼν λέγεται» και «Ὅρους δὲ τῶν Πατέρων τοὺς Ἱεροὺς Κανόνας καλεῖ»⁶. Προσφυῶς, επομένως, παρατηρεῖ ο Παῦλος Ευδοκίμοφ ότι οι Ιεροὺς Κανόνες εἶναι «η ἐξωτερική, ορατή, ιστορική και *μεταβλητή* έκφραση του *αμεταβλήτου* των *δογμάτων*»⁷, ταυτιζόμενος προς τον κανονολόγο του Μεσαίωνα Ματθαῖο Βλάσταρη, ο οποίος χαρακτηρίζει τους Ιεροὺς Κανόνες ως «ἐπὶ βεβαιώσει τοῦ σωτηρίου δόγματος»⁸ κατασταθέντες. Ο δε Βλαδίμηρος Λόσκυ τονίζει για το ίδιο θέμα: «Οι Κανόνες, οι οποίοι ρυθμίζουν την ζωή της Εκκλησίας ἐν τῇ γῆνῃ αὐτῆς ὄψει» εἶναι ἀχώριστοι των χριστιανικῶν *Δογμάτων*. Δεν εἶναι νομικοὶ Κανονισμοὶ κυρίως εἰπεῖν, ἀλλὰ *εφαρμογές* των *Δογμάτων* της Εκκλησίας»⁹. Ἐν τῷ μεταξύ, στα συνοδικὰ κείμενα της Α' ἐκκλησιακῆς χιλιετίας, πολλές φορές οι δογματικές αποφάσεις, οι «ὄροι» των Συνόδων καλοῦνται «*κανόνες*», ὅπως συμβαίνει και το ἀντίθετο, οι «*ἱεροὶ κανόνες*» να καλοῦνται και «*ὄροι*»¹⁰, ἀκριβῶς διότι ὅλοι σχεδόν οι Κανόνες ἔχουν στενή σχέση με την με την δογματικὴ διδασκαλία της Εκκλησίας.

Δ 8.

Από την αλληλουχιακὴ διάρθρωση των Πυλώνων της Θεολογίας, στα τρία αὐτὰ πεδία της Θεολογίας στο ἐπίπεδο της Οικονομίας, τα οποία, εἰρήσθω εν παρόδῳ, ἀπαρτίζουν μία *διακλαδικὴ ἐνότητα* και ἓνα *ενιαῖο κορμαῖο σύνολο*, προκύπτει ἐμφανῶς η υιοθέτηση και η κοινὴ χρῆση του ὄρου «*κανόνας*». Με ἄλλα λόγια, η τομὴ στην οποία προέβη η Εκκλησία, ὅπως ἀναλύεται παρακάτω, με την υιοθέτηση του ὄρου «*κανόνων*», τον οποίο υιοθέτησε *κατ' ἀντιδιαστολή* προς τον παλαιοδιαθηκικά και πολιτειακά καθιερωμένο ὄρο «*νόμος*», διαπότιζε και διαποτίζει

⁴ Ἰω. Χρυσόστομος· *P. G.*, τ. 55, στ. 493, § α'· πβ. ἐπίσης τ. 61, στ. 527Α.

⁵ Αρχιμ. Βαρθολομαίου Αρχοντόνη (νῦν Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου), *Περὶ τὴν κωδικοποίησιν τῶν Ἱ. Κανόνων καὶ τῶν Κανονικῶν Διατάξεων ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ*, Θεσσαλονίκη 1970, σελ. 16-17.

⁶ *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 2, σελ. 159 (στον καν. 19/Α'), και τ. 3, σελ. 306 (στον καν. 5/Καρθαγένης) ἀντίστοιχα.

⁷ Paul Evdokimov, *L'Orthodoxie* (μτφρ. Μ. Girardet), Bologna 1965, σελ. 268.

⁸ *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 6, σελ. 5.

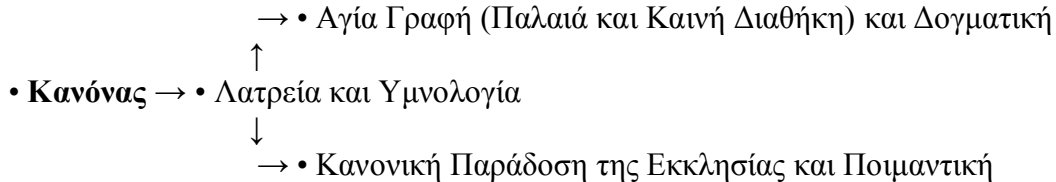
⁹ Vl. Lossky, *Ἡ μυστικὴ θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας* (μτφρ. Στ. Πλευράκη), Θεσσαλονίκη 1964, σελ. 206.

¹⁰ Πβ. καν. 5/Καρθαγένης-419.

σύνολες τις εκφάνσεις της πορείας της και της ζωής της μέσα στην Ιστορία. Κατ' επέκταση, ο όρος «κανών» συνιστά ερμηνευτικό κλειδί για την μελέτη και σπουδή όχι μόνον της Κανονικής Παράδοσης της Εκκλησίας, του Εκκλησιαστικού και του Κανονικού Δικαίου, αλλά και σύνολης της *Εκκλησιακῆς Θεολογίας*.

Δ 9.

Η χρήση του όρου «Κανών» στους τρεις (3) διακριτούς Πυλώνες της Θεολογίας

Οι τρεις προαναφερθέντες αυτοί δομικοί Πυλώνες της Θεολογίας¹¹ φέρουν μέσα τους τέσσερα διατεταγμένα, όπως εκτίθενται αναλυτικά παρακάτω, αντίστοιχα *κειμενικά Corpus*, τα οποία, ως *διαχρονική αθροιστική χιονοστιβάδα*, αποτελούν καρπό οντολογικής εμπειρίας του Εκκλησιακού Σώματος, προέκυψαν αποκλειστικά εντός της Εκκλησίας και είναι με διαρθρωτική ιεράρχηση τα εξής:

- 1) Το Λειτουργικό/Λατρευτικό Corpus [**A-Θεολογικός Πυλώνας Λειτουργικής**],
- 2) Το Βιβλικό Corpus και
- 3) το Πατερικο-δογματικό Corpus [**B-Θεολογικός Πυλώνας Βιβλικών και Πατερικο-δογματικών Σπουδών**], και
- 4) Το Κανονικό Corpus [**Γ-Θεολογικός Πυλώνας Κανονικού Δικαίου**], όπως εκτίθενται διακριτά και διαγραμματικά ευθύς αμέσως.

Δ 10.

Τα τέσσερα (4) Κειμενικά Corpus /Κειμενικοί Πυλώνες/ της Εκκλησίας

1) Το Λειτουργικό/Λατρευτικό Corpus	(Corpus liturgicum)
2) Το Βιβλικό Corpus	(Corpus biblicum)
3) Το Πατερικο-δογματικό Corpus	(Corpus dogmatum)
4) Το Κανονικό Corpus	(Corpus canonum)

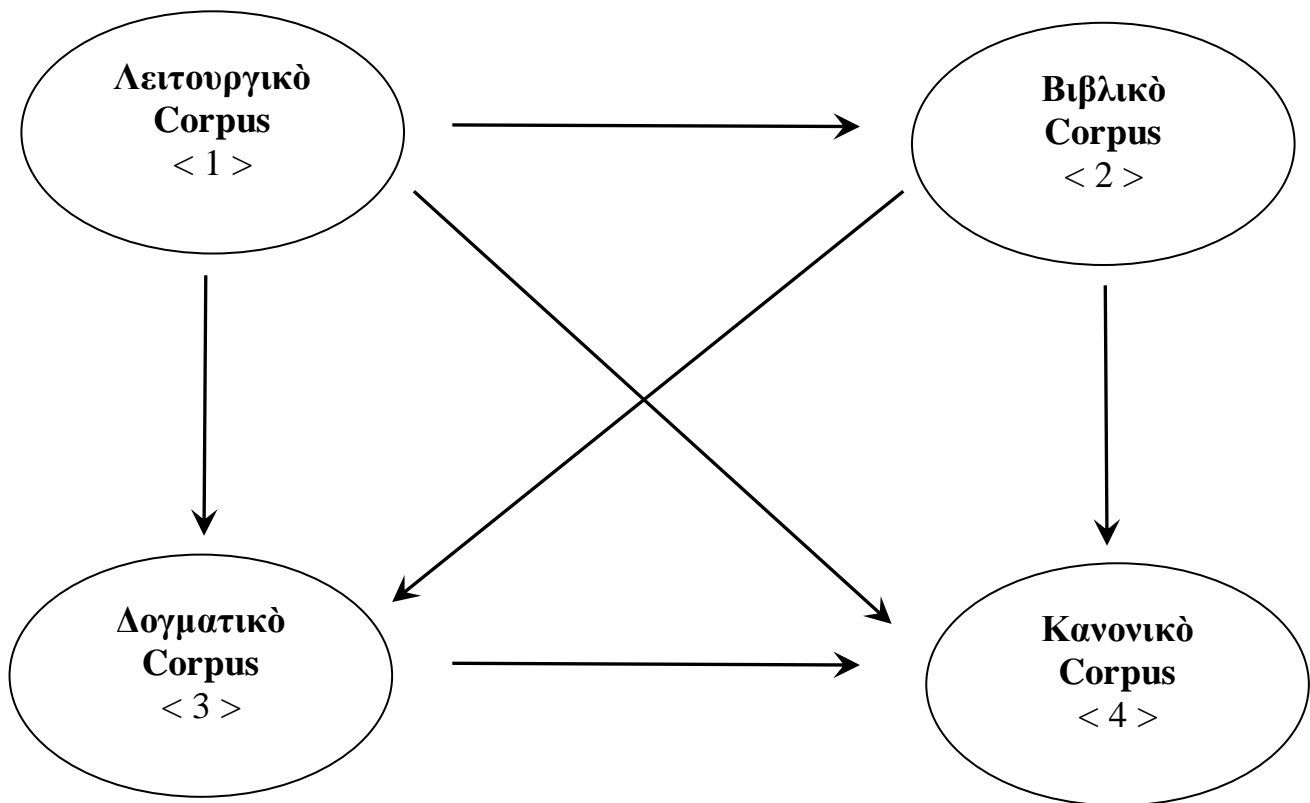
Η διάρθρωση των τεσσάρων (4) *Κειμενικών Corpus/Κειμενικών Πυλώνων* της Εκκλησίας και η αριθμητική τους διάταξη αποκαλύπτει τον συσχετισμό μεταξύ τους και φανερώνει ότι τελικά η *Κανονική κειμενική παράδοση* χαρακτηρίζεται από ένα συγκεφαλαιωτικό και ανακεφαλαιωτικό χαρακτήρα, με τους Ιερούς Κανόνες να επιτελούν και μία άλλη λειτουργία, αυτήν του να αναδεικνύουν την υπάρχουσα

¹¹ Υπάρχει και ένας τέταρτος, αλλά *θύραθεν, αναπακτός Πυλώνας*, για τον οποίο θα γίνει λόγος σε οικείο κεφάλαιο, όπου ανήκουν η Φιλοσοφία, η Θρησκείολογία, η Ψυχολογία, η Κοινωνιολογία, η Παιδαγωγική, η Μεθοδολογία, η Γλωσσομάθεια, κ.ά., όλες δηλ. αυτές οι επιστήμες που υπάρχουν και διδάσκονται στον αμιγή χώρο της Θεολογίας και δρουν υποστηρικτικά στην ανάδειξη και την πρόσληψή τους, καθώς η Θεολογία βρίσκεται σε άμεση διαλεκτική σχέση με αυτές τις επιστήμες και ευρύτερα με τον εν γένει επιστημονικό χώρο. Αυτό το γεγονός εξηγεί, μεταξύ άλλων, το γιατί η Θεολογία, με δικό της στίγμα, (πρέπει να) υπάρχει και (να) διδάσκεται εντός του Πανεπιστημίου.

ευρύτερη Εκκλησιακή Παράδοση. Με άλλα λόγια, το Κανονικό Δίκαιο και η Κανονική Οικονομία, η Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας είναι ένας συγκεφαλαιωτικός και ανακεφαλαιωτικός κλάδος των άλλων προηγούμενων κλάδων της Θεολογίας, όπως αυτό εμφανίζεται και στην παρακάτω διαγραμματική παράσταση, ακολουθώντας την φορά των ανυσμάτων.

Δ 11.

Οι τέσσερις (4) Κειμενικοί Πυλώνες/Corpus τῆς Αρχαίας Ἐκκλησίας

Ἡ αναγνωστικὴ επαφὴ με τὰ κείμενα τῶν τεσσάρων αὐτῶν Κειμενικῶν Corpus/ Κειμενικῶν Πυλώνων ἀποδίδει κοινότητα καὶ ἀποκαλύπτει ομότροπα τὴν **οντολογικὴ εμπειρία**, τὴν μία καὶ μόνη, **τῆς Ἐκκλησίας** καὶ τὸν οραματισμὸ τῆς. Ἔτσι, ὁ συνθετικὸς συσχετισμὸς τῶν τριῶν (3) δομικῶν Πυλώνων τοῦ ἐκκλησιακοῦ θεολογικοῦ ἐπιστητοῦ καὶ τῶν τεσσάρων (4) διακριτῶν κειμενικῶν Corpus τῆς Ἐκκλησίας με τὶς ἀντίστοιχες υπαγωγές τους διαρθρώνεται ὡς ἐξῆς:

Δ 12.

Οι τρεις (3) δομικοί Πυλώνες της Θεολογίας
και τα τέσσερα (4) αντίστοιχα κειμενικά Corpus της Εκκλησίας
(Συνθετικός συσχετισμός)

A. Ο Πυλώνας της Λειτουργικής-Ευχαριστίας και της Λατρείας

1) Το Λειτουργικό/Λατρευτικό Corpus

B. Ο Πυλώνας των Βιβλικών-Πατερικών Σπουδών και της Δογματικής

2) Το Βιβλικό Corpus

3) Το Πατερικο-δογματικό Corpus

Γ. Ο Πυλώνας του Κανονικού Δικαίου και της Ποιμαντικής

4) Το Κανονικό Corpus

Έτσι, το θεολογικό μάθημα που ακούει στο όνομα *Κανονικό Δίκαιο*, όπως αντιδάνεια υιοθετήθηκε και επικράτησε λαθεμένα να αποκαλείται με την ονομασία αυτή στις Θεολογικές μας Σχολές των νεωτέρων χρόνων (*ονοματοδοτικό αντιδάνειο*) – αντί του πατερικά και εκκλησιακά ορθού *Κανονική Οικονομία*¹² –, καλύπτει συνολικά, από άποψη μελέτης, έρευνας, σπουδής και ζωής της Εκκλησίας, το ευρύ φάσμα των δύο χριστιανικών χιλιετιών, με σαφή κατ' αρχάς επικέντρωση στις Πρωτοκανονικές Πηγές και ακολούθως στις, κατά κυριολεξία, ad hoc Κανονικές Πηγές που αναδύθηκαν συνοδικά στην πρώτη χιλιετία, την χιλιετία της *κανονογέννησης**, της *κανονοθέσπισης* και της *κανονοθεσίας**. Η σπουδή αυτή άρχεται με εισαγωγικά και ιστορικά προλεγόμενα στην χιλιετία αυτήν, για να μελετηθούν στην χρονική συνέχεια της Β' και της Γ' χιλιετίας πιο εμπειριστατωμένα οι κανονικές προεκτάσεις και απορροές του Κανονικού Δικαίου, καθώς και οι σύγχρονες αντιστοιχήσεις του.

Κατά συνέπεια, η *Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας*, η οποία συνιστά σαφώς ένα πολύπτυχο και ανακεφαλαιωτικό θεολογικό γνωστικό αντικείμενο (καθώς αυτό αποτελεί τον 3ο Πυλώνα της Θεολογίας και την *συντεταγμένη όλων των μεταβλητών*), εκδηλώνεται μέσα **α)** από την *ζώσα εκκλησιακή πράξη* και **β)** από την

¹² Γρηγορίου, Επισκόπου Νύσσης, «*Επιστολή Κανονική προς Αητόϊον, επίσκοπον Μελιτίνης*» [*Κανόνας Ι*]-383, εν *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 4, σελ. 295, και *Πηδάλιον*, σελ. 651. Είναι ο όρος που εισάγει ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης για την επιχειρούμενη *Οικονομία της Εκκλησίας* στην σωτηριολογική πρόσληψη των λαών μέσα στην Ιστορία και, κατ' επέκταση, για το θεολογικό γνωστικό αντικείμενο, που λαθεμένα ακούει σήμερα, από τον αντιδάνειο όρο «*Jus Canonicum*», στο όνομα «Κανονικό Δίκαιο» (*sic*), και ο οποίος γρηγοριανός όρος δεν υιοθετήθηκε τελικά από την Ορθόδοξη Κανονική Παράδοση των δύο τελευταίων αιώνων στις Θεολογικές μας Σχολές, όταν επικράτησε η ατυχής και σιωπηρή εισήγηση του Μητροπολίτη Ζάρας Νικοδήμου Μίλας: *Το Εκκλησιαστικόν Δίκαιον της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας* (Ζάρα της Δαλματίας, 1890). Ωστόσο, ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης, ήδη από την εποχή του (4ος αι.) μιλά σαφώς για *κανονική Οικονομία* και καλεί τους επισκόπους της Εκκλησίας προς «τὸ κατανοῆσαι ἡμᾶς τὴν *κανονικὴν οἰκονομίαν*» (καν. 1), και την νοηματοδοτεί με αυτό που η ίδια επαγγέλλεται. Για αυτό, προτείνουμε ἔστω και την ὑστατη ἐποῦτη ὥρα, την υιοθέτηση του ὀρου «*Κανονική Οικονομία*» για την μελέτη, την σπουδή και τα ακαδημαϊκά μαθήματα της «*Κανονικῆς Παράδοσης*» της *Εκκλησίας*, αυτό που συνιστά ἕναν ἄλλο, ἐπίσης, ὀρο που προσιδιάζει σε αυτό που ἀπαρτίζουν οι Ἱεροὶ Κανόνες ὡς ἕνα ὑπαρκτὸ *σῶμα* μίας νοητῆς και αἰσθητῆς πραγματικότητας, τὸ *Σῶμα Κανόνων* (*Corpus Canonum*) της Εκκλησίας (883), ο πυρήνας του [4ου] Κανονικού Corpus της Εκκλησίας.

ενιαία και ενεργή γραπτή κανονική κληρονομιά (το **Κανονικό Corpus της Εκκλησίας**) δια μέσου των αιώνων των δύο χριστιανικών χιλιετιών. Πράγματι, και τα δύο αυτά μεγέθη αντιπροσωπεύουν ένα οργανικό σύνολο, το οποίο αποτελεί βασική παράμετρο του εσχατολογικού προσανατολισμού του Εκκλησιασικού Σώματος και ταυτόχρονα του σωτηριολογικού έργου της Εκκλησίας, όταν οι Ιεροί Κανόνες που το απαρτίζουν εκκαλούν¹³ και μετακαλούν τον κάθε πιστό κυρίως και πρωτίστως – και όχι μόνον – από το ιδιωτικώς θρησκεύειν, – την «έτεροθειαν»¹⁴ –, στο **εκκλησιακώς υπάρχειν (εσχατολογικά και ιστορικά)**. Το οργανικό αυτό σύνολο φέρει επάνω του ένα όνομα, το οποίο είναι ενδιάθετα και υποστατικά συνδεδεμένο με τον πολύσημο και πολύμικτο όρο «**Κανών***». Το αποκλειστικά εκκλησιακό αυτό γεγονός συνιστά εξ ορισμού ένα κάλεσμα, για να αρχίσει κανείς την μελέτη και σπουδή από αυτήν την πολύσημη πραγματικότητα, η οποία αποτελεί και την αφετηρία εκκίνησής της, πριν περάσει στα πολλά επί μέρους που έπονται.

Κανονικό Δίκαιο

Το γνωστικό αντικείμενο του Κανονικού Δικαίου καλύπτει συνολικά, από άποψη μελέτης, έρευνας, σπουδής και ζωής της Εκκλησίας, το ευρύ φάσμα των δύο χιλιετιών (1ος-21ος αι.), με σαφή κατ' αρχάς επικέντρωση στις **Κανονικές Πηγές** που αναδύθηκαν συνοδικά στην Α' χιλιετία, την χιλιετία της **κανονογέννησης και κανονοθεσίας**, και στην **Νομοκανονική Συνερμηνευτική**, με γενικά εισαγωγικά και ιστορικά προλεγόμενα, για να μελετηθούν στην συνέχεια οι κανονικές προεκτάσεις και απορροές της χιλιετίας αυτής, καθώς και οι σύγχρονες αντιστοιχίσεις της.

Κανονικό Δίκαιο και Κανονική Οικονομία

Κανονική Οικονομία είναι ίσως ο καταλληλότερος όρος που προσιδιάζει στην ταυτότητα, το περιεχόμενο και το όραμα της **εμπειρικής κανονογνωσίας της Εκκλησίας**, γιατί εκφράζει αυτό που αποπειράται η ίδια η Εκκλησία, μέσω των Ιερών Κανόνων Της, στην Ιστορία και στο επίπεδο της Θείας Οικονομίας. Αυτή η πραγματικότητα οδηγεί σε μία άλλη διάσταση, στην ανάδυση και την μελέτη της **Κανονικής Θεολογίας**, με την οποία γέμουν τα λακωνικά και τόσο αφαιρετικά κείμενα των Ιερών Κανόνων, και η οποία δεν είναι με προφάνεια ορατή στην πρώτη τους προσέγγιση. Πρόκειται κατ' ουσίαν για μία διπλή απόπειρα μελέτης και σπουδής, που αποκαλύπτει μία **Θεολογία των Ιερών Κανόνων**, η οποία κείται πολύ μακριά από τον επιθεματικό **δικανισμό** και τον επίκτητο **νομικισμό**. Με το διττό αυτό κριτήριο μελέτης, διερευνώνται ποικίλα θέματα του **Κανονικού Δικαίου και της Κανονικής Οικονομίας**. Επιπροσθέτως, η ζωή της Εκκλησίας στον ολοένα μεταβαλλόμενο κόσμο, στην κοινωνία, στην κρατική Πολιτεία, καθώς και στην Ευρωπαϊκή και την παγκοσμιοποιημένη κοινωνία μας, μάς καλεί αναπόφευκτα στην

¹³ Αυτό ακριβώς επιτελεί η «*Εκ-κλησία*» εντός της Ιστορίας, αυτό ακριβώς που σημαίνει νοηματικά και το θύραθεν όνομά της (πβ. την «*Εκκλησία του Αθηναϊκού Δήμου*»), προερχόμενο από το ρήμα της προέλευσής του: «εκ-καλώ», «καλώ εκτός», «καλώ για μία κίνηση και στάση εκτός», «καλώ εκ-στατικά». Και η Εκκλησία είναι εντός της Ιστορίας, για να *εκ-καλεί!* με το όνομά της, για να *εκ-καλεί για κίνηση και πορεία προς τα εκτός...* *Εκ-καλεί από κάπου* [την Ιστορία: *κατάσταση Διακοπής κοινωνίας* κτιστού-ακτίστου] για *κάπου αλλού* [Βασιλεία: *(επανα)κοινωνία* κτιστού-ακτίστου]...

¹⁴ Βλ. κανόνα 1/Πενθέκτης.

ενασχόληση με... και στην έγκυψη σε... υπαρκτά **Εκκλησιο-κανονικά ζητήματα** και επίκαιρα ειδικά θέματα Κανονικού Δικαίου και Κανονικής Οικονομίας, για να αναδειχθούν μέσα από την επιστημονική αυτή ενασχόληση οι τρόποι με τους οποίους η Εκκλησία πορεύεται μεν προς τα Έσχατα στους κόλπους της Ιστορίας, αλλά και ταυτόχρονα αντιμετωπίζει τα αενάως ανακύπτοντα διαπτωτικά ανθρώπινα προβλήματα. Η εξειδίκευση αυτή αποσκοπεί στην δυνατότητα αντιμετώπισης των σύγχρονων προκλήσεων, που επιβάλλουν και απαιτούν σύγχρονες και δυναμικές απαντήσεις από την **Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας**. Προσεγγίζεται δε αυτή σε σχέση με την Μυστηριακή ζωή (**Κανονική Μυστηριολογία**) και τα Μοναχικά θέσμια της Εκκλησίας, με το Ευρωπαϊκό Συγκριτικό ομολογιακό Κανονικό Δίκαιο, με τις Σχέσεις Εκκλησίας-Πολιτείας (Νεοελληνικό Κράτος και Ευρώπη), με το Δίκαιο των Θρησκευμάτων και το Πολιτειακό-Πολιτειαρχικό Δίκαιο, με την Θρησκευτική Ελευθερία, καθώς και με θέματα Βιοοντολογίας (**Κανονική Ανθρωπολογία**).

Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας

Η **Κανονική Παράδοση** της Εκκλησίας συνιστά ένα πολύπτυχο θεολογικό γνωστικό αντικείμενο. Ενδεικτικά στο σημείο αυτό αναφέρονται κάποιες από τις πτυχές του. Η **Κανονική Εκκλησιολογία** (*εκκλησιο-κανονικότητα*) αποσκοπεί στο να εμβαθύνει στις διάφορες πτυχές της ζωής και τις εκφάνσεις της Εκκλησίας, και ιδίως, μέσα από μία κανονική θεώρηση, στο τί συνίσταται αυτή, ενώ μέσα από την πληθωρική **Διοικησιολογία** των Ιερών Κανόνων αναδεικνύονται εκείνες οι πτυχές της Κανονικής Παράδοσης της Εκκλησίας, όπου η νοητική προτεραιότητα από αυτήν δίδεται «στην **κανονική οντολογία** και όχι στην εξουσιαστική διοικητική αντιμετώπιση του Εκκλησιακού Σώματος» (πβ. καν. 34/Αποστολικός). Το εν λόγω γνωστικό αντικείμενο εξετάζει, επίσης, την ιστορία των έντυπων εκδόσεων των Ιερών Κανόνων κατά τους τελευταίους πέντε αιώνες (16ος-20ός αι.), ήτοι, μετά την ανακάλυψη της τυπογραφίας (1452), από την πρώτη έκδοση των *Αποστολικών Κανόνων* (16ος αι.) από τον ελληνιστή προτεστάντη Φίλιππο Μελάγχθωνα στην Βιττεμβέργη (1521) και από τον ρωμαιοκαθολικό Γρηγόριο Αλοάνδρο (Gregorius Haloander) στην Νυρεμβέργη (1531) μέχρι και την ανατολή του 21ου αι. και τις αρχές της 7΄ χιλιετίας. Σε αυτό το πλαίσιο έρευνας και σπουδής δίδεται έμφαση στην μελέτη της εκδόσεως του *Συνοδικού* του αγγλικανού Γουλιέλμου Βευεργίου (Οξφόρδη 1672), που αποτελεί εκδοτικό κανονικό σταθμό και έργο μνημειώδες, καθώς χρησίμευσε ως βάση και άλλων μετέπειτα εκδόσεων Ιερών Κανόνων, και κυρίως των δύο σε χρήση γνωστών μας εκδόσεων, του Αθωνικού *Πηδαλίου* (1800) και του Αθηναϊκού *Συντάγματος* των Ράλλη και Ποτλή (1852-59). Γίνεται δε χρήση όλων των εκδόσεων αυτών για μία επιπλέον σπουδή (**κανονηλασία**) της *Μεταβυζαντινής Ερμηνευτικής (κανονολογίας)* καθώς και της *Νομοκανονικής Συνερμηνευτικής*, εμβαθύνοντας κυρίως στην ιστορία και το περιεχόμενο των δύο αυτών κορυφαίων Κανονικών Συλλογών, του *Πηδαλίου* και του *Συντάγματος ΡΠ*, που είναι σε ευρεία και επίσημη χρήση σήμερα από την Εκκλησία και την Θεολογία της.

I. Ένα καινοφανές εκκλησιακό δεδομένο: το γεγονός-Κανών

(Κανών: Η φιλολογική ιστορία και η θεολογική επιλογή και υπόσταση του όρου)

«Οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι **Κανόνες** τῶν μακαρίων Πατέρων ἡμῶν, οἱ καὶ τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν ὑπερείδουσι καὶ ὅλην τὴν χριστιανικὴν πολιτείαν κοσμοῦντες πρὸς θεῖαν ὁδηγοῦσιν εὐλάβειαν». (Τόμος τῆς Ἐνώσεως-10ος αἰ. [920]· *Mansi*, τ. 18Α, στ. 344, καὶ *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 5, σελ. 10).

«Δοκεῖ χρῆναι **Κανόνας** ἐκκλησιαστικοὺς ἐκείνους λέγειν τε καὶ νομίζειν, οὓς οὐ καθ' ἑαυτὸν τις, ἀλλὰ πλείους ἅγιοι Πατέρες εἰς ταῦτο συνιόντες, κοινῇ γνώμῃ καὶ μεμεριμνημένη βασάνῳ διετάξαντο». (Ματθαῖος Βλάσταρις, «Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον», ἐν *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 6, σελ. 3).

Τὸ ὀρθῶς **κανονίζειν** ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ ὀρθῶς **θεολογεῖν**.

Δεν αρκεί μόνον ἓνας αποφθεγματικός ορισμός ούτε μόνον η φιλολογική ανάλυση του αρχαιοελληνικού ὄρου «κανών», για να γίνει αντιληπτός ο βασικός λόγος καθολικής υιοθέτησής του από την Εκκλησία, αντί του μέχρι τότε στατικά καθιερωμένου «νόμου» από την υπερχλιετή βιβλική παλαιοδιαθηκική παράδοση. Χρειάζεται κυρίως και πρωτίστως να διερευνηθεί ο θεολογικός λόγος επιλογής του ὄρου με το αντίστοιχο τεθὲν *καινὸ περιεχόμενό* του και μάλιστα η *αναφορικότητά* του με βάση αυτό το νέο περιεχόμενο. Ἐτσι, για να μελετηθεῖ το ζήτημα του ὄρου «κανόνας» και ο βασικός λόγος καθολικής υιοθέτησής του, χρειάζεται να απαντηθεῖ ἓνα δίδυμο αλληλοσυνεπαγόμενο ερώτημα:

α) Γιατί η Εκκλησία από την στιγμή της εμφάνισής της στο ιστορικό προσκήνιο υιοθέτησε τον ὄρο «κανών» σε καθολική χρήση στους κόλπους της; και

β) Γιατί υιοθέτησε αυτόν ειδικά τον ὄρο και δεν διατήρησε τον καθιερωμένο βιβλικό ὄρο «νόμος», που διαποτίζει σύνολη την Παλαιά Διαθήκη, την οποία (Π.Δ.) η Εκκλησία συλλήβδην εγκολπώθηκε (εκτός από αυτό που απεμπόλησε και αποκαλεῖται «καταργούμενο»);

Τόσο η φιλολογική όσο και η βιβλικο-θεολογική ανάλυση που ακολουθούν αλληλοπεριχωρητικά στο παρόν κεφάλαιο, αφήνουν ενδεικτικά και όχι εξαντλητικά να διαφανεί τόσο ο λόγος όσο και η προοπτική της αποκλειστικής υιοθέτησης του ὄρου «κανών» από την Εκκλησία και την Θεολογία Της.

[Δ 13]. Βιβλική αφετηρία και Οντολογικό περιεχόμενο του «κανόνα»**A. Βιβλική αφετηρία (Π. Δ.) του «κανόνα»**

Η αρχαία ελληνική λέξη «κανών» απαντά για πρώτη φορά στην βιβλική παράδοση, στην Παλαιά Διαθήκη της μετάφρασης [3ος αι. π.Χ.] των Ο΄ (Ιουδίθ 13, 6· Μιχαίας 7, 4· Δ΄ Μακκαβαίων 7, 21), αλλά σαφώς με την εννοιολογική κοινή χρήση της εποχής που κατεγράφη η λέξη κειμενικά. Στα παλαιοδιαθηκικά αυτά χωρία, η λέξη «κανών» σημαίνει «ξύλο» και «ξύλινη δοκός» (Μιχ. 7, 4), καθώς και «ξύλινος στύλος», ο οποίος *συγκρατεί την σκηνή, το όλον της σκηνής [πβ. Εκκλησίας]* (Ιουδ. 13, 6), ενώ το δευτεροκανονικό και πολύ μεταγενέστερο χρονικά έργο Δ΄ Μακκαβαίων χρησιμοποιεί πλέον μεταφορικά και ολιστικά την έκφραση «πρὸς ὅλον τὸν τῆς φιλοσοφίας [= τρόπος ζωής] κανόνα» (7, 21) [→ «φιλοσοφία ≡ κανόνας της ζωής», η φιλοσοφία είναι κανόνας].

B. Βιβλική-Παύλεια αφετηρία (Κ. Δ.) και οντολογικό περιεχόμενο του «κανόνα»

(Ο Απ. Παύλος είναι αυτός που πρώτος υιοθέτησε τον όρο και, καινοτομώντας, τού προσδίδει οντολογικό περιεχόμενο [κανόνας → Χριστός] και εσχατολογική προοπτική).

α. Ἐπιστολή πρὸς Γαλάτας (51 ↔ 58 μ.Χ.)

1. «Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομή τι ἰσχύει οὔτε ἀκροβυστία [“νομικές” κατηγορίες], ἀλλὰ πίστις δι’ ἀγάπης ἐνεργουμένη [οντολογικές κατηγορίες]» (5, 6).
2. «Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομή τι ἰσχύει οὔτε ἀκροβυστία [“νομικά” ιδιώματα], ἀλλὰ καινὴ κτίσις [οντολογικά ιδιώματα προσωποποιημένα (Χρ.)]» (6, 15).
3. «Καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν, εἰρήνη ἐπ’ αὐτοὺς καὶ ἔλεος, καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ [= Εκκλησία]» (6, 16).

β. Ἐπιστολή πρὸς Φιλιπησίους (62 ↔ 64 μ.Χ.)

1. «Ἴνα εὐρεθῶ μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ τῆς πίστεως» (3, 9).
2. «Ἐν δέ, τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (3, 13-14).
3. «Ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν· [...] εἰς ὃ ἐφθάσαμεν, τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι, τὸ αὐτὸ φρονεῖν» (3, 15-16).

Εἶναι, επομένως, σημαντικό για την μελέτη και σπουδή των Ιερών Κανόνων να υπογραμμισθεῖ *urbi et orbi* ὅτι ο Αποστόλος των Εθνών Παύλος υιοθετεῖ πρωτογενῶς τον ὄρο «κανόνα» και μάλιστα τον αποδίδει και σχηματικά σε πλαίσιο προοπτικής, στην προς Γαλάτας ἐπιστολή του πρώτα και, με ἴδια δομὴ ἀπόδοσης, στην προς Φιλιπησίους ἐπιστολή του με διαφορά τουλάχιστον μιας δεκαετίας: «Ο Χριστός εἶναι τὸ τέλος τῆς διαδρομῆς αὐτοῦ τοῦ κανόνα», «ο κανόνας οδηγεί προς τον Χριστό», ὄντας ο ἴδιος ο Χριστός ο «κανόνας». Με αὐτὴν τὴν διττότητα ατενίζει τον ὄρο η Εκκλησία, η οποία, ὅπως θα φανεῖ και στην συνέχεια, εἶναι διάχυτα ἐμποτισμένη με τον ὄρο «κανόνας», ὄντας ο ἴδιος ο Χριστός «κανόνας».

- Παύλεια (μόνον) εἶναι τα βιβλικά χωρία περὶ κανόνος:
- Β΄ Κορ. 10, 13· 15· 16,
 - Γαλ. 6, 16,
 - Φιλιπ. 3, 16.

Δίπλα στον Απόστολο Παύλο και ενάμιση αιώνα μετά από αυτόν, ο πρώτος εκκλησιαστικός συγγραφέας που κάνει ιστορικά χρήση του όρου «κανών» στα έργα του είναι ο Κλήμης Αλεξανδρεύς (~150~211/215), με την φράση «εὐαγγελικὸς κανών»¹⁵, αναφερόμενος στο σύνολο των 27 βιβλίων της Καινῆς Διαθήκης. Αξιοσημείωτο είναι ότι για ένα σύνολο βιβλίων της Αγίας Γραφῆς υιοθετείται ο όρος «κανών». Ακριβῶς με την ίδια λογική, για ένα σύνολο θεσπισθέντων Ιερῶν Κανόνων υιοθετείται επίσης ο αυτός όρος «κανών» και παραμένει εν χρήσει ἀκόμη δύο αιώνας μετά (3ος-4ος αι.), μέχρι το τέλος του 4ου αι. (έλεγαν τότε κοινότητα, «[...] σύμφωνα με τον **Κανόνα**»¹⁶), όπου ο ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, για το μέχρι την εποχή του κανονικό σύνολο Κανόνων τεσσάρων αιώνων κάνει χρήση του νεολογικού και ακριβέστατου όρου «**Κανονική Οικονομία**» (καν. 1/383 μ.Χ.).

Στην Ελληνική γλώσσα και χρονικά πολύ πριν από τον Απόστολο Παύλο, η λέξη «κανών»¹⁷ (το πιθανώτερο είναι ότι προέρχεται από την αρχαιοελληνική λέξη *κάννα* [και *κάννη*] = *κάλαμος*, η ἀνάλυση της οποίας δίδει και πολλές ετυμολογίες), προτού να γίνει τεχνικός κανονικός όρος, έχει δαυιλή εννοιολογία, πολυμερή και πολύτροπη κατηγοριολογία, και σημαίνει αρχικά το τεμάχιο από λεπτό ξύλο, τον ευθύ πήχυ, τον ξύλινο και ευθύ χάρακα, που χρησιμοποιείται τόσο για την *χάραξη ευθειῶν γραμμῶν*, ευθυγραμμίζοντας προς αυτόν το χέρι μας (εξ ου και *υπογραμμός*), όσο και για την *μέτρηση του μεγέθους ἢ του ὕψους* ενός αντικειμένου (κλιμάκιο με δεκαδικές υποδιαίρεσεις), και, κατ' επέκταση, την ξύλινη λεπτή δοκό, την ξυλοδοκό, το γεωμετρικό ὄργανο, το εργαλείο δια του οποίου ελέγχεται η ευθύτητα κάποιας χαραχθείσας γραμμῆς ἢ η ευθυγραμμία κάποιας επιφάνειας. Στην διαχρονική ελληνική γραμματεία, ο όρος ἀπαντά με πολλές και ποικίλες σημασίες, οι οποίες ξεπερνούν τις δέκα (10) στην πατερική γραμματεία, διανθισμένος με ποικίλες ἔννοιες και χαρακτηριζόμενος από έναν ευρύ εννοιολογικό πλούτο. Αρχικά, σε μία από τις πολλές αυτές ἔννοιες και με μεταφορικές προεκτάσεις, η λέξη σημαίνει ραβδίό λεπτό και εύκαμπτο, ευθεία ράβδος, γνώμων, βακτηρία, νάρθηκας, οβελός (εξ ου και *οβελίας*), οδός, όρος, ὄριο, τάξη, σύνορο, περιχαράκωμα, «τύπος και υπογραμμός», γραμμή, στοίχος, ἀράδα, πρότυπο, πρωτότυπο, ἀρχέτυπο, δείγμα, παράδειγμα, υπόδειγμα (*μοντέλο*), ραβδίό του αρχιμουσικού, ἀρχή, οδηγός, οδηγία, *σήμανση* [οδού], δείκτης πορείας, οδοδείκτης, δρομοδείκτης, ἀνιχνευτής πορείας, το *σημαίνον*, *ράγα* [*regula* = κανόνας], *λύχνος*, κριτήριο, θεσμός, σύστημα, σειρά, στάθμη, μέτρο, γενική ἀρχή, ζυγός, κλάση, αξίωμα, βαθμός, διαδοχή, *αλληλουχία*, ἀγωγή, δίδαγμα, ἔθος, εθιμοτυπία, εθιμοταξία, κοινωνική θέση, πρόγραμμα, πρωτόκολλο, συλλογή κειμένων (τα οποία θεωρούνταν ως ἀρίστα υποδείγματα δοκίμου συγγραφῆς [Αλεξάνδρεια]), κατάλογος, μέτρο ἄλλων πραγμάτων, ενεργειῶν και καταστάσεων, ξύλο, χάρακας, πήχυς, ρήγα, ρήγλα, ευθεία ξύλινη ράβδος, δοκός, ξύλινη δοκός, στύλος, ξύλινος στύλος, ἀναλογία, σύνθεση, ευθύτητα, σημείο ἀναφοράς, καθὼς και

¹⁵ «Τί δέ; οὐχὶ και τὰ ἐξῆς τῶν πρὸς Σαλώμην εἰρημένων ἐπιφέρουσιν οἱ πάντα μᾶλλον ἢ τῷ κατὰ τὴν ἀλήθειαν εὐαγγελικῷ στοιχήσαντες **κανόνι**» (Στρωματεῖς, 3, 9, 18, εν *P. G.*, τ. 8, στ. 1168C, και *BEI*, τ. 8, σελ. 34). Η φράση αὐτή διασώζει ζωντανή την παράδοση χρήσης του όρου «κανών» στον 2ο και 3ο αι. Είναι συνεπῶς χαρακτηριστικὴ ἢ υιοθέτηση της παύλειας ορολογίας του 1ου αι.: «τῷ αὐτῷ στοιχεῖν **κανόνι**» (Γαλ. 6, 16 και Φιλίπ. 3, 16).

¹⁶ Βλ. καν. 14/Αντιοχείας (314), 1, 2, 5, 15/Α' (325), 9/Αντιοχείας (341), 3, 12/Βασιλείου (4ος αι.). Επίσης, βλ. ἀναλυτικώτερα παρακάτω.

¹⁷ Ἡ ἐπίσημη ἀναφορὰ στὸν ὄρο «κανών», καθὼς και ἡ θεολογικὴ διάκριση μεταξύ «*ὄρου*» και «*κανόνα*» ἀπαντᾷ ἤδη ἀπὸ τὸν 4ο αι.: «[...] συντόμους **ὄρους** ἐξεφωνήσαμεν τὴν [...] τῶν πατέρων πίστιν τῶν ἐν Νικαίᾳ κυρώσαντες· πρὸς δὲ τούτοις και ὑπὲρ τῆς *εὐταξίας* τῶν ἐκκλησιῶν ῥητοῦς **κανόνας** ὠρίσαμεν [...]» (Ἐπιστολὴ τῶν ἐπισκόπων τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (381), στὴν λήξη τῶν ἐργασιῶν της, πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μ. Θεοδόσιον· *Mansi*, τ. 3, σελ. 557. (Βλ. κατωτέρω και Δ 22).

ευέλικτος *χαρακτήρας* που δεν εξαρτάται από ετεροκεντρισμένες (ανα)μετρήσεις. Επίσης, στην φιλοσοφική γλώσσα, η παράγωγη λέξη το «**κανονικόν**» χαρακτηρίζει την «λογική» στους Επικούρειους φιλοσόφους, ενώ το «**κανονίζω**» φιλολογικά σημαίνει χαράσσω, μετρώ, κρίνω σύμφωνα με έναν κανόνα, δίνω έναν κανόνα. Στην προοπτική αυτή με θεολογική εννοιολογία, εννοιολογικά παράγωγά τους είναι τα (κε)κανονισμένος, τακτικός, εὐτακτος, ορισμένος, τακτοποιημένος, αποφασισμένος και φρόνιμος, ενώ παράγωγες λέξεις που ανήκουν σε τεχνική ορολογία είναι τα «**κανόνιο**» [όπως *Κανόνιον* του σωτηρίου έτους τάδε, καθορίζον τον ήχο, το εωθινό ευαγγέλιο, τις αποστολικές και ευαγγελικές περικοπές κάθε Κυριακής του όλου ενιαυτού των Ημερολογίων-Διπτύχων των Ορθοδόξων κατά τόπους Εκκλησιών], «**κανονίς**», «**κανονωτός**», «**κανόνισμα**», «**κανονιζόμενο**», «**κανονισμός**» (εξ ου και ο όρος *διακανονισμός*), «**κανονιστικός**» και «**κανονιστός**», χωρίς ο εννοιολογικός κατάλογος του όρου «κανών» να εξαντλείται μόνον σε αυτά. Τέλος, πολλές από αυτές τις προαναφερθείσες έννοιες συνθέτουν την *αποστολή* του όρου «κανών» και κυρίως τον βασικό λόγο για τον οποίο επιλέχθηκε από την Αρχέγονη Εκκλησία.

Η λέξη «κανών» είναι προφανώς ένας πολυσήμαντος και πολυδιάστατος όρος που προσέλαβε ανά τους αιώνες διάφορες έννοιες και σημασίες. Στην πορεία και εξέλιξη της Ελληνικής γλώσσας, η λέξη «κανών»¹⁸ αναδείχθηκε σε πολύσημο τεχνικό όρο, λαμβάνοντας μία σαφώς μεταφορική έννοια γενικότερα με κάποιο εξειδικευμένο περιεχόμενο. Πράγματι, «κανών» καλείται, εκτός των ανωτέρω, και κάθε τι που χρησιμεύει ως *πρότυπο* για την ορθή εκτέλεση κάποιας πράξης, ως οδηγός της ή και ως κριτήριό της. Και οι Εκκλησιακοί Κανόνες, παρέχοντας την *ορθότητα πορείας*, το ορθόν και την αλήθεια, προσφέρουν ελεύθερα και αβίαστα σε κάθε άνθρωπο το *πρότυπο*, το ενδεδειγμένο μέτρο, το ασφαλτο κριτήριο, βάσει του οποίου καλείται αυτός να πολιτεύεται ή βάσει του οποίου δύναται αυτός να ελέγχει την ορθότητα της πορείας και των πράξεών του. Ο «κανών» αποτελεί έτσι έναν γνώμονα στέρεο (*στερρότητα*) και βάσιμο για την υλοποίηση προκαθορισμένων οραματισμών... Ειδικά δε στο μεταγενέστερο νομικό γλωσσάριο λαμβάνει ένα τελείως εξειδικευμένο περιεχόμενο (ο κανόνας σημαίνει την *νόρμα*), καθώς και αρχύτερα το αυτό στην εκκλησιαστική γλώσσα, όπου όμως ο «**κανόνας**», ως «**τύπος**»¹⁹, *νοείται ως «μη νόμος»*²⁰, όπως προαναφέρθηκε και όπως θα φανεί σε ειδικό κεφάλαιο αμέσως παρακάτω. Αυτό ακριβώς υπονοεί ο Ιωάννης Ζωναράς με την χαρακτηριστική του διατύπωση: «Όρος γάρ ὁ **τύπος** καὶ ὁ **κανών** λέγεται» και «Όρους δὲ τῶν Πατέρων τοὺς Ἱεροὺς **Κανόνας** καλεῖ»²¹. Και εδώ τίθεται ξανά το ερώτημα, το οποίο θα αναλυθεί επίσης παρακάτω. *Γιατί τελικά η Εκκλησία δεν υιοθέτησε τον παλαιδιαθητικά και κληρονομικά οικείο σε αυτήν όρο «νόμος» και προσέφυγε, όπως και για το υποστατικό όνομά της «Εκκλησία», στον θύραθεν ελληνικό όρο «κανών»;* Όπως διαφαίνεται από την ανωτέρω εννοιολογική και σημασιολογική

¹⁸ Ο περίφημος κανονολόγος του Μεσαίωνα Ματθαῖος Βλάσταρης στην *Προθεωρία* τού έργου του «Σύνταγμα κατὰ στοιχείον» αναφέρει χαρακτηριστικά ὅτι *οι Πατέρες ονόμασαν κανόνες τα διατάγματά τους, χρησιμοποιώντας τροπικά την λέξη και από μεταφορά του «ορθού ξύλου»*: βλ. *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 6, σελ. 5-6.

¹⁹ Βλ. αναλυτικότερα την ανάδειξη του κανόνα και την ταύτισή του με «τύπο», ως *εικονισμό*, στον Μ. Αθανάσιο, στην *Εγκύκλιο Επιστολή* του απευθυνθείσα προς τους συνεπισκόπους του, όπου λέγει «*κανόνες καὶ τύποι ἐκ τῶν Πατέρων ἡμῶν καλῶς καὶ βεβαίως παρεδόθησαν*» [1, 8] (*P. G.*, τ. 25, στ. 225Α, και ΒΕΠ, τ. 31, σελ. 195), κάνοντας συνώνυμη χρήση των δύο αρχετυπικών όρων.

²⁰ Βλ. Ιωάννου Σχολαστικού, Πρόλογος στην *Συναγωγή Εκκλησιαστικῶν Κανόνων σε 50 Τίτλους-555* (όπου αποκαλεί προσφυσώς τους ιερούς κανόνες ως «*μάχαιρα του πνεύματος*», η οποία «*αποξέει σοφῶς και τεχνικῶς*» τις όποιες διολισθήσεις).

²¹ *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 2, σελ. 159 (στον καν. 19/Α'), και τ. 3, σελ. 306 (στον καν. 5/Καρθαγένης) αντίστοιχα.

ανάλυση του όρου «κανών», μπροστά στην πολυσημία αυτού του όρου και στην πλουσιώτατη εννοιολογία του, που προσέφερε περιεχόμενο με μία οντολογική και εσχατολογική προοπτική, ο όρος «νόμος» κατέστη εν τέλει δυναστικός και περιοριστικός και ως εκ τούτου *πτωχός*, με αρκετά ελλείμματα οντολογικού αντικρύσματος. Ειρήσθω εν παρόδω ότι ο «νόμος» ως όρος και ως ενιστορική πραγματικότητα δεν έχει και δεν διαθέτει αντίστοιχο εύρος εννοιών με τον όρο «κανόνας». Αυτό οδήγησε τον Απόστολο Παύλο πρώτο να υιοθετήσει τον όρο «κανών», εγκαταλείποντας τον παλαιοδιαθηκικό καθιερωμένο όρο «νόμος», και, στους τρεις αιώνες που επακολούθησαν, να γίνει μία πολύσημη πραγματικότητα σε πολλές εκφάνσεις της Εκκλησιακής ζωής. Ενδεικτική είναι η φράση του αγίου Κυπριανού-Συνόδου της Καρθαγένης (255): «[...], εκείνα πράττοντες, την στερρότητα τοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας **κανόνος** κρατεῖν»²². Ἦδη από τον 1ο αι. μ.Χ. μέχρι τις αρχές του 4ου αι., ὅλοι οι κανόνες (κυρίως οι Αποστολικοί, καθώς και οι υπάρχοντες μέχρι τότε συνοδικοί του 3ου αι.), ως ένα ενιαίο σώμα [*κανονικό σύνολο*], ονομάσθηκαν [*εκκλησιακός*] **Κανών**²³, ακριβώς γιατί αυτοί αναδύθηκαν πρωτογενώς στους κόλπους της Εκκλησίας ως ο απαραίτητος *γνώμονας* και *χάρακας*, για να ευθυγραμμίζουμε την ζωή μας ευθυτενώς και να την προσανατολίζουμε εσχατολογικά, ενώνοντας δύο (2) σημεία («από δύο σημεία περνά *μόνον* μία ευθεία»), το **Βάπτισμά** μας με την **Βασιλεία** του Θεού. Ἔτσι, οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ἦλθαν, γὰρ νὰ τμήσουν τὸν ἀέναο καὶ ἀτέρμονα κύκλο τοῦ χρόνου τῶν Ἀρχαίων, νὰ ὀρίσουν μία συγκεκριμένη *στιγμὴ ἀφετηρίας* (= **Βάπτισμα**) καὶ νὰ *εὐθυτενίσουν*²⁴, ὡς *κανόνες* (= *χάρακες*), τὴν πτωτικὴ ἀκοινωνιακὴ καμπύλη γραμμὴ πρὸς τὴν **Βασιλεία**...

Δ 14.

Βάπτισμα -----> **Βασιλεία**
Κανόνας (= χάρακας)

Στην ίδια προοπτική, προς τα τέλη του αυτού αιώνα, ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης υιοθέτησε για αυτό το ίδιο ενιαίο σώμα κανόνων και για την χρήση του στους κόλπους της Εκκλησίας τον όρο **Κανονική Οικονομία** (383), ο οποίος αποτελεί *ονομασία* και *ερμηνεία* ταυτόχρονα. Επομένως, ο όρος «κανών» παραμένει εν χρήσει και κυρίαρχος όρος από την εποχή του εισηγητή του, από τον Απόστολο Παύλο (Γαλ. 6, 15) μέχρι και τον Άγιο Γρηγόριο Νύσσης (καν. 1-383), για τέσσερις αιώνες, με γραπτή και προφορική χρήση από την Εκκλησία. Είναι πλέον προφανές ότι πρόκειται ακριβώς εδώ για τον εξειδικευμένο τεχνικό όρο «κανών», που επιλέχθηκε τελικά από

²² Καν. 1/Κυπριανού.

²³ Κατά το έτος 303 μ.Χ., τέσσερις επίσκοποι της Αιγύπτου, οι επίσκοποι Ησύχιος, Παχώμιος, Θεόδωρος και Φιλέας (επίσκοπος Θμούεως), ευρισκόμενοι (κατά την περίοδο του διωγμού επί Διοκλητιανού [303-305]), στην φυλακή, έγραψαν προς τον επίσκοπο Λυκοπόλεως (της Θηβαΐδας στην Άνω Αίγυπτο) Μελέτιο (η επιστολή διασώθηκε μόνον σε λατινική μετάφραση [*P. G.*, τ. 10, στ. 1565-1568]), διαμαρτυρούμενοι διότι αυτός πρόεβη σε παρ' *ενορίαν* (= *επισκοπήν*) χειροτονίες πρεσβυτέρων στις *επαρχίες* τους (την εποχή εκείνη: Ενορία ≡ Επισκοπή ≡ Τοπική Εκκλησία). Στην επιστολή αυτή οι τέσσερις επίσκοποι τονίζουν σαφώς τα από αυτόν «πεπραγμένα» ότι ήταν «αλλότρια του *θείου έθους*» και του «*εκκλησιαστικού κανόνα*». Βλ. επίσης, καν. 14/Αντιοχείας (314), 1, 2, 5, 15/Α' (325), 9/Αντιοχείας (341), 3, 12/Βασιλείου (4ος αι.). Πηγαίες και βιβλιογραφικές σχετικές αναφορές υπάρχουν εν *P. G.*, τ. 82, στ. 892, τ. 18, στ. 552, ΒΕΠ, τ. 18, σελ. 262, *P. G.*, τ. 20, στ. 1136, ΒΕΠ, τ. 24, σελ. 170, *P. G.*, τ. 25, στ. 225Α-228, ΒΕΠ, τ. 31, σελ. 195-196, *P. G.*, τ. 32, στ. 663-684, ΒΕΠ, τ. 55, 202-208.

²⁴ Πβ. καν. 1/Κυπριανού.

την Εκκλησία στους τέσσερις πρώτους αιώνες της ιστορικής της πορείας, για να σημαίνει πρωτίστως το *εσχατολογικό* και *οντολογικό* περιεχόμενο των *ιερών Κανόνων*, κάτι που δεν έχει καμμία σχέση με τον όποιο εγκόσμιο και πολιτειακό νόμο, με τον οποίο οι εκκλησιαστικοί κανόνες επιδιώκουν εκούσια να μην τέμνονται πουθενά (ή, τουλάχιστον, στα οντολογικά ουσιώδη). Ειρήσθω εν παρόδω, ότι ο όρος «κανών» μετανάστευσε στην Δύση, έχει περάσει αμετάφραστος σε όλες τις άλλες γλώσσες, ευρωπαϊκές και μη, και συναντάται έτσι μεταγραμματισμένος σε όλες τις λατινογενείς, τις σλαβικές και τις φινο-ουγγικές γλώσσες (*canon-κανον-kanoni*) αντίστοιχα, και όχι μόνον...

Οι «Ιεροί Κανόνες»²⁵ (*Sacri Canones*) του *Κανόνα*²⁶ είναι και ονομάζονται *κανονικοί*, και το γεγονός αυτό δεν συνιστά ταυτολογία ή περιττολογία. Το πόσο δε ευρεία σημασία και χρήση έχει σήμερα το επίθετο «κανονικός» είναι περιττό να λεχθεί στο σημείο αυτό, ως προφανές. Πάντως, από εδώ έλαβε την αρχή. Όσο δε για το παράγωγο ρήμα «κανονίζω», αυτό σημαίνει ειδικότερα ότι ένας εκδιδόμενος συνοδικά κανόνας «αποτελεί κανόνα του Κανόνα» και «γίνεται αποδεκτός ως *κανονικός*». Για αυτό και τα «κανονικά» ονομάζονται και «κανονιζόμενα», επειδή κρίνονται «κανονιστά». Κατ' επέκταση, «ακανόνιστοι» λέγονται οι μη κανονικοί εκείνοι «*κανόνες*» (*sic*), τους οποίους οι συντάκτες τους ή κάποιοι άλλοι αυθαίρετα, όπως θα καταδειχθεί επίσης σε ειδικό κεφάλαιο αμέσως παρακάτω, και ερήμην της Εκκλησίας αποπειράθηκαν να τους εισαγάγουν στον Κανόνα ως κανονικούς κανόνες χωρίς να είναι κανόνες συνοδικής προέλευσης. Υπάρχει ακόμη και το ρήμα «αποκανονίζω», το οποίο θέλει να σημαίνει την «απόρριψη ενός κανόνα ως νόθου και μη κανονικού». Οι κανονικοί κανόνες αποκαλούνται και «ενδιάθετοι» και «γνήσιοι», ενώ αντίθετα οι μη γνήσιοι «*κανόνες*» λέγονται «νόθοι» ή και «απόκρυφοι». Και τέλος, όπως το *δόγμα* (*Σώμα Δογμάτων-Corpus Dogmatum*) υπάρχει καταβεβλημένο στην Εκκλησία και διασαφείται και αντιδιαστέλλεται από κάθε αιρετική κακοδοξία, έτσι και ο κανόνας (*Σώμα Κανόνων-Corpus Canonum*) υπάρχει ορισμένος στην Εκκλησία και προβάλλεται και αντιδιαστέλλεται από οποιονδήποτε *παρακάνονα*. Έτσι, ο κοινός αυτός κλήρος *δόγματος* και *κανόνος* είναι σημαντικός, σημειολογικός και ευνόητος (πβ. καν. 2/Πενθέκτης). Συνοψίζοντας, για λόγους ευδιακρίσιας των Ιερών Κανόνων στην προσέγγισή τους, γίνεται χρήση όλων των ανωτέρω α) ομοειδών και β) αντιθετικών όρων με τις εξής ονομασίες: **α)** κανονικοί, γνήσιοι, «κυρωθέντες και παραδοθέντες» (καν. 2/Πενθέκτης), έγκυροι, ενδιάθετοι και κανονιζόμενοι, ενώ, στην αντίθετη περίπτωση, **β)** μη κανονικοί, μη γνήσιοι, «νόθοι

²⁵ Για πρώτη φορά, οι κανόνες 2 και 61/Πενθέκτης (691) και 2/Ζ' (787), όπως και στην συνέχεια οι κανόνες 8, 10 και 11/Πρωτοδευτέρας (859-861), υιοθετούν, αν και αρκετά μεταγενέστερα χρονικά σε σχέση με τον προηγούμενο αρχικό και ανακεφαλαιωτικό όρο «**Κανών**», την ονομασία «**Ιεροί Κανόνες**», η οποία επεκράτησε μέχρι σήμερα, αποκτώντας έτσι αυτοί στο σύνολό τους οντολογική ισοδυναμία και σωτηριολογική βαρύτητα σε σχέση με τις «*Ιερές Γραφές*» (πβ. π.χ. καν. 1/Θεοφίλου Αλεξ. κ.λπ.), ως προς την *προσ-ανατολιστική εσχατολογική προοπτική* (οι Ιεροί κανόνες *δεν σώζουν από μόνοι τους* ούτε και αποτελούν την Βασιλεία, αλλά δείχνουν [προς] τα Έσχατα και την Βασιλεία).

²⁶ Από αυτόν τον προϋπάρχοντα όρο, ο οποίος πρέπει να αναδύθηκε εντονότερα, μετά τον Απόστολο Παύλο, στους χώρους της χριστιανικής Αιγύπτου, εμπνεύστηκε ο Μέγας Αθανάσιος και έκανε χρήση του όρου «*Κανών* της Αγίας Γραφής, *Κανών* της Καινής Διαθήκης κ.λπ.», μετά την συνοδική εντολή που έλαβε από την Α' Οικουμενική Σύνοδο της Νικαίας (325), και εξαπέλυσε, ως εντολοδόχος της, μία Εγκύκλιο, την γνωστή ως ΛΘ' Εορταστική επιστολή «Περί του Κανόνος της Αγίας Γραφής» (367). Βλ. *Συνοδικόν* (γνωστό και ως του Βευερηγίου), εν *P. G.*, τ. 138, στ. 560D-566A· *Πηδάλιον*, σελ. 583-585· *Σύνταγμα ΠΙΙ*, τ. 4, σελ. 78-80. Με το *Συνοδικό* συνεκφέρονται και τα σχόλια και οι σχετικές μαρτυρίες των κανονολόγων του Μεσαίωνα Ιωάννου Ζωναρά, Αλεξίου Αριστηνού και Θεοδώρου Βαλσαμώνος. Δίπλα σε αυτά, να ληφθούν υπ' όψιν και τα παραθέματα του Ματθαίου Βλάσταρη (*P. G.*, τ. 144, στ. 1141A-C, και *Σύνταγμα ΠΙΙ*, τ. 6, σελ. 145-146).

και ξένοι της ευσεβείας, απόβλητοι και κυήματα ψευδολογίας, ψευδεπίγραφοι, παρενειρόμενοι» (καν. 2/Πενθέκτης), άκυροι, ακανόνιστοι, παρακάνονες, απόκρυφοι και αντικανονικοί, οι οποίοι και πρέπει, μετά την *αποστολική* (καν. 60/Αποστολικός²⁷ [2ος-3ος αι.]) και την *συνοδική* εντολή (καν. 2/Πενθέκτης [691]) να γίνονται απόβλητοι από τον **Κανόνα**. Οι δε *κανονικοί* Ιεροί Κανόνες του **Κανόνα** είναι αυτοί που εκτίθενται αμέσως παρακάτω.

Οι τάξεις των Ιερών Κανόνων του **Κανόνα**

«Ἡ ἐκκλησιαστικὴ **τάξις**, μετὰ συναινέσεως ἐκάστου, καὶ ὁμοῦ πάντων, φυλακτέα ἐστί». (Κανόνας 2/Καρθαγένης).

«Ταύτην αἰδοίμεθα τὴν **τάξιν**, ἀδελφοί, ταύτην φυλάττομεν». (Άγιος Γρηγόριος Θεολόγος καὶ Κανόνας 64/Πενθέκτης).

Τρεις τάξεις (*κανονοταξίες*) των Ιερών Κανόνων επεκράτησαν ετεροβαρώς στην Εκκλησία κατά την διάρκεια της δισχισιευτούς ιστορικής πορείας τους (1ος-21ος αι.). Αυτές είναι κατά χρονολογική σειρά υιοθέτησής τους:

α) η *χρονική τάξη*, η χρονολογική κατάταξη των Ιερών Κανόνων στις Πρωτοκανονικές Συλλογές, που αρχικά παρουσιάζεται εκτεταμένα στις χειρόγραφες και απογραφικές-αντιγραφικές εκδόσεις της Α΄ χιλιετίας,

β) η *συστηματική-καθ' ύλην τάξη*, που είναι και η λιγώτερο διαδεδομένη και έπεται της προηγούμενης, από προσωπικές κυρίως πρωτοβουλίες, και

γ) η *«ιεραρχική» ομοειδής-κατά είδος τάξη*, που εμφανίζεται κυρίαρχα και επιβλητικά στις έντυπες Κανονικές Συλλογές της Β΄ χριστιανικής χιλιετίας, κατά τους πρώτους χρόνους της τυπογραφίας (1452 και εντεύθεν) στην Δύση και υιοθετήθηκε στην συνέχεια ευρέως και ανύποπτα στην Ανατολή από την έναρξη των έντυπων εκδόσεων (16ος αι. και επέκεινα) της Β΄ χιλιετίας.

Η υστερογενής αυτή τάξη (*ιεραρχική κανονοταξία*) επεκράτησε και στην καθ' ημάς Ανατολή δια μέσου των γενομένων κορυφαίων εντύπων εκδόσεων Ιερών Κανόνων με αντίστοιχο *ερμηνευτικό περιεχόμενο και ερμηνευτικά σχόλια και υπομνήματα-Catenæ* (Κανονικές Συλλογές *Πηδάλιον*-1800 και *Σύνταγμα Ράλλη-Ποτλή*-1852/59), όπως αναλύεται παρακάτω. Η εξέλιξη αυτή συμβαδίζει και με την ολοένα αυξανόμενη νομική χρήση του κειμένου των Ιερών Κανόνων στα συγγράμματα των εκκλησιαστικολόγων της Νομικής επιστήμης εκατέρωθεν, σε Ανατολή και σε Δύση. Για τον λόγο αυτόν, σήμερα επικρατεί η τελευταία αυτή τρίτη τάξη Ιερών Κανόνων, χωρίς να είναι εκδοτικά άγνωστες και οι άλλες δύο τάξεις στους ειδήμονες και τους μελετητές του Εκκλησιαστικού και Κανονικού Δικαίου. Ωστόσο, στην παρούσα «Εισαγωγή στην Κανονική Οικονομία» εξετάζονται μόνον και κατ' αντιβολή η αφετηριακή αρχική και φυσιολογική *χρονική τάξη* (Α) και η υστερογενής και επικρατούσα *«ιεραρχική» και ομοειδής-κατά είδος τάξη* (Β) των Ιερών Κανόνων.

²⁷ Πβ. τα σχόλια του Ματθαίου Βλάσταρη, εν *P. G.*, τ. 144, στ. 1141C-D.

**Α. Οι Ιεροί Κανόνες κατά χρονολογική διάταξη και ανά αιώνα
(Α΄ χιλιετία-Πενθέκτη και άπασες οι Κανονικές Συλλογές της Α΄ χιλιετίας)**

[Δ 15]. Χρονολογική κατανομή τῶν Ἱερῶν Κανόνων τῆς Ἐκκλησίας

[Κανόνες]

1ος αἰώνας

- 1) Κανόνες τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου τῶν Ἱεροσολύμων [1]
(1 Ἀποστολική Σύνοδος)· Σύνολο: [1]

2ος-3ος αἰώνας

- 1) Ἀποστολικοὶ Κανόνες (2ος-3ος αἰ.) [85]
2) Ἅγιος Κυπριανὸς (Τοπικὴ Σύνοδος τῆς Καρθαγένης (255) [1]
3) Ἅγιος Διονύσιος Ἀλεξανδρείας (†265) [4]
4) Ἅγιος Γρηγόριος Νεοκαισαρείας ὁ Θαυματουργὸς (†270) [11]
(Ἀποστολικοὶ Κανόνες, 3 Πατέρες)· Σύνολο: [101]

4ος αἰώνας

- 1) Ἅγιος Πέτρος Ἀλεξανδρείας (†311) [15]
2) Ἡ ἐν Ἀγκύρᾳ Τοπικὴ Σύνοδος (314) [25]
3) Ἡ ἐν Νεοκαισαρείᾳ Τοπικὴ Σύνοδος (~319) [15]
4) Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ (325) [20]
5) Ἡ ἐν Γάγγρα Τοπικὴ Σύνοδος (~340) [21]
6) Ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ Τοπικὴ Σύνοδος (341) [25]
7) Ἡ ἐν Σαρδικῇ Τοπικὴ Σύνοδος (343) [21]
8) Ἅγιος Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας ὁ Μέγας (†373) [3]
9) Ἅγιος Βασίλειος Καισαρείας ὁ Μέγας (†378) [92]
10) Ἡ ἐν Λαοδικείᾳ Τοπικὴ Σύνοδος (~380) [60]
11) Β΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει (381) [7]
12) Τιμόθεος Ἀλεξανδρείας (†385) [18]
13) Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (†390) [1]
14) Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Τοπικὴ Σύνοδος (394) [1]
15) Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης (†395) [8]
16) Ἅγιος Ἀμφιλόχιος Ἰκονίου (†400) [1]
(2 Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι, 7 Τοπικὲς Σύνοδοι, 7 Πατέρες)· Σύνολο: [333]

5ος αἰώνας

- 1) Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας (†412) [14]
2) Ἡ ἐν Καρθαγένῃ Τοπικὴ Σύνοδος (419) [133]
3) Γ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Ἐφέσῳ (431) [8/9]
4) Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας (†444) [5]
5) Δ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Χαλκηδόνι (451) [30]
6) Ἅγιος Γεννάδιος (Τοπικὴ Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως (459) [1]
(2 Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι, 1 Τοπικὴ Σύνοδος, 3 Πατέρες)· Σύνολο: [192]

6ος αιώνας

◆ ∅

7ος αιώνας

- 1) **Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος** ή *έν Τρούλλω* (691) [102]
(1 Οικουμενική Σύνοδος)· Σύνολο: [102]

8ος αιώνας

- 1) **Ζ' Οικουμενική Σύνοδος** *έν Νικαία* (787) [22]
(1 Οικουμενική Σύνοδος)· Σύνολο: [22]

9ος αιώνας

- 1) **Ἡ Πρωτοδευτέρα Τοπική Σύνοδος** (861) [17]
 2) **Ἡ *έν Ἁγία Σοφία* [Τοπική ἢ Η'] Σύνοδος** τῆς Κωνσταντινουπόλεως (879/880) [3]
(2 Τοπικὲς Σύνοδοι)· Σύνολο: [20]

Σύνολο ἀπάντων τῶν Ἱερῶν Κανόνων τῆς Ἐκκλησίας: [771]

Αυτοὶ εἶναι οἱ *εκκλησιακοὶ* καὶ *κανονικοὶ* Ἱεροὶ Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Α' χιλιετίας *κατὰ τὴν ἀρχικὴ καὶ φυσιολογικὴ χρονικὴ τάξη καὶ ἀνά αἰῶνα*. Ἡ παρούσα «Εἰσαγωγή στὴν Κανονικὴ Οἰκονομία» ἔχει ὡς ἀντικειμενικὸ σκοπὸ νὰ εἰσαγάγει τὸν μελετητὴ τὸς τόσο στὴν γνώση καὶ τὸ πνεῦμα τὸς ὅσο καὶ στὸν λόγο ὑπαρξῆ τὸς καὶ τὴν προοπτικὴ τὸς, σύμφωνα με τὴν *Χρονολογικὴ κανονοταξία*.

**Β. Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες κατὰ ὁμοειδῆ ἱεράρχηση καὶ κατὰ εἶδος
 (Β' χιλιετία-Ἀπασες οἱ Κανονικὲς Συλλογὲς τῆς Β' χιλιετίας)**

[ὅπως λανθασμένα επικράτησε μετὰ ἀπὸ δυτικὲς ἐπιδράσεις τοῦ Μεσαίωνα καὶ διαρθρώθηκαν ἔτσι ὅλες οἱ επακολουθήσασες Κανονικὲς Συλλογὲς μέχρι σήμερα]

[Δ 16.] **Ὅμοειδῆς καὶ ἱεραρχικὴ κατανομὴ τῶν Ἱερῶν Κανόνων**

1. Οἱ Ἀποστολικοὶ Κανόνες (2ος-3ος αἰ.)

2. Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων (4ος-9ος αἰ.)

- ◆ Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος *έν Νικαία* (325)
- ◆ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος *έν Κωνσταντινουπόλει* (381)
- ◆ Γ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος *έν Ἐφέσω* (431)
- ◆ Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος *έν Χαλκηδόνι* (451)
- ◆ Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος *έν Κωνσταντινουπόλει* (553)
- ◆ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος *έν Κωνσταντινουπόλει* (680/681)
- ◆ **Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος** *έν Τρούλλω (Κωνσταντινουπόλει)* (691)
- ◆ Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος *έν Νικαία* (787)

3. Οἱ ἱεροὶ Κανόνες τῶν Τοπικῶν Συνόδων (3ος-9ος αἰ.)

- ◆ Ἡ ἐν Ἀγκύρα Τοπικὴ Σύνοδος (314)
- ◆ Ἡ ἐν Νεοκαισαρεία Τοπικὴ Σύνοδος (~319)
- ◆ Ἡ ἐν Γάγγρα Τοπικὴ Σύνοδος (~340)
- ◆ Ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ Τοπικὴ Σύνοδος (341)
- ◆ Ἡ ἐν Σαρδικῇ Τοπικὴ Σύνοδος (343)
- ◆ Ἡ ἐν Λαοδικείᾳ Τοπικὴ Σύνοδος (~380)
- ◆ Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Τοπικὴ Σύνοδος (394)
- ◆ Ἡ ἐν Καρθαγένῃ Τοπικὴ Σύνοδος (419)
- ◆ Ἡ Πρωτοδευτέρα (ἐν Κωνσταντινουπόλει) Τοπικὴ Σύνοδος (861)
- ◆ Ἡ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ (ἐν Κωνσταντινουπόλει) [Τοπικὴ ἢ Η΄ Οἰκουμενικῇ] Σύνοδος (879/880)

4. Οἱ Πατερικοὶ Κανόνες (3ος-5ος αἰ.)

- ◆ Ἅγιος Κυπριανὸς (Σύνοδος) Καρθαγένης (255)
- ◆ Ἅγιος Διονύσιος Ἀλεξανδρείας (†265)
- ◆ Ἅγιος Γρηγόριος Νεοκαισαρείας ὁ Θαυματουργὸς (†270)
- ◆ Ἅγιος Πέτρος Ἀλεξανδρείας (†311)
- ◆ Ἅγιος Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας ὁ Μέγας (†373)
- ◆ Ἅγιος Βασίλειος Καισαρείας ὁ Μέγας (†378)
- ◆ Τιμόθεος Ἀλεξανδρείας (†385)
- ◆ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (†390)
- ◆ Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης (†395)
- ◆ Ἅγιος Ἀμφιλόχιος Ἰκονίου (†400)
- ◆ Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας (†412)
- ◆ Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας (†444)
- ◆ Ἅγιος Γεννάδιος (Σύνοδος) Κωνσταντινουπόλεως (459)

Συμπεράσματα

7 Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι
10 Τοπικὲς Σύνοδοι
13 Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας

Δ 17.

Ὁμοειδῆς καὶ Ἱεραρχικὴ τάξη τῶν Ἱερῶν Κανόνων καὶ κατὰ εἶδος (B)

- 1) Οἱ Ἀποστολικοὶ Κανόνες (2ος-3ος αἰ.)
- 2) Οἱ ἱεροὶ Κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων (4ος-9ος αἰ.)
- 3) Οἱ ἱεροὶ Κανόνες τῶν Τοπικῶν Συνόδων (3ος-9ος αἰ.)
- 4) Οἱ Πατερικοὶ Κανόνες (3ος-5ος αἰ.)

Διαφορά
Χρονολογικής (Α)-“Δ 15” και «Ιεραρχικής»-Ομοειδούς (Β)-“Δ 16 και Δ 17”
κατάταξης

Ἡ «εὐθεῖα ὁδὸς» (καν. 1/Κυπριανού) γίνεταί ἡμῖν ὑπογραμμὸς ἐς τὰ Ἔσχατα.

Υπάρχουν αρκετές Συλλογές Κανόνων, ιδιωτικές, ανεπίσημες και επίσημες²⁸, άλλες συμπληματικές ενός κανονολόγου ή ενός κανονοδίφη εκκινούμενου από προσωπική πρωτοβουλία, και άλλες συλλογικά έργα περισσοτέρων. Εν τούτοις, είναι αυτονόητο ότι η απόπειρα τής κατά το δυνατόν εγγύτερης και ταυτόχρονα προσιτής στο εκδοτικό πρωτότυπο έκδοσης των Ιερών Κανόνων αποτελεί ένα εγχείρημα χωρίς νόημα, σχεδόν ουτοπικό, εάν ο κανονολόγος ή οι κανονολόγοι (εάν και όταν αυτοί συνεργάζονται...) δεν διαθέτουν μία αίσθηση που να τους επιτρέπει να ρίξουν ένα πρωταρχικό φως στο οντολογικό σύστημα των Ιερών Κανόνων. (Δεν είναι όμως πιθανό, ή ίσως και αναπόφευκτο, ότι ο μερικός και προσωπικός χαρακτήρας του παρόντος εγχειρήματος, αργά ή γρήγορα, να γίνει αντικείμενο ελέγχου από πλευράς της μεταγενέστερης κριτικής;). Ο εκάστοτε κανονολόγος που προέβη ήδη στο εγγύς ή το απώτερο παρελθόν σε ένα ανάλογο εγχείρημα διέθετε αναμφίβολα μία ασύγκριτη προσωπική εμπειρία και μία δική του κανονική ερμηνευτική αίσθηση, καθώς ο διαφορετικός τρόπος έκδοσης των Κανόνων από τους τρεις με την σειρά που εμφανίστηκαν στο ιστορικό προσκήνιο (*χρονολογικός, συστηματικός-καθ' ὕλην, ιεραρχικός-ομοειδής κατά είδος*), εκτός από *κείμενο*, συνιστά και (επιλογή) *ερμηνεία(ς)*... Σε αυτήν την νοηματική και λεκτική συνάφεια, ας επιτραπεί, χάριν ευληπτότερης κατανόησης του συμπτώματος, να καταθέσω μία προσωπική εμπειρία: ζώντας στο κλίμα της επικρατήσασας από δυτικές κανονικές επιδράσεις τρίτης κατηγορίας, αυτής των *ιεραρχικών-ομοειδών κανονικών εκδόσεων* (το οποίο αναπτύχθηκε κατά την διάρκεια σύνολης της Β' χιλιετίας), είχα και ο ίδιος αποσπασματική αίσθηση του *γεγονότος-Εκκλησία* μέσα από την χρονικά σπειροειδή – και διακριτά κατά είδος – ανάγνωσή τους, όπως καταδεικνύεται στον παρακάτω πίνακα (Δ 18-Α).

Όντως, στην *δομική* αυτή *ιεράρχηση* με το λανθασμένο κριτήριο της υποστατικής αυθεντίας των Ιερών Κανόνων υπάρχει ένα ουσιαστικό πρόβλημα μελέτης τους. Η ανάγνωση πράγματι στην περίπτωση της *Ομοειδούς κατάταξης* (πίνακας Δ 18-Α), κατ' ανάγκην *ιεραρχικά ομοειδών Κανόνων* και κατά δοξασίαν από άποψη «*αυθεντίας*» (sic), γίνεται σε τέσσερα (4) επίπεδα και σε τέσσερις (4) αλληπάλληλες διαδρομές/κατευθύνσεις (*σπειροειδής-κυκλική ανάγνωση*), ενώ η κάθε μία ανάγνωση ξεχωριστά και αυτονομημένα αφήνει *κενά κανονικών δεδομένων*, καθώς και *σύγχυση μνήμης* σε αυτά τα γνωσιολογικά δεδομένα (τί διάβασε κάποιος πού; ποιος κανόνας και πότε λέει τι; κ.τ.τ.):

²⁸ Βλ. σχετικά το δτομο κανονικό έργο του Μητροπολίτου Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας Παύλου Μενεβίσογλου μιας 25ετίας (1990-2014): βλ. κατωτέρω. Ωστόσο, το ανά χείρας Κανονικό Εγχειρίδιο πραγματώνεται κάτω από το φως της σύγχρονης ιστορικής κριτικής έρευνας σύνολης της *κανονοθεσίας* της Α' εκκλησιακής χιλιετίας και της επακολουθήσασας *κανονολογίας* της Β' χριστιανικής χιλιετίας. Οι μελέτες αυτές όντως ανέδειξαν την διάκριση εκδοτικών κατηγοριών, αποκαλύπτοντας την *χρονολογική-εξελικτική διάταξη* των Ιερών Κανόνων στις πρωταρχικές εκδόσεις τους και, μετέπειτα, την *συστηματική-επαγωγική κατανομή*, πριν καταλήξουν αυτές στην σχετικά τελευταία και πολύ μεταγενέστερη και ετεροκεντρισμένη *ιεραρχική δόμηση και διάταξη* τους, από δυτικές ρωμαιοκαθολικές εκδοτικές απομιμήσεις.

Δ 18.

Α.

1) Οικουμενικές Σύνοδοι	→ 4ος – 9ος αι. (1η χρονική διαδρομή ανάγνωσης)
2) Αποστολικοί Κανόνες	→ 2ος – 3ος αι. (2η χρονική διαδρομή ανάγνωσης) ²⁹
3) Τοπικές Σύνοδοι	→ 3ος – 9ος αι. (3η χρονική διαδρομή ανάγνωσης)
4) Πατερικοί Κανόνες	→ 2ος – 5ος αι. (4η χρονική διαδρομή ανάγνωσης)

Το καθεστώς αυτό της αναγνωστικής σύγχυσης επιδεινώνεται και από το γεγονός ότι ορισμένες Κανονικές Συλλογές, αντί να προτάσσουν τους Αποστολικούς Κανόνες όλων των λοιπών κατηγοριών Κανόνων, τους εντάσσουν στην κατηγορία των Πατερικών Κανόνων και τους τοποθετούν τοιουτοτρόπως μετά και τους Κανόνες των Τοπικών Συνόδων³⁰, ωσανεί “υποδεέστερους” (sic), και χρονολογούμενους στα τέλη του 4ου αιώνα (sic). Αντίθετα, αποκτά κανείς ολοκληρωμένη κανονική εικόνα του αυτού γεγονότος και περί της νεοπαγούς τότε Εκκλησίας, όταν, ακολουθώντας, δίκην ταινιοπλέγματος (το κοινώς λεγόμενον *γαϊτανάκι*), την *χρονική εξέλιξη και βαθμιαία χρονολογική θέσπιση των Κανόνων*, προβεί σε αντίστοιχη *χρονολογική ανάγνωση των Ιερών Κανόνων* (πίνακας Δ 19-B), η οποία διασφαλίζει αυτήν την ολική εικόνα περί Εκκλησίας μέσα από το σύστημα της πηγαίας *προοδευτικής αποκάλυψης και της εμπειρικής επέκτασης του οραματισμού τους*, μακριά από μεταγενέστερες τεχνητές – και κάποιες φορές σκόπιμες – συνθέσεις θεσμικής ιεράρχησης:

²⁹ Στην σαφώς ομοειδή και *ιεραρχική* έκδοσή του των Ιερών Κανόνων ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Αμίλκας Αλιβιζάτος (Αμ. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ, *Οι Ίεροί Κανόνες και οι Εκκλησιαστικοί Νόμοι*, Αθήναι, Άποστολική Διακονία τής Έκκλησίας τής Ελλάδος (σειρά: Βιβλιοθήκη τής Άποστολικής Διακονίας, αριθμ. 19), ¹1923, ²1949 και ³1977, 750 σελ.) δεν αρκέστηκε σε αυτό μόνον, αλλά ενέταξε σε «υποδεέστερη» ιεραρχικά κατηγορία τους Αποστολικούς Κανόνες (από σελ. 168 και επέκεινα, αντί του ορθού από την σελ. 19 έναρξης παράθεσης των Ιερών Κανόνων), εντάσσοντάς τους εντελώς αυθαίρετα στην κατηγορία των Κανόνων των Τοπικών Συνόδων (sic). Αυτόν ακολουθούν άλλες δύο εκδόσεις Ιερών Κανόνων με *ιεραρχική κατηγοριοποίηση των Κανόνων, με ιεραρχικά κριτήρια αυθεντίας*. α) Στην κριτική και σαφώς επίσης *ιεραρχική* έκδοσή του ο Π.-Π. Ιωάννου (P.-P. JOANNOU, *Discipline générale antique (IVe-IXe siècles). Tome 1, Les Canons des Conciles œcuméniques (IIIe-IXe siècles); tome 2.1, Les Canons des Synodes Particuliers; t. 2.2, Les Canons des Pères Grecs (Lettres canoniques)*, édition critique du texte grec, version latine et traduction française, [Pontificia Commissione per la Redazione del Codice di Diritto Canonico Orientale], Fonti, fascicolo IX, 4 τόμοι, Grottaferrata (Rome), Tipografia Italo-Orientale «S. Nilo», **1962-1964** [τριγλωσσο]) ξεκινά πρώτα και σε αυτόνομο τόμο με τους Κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων (από τ. 1, σελ. 21/23 και επέκεινα) και τοποθετεί μετά, στον 2ο τόμο των Τοπικών Συνόδων (sic), τους Αποστολικούς Κανόνες (τ. 2.1, σελ. 1/8). β) Στην επίσης *ιεραρχική* έκδοσή του ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Βλάσιος Φειδάς (Βλ. Ίω. ΦΕΙΔΑ, *Ίεροί Κανόνες και Καταστατική Νομοθεσία τής Έκκλησίας τής Ελλάδος*, Αθήναι, **1997**, 749 σελ.) προτάσσει και αυτός τους Κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων, κατατάσσοντας τούς Αποστολικούς Κανόνες μαζί με τους Κανόνες των Τοπικών Συνόδων (από σελ. 190 και επέκεινα, αντί του ορθού από την σελ. 125 έναρξης παράθεσης των Ιερών Κανόνων). Και οι τρεις αυτές εκδόσεις πραγματοποιήθηκαν με *ιεραρχικά κριτήρια αυθεντίας*, παρά την αντίθεση σε αυτό της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου (κανόνας 2-691), καταστρατηγώντας έτσι ουσιαστικά αυτούς καθ’ εαυτούς τους Ιερούς Κανόνες.

³⁰ Βλ. Αναστ. Κ. Βαβούσκου, *Κώδικας Νομοκανονικός. Ίεροί Κανόνες, Βυζαντινό Δίκαιο, Κανονικά Παραπτώματα*, Θεσσαλονίκη 2016 (σελ. 249-262, αντί έναρξης από σελ. 11), νεοεκδοθέν συμπληρωματικό έργο, το οποίο μεταφέρει συνοπτικά όλη αυτήν την τριπλή παθογένεια (κώδικας, ιεραρχική εκδοτική δομή και χρονολογική αναστροφή-αντιμετάθεση) της Β΄ χιλιετίας στην Γ΄ χιλιετία.

Δ 19.

B.

- Ιεροί Κανόνες → **1ος – 9ος αι. (Μοναδική χρονική διαδρομή ανάγνωσης)**
(πλοκή συγκερασμού, όπως στο γαϊτανάκι, σε ενιαίο και ολιστικό Σώμα Κανόνων)

Επί πλέον, με την υιοθέτηση της χρονικής τάξης και χρονολογικής σειράς επανατοποθέτησης των Ιερών Κανόνων, η προοπτική ανάπτυξης της πορείας της Εκκλησίας στην ενατένισή της διατηρείται ακεραία, αλώβητη και εκτυλίσσεται χρονικώς σταδιακά (γραμμική-αντικυκλική ανάγνωση), με το σύστημα ακριβώς της χρονικής προοδευτικής αποκάλυψης, μέσα από τους Κανόνες ανά τους αιώνες της Α΄ χιλιετίας. Με τον τρόπο αυτόν, πρακτικά, τα γλωσσικά επίπεδα και, κυρίως, τα επί μέρους αναφυόμενα ζητήματα του κάθε αιώνα δεν αναμειγνύονται και δεν συγχέονται ανεξαρτητοποιούμενα και αυτονομούμενα, ενώ ταυτόχρονα διατηρείται η ομοιογένεια κατανόησης του περιεχομένου και του οραματισμού τους. Και εάν ληφθεί υπ' όψιν ότι υπάρχει κοινή θεολογία στους Όρους και τους Κανόνες της εκάστοτε Συνόδου, τότε η μελέτη τους γίνεται σε πρακτική παραλληλισμού και νοητής αντιστοίχισης.

Στην βάση του οργανικού συσχετισμού που εμφανίζεται παραπάνω, τίθεται ακριβώς και η χρονολογική-εξελικτική διάταξη των Κανόνων στο νεοεκδοθέν Κανονικό Corpus του υποφαινομένου (*Οί Ιεροί Κανόνες τής Έκκλησίας (1ος-9ος αι.)*). *Τò Corpus Canonum τής Έκκλησίας τής Α΄ χιλιετίας από τόν Νομοκάνονα τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου (883)*, Ἀθήναι, ἐκδ. Αποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος [σειρά «Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Νομοκανόνων» (BEN), ἀριθμ. 1], 2019, 751 σελ.). Πράγματι, όταν επικράτησε η ιεραρχική-ομοειδής διάταξη στην έκδοση των Ιερών Κανόνων σε σύνολη την Β΄ χριστιανική χιλιετία, απεμπολήθηκε, κατά την έναρξή της και από ρωμαιοκαθολικό κυρίως επηρεασμό (όλες οι έντυπες εκδόσεις ιερών Κανόνων επί τρεις αιώνες, 16ος-18ος αι., μηδὲ μιάς εξαιρουμένης, έγιναν στην Δύση, και κυρίως από Δυτικούς μελετητές), η χρονολογική σειρά έκδοσης των Κανόνων, που μεσουρανούσε στην Α΄ εκκλησιακή χιλιετία, και χάθηκε ευθύς αμέσως η **ανάγνωση προοπτικής**... Η ιεραρχική-ομοειδής επικράτηση επιβλήθηκε εν τέλει, διότι λησμονήθηκε ότι όλοι οι Κανόνες θεσπίστηκαν ή επικυρώθηκαν *ισοβαρώς και ισοδύναμα*, από Οικουμενικές Συνόδους (την Δ΄-451, την Πενθέκτη-691 και την Ζ΄-787). Συνεπώς, έχουμε Κανόνες *μόνον* Οικουμενικῶν Συνόδων στην Εκκλησία, ανεξαρτήτως συντακτικῆς προελεύσεως³¹. Η χρονολογική ανάγνωση προοπτικῆς, κατά συνέπεια, αλλάζει τα δεδομένα, διότι γίνεται χρονικά γραμμική, παρακολουθούνται βήμα-βήμα η αναδύομενη πορεία του Εκκλησιακού Σώματος με τους απότοκους Κανόνες του μέσα στην Ιστορία, η ιστορική συνέχεια, η εξέλιξή του, η συνάφεια, τα συγκεκριμένα δημιουργίας των Κανόνων, ο συσχετισμός προγενέστερων και μεταγενέστερων Κανόνων, και μέσα στους κόλπους της ενιαίας κανονοθεσίας αναδύεται ένα *consensus Canonum* (ομοοραματιστική ομοφωνία της Κανονικής Παράδοσης, παρά τις κάποιες φορές φαινομενική *εναντιοφάνεια* μεταξύ παράτιτων

³¹ Υπενθυμίζεται εδώ η Δ΄ με τον κανόνα 1, η Πενθέκτη με τον κανόνα 2 και η Ζ΄ με τον κανόνα 1 Οικουμενικές Σύνοδοι. Στους αναδειχθέντες και επικυρωθέντες από τις δύο αυτές Οικουμενικές Συνόδους Κανόνες προστίθενται και οι Κανόνες δύο ακόμη Τοπικών Συνόδων, που έπονται χρονικά της Ζ΄, ήτοι της Πρωτοδευτέρας (861) και της Κωνσταντινουπόλεως/Αγίας Σοφίας (879-880), η οποία λογίζεται από τις δύο επίσημες Κανονικές Συλλογές, το Αθωνικό *Πηδάλιον* και το Αθηναϊκό *Σύνταγμα ΡΠ*, ως Η΄ Οικουμενική Σύνοδος. Οι Κανόνες αυτοί έχουν αποκτήσει γενικό και εφάμιλλο κύρος, και περιλαμβάνονται σε όλες σχεδόν τις Κανονικές Συλλογές με αποκορύφωμα το *Corpus Canonum τής Εκκλησίας* του Μεγάλου Φωτίου Κωνσταντινουπόλεως, όπως αυτό διαμορφώθηκε οριστικά το έτος **883**.

κανόνων), όχι τόσο λεκτικό, αλλά προοπτικής, *προσανατολισμού και ομόστοχο...* Υπογραμμίζεται μόνον ότι η πλήρης τοιουτοτρόπως *συμφωνία* (το *consensus*) των Κανονικών Συλλογών αποτελεί αναμφισβήτητα την ασφαλή μαρτυρία της ομόφωνης Εκκλησιαστικής Παραδόσεως σε όλη της την διαχρονία και την *συναπτή κανονοθεσία*, μία ουσιαστικά *κανονική λαμπαδηδρομία* εννέα αιώνων (1ος-9ος αι.). Εξ άλλου, ως επισημανθεί εδώ και αυτό, η ιεραρχική έκδοση των Κανόνων διευκόλυνε την μέχρι τώρα νομικιστική προσέγγισή τους (κάτι σαν “Αστικός Κώδικας”) και την δικανική ανάγνωσή τους...

Η ευθύγραμμη πορεία των Ιερών Κανόνων

Οι Ίεροι Κανόνες υποδεικνύουν τὸ *ὄρθον* καὶ τὸ *εὐθὸν* τῆς ἤδη χαραχθείσης ἰχνηλατημένης πορείας ἀπὸ τὸ ἐνιστορικό πέρασμα τοῦ Χριστοῦ (Α΄ Πέτρ. 2, 21) καὶ ὑπογραμμίζουν τὴν «εὐθεῖα ὁδὸν» (καν. 1/Κυπριανού) πρὸς τὰ Ἔσχατα καὶ πρὸς τὴν ἐπίγνωση τῆς Ἀληθείας.

«Οὐκ ἔστιν ἄλλως τὸν ἀγνοοῦντα τὴν ὁδὸν ἀσφαλῶς διανῶσαι
μὴ τῷ καθηγουμένῳ κατόπιν ἐπόμενον.
Ὁ οὖν ὀδηγῶν τῷ προηγεῖσθαι τῷ ἐπομένῳ τὴν ὁδὸν ὑποδείκνυσιν.
Ὁ δὲ ἐπόμενος τότε τῆς εὐθείας οὐκ ἐκτραπήσεται».
(Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, *Εἰς τὸν βίον Μωυσέως*, Λόγος Β΄-Θεωρία,
ἐν *P. G.*, τ. 44, στ. 409-410Α, καὶ *ΒΕΠ*, τ. 65Α, σελ. 162-163).

Ἄλλωστε, δεν πρέπει να λησμονεῖ κανεὶς ὅτι ἡ πορεία τῶν Ἱερῶν Κανόνων ἀκολουθεῖ τὴν ευθύγραμμη διαγραμματικῶς πορεία τοῦ χρόνου, ἐντὸς τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ (πτωτικού) ἀκοινωνιακοῦ κτιστοῦ. Ὁ χρόνος εἶναι ὁ ἀξονας στὸν ὁποῖο κινεῖται καὶ τὸν ὁποῖο χρησιμοποιοῖ ἡ Ἐκκλησία, γιὰ νὰ οδηγήσει τὴν Ἀνθρωπότητα στα Ἐσχατα καὶ τὴν Βασιλεία. Ἡ ἀξιολογικὴ καὶ ιεραρχικὴ-ομοειδῆς κατάταξη τῶν Ἱερῶν Κανόνων ὑποχρεώνει τὸν ἀναγνώστη τους σε ἐπανακυκλούμενες χρονικὲς τροχιές ἀνάγνωσης, σε ἀλληλοτεμνόμενες ἐλλειπτικὲς, οφιοειδεῖς καὶ σπειροειδεῖς (spiral) χρονικὲς ἀναστροφές, πράγμα που στὴν σύλληψή τους θυμίζει τὴν ἀρχαιοελληνικὴ εἰδωλολατρικὴ ἀντίληψη περὶ τῆς ἀδιάπτωτης ἀνακύκλησης τῶν πάντων, διότι ἡ ἀρχαιοελληνικὴ φιλοσοφικὴ σκέψη δεν μποροῦσε νὰ ἀντιληφθεῖ τὴν ευθύγραμμη χρονικὴ πορεία τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς προσέκρουε στὸ ἀξεπέραστο ἐμπόδιο τοῦ θανάτου. Μόνον ἡ ἀτέρμονη κυκλοδρομία τῆς ζωῆς καὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου χάριζε στὴν ἀντίληψη αὐτὴ τὴν ψευδαῖσθηση τῆς ἀένανης ὑπαρξης τῶν πάντων. Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι ἡ πριμοδοτούμενη κατὰ τὴν Β΄ χριστιανικὴ ὁμολογιακὴ χιλιετία ιεραρχικὴ κατάταξη τῶν Ἱερῶν Κανόνων τοὺς ἀποκόπτει ἀπὸ ὀργανικὸ μέλος (μέρος) τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ’ ὅσον τους περιορίζει μόνον ἐντὸς τοῦ ἀδιέξοδου ἐνιστορικοῦ ἀκοινωνιακοῦ πτωτικοῦ κτιστοῦ (*νομικισμός*), καθιστώντας τους ἀπλῶς ἀρθρα ἐνὸς κώδικα *νομικῆς* καὶ *ἠθικῆς* συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου, ὡσάν νὰ ἦταν αὐτὸ ἀρκετό, γιὰ νὰ φθάσει ὁ ἀνθρώπος στὴν Βασιλεία καὶ στὴν κοινωνία με τὸν Τριαδικὸ Θεό, λησμονώντας τὸ λόγιο τοῦ Χριστοῦ ὅτι κάποιοι «προάγονται εἰς τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ»³². Εξ αὐτοῦ, τὸ μόνον που ὑπολείπεται νὰ συναχθεῖ εἶναι ἡ διερώτηση: τί “ἀνάγκη” ἔχουμε τὸν Χριστό, ὅταν μπορούμε αὐτόνομα, “μοναχοί μας” νὰ ...κερδίσουμε τὴν Βασιλεία; Καὶ αὐτὸ, μέσῳ τοῦ θρησκευτικοῦ *νομικισμοῦ*, τοῦ ἀτομικοῦ *ἠθικισμοῦ* ἢ τῆς *νεοπλατωνικῆς ἀθανασίας* τῆς ψυχῆς!...

Γιὰ νὰ ἐπιμείνουμε λίγο ἀκόμη συγκριτικὰ στὴν ἀρχαιοελληνικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν ζωὴ καὶ τὸν κόσμον σε σχέση καὶ σε ἀντιδιαστολή με αὐτὸ που ὀραματίζονται καὶ

³² Πβ. ΜΘ 21, 31.

στο οποίο προσβλέπουν οι Ιεροί Κανόνες, η ζωή του ανθρώπου κατ' αυτήν την αντίληψη ομοιάζει με *λαβύρινθο*. Από την στιγμή που γεννιέται ο άνθρωπος βρίσκεται σε αυτόν τον λαβύρινθο και προσκρούει σε εμπόδια, σε αδιαπρόρευτους τοίχους. Οι Ιεροί Κανόνες λειτουργούν σαν τον μίτο της Αριάδνης· τους κρατάει ο άνθρωπος στο χέρι, όπως ο Θησέας αυτόν τον μίτο, για να τον οδηγήσουν από το αδιαπέραστο πτωτικό ακοινωνιακό σκοτάδι στην Ζωή και στο Φως. Οι Ιεροί Κανόνες είναι το *τροχιοδεικτικό νήμα* που δείχνει, συνδέει και ενώνει το Βάπτισμα με την Βασιλεία. Δίχως τους Κανόνες ο άνθρωπος αδυνατεί να ξεφύγει από τα λαβυρίνθια αδιέξοδα κάθε λογής του πτωτικού ενιστορικού κτιστού, θρησκευτικά, κοινωνικά, πολιτικά, ψυχολογικά (ατομικά ή συλλογικά). Προσκόπτει συνεχώς και (αυτο)τραυματίζεται, αδυνατώντας να βρει την έξοδο του Φωτός. Κάποιες φορές, παρασυρμένος από πρόσκαιρες επιτυχίες, όταν έχει καταφέρει να διανύσει μια μεγάλη απόσταση, όταν προχώρησε σε «πρωτοϊδωτους» θαλάμους, θαυμάζει το είδωλό του (*ακοινωνιακός ναρκισσισμός*) στο παραμορφωτικό κάτοπτρο που χαίνει εμπροσθέν του, μη αντιλαμβανόμενος την χροάνη που χάσκει κάτωθεν του, η οποία τον καταπίνει και τον εξεμεί και πάλι στην αρχή. «Η ζωή μας κύκλους κάνει», λέει αδιέξοδα και με αναστεναγμό παραίτησης το λαϊκό άσμα, αποδίδοντας αυτό που εμπειρικά ζει ο άνθρωπος από την στιγμή που εξέπεσε από τον *Παράδεισο*, την *άμεση κοινωνία με τον Τριαδικό Θεό*. Για αυτό άλλωστε ο κύκλος θεωρήθηκε από τους Αρχαίους Έλληνες το τελειότερο σχήμα, διότι τον κύκλο έβλεπε ο άνθρωπος παντού, στην κυκλική εναλλαγή των εποχών, στην κυκλική εναλλαγή της ζωής και του θανάτου. Έτσι έμαθε ο άνθρωπος να ζει στον λαβύρινθο του σκότους και της σκιάς θανάτου, λειαινώντας αενάως με σισύφειο τρόπο τις αιχμηρές γωνίες, στρογγυλεύοντας το σχήμα, για να καθησυχάσει την ασίγαστη φωνή που μέσα του φώναζε για τον απωλεσθέντα Θεό. Και επειδή υπήρχε ασίγαστος αυτός ο πόθος Θεού, κατασκεύασε ανθρωπομορφικές θρησκείες, για να λατρεύει ό,τι κατά καιρούς τού ήταν βολικό, από μια αστραπή ίσαμε μια αγελάδα. Οι Ιεροί Κανόνες ήλθαν εν τέλει, για να τμήσουν τον αέναο και ατέρμονα ιστορικό κύκλο, να ορίσουν μια *στιγμή αφετηρίας* (= **Βάπτισμα**) και να ευθυτενίσουν την καμπύλη γραμμή προς την **Βασιλεία**, τα ποθεινά Έσχατα...

Προτείνεται, λοιπόν, εφεξής ένας νέος για τα μέχρι τούδε εκδοτικά έντυπα δεδομένα τρόπος ανάγνωσης των Ιερών Κανόνων, με *χρονολόγιο*, ήτοι σύμφωνα με την χρονική πορεία ιστορικής ανάδυσης και έκδοσής τους, και όχι με την ανύπαρκτη τελικά *επιμεριστική ιεραρχημένη αυθεντία* (sic). Πρόκειται ουσιαστικά για μία όντως ενδεδειγμένη *εξελικτική ανάγνωση*, για μία δομική ανάγνωση των Κανόνων. Η μελέτη αυτή (θα) αναδεικνύει άλλη δυναμική και (θα) δίδει αφορμή για άλλη προσέγγιση, γονιμότερο προβληματισμό και ευκολότερη εξαγωγή συμπερασμάτων. Η κατάταξη και έκδοση, επομένως, για την μελέτη των Ιερών Κανόνων να γίνεται πλέον κατά *χρονολογική σειρά*, η οποία είναι λογική και ενδεδειγμένη, και όχι *κατά αξία [αυθεντίας των] πηγών*, όπως λανθασμένα λέγεται μέχρι σήμερα, σύμφωνα με την ανυποψίαστη πάγια τάξη των Κανονικών Συλλογών και την κανονική χειρόγραφη και έντυπη παράδοση, που επικράτησε κατ' επηρεασμόν, υπό την επήρεια του νομικιστικού πνεύματος της Β' χριστιανικής χιλιετίας και, ως εκ τούτου, ετεροκεντρισμένα. Έτσι, η εκδοτική (επαν)εισαγωγή – και όχι ο τυχόν κάποιος *μεθοδολογικός νεωτερισμός* – της χρονολογικής αναδιάταξης των Κανόνων φαίνεται να τοποθετεί σε μία νέα προοπτική τις σχέσεις ανάμεσα στις τρεις μεθόδους συστημικού χαρακτήρα που προαναφέρθηκαν, οι οποίες ολοκλήρωσαν ήδη μια διαδρομή ιστορικής εμπειρίας, και των οποίων μέχρι τώρα υπογραμμίζονταν μάλλον οι υποστατικές προτεραιότητες παρά οι αποκλίσεις και αντιθέσεις τους. Τελικά, η ιδιομορφία ενός *έργου αναφοράς* δύσκολα μπορεί να ικανοποιηθεί από μία δομική

αρχή. Τα δεδομένα του πρέπει να είναι ενήμερα μιας ολόκληρης κατηγορίας φαινομένων, σχετικά με τα οποία ο κανονολόγος ή ο κανονοδίφης δεν είναι δυνατόν να διαθέτει πληρότητα εξειδικευμένων γνώσεων.

Ανακεφαλαιώνοντας τα μέχρι τούδε λεχθέντα, υπενθυμίζεται μόνον εδώ ότι η ρίζα του όρου «κανόνας» είναι η λέξη «κάννα»/«κάννη», που σημαίνει *κάλαμος*. Ο όρος *κανόνας* είναι πολύσημος με πλούσιο εννοιολογικό περιεχόμενο, τόσο κυριολεκτικό όσο και μεταφορικό. Κάποιες από τις σημασίες του, όπως στύλος, ξύλινος, δοκός, ράβδος, χάρακας, γνώμονας, όρος, όριο, δείκτης, σηματοδότης, δρομοδείκτης, οδηγός, οδοδείκτης, ευθύτητα, κ.ά., έχουν ειδική σημειολογία με την επιλογή του όρου εκ μέρους της Εκκλησίας. Ο όρος «κανόνας» στην χριστιανική γραμματεία συναντάται το πρώτον στην Παλαιά Διαθήκη, στα βιβλία της Ιουδίθ και του Μιχαία με κυριολεκτική έννοια (ξύλινος στύλος, δοκός), και στο Δ΄ βιβλίο των Μακκαβαίων, όπου παρουσιάζεται με μεταφορική έννοια (*τρόπος ζωής*). Στην συνέχεια, απαντά στην Καινή Διαθήκη στις επιστολές του Αποστόλου Παύλου προς Γαλάτας και προς Φιλιππησίους («...κανόνι...»). Εδώ γίνεται από τον Απόστολο των εθνών πρώτη φορά η χρήση του όρου «κανόνας» με ένα νέο διακριτό τρόπο και με εντελώς *καινό, εννοιολογικό και θεολογικό, περιεχόμενο*³³. Από εδώ και στο εξής ο όρος «κανόνας» για το Σώμα της Εκκλησίας θα έχει σαφώς και μόνον οντολογικό περιεχόμενο, που συνδέεται με το *θεανθρώπινο* πρόσωπο του Χριστού, και αποκλειστικά εσχατολογική προοπτική. Ο όρος βέβαια χρησιμοποιείται και σε άλλες πτυχές της Εκκλησιακής ζωής με παρεμφερές περιεχόμενο, ενώ ο ίδιος όρος *κανόνας* υιοθετείται και στους 3 Πυλώνες της Θεολογίας στο επίπεδο της Οικονομίας:

- 1) Λατρεία/Λειτουργική/Υμνολογία – Θ. Ευχαριστία,
- 2) Βιβλική-Πατερική Θεολογία και Δογματική, και
- 3) Κανονική Οικονομία (Κανονικό Δίκαιο) – Ποιμαντική/Διαποίμανση των λαών.

Θεμελιώδεις Άξονες των Ιερών Κανόνων της Εκκλησίας

«Οί ιεροί και θείοι Κανόνες τῶν μακαρίων Πατέρων ἡμῶν, οἱ
[1] και τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν ὑπερείδουσι
[2] και ὄλην τὴν χριστιανικὴν πολιτείαν κοσμοῦντες πρὸς θείαν ὀδηγοῦσιν εὐλάβειαν».
(*Τόμος τῆς Ἐνώσεως*-10ος αἰ. [920]:
Mansi, τ. 18Α, στ. 344, και *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 5, σελ. 10).

«Οὗτοι [οἱ Ἱεροὶ Κανόνες] πολὺ μὲν [1] τὸ ποικίλον και διάφορον ἔχοντες τίμιοι λίθοι,
μίαν δὲ τὴν τῆς Ἐκκλησίας ὑφαίνοντες οἰκονομίαν. [...].
Οὗτοι [δὲ-2] δεσπόταις νομοθετοῦσι και δούλοις, ἄρχουσι και ἄρχομένοις,
γονεῦσι και τέκνοις, ἀνδράσι και γυναιξί, [...].»
(Ματθαῖος Βλάσταρις, «Προθεωρία», ἐν *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 6, σελ. 1 και 4)

Οι Ιεροί Κανόνες είναι προσδιορισμένα *κείμενα εσχατολογικής ταυτότητας* και *κείμενα υποστατικής φυσιογνωμίας* της Εκκλησίας. Ο εκκλησιακός οραματισμός τους

³³ Και αυτό συμβαίνει σύμφωνα με την εξαιρετική πατερική αρχή και πρακτική *«καινοτομεῖν τὰ ὀνόματα»* (ἁγ. Γρηγόριος ο Θεολόγος, *Εἰς τὰ Ἁγία Φῶτα*, Λόγος 39, § 12, ἐν *P. G.*, τ. 36, στ. 348B, και ἐν *ΒΕΠ*, τ. 60, σελ. 78), δηλ. την μετατροπή φιλοσοφικών κατηγοριών σε ὄχημα ἔκφρασης της εκκλησιακής εμπειρίας και διδασκαλίας, η οποία (πρακτική) ἐπετέλεσε οντολογικές τομές μέσα στην πανανθρώπινη Ιστορία και δημιούργησε ἀπαράμιλλο πολιτισμό ἀνά την Οικουμένη, καθώς πάντοτε *«τὸ ἐπιχειρεῖν ἐστὶ καινοτομεῖν»*...

είναι ταυτόσημος και ο αυτός «χθές, σήμερα και εις τούς αιώνας»³⁴. Εμπνεύστηκαν το *είναι* τους από το ταυτόσημο *είναι* της Εκκλησίας των Εσχάτων στην ιστορική συγκρότηση και πορεία της Εκκλησίας εντός της Ιστορίας προς τα Έσχατα. Λειτουργήσαν αδιάπτωτα ως *εσχατολογικοί σηματοδότες* στην πορεία της Εκκλησίας του Χριστού εντός της Ιστορίας για δύο συναπτές χιλιετίες, παρά τις θεαματικές γεωπολιτικές μεταβολές που υπέστη η Ανθρωπότητα ανά την Οικουμένη σε αυτόν τον διαρρέυσαντα ιστορικό χρόνο και που διακρίνονται, όπως αναφέρεται και παρακάτω, σε τρία τεράστια διακριτά φάσματα:

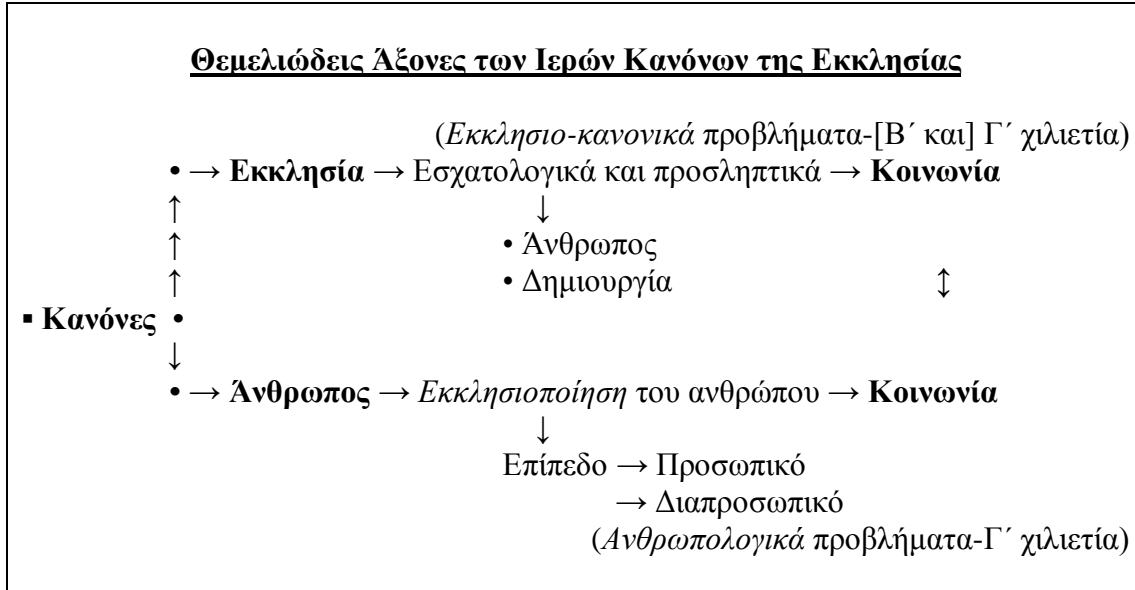
- α) την εποχή των *Αυτοκρατοριών* (1ος-18ος αι.),
- β) την εποχή του *Εθνικού Κράτους* (19ος-20ός αι.) και, εσχάτως, στην εποχή μας,
- γ) την εποχή των *Ανοικτών πολυπολιτισμικών κοινωνιών* (21ος αι. και επέκεινα).

Παραδόξως, ωστόσο, και στα τρία αυτά διαφορετικά γεωπολιτικά φάσματα, οι Ιεροί Κανόνες επαληθεύθηκαν ως προς την εξαγγελλλόμενη αλήθειά τους και παραμένουν όχι μόνον εν ισχύι μέχρι σήμερα, αλλά και διατηρούν την *οντολογική* τους *επικαιρότητα* στην εποχή μας, όπως αταλάντευτα και αμετεώριστα την διατήρησαν σε κάθε εποχή. Αυτό έχει την σαφή εξήγησή του.

Τους Ιερούς Κανόνες της Εκκλησίας, στο πρωτίστως εσχατολογικό τους είναι, τους διαπερνούν δύο κυρίαρχοι άξονες, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν το επίκεντρο των προτεραιοτήτων τους, και μάλιστα *αλληλοπεριχωρητικά*: **(1) η Εκκλησία** και **(2) ο άνθρωπος**: με άλλα λόγια, η *πραγμάτωση* και η *οικονομία της Εκκλησίας εντός της Ιστορίας*, και η *εσχατολογική πρόσληψη και σωτηρία του ανθρώπου*. Και ακόμη προσδιοριστικώτερα, οι Ιεροί Κανόνες αποβλέπουν, από την μία μεριά, στην *πραγμάτωση της Εκκλησίας εσχατολογικά* μέσα στην Ιστορία, για να προσλάβει Αυτή τον άνθρωπο και σύνολη την Δημιουργία, και, από την άλλη, στην *πλαισίωση του ανθρώπου* όχι μόνον σε προσωπικό και διαπροσωπικό επίπεδο, αλλά και σε επίπεδο *εκκλησιοποίησης* τού ίδιου και σύνολης της Δημιουργίας. Πίσω, επομένως, από αυτόν τον *διπτό κανονικό οραματισμό*, υπάρχει ένας κοινός παρονομαστής που ονομάζεται *οντολογική κοινωνία* (κοινωνία προσώπου με τον εαυτό του, κοινωνία προσώπων, κοινωνία Εκκλησιών, κοινωνία προσώπων εντός της Εκκλησίας, κοινωνία του ανθρώπου με τον Θεό, κοινωνία των ανθρώπων με τον Τριαδικό Θεό, κοινωνία του Χριστού με την Εκκλησία Του) και που κάνει αυτούς τους δύο *κεντροφόρους* άξονες να *αλληλοπεριχωρούνται*. Πρόκειται για μία πολυδιάστατη και πολυεπίπεδη *κοινωνία* με εσχατολογικά ιδιώματα, που συμπεριλαμβάνει σύνολο τον δημιουργικό οραματισμό του Θεού από την ανάδυση της Εκκλησίας στην Ιστορία με την επιλογή του Αβραάμ, την Ενσάρκωση και την Ανάσταση του Χριστού μέχρι την Πεντηκοστή και το επέκεινά της με την ιστορική συγκρότηση της Εκκλησίας. Τοιουτοτρόπως, καθίσταται σαφές ότι οι *Εκκλησιακοί Κανόνες* αποτελούν *ερμηνεία της Θεολογίας* στην εμπειρική διάσταση της Εκκλησιακής ζωής και συνιστούν, ως σύνολο, την δομημένη *Εκκλησιολογία της Εκκλησίας*, θεμελιώνουν δηλαδή μία Εκκλησιολογία, που σήμερα, στην εποχή μας, εποχή της Μετα-νεωτερικότητας με τα διαιωνιζόμενα *εκκλησιο-κανονικά* (1-Εκκλησία) και με τα μόλις εν τω παρόντι χρόνω αναδυόμενα νέα *ανθρωπολογικά* (2-άνθρωπος) προβλήματα, είναι και παραμένει το κατ' εξοχήν *ζητούμενο* (desideratum) για την Εκκλησία...

³⁴ Πβ. Εβρ 13, 8.

Δ 20.

Όταν κανείς αντιληφθεί τους δύο αυτούς *κεντροφόρους άξονες* των Ιερών Κανόνων της Εκκλησίας και αρχίσει να μελετά τους Κανόνες, έχοντας ως βάση αυτήν πλέον την *μέθοδο* («μόνον ό αγαπών έννοει» τούς Ίεροϋς Κανόνες, ίνα «sentire cum Ecclesia») και αυτό ως κριτήριο προσέγγισης και σπουδής τους, τότε διανοίγεται μπροστά του ανύποπτα μία ήπειρος οντολογικής αγάπης για τον *άνθρωπο* και δισδιάστατων καταστάσεων για την *Εκκλησία*, που ξεφεύγουν από το συρρικνωτικό πεδίο της νομ(ικιστ)ικής θέασης των Κανόνων. Πρόκειται αποκλειστικά για την θεολογική θεώρηση των Ιερών Κανόνων με εκκλησιακά κριτήρια και όχι με ανθρώπινα μέτρα. Με άλλα λόγια, δεν επιτυγχάνεται ο εσχατολογικός οραματισμός της Εκκλησίας, όταν με ανθρώπινα και ενιστορικά κριτήρια, «άνθρωπίνοις λογισμοίς, τὰ τοῦ Θεοῦ μετρήσαντες ήσχύνθησαν τῇ οίκονομίᾳ»³⁵ της Εκκλησίας. Τότε γίνεται αντιληπτό, γιατί *η λογική του νομικίζειν συρρικνώνει το κανονίζειν*. Τότε γίνεται επίσης αντιληπτό, γιατί η εκχώρηση νομικών πρωτοβουλιών και προτεραιοτήτων στους κόλπους της Εκκλησίας γίνεται καθοριστικός αιτιώδης παράγοντας για νομική και αιωνιστική διολίσθηση σε καταστάσεις “Βαβυλώνιας αιχμαλωσίας” σε χώρες νομικισμού του Καίσαρα. Οι Ιεροί Κανόνες, υποστατικά και από μόνοι τους, οδηγούν εξ ορισμού τα Εκκλησιακά δρώμενα και πράγματα στο επέκεινα αιωνιστικών δομών του «νῦν αἰῶνα»³⁶, συνιστώντας οι ίδιοι ασφαλιστικές δικλίδες μη εγκλωβισμού της Εκκλησίας στις οριζόντιες προοπτικές της εκάστοτε Πολιτείας, πέρα από νομικιστικά στρογγυλέματα και προκρούστειες θεσμικές μεθοδεύσεις του «νῦν αἰῶνα»... Και ακόμη, η προσέγγιση αυτή αποκαλύπτει και μία άλλη διάσταση των Ιερών Κανόνων, την *ευχαριστιακή-οντολογική*, καθώς το περιεχόμενό τους είναι *εμπειρικό*, ως *εσχατολογικό*, και εκφεύγει αυτό από την οριζόντια πολιτειακή και πολιτειαρχική θέαση της Νομικής επιστήμης· διότι, ως συνελόντι ειπείν, στην Νομική επιστήμη, όπως και στην Φιλοσοφία, προηγείται η *θεωρία* και η *θεωρητική σύλληψη* της *πράξεως*, ενώ στην Θεολογία και τους Ιεροϋς Κανόνες η *πράξη (ορθοπραξία)* προηγείται της «θεωρίας», η οποία δεν αποτελεί ωστόσο θεωρητική σύλληψη καθ’ εαυτήν, αλλά *λεκτική [«θεωρητική»] απόδοση (ορθολογία, ορθοτόμηση)* της

³⁵ Ίωάννης Χρυσόστομος, *Εἰς τὴν Β' πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολήν*, Ὁμιλία Β', § α', ἐν P. G., τ. 62, στ. 607Α.

³⁶ Β' Τμ. 4, 10.

προϋπάρχουσας οντολογικής εμπειρίας της Εκκλησίας in loco και in tempo, όπως θα διαφανεί αναλυτικότερα παρακάτω.

Συνοψίζοντας, οι δύο αυτοί *κεντροφόροι άξονες* (1-Εκκλησία και 2-άνθρωπος) των Ιερών Κανόνων, κατά μία πλήρη συστοίχιση, προσφέρονται και σήμερα από την Εκκλησία για την διαχείριση των δύο μεγάλων συστάδων προβλημάτων, που εκβάλλουν από τις προηγούμενες χιλιετίες και που υφίστανται και στην εποχή μας: από την μία μεριά, τα **εκκλησιο-κανονικά προβλήματα**, που μάς κληροδοτήθηκαν από την Β΄ χιλιετία – και φθάνουν άλυτα στην αρχή της Γ΄ χιλιετίας –, και, από την άλλη, τα νέα **ανθρωπολογικά προβλήματα**, που μόλις άρχισαν ευρύτατα και πολύπτυχα, καθώς και ανεξέλεγκτα, να αναδύονται με την έναρξη του 21ου αι. της μόλις αρξαμένης επίσης Γ΄ χιλιετίας. Συνεπώς, και σήμερα, το *ζητούμενο* (desideratum) – και όχι μόνον το *δεδομένο* (datum) – είναι αυτή ακριβώς η διττή πραγματικότητα, η οποία απετέλεσε το κοινό ποιητικό αίτιο της ανάδυσης των Ιερών Κανόνων στην εποχή της κανονοθέσπισης-κανονοθεσίας (10ς-9ος αι.) στην προοπτική της πολυπόθητης εκατέρωθεν *οντολογικής κοινωνίας*: η Εκκλησία και ο άνθρωπος. Με βακτηρία τους ίδιους αυτούς Κανόνες θα ποδηγετείται η Εκκλησία και ο άνθρωπος σήμερα και στο μέλλον...

Η ευχαριστιακή-οντολογική και εσχατολογική ταυτότητα των Ιερών Κανόνων

«Ἐν αὐτοῖς οὐκ ἔστι προσθεῖναι, καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν».
(Κανόνας 1/Ζ΄. Πβ. Δευτ. 4, 2· 13, 1· Ἀποκ. 22, 18-19).

«Τοῖς τὴν ἱερατικὴν λαχοῦσιν ἀξίαν, μαρτύριά τε καὶ κατορθώματα αἱ τῶν κανονικῶν διατάξεων εἰσιν ὑποτυπώσεις· ἄς ἀσμένως δεχόμεθα».
(Κανόνας 1/Ζ΄).

Μέσα σε αυτήν την ανωτέρω εκτεθείσα πολυσημία του όρου «κανόνων» θα πρέπει να αναζητηθεί ο βαθύτερος λόγος, για τον οποίο η Εκκλησία τον υιοθέτησε, για να εκφράσει κάτι το διακριτό, το ξεχωριστό, το διαφορετικό και το νέο, κάτι το καινόν έναντι του πτωτικού κόσμου, την στιγμή που προσελάμβανε ωστόσο τον «νόμο» (*torah*) ως παλαιοδιαθηκική κληρονομιά. Πράγματι, στην προοπτική της **υποστατικής ταυτότητάς** τους, οι ιεροί Κανόνες της Εκκλησίας εκφράζουν πρωτίστως και κατ' αρχήν ένα καινόν *δεδομένο*, ήτοι **εσχατολογικές πραγματικότητες** μέσα στην Ιστορία με αρχική αιτία ανύποπτες τοπικές και χρονικές αφορμές (συγκυρίες και συνάφειες) σε δεδομένο χωρόχρονο στην πορεία της προς τα Έσχατα, ακριβώς διότι (και) οι Κανόνες συνιστούν μέσα στην Ιστορία **εσχατολογικό εικονισμό**. Η Εκκλησία, υιοθετώντας ανθρώπινα συμβατικά λεκτικά σχήματα, δυσκολεύεται όντως να περικλείσει εξαντλητικά την οντολογική και ταυτόσημη εσχατολογική εμπειρία της μέσα σε πεπερασμένες κειμενικές Διατάξεις, για αυτό ακριβώς οι Ιεροί Κανόνες δεν είναι στατικοί. Χρειάζεται έτσι κόπος και θεολογική διείσδυση, για να ανιχνεύσει κανείς τί υπάρχει πίσω από το λακωνικό και αφαιρετικό κείμενο των ιερών Κανόνων. Με την έννοια αυτή και με διάθεση λογοτομής, οι ιεροί Κανόνες έχουν μία θεολογική και οντολογική ευρύτητα, η οποία προδίδεται όταν συρρικνώνονται **νομικιστικά** εντός του πλέγματος της Ιστορίας. Αυτό που είναι **θεολογικό** είναι και **κανονικό**, και, επομένως, αυτό που είναι **κανονικό** είναι, καλείται να είναι, **θεολογικό**. Με άλλα λόγια και όπως εξηγήθηκε παραπάνω, η λογική που επικράτησε κατά την διάρκεια σύνολης σχεδόν της Β΄ χιλιετίας από δυτικούς κυρίως επηρεασμούς, ήταν η **λογική του νομικίζεин, η οποία συρρικνώνει εξ ορισμού το κανονίζεин**. Πάνω εδώ κείται και η γνωστή **διαπάλη Εκκλησιακών Κανόνων και**

Πολιτειακών Νόμων, που προέκυψε στα πρόσφατα χρόνια των Εθνικών Κρατών (19ος-20ός αι.), καθώς στο σημείο αυτό ακριβώς εδράζεται βαθύτερα και η συνεπαγόμενη *διαπάλη κανονικότητας και νομιμότητας*, που υποβόσκει και υποφώσκει στις δισχιστικές πλέον σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας (και ευρύτερα της Κοινωνίας), όπως και σε άλλα πεδία, ακριβώς γιατί το Κανονικό Δίκαιο της Θεολογίας εγκολλώνεται *δισδιάστατα* και ταυτόχρονα *δύο διακριτές εν ενότητα πραγματικότητες*, την πραγματικότητα της Βασιλείας πρώτα και έπειτα την πραγματικότητα της Ιστορίας (*Κανονική αρχή της εσχατολογικής προτεραιότητας*), ενώ το Πολιτειαρχικό-Εκκλησιαστικό Δίκαιο της Νομικής Επιστήμης και της Πολιτείας κινείται εξ ορισμού και μεθοδολογικά στην οριζόντια διάσταση *μιας και μόνης πραγματικότητας*, αυτήν της Ιστορίας και της πολιτειακής οντότητας, εντός της οποίας κινείται και την οποία υπηρετεί πιστά και αποκλειστικά. Σε αυτόν τον λόγο οφείλεται και το γεγονός ότι το «Πολιτειακό Εκκλησιαστικό Δίκαιο» αδυνατεί να αφομοιώσει στο πεδίο δράσης του τις δύο αυτές πραγματικότητες και μένει εξ ορισμού και ενσυνείδητα εγκλωβισμένο στην μία – *μοναδική* για αυτό – πραγματικότητα, αυτήν της Ιστορίας (και της Πολιτείας, του σύγχρονου Κράτους). Και από εδώ ακριβώς αρχίζουν οι δυσκολίες στην διαλεκτική τους σχέση.

Πράγματι, ίσως η απλή αναγνώριση και απεριφραστη παραδοχή ότι ο όρος «**Πολιτεία**» είναι μία ανθρώπινη επινόηση και ένα απόλυτα *ενδο-ιστορικό* δημιούργημα, από μόνη της αρκεί, για να κατανοήσει κανείς το μέγεθος της σημασίας του γεγονότος, ότι η «**Εκκλησία**» *υπάρχει/είναι* *συνάμα* και *ενδο-ιστορικά* και *εξω-ιστορικά/εσχατολογικά*. Επειδή η Εκκλησία *υπάρχει/είναι* και *εντός* και *πέρα από την Ιστορία*, η ίδια δεν μπορεί ποτέ να είναι αποκλειστικό και περιοριστικό υποκείμενο δικαίου κάποιας πολιτειακής έννομης τάξης στο περιορισμένο εύρος της *ακοινωνιακής* [\approx *πρωτικής*] Ιστορίας. Επομένως, η Εκκλησία, *υποστατικά*, δεν (προσ)εγγίζεται εξαντλητικά ούτε από το (Πολιτειαρχικό) Εκκλησιαστικό Δίκαιο καθ' εαυτό, ούτε από την εκάστοτε πολιτειακή έννομη τάξη, ούτε από την αντίστοιχη *νομοθετική παραγωγή* της, έστω και εάν αυτή η παραγωγή είναι μιας θετικής Πολιτειακής δικαιοταξίας έναντι της Εκκλησίας, όπως επισυνέβη κάποιες φορές στο *αυτοκρατορικό* και το *εθνο-κρατικό* παρελθόν (πβ. Ιουστινιανός και το Ελλαδικό σύστημα της «νόμω κρατούσης Πολιτείας») αντίστοιχα, κ.λπ., εξ ου και η προκύψασα *νομοκανονική συνερμηνευτική*), γιατί το *εσχατολογικό «είναι»* της Εκκλησίας παραμένει (*εξ ίσου το ίδιο*) *στο μέλλον, στο παρόν και στο παρελθόν*³⁷... Επομένως, το πεδίο του *Κανονικού Δικαίου της Εκκλησίας (Εκκλησιακό Κανονικό Δίκαιο)* είναι πολλαπλά ευρύτερο από το πεδίο του *Εκκλησιαστικού Δικαίου της Πολιτείας (Πολιτειακό Εκκλησιαστικό Δίκαιο)*. Το δεύτερο περιορίζεται στην ρύθμιση έννομων αγαθών, ενώ το πρώτο υπερκαλύπτει τις διαστάσεις της Δημιουργίας και αγγίζει τις εσχατιές της ατελεύτητης Βασιλείας του Θεού. Όμως, πώς εκφράζεται/κινείται εντός της Ιστορίας η Εκκλησία, η οποία είναι ταυτόχρονα *ενδο-ιστορική* και *εξω-ιστορική*, για τα φαινόμενα, τα οποία εμφανίζονται στον άνθρωπο ενδο-ιστορικά ως πολιτειακή πραγματικότητα και ως καθημερινότητα βίου; Φαίνεται ότι η απάντηση στο ερώτημα αυτό έχει να κάνει με το γεγονός ότι η Εκκλησία όχι μόνον δικαιούται, αλλά και καλείται και οφείλει να παρεμβαίνει τόσο με *εσχατολογικό προσανατολισμό* (αυτό είναι η *Θεία Λειτουργία* εντός της Ιστορίας), όσο και με *οντολογικούς οδοδείκτες* (αυτό είναι [τα *Δόγματα* και] οι *Ιεροί Κανόνες* της Εκκλησίας) στην *διανθρώπινη ενιστορική* αυτή πορεία, με άωτερο σκοπό την *ενότητα της διαφοράς* και της *διαλεκτικότητας* μεταξύ ανθρώπινης ενδο-ιστορικής και εσχατολογικής ύπαρξης.

³⁷ Πβ. Εβρ. 13, 8.

Η δισχιλιετής ιστορική διαδρομή των Ιερών Κανόνων

«Μάθε τους Ιερούς Κανόνες...
ώστε να ξέρεις να τους σπας, όταν πρέπει και όπως πρέπει»...

Η διαδρομή που ακολούθησαν οι Ιεροί Κανόνες της Εκκλησίας στον ιστορικό χρόνο της Ανθρωπότητας ολοκληρώνει στον ουδό του 21ου αιώνα δύο (2) πλήρως συμπληρωμένες χιλιετίες, με χροιά *κανονοθεσίας* μιας χιλιετίας και με χρώμα συνερμηνευτικής *κανονολογίας* και έντυπων *εκδόσεων Ιερών Κανόνων* άλλης μιας χιλιετίας.

Η **Α΄ εκκλησιακή χιλιετία**, η οποία συμπίπτει και με την συγκρότηση και τον ιστορικό βίο της Εκκλησίας, είναι η χιλιετία της *κανονογέννησης*, της *κανονοθέσπισης* και συνόλου του έργου της *κανονοθεσίας* της (1ος-9ος αι.). Σε αυτήν, ως περιεχόμενο μέρος και συνέχεια της τόσο εύμορφα και ετυμολογικά αποκαλούμενης *Παράδοσης* (που σημαίνει στην οντολογική λειτουργία της *σκυταλοδρομίας*) και ζωής της Εκκλησίας, αναδύθηκαν οι Κανόνες αυτοί, όχι ως νομικά κείμενα ενός «Νομικού Σωματίου» Δημοσίου ή Ιδιωτικού Δικαίου, ή ακόμη και μιας θρησκευτικής συσσωμάτωσης, όπως φαντάζει κάποιες φορές η Εκκλησία σήμερα, αλλά ως καρπός μιας διαχρονικής δισδιάστατης εμπειρίας του Εκκλησιακού Σώματος στην πορεία του προς τα οντολογικά Έσχατα και την Βασιλεία. Είναι κείμενα διόλου νομικά και *αιωνιστικά*, αλλά, κατ' αναλογία και κατά συστοίχιση προς τα λειτουργικά, τα βιβλικά και τα πατερικά-συνοδικά, κείμενα με οντολογικό περιεχόμενο και με σαφή εσχατολογικό προσανατολισμό. Δεδομένου όμως ότι αυτά γεννήθηκαν μέσα στο ιστορικό γίνεσθαι της Ανθρωπότητας, χαρακτηρίζονται αναπόφευκτα και από **ιστορική συναφειακότητα**, όπως είναι κυρίαρχα η γλώσσα, η θεολογική δυναμική του Εκκλησιακού Σώματος στην δεδομένη ιστορική στιγμή, το ιστορικό πλαίσιο που προκάλεσε την ανάδυσή τους, κ.λπ. Ειδικότερα, σχετικά με αυτό το τελευταίο, θα ήταν άδικο να εμμένουμε στην ιστορική επίφαση που εμφανίζει το κάθε κανονικό κείμενο και να απωλέσουμε έτσι την θεολογία που, ως πυρήνας, υφίσταται συμπυκνωμένη πίσω από τον κάθε Κανόνα, τον χαρακτηριζόμενο από γλωσσική λακωνικότητα και ποιητική αφαίρεση, καθώς και την **θεολογία** εκείνη, που διαπεραιώνεται σε αυτά τα κανονικά κείμενα. Αυτό το τελευταίο χαρακτηριστικό τους θα μπορούσε να αποκληθεί, με έναν δάνειο όρο από τον Μ. Βασίλειο, «*κεκρυμμένος νοῦς*» των *Ιερών Κανόνων*, όταν ο ίδιος αναφέρεται σε τέτοιου είδους ιδιώματα των αναδυθέντων ιστορικά κειμένων της Εκκλησίας: «Τὸ γὰρ μὴ παρέργως ἀκούειν τῶν θεολογικῶν φωνῶν, ἀλλὰ πειρᾶσθαι τὸν ἐν ἐκάστη λέξει καὶ ἐν ἐκάστη συλλαβῇ *κεκρυμμένον νοῦν* ἐξιχνεύειν, οὐκ ἀργῶν εἰς εὐσέβειαν, ἀλλὰ γνωριζόντων τὸν σκοπὸν τῆς κλήσεως ἡμῶν. [...] Ἐπειδὴ δυσθήρατος ἡ ἀλήθεια, πανταχόθεν ἡμῖν ἐξιχνευτέα»³⁸. Εάν αυτό εξασφαλισθεί, ως κορυφαία προϋπόθεση στην προσέγγιση των Ιερών Κανόνων της Εκκλησίας, τότε τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά που αναδεικνύονται στην προσέγγιση αυτή καθίστανται ευχερώς ευδιάκριτα και προφανή.

Η **Β΄ χριστιανική χιλιετία** μάς διέσωσε μέσα από τις πολυποϊκίλες *Κανονικές Συλλογές* και μέσα από μία πληθώρα εκδοθέντων και εν πολλοίς ανέκδοτων ακόμη *Νομοκανόνων* (10ος-20ός αι.)³⁹ το κείμενο των Ιερών Κανόνων της Α΄ χιλιετίας

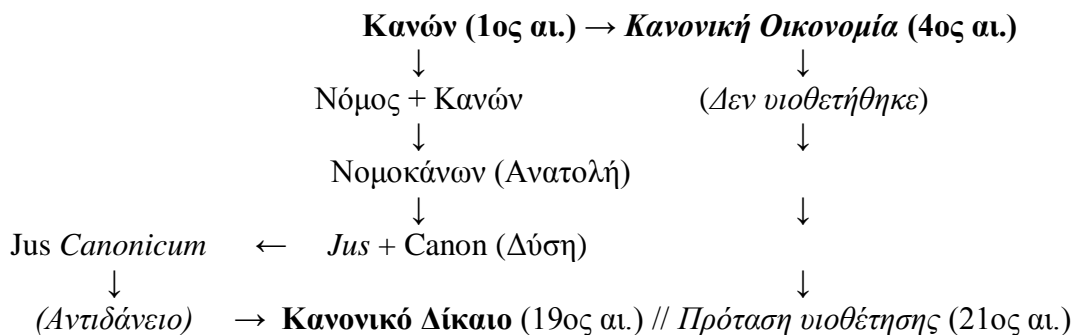
³⁸ Βασιλείου του Μεγάλου, «Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», κεφ. 1, § 2, ἐν *P. G.*, τ. 32, στ. 69B· πβ. καν. 91 καὶ 92/Βασίλειος.

³⁹ Το γεγονός ότι υπάρχουν ακόμη πολλοί ανέκδοτοι *Νομοκάνονες*, που βρίσκονται διάσπαρτοι και λησμονημένοι σε διάφορα μέρη, απετέλεσε τον κύριο λόγο, για να εγκαινιασθεί μία νέα Επιστημονική σειρά από την Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος με τίτλο της σειράς «Βιβλιοθήκη Ελλήνων Νομοκάνονων» (BEN)-2019, όπως ακριβώς είναι και η ΒΕΠ-1955, καθώς οι *Νομοκάνονες* αυτοί τυγχάνουν κειμενικός πλούτος και κανονικά μνημεία της Εκκλησίας.

αναλλοίωτο και ακέραιο, πέρα από κάποια αντιγραφικά (οπτικά ή ακουστικά) λάθη δευτερευούσης σημασίας στην χειρόγραφη αναπαραγωγή τους. Είναι ακριβώς αυτό το κείμενο των Ιερών Κανόνων, που παραμένει *αδιάκοπα ενεργό* μέσα στην δισχιλιετή Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας μέχρι την εποχή μας (21ος αι.). Εν τούτοις, μία ορατή αλλοίωση – διότι υπάρχουν αρκετές, τόσο αδιόρατες όσο και παράπλευρες, αλλοιώσεις – που έχει υποστεί η δισχιλιετής αυτή Κανονική Παράδοση έγκειται στην επίσημη ονοματοδοσία της: αντί του οντολογικά και πατερικά ορθού **Κανονική Οικονομία**, «η παλιά αγαπημένη, που βρίσκεται σήμερα σε ...ξένη ορολογική αγκαλιά», και σε *παρανόηση* (contre-sens) με παραπλανητικές αποδόσεις, ακούει στον ατυχή αντιδάνειο και εναντιοφανή όρο «Κανονικό Δίκαιο» (sic).

Δ 21.

Διαχρονική Ιστορική Εξέλιξη του όρου “Κανονικό Δίκαιο” (sic)

Προτεινόμενοι ενδεδειγμένοι Κανονικοί όροι

- Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας
- **Κανονική Οικονομία** (άγιος Γρηγόριος Νύσσης/καν. 1 (4ος αι. μ.Χ.)· ο κατ' εξοχήν ενδεδειγμένος όρος αυτού του γνωστικού αντικειμένου)
- Κανονική Θεολογία (η αθέατη και αχαρτογράφητη πλευρά των Ιερών Κανόνων)
- *Consensus Canonum* (υπάρχει, παρά την κάποιες φορές *φαινομενική εναντιοφάνεια*)

Ιστορική συναφειακότητα και οντολογική αλήθεια των Ιερών Κανόνων

«[...] ἴσως τῆνικαῦτα, διὰ τινος κατὰ τοὺς τόπους προφάσεις τῆ Ἐκκλησία λυσιτελεῖς, τῶν θείων ἐκείνων Πατέρων τοιαύτη χρησαμένων οἰκονομία».
(Κανόνας 29/Πενθέκτης).

Ορισμένοι Πατέρες υποστηρίζουν⁴⁰ ότι πολυάριθμα πατερικά κείμενα – ακόμη και βιβλικά – α) οφείλουν την ύπαρξή τους σε συγκυριακά ή συναφειακά προβλήματα ή ζητήματα που εμφανίσθηκαν στην ιστορική πορεία της Εκκλησιακής ζωής, ή β) συνεγράφησαν για να απαντήσουν στις συνέπειες της εσφαλμένης ζήσης της αποκεκαλυμμένης Αλήθειας (πβ. αντίστοιχα [α] την εκκλησιακή *κοινωνία* και την

⁴⁰ Βλ., ενδεικτικά, Ἰω. Χρυσοστόμου, *Σχόλιον εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου*, ἐν P. G., τ. 57, στ. 13-14D.

συνακόλουθη εκκλησιακή *διοικησιολογία** ή [β] τις αιρέσεις δια μέσου των αιώνων). Η Εκκλησία ήταν, συνεπώς, «εξαναγκασμένη», είτε μέσω των κειμένων των Αποστόλων και των Πατέρων είτε μέσω των κειμένων των Τοπικών και των Οικουμενικών Συνόδων, να *περιγράψει* ή/και να *εκφράσει* (με *ορισμούς-δογματικούς όρους [πίστη]* και με οντολογικούς *οδοδείκτες-ιερούς κανόνες [τάξη]*, που αμφότεροι θεσπίστηκαν ταυτοχρόνως και εν παραλλήλω από τις ίδιες και τις αυτές Συνόδους) την αποκεκαλυμμένη Αλήθεια, την οποία ζούσε και ζει *αποκαλυπτικά* και *εμπειρικά* η Ίδια ως Σώμα Χριστού με *εσχατο-ιστορικό είναι*. Τα κείμενα της Εκκλησίας, όπως παρουσιάστηκαν διακριτά παραπάνω, απαρτίζονται κατά σειρά νοητής ιεράρχησης από τέσσερα (4) κειμενικά *corpus*: 1) Το Λατρευτικό *corpus*, 2) το Βιβλικό *corpus*, 3) το Πατερικο-δογματικό *corpus* και 4) το **Κανονικό *corpus***, το οποίο είναι το αντικείμενο της παρούσας μελέτης και σπουδής. Τα κείμενα, επομένως, αυτά των τεσσάρων (4) Πυλώνων της Εκκλησίας [συμπεριλαμβανομένων και των *Ιερών Κανόνων*] δεν συνιστούν ένα *corpus* φιλοσοφικο-θεολογικών [και *νομικών*] *θεωριών* – όπου προηγείται η *θεωρία* της *πράξης* και της “εφαρμογής” (sic) –, αλλά την *προσπάθεια παρουσίασης και ανάδυσης των οντολογικών εμπειριών* Της (όπου προηγείται η *εμπειρία* και η *πράξη* της όποιας «*θεωρητικής*» *απόδοσης*· πβ. «*Πρᾶξις θεωρίας επίβασις*»⁴¹). Και αυτό συνέβαινε, όταν η ίδια εκτιμούσε σε κάποια δεδομένη χρονική ιστορική στιγμή ότι ήταν «*αναγκαίο*» να το πράξει, ή όταν διάφορες *συγκυριακές* και *συναφειακές* συνθήκες (*ιστορική συναφειακότητα*) το επέβαλλαν αναπόφευκτα.

Επιπροσθέτως, καθ’ όν τρόπον οι Ιεροί Κανόνες χαρακτηρίζονται από *ιστορική συναφειακότητα*, οι Νόμοι της κάθε Πολιτείας, πρέπει να ειπωθεί και αυτό εδώ, έχουν παρομοίως και αυτοί *ιστορική συναφειακότητα*, αλλά μόνον πως αυτοί *ενατενίζουν δυαλιστικά* τον [“καλό”-νομοταγή και τον “κακό”-παραβατικό] άνθρωπο, προκειμένου να τον κρίνουν και να τον (κατα)δικάσουν στις περιπτώσεις των νομικών αποκλίσεων (νομική παραβατικότητα), ενώ οι Κανόνες της Εκκλησίας *ατενίζουν μονοδιάστατα* τον *ακοινωνιακό «πτωτικό»* άνθρωπο, ο οποίος παραμένει πάντοτε (*πτωτικά*) ο ίδιος, και τον *ενατενίζουν* με βάση την (*εσχατολογική*) *εμπειρία και πραγματικότητα* της Εκκλησίας και όχι με βάση την *ιστορική συνάφεια*, η οποία σαφώς και αναπόφευκτα ενστίζεται και εγχαράσσεται επάνω τους – δεδομένου ότι κανείς κανόνας δεν θεσπίστηκε χωρίς την προϋπαρξη αντίστοιχων ιστορικών αφορμών –, και η οποία είναι προφανώς πιο εύληπτη από την νομική θέαση. (Αυτό έχει άμεσες συνέπειες στην Ποιμαντική διακονία των λαών...). Για τον λόγο αυτόν, είναι πολύ σημαντικό η διττότητα των ιερών Κανόνων να διατηρήσει, υπαρξιακά και διαχρονικά, την διακριτή διαλεκτική σχέση μεταξύ του *εσχατολογικού εικονισμού* και της *ιστορικής-συναφειακής νόρμας*· διότι – και αξίζει να επισημανθεί και αυτό εδώ –, την οντολογική απόπειρα πρόσληψης του *ακοινωνιακού πτωτικού* ανθρώπου μέσα από την Ενσάρκωση του Χριστού η *Ιστορία/Πολιτεία/Κοινωνία* (και η *Νομική πραγματικότητα*) την ελαχιστοποιεί και την περιορίζει *ανθρωπομορφικά-κουλτουραλιστικά* σε ένα *επιφαινόμενο Θρησκείας* ή σε μία *μορφή παραδεκτής νομικά Ιστορικής Θρησκείας* ή ακόμη και σε μία *νομικά κατασκευασμένη Εκκλησία*, αδιαφορώντας για το τί επαγγέλλεται αυτή καθ’ εαυτήν σωτηριολογικά η Εκκλησία των Εσχάτων για τον άνθρωπο. Έτσι, η Εκκλησία, αντί να εκκλησιοποιεί την Ανθρωπότητα, προσλαμβάνεται από την Ιστορικότητα και την πολιτειακή

⁴¹ Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος, *Λόγος Δ΄, Κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ*, κεφ. 113, ἐν *P. G.*, τ. 35, στ. 649B-652C, *Λόγος Κ΄, Περὶ δόγματος καὶ καταστάσεως ἐπισκόπων*, κεφ. 12, ἐν *P. G.*, τ. 35, στ. 1080B, καὶ *E.P.E.*, τ. 4, σελ. 274. Τὸ αὐτὸ ἐννοεῖ, ὅταν λέγει «Μὴ ἐν ὀνόμασιν, ἀλλ’ ἐν πράγμασιν ἐστὶν ἡμῖν ἡ ἀλήθεια», στὸν *Λόγο ΚΘ΄, Θεολογικὸ Τρίτο, Περὶ Υἱοῦ*, κεφ. 13, ἐν *P. G.*, τ. 36, στ. 92A.

συναφειακότητα με αποτέλεσμα να εκκοσμικεύεται και να παγιδευείται στα σφαλερόνηκτα ύδατα «τοῦ κόσμου τούτου»⁴². Αυτό, κατ' αναλογία, σημαίνει ότι οι ιεροί Κανόνες μετατρέπονται αυτομάτως σε *νομικές νόρμες* μιας Θρησκείας και γίνονται, από νομικής πλευράς, μετρήσιμο νομικό μέγεθος, μετατρέποντας την Εκκλησία σε *νομικό σωματείο*, έστω και εάν αυτό είναι “χρηστικό”, ακόμη και “Δημοσίου Δικαίου”...

Συν τοις άλλοις, η εισαγόμενη από την δυτική κανονική παράδοση αρχή – και τώρα η τόσο ευρέως διαδεδομένη και καθιερωμένη αντίληψη και στους καθ' ημάς εκκλησιακούς χώρους – ότι “οι Κανόνες για την Εκκλησία είναι *ό,τι είναι οι Νόμοι για την Πολιτεία*” (*sic*) προσέδωσε νομική νοοτροπία και δικανική/σχολαστική αντίληψη, και χρέωσε με νομική μεθοδολογία (σ)τους Κανόνες της Εκκλησίας⁴³. Οι Κανόνες, όμως, όχι μόνον εμφορούνται από αρχετυπική και ετερόκεντρη *μέθοδο*, όπως θα διαφανεί παρακάτω, και κομίζουν εξ ορισμού διαφορετική *μεθοδολογία* από την παράλληλη νομική, αλλά κινούνται, λόγω του ευχαριστιακού-οντολογικού τους περιεχομένου, σε διαφορετική ή, ακριβέστερα, σε αντιθετική κάποιες φορές και σε εντελώς ετεροκεντρισμένη προοπτική. Οι ιεροί Κανόνες δεν θεσπίστηκαν υπό την επίδραση των πολιτειακών νόμων, όπως νομίζουν οι ρωμανιστές – αυτό (μπορεί να) ισχύει για τους ρωμαιοκαθολικούς συντεθέντες καινοφανώς (*récompésés*) κανόνες της Β' χριστιανικής χιλιετίας, λόγω ύπαρξης α *ργιορί* Ρωμαϊκού Δικαίου στον πολιτισμικό χώρο τους – ούτε εκφράζουν την συνδεδεμένη με αυτούς νομική ή νομικίζουσα νοοτροπία. Οι Κανόνες δεν έχουν στόχο *νομικό*, ούτε αποσκοπούν στην *ηθική* βελτίωση των ανθρώπων ή στην βελτίωση των συνθηκών της κοινωνικής ζωής (αν και παραδόξως το πράττουν). Εάν περιορίσουμε το πεδίο αποστολής τους σε αυτόν τον στόχο, διολισθαίνουμε σε *αιωνιστικό* νομικισμό-ηθικισμό*, ο οποίος συνιστά το μεγαλύτερο πρόβλημα, που ταλάνιζε και συνεχίζει να ταλάνιζε την Εκκλησία ανά τους αιώνες. Ειρήσθω εν παρόδω ότι ο *θρησκευτικός νομικισμός* είναι ο χειρότερος νομικισμός στο είδος του, γιατί, αντί να προσλάβει οντολογία και να απελευθερωθεί, βασίζεται στην μεταφυσική και ενδύεται θεοκρατικά χαρακτηριστικά... Οι Κανόνες, ωστόσο, είναι *φωτεινοί σηματοδότες ζωής και οδοδείκτες ζωής, δρομοδείκτες πορείας* και όχι νομικό πλαίσιο ηθικής συμπεριφοράς (*sic*). Δεν θεσπίστηκαν και δεν υπάρχουν, για να *...εφαρμόζονται* (*sic*) ή για να *...εκπληρώνουν ανθρωποκεντρικά ηθικές επιταγές* (*sic*) αντίστοιχα, αλλά για να *εικονίζουν* και να *δείχνουν*... Υπάρχουν όχι ως νομικά ή ηθικά, αλλά ως *οντολογικά κείμενα*, αυτοπροσδιορίζονται και λειτουργούν όχι ως “[Αστικός] Κώδικας” (*sic*) ή *Κώδικας Ηθικής* (*sic*), αλλά ως *Πηδάλιο*..., ως *οδοδείκτες*, ως *οντολογική πυξίδα* πορείας και εσχατολογικού προσανατολισμού. Υποδεικνύουν το *ορθόν* και το *ευθύ* της ήδη χαραχθείσας ιχνηλατημένης πορείας από το ενιστορικό πέρασμα του Χριστού⁴⁴ και υπογραμμίζουν την «ευθεία οδό»⁴⁵ προς τα Έσχατα και προς την επίγνωση της Αληθείας. Είναι τα φωτεινά σημεία στο Εκκλησιακό στερέωμα, οι φωτεινοί σηματοδότες που διακρατούν εντός του ενιστορικού οπτικού πεδίου της Εκκλησίας γενικά και κάθε πιστού ιδιαίτερος ζωντανό τον *κοινωνιακό οραματισμό της Βασιλείας*, που είναι η *θεοποίηση* του ανθρώπου⁴⁶, η επίτευξη του «καθ'

⁴² Ίω 18, 36.

⁴³ Βλ. Αρχιμ. Ειρηναίου Δεληδήμου, «Εισαγωγή εις την Νέαν Έκδοσιν του *Συντάγματος των Θείων και Ιερών Κανόνων*», εν Γ. Α. Ράλλη και Μ. Ποτλή, *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τ. 1, Θεσσαλονίκη, εκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, ²2002, σελ. *12.

⁴⁴ Πβ. Α' Πέτρ. 2, 21.

⁴⁵ Καν. 1/Κυπριανού.

⁴⁶ Πρόκειται ακριβώς για το όραμα και την προοπτική της εκκλησιακής πατερικής εμπειρίας: «Χριστός ἐνηθρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν». Μέγας Αθανάσιος, *Λόγος περὶ τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου*, κεφ. 54, εν *P. G.*, τ. 25, στ. 192B, και εν *ΒΕΠ*, τ. 30, σελ. 119.

ομοιώσιν», στο πλαίσιο της εσχατολογικής κοινωνίας με τον Τριαδικό Θεό. Προαναφέρθηκε ήδη ότι ο κανόνας έχει ένα οντολογικό περιεχόμενο που βάση του είναι η ενανθρώπιση του Λόγου του Θεού. Ο κανόνας, ως οντολογικός οδοδείκτης, μάς δείχνει την πορεία που καταλήγει στον Χριστό και την κοινωνία μαζί Του. Ο κανόνας είναι ο ίδιος ο Χριστός. Δεν έχει τίποτα κοινό με τις ηθικές συμβάσεις, τον νομικισμό και τον (αυτο)δικαιωματισμό.

Οι ιεροί Κανόνες, οι οποίοι εκφράζουν την αποκρυσταλλωμένη/ενσταλαγμένη εμπειρία της Εκκλησίας, δεν συγκροτούν ένα συμπαγές και συστηματικό σώμα κειμένου, εν είδει «Κώδικα Κανονικού Δικαίου» ή «Νομικού Συντάγματος», αλλά αντίθετα συναντώνται ως ένα παραδεδομένο⁴⁷ Σώμα, μία **Συλλογή** ιερών Κανόνων που προέκυψαν ανύποπτα μέσα στην Ιστορία με εσχατολογικές αποτυπώσεις και αφομοιώθηκαν από την ανά την Οικουμένη Εκκλησία. Δεν επιχειρούν καθόλου να παρουσιάσουν μία λογική, συγκροτημένη και συστηματική επιχειρηματολογία των όποιων αρχών που διέπουν την σύνταξή τους. Οι Κανόνες αυτοί μαρτυρούν κυρίως και πρωτίστως την εσχατολογική *επίγνωση* της Εκκλησίας, *επίγνωση* την οποία η τελευταία έχει με ζήλο διαφυλάξει, αποδεικνύοντας ότι έχει ολοκληρωτικά προσλάβει την κληρονομία αυτής της ζώσας εσχατολογικής εμπειρίας, την οποία η Πατερική παράδοση μάς την μετέδωσε ήδη από τις ιστορικές απαρχές του Χριστιανισμού.

Τέλος, στα «υποστατικά» ιδιώματα του κανόνα, που έχουν ήδη αναφερθεί sporádην στις προηγούμενες ενότητες, θα προστεθούν ακολούθως δύο κομβικής σημασίας ιδιώματα, ο «Εσχατολογικός Εικονισμός» και η «Αγαπητική Οικονομία» τους.

Εσχατολογικός εικονισμός των Ιερών Κανόνων

«Ἐν τῇ ὁδῷ τῶν μαρτυρίων σου ἐτέρφθην, ὡς ἐπὶ παντὶ πλούτῳ»...
(Κανόνας 1/Ζ'. Πβ. Ψα 118, 14).

Στην προ-παρουσιασθείσα προοπτική, αυτόν ακριβώς τον **εσχατολογικό εικονισμό** φέρουν μέσα τους [και] οι Ιεροί Κανόνες της *Εκκλησίας του Χριστού και της Βασιλείας* – και όχι της *Εκκλησίας της Πολιτείας [Αυτοκρατορικής, Εθνικής ή Κρατικής]* –, ο οποίος τους διαφοροποιεί άρδην από την όποια νομική ή φιλοσοφική νόρμα της Πολιτείας (ή της όποιας εγκόσμιας Κοινωνίας) μέσα στην Ιστορία. Επομένως, είναι πολύ σημαντικό για την μελέτη και σπουδή τους να γίνει υποστατικά και μεθοδολογικά αντιληπτό ότι οι ιεροί Κανόνες της Εκκλησίας εκφράζουν κατά προτεραιότητα *εσχατολογικές πραγματικότητες* με αρχική αιτία χρονικές και καιρικές αφορμές και συγκυρίες (*Κανονική Αρχή της ιστορικής συναφειακότητας των Ιερών Κανόνων*) σε δεδομένο χωρόχρονο, ακριβώς γιατί οι Κανόνες εκφράζουν κατά προτεραιότητα *εσχατολογικές πραγματικότητες* και συνιστούν, όπως εμφατικά προαναφέρθηκε, *εσχατολογικό εικονισμό*. Με την έννοια ακριβώς αυτή, οι Εκκλησιαστικοί Κανόνες έχουν κυρίως και πρωτίστως *οντολογικό περιεχόμενο* και μία χαρακτηριστική θεολογική και οντολογική ευρύτητα, η οποία προδίδεται σε επίπεδο προσωπικό και συλλογικό, ποιμαντικό και συνοδικό, ακόμη και σε επίπεδο υποστατικό, όταν τους συρρικνώνουμε τόσο *νομικιστικά* όσο και *ηθικιστικά*, γεγονός που επέφερε σε όλη την διάρκεια της Β' χριστιανικής χιλιετίας σταδιακά και αδιακρίτως την *ποινικοποίηση της αμαρτίας*... Κατά συνέπεια, οι Κανόνες είναι *όροι-ορισμοί* (όπως ακριβώς και οι *δογματικοί όροι*), με την έννοια του *οδοδείκτη και της προτροπής*, και όχι *όροι-όρια*, με την έννοια του νομικού περιορισμού ή της

⁴⁷ Πβ. την έννοια της [εκκλησιασικής] παράδοσης.

αδυσώπητης (στανικής) ηθικιστικής επιβολής, ακριβώς γιατί τα όρια αποκαλύπτουν και φανερώνουν μία αδυναμία συνειδήσεως σε προσωπικό, συλλογικό ή εν γένει κοινωνικό επίπεδο..., και συρρίκνωση της οραματιζόμενης οντολογικής κοινωνίας. Για αυτό και στις Κανονικές Πηγές και τις Κανονικές Συλλογές της Εκκλησίας των δύο χιλιετιών δίδεται αποκλειστική έμφαση στον *Ποιμαντικό χαρακτήρα των Ιερών Κανόνων*.

Αγαπητική Οικονομία των Ιερών Κανόνων

«Γιατί δὲν θὰ περιοριστεῖ ὁ κανόνας τῆς **οικονομίας**, ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν *περίσταση τῆς ἀνάγκης [τὴν συναφειακότητα]* προσδιορίστηκε ἡ ἀκρίβειά του». (Κανόνας 37/Πενθέκτης).

Προσεγγιζόμενοι έτσι οι ιεροί Κανόνες, αναδύεται αυταπόδεικτα μέσα από την προσέγγιση αυτή και μία άλλη πτυχή, που δεν υφίσταται υποστατικά στους πολιτειακούς νόμους. Πρόκειται για την **αγαπητική οικονομία**, στο κέντρο της οποίας βρίσκεται η *Κανονική Ποιμαντική Διακονία*, η **Κανονική Διαποίμανση** (= *ένταξη στην εσχατολογική πορεία*) των λαών. Αυτό ακριβώς εννοεί και η Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος (691), όταν λέει εμφaticά και σε προοπτική οικουμενικής πρόσληψης: «Πολλῆς ἡμῖν σπουδῆς οὔσης, τοῦ πάντα πρὸς ὠφέλειαν τῶν ὑπὸ χεῖρα ποιμνίων διαπράττεσθαι, ἔδοξεν [...] ὑπὲρ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προκοπῆς τῶν λαῶν προμηθούμενοι»⁴⁸. Η αγαπητική αυτή οικονομία της πρόσληψης, της κοινωνιακής καταλλαγής, της φιλόστοργης φιλανθρωπίας, της σωτηριολογικής αναφορικότητας, του εσχατολογικού προσανατολισμού, είναι αυτό που τους προσδίδει ἄλλον υποστατικό χαρακτήρα εντελώς διαφορετικό σε σχέση με τους εκάστοτε πολιτειακούς νόμους και τον ὅποιο νομικισμό.

Στο σημείο αυτό ας υπογραμμισθεῖ εμφaticά, επίσης, ὅτι το *γεγονός-κανόνας* δεν είναι συμβατικός ἢ νομικός λόγος και δεν ταυτίζεται σε καμμία περίπτωση με ἕνα συμβατικό ἢ δικανικό κείμενο⁴⁹, ἀλλὰ συνιστᾷ μία *πρόταση τῆς ἐλευθερίας τῆς Χάριτος*. Η επίδρασή του στον κόσμο δεν εξαρτάται ἀπὸ τὴν *εφαρμογή (sic)* του οὔτε ἀπὸ τὴν ἐκ μέρους του κόσμου θύραθεν συστηματικὴ *ερμηνεία* του, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν διατήρηση τῆς ἰδιαιτερότητάς του και ἀπὸ τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖο ζουν (το μήνυμά του και τὴν προοπτικὴ του) οἱ πιστοί-μέλη τῆς Εκκλησίας ἀνά τὴν Οικουμένη. Ο κανόνας δεν μπορεῖ να μετατραπεί και να μεταλλαχθεῖ σε κοσμικὸ νόμο· ἀντίθετα, μπορεῖ (και πρέπει) να διαφυλάξει τὴν ἐλευθερία του προσώπου ἀλώβητη, ἡ ὁποία συνιστᾷ τὴν ἀναπαλλοτρίωτη δωρεὰ τῆς Βασιλείας ἀπέναντι στὴν δικανικὴ/νομικιστικὴ και τὴν κοινωνικὴ ἀναγκαιότητα (του νόμου), καθὼς και τὴν φιλοστοργία ἀπέναντι στὸν (κάθε) ἄνθρωπο και ἐν γένει τὴν *χριστή* (= του Χριστοῦ) *φιλανθρωπία*. Με αὐτὸν τὸν τρόπο, ὁ κανόνας ἀσκεῖ μία εὐεργετικὴ ἐπιρροή στὴν ἴδια τὴν κοινωνία και τὸν πολιτειακὸ νόμο, ἐνὸς παράλληλα ἐπιδρά σωτηριολογικά στὸ Εκκλησιακὸ Σώμα. Συνεπῶς, οἱ Ιεροὶ Κανόνες δεν ἀπαρτίζουν μία *κτητικὴ* κατηγορία του (πτωτικὸ) κτιστοῦ (παρὰ τὴν φαινομενολογία τους) και δεν θα καταστῶν ποτέ νόμοι (ἔστω και ἐάν Ρωμαῖοι αυτοκράτορες, ὅπως ὁ Μέγας

⁴⁸ Κανόνας 12/Πενθέκτης.

⁴⁹ Ἐν τούτοις, στὴν ἐποχὴ του Ιουστινιανοῦ ἐλλείπει μία τέτοια ἐμφανὴς και σημειολογικὴ διάκριση μεταξύ *κανόνων* και *νόμων* ἐκ μέρους των *σχολαστικῶν* (= νομικῶν, ἐκκλησιαστικολόγων)· πβ. π.χ. τὸν *Πρόλογο* τῆς «Συναγωγῆς εἰς 50 Τίτλους» του Ιωάννου του Σχολαστικῶ, ὅπου λέγεται ὅτι οἱ Σύνοδοι «νόμους τινὰς καὶ κανόνας οὐ πολιτικούς, ἀλλὰ θεῖους περὶ τῶν πρακτέων ἢ μὴ πρακτέων ἐξέθεντο» (βλ. V. Benešević, *Ioannis Scholastici Synagoga L Titulorum ceteraque eiusdem opera juridica*, Μόναχο 1937, σελ. 4). Η ταύτιση ἄρα προέρχεται ἐκ μέρους των νομικῶν, ἐνὸς ἡ Εκκλησία ἔκανε και κάνει συστηματικὰ τὴν περιεχομενικὴ διάκριση των δύο ὁρῶν.

Θεοδόσιος [Codex Theodosianus-380] και ο Ιουστινιανός [Codex Justinianus-6ος αι.] και άλλοι μεταγενέστεροί τους, το επιχείρησαν κατά το παρελθόν, και η Εκκλησία κάποιες φορές ενέδωσε...). Έτσι, οι Κανόνες δεν συνιστούν κατηγορία του κτιστού, για να γίνουν ή να λειτουργούν ως *οριζόντιοι νόμοι* μιας οργανωμένης συστάδας προσώπων της όποιας μορφής. Αυτός ακριβώς είναι και ο λόγος, για τον οποίο οι Κανόνες δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο κρίσης και αξιολόγησης επί τη βάσει των ενδοϊστορικών θύραθεν κριτηρίων του κτιστού (κόσμου). Οι Κανόνες αποτελούν έκφραση/εκδήλωση και αποτύπωση της αγιοπνευματικής *εμπειρίας* των Αγίων (Αποστόλων και Πατέρων), όπως αυτή επιβεβαιώνεται από την καθημερινή επαλήθευση της προοπτικής τους και από την *καθολική αυτεπιγνωσία* της Εκκλησίας, μακριά από τις θεσμικές εμμονές και αγκυλώσεις του νομικισμού⁵⁰, την ετεροκεντρισμένη ακρίβεια και την αιωνιστική διαχείριση των υποθέσεων και πραγμάτων της Εκκλησίας. Μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα φανέρωσης των Κανόνων, καλούνται άπαντες να υπερβούν τόσο το φράγμα του *νομικισμού* όσο και την υπέρμετρη προσκόλλησή του στο γράμμα (του νόμου), της *νομικιστικής γραμματολαγνείας*, διότι ακριβώς «τέλος γάρ νόμου Χριστός εις δικαιοσύνην παντί τῷ πιστεύοντι»⁵¹. Αυτό υπαινίσσεται και ο Μ. Βασίλειος, όταν, με σαρκαστικό τόνο, λέγει «Καταγελῶ αὐτόν που δεν μπορεί να ξεχωρίζει τις συνθήκες υπό τις οποίες παράγονται οι νόμοι»⁵². Ο Χριστός αποτελεί οριστικά την ιστορική «ημερομηνία λήξεως» του Νόμου. Μέχρι τον ερχομό Του, ο Νόμος δρούσε όντως ευεργετικά για τον περιούσιο λαό του Θεού· μετά τον Χριστό, όπου ο Νόμος αυτός προκύπτει ως αδήριτη αναγκαιότητα, δρα ως καταλύτης της Χάριτος για το Εκκλησιακό Σώμα και ως εξολκέας της πνευματικής πατρότητας της ασκούμενης αποκλειστικά από την Εκκλησία τόσο σε *συλλογικό* (Εκκλησία) όσο και σε *προσωπικό* (άνθρωπος) επίπεδο... Για αυτό και ο Απόστολος Παύλος στην *Προς Ρωμαίους Επιστολή* του λέγει εμφατικά ότι ο Χριστός απεκάλυψε ότι *ο άνθρωπος δεν είναι ον προορισμένο να ζει υπό το κράτος του νόμου, αλλά υπό την αγαπητική και προσληπτική Χάρη του Θεού*⁵³.

Παρά τις ιστορικές τους *συναφειακότητες*, επομένως, οι Ιεροί Κανόνες δεν αποτελούν κείμενα με ξεπερασμένο ή δικανικό περιεχόμενο ούτε απλές κανονιστικές διατάξεις κάποιας άλλης δεδομένης εποχής για την ρύθμιση ζητημάτων διοίκησης, ώστε να *εφαρμόζονται* (*sic*) με έναν καθαρά φορμαλιστικό και άτεγκτο τρόπο. Οι Κανόνες περικλείουν (και αυτοί) τον τρόπο πραγμάτωσης και φανέρωσης, κάτω από αποκρυσταλλωμένες αποκαλυπτικές συνθήκες, της εσχατολογικής και αμετάβλητης φύσης της Εκκλησίας. Και αυτή η αιώνια εσχατολογική Αλήθεια, η οποία εκφράζεται μέσα στους... και από τους... Κανόνες, ανεξάρτητα εάν αυτή θεμελιώθηκε σε μία ιστορική συνάφεια και συγκυρία τελείως διαφορετική από την δική μας, συγκροτεί το αιώνιο και αμετάβλητο *ευχαριστιακό και οντολογικό περιεχόμενο* των Κανόνων με τον *εσχατολογικό εικονισμό* τους, οντολογικά συστατικά τα οποία τους έκανε και τους κάνει μέχρι και σήμερα και στο συνεχές μέλλον να αποτελούν διαδοχικό και διαχρονικό, αναπόσπαστο και αναφαίρετο μέρος της ζωής και της μίας και ενιαίας Παράδοσης της Εκκλησίας, μία διαχρονική πραγματικότητα που παραμένει σε αέναη και αδιάπτωτη, *ενεργή και διαρκή/διαχρονική ισχύ*. Έτσι, σε ευθεία αντίθεση με τους Πολιτειακούς νόμους οριζόντιας κατατομής, οι δισδιάστατοι Κανόνες της Εκκλησίας δεν εκπίπτουν ποινικά σε εργαλείο πειθαρχησης και καταστολής των μαζών, αλλά

⁵⁰ Πβ. Τίτ. 3, 9· «[...], μωρὰς δὲ ζητήσεις καὶ γενεαλογίας καὶ ἔρεις καὶ μάχας νομικὰς περιίστασο· εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς καὶ μάταιοι».

⁵¹ Πβ. Ρωμ. 10, 4.

⁵² «Καταγελῶ τοῦ τῶν νομοθεσιῶν τοὺς καιροὺς μὴ διακρίνοντος» (καν. 87/Βασίλειος).

⁵³ Βλ. Ρωμ. 6, 14.

εκφράζουν αέναα μία ζώσα διαχρονικά πραγματικότητα και μία ισχυρή και δυναμική σχέση με το αδιάκοπα εκφραζόμενο από μέρους των ανθρώπων *αίτημα της Αλήθειας*, η οποία είναι *Πρόσωπο*⁵⁴. Ανακεφαλαιώνοντας, οντολογικό συστατικό του κανόνα είναι η Αγαπητική Οικονομία. Ο κανόνας ως «εργαλείο» της Χάριτος μέσα από την Ποιμαντική διακονία/Κανονική διαποίμανση θεραπεύει τα διολισθαίνοντα και ασθενή μέλη του Σώματος της Εκκλησίας. Αυτή η ποιμαντική προσέγγιση που έχει αρχή και τέλος την αγάπη, δεν περιορίζεται μόνον στην ακρίβεια του κανόνα, αλλά τον υπερβαίνει και υιοθετεί την *χριστή οικονομία*⁵⁵, εγκολπώνοντας έτσι το πνεύμα και την ουσία του κανόνα, που είναι η θεραπεία και η σωτηριώδης πρόσληψη του πτωτικού ακοινωνιακού ανθρώπου.

Ο αφαιρετικός λόγος των Ιερών Κανόνων

«Τὸ ἐκ τῆς ἀκολούθου ἐπιφορᾶς τὸ σιωπηθὲν συλλογίζεσθαι, νομοθετοῦντός ἐστιν, οὐ τὰ τοῦ νόμου λέγοντος [...].

Ἡμᾶς δὲ τί χρὴ ποιεῖν; Τὰ γεγραμμένα λέγειν, ἢ τὰ σιωπηθέντα περιεργάζεσθαι;».
(Κανόνας 87/ Μέγας Βασίλειος).

«Ἄλλ' οὐ γέγραπται ταῦτα, φήσομεν. Ἄλλ' οὐδὲ ἐκεῖνα ὄρισται.
Ἡ δὲ ἔννοια τοῦ ἀκολούθου ὁμοίως ἀμφοτέροις τὴν ἄδειαν δίδωσιν.
Ἔδει δὲ μικρὸν ἐπὶ τὰ κατόπιν τῆς νομοθεσίας ἐπαναδραμόντα ἀπηλλάχθαι πραγμάτων.
Ἔοικε γὰρ οὐ πᾶν εἶδος ἀμαρτημάτων περιλαμβάνειν τὸν νομοθέτην».
(Κανόνας 87/Μέγας Βασίλειος).

«Ὁ θεοφόρος Βασίλειος [...],
σιωπῆ τὰ πλεῖστα παραδραμών, καὶ κατ' ἀμφοτέρα κατασκευάσας ἡμῖν τὸ ὠφέλιμον [...],
δι' ὧν [*γενικῶν ὀνομάτων*] περιεκτικῶς ἡμῖν [*ταῦτα*] ὑπέδειξεν.
(Κανόνας 54/Πενθέκτης).

Εδώ είναι αναγκαία και μία αναφορά στην γλώσσα των ιερών Κανόνων, η οποία είναι χαρακτηριστικά λακωνική και εμφατικά αφαιρετική. Μέσα από την προφανή *αφαίρεση* των Ιερών Κανόνων και τον εν πολλοίς όντως δύσκολο *λακωνισμό* (του κειμένου τους), ο οποίος καθιστά τους περισσότερους από αυτούς πραγματικά δύσληπτους, αυτοί εμφορούνται από μία έκδηλη ποιητική αφαιρετική-μινιμαλιστική διάθεση. Η διάθεση αυτή εκπηγάζει από την επιθυμία έκφρασης του λεγομένου και «*τοῦ ἀκολούθου*»⁵⁶ σύνολης της θεολογίας της Εκκλησίας – την οποία αυτοί προϋποθέτουν και πάνω στην οποία οικοδομήθηκαν –, καθώς και του οντολογικού-εσχατολογικού-σωτηριολογικού της προσανατολισμού. Η **θεολογία των Ιερών Κανόνων** κείται και βασίζεται στην θεολογία των Δογματικών Όρων, που εξέδωκαν ταυτόχρονα με τους Ιερούς Κανόνες οι Τοπικές και Οικουμενικές Σύνοδοι. Υπενθυμίζεται εδώ το διττό και σιαμαίο έργο των Οικουμενικών Συνόδων: 1-έκδοση Δογματικών Όρων και 2-έκδοση Ιερών Κανόνων ταυτόχρονα. (Πβ. π.χ. τον χαλκηδόνιο όρο του «*ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως*», που αποδίδεται εμπειρικά στην ύπαρξη και την *κοινωνία προσώπων (άνθρωπος)* και *κοινωνία Εκκλησιῶν (Εκκλησία)* «*ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως*». Και στο ενδεικτικό αυτό παράδειγμα εμφανίζεται και η κανονική συνιστώσα της Θεολογίας). Για αυτό και ο λόγος που περικλείεται στο κείμενο των ιερών Κανόνων είναι λιτός και λακωνικός, λόγος προτρεπτικός και παραινετικός, συμβουλευτικός και παρωθητικός. Η μορφή νόρμας, η κανονιστική

⁵⁴ Πβ. Ιω. 14, 6.

⁵⁵ Πβ. Μθ 18, 10-20.

⁵⁶ Βλ. καν. 87/Βασίλειος.

μορφή (*forme normative*), η οποία επικράτησε στην συνοδική και κανονική παράδοση της Εκκλησίας, τείνει να διαφυλάξει την αναγωγική προοπτική της κοινωνίας του ανθρώπου με τον Δημιουργό του και την Εκκλησία με την Κεφαλή της. Επιδιώκει να ανακτήσει την κοινωνία μαζί Του. Σε αυτήν την αφαιρετικότητα εντοπίζεται η δυναμική, αλλά και η «*αδυναμία*» των Ιερών Κανόνων. Δεν παύουν αενάως να εκτίθενται και να υφίστανται (όχι τόσο ερμηνείες και) έναν ετεροκεντρισμό, τον οποίο τις περισσότερες φορές οι νεώτεροι επιβεβαιώνουμε και με τον οποίο ενεργούμε, αλλά ανοίγονται σε μία διάκριση και αποκωδικοποίηση της θεολογίας, ήτοι στην οντολογία που εμπερικλείουν, ακριβώς επειδή το περιεχόμενό τους δεν είναι νομικό-νομικιστικό αλλά *θεολογικό*, ως *ευχαριστιακό-οντολογικό*. Για αυτό και χρειάζεται γνώση της θεολογίας των Δογματικών Όρων των Συνόδων πρώτα, για να γίνουν κατανοητά το περιεχόμενο και η προοπτική των ιερών Κανόνων πέρα από την ιστορική σάρκα τους, που προέρχεται από την ιστορική συνάφεια, τα συγκείμενα και το κοινωνιολογικό πλαίσιο έκδοσής τους. Αντίθετα, οι πολιτειακοί νόμοι πολύ συχνά επιστρατεύουν την ερμηνεία, την συγκριτική ερμηνεία, την εκτεταμένη και διασταλτική ερμηνεία, την αναλογική, κ.λπ., διότι υφίσταται εξ ορισμού απόκλιση ανάμεσα στην κατάρτιση και εκπόνηση ενός νόμου από τον (κοινό) νομοθέτη και στην εφαρμογή του ίδιου νόμου από τα διάφορα εκτελεστικά όργανα (δικαστές, δικηγόρους, αστυνομία κ.λπ.). Αυτή η απόσταση-απόκλιση αποτελεί συνέπεια της αβεβαιότητας του (πτωτικού) κτιστού, που εκφέρεται μεταξύ των ανθρώπων με την ύπαρξη διαφορετικών *απόψεων* στον ολοένα *μεταβαλλόμενο* κόσμο, για αυτό και έχει αενάως ανάγκη από επαναλαμβανόμενη νομική *επικαιροποίηση* (*aggiornamento*) όσο και από νομοθετικό *μηρυκασμό*... Ωστόσο, ένα είναι το κορυφαίο γεγονός, ότι οι Ιεροί Κανόνες θεσπίστηκαν κατά την διάρκεια της Α΄ χιλιετίας και παραμένουν σε διαχρονική ισχύ «*δικαίου*» μέχρι σήμερα, επειδή αυτό παραμένει αδιάπτωτο και απόφιο, και συνεχίζει να ισχύει αναλλοίωτα και να αναπτύσσεται μέσα από το πρίσμα της κανονικής οικονομίας.

Εγκόσμιες και ενδοκτισιακές «*παθολογίες*» των Ιερών Κανόνων

«Πρῶτον μὲν οὖν, ὃ μέγιστον ἐπὶ τῶν τοιούτων ἐστὶ, τὸ παρ' ἡμῖν ἔθος, ὃ ἔχομεν προβάλλειν, νόμου δύναμιν ἔχον, διὰ τὸ ὑφ' ἁγίων ἀνδρῶν τοὺς θεσμοὺς ἡμῖν παραδοθῆναι· τοῦτο δὲ τοιοῦτόν ἐστίν».
(Κανόνας 87/Μέγας Βασίλειος).

Από την πλευρά τους, οι Ιεροί Κανόνες μελετούν μία διπλή πραγματικότητα, την οποία οι Οικουμενικές Σύνοδοι εξέφρασαν ταυτόχρονα με την *ομομήτρια* έκδοση και δημοσίευση των «**Όρων πίστεως**» και των «**Κανόνων ζωής**» σε ένα αδιαίρετο και ομόθυμο σύνολο: *πίστη* και *ζωή*. Αυτή η διπλή και σιαμαία πραγματικότητα που φέρει μέσα της ιδιώματα και χαρακτηριστικά ακτιστότητας, αναφέρεται σε ένα Πρόσωπο, είναι ο ίδιος ο Χριστός, το Σώμα του Χριστού. Ως εκ τούτου, το ζήτημα δεν είναι να προβεί κανείς σε μία καλή ή μία καλύτερη ερμηνεία των Κανόνων, αλλά να μετάσχει *οντολογικά* σε αυτό καθ' εαυτό το Σώμα ή να ενατενίσει διακριτά και ευκρινώς το ενατενιζόμενο Πρόσωπο. Με άλλα λόγια, δεν πρόκειται πρωτευδόντως για *συνερμηνευτικό*, αλλά κυρίως και πρωτίστως για *εμπειρικό* ζήτημα: ανάλογα με τον βαθμό μετοχής στο κοινό Σώμα, είμαστε σε θέση να ενατενίσουμε την Πραγματικότητα που αντίκρισαν οι συνοδικοί θεοφόροι Πατέρες, εκδίδοντας ταυτόχρονα τους *Όρους* και τους *Κανόνες* μέσα από την αυτή συνοδική διαδικασία. Όταν η μέθεξη/μετοχή μας είναι ανεπαρκής ή ατελής, τότε εμφανίζεται η ανάγκη να καταφύγουμε στα δεκανίκια της ερμηνευτικής απόδοσης (του νοήματος του κειμένου των Κανόνων), δηλαδή σε μία σχολαστικίζουσα λειτουργία του εγκεφάλου, τα

αποτελέσματα της οποίας συγκαλύπτουν την εγγενή μας αδυναμία ενατένισης οντολογικών καταστάσεων, με επιθεματικά και υποκειμενικά (προσωπικά ή συλλογικά) αποτελέσματα. Αντίθετα, όσοι μετέχουν σε αυτήν την κοινή αποκαλυπτική εμπειρία είναι σε θέση να ατενίσουν αυτήν την Πραγματικότητα και την εσχατολογική της διάσταση σε όλη της την προφάνεια⁵⁷. Εδώ, η προφάνεια (άπαντες οι «νοῦν Χριστοῦ ἔχοντες»⁵⁸) συνιστά ἔλεγχο και κριτήριο μετοχής και, κατ' ἐπέκταση, της ὅποιας απαραίτητης ερμηνείας. Αυτό διαφαίνεται και στο γεγονός ότι οι Επίσκοποι στις Συνόδους και συνοδικοί Πατέρες εμφορούνταν αυγασθέντες από το ένα και το αυτό Ἅγιο Πνεῦμα, ὅπως διακηρύττει η Ζ' Οικουμενική Σύνοδος (787)⁵⁹. Τοιουτοτρόπως αντιλαμβάνεται κανείς την παρουσία και την ενέργεια του ενός και του αυτού Ἁγίου Πνεύματος. Επομένως, η κάθε συνοδική διαδικασία για ανάδυση κανόνων ή για ὅποια ἄλλη συνοδική ενέργεια καλεῖται να χαρακτηρίζεται από «νοῦν Χριστοῦ καὶ αὐγασμὸ Ἁγίου Πνεύματος». Ωστόσο, ὅταν εμφανίζονται ὄχι απλῶς διαφορές, διαφωνίες ή διαφορετικές προσεγγίσεις της ἴδιας πραγματικότητας, ἀλλὰ αντιφατικές διαφωνίες που υποδηλώνουν μία ετερόκλητη εκκλησιαστική και εκκλησιακή πρακτική, τότε κυριαρχεί η εγκεφαλική λογική της νομικιστικής ερμηνείας και η οριζόντια διάσταση της ερμηνευτικής, η οποία καταλήγει στο «θεολογικό και κανονικό ἀδιέξοδο» (canonicité impossible) ἐν μέσω της αειζητούμενης συνοδικῆς κοινωνίας προσώπων ή τοπικῶν και/ή κατὰ τόπους [Ἐθνικῶν ή ἄλλων] Εκκλησιῶν, και στην καταστρατήγηση της ἐν λόγῳ κοινωνίας. (Μέσα σε ἕνα τέτοιο πλαίσιο ετεροτοπίας ἀναδύθηκε και η σύγχρονη ἔννοια της «εκκλησιαστικῆς διπλωματίας» [sic]). Σε αυτήν την περίπτωση, ο ετεροκεντρισμός των Κανόνων γίνεται πλέον διολισθαίνουσα και πάγια κατάσταση (με κύριο χαρακτηριστικό τον νομικισμό και τον εμβληματικό μεταπράτη του, την θεσμική εγκόσμια εσχατολογία), και ἀναζητούνται θύραθεν νομικές λύσεις, ἀμοιρες, ὁμως, κανονικῶν προϋποθέσεων... η Εκκλησία τότε νομοκαθίσταται, ἀνατρέχοντας σε κοσμικές νομικιστικές λύσεις ομολογιακῆς προέλευσης (Καταστατικοί Χάρτες, συμβολαιογραφικές πράξεις, πολιτειακοί νόμοι κ.λπ.), οι οποίες ὁμως είναι ἀσύμβατες και ἀνακόλουθες με τις κανονικές (μεθοδολογικές) προϋποθέσεις και την εσχατολογική τους προοπτική... Και τότε εμφανίζεται η ἀναγκαιότητα παρέμβασης στα Εκκλησιακά δρώμενα του Νόμου της Πολιτείας...

Σχέση Ἱερῶν Κανόνων και Πολιτειακῶν Νόμων

«Οὐ Βασιλέων ἐστὶ τὸ νομοθετεῖν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Βασιλέων ἐστὶ ἡ πολιτικὴ εὐπραξία».

(Ἀγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, «Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας», Λόγος II, κεφ. XII, ἐν P.G., τ. 94, στ. 1295-1296 C-D).

«Καταγελῶ τοῦ τῶν νομοθεσιῶν τοὺς καιροὺς μὴ διακρίνοντος».

(Κανόνας 87/Μέγας Βασίλειος).

«Υποτασσώμεθα καὶ Θεῷ καὶ ἀλλήλοις καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς ἄρχουσι.

Θεῷ διὰ πάντα· διὰ τὴν φιλαδελφίαν ἀλλήλοις· δι' εὐταξίαν τοῖς ἄρχουσι».

(Ἀγ. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, «Πρὸς τοὺς πολιτευομένους Ναζιανζοῦ ἀγωνιῶντας, καὶ τὸν ἄρχοντα ὀργιζόμενον», Λόγος XVII, κεφ. VI, ἐν P.G., τ. 35, στ. 971 D-972 D).

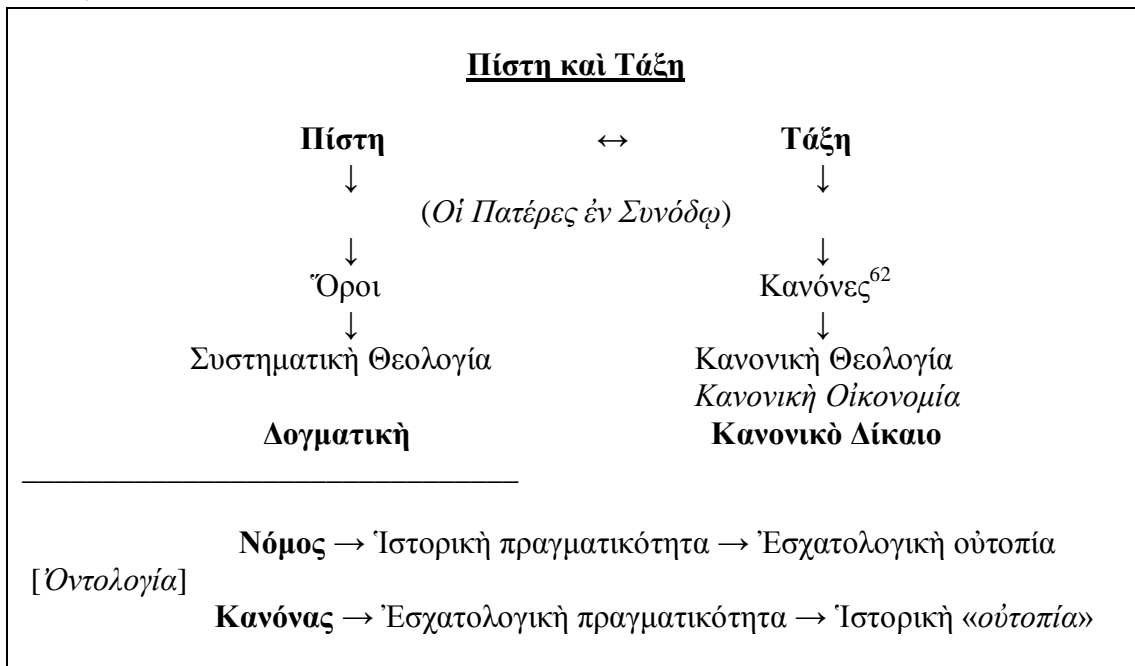
⁵⁷ Πβ. Ιάκ. 5, 12: «ἦτω ὑμῶν τὸ ναὶ ναί, καὶ τὸ οὐ οὐ».

⁵⁸ Α' Κορ. 2, 16. Βλ., ἐπίσης, Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, «Γλαφυρὰ εἰς τὴν Γένεσιν», Βιβλίον Ζ', ἐν P.G., τ. 69, στ. 384C: «Νοῦν γὰρ ἔχουσι Χριστοῦ τοῦ πάντα εἰδότος, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχουσιν εἰς τὸ διδάσκειν καὶ παρακαλεῖν ἀλλήλους».

⁵⁹ Οι Πατέρες «ἐξ ἑνὸς γὰρ ἅπαντες καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἀυγασθέντες ὄρισαν» (κανόνας 1/Ζ')· Βλ. το συνοδικό αὐτό γεγονός και παράθεμα σε σχέση με το ἀντίστοιχο γεγονός της ἀποστολικῆς ἐποχῆς· Πρξ 15, 28: «ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν».

Πράγματι, για όλους ακριβώς αυτούς τους προαναφερθέντες λόγους υποστατικής ταυτότητας των ιερών Κανόνων και για να επανασυνδεθούμε με τον αρχικό εννοιολογικό μίτο, ο όρος «κανών» υιοθετήθηκε οριστικά και για λόγους οντολογικής διάκρισης ήδη από πολύ νωρίς, από την εποχή της αρχέγονης Εκκλησίας (1ος αι.)⁶⁰, επιβεβαιώθηκε από την Πατερική εμπειρία (4ος αι.)⁶¹ και χρησιμοποιείται δια μέσου των αιώνων αποκλειστικά από την Εκκλησία, για να δηλώσει τον *κανόνα*, το *υπόδειγμα*, τον *οδηγό*, την *προτροπή*, την *κατεύθυνση*, την *διάταξη*. Για αυτό και, στην θεολογική εκκλησιακή γλώσσα, ιδιαίτερα στους Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας, ο όρος χρησιμοποιείται κυρίως, για να δηλώσει τον *κανόνα πίστεως* ή τον *κανόνα πράξεως*, καθώς και τον *κανόνα της τάξεως* (τα οποία σημαίνουν την τακτικότητα, τον κανονισμό, τον κανόνα, την ορθότητα, την ομαλότητα, την σειρά), και, τέλος, την *νόρμα* (*norma*, *regula*), που θεσπίσθηκε από τις Συνόδους της Εκκλησίας κατά την Α΄ χιλιετία σχετικά με την *πίστη* και την (αυτο)ένταξη στο *χριστό* Σώμα, την εκκλησιακή *πράξη* (*ευπραξία-ορθοπραξία*) και την εκκλησιακή *τάξη* (*ευταξία-ορθοταξία*). Έτσι, στην ανάδυση του καινοφανούς αυτού ιστορικού και εκκλησιακού «γεγονότος-κανόνος», όταν δεν υποκρύπτεται ιδεολογική στένωση του όρου, η Εκκλησία σε αυτόν τον *κανόνα* έδωσε μορφή *κανονικής νόρμας*.

Δ 22.

Οι Ιεροί Κανόνες, επομένως, είναι, με την ειδική έννοια του όρου, (απο)κωδικοποιημένα, περιεκτικά και λακωνικά κείμενα, και εν πολλοίς αφαιρετικά με παράπλευρη αθέατη σε πολλές περιπτώσεις θεολογία, που συντάχθηκαν, μεταξύ άλλων, από τις Οικουμενικές Συνόδους, τις Τοπικές Συνόδους και τους Πατέρες της Εκκλησίας, γενικώς ως κανονικοί οδοδείκτες, ως κανονιστικές διατάξεις, ως οδηγοί, και σε αρμονία με την αντίστοιχη συνοδική θεολογία, προορισμένοι κυρίως να υποδείξουν οδό πορείας του Εκκλησιακού Σώματος προς τα Έσχατα και την Βασιλεία, και να αποκλείουν, όταν προκύπτουν, υποδεικνύοντας και προτρέποντας,

⁶⁰ Πβ. Γαλ. 6, 16, και Φίλ. 3, 16.

⁶¹ Κανόνας 1/Γρηγορίου Νύσσης.

⁶² *Mansi*, τ. 3, στ. 557.

τις λανθασμένες προσεγγίσεις στο τάδε ή το δείνα ζήτημα. Αποτελούν συχνά, κατά κάποιον τρόπο, ασφαλιστικές δικλίδες, τοποθετούμενες από την Εκκλησία, για την αποφυγή των αποκλίσεων και των σφαλμάτων της ενατενιζόμενης εσχατολογικής πορείας και της αποτροπής των αποπροσανατολιστικών αιρέσεων στην πορεία αυτή. Είναι λιγότερο έως καθόλου “νόμοι” με την δικανική ή την δικαιοϊκή έννοια του όρου, και περισσότερο πρότυπα, οδηγοί και δείκτες, σηματοδότες και στιγματοδότες, που σκοπό έχουν να εναρμονίσουν το όραμα και το πνεύμα του Ευαγγελίου με την καθημερινή πορεία και ζωή της Εκκλησίας και των πιστών, όσο και να προστατεύσουν τα μυστήρια και τις αλήθειες της πίστεως από στρεβλές εγκόσμιες ερμηνείες και λαθεμένες ανθρωπομορφικές πρακτικές. Δεν πρόκειται, επομένως, καθόλου για ένα δικαιοϊκό σύστημα, όπως το γνωρίζουμε στις πολιτειακές κοινωνίες δια μέσου των αιώνων, παρά την επικρατούσα σημερινή αντίληψη ότι πρόκειται ακριβώς για κάτι τέτοιο. Με την έννοια αυτή, οι Κανόνες ερμηνεύουν την «ζωή κατὰ πνεῦμα»⁶³.

Όταν οι Ιεροί Κανόνες γίνονται ...Δίκαιο (!)

Για την Πρεπολογία...,
...«Πιάσε το ΠΡΕΠΕΙ από το ιώτα και γδάρε το ίσαμε το πι»...
(Οδ. Ελύτης).

««Πρέπει». Ο πιο άδειος λόγος
μέσα στην απέραντη κενολογία της ανθρώπινης γλώσσας».
(Μ. Καραγάτσης).

«Όσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ».
(Κανόνας 87/Μέγας Βασίλειος).

Όσον αφορά στην επιβολή του νομικισμού ή του ηθικισμού στους «κανόνες», αυτή καθιερώθηκε ως αποτέλεσμα της ροπής προς το δίκαιο και τον δικαιοματισμό, προκειμένου να αποκτήσουμε αυτό που ο Leibniz αποκάλεσε «ηθική δύναμη». Η ροπή αυτή μάς ενθαρρύνει να αξιώσουμε, εάν χρειαστεί και εξαναγκαστικά, αυτό που μάς οφείλουν... Η απόκτηση ενός δικαιώματος συνεπάγεται την κατοχή και την άσκηση εξουσίας. Οι Κανόνες της Εκκλησίας όμως είναι άλλου πνεύματος και άλλης προοπτικής... Ο νόμος λειτουργεί ως ανάχωμα απέναντι στην καταπίεση και τις παραβιάσεις των άλλων κατά της ατομικότητας ή της συλλογικότητάς μας. Ορίζει την σφαίρα μέσα στην οποία μπορούμε να δρούμε ελεύθερα, χωρίς η δραστηριότητά μας αυτή να παρεμποδίζεται από άλλους. Επί πλέον, ο νόμος είναι πρωτίστως και κατά βάση ανθρωπολογικά λογικός. Η γέννηση και λειτουργία του εδράζεται στο ανθρώπινο πνεύμα και την ικανότητά του να επιβάλλει την τάξη και την κανονιστική ισχύ, ως λόγος που νομιμοποιεί την δράση μας και καθιστά τις συνθήκες άσκησης της ηθικά και κοινωνικά αποδεκτές. Η νομική αντίληψη και νοοτροπία οδηγεί αναπόφευκτα σε αντικειμενοποίηση των υπαρξιακών συνθηκών, καλλιέργειά μέσα μας την τάση αντικατάστασης της δυναμικής απροσδιοριστίας της ζωής και της μοναδικότητας, με την οποία εκδηλώνονται τα γεγονότα στην προσωπική ζωή (ενός ανθρώπου), με προκαθορισμένα και απρόσωπα μοντέλα ζωής, τα οποία έλκουν την αναφορά τους από την αντικειμενικότητα της γενικόλογης περίπτωσης. Έτσι, για το υπό συγκριτική εξέταση θέμα μας, όσο περισσότερο η θεολογία γίνεται «νόμ-ιμη», «νομ-ική» ή, σε άλλες περιπτώσεις, «ηθική», τόσο περισσότερο τείνει να εξορθολογείται το μυστήριο των Εσχάτων, που χαρακτηρίζει την Εκκλησία, τόσο

⁶³ Απόστολος Παύλος· πβ. Ρωμ. 8, 4.

λιγότερο θα είναι σε θέση να συμβιβάσει την λογική σκέψη και την ζωή, την επιστήμη και την σοφία, την γνώση και την αγάπη, και, εν γένει, όλες τις πραγματικότητες που διαχωρίζει και κατατέμνει η δυαλιστική νοοτροπία. Για τους Πατέρες της Ανατολής παρέμεινε πάντοτε άγνωστη, δυτική και ανάκουστη η μεθοδολογική προϋπόθεση των Δυτικών ότι η Εκκλησία αποτελεί *θείο καθίδρυμα* (*sic*), του οποίου η εσώτατη ύπαρξη θα μπορούσε να οριστεί κατάλληλα με την χρήση νομικών όρων. Οι νομικές έννοιες, επινοήσεις και θεωρήσεις δεν δύνανται σε τελική ανάλυση να περιγράψουν και να εξαντλήσουν την βαθύτερη οντολογική πραγματικότητα της Εκκλησίας. Και ακόμη, ο **νόμος** πολλές φορές εξαντλείται μέσα στα όρια του «δεῖ» καὶ τοῦ «χρή», τοῦ «πρέπει» καὶ τοῦ «οφείλει», τέσσερα *εφαρμοστικά* ρήματα που μπορεί να σκοτώσουν την ζωή (“πρέπει να αγαπᾷς ἢ οφείλεις να αγαπᾷς”!! [*sic*]), ἀφοῦ τὴν ἀποστεροῦν ἀπὸ κάθε παιδαγωγικὴ διάθεση, ἀπὸ κάθε διαλεκτικότητα, ἀπὸ κάθε αὐθορμητισμό, καὶ τὴν καταδικάζουν σὲ ἕναν ἐπιδερμικὸ *καθωσπρεπισμὸ* μὲ τὴν τήρηση κοσμικῶν ὄρων καὶ νομικιστικῶν σοφισμάτων. Αντίθετα, ο **κανόνας** δεν είναι παρών, για να *επιβάλλεται* ἐξω-καταναγκαστικά, για να *εφαρμόζεται* τυφλά και ἀτεγκτα, ἀλλὰ για να δείχνει... Ἐτσι, οἱ Κανόνες υπάρχουν ἐξ ορισμοῦ και (καλοῦνται να) λειτουργοῦν με *αναφορικότητα*..., *αναφορικότητα* στα Ἐσχάτα και τὴν Βασιλεία· *δεν υπάρχουν αυτόνομα μέσα στην Ἱστορία και τὴν πολιτειακὴ ἔννομη τάξη*, για να λειτουργοῦν *νομικ(ιστικ)ά*.

Ἐξ ἄλλου, στην Εκκλησιακὴ παράδοση, κυριαρχεῖ ἡ *σχέση κοινωνίας*, με τὸν Τριαδικὸ Θεὸ να σχετίζεται ἐξ ἀρχῆς ευθυτενῶς και ἀμεσα με τὸν ἄνθρωπο, ὅταν εμφανίζεται πρωτίστως στον Μωϋσῆ, με τὸ προσδιοριστικὸ ὄνομα («ὁ Ὡν»⁶⁴: «Ἐγὼ εἶμαι ὁ *Εἶναι*» – και ὄχι ὁ «*Υπ-άρχων*») και με «*Εἶναι-πρόσωπο*»⁶⁵, ἕνας δημιουργὸς στοργικὸς, ποθητὴς κοινωνίας με τὸ δημιούργημά Του, «πατέρας» σε αὐτὴν τὴν σχέση με τὸν ἄνθρωπο. Ὁ Πατέρας αὐτὸς ἀποστέλλει τὸν Υἱὸν Του⁶⁶, για να ἔχει μία *ισότιμη σχέση* ἀμεσότητας με τα παιδιά-δημιουργήματά Του, ὁ Ὁποῖος, με τὴν Σάρκωσή Του, ἐντάσσεται ἐκούσια και «σκηνώνει»⁶⁷ και ὁ Ἴδιος ἀνάμεσα στα δημιουργήματα. Και για να εἶναι ἀενάως κοντὰ σε κάθε ἄνθρωπο, ἀποστέλλεται ἀρωγὸς και *συν-οδοιπόρος*⁶⁸ ὁ Παράκλητος, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ὁ Ὁποῖος παραμένει παρὼν μέσα στην Ἱστορία «εἰς τοὺς αἰῶνας». Οἱ λαοὶ που δεν εἶναι ἐξοικειωμένοι με τὴν Τριαδικότητα τοῦ Θεοῦ ἀδυνατοῦν να συλλάβουν τὴν πραγματικότητα τῆς *Τριαδικῆς κοινωνίας*⁶⁹ – ἐπειδὴ δίδουν προτεραιότητα στην *μοναδικότητα* τῆς οὐσίας – και ἀκολουθοῦν τις δικές τους ετεροκεντρισμένες και ἐνιστορικὲς ἐρμηνείες περὶ Θεοῦ, ἐν πολλοῖς *νομικέ*ς, γεγονόσ που γέννησε διὰ μέσου των αἰῶνων τόσο τις αἱρέσεις ὅσο και τις διαιρέσεις στον Χριστιανικὸ κόσμο, ἢ τα σύγχρονα υποκατάστατα: τὴν θρησκοληψία τοῦ υλισμοῦ, τῆς ατομοκρατίας και, τελευταία, τοῦ δικαιωματισμοῦ.

Και ἀκόμη, στην Εκκλησιακὴ παράδοση, ἡ *σχέση κοινωνίας* εἶναι ἀπότοκος ἐλεύθερης (συμ)μετοχῆς και μέθεξης, ὅπως ἐμφαίνεται στα *κοινωνιακά* μυστήρια τῆς Εκκλησίας, τα τελοῦμενα ἐντὸς Τῆς και σε ἀπόλυτη κοινωνία μαζί Τῆς, και στους Ἱερούς Κανόνες τῆς, και δεν ἐπιτυγχάνεται *νομικά* με ἀνωθεν ἐντολές και ἐπιβολή, ὅπως σε ἄλλες θρησκείες και σε ἄλλους πολιτισμούς, και δη στον Αἰγυπτιακὸ (πυραμίδα) και τὸν Δυτικὸ (συγκεντρωτικὸ-πυραμιδοειδῆ). Δεν εἶναι τυχαίό ὅτι ὅλες

⁶⁴ Βλ. Εξ. 3, 14.

⁶⁵ Πβ. Εξ. 3, 6.

⁶⁶ Ιω. 3, 16. Πβ. Α' Ιω. 4, 9.

⁶⁷ Ιω. 1, 14. Βλ. Αποκ. 21, 3.

⁶⁸ Πβ. τὸ «ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν» (Πρξ 15, 28, και καν. 7/Γ' και 12/A-B [*συνοδικὴ θεανθρωποσυνεργία*]).

⁶⁹ Πβ. Α' Ιω. 4, 8 και 16: «Ὁ Θεὸς ἀγάπη [= κοινωνία] ἐστὶ».

οι Επιστήμες χρησιμοποιούν Ελληνικούς όρους, εκτός της Νομικής που πήρε τους όρους της από την Λατινική γλώσσα, η οποία εξεκόλαψε και εξέθρεψε αναφανδόν το ιστορικό ανεπισκίαστο Ρωμαϊκό Δίκαιο. Και τούτο, διότι ο νόμος στο Ρωμαϊκό Δίκαιο είναι άνωθεν επιβολή (με την αφιονιστική επικυριαρχική και απρόσωπη αρχή: *dura lex, sed lex* [= σκληρός ο νόμος, αλλά νόμος]), αλλοτριώνοντας με αυτό και το περιεχόμενο ακόμη κάθε έννοιας της *κανονικής ακρίβειας*, καθιστώντας την *conditio sine qua non*, ήτοι δεν μπορεί να υφίσταται ... *κανόνας χωρίς ακρίβεια*, καταργώντας έτσι συλλήβδην την προτασόμενη και υιοθετούμενη από την Εκκλησία *κανονική οικονομία*. Άλλωστε, η *δικαιοσύνη* στην Δύση έχει εξισωθεί με την... και εξουδενωθεί από την... *νομιμότητα*, για αυτό και το επικυρίαρχο *νόμιμο* θεωρείται *δίκαιο* (νομικισμός) και *ηθικό* (ηθικισμός), τουτέστιν κυριαρχεί το δίκαιο και η ηθική του ατομικού συμφέροντος, σύμφωνα με το οποίο το κακό μπορεί και γίνεται *καλό* (πβ. «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα») και *καλό* θεωρείται ό,τι προάγει το Εγώ και το ατομικό συμφέρον. Στην Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας, αντίθετα, ο *κανόνας* είναι σχέση *φιλική*, *στοργική*, *προτρεπτική* κοινωνίας, είναι ΑΓΑΠΗ, και η *κανονικότητα* ταυτίζεται με την προοπτική της αγάπης (*εκκλησιακή συναντίληψη*⁷⁰) και όχι του *ατομικού συμφέροντος* (πβ. «ὁ σώζων ἑαυτὸν σωθείτω»⁷¹). Σε αυτήν την Εκκλησιακή παράδοση, ο πολιτισμός και η *θεολογία του «συν-»* (συνοδικότητα, *συν-αγάπη*, *συναντίληψη*, *σύνδεσμος*, *συνεργία*) κυριαρχεί παντού.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ίσως είναι ικανό να καταδείξει κατά πόσο ο *εφαρμοσμένος νομικισμός* επηρεάζει την δημόσια σφαίρα, ακόμη και την αρχιτεκτονική και την ναοδομία. Η Ορθόδοξη εκκλησιακή ναοδομία, λόγου χάρη, στην οποία κυριαρχεί ο τρούλλος, μέσω του οποίου διαθλάται άπλετο ηλιακό φως (αντιπροσωπευτική αρχιτεκτονική περίπτωση η Αγία Σοφία), αλλά και το Φως, ο ίδιος ο Δημιουργός, για να φωτίζει τους πιστούς, οι οποίοι αναπτύσσουν φίλια και *κοινωνιακή σχέση* μαζί Του, αφού κατεβαίνει ο Ίδιος, για να τους συναντήσει ευθυτενώς και άμεσα, δίχως την διαμεσολάβηση κάποιας *αυθεντίας*, αποδίδει την δισδιάστατη συνάντηση Θεού και ανθρώπου, και απευθύνει κάλεσμα συνάντησης και κοινωνίας μαζί Του. Εκεί, κατέρχεται ως *Θε(ο)-άνθρωπος*, με αποδόσεις *εικόνων* να γεμίζουν τον ναό με άμεση δυνατότητα χειροπιαστής σχέσης εκ μέρους του ανθρώπου μαζί Του. Στην ετέρα περίπτωση, η δυτική ναοδομία στο σύνολό της κινείται στο πυραμιδοειδές-αυταρχικό πνεύμα των πολλών αιχμηρών απολήξεων (γοθτικά οξυκόρυφα τόξα, απολήξεις οροφών ή κωδωνοστασιών που λογχίζουν τον ουρανό, κ.λπ.), που χάνονται στο ουράνιο στερέωμα, απαιτούν ανθρωποκεντρικά και μονοδιάστατα από τον Θεό την σωτηρία χωρίς θυσία του ατομικού Εγώ, και αναπαριστούν την αγωνιώδη ατομική προσπάθεια του πιστού να αναζητά τον απροσπέλαστο Θεό όσο το δυνατόν ψηλότερα με τα διανοητικά του εφόδια τόσο στον Προτεσταντισμό όσο και μέσω του αποκλειστικού/αλάθητου προνομίου του παπικού θεσμού *μονοκεντρικής πυραμιδοειδούς μορφής*. Αυτός ο *Θεός του Νόμου*, που δεν συμπίπτει ουδόλως με τον «παιδαγωγὸ εἰς Χριστὸν»⁷² παλαιδιαθηκικό Νόμο, παραμένει απόμακρος, άγνωστος, τιμωρός, σκοτεινός, όπως είναι το ψυχρό και *νομικά* αυστηρό εσωτερικό περιβάλλον των ναών της Δύσης.

Συναφώς και εν κατακλείδι, πέρα και έξω από τον τρόπο λειτουργίας και την προοπτική που εξυπηρετεί ο νόμος μέσα στις μεταπτωτικές ανθρώπινες κοινωνίες και τις πολιτειακές έννομες τάξεις, το γεγονός-όρος «κανόν» της Εκκλησίας γίνεται εσχατολογικός *οδοδείκτης* σωτηρίας, υπερασπιζόμενος μία άλλη μορφή ελευθερίας, της *οντολογικής*, τελείως διαφορετικής από αυτήν που ίδιος ο νόμος υπερασπίζεται με

⁷⁰ Βλ. Λκ 10, 40 και Ρωμ. 8, 26.

⁷¹ Ατομοκρατική έκφραση που αποδίδεται σε χρησμό του Μαντείου των Δελφών (480 π.Χ.).

⁷² Βλ. Γαλ. 3, 24-25.

τρόπο αποκλειστικά οριζόντιο. Έτσι, ο παιδαγωγικός χαρακτήρας του γεγονότος-όρου «**κανόνας**», ο οποίος οδηγεί στην εν Χριστώ λύτρωση και ελευθερία, γενόμενος ο ίδιος οδοδείκτης σωτηρίας, δεν μπορεί και δεν πρέπει να συγκριθεί με τον τρόπο λειτουργίας και την προοπτική με την οποία λειτουργεί ο **νόμος** μέσα στις ανθρώπινες κοινωνίες, αφού *ο πρώτος απελευθερώνει, ενώ ο δεύτερος οριοθετεί!*...

Εκκλησία της Θεολογίας και Εκκλησία του Δικαίου

Ἡ λογική τοῦ νομικίζεῖν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ
συρρικνώνει τὸ κανονίζεῖν.

«Πῶς νὰ ἐξηγήσεις τὴν *Θάλασσα* σὲ ἐκείνους
ποὺ τὴν κοιτάζουν καὶ βλέπουν μόνον *νερό*...;»...

Αναμφίβολα, πολλοί όροι, οι οποίοι απαντούν στην κειμενική Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας, είναι αλήθεια, επινοήθηκαν πρωταρχικά από την Φιλοσοφία ή τον Νομικό λογισμό και την εν γένει Ρωμαϊκή Δικαιϊκή Επιστήμη της περιρρέουσας τότε ιστορικής ατμόσφαιρας, αλλά, κατά κάποιον τρόπο, μεταμορφώθηκαν προσληπτικά από την Θεολογία, όταν προσλήφθηκαν – δίκην αμοιβάδας – από αυτήν, και από την **Κανονική Οικονομία**, ώστε να καταστούν ικανοί να διατυπώσουν μίαν ατρεκή Αλήθεια που ξεπερνά κάθε κτιστή έννοια και κάθε ανθρώπινη λεξική και εννοιολογική σύλληψη: έγιναν **εικονικοί**. Πράγματι, η τομή μεταξύ **Εκκλησίας της θεολογίας** και **Εκκλησίας του δικαίου** επάγεται οριοθέτηση των «δύο» αυτών Εκκλησιών σε όμοιο επίπεδο, κάτι που προϋποθέτει και σηματοδοτεί τον διαχωρισμό της Εκκλησίας σε μία **κοινωνιολογική (πολιτειακή-αστική) Εκκλησία** και σε μία **εσχατολογική Εκκλησία**. Εν τούτοις, η δικαιοϊκή έννοια της Εκκλησίας είναι μία επινόηση και κατασκευάσμα του Δημοσίου Δικαίου της Πολιτείας, το οποίο προσαρμόζεται σε όλες τις δυνατές “Εκκλησίες” και δεν προϋποθέτει απαραίτητα **την Εκκλησία**, όπως έχει η Ίδια την πεποίθηση ότι είναι. Αυτό ακριβώς θέλει να διακρίνει σύνολη η πατερική γραμματεία, κάτι που αποδίδεται και με τον λόγο του αγίου Νικολάου Καβάσιλα, όταν τόσο ξεκάθαρα λέει: «Τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, εἴ τις ἰδεῖν δυνηθεῖ... οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὸ μόνον τὸ Κυριακὸν ὄψεται Σῶμα». Και ακόμη, καθώς εδώ κείται και το κορυφαίο σημείο και η λυδία λίθος των σχέσεών τους, η **εσχατολογική πίστη** και το **εσχατολογικό δεδομένο** καθορίζουν την **έννοια της Εκκλησίας** – και όχι το αντίστροφο –, και η **έννοια της Εκκλησίας** με την σειρά της (καλεῖται να) καθορίζει το **Πολιτειακό Εκκλησιαστικό Δίκαιο**, όπου αυτό θέλει “*συνάλληλα*” (*sic*) να υπάρχει – και όχι, επίσης, *mutatis mutandis*, το αντίστροφο. Εν τούτοις, η ιστορική πράξη κατέδειξε ότι, πολλές φορές προσφάτως, το Πολιτειακό Εκκλησιαστικό Δίκαιο ήταν αυτό που καθόριζε την έννοια και την υπόσταση της **κατά τόπον [εδαφικής] Εκκλησίας*** με νόμους, καταστατικούς χάρτες προτεσταντικής επίνευσης και επινοηθέντα νομοθετήματα (**εκκλησιαστικός ανθρωπομορφισμός**), ένα ανοίκειο, ιστορικά μεταγενέστερο, γεγονός που υπέτασσε ενδοκτισιακά την Εκκλησία και την οδηγούσε μοιραία σε **εγκόσμια “βαβυλώνια αιχμαλωσία”**. Ωστόσο, εάν κάποιος αντιτάξει την νομική μεθοδολογία απέναντι στην **εσχατολογική πίστη** και την θεολογική μεθοδολογία, τού είναι δύσκολο..., πολύ δύσκολο, να δικαιολογήσει το Εκκλησιαστικό Δίκαιο ως προς μερικές πρωτοβουλίες του, που διαπιστώνονται

α) την εποχή των Αυτοκρατοριών (1ος-18ος αι.),

β) την εποχή του Εθνικού Κράτους (19ος-20ός αι.) και, εκ των υστέρων, στην εποχή μας,

γ) την εποχή των Ανοικτών πολυπολιτισμικών κοινωνιών (21ος αι. και επέκεινα).

Ιεροί Κανόνες, Πολιτειακοί Εκκλησιαστικοί Νόμοι και Νομοκάνονες

«Οὐ πάντες δὲ [οἱ ἱεροὶ κανόνες] θεσπίζουσι περὶ θεολογίας,
ἀλλ' οἱ μὲν τὰ τῆς πίστεως κρατύνουσι εὐλόγως,
οἱ δὲ τοῖς ἁμαρτάνουσι μέτρα τῆς μετανοίας εὐθέτως κανονίζουσι ἐν ζυγοῖς ἀκριβέσιν,
οἱ δὲ γε δοκιμάζουσι τοὺς χειροτονουμένους·
πάντες δὲ λυσιτέλειαν εἰσάγουσι τῷ βίῳ».

(Μιχαὴλ Ψελλὸς-11ος αἰ. [1018-1078], *Σύνοψις τοῦ Νομοκανόνου* [P. G., τ. 122, στ. 921C]).

«Οἱ θεῖοι Κανόνες ὑπὲρ τοὺς βασιλικοὺς νόμους ἰσχύουσιν».

(*Πηδάλιον*, σελ. κ').

Συνοψίζοντας την παρούσα ενότητα, ο πολυώνυμος και πρισματικός όρος «κανών» έχει, ως ελέχθη ανωτέρω, πολυάριθμες έννοιες και πτυχές στους κόλπους της Εκκλησίας, όπως: κανόνες (της) ζωής της Εκκλησίας (δογματικοί και ρυθμιστικοί της οντολογικής τάξης)· λίστες, δίπτυχα, κατάλογοι των αυθεντικών βιβλίων της Αγίας Γραφής (ως υποδειγματικά για την πίστη και την λατρεία)· συλλογές ωδών και λειτουργικών κειμένων· τρόπος ζωής στην μοναστική ζωή, κ.λπ. Ήδη από τον 5ο αι. και επέκεινα, διαμορφώνεται μία νέα κανονική μορφή συλλογής Κανόνων. Πρόκειται για την κλασική συλλογή «*ιερών Κανόνων και πολιτειακών Νόμων εκκλησιαστικού περιεχομένου*» – η οποία προσφέρει την βάση για ένα εναρμονισμένο πεδίο κανόνων και (συν)ερμηνειών τους –, καθώς και για την όποια σύγχρονη συλλογή της Ορθόδοξης Εκκλησίας, η οποία ονομάσθηκε ήδη από τότε *Νομοκάνονας* (μία μεικτή κανονική συλλογή που περιέχει, εκτός από τους **εκκλησιαστικούς Κανόνες**, έναν μεγάλο αριθμό αυτοκρατορικών και **πολιτειακών Νόμων**, που αφορούν αποκλειστικά στον τομέα των εκκλησιαστικών υποθέσεων). Οι Κανόνες εκεί εκτίθενται όχι κατά χρονολογική σειρά, αλλά κατατάσσονται ομοειδώς και σύμφωνα με την προκύπτουσα θεματολογία. Έτσι, ο «Νομοκάνονας σε δεκατέσσερις τίτλους [θεματικά κεφάλαια]» του Μεγάλου Φωτίου, Οικουμενικού Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (²883) συγκροτεί μία αντιπροσωπευτική κλασική συλλογή κειμένων των ιερών Κανόνων διαφορετικής προέλευσης μέσα στο Ανατολικό Τμήμα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Επί πλέον, άλλοι Νομοκάνονες είναι συλλογές διατηρημένες σε ιδιωτικά αρχεία, αποτέλεσμα εξίσου του συγκεντρωτικού ζήλου ορισμένων κληρικών, νομομαθών ή κανονομαθών, και των διαφόρων αναγκών μίας συντεταγμένης εκκλησιαστικής διοίκησης. Ως αμιγώς εκκλησιακά κείμενα ιερών Κανόνων, όπως παρατίθενται παρακάτω, θεωρούνται: **1)** οι Αποστολικοί Κανόνες (2ος-3ος αι.), **2)** οι ιεροί Κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων (4ος-9ος αι.), **3)** οι ιεροί Κανόνες των Τοπικών Συνόδων (3ος-9ος αι.), και **4)** οι Πατερικοί Κανόνες (3ος-5ος αι.). Ωστόσο, ο όρος «κανών» – να ειπωθεί και σε αυτήν την συνάφεια – δεν είναι εξω-καινοδιαθηκικός και μεταγενέστερος όρος· συναντάται η λέξη «κανών» με το καινό νόημα που υιοθετήθηκε και χρησιμοποιείται ήδη από τον Απόστολο Παῦλο, έχοντας την σημασία του συγκεκριμένου κανόνα: «τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι»⁷³.

⁷³ Γαλ. 6, 16, και Φιλίπ. 3, 16.

Η μέθοδος της κανονοθέσεως και της κανονοθεσίας εντός/εκ μέρους της Εκκλησίας (Α΄ χιλιετία)

«Ἡ ἅγια Σύνοδος εἶπεν· οἱ θεῖοι τῶν Πατέρων Κανόνες ἀναγινωσκέτωσαν
καὶ ἐμπερέσθωσαν τοῖς ὑπομνήμασι».

(Πρακτικά τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος-451· *Mansi*, τ. 7, στ. 81).

«Τοὺς παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων καθ' ἐκάστην Σύνοδον ἄχρι τοῦ νῦν ἐκτεθέντας Κανόνας
κρατεῖν ἐδικαιώσαμεν».
(Κανόνας 1/Δ΄).

Αναμφίβολα, για μία τέτοια προσέγγιση των Κανόνων, όπως άλλωστε ισχύει και για όλα τα δρώμενα και τα πράγματα μέσα στην Εκκλησία, δεν είναι αρκετή η μηχανική, η νομοτεχνική, δηλαδή η *μεθοδολογική* και τυποποιημένη γνώση του κειμένου τους, αλλά χρειάζεται προσπάθεια *θεολογική, εμπειρική (συν)ερμηνευτική, χρειάζεται μέθοδος*, για τον απλούστατο λόγο ότι δεν μπορούμε να τους αποσυνδέσουμε από το σύνολο της Παράδοσης, όπως συνηθίζουν να κάνουν εκείνοι που τους χρησιμοποιούν *αυτόνομα* ως κανόνες ακραιφνούς δικαίου, αυτονομημένες νόρμες δικαίου (και ακριβώς αυτό το γεγονός είναι που συνιστά το ζήτημα της *νομικής αποσυναφειοποίησης* των Κανόνων, στην οποία θα πρέπει *θεολογικά* και *εκκλησιο-κανονικά* να προβούμε σήμερα, δίπλα στην αντίστοιχη και παράλληλη απόπειρα της *ιστορικής αποσυναφειοποίησης* των Κανόνων, λόγω του ότι κάποιοι στην εποχή μας θεωρούν ότι οι Κανόνες της Εκκλησίας είναι απηρχαιωμένοι και βρίσκονται στο εξής σε καθεστώς “αχρησίας” [*sic*]). Ὄντως, κατά μία γνωστή ρήση, «υπάρχει η ίδια απόσταση μεταξύ *μεθόδου* και *μεθοδολογίας* με αυτήν που υπάρχει και μεταξύ *επιστήμης* και *τεχνολογίας*, καθώς συγγενείς προϋποθέσεις μπορούν να καταλήξουν σε τελείως διαφορετικά αποτελέσματα» (Ιοάν Π. Κουλιάνο).

Έτσι, για παράδειγμα, *κανονοθέτης* – και όχι *νομοθέτης*, όπως αδόκιμα λέγεται στην εποχή μας και από πολλούς –, στην Εκκλησία δεν είναι ούτε οι Τοπικές Σύνοδοι, ούτε μεμονωμένοι Πατέρες ή κάποιοι πιστοί-μέλη της Εκκλησίας, ακόμη και εάν αυτοί είναι «αναγνωρισμένοι» Πατέρες της Εκκλησίας. *Κανονοθέτης* είναι αποκλειστικά και μόνον η *Οικουμενική Σύνοδος*, η οποία δεν συνιστά “θεσμό” (*sic*) της Εκκλησίας, αλλά ένα *εξαιρετικό γεγονός*, πάντοτε απρόβλεπτο θεσμικά και χρονικά, με διττή και *Θεανθρώπινη διάσταση, αγιοπνευματική και ανθρώπινη, θεανθρωποσυνέργητη* (ακριβώς όπως συνέβη και με την Αποστολική Σύνοδο των Ιεροσολύμων: «ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν»⁷⁴) και όχι μονάχα με *ανθρώπινη* οριζόντια διάσταση, που χαρακτηρίζει τον συνταγματικό και τον κοινό νομοθέτη σε κάθε εγκόσμια Πολιτεία και σε κάθε πολιτειακή έννομη τάξη. Αυτό ακριβώς αναδεικνύει πρώτη και πριν από όλες τις Οικουμενικές Συνόδους, η Δ΄ Οικουμενική Σύνοδος της Χαλκηδόνος (451), όταν στον 1ο μόλις κανόνα της διαλαμβάνει: «Τοὺς παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων καθ' ἐκάστην Σύνοδον ἄχρι τοῦ νῦν ἐκτεθέντας Κανόνας κρατεῖν ἐδικαιώσαμεν»⁷⁵. Ὅπως είναι προφανές, η Σύνοδος δεν αναφέρεται στους «ἄχρι» τότε «παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων καθ' ἐκάστην Σύνοδον» «ἐκτεθέντας

⁷⁴ Βλ. Πρξ 15, 28 και κανόνας 7/Γ΄ και 12/Α-Β (*συνοδική θεανθρωποσυνεργία*).

⁷⁵ Καν. 1/Δ΄· η υπογράμμιση δική μας.

Κανόνας» γενικώς και αορίστως, αλλά έχει υπ' όψιν της ότι, παρά το γεγονός ότι η ίδια θεσπίζει νέους κανόνες, καθιστά σαφές πως όλοι οι προγενέστεροι Κανόνες Οικουμενικών (Α'-325, Β'-381) και Τοπικών (Αγκύρας-314, Νεοκαισαρείας-319, Γάγγρας-340, Αντιοχείας-341) Συνόδων διατηρούν *ισοδύναμο κύρος* και «δικαιώνονται», και παραμένουν σε αδιάπτωτη και αδιάλειπτη ισχύ. Είναι σαφές ότι ο κανόνας 1/Δ' αναφέρεται σε άπαντες τους προγενέστερους Κανόνες, Οικουμενικών και Τοπικών Συνόδων, *αδιακρίτως*. Αυτό ακριβώς επίσης αναδεικνύει και η Ζ' Οικουμενική Σύνοδος της Νικαίας (787), όταν αναφέρεται χαρακτηριστικά σε πιθανές εκφραζόμενες υπόνοιες αξιωματικής διαβάθμισης των ιερών Κανόνων: «Ἐξ ἑνὸς γὰρ ἅπαντες [οἱ Κανόνες, Ἀποστολικοὶ, Οἰκουμενικῶν Συνόδων, Τοπικῶν Συνόδων καὶ Πατερικοὶ] καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἀγασθέντες ὥρισαν τὰ συμφέροντα»⁷⁶. Και εδώ, ένα επί πλέον αντιπροσωπευτικότερο παράδειγμα αρκεί, για να καταδείξει την υφιστάμενη διαφορά.

Η Εκκλησία για επτά (7) ολόκληρους αιώνες (1ος αι.-691) έζησε και κινήθηκε χωρίς τους εκ των υστέρων αναδυθέντες *Πατερικούς Κανόνες*. Πράγματι, κανείς Πατέρας της Εκκλησίας δεν συνέγραψε Κανόνες επί τούτω (ad hoc), και βεβαίως οι Πατέρες, όντες εν ζωή, δεν είχαν ποτέ τον αναλογισμό ότι τα κείμενά τους, που *συνοδικά* αναδείχθηκαν στην συνέχεια ως Κανόνες, θα αποτελούσαν μεταγενέστερα *κανονικά κείμενα-κανόνες* της Εκκλησίας ενδεδυμένα με συνοδική αυθεντία. Τους Πατερικούς αυτούς Κανόνες τους θέσπισε στην κυριολεξία με το «σύστημα του copy-paste» – για να μετέλθουμε έναν σύγχρονο όρο της Πληροφορικής –, η μεγάλη Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος η εν *Τρούλλω* (691) ή «Μεθέκτη» (= η μετά την Έκτη-680/681), έχοντας αρωγό και αξιοποιώντας κάποιες μεμονωμένες και αυτόβουλες ιδιωτικές κανονικές Συλλογές που προηγήθηκαν έως και έναν αιώνα πριν⁷⁷. Είναι σημαντικό να καταδειχθεί ο τρόπος με τον οποίο θεσπίστηκαν οι Κανόνες από την Σύνοδο αυτή, προκειμένου να κατανοηθεί ο τρόπος με τον οποίο επιτελείται *μεθοδικά* η *κανονοθεσία* εντός της Εκκλησίας – σε αντίθεση με την *νομοθεσία* της Πολιτείας –, και ότι, χάρη σε αυτήν, έχουμε σήμερα αυτό που αποκαλούμε «*Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας*» των εννέα (9) πρώτων αιώνων (1ος-9ος αι.). Θα διαφανεί, επί πλέον, ο λόγος για τον οποίο η Οικουμενική αυτή Σύνοδος αποτελεί τον κύριο και βασικό *Κανονοθέτη* της Εκκλησίας.

Πράγματι, η Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος (691) συγκλήθηκε, για να θεσπίσει αποκλειστικά και μόνον ιερούς Κανόνες, με βάση την προηγηθείσα συνοδική θεολογία της Ε' και της Στ' Οικουμενικής Συνόδου (553 και 680/681 αντίστοιχα), οι οποίες δεν θέσπισαν Κανόνες – γεγονός πρωτοφανές για Οικουμενική Σύνοδο –, εκχωρώντας από λαθεμένη εντύπωση και πολιτειακή υπόδειξη αυτό το έργο στα αυτοκρατορικά θεσμικά *νομοθετικά* όργανα που δημοσίευαν τότε Εκκλησιαστικούς Νόμους προς όφελος και υπέρ της Εκκλησίας. Το *κανονικό κενό* των 250 ετών (451-691) το αντιλήφθηκε τελικά η Εκκλησία και το θεράπευσε με την σύγκληση της *συμπληρωματικής Πενθέκτης* (εξ ου και η σύνθετη αριθμητική ονομασία, από το *Πέμπτης* και *Έκτης*) Οικουμενικής Συνόδου. Για τον λόγο αυτόν, η τελευταία δεν λογίζεται αριθμητικά ως ανεξάρτητη Οικουμενική Σύνοδος, διότι ακριβώς είχε εξ αρχής – χρονικώς και τροπικώς – ως μοναδικό και αποκλειστικό σκοπό να θεραπεύσει αυτό το κανονικό κενό και να υποβοηθήσει το σημαντικό έργο διαποίμανσης του Εκκλησιασικού Σώματος διαχρονικά ανά την Οικουμένη με βάση

⁷⁶ Βλ. καν. 1/Ζ'.

⁷⁷ Σε μερική πατερική Συλλογή Κανόνων φέρεται να προβαίνει πρώτος ο Ιωάννης ο Σχολαστικός, αναδεικνύοντας 68 από τους 92 Κανόνες του Μεγάλου Βασιλείου στην συστηματική (κωδικοποιητική) του Συλλογή «Συναγωγή Κανόνων εις Πεντήκοντα Τίτλους» μεταξύ του 550 και 565 [555].

(και) την θεολογία των δύο προαναφερθεισών τελευταίων Οικουμενικών Συνόδων. Για δε την *Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας*, ο κανόνας 2 της Συνόδου αυτής είναι εισαγωγικό κείμενο υψίστης σημασίας, λόγω του κύρους της και του έργου που αυτή *κανονοθετικά* επετέλεσε, καθώς προέβη με τον κανόνα αυτόν σε πλήρη αναγραφή *κατά χρονική τάξη και χρονολογική διάταξη* των Ιερών Κανόνων, τους οποίους έλεγξε, επεξεργάστηκε, δέχθηκε επίσημα και συνοδικώς «επεσφράγισε». Πρόκειται ουσιαστικά για τον πρώτο και μόνο στην ιστορική ζωή και παράδοση της Εκκλησίας επίσημο κατάλογο των Ιερών Κανόνων, οι οποίοι ελέγχθηκαν, διακριβώθηκαν (η διακριβώση έγινε σε σχέση και με τους «παρενειρόμενους»⁷⁸ και επείσακτους “κανόνες” που αναλύονται παρακάτω), αναδείχθηκαν *συνοδικά* και εγκρίθηκαν *ομοδύναμα*.

Αναλυτικότερα, το κανονοθετικό έργο της *Πενθέκτης* Οικουμενικής Συνόδου συνίσταται σε τέσσερις διακριτές πτυχές:

α) Θέσπισε η ίδια 102 ιερούς Κανόνες·

β) Επεκύρωσε τους 301 Κανόνες μόνον οκτώ (8) Τοπικών Συνόδων, αποκλείοντας εκείνες τις Τοπικές Συνόδους που συγκλήθηκαν μέχρι τότε σε Ανατολή και σε Δύση, και που είχαν προβληματική θεολογία και προβληματικούς θεολογικά “κανόνες”, προσδίδοντας σε αυτούς τους (301) κανόνες *οικουμενικό και εφάμιλλο κύρος* με αυτό των κανόνων των (προηγηθεισών) τεσσάρων [Α'-Δ'] Οικουμενικών Συνόδων·

γ) Επεκύρωσε και οριστικοποίησε τους 85 Αποστολικούς Κανόνες, καθώς διαπιστώθηκε ευρεία ποικιλία αριθμητικών εκδοχών τους και κυρίως προβληματισμός κατά πόσον ήταν ή όχι έγκυροι, και της Αποστολικής εποχής, εφ' όσον ήταν ενταγμένοι σε αιρετικές συμπληρωματικές συλλογές (στο γνωστό πολυθεματικό και συμπληρωματικό ημιαρειανικό έργο «*Διαταγαί των Αποστόλων*») του 4ου αι.⁷⁹ και

δ) Ανέδειξε 174 Πατερικούς Κανόνες, επιλέγοντας αποσπάσματα ή μικρά αυτοτελή κεφάλαια από Πατέρες της Εκκλησίας (του Αποστολικού 3ου-5ου αι.) και προσδίδοντας σε αυτούς τους (174) κανόνες *οικουμενικό και εφάμιλλο κύρος* με αυτό των κανόνων των (προηγηθεισών) τεσσάρων [Α'-Δ'] Οικουμενικών Συνόδων και οκτώ (8) Τοπικών Συνόδων. Ειδικά για το τελευταίο αυτό σημείο <δ>, η Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος ήταν η πρώτη ιστορικά Οικουμενική Σύνοδος, η οποία *κανονοκατέστησε* επικυρωτικά, *κανονοτεχνικά* και επίσημα τους Πατερικούς Κανόνες και παραμένουν σε εφάμιλλη, ισόκυρη και ισοδύναμη ισχύ με τους Αποστολικούς και τους Συνοδικούς συλλήβδην Κανόνες.

Και εάν προβούμε σε άθροισμα όλων των κατηγοριών Κανόνων, θα ανακαλύψουμε ένα πραγματικό *κανονοβούλιο*, καθώς και τον τεράστιο όγκο Κανόνων που προσέφερε ποικιλοτρόπως και από διαφορετικές διαδρομές η Οικουμενική αυτή Σύνοδος στην Εκκλησία και θα της αναγνωρίσουμε το σημαντικό έργο *κανονοθέσεως* και *κανονοθεσίας*, που μοναδικά επετέλεσε, τόσο σε *επιλογή* (Πατερικών κανόνων) όσο και σε *διαλογή* (των κανονικών κανόνων έναντι των νόθων και αιρετιζόντων “κανόνων”) και σε *οριστικοποίηση* (των Ιερών Κανόνων της Εκκλησίας μέχρι τότε). Πρόκειται συνολικά για 662 Κανόνες (απάντων μέχρι την εποχή της, το 691/7ος αι.) επί συνόλω 770 Κανόνων, που εμπεριέχει το *Corpus Canonum* (883 μ.Χ.) της Εκκλησίας (662/770 Κανόνες σημαίνει **τα 6/7 των ιερών Κανόνων του οριστικού *Corpus Canonum* της Εκκλησίας**).

⁷⁸ Καν. 2/Πενθέκτης.

⁷⁹ Βλ. *Sources Chrétiennes* (S.C.), βιβλίο VIII, κεφ. 47, τ. 336, σελ. 274-309 (ελληνιστί και γαλλιστί).

Δ 23.

Η κανονική συστηματοποίηση της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου (691)

α/α	Πηγή Ιερών Κανόνων Πενθέκτης Οικ. Συνόδου	Σύνολο Κανόνων
1.	Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος	102
2.	Αποστολικοί Κανόνες	85
3.	Τοπικές Σύνοδοι	301
4.	Πατερικοί Κανόνες	174
	Γενικό Σύνολο:	662/770

Εν τέλει, η Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος υπήρξε μία, θα τολμούσαμε να την αποκαλέσουμε, μοναδική «κανονοκαταιγίδα» και «κανονοστιβάδα», καθώς και ο «κανονοβολώνας» στην δισχλιετή ζωή της Εκκλησίας. Όλοι οι Ιεροί Κανόνες των τεσσάρων [Α'-Δ'] Οικουμενικών Συνόδων (συνολικά 66), οι οποίοι θεσπίστηκαν πριν από την Πενθέκτη, με την Πενθέκτη και μετά την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο *κανονοκαταστάθηκαν*, αφού προηγουμένως επικυρώθηκαν και κατοχυρώθηκαν συνοδικά από αυτήν και χάρι σε αυτήν, *ισόκυροι, εφάμιλλοι και ισότιμοι, ισοβαρείς και ισοδύναμοι*. Το αυτό εποίησε στην συνέχεια και στην ίδια προοπτική και η Ζ' Οικουμενική Σύνοδος (787) με τον ανάλογο ad hoc 1ο κανόνα της. Επομένως, οι Ιεροί Κανόνες που διαθέτουμε σήμερα σε όλες τις Κανονικές Συλλογές της Β' χιλιετίας είναι όλοι μιάς και μόνης γενεσιουργού προελεύσεως, ήτοι *συνοδικής προελεύσεως*, είναι Κανόνες ισόκυρα και ομοδύναμα *Συνοδικοί* και δη [της Πενθέκτης, Ζ' και Η'] *Οικουμενικών Συνόδων*. Το γεγονός αυτό συνεπάγεται αυτοδίκαια ότι **Κανονοθέτης στην Εκκλησία υπήρξε μόνον Οικουμενική Σύνοδος**, το *εξαιρετικό* και μοναδικό, το *μη θεσμικό* και απρόβλεπτο αυτό εκκλησιο-κανονικό *διαδιάστατο γεγονός* (→ *συνοδικοί Πατέρες* με την επιστασία του *Αγίου Πνεύματος*), και ουδείς έτερος. Με άλλα λόγια, *άπαντες οι Ιεροί Κανόνες είναι καρπός ενός χαρισματικού γεγονότος* μέσα στην Εκκλησία, το οποίο είναι η Οικουμενική Σύνοδος. Για τον λόγο αυτόν, *παρέλκει η ιεραρχική τους διαβάθμιση αυθεντίας*, που επικράτησε αστόχως αργότερα, όπως θα διαφανεί παρακάτω· θα μπορούσε να θεωρείται αυτή, για λόγους καθαρά πρακτικούς, *θεματική μόνον κατάταξη!*... Η αστοχία αυτή, *νομικής κυρίως προέλευσης*, επεκτείνεται και στο *ισόκυρο* των Ιερών Κανόνων. Ας ειπωθεί εδώ μία φορά για πάντα ότι, με τον κανονιστή επικυρωτικό και συστατικό κανόνα 2, η Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος *ισοκύρωσε* όλα τα προαναφερθέντα τέσσερα (4) είδη ιερών Κανόνων (Αποστολικούς Κανόνες, Κανόνες Οικουμενικών Συνόδων, Κανόνες Τοπικών Συνόδων και Πατερικούς Κανόνες). Αυτό σημαίνει ότι όλοι οι 770 Ιεροί Κανόνες της Εκκλησίας είναι *ισόκυροι* και *ομοδύναμοι*, με τις τρεις (3) διαδοχικές Οικουμενικές Συνόδους [Πενθέκτη-691, Ζ'-787 και Η'-879/880] να τους *εξισοδυναμούν συνοδικά* και να τους επικυρώνουν *ισόκυρα*, λήγοντας το ζήτημα *άπαξ* δια παντός. Κατά συνέπεια, μεταξύ των τεσσάρων διαφορετικών προελεύσεων ιερών Κανόνων δεν υφίσταται άνιση ή ετεροβαρής εκκλησιασική αυθεντία, όπως διατείνονται οι νομικάριοι στα «Εγχειρίδια του Εκκλησιαστικού Δικαίου» των Νομικών Σχολών σε όλη την διάρκεια των τριών τελευταίων αιώνων (19ος-21ος αι.) και όπως πιστεύεται από την επιβληθείσα και στους χώρους της Εκκλησίας κυρίαρχη και καλά κρατούσα νομική αυτή αντίληψη.

Ειδικότερα, όσον αφορά στους Κανόνες των δεκατριών (13) εγκρίτων Πατέρων, έχει σημασία να τονισθεί εδώ και το εξής. Ειπώθηκε μόλις παραπάνω και είναι απολύτως σαφές ότι κανείς Πατέρας της Εκκλησίας δεν συνέγραψε ad hoc Κανόνες. Η Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος προσέλαβε από τα έργα τους

πανομοιότυπα αποσπάσματα ή τα δανείστηκε από κάποιες ιδιωτικές Κανονικές Συλλογές⁸⁰ – που είχαν προβεί σε μία ανάλογη προεργασία –, τους έδωσε μορφή κανονικής νόρμας και τους έθεσε σε αριθμητική σειρά, αναγράφοντας στην επικεφαλίδα και το όνομα του κάθε συντάκτη Πατέρα. Θα μπορούσε να κάνει χρήση των κειμένων τους και να τα δημοσιεύσει, θεσπίζοντάς τα ως Κανόνες αποκλειστικά «δικής της προελεύσεως». Εν τούτοις, από καθαρά ...‘ακαδημαϊκή συνέπεια’, για να χρησιμοποιήσουμε έναν σύγχρονο όρο, η Σύνοδος αυτή αποσπά και δανείζεται τα κείμενά τους, προβαίνοντας σε εργογραφική ονομαστική αναφορά προέλευσης του κάθε πατερικού κειμένου, το οποίο αναμφήριστα από την στιγμή εκείνη, γίνεται και κανονικό, και πατερικώς επώνυμο, και *εφάμιλλο και ισόκυρο* των Ιερών Κανόνων των προερχόμενων από Οικουμενικές Συνόδους. Για παράδειγμα, οι αναδειχθέντες 92 Κανόνες του Μεγάλου Βασιλείου, αρχιεπισκόπου Καισαρείας της Καππαδοκίας, είναι κατά βάσιν Επιστολές, εκ των οποίων οι περισσότερες απευθύνονταν «προς Αμφιλόχιον Ικονίου», άλλη «προς Διόδωρον Ταρσού» και άλλες προς «Χωροεπισκόπους» της Καππαδοκίας. Έτσι, *συνοδικά* – και όχι από προσωπική πρωτοβουλία – προέκυψαν οι *Πατερικοί Κανόνες* ή, άλλως πως και λιγώτερο δόκιμα, οι «*Κανόνες των Πατέρων*» της Εκκλησίας. Επομένως, ας τονισθεί καταληκτικά και πάλι ότι *κανονοθέτης* στην Εκκλησία υπήρξε αποκλειστικά και μόνον η Οικουμενική Σύνοδος⁸¹, η οποία έγινε ο κύριος διαμορφωτής της *Κανονικής Παράδοσης της Εκκλησίας* και η οποία απηχεί, σε κάποια δεδομένη *αρχαϊκή* ήδη χρονική στιγμή, αυτό που ονομάζουμε σήμερα – όχι και τόσο εύστοχα – το *Κανονικό «συνειδός» της Εκκλησίας*, αντί του ορθότερου «*Κανονική αυτεπιγνωσία της Εκκλησίας*».

Και, τέλος, στην απόπειρά μας αυτή να εμβαθύνουμε στους *Εκκλησιακούς Κανόνες*, στην *μέθοδο* και την *μεθοδολογία της κανονοθεσίας και της κανονολογίας*, κατ’ αντιδιαστολήν προς τους *Πολιτειακούς Νόμους*, την *μεθοδολογία της νομοθεσίας και της νομολογίας*, είναι πολύ σημαντικό να αποφύγουμε την καθιερωμένη πλέον στους κόλπους της Εκκλησίας διολίσθηση, δηλαδή την συστημική διολίσθηση της *νομικής [και νομικιστικής] απολυτοποίησης των Ιερών Κανόνων (κανονομονισμός)*, κάτι που εξ ορισμού συνιστά έναν *κανονολογικό αρειανισμό* «γυμνή τῆ κεφαλῆ»...

⁸⁰ Πβ. Παύλου Μενεβίσογλου, *Ιστορική εισαγωγή εἰς τοὺς Κανόνας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Στοκχόλμη 1990, σελ. 55-73 και 83-91.

⁸¹ Πρόκειται, συνοψίζοντας, για την Δ’-451 (κανόνας 1), την Πενθέκτη-691 (κανόνας 2) και την Ζ’-787 (κανόνας 1) Οικουμενικές Συνόδους, δίπλα στις προηγούμενες Α’-325, Β’-381 και Γ’-431 Οικουμενικές Συνόδους, οι οποίες θέσπισαν αυτόνομα ιερούς Κανόνες. Άπασες και σύμπασες αυτές οι Οικουμενικές Σύνοδοι, ομοθυμαδόν και από κοινού, *απαρτίζουν τον επονομαζόμενο συνοπτικά εδώ **Κανονοθέτη της Εκκλησίας***.

Η οντολογική υπόσταση των Ιερών Κανόνων

(Προεπισκόπηση μιας κανονικής πραγματικότητας σε νομικιστική ομηρία)

«Οὔτοι [οἱ Ἱεροὶ Κανόνες] πολὺ μὲν τὸ ποικίλον καὶ διάφορον ἔχοντες τίμιοι λίθοι, μίαν δὲ τὴν τῆς Ἐκκλησίας ὑφαίνοντες οἰκονομίαν. [...]. Οὔτοι [δὲ] δεσπόταις νομοθετοῦσι καὶ δούλοις, ἄρχουσι καὶ ἀρχομένοις, γονεῦσι καὶ τέκνοις, ἀνδράσι καὶ γυναίξιν, [...]. (Ματθαῖος Βλάσταρις, «Προθεωρία», ἐν *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 6, σελ. 1 καὶ 4).

Συνοψίζοντας τα μέχρι τούδε λεχθέντα, η Εκκλησία ανέδειξε στην ιστορική αφετηρία της τους *Εκκλησιακούς* (ή *Κανονικούς*) *Κανόνες* της ως γεγονός της *θεανθρώπινης συνισταμένης*⁸² και καρπό αυτής της οντολογικής εμπειρίας. Οι *Κανονικοί Κανόνες* φέρουν εντός και εμφορούνται από χαρακτηρισκά ιδιώματα, στον πυρήνα των οποίων θα μπορούσαν να ανιχνευθούν και να αναφανούν, εν είδει επιτομής, οι εξής αντιπροσωπευτικοί και ανακεφαλαιωτικοί άξονες, που σχετίζονται με αυτήν καθ' εαυτήν την οντολογική υπόσταση των Ιερών Κανόνων της Εκκλησίας.

1. Ο χαρακτήρας των Ιερών Κανόνων

«Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες εἰσὶν εὖρημα καὶ δῶρον Θεοῦ». (Ο ἄγνωστος συντάκτης τοῦ πρώτου “Προλόγου” τοῦ *Συντάγματος εἰς 14 τίτλους* [β' ἡμισυ-6ος αἰ.]).

Πριν από όλα και με πολύ ευσύνοπτα λόγια, ο χαρακτήρας των Ιερών Κανόνων είναι πρωτίστως *ποιμαντικός*⁸³ και *ποδηγετικός*⁸⁴, *παιδαγωγικός*⁸⁵ και *βαθύτατα συ-σωτηριολογικός*⁸⁶ ως *εσχατολογικός*⁸⁷ και *οδοδεικτικός*⁸⁸, ακριβώς γιατί οι Ιεροί Κανόνες μεταστοιχειώνουν *προτρεπτικά* την θεολογία της Εκκλησίας σε *τρόπο ζωής* («τοῦτο ποιεῖ καὶ ζήση»⁸⁹) και σε *κάλεσμα* («ἔρχου καὶ ἴδε»⁹⁰) *για πορεία εσχατολογικής-κοινωνιακής προοπτικής*. Κάθε άλλη απόδοση πρόσθετων ή επί πλέον *χαρακτηρικών ιδιωμάτων* παραμένει *ετεροκεντρισμένη, επιθεματική και επιχωματική, εμπλαστροματική*, και αλλοιώνει συνθέμελα το συστατικό οντολογικό περιεχόμενο και την ίδια την υπόσταση των Ιερών Κανόνων.

⁸² Πβ. το «ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν» (Πρξ 15, 28, καὶ καν. 7/Γ' καὶ 12/A-B [*συνοδική θεανθρωποσυνεργία*]).

⁸³ Βλ. καν. 32 καὶ 102/Πενθέκτης. Πβ. Α' Πέτρ. 5, 2-4.

⁸⁴ Πβ. Α' Πέτρ. 2, 21.

⁸⁵ Πβ. ακριβώς το αντίστοιχο Γαλ. 3, 24.

⁸⁶ *Προσφωνητικός λόγος προς Ιουστινιανόν των Συνοδικών Πατέρων της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου-691*. Πβ. ενδεικτικά καν. 2/Αθανασίου, 69/Καρθαγένης, 19, 40, 73, 82/Πενθέκτης καὶ 2/Ζ'.

⁸⁷ Πβ. Εβρ. 13, 14.

⁸⁸ Βλ. *Τόμος τῆς Ἐνώσεως-10ος αἰ.* [920], ἐν *Mansi*, τ. 18Α, στ. 344, καὶ ἐν *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 5, σελ. 10.

⁸⁹ Λκ 10, 28. Πβ. Μθ 7, 24· Λκ 6, 47.

⁹⁰ Ιω. 1, 46. Πβ. το αυτό, σε *καθολικό κάλεσμα*: «ἔρχεσθε καὶ ἴδετε» (Ιω. 1, 39), καὶ Ιω. 4, 29.

2. Το περιεχόμενο των Ιερών Κανόνων

«Τὸ ἐπιεικὲς αἰεὶ μένει καὶ οὐδέποτε μεταβάλλει».
(Ἀριστοτέλης).

«Τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις· ὁ Κύριος ἐγγύς».
(Φίλιπ. 4, 5).

«Προτιμητέο νὰ κατακριθεῖ κάποιος ἀπὸ τὸν Θεὸ ὡς ἐπιεικὴς,
παρὰ νὰ ἐπαινεθεῖ ὡς ἀσυμπαθὴς».
(Φράση ποὺ ἀποδίδεται στὸν [ψευδο-]Ἰωάννη τὸν Νηστευτῆ).

Το περιεχόμενο των Ιερών Κανόνων ήταν εξ αρχής και παραμένει αμείωτα *οντολογικό*, και συνοψίζεται σε δύο βασικούς και θεμελιώδεις άξονες: α) την *Εκκλησία* και β) τον *άνθρωπο*. Αυτό εμφανίζεται, μετά το πέρας της *κανονοθέσπισης* και της *κανονοθεσίας* (1ος-9ος αι.), σε μία επίσημη ανακεφαλαιωτική κανονική διατύπωση του 10ου αι., η οποία συνοψίζει, κατά κάποιον τρόπο, θεμελιακά, σύνολη την Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας της Α΄ χιλιετίας: «Οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι Κανόνες τῶν μακαρίων Πατέρων ἡμῶν, οἱ [1] καὶ τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν ὑπερείδουσι [2] καὶ ὄλην τὴν χριστιανικὴν πολιτείαν κοσμοῦντες πρὸς θεῖαν *ὁδηγοῦσιν* εὐλάβειαν»⁹¹. Σχετικά με την *Εκκλησία*, η Εκκλησιολογία της Εκκλησίας δεν είναι τίποτε ἄλλο παρὰ αυτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἱεροὶ Κανόνες τῆς· μόνον μέσα στην Εκκλησία οἱ ἱεροὶ Κανόνες ἔχουν λόγο ὑπαρξῆς, γιὰ νὰ ἔχουν λόγο ὑπαρξῆς καὶ στην Ἱστορία, καὶ ὄχι τὸ [νομικὰ αὐτονομημένο] ἀντίστροφο. Σχετικά δε με τὸν *άνθρωπο*, αὐτός, ἡ κορωνίδα τῆς Δημιουργίας, ὁ «*κνὸς τῆς ἀγάπης [≡ κοινωνίας]*» καὶ ὁ «*ἀγαπημένος τοῦ Θεοῦ*»⁹², ἀποτελεῖ τὸν μοναδικὸ λόγο ὑπαρξῆς τῶν ἱερῶν Κανόνων μέσα στην Εκκλησία· γεννήθηκαν γιὰ νὰ τὸν διακονήσουν καὶ νὰ τοῦ διανοίξουν ὀντολογικὸ δρόμο σε μία μοναδική *ἀποστολή* ποῦ συμπεριλαμβάνει «*πᾶσαν περινοήσας σωτηρίας διάσκεψιν καὶ Θεὸν ἐκζητήσας*»⁹³, καθὼς «*<τοῦτό ἐστιν ὄντως τὸ εὐρεῖν τὸν Θεόν>*⁹⁴, *<τὸ αἰεὶ ζητεῖν αὐτόν>*⁹⁵», μία ἀποστολή ποῦ ξεφεύγει τελικὰ ἀπὸ τα ὅρια τῆς Ἱστορίας: τὸ «*Θεὸν ἐπιτυχεῖν*»!...

3. Ο σκοπός των Ιερών Κανόνων

«*Νοῦν Χριστοῦ ἔχοντες ἅπαντες*».
(Α΄ Κορ. 2, 16).

«*Ψυχικὸν ἄνθρωπον συμβιβάσειεν ἂν οὐδεὶς, εἰ μὴ νοῦν ἔχοι Χριστοῦ*».
(Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, *Ἐξήγησις*, τ. 3, σελ. 54).

Ο σκοπός των Ιερών Κανόνων είναι *ταυτόσημος* με τὸν σκοπὸ τοῦ Ευαγγελίου, ἀκολουθώντας τὴν ἴδια τροχιά καὶ πορεία με αὐτό. Οἱ ἱεροὶ Κανόνες θεσπίστηκαν, γιὰ νὰ λειτουργοῦν ὡς ὀντολογικοὶ ὀδοδείκτες καὶ ἀνιχνευτὲς πορείας,

⁹¹ *Τόμος τῆς Ἐνώσεως*-10ος αι. [920], ἐν *Mansi*, τ. 18Α, στ. 344, καὶ ἐν *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 5, σελ. 10.

⁹² Βλ. ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος Α΄, § 5.

⁹³ *Προσφωνητικὸς λόγος πρὸς Ἰουστινιανόν τῶν Συνοδικῶν Πατέρων τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου*-691· ἡ υπογράμμιση δική μας.

⁹⁴ Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, *Εἰς τὸν βίον Μωυσέως*, Λόγος Β΄-Θεωρία, ἐν *P. G.*, τ. 44, στ. 404D, καὶ *ΒΕΠ*, τ. 65Α, σελ. 160.

⁹⁵ Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, *Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν*, Ὁμιλία Ζ΄, ἐν *P. G.*, τ. 44, στ. 720C, καὶ *ΒΕΠ*, τ. 65Α, σελ. 247.

πορείας του Εκκλησιακού Σώματος μέσα στον χωρόχρονο της Ιστορίας προς τα Έσχατα και την Βασιλεία, με κριτήριο και γνώμονα κατά προτεραιότητα το εσχατολογικό μέλλον κοινωνίας προσώπων, όπως ακριβώς το οραματίστηκε, το οραματίζεται και το ζει η Εκκλησία δια μέσου των αιώνων: «Οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν»⁹⁶. Ως εκ τούτου, οι Ιεροί Κανόνες καθ' εαυτούς αποτελούν «εσχατολογικό εικονισμό» και λειτουργούν κυρίως και πρωτίστως ως εσχατολογικά κάτοπτρα που αντανακλούν το οντολογικό φως των Εσχάτων στους κόλπους της μίας Εκκλησίας και μέσα στην Ιστορία. Στόχος, με άλλα λόγια, της κανονογνωσίας είναι να απαλλαγούν οι Ιεροί Κανόνες από αυτό που δεν είναι... Στο δε κάλεσμά τους προς εμάς, οραματίζονται αυτοί να γίνουμε άπαντες «ἐν μιᾷ καρδίᾳ» σύσσωμοι Χριστοῦ ἤδη από την Ιστορία, ως γεγονός-εικόνα της Βασιλείας.

4. Οι προτεραιότητες των Ιερών Κανόνων

«Μωρὰς δὲ ζητήσεις καὶ γενεαλογίας καὶ ἔρεις καὶ μάχας νομικὰς πρεῖστασο· εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς καὶ μάταιοι».
(Τίτ. 3, 9).

Οι Ιεροί Κανόνες λειτουργούν επικουρικά και ποδηγητικά στην εσχατολογική πορεία του ανθρώπου προς την κοινωνία του με τον – ας επιτραπεί ο χαρακτηρισμός – «απωλεσθέντα» Θεό. Συνεπώς, ο άνθρωπος δεν δημιουργήθηκε, για να εφαρμόζει (sic) – όρος βαθιά και αιωνιστικά νομικός και παντελώς ξένος προς την κανονική θεολογία – θρησκευτικά, με θρησκευτικό νομικισμό, τους Ιερούς Κανόνες, αλλά για να τους αξιοποιεί «προσ-ανατολιστικά» σε μία συγκεκριμένη προοπτική: «Θεὸν ἐπιτυχεῖν»⁹⁷!... Οι Ιεροί Κανόνες δείχνουν (σ)τον Θεό, «στοχεύουν» (σ)τον Θεό, για να δείχνουν στον άνθρωπο άσφαλτα τον Τριαδικό Θεό και το πώς να επιτύχει «οντολογικῶς χειροπιαστά»⁹⁸ την κοινωνία του μαζί Του. Εδώ ακριβώς εδράζεται η αμοιβαία εμφανής σχέση σημαίνοντος (Ιεροί Κανόνες) και σημαινομένου (Τριαδικός Θεός) στην προσδοκώμενη προοπτική κοινωνίας του ανθρώπου με τον Θεό. Το λεχθέν εδώ ετεροκεντρίζει σωστά τους Ιερούς Κανόνες, μετατοπίζοντάς τους από την λανθασμένη αντίληψη ως αυτοσκοπού (νομικισμός) σε σημαίνον... και σε οντολογικό δείκτη... Η οντολογική διάσταση των Ιερών Κανόνων αποτελεί το θεμέλιο του περιεχομένου τους, των σημαινομένων, των νοημάτων και των νοητών πραγμάτων, που δηλώνουν τα σημαίνοντα. Δικαίως ειπώθηκε η διασωθείσα σε προφορικό λόγο εύστοχη διατύπωση του πατρός και συγχρόνου αγίου Ιουστίνου (Πόποβιτς) ότι, «για να σώσω τους Ιερούς Κανόνες, είμαι έτοιμος να θυσιάσω ολόκληρη την ζωή μου· για να σώσω όμως έναν άνθρωπο, είμαι έτοιμος να θυσιάσω όλους τους Ιερούς Κανόνες»... Και η σωτηρία του ανθρώπου εν προκειμένω δεν επιτυγχάνεται παρά δια της ...«επιτυχίας του Θεού»⁹⁹! Και με τον κοινωνιακό κύκλο, όπως μας τον διασώζει ο αββάς Δωρόθεος (ο Θεός στο κέντρο και οι άνθρωποι από την περιφέρεια του κύκλου κεντρομόλα στραμμένοι προς το κέντρο). Κατά συνέπεια, στις προτεραιότητες των Ιερών Κανόνων κείται ιεραρχημένα η πρόσληψη και η «εσχατολογική αφομοίωση», δίκην αμοιβάδας, του απομακρυνθέντος από τον Θεό άνθρωπο και από την κοινωνία του μαζί Του.

⁹⁶ Εβρ. 13, 14.

⁹⁷ Βλ. Ιγνατίου Αντιοχείας, *Επιστολή προς Εφεσίους*, 12, 2.

⁹⁸ Πβ. Ιω. 6, 54-58.

⁹⁹ Βλ. *Εφημέριος*, τ. 69, τεύχ. 1 (1-2/2020), σελ. 27.

5. Η Εκκλησία των Ιερών Κανόνων

«Τούτους [ἀνθρώπους] οὐκ ἂν τις ἁμάρτοι κοινὸν προσειπὼν ἰατρεῖον, ἐκάστοις τῶν νοσοῦντων κατάλληλα κεραυνύντας τὰ φάρμακα. [...]. Ἔστι δὲ οὐδὲ μὴ προσιεμένους μήτε τὰ φάρμακα, μήτε τὰ ἐπιτάγματα τούτων [Κανόνων], ἀλλ' ἐαυτοῖς τὸν τῆς μετανοίας λιμένα τῇ ἀπειθείᾳ προσχώσαντας, παντὸς βασιλείας ἀθηντικώτερον μετιόντες, τῆς αἰωνίου κληρουχίας ὑπερίδουσιν». (Ματθαῖος Βλάσταρις, «Προθεωρία», ἐν *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 6, σελ. 4-5).

Ἐχοντας αναφερθεῖ στην υπόσταση καθ' εαυτήν, στον χαρακτήρα, στο περιεχόμενο στον σκοπό και στις προτεραιότητες των Ιερών Κανόνων, ἔχει συνεπαγόμενα πολύ μεγάλη σημασία να αποδοθεῖ το πὼς αυτοὶ οραματίζονται την Εκκλησία του Αναστάντος Χριστοῦ. Η Εκκλησία των Ιερών Κανόνων εἶναι, μεταξύ των ἄλλων, στην διαποίμανση των ἀνθρώπων και των λαῶν, «*Εκκλησία Οικονομίας*», η οποία χαρακτηρίζεται, ἀπὸ την μία μεριά, ἀπὸ την διακριτική και διαλεκτική σχέση ελευθερίας και ἀγάπης («*ἀγαπητική οικονομία*»), και, ἀπὸ την ἄλλη, ἀπὸ το ανοικτὸ κάλεσμα «*μετανοίας*»¹⁰⁰ πρὸς ὅλους, ἴτοι *επιστροφῆς των ἀνθρώπων ὡς Σώματος στην κοινωμία με τον Τριαδικὸ Θεό*, το γεγονός αὐτὸ που θεολογικά το ἀποκαλούμε *οντολογικὴ συνάντηση και κοινωμία κτιστοῦ-ἀκτίστου*, που δεν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά το *Σημεῖο συνάντησης* (≠ *Παράδεισος*), τα Ἐσχατα και η Βασιλεία. Με την ἔννοια αὐτή, οἱ Κανόνες δεν λειτουργοῦν (και δεν θα μπορούσαν ἐξ ἄλλου να λειτουργοῦν) ποινικά, *ποινοδοτικά* και τιμωρητικά, εκδικητικά και ἀνταποδοτικά για τον κάθε ἀστοχῆσαντα ἢ διολισθῆσαντα ἀνθρώπο, ἀλλὰ ἀποσκοποῦν ἄμεσα και ἔμμεσα κατὰ περίπτωσιν (*προσωπικὴ ποιμαντική*) να ἐπαναγάγουν και να προσανατολίσουν τον μεν ἀνθρώπο *προσωπικά*, τους δε λαοὺς *συλλογικά* ὡς *Σώμα* (≡ Εκκλησία) πρὸς το συγκεκριμένο και δεδομένο, μετὰ την Ἀνάστασιν του Χριστοῦ, «*εσχατολογικὸ μέλλον*»¹⁰¹. Ἔτσι, «*επειδὴ ἀπὸ την περίστασιν τῆς ἀνάγκης [τὴν ιστορικὴ συναφειακότητα]* προσδιορίστηκε η ἀκρίβεια του κανόνα, ὡστόσο δεν περιορίζεται ποτέ ο *κανόνας τῆς οικονομίας*»¹⁰², ἀκυρώνοντας τοιουτοτρόπως ἐκ βᾶθρων κάθε μορφή *στανικὸν και πειθαναγκαστικὸν νομικισμοῦ* στους Ιεροὺς Κανόνες.

Με τον τρόπο ἀκριβῶς αὐτὸν και στην προοπτικὴ τῆς *προσανατολιστικῆς* εσχατολογικῆς πορείας ἀντιλαμβάνονται οἱ Ιεροὶ Κανόνες την τόσο παρεξηγημένη σήμερα ἔννοια τῆς «*ἀμαρτίας*», που δεν εἶναι παρά η ἀκοινωνιακὴ *ἀστοχία* του ἀνθρώπου του «*ἐκζητοῦντος Θεόν*»¹⁰³, ὡς «*τοξοβόλου κοινωμίας*», στην κάθε ἀπόπειρά του τοῦ «*ἐπιτυχεῖν Θεόν*», η «*ἀστοχία τοῦ να ἐπιτύχει*» δηλ. *την κοινωμία του με τον Θεό*, καθὼς και η *οντολογικὴ διολίσθησιν* στην προοπτικὴ αὐτή, και ὄχι η *πράξι* που χρίζει ποινικῆς και ἀνταποδοτικῆς διόρθωσης και ἀποκατάστασης. Το στίγμα ἐνός τέτοιου «*μετα-νοητικῶν*» καλέσματος και «*μετα-νοητικῆς*» προοπτικῆς το ἀπευθύνει ταυτόσημα τόσο ο Χριστὸς ὅσο και ο Ἰωάννης ο Πρόδρομος *βιβλικά* («*Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν*»¹⁰⁴) και ἀντίστοιχα η Εκκλησία

¹⁰⁰ Βλ. Ρωμ. 2, 4.

¹⁰¹ Πβ. Πρξ 2, 25-35 και 7, 55-56.

¹⁰² Κανόνας 37/Πενθέκτης: η υπογράμμιση δική μας.

¹⁰³ Πβ. Λκ 19, 3, ὅπου ο Ζακχαῖος, ἀν και ἀρχιτελώνης, ἀν και πλούσιος, «*ἐζήτει ἰδεῖν τὸν Ἰησοῦν*», ὡς *γεγονὸς ἀρχῆς μετανοίας*... Αὐτὸ ἐτέθη ἀπὸ την Εκκλησία και εορτολογικά ὡς ἀρχὴ του Τριωδίου, που συνιστᾶ και αὐτὸ *γεγονὸς μετανοίας* στο ξεκίνημα τῆς πορείας μας πρὸς το Πάσχα και την συνάντησή μας με τον Ἀναστημένο Χριστό. Το αὐτὸ ἐμφαίνεται και κατὰ την ἀποστροφὴ του λόγου του ληστή πρὸς τον Χριστὸ πάνω στον σταυρὸ, ὡς ἓνα ἀντίστοιχο ὁμολογὸ *γεγονὸς μετανοίας* (πβ. Λκ 23, 40-43).

¹⁰⁴ Μθ 4, 17 και 3, 2 ἀντίστοιχα. Πβ. Λκ 14, 15-24.

λειτουργικά ομότροπα (η Θεοφάνεια-6 Ιανουαρίου και η εορτή του αγίου Ιωάννου του Προδρόμου-7 Ιανουαρίου διαδοχικά, με τα ακριβώς αντίστοιχα ευαγγελικά εορτολογικά κείμενα). Συνεπώς, «μετάνοια» συνιστά το αρχικό γεγονός της απομάκρυνσης του ανθρώπου από τον Δημιουργό Πατέρα, αποκόπτοντας πλήρως την κοινωνία μαζί Του¹⁰⁵ και αναχωρώντας σε εξω-οντολογική «χώρα μακράν»¹⁰⁶, που δεν είναι άλλη από την τωρινή ακοινωνιακή μας κατάσταση στην διάσταση της Ιστορίας του «νῦν αἰῶνα»¹⁰⁷ – στο «καλῶς ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι»¹⁰⁸, για το οποίο ο Χριστός εἶπε: «ἄγωμεν ἐντεῦθεν»¹⁰⁹... –, και καλεῖται με αγαπητικό κάλεσμα να επιστρέψει στην *οντολογική κοινωνία* με τον Δημιουργό Τριαδικό Θεό, για την οποία και πλάστηκε αποκλειστικά. Με άλλα λόγια, «μετάνοια» είναι «η επιστροφή του απομακρυνθέντος ‘ασώτου ανθρώπου’ στον αγαπώντα και απαύστως αναμένοντα Πατέρα»¹¹⁰, το «ἐκζητεῖν καὶ ἐπιτυχεῖν Θεόν» ή, ακριβέστερα, το εδραίο *βεληνεκές* ανάμεσα στο «ἐκζητεῖν» και το «ἐπιτυχεῖν» τον Θεό, ο οποίος είναι *κοινωνία*¹¹¹ και μάς καλεῖ ἀένα σε κοινωνία μαζί Του. Κοντολογίς, «μετάνοια» είναι η *ανάταση* του ανθρώπου προς τον Θεό («ἐκζητεῖν») και η *κοινωνία* του μαζί Του («ἐπιτυχεῖν»).

Κατά συνέπεια, δεν ισχύει καθόλου αυτό που επισυνέβη στους ὑστερους καιρούς, από επίδραση νομικιστική ή/και ηθικιστική, μέσα στην Εκκλησία, ότι δηλ. χρησιμοποιούμενοι οι Ιεροί Κανόνες ερμηνευτικώς εσφαλμένα, προκλήθηκε κάτι το τελείως αδιανόητο και για τους ίδιους και για την Εκκλησία: η *θεσμική ποινικοποίηση της αμαρτίας* (sic)!..., οπότε και το κάλεσμα για *μετάνοια* αποκτά περιεχόμενο ηθικιστικό και ατομικιστικό («να φροντίσω για τις αμαρτίες μου, για να σώσω την ψυχή μου»! [sic]). Ο ερχομός του Χριστού με την Ενσάρκωσή Του και η Τριαδική φανέρωση του Θεού *ως αρχετυπική κοινωνία*¹¹² στην Βάπτισή Του και τα Θεοφάνια απαρτίζουν ορατές προϋποθέσεις, για να μορφοποιηθεί το ήδη παύλειο λεχθέν “«χρηστόν» κάλεσμα του «απωλεσθέντος» Θεού προς τον «απομακρυνθέντα» άνθρωπο με την κωδική λέξη: «*Μετα-νοεῖτε*» και «*μετά-νοια*»”¹¹³. Από αυτό το «*Μετα-νοεῖτε*», που αποτελεί κάλεσμα και ταυτόχρονα έναυσμα για αλλαγή πλεύσης, δίκην πυξίδας, και για αλλαγή πορείας, εν είδει βακτηρίας, στην *ενδιάμεση διαδρομή* (που συνδέει το Βάπτισμα με την Βασιλεία), πηγάζει η ανάδυση των Ιερών Κανόνων ως ερεισίνωτο και ερεισίδοτο αντέρεισμα προσανατολισμού σε αυτήν την *ενδιάμεση διαδρομή*. Έτσι, η *μετάνοια*, το οντολογικό αυτό αίτημα του Χριστού – που έγινε στην Εκκλησία κεντρικός *ποιμαντικός πυρήνας* και *διακτινισμός* όλων των λοιπών εκφάνσεων της Εκκλησιακής ζωής, για να συνδράμει τον άνθρωπο τον «ἐκζητοῦντα Θεόν» να «επιτύχει τον Θεό» –, από *καθολικό γεγονός εσχατολογικής κοινωνίας* γίνεται *υπόθεση ιδιωτικής αιωνιστικής/εγκόσμιας ατομικής σωτηρίας*. Τί σημασία μπορεί να έχει τελικά η «*μετά-νοια*», αν δεν επιθυμούμε οντολογικά την «*ομό-νοια*» με τον Θεό; Μόλις χαθεί το οντολογικά «*οδοδεικτικό*» των Ιερών Κανόνων, αναδύεται το κυρίαρχο «*ποινικό*» και «*νομικ(ιστικ)ό*», συνοδευόμενο από ένα πνεύμα που δεν σχετίζεται με τον θεολογικό πυρήνα τους και προδίδει άρδην τον λόγο ύπαρξής τους μέσα στην Ιστορία και στους κόλπους της Εκκλησίας. Επί της ουσίας τους, οι Ιεροί Κανόνες απηγούν την εκκλησιακή ανθρωπολογία και σωτηριολογία.

¹⁰⁵ Βλ. Γεν. 3, 1-24.

¹⁰⁶ Λκ 15, 13.

¹⁰⁷ Βλ. Β΄ Τιμ. 4, 10. Πβ. Εφεσ. 1, 21.

¹⁰⁸ Βλ. Μκ 9, 5

¹⁰⁹ Ιω. 14, 31.

¹¹⁰ Βλ. Λκ 15, 11-32, αυτό που συνιστά ανακεφαλαιωτικά το αντιπροσωπευτικότερο *κάλεσμα οντολογικής επαναγωγής και κοινωνίας του απομακρυνθέντος ανθρώπου προς τον αναμένοντα Θεό*.

¹¹¹ Α΄ Ιω. 4, 8 και 16: «Ὁ Θεὸς ἀγάπη (= κοινωνία) ἐστὶ».

¹¹² Πβ. Γεν. 1, 26-27.

¹¹³ Βλ. Ρωμ. 2, 4.

Επομένως, η *Εκκλησία της Οικονομίας* οικονομεί κατά βάση την *μετάνοια*, την *επαναγωγή της αρχικής κοινωνίας Θεού και ανθρώπου*¹¹⁴, ήτοι την *πρόσληψη* του απομακρυνθέντος από τον Θεό άνθρωπο, όπως ακριβώς σημειολογικά το επισημαίνει ο Χριστός – στην περίφημη παραβολή του Ασώτου υιού και του πολυεύσπλαχνου Πατέρα¹¹⁵ –, εκπληρώνοντας πρωτίστως και ο ίδιος με την Ενσάρκωσή του ακριβώς αυτήν την *πρόσληψη*, καθώς και την *διαπροσωπική επαναφορά*, την *κοινωνιακή επανασύνδεση*, και την *έσχατη οντολογική επιστροφή και επαναγωγή του ανθρώπου στον Δημιουργό Θεό*¹¹⁶.

6. Η Αλήθεια των Ιερών Κανόνων

Ὁ Κανὼν «βούλεται τὸν αὐτῶ κατ' ἴχνος ἐπόμενον μὴ καταλιπεῖν τὴν ὁδόν».
(Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, *Εἰς τὸν βίον Μωυσέως*, Λόγος Β΄-Θεωρία,
ἐν *P. G.*, τ. 44, στ. 420Α, καὶ *ΒΕΠ*, τ. 65Α, σελ. 169, στίχ. 16-17).

Η πραγματικότητα αυτή η σχετική με την έννοια της *αλήθειας* σχετίζεται με το μεγάλο ζήτημα της αναζήτησής της από τους Αρχαίους χρόνους μέχρι σήμερα. Πράγματι, είναι σαφές ότι πρόκειται για ένα αξονικό ερώτημα για τον άνθρωπο σε παγκόσμια κλίμακα και καλύπτει διαχρονικά σύμπασα την πανανθρώπινη ζωή.

Πριν από όλα, η αλήθεια των Ιερών Κανόνων δεν είναι ούτε ιδέα ούτε θεωρία, αλλά Πρόσωπο¹¹⁷. Αυτό σημαίνει ότι οι Κανόνες φέρουν μέσα τους ένα δομικό υποστατικό ιδίωμα που δεν απαντά σε άλλα παράλληλα εξω-εκκλησιαστικά θρησκευτικά ή θύραθεν διασωθέντα κείμενα της Αρχαιότητας και της Α΄ χιλιετίας, προ του 9ου αι. μ.Χ. Έχει όντως σημασία να γίνει μία συγκριτική αναφορά και προσέγγιση σε αυτά τα θρησκευτικά και τα θύραθεν κειμενικά δεδομένα από την μία μεριά και, από την άλλη, στους Ιερούς Κανόνες της Εκκλησίας.

Οι πρώτοι που έθεσαν το ερώτημα περί αληθείας ήδη από την αρχαιότητα υπήρξαν οι Έλληνες φιλόσοφοι με την πολύ απλή και λακωνική σωκράτεια διατύπωση: «τί ἐστὶν ἀλήθεια;», ένα υπαρξιακό ερώτημα που εκφράζει και ο Πιλάτος ενώπιον του Χριστού¹¹⁸. Από τότε αλλά και από πολύ πριν, προκλήθηκε μία απέραντη γραμματεία συγγραφικών έργων και φιλοσοφικών δοκιμίων σχετικά με αυτό το θέμα, όταν μάλιστα αυτό το ζήτημα της *αλήθειας* συνδέθηκε με τον Θεό και την ίδια την ζωή, επεχείρησε αυτή η πληθωρική φιλοσοφικο-θρησκευτική γραμματεία να δώσει απάντηση στο τεθέν ερώτημα.

Άπασες οι Θρησκείες της Αρχαιότητας, όπως μετά και οι πολυποίκιλες Φιλοσοφίες, απευθύνθηκαν – και απευθύνονται μέχρι και σήμερα – στους ανθρώπους με τους ιδρυτές ή εκπροσώπους τους να ισχυρίζονται κυρίαρχα ότι κατέχουν την αλήθεια!... Πρόκειται για ένα κοινό χαρακτηριστικό όλων των προσεγγίσεων, το οποίο θα μπορούσε να διατυπωθεί συνοπτικά με μία μόνον πρόταση: Αρχηγοί θρησκειών, όπως και Φιλόσοφοι, προτάσσουν την αλήθεια ως μία υψίστης μορφής υπαρξιακή προτεραιότητα, διατεινόμενοι ουσιαστικά *ὅτι κατέχουν τὴν ολότητά της* και απευθύνονται στους ανθρώπους και τους λαούς με την εξής γενική αποκλειστική διατύπωση: «Ελάτε σε εμένα/σε εμάς και θα σάς δείξω/δείξουμε την αλήθεια»!... Προσδιοριστικότερα, αρχηγοί θρησκειών και φιλόσοφοι διατείνονται με σιγουριά και απολυτοφροσύνη ότι «(κατ)έχουν την αλήθεια» και, επομένως, θα την φανερώσουν

¹¹⁴ Βλ. Γεν. 2, 15 και 3, 8 και 23.

¹¹⁵ Βλ. Λκ 15, 11-32.

¹¹⁶ Πβ. Γεν. 1, 26-27.

¹¹⁷ Βλ. Ιω. 14, 6.

¹¹⁸ Βλ. Ιω. 18, 38.

σε όσους θα προστρέξουν σε αυτούς!... Από την στιγμή όμως που η αλήθεια αυτή δεν αποτελεί ενικό τόπο σύμπτωσης, ξαφνικά, αν και όχι απρόβλεπτα, εμφανίζεται, όπως ιατρικά και στον καρκίνο, ένας άτυπος πολλαπλασιασμός παράλληλων, επάλληλων και συνάλληλων δεκάδων θρησκευτικών αληθειών, οι οποίες, προϊόντος του χρόνου, δίκην ριπιδίου, διευρύνονται ατελέσφορα κατά γεωμετρική πρόοδο. Στους χώρους της *θρησκευτικής Θεολογίας* ανά την Οικουμένη και ανά τους αιώνες υπάρχει μία ευρύτατη διάχυση χωροχρονικά της υποσχόμενης αλήθειας από το Θρησκευτικό σύμπαν. Καμμία τελικά δεν έπεισε την Ανθρωπότητα οντολογικά, γιατί άγγιζαν πάντοτε και εξ ορισμού το κορυφαίας σημασίας αυτό ζήτημα για την όντως Ζωή με τρόπο βαθιά θεωρητικό.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με την διαχρονική Φιλοσοφία. Πράγματι, η παράλληλη προς την *θρησκευτική Θεολογία* Φιλοσοφία – αν και στην Αρχαιότητα Θρησκεία και Φιλοσοφία ταυτίζονται εν πολλοίς, μέχρι να αυτονομηθούν αργότερα αυτές εκατέρωθεν – ακολουθεί παράλληλη διαδρομή: βαδίζει, ως γνωστόν, με το σύστημα της προοδευτικής ανακάλυψης και με τους φιλοσόφους να προχωρούν βήμα-βήμα στις συλλήψεις, τις επινοήσεις, τις μελέτες τους και στην συνεπαγόμενη εμπάθυνση στον εκπεφρασμένο στοχασμό ενώπιον των ανθρώπων και έναντι της Ανθρωπότητας. Αρχίζουν δηλαδή από μία πάντοτε ατομική αφετηρία με άγνωστο «Χ», διανύουν ανασκαλεύοντας μία ατέρμονη διαδρομή με πολλά οντολογικά κενά, μέχρι να φθάσουν σε ένα υποκειμενικό τελικά *φιλοσοφικό* νοητό σημείο «Ψ», που καταντά εν τέλει *φιλοζοφικό*¹¹⁹, χωρίς ποτέ να μπορούν να καταλήξουν σε μία τερματική εσχατιά με *όντως οντολογικό* αντίκρυσμα, η οποία να δείχνει την ολοκλήρωση τού προσδιορισμού τής αναζητούμενης αλήθειας με το καταληκτικό σημείο «Ω».

Και η Εκκλησία με την σειρά της έχει προσδιορίσει την *οδό* και την *διαδρομή* που καλούνται να επιλέξουν, *προσωπικά* και *συλλογικά* (= *εκκλησιακά*), οι άνθρωποι στους οποίους απευθύνεται *intra* και *extra muros*, εντός και εκτός των τειχών, σε σύνολη την Ανθρωπότητα, για να φθάσουν στο ...*τέρμα*, το οποίο όμως δεν είναι θεωρία, πόρισμα ή επιστημονικό ολοκληρωμένο κύκλωμα, αλλά Πρόσωπο, το Οποίο, αυτόκλητα και από μόνο Του, για να υπογραμμίσει την κατάληξη αυτής της διαδρομής, αυτοαποκαλείται με το τελευταίο και έσχατο γράμμα του ελληνικού Αλφαβήτου «Ω» και με την αντίστοιχη σημειολογία του. Οι Ιεροί Κανόνες άρα γνωρίζουν εκ των προτέρων το ...*τέρμα*, πριν ακόμη ξεκινήσει η ενδιάμεση *διαδρομή*... Και όχι μόνον το γνωρίζουν, αλλά εκεί κατατείνουν. Με άλλα λόγια, ο Χριστός απλώς είπε δύο συγκεκριμένα πράγματα *τόσο από την Ιστορία* («Εγώ είμι ή *αλήθεια*»¹²⁰), χρονικά πολύ πριν θέσει το αντίστοιχο ερώτημα ο Πιλάτος¹²¹, *όσο και από την Βασιλεία* («Εγώ είμι τὸ Α και τὸ Ω, ή ἀρχή και τὸ τέλος»¹²²), αντίστοιχα. Στο πανανθρώπινο ερώτημα αιώνων «τί ἐστὶν ἀλήθεια;», ο Χριστός δίδει συγκεκριμένη ονοματισμένη και επώνυμη απάντηση από την μία μεριά, και, από την άλλη, προβαίνει σε κάτι ανθρωπίνως αδιανόητο: *ταυτίζει την αλήθεια με τον εαυτό Του*. Η αλήθεια είναι Πρόσωπο!... Και αυτό το Πρόσωπο έχει όνομα...

Οι φιλόσοφοι και οι αρχηγοί των θρησκευτικών θέτουν (ακόμη και σήμερα) το αναπάντητο για αυτούς ερώτημα «τί ἐστὶν ἀλήθεια;», ενώ ο Χριστός έρχεται και δεν θέτει καν τέτοιο ερώτημα, ούτε καν τον απασχολεί σε υπαρξιακό επίπεδο. Εκείνοι, μετά την διατύπωση του ερωτήματος και σε αέναη αναζήτηση, δεν το απαντούν

¹¹⁹ Όρος δανεισμένος από τον άγιο Νικόδημο τον Αγιορείτη, εν *Πηδάλιον* (εκδ. Ρηγόπουλος), σελ. 78, υποσ. 1 (στον καν. 60/Αποστολικό).

¹²⁰ Ιω. 14, 6.

¹²¹ Βλ. Ιω. 18, 38.

¹²² Βλ. Αποκ. 1, 8· 21, 6· 22, 13.

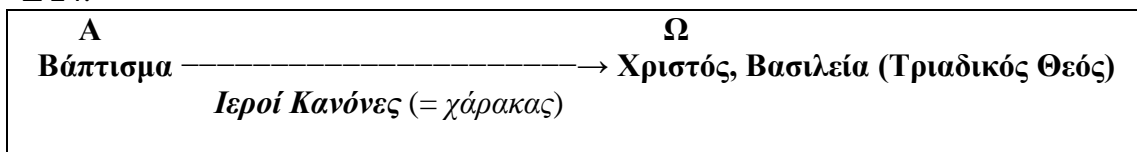
τελικά μέχρι σήμερα, ενώ ο Χριστός δεν το θέτει και το απαντά. Εκείνοι προσκαλούν, με έναν ουσιαστικά κοινό διατυμπανιζόμενο παρονομαστή· «ελάτε σε εμάς να σας δείξουμε την αλήθεια» – και άρα, εμμέσως πλην σαφώς, ... «δεν είμαστε η αλήθεια»! – , ενώ ο Χριστός δεν λέγει «ελάτε να σας δείξω την αλήθεια», αλλά λέγει καθαρά και διάφανα ότι «Εγώ είμαι η αλήθεια», την οποία εσείς οι άνθρωποι αναζητάτε. Εκείνοι ορίζουν την αλήθεια ως ιδέα, ιδεολόγημα, κατάσταση, ενώ ο Χριστός την ορίζει οντολογικά ως Πρόσωπο, τον Εαυτό του, και στην προοπτική της κοινωνίας μαζί Του. Εκείνοι αδυνατούν να αποδώσουν και να ορίσουν το περιεχόμενό της και να της δώσουν όνομα, ενώ ο Χριστός, ορίζοντάς την ως Πρόσωπο, της δίδει το σημειολογικό όνομα «Εμμανουήλ» (= «μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός»¹²³) και την ταυτίζει με τον Εαυτό Του. Έχουμε δηλ. «προσωποποίηση» της αλήθειας στο Πρόσωπο του Χριστού και, κατ' επέκταση, η αλήθεια, την οποία ο κόσμος αναζητεί στο σύνολό του ετεροκεντρισμένα, ταυτίζεται οντολογικά και κοινωνικά με τον (Τριαδικό) Θεό τον ίδιο. Σε αυτόν τον οντολογικό άξονα κινούνται και οι Ιεροί Κανόνες.

Ένα ενδεικτικό ανακεφαλαιωτικό παράδειγμα έχει εδώ την θέση του. Κάποιος διαβάτης, φτάνοντας σε ένα άνοιγμα δρόμου, ρώτησε κάποιον που βρισκόταν εκεί: «Πού πάει αυτός ο δρόμος;» και εκείνος του απάντησε: «Δεν πάει πουθενά· εδώ είναι πάντα!»... Ο δρόμος των Θρησκειών και της Φιλοσοφίας μένει πάντοτε εδώ, ενιστορικός, στον «νῦν αἰῶνα»¹²⁴, στο αιωνιστικό παρόν, καθώς αυτές δεν μπορούν να παρακολουθήσουν την προοπτική του δρόμου των Ιερών Κανόνων...

Συνεπώς, η ανάδυση των Ιερών Κανόνων στους κόλπους της Εκκλησίας έχει, συν τοις άλλοις, και τα εξής διακριτά ιδιώματα:

- α) Τον ορισμό της αλήθειας ως Πρόσωπο που είναι ο Χριστός, αυτός ο ίδιος,
- β) Την φανέρωση της ενδεδειγμένης διαδρομής-οδού, που καλούμαστε να διανύουμε από το Βάπτισμά μας μέχρι την συνάντησή μας με τον Χριστό των Ιερών Κανόνων,
- γ) Την ταύτιση του ενατενιζόμενου Χριστού της δικής μας διαδρομής με τον Χριστό των Ιερών Κανόνων (και) της Εκκλησίας, και
- δ) Την υποδήλωση ότι οι Ιεροί Κανόνες δρουν οδοδεικτικώς και «ευθύνουν τις τρίβους»¹²⁵ μας, όπως εμφαιτικά επισημαίνει η πατερική φωνή (ο Κανόνας «βούλεται τὸν αὐτῷ κατ' ἴχνος ἐπόμενον μὴ καταλιπεῖν τὴν ὁδόν»¹²⁶), καθώς η σίγουρη και συντομότερη οδός είναι η ευθεία γραμμή, όπως εμφανίζεται ανακεφαλαιωτικά και στο παρακάτω ενδεικτικό γράφημα:

Δ 24.

Έτσι, τα προαναφερθέντα φανερώνουν ότι ο Χριστός αληθεύει και παραμένει «αληθής» με την αρχική ετυμολογική σημειολογία του όρου, ότι δηλ. είναι αξέχαστος, αλησμόνητος, αληθινός, πραγματικός, ορατός, αυθεντικός, όπως ακριβώς Τον παρουσιάζουν οι Ιεροί Κανόνες, και είναι αυτός που τελικά γνωρίζουμε ως αλήθεια και αυτός που ενθυμούμαστε ως αλήθεια· διότι, πραγματικά, «ἢ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο»¹²⁷. Αυτήν την οντολογική πραγματικότητα

¹²³ Μθ 1, 23.

¹²⁴ Βλ. Β' Τιμ. 4, 10. Πβ. Εφεσ. 1, 21.

¹²⁵ Πβ. Μθ 3, 3· Μκ 1, 3· Λκ 3, 4.

¹²⁶ Άγιος Γρηγόριος Νύσσης, *Εἰς τὸν βίον Μωυσέως*, Λόγος Β' -Θεωρία, ἐν *P. G.*, τ. 44, στ. 420Α, καὶ *ΒΕΠ*, τ. 65Α, σελ. 169.

¹²⁷ Ιω. 1, 17.

προσπαθούν να αναδεικνύουν ομόφωνα (*consensus canonum*) και ομότροπα οι Ιεροί Κανόνες της Εκκλησίας, δεδομένου ότι δείχνουν εξ αρχής πρώτα το τέλος της διαδρομής και μετά συντρέχουν τον άνθρωπο *προσωπικά* [→ άνθρωπος] και *συλλογικά* (= *εκκλησιακά*) [→ Εκκλησία] να «ευθύνει τις τρίβους» του *δρομοδεικτικά* προς την διαδρομική εσχατιά, για να μην απολέσει τον δρόμο προς τον οραματιζόμενο και προσδοκώμενο Στόχο, την πλήρη κοινωνία με τον Χριστό, και το αλησμόνητο ποθούμενο τού να «επιτύχει τον Τριαδικό Θεό».

Δ 25.

Συγκριτική προσέγγιση Φιλοσοφίας και Θεολογίας/Κανονικού Δικαίου

	Φιλοσοφία	Θεολογία/Κανονική Οικονομία
Σκοπός	(Αυθύπαρκτη) Γνώση	Απολύτρωση/Σωτηρία → Κοινωνία
Μέσα	Λόγος/Λογική	Πίστη ¹²⁸
Φύση	Αυτόνομη → <i>Νομική</i>	Ετερόνομη → <i>Μη Νομική</i>
Αναφορικότητα	Αυτόφωτη/Ενιστορική	Ετερόφωτη/Εσχατολογική

Ως συνελόντι ειπείν, οι Ιεροί Κανόνες, σε αντίθεση με την Φιλοσοφία, την *θρησκευτική Θεολογία* και την όποια επιστημονική Έρευνα, οι οποίες προχωρούν βήμα-βήμα, για να φθάσουν (!) σε ένα αποτέλεσμα/συμπέρασμα/πόρισμα/τέρμα, *γνωρίζουν* (αυτοί) εκ των προτέρων το *τέρμα*, που δεν είναι ούτε θεωρία ούτε θεωρητικό πόρισμα αλλά Πρόσωπο, μία «αλήθεια *αληθινή*»¹²⁹, ο Χριστός ο ίδιος, και *δείχνουν* εσχατολογικά, ανοίγοντας μία καινή ήπειρο πραγματικότητας, μία ήπειρο αλήθειας, τον Τριαδικό Θεό της Εκκλησίας και της Βασιλείας, καλώντας τους ανθρώπους άπαντες σε κοινωνία μαζί Του. Συνεπώς, οι Ιεροί Κανόνες υπάρχουν απλώς για έναν και μόνον ανύποπτο λόγο: νοιάζονται για να καλύψουν *οδοδεικτικά* την *ενδιάμεση διαδρομή* και να προσφέρουν *ευθυτηνή στέρεα πορεία* στην οντολογική οδό¹³⁰ προς το «Ω», προς το *Εσχατολογικό άτερμον Τέρμα!*...

7. Η ελευθερία των Ιερών Κανόνων

«Τῆ ἐλευθερίᾳ οὖν, ἧ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκετε, καὶ μὴ πάλιν ζυγῶ δουλείας ἐνέχεσθε». (Γαλ. 5, 1).

«Ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἐλευθερία εἶναι ἀπαιτητικές ἐρωμένες, γι' αὐτὸ καὶ ἔχουν λίγους ἐραστές». (Αλμπέρ Καμύ).

Ἡ Εκκλησία σήμερα εἰσπράττει ἐξωθεν ἀλλά καὶ ἐξίσου ἐσωθεν μία ἐκδηλη ἐνσταση γιὰ τὴν κανονοθέσπισή της καὶ τὴν εξακολουθητικὴ υἱοθέτηση Κανόνων, ἀφήνοντας νὰ υπονοηθεῖ ὅτι με τὸ γεγονὸς αὐτὸ καταργεῖται ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου! Ἡ ἐνσταση αὐτὴ ἔχει τὸ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον της, ἀκριβῶς διότι οφείλεται σὲ μία διολισθητικὴ σύγχυση καὶ σὲ ἕνα ἐρμηνευτικὸ ἐτεροκεντρισμὸ.

¹²⁸ Ἡ *πίστη* με τὴν καινοδιαθηκικὴ καὶ παύλεια ἐννοία: «πραγμάτων ἐλεγχος» (βλ. Εβρ. 11, 1).

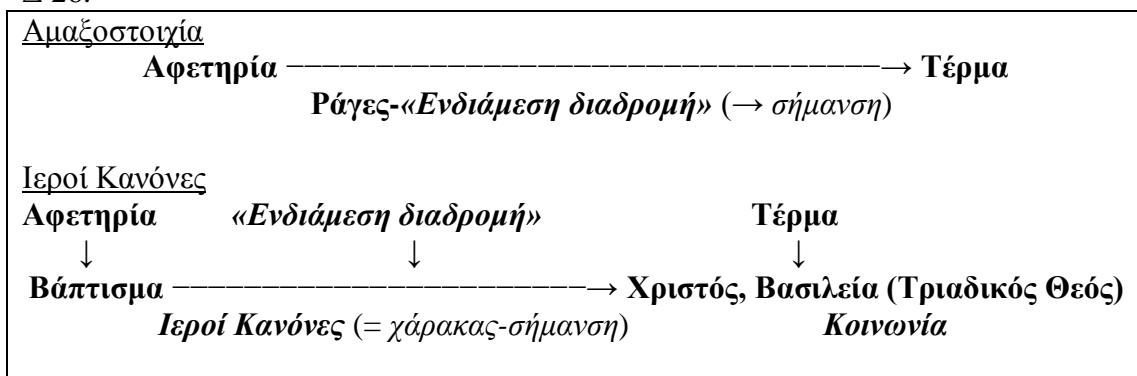
¹²⁹ Αποκ. 21, 5: «οὗτοι οἱ λόγοι πιστοὶ καὶ ἀληθινοὶ εἰσι».

¹³⁰ Ιω. 14, 6.

Πράγματι, *κανόνες* και *ελευθερία* φαντάζουν ως δύο δεδομένες πραγματικότητες αντιφατικές και ασύμβατες μεταξύ τους. Είναι όντως αλήθεια ότι πολλοί αντιμετωπίζουν τους Ιερούς Κανόνες της Εκκλησίας ως *δέσμευση* και καθόλου ως γεγονός *παύλειας (απο)λυτρωτικής ελευθερίας*¹³¹. Πρόκειται για μία *ιδιοειδή ελευθερία*, με ιδιώματα ελευθερίας, που διαθέτει και η αμαξοστοιχία, για να τρέχει ελεύθερη πάνω σε *προκαθορισμένες ράγες* (= εγκατάλειψη στα χέρια του Θεού και εμπιστοσύνη στην εμπειρία της Εκκλησίας). Για να διατηρηθεί το ενδεικτικό παράδειγμα, εάν όντως το *ακοινωνιακό κτιστό* του νυν αιώνα μπορεί να αποδώσει εσχατολογικές καταστάσεις, η αμαξοστοιχία του παραδείγματος φθάνει στον προκαθορισμένο προορισμό της μόνον όταν παραμένει και πορεύεται πάνω στις *ράγες*: αλλιώς, εκτροχιάζεται και συντριβεται. Η ελληνοποιημένη λέξη *ράγα* < γαλλικά *rail* < αρχαία γαλλικά *raille*, παράλληλος τύπος *reille* < λατινικά *regula* = *κανόνας*, συνδέεται άμεσα με την έννοια του *κανόνα* ως εννοιολογική προοπτική βάθους πορείας.

Αναλυτικότερα, το τραίνο διαθέτει το εξής συνολικό ιδίωμα ως προϋπόθεση πλήρους λειτουργίας του: *έχει αφετηρία* (σταθμός εκκίνησης), *έχει* προκαθορισμένο και γνωστό εκ των προτέρων *τέρμα* (σταθμός προορισμού-τέρμα), και οι *ράγες* συνιστούν την «*ενδιάμεση διαδρομή*» με τις αντίστοιχες *σημάνσεις*, πάνω στις οποίες *ράγες* και με τις οποίες *σημάνσεις* (ως «*ένα όλον*») καλείται να παραμείνει *απαρέγκλιτα*, ακριβώς γιατί οι ...*ράγες* και μόνον αυτές θα οδηγήσουν την αμαξοστοιχία στο *τέρμα*... Τοιοιτρόπως, και οι Ιεροί Κανόνες *έχουν αφετηρία* (Βάπτισμα), *έχουν* προκαθορισμένο και γνωστό εκ των προτέρων *τέρμα* (Πρόσωπο-Χριστός, Βασιλεία-Τριαδικός Θεός), και η πορεία των πιστών, η πορεία μας, συνιστά την «*ενδιάμεση διαδρομή*» με τις αντίστοιχες *σημάνσεις* και τους αντίστοιχους *οδοδείκτες*, αυτούς καθ' εαυτούς τους Ιερούς Κανόνες, πάνω στους οποίους και με τους οποίους εκπέμπεται *κάλεσμα* *απαρέγκλιτης πορείας*, και οι οποίοι (καθ)οδηγούν *τροχιοδεικτικά, προσωπικά (προσωπική ποιμαντική) και συλλογικά-συνοδικά (όπως η συστοιχία των βαγονιών στην αμαξοστοιχία, ως «ένα όλον»)*, τον *άνθρωπο* και το *Εκκλησιακό πλήρωμα*, προς το *Τέρμα*, τα *Έσχατα* και την *Βασιλεία*. Ίσως το ενδεικτικό αυτό παράδειγμα από το ιστορικό *ακοινωνιακό κτιστό* να παραμένει *ικανό* να αποδώσει αυτό που οντολογικά συμβαίνει με τους Ιερούς Κανόνες.

Δ 26.

Στην Βασιλεία δεν υπάρχουν «*ράγες*» και «*κανόνες*». Όλα αυτά λειτούργησαν και λειτουργούν ακόμη και παραμένουν ενεργά στην Ιστορία, όσον «*δὲν παρέρχεται τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου*». Για αυτό και η αποστολή τους είναι συγκεκριμένη και αποκλειστική: λειτουργούν ως *οδοδείκτες* στην εποχή της Ιστορίας «*τοῦ νῦν αἰῶνα*»,

¹³¹ Βλ. Ρωμ. 3, 24 και 8, 23· Α΄ Κορ. 1, 30· Εφεσ. 1, 7 και 14· 4, 30· Εβρ. 9, 15 και 11, 35. Πβ. Λκ 21, 28.

στην κατάσταση του ακοινωνιακού κτιστού, όπου βρισκόμαστε τώρα. Με την έννοια αυτή, οι Ιεροί Κανόνες δεν υπάρχουν ως φραγμός, για να εμποδίσουν κάποιον να κάνει κάτι ή να τον αποτρέψουν να πάει κάπου, όπως οι νόμοι της Πολιτείας, αλλά για να τον μεταφέρουν *προσανατολιστικά* σε δεδομένο γεγονός, για να τον οδηγήσουν *αγαπητικά* σε Πρόσωπο, σε εσχατολογική κοινωνία προσώπων, σε αρχή χωρίς τέλος... για «τους αιώνες των αιώνων», το ατελεύτητο «νῦν καὶ αἰεί»...

Ωστόσο, ο αντίλογος εμμένει κάποιες φορές ακόμη, στο κατά πόσο *κανόνες ως ράγες και ελευθερία* παραμένουν δύο συμβατές πραγματικότητες. Και όμως, θα μπορούσαν να μην είναι για όσα «τραίνα» μπορούν να πορευθούν ή να πετάξουν χωρίς ράγες!... Πράγματι, για να αναδειχθεί η πληρότητα της ελευθερίας, στην Εκκλησία συμβαίνει και το εξής παράδοξο. Ακριβώς γιατί η Εκκλησία προβλέπει και δέχεται και το *χαρισματικό* εκείνο γεγονός ότι ...«*οι Κανόνες υπάρχουν για αυτούς που δεν μπορούν να τους ...καταργήσουν!*»!... Οι Κανόνες «*καταργούνται*», όταν εκπληρώνεται ο λόγος ύπαρξής τους. Ας δοθεί εδώ, χάριν ευκολίας κατανόησης του ζητήματος, ένα άλλο παραστατικό παράδειγμα της εποχής μας. Στον *Κώδικα* (πάλι *κανόνας!*) Οδικής Κυκλοφορίας υπάρχει η γνωστή ερυθρόχροη *απαγορευτική* σήμανση των μονοδρόμων, σύμφωνα με την οποία, όποιος κινηθεί με όχημα στην αντίθετη φορά από την επιτρεπόμενη, θα συγκρουστεί καταστροφικά με το ερχόμενο νόμιμα κινούμενο όχημα, θα πληγεί σωματικά και θα τιμωρηθεί με ανάλογη θεσμοθετημένη πολιτειακά ποινή.

Υπάρχει, ωστόσο, και μία άλλη περίπτωση, εξ ίσου δυνατή με αυτήν και ίσως περισσότερο δυνατή από την πρώτη. Αυτός που κινείται με ελικόπτερο, που κινείται δηλ. *εξω-πλαισιακά και χαρισματικά*, αλλά *κανονικά* σε σχέση με το εδαφιαίο όχημα που υπόκειται στις προβλεπόμενες προδιαγραφές του πολιτειακού νόμου, υπερίπταται και έχει την δυνατότητα να πορεύεται ακόμη και αντίθετα με την φορά του μονόδρομου, *καταργώντας την αναγκαιότητα των προκαθορισμένων κανόνων της ενδιάμεσης διαδρομής που καλείται, όπως όλοι, να διανύσει*, ακριβώς διότι έχει γνώση και επίγνωση της πορείας αυτής και κυρίως γιατί εράται το τέρμα της ενδιάμεσης διαδρομής, που είναι ο Χριστός και η Βασιλεία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ...«*κατάργησης των Κανόνων*» και τέτοιας «*εξω-πλαισιακής και χαρισματικής πορείας*» συνιστά η οσία Μαρία η Αιγυπτία, η οποία, από έρωτα για το ερώμενο Πρόσωπο-Χριστό και αποπειρώμενη να «*επιτύχει τον Θεό*», κινήθηκε στους κόλπους της Εκκλησιακής ζωής με ...*ελικόπτερο* στην έρημο της Αιγύπτου, ...«*καταργώντας χαρισματικά τους Κανόνες*». Και εδώ εδράζεται και συνταιριάζεται ο πυρήνας του οραματισμού των Ιερών Κανόνων, ακριβώς διότι η αγάπη της, μια ήπειρος αγάπης για τον Αγαπάμενο, τής έδωσε την δυνατότητα να «*αφήσει*» την συμβατική «*αμαξοστοιχία*» των μελών της Ενορίας και της Τοπικής Εκκλησίας, και να υιοθετήσει το ...*ελικόπτερο* της «*χαρισματικής εκκλησιακής ζωής*», πορευόμενη στην έρημο χωρίς ράγες και κανόνες, και υπεριπτάμενη πάνω από τα *εμποδίζοντα* την «*εσχατολογική ορατότητα*» *επίγεια* ...*βουνά της ακοινωνιακής ζωής*, φθάνοντας στο *Τέρμα*, στην κοινωνία με τον Χριστό και την αγιότητα (Βασιλεία) δι' «*άλλης οδού*», αυτήν της ...*τολμηρής «κατάργησης των Κανόνων*»!

Συνεπώς, η Εκκλησία προτείνει ελεύθερα δύο συνώνυμους ομοκατάληκτους δρόμους: τις *ράγες* (Κανόνες) και το ...*ελικόπτερο* (την ...«*κατάργηση των Κανόνων*»), το *θεσμικό* και το *χαρισματικό*, καθώς και οι δύο ομώνυμες δυνατότητες έχουν τον ίδιο προκαθορισμένο εσχατολογικό σκοπό και συμπίπτουν στο ίδιο *Τέρμα*, τον Αναστάνα Χριστό (κοινωνία μαζί Του) και την Βασιλεία (κοινωνία όλων των

ανθρώπων με τον Τριαδικό Θεό). Και οι δύο παράλληλοι δρόμοι χαρακτηρίζονται από την ίδια και ταυτόσημη *ελευθερία*. «Άλλοι μὲν οὕτως, ἄλλοι δὲ οὕτως»¹³²...

Ὡστόσο η Εκκλησία, στην *εκκίνησή* μας (Βάπτισμα) και «στον πηγαϊμό για την *Ἰθάκη* (Βασιλεία)», μᾶς προτείνει να «πάρουμε το τραίνο» (Ενορία, Τοπική Εκκλησία) και όχι «το ελικόπτερο» (Ασκητικός βίος), που ὄντως υπάρχει και «αυτό» στους κόλπους της ως γεγονός εφάμιλλης δυνατότητας και ελευθερίας (ή να «πάρουμε το τραίνο» μέχρις ὅτου μάθουμε να «πετάμε με ελικόπτερο»...). Επομένως, και οι δύο δυνατότητες είναι υπαρκτές και ελεύθερα διαθέσιμες: τόσο αυτή της υιοθέτησης των *Κανόνων* (*ράγες ελευθερίας*) ὅσο και αυτή της ...«κατάργησης των Κανόνων» (*υπερπήση ελευθερίας*). Πρόκειται ἄρα για δύο δρόμους ἴδιας και ταυτόσημης προοπτικής, είναι *δρόμοι ελευθερίας* και διόλου κατάργησης της ελευθερίας! Και «ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖται»¹³³. Αντίθετα, στέρηση ελευθερίας είναι ὅταν στους κόλπους της Εκκλησίας αποκλείσουμε τον ἕνα δρόμο...

Υπάρχει και μία ...*τρίτη* δυνατότητα, αυτή του να πιστεύει κανείς ὅτι μπορεί να πορευθεῖ χωρίς «*ράγες*», ἄνευ *κανόνων*. Η επισήμανση ἐδῶ είναι απλή: αμαξοστοιχία χωρίς *ράγες* δεν φθάνει στον προορισμό της και Εκκλησιακό σῶμα χωρίς *οδοδείκτες* και *Κανόνες* δεν θα δυνηθεῖ να διανύσει εσχατολογική πορεία: θα χαθεῖ μέσα στις αιωνιστικές ατραπούς της Ἰστορίας... Ὡστόσο, η δυνατότητα αυτή «ἄνευ κανόνων» υπῆρξε κάποια στιγμή. Την πρόσφερε ἐξ αρχῆς ὁ ἴδιος ὁ Θεός στον πρωτο-δημιουργηθέντα ἄνθρωπο, τον Αδάμ και την Εύα. Τους πρόσφερε σύνολη την Δημιουργία και ὅλον τον Παράδεισο «τοῦ ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάττειν»¹³⁴ (κάλεσμα κοινωνίας) και τους ἔδειξε και το τέλος, τον σκοπό, τον προορισμό, το Τέρμα, τα Ἐσχατα, την κοινωνία μαζί Του ἐν πλήρει ελευθερία. Και παρ' ὅλα αυτά, η «ατμομηχανή» της αμαξοστοιχίας, η κορωνίδα της Δημιουργίας, ὁ ἄνθρωπος πίστεψε ὅτι μπορεί να πορευθεῖ *αυτόνομα*, ἀπὸ μόνος του και χωρίς *κοινωνία*, και βρέθηκε «εἰς ἄλμυράς ἐρήμους». Η ακοινωνιακή αυτή *αστοχία* του ἀνθρώπου γέννησε την ἀνάγκη *οδοδεικτῶν* και *κανόνων* στην *επαναγωγή* του στην ποθεινή κοινωνία.

Αυτό το γεγονός συνιστά στην εποχή μας, ὅπως και σε κάθε προγενέστερη εποχή, και ἕναν πειρασμό για μη υιοθέτηση των Ἱερῶν Κανόνων, λόγω του ὅτι υπεισήλθε ἐκδηλῶς επικυρίαρχος νομικισμός σε αυτούς και επισκιάσθηκε η γλυκύτητα του πόθου που αναδύουν αὐτοὶ και που ταυτίζεται με την ἔνδειξη του οδοδείκτη... Ἔτσι, στην σκέψη κάποιων συμβαίνει να θεωροῦν: <ράγες ≡ ανελευθερία>, <Κανόνες ≡ στέρηση της ελευθερίας, νόμοι, νομικισμός, ηθικισμός και τα τοιαῦτα>. Ἐάν αντιμετωπίζονται ὡς τοιοῦτοι οἱ Ἱεροὶ Κανόνες, αυτό συμβαίνει γιατί χάθηκε αὐτό το *νοσταλγικό* (*νόστος με ἄλγος*) ὄραμα της παραπάνω παρατεθείσας ελευθερίας και διολισθήσαμε σε ατραπούς αιωνιστικές και νοοτροπίες αὐτοῦ του κόσμου (πβ. «οἱ Κανόνες για την Εκκλησία είναι ὅ,τι οἱ Νόμοι για την Πολιτεία» (*sic*), δηλ. Κανόνες ≡ Νόμοι!, και τα τοιαῦτα). Αυτό εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα να αλλοτριωθεῖ η υπόσταση αὐτή καθ' εαυτήν των Ἱερῶν Κανόνων της Εκκλησίας, και οἱ ἄνθρωποι να τους απορρίπτουν μονίμως, ταυτίζοντάς τους με τους στανικούς νομικισμούς και τους ἀτεγκτους ηθικισμούς των κατασταλτικῶν πολιτειακῶν νόμων. Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ἔτσι είναι συνεχῶς υπόδικοι, καθήμενοι διαρκῶς στο ἐδώλιο, «σέρνονται» σε μόνιμη ...*δίκη* καταδικαστική και αποκλεισμοῦ ἐκ μέρους αὐτοῦ του κόσμου και του «*νῦν αἰῶνα*», κλονίζοντας την εμπιστοσύνη σε αὐτούς και στην προοπτική τους, και, κατ' ἐπέκταση, στην ἴδια την Εκκλησία. Πρόκειται για τις περιπτώσεις ἐκεῖνες που οἱ ἄνθρωποι, ἀκόμη και θεολόγοι, κρίνουν τους Ἱερούς

¹³² Βλ. Α' Κορ. 7, 7.

¹³³ Μθ 19, 12.

¹³⁴ Γεν. 2, 15.

Κανόνες με καιρικές κρίσεις, και/γιατί δεν αντιλαμβάνονται την διαχρονικότητά τους και κυρίως την οντολογική τους προοπτική.

Εν τούτοις, οι Ιεροί Κανόνες θέλουν να διασώσουν ακριβώς αυτήν την ελευθερία, την οποία ο Θεός ο ίδιος άσαρκα (Παλαιά Διαθήκη) και ένσαρκα (Καινή Διαθήκη) μάς πρόσφερε με την Θυσία Του. Η νομικιστική διολίσθηση και πρόσληψη με τέτοια αλλοτριωτική μορφή των Ιερών Κανόνων, που εμφανίζεται ευρέως και επιβλητικά στη εποχή μας, δεν είναι ευθύνη τελικά, αν μπορεί να ειπωθεί έτσι, των ίδιων των Κανόνων, αλλά των κατά καιρούς εποχικών διαχειριστών της Κανονικής Παράδοσης της Εκκλησίας.

Η συνοδικότητα, η συμμετοχικότητα, η κοινότητα, ο κοινοτισμός και η δημιουργία (= δήμος + έργο, και όπου δημιουργία εκεί και δημο + κρατία), συνολικά διαμορφώνουν τον ολιστικό άνθρωπο ως πρόσωπο και κοινωνιακό ον, το «πολιτικό ον», κατά τον Αριστοτέλη, αναδύοντας την ιδιάζουσα πολιτισμική ταυτότητα του πολίτη ως προσώπου και όχι ως ατόμου. Πράγματι, ο Αριστοτέλης λέγει ότι ο άνθρωπος είναι «ὄν πολιτικό [υπονοώντας της πόλεως, της κοινωνίας]», ο οποίος όμως κινείται στην «πόλη» με κάποιους κανόνες. Το αντίθετο αυτού του γεγονότος είναι ότι ο άνθρωπος που ζει ατομικά, ως ένας και μόνος, χαρακτηρίζεται από τον Μακεδόνα φιλόσοφο ως «θεός ἢ θηρίον». Θα διορθώσουμε εν τούτοις εδώ τον Αριστοτέλη λέγοντας ότι ο Θεός δεν είναι ένας ως μόνος και δεν είναι μόνος ως μονοπρόσωπος (Σαβέλλιος), αλλά είναι Τριαδικός Θεός, *Τριάς Προσώπων εν κοινωνία*¹³⁵, για να τονισθεί με αυτό το διαλεκτικό παράθεμα ότι οι Ιεροί Κανόνες με την υποστατική τους ελευθερία διακονούν και στοχεύουν σε αυτήν την *κοινωνία (συνοδικότητα) οριζοντίων* (ανθρώπων μεταξύ τους) και *καθέτων διαστάσεων* (άνθρωποι με τον Τριαδικό Θεό).

Ωστόσο, στον ιστορικά ακοινωνιακό μας κόσμο, άπαντες υιοθετούν εξ ανάγκης κανόνες, ακόμη και – ας επιτραπεί το παράδειγμα – οι διατεινόμενοι εμφατικά άκρως φιλελεύθεροι Νατουραλιστές, οι οποίοι προβάλλουν στις εισόδους των χώρων τους τον απαράβατο “κανόνα” του ρητού αποκλεισμού και της αποπομπής σε κάθε εισερχόμενο ενδεδυμένο: «Απαγορεύεται η είσοδος ενδεδυμένων εντός του Campus»... Απλώς, οι Νατουραλιστές, όπως και οι Φιλόσοφοι στην ανάλογη περίπτωση, πορεύονται χωρίς αντίκρουσμα προς ένα απροσδιόριστο αναζητούμενο “τέλος”, το οποίο υπόσχονται επαναλαμβανόμενα και αενάως πάντοτε ...“να δείχνουν”..., ενώ οι Ιεροί Κανόνες, οι οποίοι, παρ’ όλο ότι φέρουν και αυτοί την ίδια ονομασία και δηλώνουν τίμια ότι είναι κανόνες, διακρίνονται θεαματικά από μία υποστατική διαφορά: έχουν οντολογικό *Αντίκρουσμα!*...

8. Ο ιστορικός πειρασμός των Ιερών Κανόνων

«Να λυπάσαι την Εκκλησία εκείνη που έχει γίνει κομμάτια...,
και που κάθε κομμάτι της παριστάνει την Εκκλησία».
(Με τα λόγια του Khalil Gibran).

«Κληρικοί, τῷ ἔρωτι τῆς τιμῆς συμβουλευούσι πρὸς ζωὴν, καὶ κατέχουσι πρὸς σωτηρίαν».
(Μετάφραση) «Κληρικοί, ἄνθρωποι ποὺ δίδουν συμβουλὲς γιὰ τὴν ζωὴ
καὶ ἐμποδίζουν τὴν σωτηρία, ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιδίωξής τους πρὸς τὸ ἀξίωμα».
(Κανόνας 57/Καρθαγένης. Πβ. Μθ 23, 14· Λκ 11, 51-52).

Ένας ιστορικός πειρασμός των Ιερών Κανόνων συνίσταται στο διαρκές και μόνιμα διαχρονικό γεγονός τού να μετουσιώνεται η οντολογία τους, που αυτοί

¹³⁵ Πβ. Α΄ Ιω. 4, 8 και 16.

εμπεριέχουν, από λόγο αγαπητικό σε λόγο (πρώτα και αποκλειστικά και μόνο) δίκαιο και νόμιμο, ο οποίος να μεν και αυτός ο τελευταίος χρειάζεται, αλλά να μην είναι αυτός οντολογικής προτεραιότητας. Όταν ο λόγος είναι δίκαιος, αποκλειστικά και μόνον δίκαιος και νόμιμος, και όχι αγαπητικός και εραστός, τότε απόλλυται και ο υποστατικός λόγος ύπαρξης των Ιερών Κανόνων, υπεισέρχεται αθρόα αιωνιστικός νομικισμός στους κόλπους της Εκκλησίας, και η Εκκλησία στην συνέχεια μετατρέπεται εξ ορισμού σε ένα νομικό καθίδρυμα, με τους νομικούς να έχουν εργολαβικά και διεκπεραιωτικά αναλάβει εγκόσμιες υποθέσεις της, ανάγοντάς τες σε υποθέσεις μοναδικές και προτεραιότητας...

Θα μπορούσε να παρατεθεί και ένα ανάλογο ενδεικτικό παράδειγμα. Κάποιος επισκέπτης, φτάνοντας σε ένα μοναστήρι, ρώτησε έναν μοναχό που ήταν εκεί: «Τί κάνεις εδώ;» και εκείνος του απάντησε: «Εδώ μένω!»... Και ...έμεινε εκεί..., στο «ὧδε εἶναι»¹³⁶, κάτι σαν το «ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα»¹³⁷, και δεν προχώρησε «στον κανόνα του»...

Ο μέγας πειρασμός των Ιερών Κανόνων, επομένως, συνίσταται στο γεγονός τού να διολισθήσουν από το ποδηγητικό και ποιμαντικό «ἄγωμεν ἐντεῦθεν»¹³⁸ (εσχατολογική προοπτική) στην ενιστορική και νομική κατάσταση τού «ὧδε εἶναι»¹³⁹ (αυτονομημένος νομικισμός) και να εγκλωβισθούν αυτοί, ως νόμοι [εξ ἀγχιστείας], μέσα στον «νῦν αἰῶνα» (εγκόσμια εσχατολογία). Εν τέλει, οι Ιεροί Κανόνες πραγματοποιούν υποστατικά «ένα ἄλμα πέρα από την φθορά»¹⁴⁰ μέσα στην Ιστορία, ενώ, εάν μετατραπούν σε «νόμους», θα υφίστανται και αυτοί την ίδια «φθορά», στην οποία υπόκεινται οι πολιτειακοί νόμοι, μία «φθορά» που όντως χαρακτηρίζει τους ολοένα και περισσότερο μεταβαλλόμενους νόμους, τους έχοντες ανάγκη διαρκούς, ατελείτητης και ατελέσφορης τροποποίησης και επικαιροποίησης στις διάφορες πολιτειακές έννομες τάξεις ανά την Οικουμένη. Για αυτό και παραμένει πάντοτε επίκαιρος ο αποστολικός λόγος: «[...] ἔρεις καὶ μάχας νομικὰς περιίστασο· εἰσὶ γὰρ ἄνωφελεῖς καὶ μάταιοι»¹⁴¹. Ἐτσι, σύμφωνα με αυτήν την αποστολική προτροπή, οι Ιεροί Κανόνες καλούνται να παραμείνουν μακριά από αυτήν την «μάταια φθορά»... Ἀς επισημανθεί μόνον εδώ ότι η νομική τους αντιμετώπιση είναι αυτή που γεννά επαναλαμβανόμενα και σε κάθε εποχή το απροσδιόριστο – από ἄγνοια του οντολογικού περιεχομένου τους τελικά – αίτημα περί συγκεκριμένης τροποποίησης (*sic*) των Κανόνων. Ωστόσο, ειρήσθω εν παρόδω, οι Εκκλησιαστικοί αυτοί Κανόνες παραμένουν αδιάπτωτα εν ισχύ εδώ και δύο χιλιετίες – αφού και ο Χριστός των Ιερών Κανόνων είναι «χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»¹⁴² –, και όπως ακριβώς θεσπίστηκαν από τον κανονοθέτη της Εκκλησίας, ένα δισχιλιετές χρονικό διάστημα και παρόν, για το οποίο κανείς νομοθέτης της Πολιτείας δεν μπόρεσε μέχρι σήμερα και δεν μπορεί να ισχυρισθεί ότι πρόσφερε ισχύ πολιτειακού νόμου στην Πανανθρώπινη Ιστορία.

Ο Χριστός θέλει την αγάπη μας και όχι την συμμόρφωσή μας... Οι Ιεροί Κανόνες δρουν αγαπητικά και προσκλητικά, και όχι κατασταλτικά και ποινοδοτικά!... Δεν στοχεύουν στο να πλήξουν τον άνθρωπο, αλλά να εγκλωβισθούν και να επαναγάγουν στην προοπτική τού «μὴ καταλιπεῖν τὴν ὁδὸν» της «ενδιάμεσης διαδρομής», που οδηγεί και καταλήγει στο οντολογικό Τέρμα...

¹³⁶ Βλ. Μκ 9, 5

¹³⁷ Βλ. Β' Τιμ. 4, 10.

¹³⁸ Ιω. 14, 31.

¹³⁹ Βλ. Μκ 9, 5

¹⁴⁰ Οδ. Ελύτης, *Μαρία Νεφέλη (Οι ποιητές)*, Αθήνα, εκδ. Ίκαρος, 1999.

¹⁴¹ Τίτ. 3, 9.

¹⁴² Εβρ. 13, 8.

Συμπερασματικά, λοιπόν, από όλα τα ανωτέρω εκτεθέντα στην παρούσα θεματική της οντολογίας και θεολογίας των Ιερών Κανόνων, προκύπτει αβίαστα ότι οι Ιεροί Κανόνες:

- δεν είναι *νόμοι*, όπως αυτοί ορίζονται ενιστορικά από τον πολιτειακό νομοθέτη, αλλά *οδηγοί* και *δρομοδείκτες*, υποδεικνύοντες το ορθό στο ακοινωνιακό κτιστό και περιέχοντες αλήθεια ζωής και προοπτική τής όντως ζωής, εσχατολογικοί *οδοδείκτες* και οντολογικοί *σηματοδότες* προς τα Έσχατα και την Βασιλεία για την *σωτηρία* των ανθρώπων, και
- δεν αποβλέπουν στην ανταποδοτική τιμωρία των αστοχούντων στην πορεία αυτή, αλλά αποσκοπούν **ενιστορικά** στην πρόσληψη και θεραπεία τους, και **εσχατολογικά** στην *επαναγωγή* προς την *αρχετυπική κοινωνία* με τον Τριαδικό Θεό-Δημιουργό τους.

Επίμετρο

«Τὸ γὰρ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον γενέσθαι ἐκδιδασκόμεθα· ὥστε διὰ πάντων προτιμητέαν ἡγεῖσθαι τὴν τοῦ ἀνθρώπου σωτηρίαν τε καὶ ἀπάθειαν».
(Κανόνας 88/Πενθέκτης· πβ. Μκ 2, 27).

«Ἐκεῖνα πράττοντας, τὴν στερρότητα τοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας **Κανόνος** κρατεῖν».
(Καν. 1/Κυπριανού).

Η λέξη «κανών» είναι προφανώς ένας πολύσημος, πολυσήμαντος και πολυδιάστατος όρος που προσέλαβε ανά τους αιώνες διάφορες έννοιες και σημασίες. Στον βιβλικό χώρο απαντά στα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης με την κυριολεκτική ως επί το πλείστον σημασία του και εννοείται το «ξύλον», η ξύλινη δοκός, στην οποία στηρίζεται το «όλον της σκηνής». Στην Καινή Διαθήκη όμως ο όρος «κανών» μεταμορφώνεται ριζικά και λαμβάνει εντελώς άλλη διάσταση από τον Απόστολο Παύλο αρχικώς στην Προς Γαλάτας Επιστολή του. Εκεί, για πρώτη φορά και κατόπιν και στην συνακόλουθη Πατερική παράδοση, ο όρος αποκτά οντολογικό περιεχόμενο. Τέλος του κανόνα ορίζεται ο Χριστός και «ὄσοι τῷ **κανόνι** τούτῳ στοιχήσουσιν», θα εύρουν χάρη, ειρήνη και έλεος από τον Θεό στην προοπτική της κοινωνίας μαζί Του.

Η λέξη «κανών» βαθμιαία αποκτά στον χώρο της Εκκλησίας εσχατολογικό περιεχόμενο με σωτηριολογική διάσταση και βρίσκεται σε πλήρη αντιδιαστολή με την έννοια «νόμος». Για αυτό και οι Ιεροί Κανόνες ορίζονται ως ...«μη νόμος». Δεν φέρουν μέσα τους υποχρεωτική *επιβολή* και νομικιστική *εφαρμογή*, όπως οι νόμοι της Πολιτείας, η παρέμβαση των οποίων επιφέρει κυρώσεις και τιμωρίες σωφρονιστικού τύπου, αλλά υποβοηθούν οδοδεικτικά και προτρέπουν, εν κόσμῳ και εν χρόνῳ, σύνολο τον πεπτωκότα ακοινωνιακό άνθρωπο να διαπερνά από το «ιδιωτικῶς θρησκεύειν» (*ετεροθεΐα*-καν. 1/Πενθέκτης) στο «εκκλησιακῶς υπάρχειν» (χρονικά και εσχατολογικά).

Με την ειδική έννοια του όρου, ο κανόνας αποτελεί ένα (απο)κωδικοποιημένο κείμενο που με λιτή, αφαιρετική και λακωνική διατύπωση εκφράζει την Εκκλησιακή εμπειρία της αποκεκαλυμμένης Αλήθειας. Στον κανόνα κρύβεται η θεολογία των δογμάτων, που εκδόθηκαν συνοδικά μαζί με τους ιερούς κανόνες, της οποίας η γνώση είναι απαραίτητη, για να γίνουν αυτοί κατανοητοί τόσο ως προς το περιεχόμενό τους όσο και ως προς την προοπτική τους... Η Οικουμενική Σύνοδος, όχι ως *θεσμός* (sic) αλλά ως ένα εξαιρετικό *θεανθρώπινο* γεγονός στους κόλπους της Εκκλησίας, έχει το διττό ρόλο να συντάσσει και να εκδίδει όρους της πίστεως (*δόγματα*) και όρους της τάξης/πράξης (*ιερούς κανόνες*). Ο κανόνας στην ευρύτερη θεολογική του έννοια έχει οντολογικό περιεχόμενο που βασίζεται στην συνοδική θεολογία των δογμάτων,

εσχατολογική προοπτική και σωτηριολογικό σκοπό. Αποτελεί για το Σώμα της Εκκλησίας οντολογικό οδοδείκτη που συντρέχει τα μέλη της να ακολουθήσουν εκείνη την πορεία που έχει τέρμα τα Έσχατα και την Βασιλεία των Ουρανών. Είναι ο χάρακας με τον οποίο ευθυγραμμίζεται το κάθε μέλος της Εκκλησίας, ώστε να μπορέσει από την ιστορική του παρουσία, που ξεκινά με το Βάπτισμα, να επιτύχει την εσχατολογική κοινωνία με τον Θεό.

Επειδή όμως η Εκκλησία πορεύεται ενιστορικά και ενδοκτισιακά, και επειδή ανά τους αιώνες ενέσκηψαν συναφειακά προβλήματα διαχρονικής πτωτικής παθογένειας, τα οποία απομάκρυναν από τον αρχικό δημιουργικό οραματισμό και από την ορθή πίστη και οδηγούσαν σε πλέγματα σχέσεων αλλότριων της σωτηρίας του ανθρώπου, προέβη αυτή σε διάφορες ιστορικές φάσεις κατά την διάρκεια των εννέα (9) αιώνων (1ος-9ος αι.) στην δημιουργία και θέσπιση των Κανόνων με αυτό το αναδυθέν από την ίδια καινού εσχατολογικό περιεχόμενο. Υπενθυμίζεται μόνον ότι οι Ιεροί Κανόνες αναδύθηκαν πρωτοτύπως και ανύποπτα στους Αποστολικούς χρόνους (1ος-3ος αι.) και συστηματικά από τα πρώτα χρόνια που εμφανίστηκε η Εκκλησία με οργανωμένη μορφή στον δημόσιο χώρο και την ρωμαϊκή κοινωνία, ιδιαίτερα δε μετά την υπογραφή του Διατάγματος της ελευθερίας και της ανεξιθρησκίας των Μεδιολάνων (313). Έτσι, η κανονοθέσπιση και η κανονοθεσία του Εκκλησιακού Σώματος υλοποιήθηκε τόσο αρχικά όσο και στην συνέχεια μέσω Συνόδων και κάποιων Πατέρων, οι οποίοι συνέταξαν σε ανύποπτο χρόνο κανονικής φύσεως κείμενα (2ος-5ος αι.) και τα αξιοποίησαν αυτές οι Σύνοδοι εκ των υστέρων *κανονοθετικά* (7ος-9ος αι.) Με άλλα λόγια, τα πατερικά αυτά κείμενα κανονικής φύσεως *κανονοκαταστάθηκαν* αποκλειστικά και μόνον από Οικουμενική Σύνοδο (Πενθέκτη-691, με τις επόμενες δύο επικυρωτικές, την Ζ΄-787 και την Η΄-879/880) και αναδύθηκαν στο κανονικό στερέωμα της Εκκλησίας ως «Πατερικοί ιεροί Κανόνες». Έτσι προέκυψε το σύνολο των κανονικών κειμένων (α-Αποστολικοί Κανόνες, β-Συνοδικοί Κανόνες και γ-Πατερικοί Κανόνες, όλοι επικυρωμένοι *συνοδικά, ισόκυρα και ισοδύναμα*, χωρίς να υποβόσκει καμμία αξιολογική πρωτοπορία μιας κατηγορίας έναντι κάποιας άλλης) της Κανονικής Παράδοσης της Εκκλησίας. Τα κείμενα αυτά που συγκροτούν το επίσημο έγκυρο, απαράγραπτο και ανέκκλητο *Σώμα Κανόνων* του Εκκλησιακού Σώματος και απαρτίζουν το λεγόμενο *Corpus Canonum της Εκκλησίας* (883), δεν συγκροτήθηκαν με την έννοια ενός “Νομικού Κώδικα” με σκοπό την τιμωρία σωφρονιστικού τύπου των πιστών. Οι Ιεροί Κανόνες, όπως εκτενώς προαναφέρθηκε σε διάφορα σημεία και με διάφορες ευκαιρίες, δεν είναι και δεν ονομάστηκαν ποτέ «νόμοι» ούτε κατ’ επίνοιαν. Ο νόμος στερείται εξ ορισμού οποιουδήποτε εσχατολογικού περιεχομένου. Ακριβώς για αυτό και οι Ιεροί Κανόνες είναι οδοδείκτες και ανιχνευτές πορείας και φάροι ενιστορικής πλοήγησης της εν Χριστῶ ζωής, οι οποίοι δεν αποβλέπουν στην ηθική βελτίωση των πιστών (μολονότι το κάνουν) και στην καλύτερευση της κοινωνικής ζωής, *δίκην Κοινωνικού Συμβολαίου*, αλλά είναι οντολογικοί δημεγέρτες και κλητήριες προτροπές πράξεως, πίστεως και τάξεως, που οδηγούν στην σωτηρία του ανθρώπου και ευθυγραμμίζουν την πορεία του από το Φώτισμα και το Βάπτισμα έως τα οντολογικά Έσχατα και την Βασιλεία της κοινωνίας με τον Τριαδικό Θεό.

Εξ άλλου, υπενθυμίζεται ότι ο όρος «νόμος» ήταν γνωστός και οικείος στην Εκκλησία τόσο από την Παλαιά Διαθήκη όσο και από την πολιτειακή νομοθεσία των αυτοκρατοριών/πολιτειών στις οποίες ζούσε, αλλά δεν τον υιοθέτησε. Η Εκκλησία, μετά τον ερχομό του Χριστού, του Μεσσία, και την αυτοθυσία Του, είχε περάσει από την περίοδο του Νόμου της Παλαιάς Διαθήκης στην περίοδο της Χάριτος της Καινής Διαθήκης. Ο παλαιός νόμος είχε σκοπό να παιδαγωγήσει τον εκλεκτό λαό του Θεού να τον προετοιμάσει, να δημιουργήσει εκείνες τις συνθήκες που θα τον καθιστούσαν

ικανό να δεχθεί τη νέα Διαθήκη. Είχε όντως νομικά ιδιώματα με αποτρεπτικό και περιοριστικό στόχο και σκοπό. Από τότε και στο επέκεινά του υπάρχει η ελευθερία της Χάριτος που η θυσιαστική αγάπη και φιλανθρωπία του Υιού του Θεού παρέχει ακόρεστα και πλέον καλεί και καρτερεί για την *αγαπητική κοινωνία* («ὁ Θεὸς ἀγάπη [= κοινωνία] ἐστὶ») με κάθε άνθρωπο. Αντίθετα, στην Νομική/Δικαιϊκή Επιστήμη που χρησιμοποιεί η Πολιτεία, ο νόμος έχει την έννοια του περιορισμού, της απαγόρευσης, της ποινής, της τιμωρίας, με τα αντιθετικά δίπολα «νόμιμο – παράνομο», «επιτρεπτό – απαγορευμένο». Μία ανθρώπινη ενδο-ιστορική, κτιστή επινόηση επηρεασμένη από το πνεύμα του νομικισμού και του ηθικισμού. Και από αυτή την πτυχή του όρου «νόμος», διαπιστώνουμε ότι δεν μπορούσε να μεταφέρει το πνεύμα και την ουσία της εμπειρίας της Εκκλησίας στην περίοδο της Χάριτος και της Βασιλείας «ἤδη και ὄχι ἀκόμη». Ο κανόνας, όπως και η Εκκλησία, αποτελεί *θεανθρώπινη ἀνάδυση*¹⁴³. έχει ενδο-ιστορική βάση, αλλά έχει και εξω-ιστορικά θεμέλια, καθώς ενώνει μέσα από την εσχατολογική του προοπτική την Ιστορία με τα Έσχατα, το παρόν με το μέλλον, το κτιστό με το άκτιστο...

Ο κανόνας έχει σωτηριολογικό-θεραπευτικό-ποιμαντικό σκοπό. Οι κανόνες προτρέπουν, νουθετούν και συμβουλεύουν με σκοπό την ελεύθερη αποδοχή της οντολογικής θεραπείας του ανθρώπου και την τελική σωτηρία του, που δεν είναι τίποτε άλλο παρά η καταληκτική κοινωνία του ανθρώπου με τον Θεό. Δεν έχουν σκοπό να περιορίσουν, να απαγορεύσουν και να εξαναγκάσουν. Η βάση και η ρίζα τους είναι θεολογική και εμπειρική. Η *Κανονική θεολογία* πηγάζει από την θεολογία των Δογμάτων των Συνόδων, η οποία εκφράζει την εν Αγίῳ Πνεύματι εμπειρία των Πατέρων. Πρώτα οι Πατέρες φέρουν και διαθέτουν την *οντολογική εμπειρία*, ζουν και φωτίζονται από το Άγιο Πνεύμα, και μετά συνέρχονται εν Συνόδῳ και συντάσσουν *δογματικούς όρους* και *ιερούς κανόνες* (κανονογέννηση-κανονοθεσία). Το γεγονός αυτό συνιστά άλλη μία διαφορά με την πολιτειακή νομοθεσία, όπου ο άνθρωπος νους του κοινού νομοθέτη σκέφτεται ανθρωπολογικά, ανθρωποκεντρικά, αποκλειστικά ενιστορικά, και στην συνέχεια εκδίδει νόμους και διατάξεις.

Τέλος, ο χαρακτήρας των Ιερών Κανόνων είναι και παραμένει καθαρά *εκκλησιακός*. Νοηματοδοτούνται αυτοί από την ζωή της Εκκλησίας και με την σειρά τους νοηματοδοτούν τις πτυχές του Εκκλησιακού βίου (Βιβλικός κανόνας, κανόνας της Κανονικής Παράδοσης, κανόνας ως επιτίμιο, Παρακλητικός κανόνας, κανόνας του Όρθρου, κανόνας του μοναχού, κ.ο.κ.). Και όπως ελέχθη παραπάνω, οι Ιεροί Κανόνες αποτελούν έναν εσχατολογικό εικονισμό. Μέσω των Κανόνων εκφράζεται σαφώς η εσχατολογική προοπτική της Εκκλησίας, ἤτοι το κάλεσμα για *εκτός* του Ιστορικού χρόνου *προς τα Έσχατα* (*Εκκλησία*, από το «εκ + καλώ» = Κάλεσμα *εκτός*). Στην Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας ο χρόνος, όπως και στην Θεία Λειτουργία, συντέμνεται, με την έννοια του χρόνου να είναι συμβατική εντός αυτής και συμβατή με τον «νῦν» χρόνο, και «παρόν-παρελθόν-μέλλον» γίνονται ένα και μία ενιαία πραγματικότητα (πβ. το γεγονός της Μεταμορφώσεως του Χριστού¹⁴⁴). Έτσι και ο κανόνας μάς δείχνει το φως των Εσχάτων στο τέλος του «ιστορικού τούνελ», της «πτωτικής ακοινωνιακής σήραγγας», όπου βρισκόμαστε και πορευόμαστε ως *Ανθρωπότητα μεταπτωτικά και μετα-ακοινωνιακά*...

¹⁴³ Πβ. Πρξ 15, 28.

¹⁴⁴ Βλ. Μθ 17, 1-8.

II. Οι Πρωτοκανονικές Πηγές και οι Ιεροί Κανόνες: η Κανονοθεσία της Εκκλησίας (Α΄ χιλιετία) και η Κανονολογία της Β΄ χιλιετίας

«Ἀσπασίως τοὺς θείους Κανόνας ἐνστερνιζόμεθα
καὶ ὁλόκληρον τὴν αὐτῶν διαταγὴν καὶ ἀσάλευτον κρατύνομεν,
τῶν ἐκτεθέντων ὑπὸ τῶν ἁγίων σαλπίγγων τοῦ Πνεύματος, τῶν πανευφήμων Ἀποστόλων,
τῶν τε ἕξ ἁγίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων,
καὶ τῶν τοπικῶς συναθροισθεισῶν ἐπὶ ἐκδόσει τοιούτων διαταγμάτων,
καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν·
ἐξ ἐνὸς γὰρ ἅπαντες καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἀγασθέντες ὤρισαν τὰ συμφέροντα».
(Κανόνας 1/Ζ').

Με τον κωδικό θεολογικό όρο «Κανονικές Πηγές» εννοούνται όλα εκείνα τα κείμενα που γεννήθηκαν για κάποιο εκκλησιο-κανονικό λόγο στους κόλπους της Εκκλησίας μέσα στην Ιστορία και στην πορεία της προς τα Έσχατα. Πρόκειται για τον 4ο κειμενικό Πυλώνα, το *Corpus Canonum-Canonicum* της Θεολογικής Επιστήμης και της Θεολογίας της Εκκλησίας, ο οποίος καλύπτει το χρονικό φάσμα των δύο χριστιανικών χιλιετιών και θα μπορούσε να διακριθεί, με βάση το ποιητικό αίτιο ανάδυσής του, σε δύο ανισοβαρή μέρη (*Κανονοθεσία* και *Κανονολογία*) και σε τέσσερις (4) διακριτές ιστορικές περιόδους, όπως αυτές παρουσιάζονται παρακάτω.

Δ 27.

Χρονολογική Κατανομή τῶν Κανονικῶν Πηγῶν τῶν 2 χιλιετιῶν (1ος-21ος αἰ.)

1. Ἡ Κανονοθεσία τῆς Ἐκκλησίας (Α΄ ἐκκλησιακὴ χιλιετία)

A) **1ος αἰ.-883:** Πρωτοκανονικές Πηγές καὶ τὸ *Corpus Canonum* (883)

2. Ἡ Κανονολογία τῆς Β΄ χριστιανικῆς χιλιετίας

B) **883-1453:** Κανονικὰ Ὑπομνήματα καὶ Κανονικὴ Ἑρμηνευτικὴ

Γ) **1453-1852/59:** Κανονικὲς Συλλογὲς (*Πηδάλιον* καὶ *Σύνταγμα ΠΠ*)

Δ) **1860-σήμερα:** Ἑγχειρίδια Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου

Στον παραπάνω Πίνακα εμφανίζεται μία σχηματική χρονολογική κατανομή των *Κανονικῶν Πηγῶν* των δύο χριστιανικών χιλιετιῶν (1ος-21ος αἰ.), από το σημείο εκκίνησης της ορατῆς ενιστορικής μορφῆς τους (1ος αἰ.) μέχρι τις μέρες μας (21ος αἰ.), που συνιστά μία αδιάκοπη *συνέχεια*, δίκην χιονοστιβάδος, μία αταλάντευτη ιστορική *πορεία* και μία προσδιορισμένη εσχατολογική *προοπτική*, καταστάσεις που υποδηλώνουν ότι το αρχικό όραμα των Ιερῶν Κανόνων παραμένει αμείωτο σε ισχύ δύο χιλιάδες χρόνια τώρα. Οι τέσσερις (4) αυτοί σταθμοί του ως άνω Διαγράμματος συνιστούν το ιστορικό και πραγματολογικό σκέλος μελέτης τῆς προέλευσης και του περιεχομένου τῶν ὑπὸ ἐξέταση Ιερῶν Κανόνων, τῶν συνεπικουρούντων Κανονικῶν Ἑρμηνευτικῶν Ὑπομνημάτων, τῶν συσταθεισῶν Κανονικῶν Συλλογῶν, καθὼς και ὄλων των βοηθητικῶν συγγραφῶν τῆς ὑστερης Κανονικῆς Γραμματείας, ἡ ὁποία φθάνει μέχρι σήμερα και συνεχίζει δημιουργικά τὴν παραγωγικὴ διαποιμαντικὴ και ἐπιστημονικὴ πορεία τῆς.

Πρωτοκανονικές Πηγές τῆς Ἀποστολικῆς Ἐποχῆς (1ος-3ος αἰ.)

«Ἡμεῖς τῷ ἀρχαίῳ ἐξακολουθοῦμεν *κανόνι* τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως». (Κανόνας 39/Πενθέκτης).

Κατ' ἀρχάς, οἱ πρωτοκανονικές πηγές ἢ, ἀκριβέστερα, οἱ ἀρχετυπικές ἀπαρχές τῆς Κανονικῆς Παράδοσης τῆς Ἐκκλησίας ἀνιχνεύονται ἤδη τόσο ἐμμεσα ὅσο καὶ ἄμεσα στὴν **Ἀγία Γραφή**, καὶ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη, καθὼς ἡ ἴδια ἡ Κανονικὴ Παράδοση συνιστᾷ τὴν οργανικὴ συνέχειά τους ἀπὸ ἀποψη *κανονιστικῆ, προσανατολισμοῦ καὶ εσχατολογικῆς πορείας τοῦ Ἐκκλησιακοῦ Σώματος*. Πράγματι, τόσο τὸ ἐξειδικευμένο περιεχόμενο ὅσο καὶ ἡ προοπτικὴ τῶν Ἱερῶν Κανόνων ἐμφανίζονται, ἀν καὶ υποτυπωδῶς καὶ σπερματικῶς, ἤδη ἀπὸ τοὺς Ἀποστολικούς χρόνους, ἐνῶ οἱ ρίζες τους συναντῶνται στὴν ἴδια τὴν Καινὴ Διαθήκη, ἔχοντας ὡς βάση οραματισμῶν τὸν προπρωτικό οραματισμό [τοῦ «Προ-αιωνίου»] τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Δ 28.

Παλαιὰ Διαθήκη → Καινὴ Διαθήκη → Ἱεροὶ Κανόνες

Ὅπως ἀκριβῶς ἐμφαίνεται στὸ ἐδῶ σχῆμα ἀλληλουχιακά, με τὴν ἴδια ἀλληλουχιακὴ μορφή τὸ ἐννοοῦν καὶ οἱ συντάκτες τοῦ Πηδαλίου ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης καὶ ἱερομόναχος Ἀγάπιος Λεονάρδος, ὅταν ἀναφέρονται στὸ Σῶμα (Corpus) Κανόνων καὶ στὸ *Πηδάλιο* τους, λέγοντας χαρακτηριστικά ὅτι «αὕτη ἢ Βίβλος εἶναι μετὰ τὰς ἁγίας Γραφὰς ἁγία Γραφή, ἢ μετὰ τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην Διαθήκη. Τὰ μετὰ τὰ πρῶτα καὶ θεόπνευστα λόγια, δεῦτερα καὶ θεόπνευστα λόγια»¹⁴⁵. Ἡ Ἀγία Γραφή δὲν ἀποτελεῖ τὸν ἕνα πόλο τοῦ δίπολου, ὅπως λανθασμένα λέγεται ἀπὸ δυτικὸ θεολογικὸ μμητισμό, «Ἀγία Γραφή καὶ Ἱερά Παράδοση», ἀλλὰ *ἡ Ἀγία Γραφή ἀποτελεῖ μέρος τῆς Ἱεράς Παράδοσης*. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς Ἱεροὺς Κανόνες, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν *μέρος καὶ κομμάτι συνέχειας* τῆς αὐτῆς καὶ μίας Ἐκκλησιακῆς Ἱεράς Παραδόσεως. Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο κύρους ὡς πρὸς τὴν εσχατολογικὴ κυρίως προοπτικὴ τους ἐντάσσονται καὶ οἱ Ἱεροὶ Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, πού ἀποτελοῦν ἐδῶ, στὸ παρόν πόνημα, τὸν κεντρικὸ πυρήνα μελέτης καὶ σπουδῆς, χωρὶς νὰ θεωροῦνται υποδεέστερες ὅλες οἱ ἄλλες διακτινιζόμενες ομόκεντρα κανονικὲς πτυχές, οἱ ὁποῖες συμβάλλουν στὴν σπουδὴ τους καὶ τὴν εὐρύτερη κατανόησή τους.

Πρὶν ἀπὸ ὅλα, γιὰ νὰ διαφανεῖ ορατὰ ὁ συσχετισμὸς καὶ ὁ διάλογος ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα στὴν Ἀγία Γραφή (Π.Δ.-Κ.Δ.) καὶ τοὺς Ἱεροὺς Κανόνες, καὶ νὰ συνδεθοῦν οργανικά τὰ **καινοδιαθηκικά κείμενα** (ευαγγελικά καὶ ἀποστολικά) με τὰ ἀλληλουχιακά **κανονικά κείμενα**, ἀς ἐπισημανθεῖ ἐνδεικτικά μόνον ἐδῶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ ευαγγελικοῦ σωτηριολογικοῦ κηρύγματος ἀντλείται κυρίως ἀπὸ τὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὰ λοιπὰ 26 βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι, ὅπως θὰ διαφανεῖ ἀμέσως παρακάτω, οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, οἱ ὁποῖες, ὡς γνωστόν, συνέβαλαν καθοριστικά στὴν συγκρότηση καὶ διοργάνωση τῆς Ἐκκλησίας ὡς *Σώματος Χριστοῦ* μέσα στὴν Ἱστορία, ἀνέδειξαν τὴν ἀποστολικὴ δραστηριότητα, πού ἀπετέλεσε τὴν πηγὴ ἐμπνευσης τῆς ἀρτιγέννητης τότε Ἐκκλησιακῆς Κοινότητος, καὶ τὸ αυθεντικὰ ἀδιαμφισβήτητο σημεῖο ἀναφορικότητος

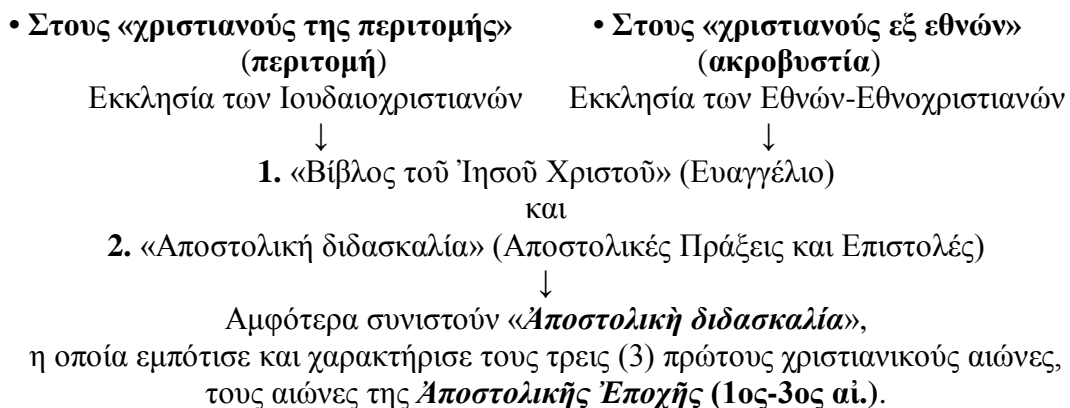
¹⁴⁵ *Πηδάλιον*, σελ. ιη´.

για κάθε εκδήλωση βίου, κηρύγματος-μαρτυρίας και συγγραφής κειμένου. Όλες αυτές οι εκφάνσεις εκκλησιακού βίου ελάμβαναν τότε τον χαρακτηρισμό «αποστολικός», για να καταφάνεται εμφανώς το γεγονός ότι όλες εκείνες οι προκύψασες Εκκλησιακές Κοινότητες προήλθαν από τα χέρια των Αποστόλων και αποτελούν την οργανική σύνδεση και συνέχεια των πρώτων αποστολικών Εκκλησιακών Κοινοτήτων. Στο σημείο αυτό, μία λεπτομέρεια συνιστά το ερμηνευτικό κλειδί, για να εμπεδωθεί καλύτερα τόσο η έννοια της αποστολικότητας της εποχής εκείνης όσο και η οργανική σύνδεση ανάμεσα στα καινοδιαθηκικά και τα κανονικά κείμενα της άμεσης ιστορικής συνέχειας.

Οι Απόστολοι συγκαταλέγονται σε δύο ομάδες αποστολικής δραστηριότητας, στους «χριστιανούς της περιτομής» (Απόστολοι της περιτομής: Πέτρος, Ιωάννης, Ιάκωβος, Ματθαίος, Ιούδας) και στους «χριστιανούς εξ εθνών» (Απόστολοι της ακροβυστίας: Παύλος, Βαρνάβας, Λουκάς, Μάρκος), οι οποίοι και απέστειλαν επιστολικά αντίστοιχα κείμενα, και αποτελούν αυτά αντιπροσωπευτικώς την χρονική εκκίνηση συγγραφής των δύο διακριτών κατηγοριών καινοδιαθηκικών κειμένων. Τα πρώτα μνημονευόμενα βιβλία της Καινής Διαθήκης είναι, ως γνωστόν, οι δύο προς Θεσσαλονικείς Επιστολές του Αποστόλου Παύλου και μετά ακολούθησαν και τα ευαγγέλια ως «Βίβλος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐτσι, στους «χριστιανούς εξ εθνών» αναδύθηκαν τα γραπτά μαρτύρια για την «Εκκλησία των εθνών», που ήταν η «Βίβλος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» και έγινε βραδύτερον το κατά Λουκάν Ευαγγέλιο, μαθητή του Παύλου, και οι Επιστολές του Παύλου – και του Λουκά (δηλ. οι Πράξεις των Αποστόλων) –, που συγκροτούν την «Ἀποστολική διδασκαλία». Από την άλλη πλευρά, στους «χριστιανούς της περιτομής» αναδύθηκαν τα γραπτά μαρτύρια της περιτομής με αντιπροσωπευτικά κείμενα επίσης την «Βίβλο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ», το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο, και ευθύς αμέσως η Επιστολή Ιακώβου και οι δύο Επιστολές του Πέτρου. Διακρίνονται έτσι και εδώ παράλληλα δύο χαρακτηριστικά: μία «Βίβλος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» και μία ορατή «Αποστολική διδασκαλία».

Δ 29.

Η Αποστολική δραστηριότητα-μαρτυρία (προφορική και γραπτή)

Ὅπως προκύπτει από τα προτεθέντα και προαναφερθέντα, τα δύο αυτά νοητά ρεύματα κειμένων (της περιτομής και της ακροβυστίας) έχουν ταυτόσημο περιεχόμενο: 1) την «Βίβλο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» (*Εὐαγγέλια*), ἤτοι την «διδαχή του Κυρίου» δια των Αποστόλων ως αυτοπτῶν μαρτύρων, και 2) την αποστολική μαρτυρία των Αποστόλων (*Πραξαπόστολος*), *αμφότερες δια αυτῶν των ἰδίων των*

Αποστόλων, και έναν κοινό παρονομαστή, με την κωδική, γραπτή και προφορική, ονομασία «*Αποστολική διδασκαλία*», που συνιστά εξ ορισμού, για τους αμέσως επόμενους αιώνες, την *αποστολική* αναφορικότητα. Με άλλα λόγια, η δομή και η προοπτική της «*Αποστολικής διδασκαλίας*» χαρακτήρισαν συνολικά τον 1ο αι. όσο και τους άλλους δύο που ακολούθησαν (2ος-3ος αι.), δηλ. τους τρεις ουσιαστικά αιώνες των Διωγμών, και ανέδειξαν αυτό που αποκαλείται κοινότοπα *Αποστολική Εποχή*, με πολλά πρωτοκανονικά χαρακτηριστικά, με πρωτοκανονικές πηγές και *Πρωτοκάνονες*. Τέλος, αυτή η εποχή προσέφερε ήδη, όπως αποσαφηνίζεται παρακάτω, 150 περίπου ιερούς Κανόνες πριν από τους ιερούς Κανόνες της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου της Νικαίας (325), οι οποίοι αυτοί, επειδή ακριβώς βρίσκονται τοποθετημένοι *ιεραρχικά* πρώτοι στις Κανονικές Συλλογές, πλανάται διάχυτη η λανθασμένη εντύπωση ότι οι πρώτοι ιεροί Κανόνες *ιστορικά* αρχίζουν από τα μέσα του 4ου αι. (Α΄ Οικουμενική Σύνοδος-325 και εντεύθεν). Αυτήν την εσφαλμένη εντύπωση σχετικά με την αδιάκοπη χρονική συνέχειά τους δεν φέρουν μόνον οι Ρωμαιοκαθολικοί και οι Προτεστάντες, αλλά ακόμη και οι Ορθόδοξοι, θεωρώντας αδικώς άπαντες ότι «οι ιεροί Κανόνες είναι μορφώματα πολύ μεταγενέστερα της βιβλικής και αποστολικής εποχής, και αποκυήματα της αναδυόμενης τότε αυτοκρατορικής πολιτικής ιδεολογίας» (*sic*).

Συνεπώς, ειρήσθω εν παρόδω ότι η υπάρχουσα σύγχρονη μεταξύ των Θεολόγων διαφωνία γύρω από τους Ιερούς Κανόνες αναφέρεται στο θεμελιώδες ζήτημα του κύρους και της αυθεντικότητάς τους (= *μονιμότητας και διαρκούς ισχύος*, «ὥστε μένειν καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν βεβαίους καὶ ἀσφαλεῖς»¹⁴⁶ και «τὴν αὐτῶν διαταγὴν ἀσάλευτον κρατύνομεν»¹⁴⁷) ή, στην αντίθετη περίπτωση, της σχετικότητάς τους (= *προσωρινότητας*), ένα ζήτημα που όμως έλυσαν ήδη, όπως προαναφέρθηκε (κεφ. Ι της *Προθεωρίας*), οι Οικουμενικές Σύνοδοι της Α΄ χιλιετίας (Πενθέκτη-691, Ζ΄-787 και Η΄-879/880) με τον τρόπο και τον εσχατολογικό οραματισμό, που *κανονοθέτησαν* αυτές και που δεν είναι τίποτε διαφορετικό από το επαναλαμβανόμενο και επανατιθέμενο πρόβλημα της «*πρισματικής προέλευσης*» των *Ιερών Κανόνων*...

Πρωτοκανονικὰ τῆς Ἀποστολικῆς Ἐποχῆς (1ος-3ος αι.). Πρωτοκανονικὲς Πηγὲς καὶ Πρωτοκάνονες

«Οὐ μὴ ἐγκαταλίπης ἐντολὰς Κυρίου, φυλάξεις δὲ ἃ παρέλαβες, μήτε προστιθεῖς μήτε ἀφαιρῶν».
(*Διδαχὴ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων*, κεφ. IV, στ. 13, ἐν *ΒΕΠ*, τ. 2, σελ. 217).

Δ 30.

Πρωτοκανονικὲς Πηγὲς καὶ Πρωτοκάνονες

1. Ἡ Ἀποστολικὴ Σύνοδος τῶν Ἱεροσολύμων/Συνοδικὴ Ἐπιστολὴ-Κανόνας (Πρξ 15, 23-29)
2. Ἡ Ἀποστολικὴ Διδαχὴ ἢ Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων (100-120 μ.Χ.)
3. Ἡ Ἀποστολικὴ Παράδοσις τοῦ Ἁγ. Ἰππολύτου Ῥώμης [1η Κανονικὴ Συλλογὴ]
4. Ἡ Διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων [2η Κανονικὴ Συλλογὴ]
5. Οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες τῶν «Ἁγίων Ἀποστόλων»
6. Τὸ καταδικασθὲν μεταπλασματικὸ ἡμιαρεινικὸ ἔργο «Διαταγαὶ τῶν Ἀποστόλων»
7. Οἱ Ἀποστολικοὶ Κανόνες [3η Κανονικὴ Συλλογὴ] (2ος-3ος αι.)

¹⁴⁶ Καν. 2/Πενθέκτης.

¹⁴⁷ Καν. 1/Ζ΄.

Από το παραπάνω Διάγραμμα προκύπτει κάτι το αξιοπαρατήρητο. Στην ἀρχέγονη χριστιανική γραμματεία τῆς Ἐκκλησίας, α) τὴν λειτουργική, β) τὴν βιβλική, γ) τὴν πατερικο-δογματική καὶ δ) τὴν κανονική, τῶν τριῶν πρώτων ἀποστολικῶν αἰώνων, ὑπάρχει κάποιο κοινὸ χαρακτηριστικὸ ποὺ ἐντυπωσιάζει ἀλλὰ καὶ προβληματίζει τὸν κάθε μελετητὴ τῆς. Πρόκειται γιὰ τὸν ὄρο «ἀποστολικός», ποὺ υἱοθετεῖται ἀπὸ ὅλα σχεδὸν τὰ ἀναδυθέντα κείμενα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὅταν ὁ ἀνύποπτος ἀναγνώστης κρατᾷ στὰ χέρια του ἓνα τέτοιου εἴδους καὶ τῆς αὐτῆς χρονικῆς προέλευσης κείμενο, ἀμέσως ὑποθέτει λογικὰ ὅτι συντάκτης αὐτοῦ τοῦ κειμένου εἶναι κάποιος Ἀπόστολος-Μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, πολλῶ δὲ μᾶλλον στὴν ἀκόμη θεαματικὰ προφανῆ περίπτωση ποὺ τὸ κείμενο αὐτὸ φέρει προσωποποιημένα στὸν τίτλο τὸ ὄνομα «τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων», ὅπως συμβαίνει στὴν περίπτωση τῶν καθ' ἡμᾶς 85 Ἀποστολικῶν Κανόνων. Αὐτὰ τὰ κείμενα εἶναι τελικὰ ὅλα ἐξ ὀρισμοῦ συγγραφέντα ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους (!), ἐφ' ὅσον φέρουν τὸ ὄνομά τους, παρ' ὅλο ποὺ αὐτὰ δὲν κεῖνται στὸ κειμενικὸ Corpus τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἢ ἡ ἐπωνυμία αὐτὴ σημαίνει καὶ κάτι ἄλλο παράλληλο ἢ παρεμφερές;

Ὁ ὄρος ἀποστολικός μέχρι τὸ 400 περίπου (τέλη 4ου αἰ.) χρησιμοποιόταν στὴν θέση τοῦ μεταγενέστερα ἐπικρατήσαντος ὄρου ὀρθόδοξος, μετὰ τὴν ἐκρηκτικὴ αὐξηση τῶν αἵρέσεων καὶ κατ' ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὸ αἵρετικός. Ὁ ὄρος ὀρθόδοξος χρησιμοποιόταν περίπου ἀπὸ τὸ 300 καὶ ἐπέκεινα – πρῶτες φορὲς ἀπαντᾷ στὸν Μεθόδιο Πατάρων¹⁴⁸ –, ἀλλὰ ὄχι τόσο συχνά. Ὁ συχνότερος ὄρος ἀντὶ γι' αὐτὸν ἦταν τὸ ἀποστολικός. Τὸ ὀρθόδοξος ἄρχισε νὰ ἐπικρατεῖ κυρίως μετὰ τὸν Μ. Ἀθανάσιο ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς, ἐνῶ γύρω στὸ 400 φαίνεται πλέον καθιερωμένος. Ἀπὸ τότε ὁ ὑποκατασταθεὶς ὄρος ἀποστολικός ὑποχώρησε στὴν χρῆση καὶ ἔχασε τὴν ἀρχικὴ του σημασία. Ἦδη ὅμως μερικὰ προθεσπισμένα καὶ προχαρακτηρισμένα πράγματα καὶ κείμενα παρέμειναν γνωστὰ ὡς ἀποστολικά. Ὡστόσο, ὅλα συντάχθηκαν καὶ ἐκδόθηκαν στὴν ἀναγραφόμενη ἐποχὴ τους μετὰ τὴν φυσικὴ ἀποχώρηση τῶν Ἀποστόλων ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ σκηνή. Τέτοια εἶναι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἑκασταχοῦ Ἐπισκοπῆ-Τοπικὴ Ἐκκλησία, τὴν χαρακτηριζόμενη ὡς «ἀποστολικὴ Ἐκκλησία», ὁ ὄρος ποὺ ἀποτυπώθηκε ἀπηχηματικὰ στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως (381), οἱ Ἀποστολικοὶ Κανόνες, ἡ Ἀποστολικὴ Διδαχὴ ἢ Διδαχὴ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων, ἡ Ἀποστολικὴ Παράδοσις (Ἰππολύτου Ρώμης), καὶ τὸ Ἀποστολικὸν Σύμβολον, δίπλα σὲ ἄλλα φερώνυμα, ὅπως ἡ Διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων, οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ Κανόνες τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ οἱ Διαταγαὶ τῶν Ἀποστόλων, ὅλα τῆς ἀρχέγονης χριστιανικῆς γραμματείας τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων, ὅπως θὰ ἀναλυθοῦν παρακάτω.

Ὅταν χαρακτηρίστηκαν ἔτσι τὰ εἰρημένα κείμενα, δὲν ἐννοοῦνταν καθόλου ὡς κείμενα «τῶν Ἀποστόλων», ἀλλὰ ἀπλῶς ὡς ὀρθόδοξα κείμενα, ἐντεταγμένα στὴν ἀποστολικὴ γραμμὴ τοῦ 1ου αἰ. καὶ τῆς «ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας», γιὰ νὰ ἀντιδιασταλοῦν ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα μὴ ἀποστολικά (= μὴ ὀρθόδοξα), δηλαδὴ τὰ αἵρετικά. Ἡ διευρυμένη υἱοθέτηση τοῦ ὄρου ὀφείλεται ἀκριβῶς στὸ γεγονός ὅτι ἐκφράζουν τὴν ἀποστολικὴ διδασκαλία τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τὸ ἀποστολικὸ φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία ἀργότερα χαρακτηριζόταν ὡς ὀρθόδοξη, ἐνῶ στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως παρέμεινε μέχρι σήμερα χαρακτηρισμένη ὡς ἀποστολικὴ («εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν», ποὺ εἶναι μόνον ἡ Ἐπισκοπῆ-Τοπικὴ Ἐκκλησία). Πρωτοστατοῦσε, ἐπομένως, ἡ χρῆση τοῦ ὄρου ἀποστολικός, ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὸ ὀρθόδοξος στὸν καιρὸ τῶν δύο πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων (325 καὶ 381) δὲν εἶχε ἐπικρατήσῃ ἀκόμη εὐρέως. Ὡστόσο, ὁ ὄρος ἀποστολικός, παράλληλα μετὰ τὸ προαναφερθὲν ἐννοιολογικὸ περιεχόμενο

¹⁴⁸ Βλ. Συμπ. 3, 10· 8, 10.

ὀρθόδοξος, εἶχε ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐσχατολογικὸ περιεχόμενο σχετιζόμενο μὲ τὸν ἐσχατολογικὸ ἔρχομὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ἔννοια υἰοθετήθηκε στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως. Εἰρήσθω δὲ ἐν παρόδῳ ὅτι ἀπὸ τὸν 5ο αἰ. καὶ ἐντεῦθεν, μετὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ ὄρου *ὀρθόδοξος*, ἀρχίζει αὐτὸς νὰ ταυτίζεται πλήρως μὲ τὸν ὁμοπεριεχομενικὸ καὶ ἐν χρήσει ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ὄρο *καθολικός* (ἀπὸ τὴν Τοπικὴ Σύνοδο τῆς Καρθαγένης-419 καὶ ἐπέκεινα). Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὑπάρχει πλήρης ἐννοιολογικὴ καὶ κυρίως ἐκκλησιακὴ ταύτιση τῶν δύο ὄρων *ὀρθόδοξος* καὶ *καθολικός* (*ὀρθόδοξος* ≡ *καθολικός*) κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Α΄ χιλιετίας – σὲ ἀντίθεση μὲ αὐτὸ ποὺ συνέβη κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Β΄ χιλιετίας, μετὰ τὴν *Διακοπὴ κοινωρίας* (καὶ ὄχι *σχίσμα*) τοῦ 1054, καὶ συνεχίζει νὰ συμβαίνει καὶ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Γ΄ χιλιετίας (*ὀρθόδοξος* ≠ *καθολικός*).

Μεταγενεστέρως, κάποιοι γραφεῖς χειρογράφων, ἀνιστόρητοι ἐπαγγελματίες καὶ ἔμποροι προφανῶς, νομίζοντας ὅτι «Ἀποστολικὴ διδαχὴ» καὶ «Διδαχὴ τῶν Ἀποστόλων» εἶναι τὸ ἴδιο, ἢ «Ἀποστολικὴ Διδασκαλία» καὶ «Διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων» εἶναι τὸ ἴδιο, ἢ «Ἀποστολικοὶ Κανόνες» καὶ «Κανόνες τῶν Ἀποστόλων» εἶναι τὸ ἴδιο, ἢ «Ἀποστολικὸν Σύμβολον» καὶ «Σύμβολον τῶν Ἀποστόλων» εἶναι τὸ ἴδιο, διολίσθησαν σὲ αὐτὴν τὴν ἀλλαγὴ καὶ τὴν υἰοθέτησαν στίς πολλαπλῆς ἀντιγραφικῆς ἐνέργειές τους. Τότε καὶ ἀργότερα, ἄλλοι φερόμενοι πιὸ εὐσεβεῖς καὶ εὐλαβικοὶ στὸν τίτλο «...Ἀποστόλων» πρόσθεσαν τιμῆς καὶ εὐλαβείας ἔνεκα «...τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων» ἢ «...τῶν Ἁγίων, Πανσέπτων καὶ Ἐνδόξων Ἀποστόλων» ἢ «Διδαχὴ Κυρίου διὰ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων τοῖς ἔθνεσι», κ.λπ., καὶ ἔτσι παραδόθηκαν οἱ παραπάνω τίτλοι στὰ σχετικῶς ὄψιμα μικρογράμματα σφζόμενα χειρόγραφα τους. Ἄν λάβουμε δὲ ὑπ' ὄψιν μας ὅτι ἤδη γύρω στὸ 400 οἱ Λατῖνοι Ἱερώνυμος καὶ Ρουφῖνος ἀναφέρονται στὴν Ἀποστολικὴ Διδαχὴ διαφορότροπα, γραφῆ ποὺ προϋποθέτει ὡς ἀρχαιότερη τὴν παραλλαγὴ «Διδαχὴ τῶν Ἀποστόλων», μπορούμε νὰ συμπεράνουμε ἀβίαστα ὅτι ἡ διολίσθησις αὐτὴ ἄρχισε πολὺ παλαιά, ἴσως γύρω στὸ 300, ἐνῶ στὴν περίπτωσι τῶν Ἀποστολικῶν Κανόνων καὶ τοῦ Ἀποστολικοῦ Συμβόλου ὄχι ἀργότερα ἀπὸ τὸ 350. Ὅλοι οἱ παραπάνω τίτλοι πρέπει κάποια στιγμὴ νὰ ἀποκατασταθοῦν στὴν ἀρχικὴ μορφή τους, γιὰ νὰ παύσουν νὰ ἐπισύρουν ἀδίκως ἐπάνω τους τὴν ὑποψία τῶν γραμματολόγων, δυτικῶν κυρίως ἀλλὰ καὶ κατ' ἀπομίμησίν τους κάποιων ὀρθοδόξων, γιὰ τὴν γνησιότητα τῶν Ἐκκλησιακῶν αὐτῶν κειμένων. Σὲ κάθε περίπτωσι, τὸ ὀρθὸν ἱστορικὰ καὶ περιεχομενικὰ εἶναι τὸ «Ἀποστολικοὶ Κανόνες» καὶ καθόλου τὸ «Κανόνες τῶν [Ἁγίων καὶ Ἐνδόξων] Ἀποστόλων», μία διατύπωσι ποὺ θὰ πρέπει ἀπὸ τοῦδε καὶ στὸ ἐξῆς νὰ ἀπαλειφθεῖ ἀπὸ τίς Κανονικῆς Συλλογῆς.

1. Ἡ Ἀποστολικὴ Σύνοδος τῶν Ἱεροσολύμων (49 μ.Χ.).

Συνοδικὴ Ἐπιστολὴ-Κανόνας (Πρξ 15, 23-29)

«Δῆλον δὲ καὶ διατὶ τοὺς τῶν Ἱερῶν Συνόδων κανόνας ὡς τὰς θείας Γραφάς,
ὅτι θεοφόρων ἀνδρῶν θεσμοὶ εἰσιν, οὓς ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ,
ὡς καὶ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Προφήτας, οὕτω καὶ τοὺς διδασκάλους,
καθὼς ὁ θεῖος Ἀπόστολος διδάσκει (Α΄ Κορ. 12, 28),
οἱ καὶ θεῖο Πνεύματι ἐμπνευσθέντες ἐθέσπισαν τοὺς τοιοῦτους Κανόνας,
ἵν' ἔχωμεν αὐτοὺς ὡς λύχνους φαίνοντας ἐν ἀύχμηρῷ τόπῳ (Β΄ Πέτρ. 1, 19),
καθὰ καὶ τὰς θείας Γραφάς.

Τὸ γὰρ διὰ τῶν Ἀποστόλων, ὡς προεῖρηται, λαλήσαν Ἅγιον Πνεῦμα,
τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τῶν θεοφόρων Πατέρων λελάληκε, καὶ οὐχ ἕτερον».

(*Ἀποκρίσεις τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τοὺς Ἀγγλικανοὺς ἀνωμότους [1716/25],
ἐν Ἰω. Καρμίρη, Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα
τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τ. Β΄, Graz² 1968, σελ. 808/[888]).*

Η Αποστολική Σύνοδος των Ιεροσολύμων (49 μ.Χ.)¹⁴⁹ υπήρξε από την μία μεριά ένα ιστορικό γεγονός και από την άλλη, σε πρωτόφαντο συνοδικό πλαίσιο, μία πρωτόγνωρη ορατή *συνέργεια Θεού (Αγίου Πνεύματος) και ανθρώπων*. Το εν λόγω γεγονός-Σύνοδος, εντελώς ανυποψίαστα για τους μετέχοντες και ανύποπτα για σύνολη την *εκκλησιακή συνέχεια*, συνέταξε ένα *κείμενο-Επιστολή*, το οποίο κατέστη αρχετυπικό εκμαγείο και πρόπλασμα σύνολης της κανονογέννησης. Το περιεχόμενο του αποτελεί ένα χαρακτηριστικό *μαρτύριο* και αντιπροσωπευτικό *απόσπασμα* από την Αποστολική αυτή Σύνοδο, η οποία αποτελεί με την σειρά της την προτύπωση, τον πρόδρομο και τον προάγγελο σύνολης της μετέπειτα κανονοθεσίας. Πρόκειται ουσιαστικά για την *Επιστολή*¹⁵⁰ που απέστειλε η Σύνοδος στην νεοϊδρυθείσα Χριστιανική Κοινότητα της Αντιοχείας με κάποια *στοιχεία αποφάσεων* της Αποστολικής Συνόδου, και αναδεικνύεται *κανονικό κείμενο*, το πρώτο στην χρονική σειρά χρονολογικής κατάταξης των Κανόνων. Η αποστολική συνοδική απόφαση ελήφθη τότε και η συνοδική Επιστολή εστάλη, επειδή ωρισμένοι Χριστιανοί, προερχόμενοι εξ Ιουδαίων, επέμεναν ότι πρέπει να τηρούνται σύμφωνα με το νομικό γράμμα, ακόμη και από τους Χριστιανούς τους προερχομένους εξ Εθνών, όλες οι παλαιές διατάξεις του Μωσαϊκού Νόμου, όπως η περιτομή και η διάκριση μεταξύ «καθάρων» και «ακαθάρτων» τροφών¹⁵¹. Η επισήμανση αυτή συνιστά μία πρόταση εισαγωγής στην Εκκλησία ενός νέου κανόνα, διότι έχει όντως δομή και στοιχεία αρχετυπικού κανόνα, και είναι αποδεδειγμένα γεγονός, μετά από μία ενδελεχή μελέτη, ότι απετέλεσε το οντολογικό υπόδειγμα *συνοδικού πλαισίου* και σύλληψης και έκδοσης των παρεπόμενων *Κανόνων (Σύνοδος-Κανόνας)*, με εγγύτερο χρονικά παράδειγμα την Επιστολή του Κυπριανού (255), η οποία περιλήφθηκε στις Κανονικές Συλλογές ως 1ος Κανόνας του (της Συνόδου) επισκόπου Κυπριανού, μητροπολίτου Καρθαγένης, προς τους 18 επισκόπους της Νουμιδίας¹⁵². Πρόκειται στην ουσία του για ένα *διαπερατό κείμενο* που συνδέει την Αγία Γραφή με τους μεταγενέστερους Κανόνες και **απαρτίζει το διττό συνοδικό και κανονικό σημείο αφετηρίας** ολόκληρης της μεταγενέστερης κανονοθεσίας. Συνεπώς, η πρόταση αυτή γίνεται για λόγους ανάδειξης της οργανικής σχέσεως *Βιβλικής Παραδόσεως* και *Κανονικής Παραδόσεως*, για λόγους διδακτικούς και θεολογικούς, καθώς και, κυρίως, για λόγους μαρτυρίας της ενιαίας αδιάκοπης εκκλησιακής παραδόσεως. Πρωτίστως δε, για τους λόγους οργανικής *καινοδιαθητικο-κανονικής* σχέσης, ακριβώς διότι συναρμολύζει και συνδέει όλη την κανονογέννηση και την συνολική κανονοθεσία των οκτώ αιώνων (2ος-9ος αι.) με την Αγία Γραφή και την καινοδιαθηκική εποχή, οι οποίες αποτελούν από κοινού πόλο έμπνευσης, σωτηριολογικής πρόσληψης και εσχατολογικού προσανατολισμού των Ιερών Κανόνων. Έτσι, η σχέση που χαρακτηρίζει την Παλαιά Διαθήκη, την Καινή Διαθήκη και τους Ιερούς Κανόνες είναι σχέση *παράλληλης και συνάλληλης σκυταλοδρομίας*, καθώς η πορεία τους είναι διαχρονική, ιστορική, ευθυτενής πορεία «χέρι με χέρι». Εν συνεχεία δε, για λόγους οργανικούς και ποιμαντικούς, προκειμένου μέσα από την μελέτη να διαφαιίνεται ο σύνδεσμος και η εξέλιξη της Εκκλησιακής ζωής, σύμφωνα με τα όσα αναλύθηκαν επιτομικώς ανωτέρω, στην εξής προοπτική, όπως παρατέθηκε παραπάνω:

¹⁴⁹ Πρξ 15, 6-29.

¹⁵⁰ Βλ. Πρξ 15, 23-29.

¹⁵¹ Πρξ 11, 2 και 15, 1. 5. Πβ. Γαλ. 6, 12-13.

¹⁵² Επιστολή Συνόδου και Κυπριανού Καρθαγένης (υπ' αριθμ. 70). Βλ. Γ. Α. Ράλλη-Μ. Ποτλή, *Σύνταγμα*, τ. 3, σελ. 2-19.

Δ 31.

Παλαιά Διαθήκη → Καινή Διαθήκη → Ιεροί Κανόνες

Αναλυτικότερα, οι αρχετυπικές αυτές *απαρχές κανονικών στοιχείων και δεδομένων* ήδη ανιχνεύονται εμφανώς στην Καινή Διαθήκη και όλως ιδιαιτέρως στο βιβλίο των *Πράξεων των Αποστόλων*, όπου καταδεικνύεται η προσπάθεια της νεαρής τότε χριστιανικής-Εκκλησιακής Κοινότητας να συγκροτηθεί (πβ. ενδεικτικά και ιδιαίτερα την Αποστολική **Σύνοδο** των Ιεροσολύμων-49 μ.Χ. και, κατ' επέκταση, τις Ποιμαντικές **Επιστολές** του Απ. Παύλου) και να διοργανωθεί πλέον σύμφωνα – όχι με παλαιοδιαθηκικούς ή ρωμαϊκούς πολιτειακούς νόμους στο εξής, αλλά – με *κανόνες (δείκτες)* εσχατολογικής πορείας, όπως είναι η **Συνοδική Επιστολή-τύπος κανόνα** (Πρξ 15, 23-29). Από την περικοπή αυτή προκύπτουν δύο σημαντικά και καθοριστικά συστατικά δεδομένα για την μεταγενέστερη *κανονογέννηση* και *κανονοθεσία*: **α)** Η *σύγκληση Συνόδου* ως *πυρηνική λειτουργία της εκκλησιακής ζωής* (πβ. την *προσφυέστατη ερμηνευτική πατερική διατύπωση [και όχι ορισμό]*: «*Εκκλησία συνόδου ὄνομα*»-*ἀγ. Ιωάννης Χρυσόστομος*¹⁵³) και **β)** η *έκδοση από την Σύνοδο Συνοδικής Επιστολής*, η οποία *συνιστά πρόδρομο και τύπο κανόνα*. Τέτοια αντίστοιχα στοιχεία ανιχνεύονται και αναδυόμενα ανευρίσκονται στην συνέχεια σε σύνολη την επονομαζόμενη *Αποστολική Εποχή* (2ος-3ος αι.). Σε αυτήν την προοπτική κείνται τα όσα θεσπίζουν οι Ιεροί Κανόνες, τα οποία δεν συνιστούν «νομοθεσία» του κόσμου τούτου, αλλά απόσταγμα της εν Αγίω Πνεύματι οντολογικής εμπειρίας των Αποστόλων, των Αγίων και του καθ' όλου *Σώματος του Χριστού*.

Και εν τέλει, για λόγους ενιαίας εκκλησιακής παραδόσεως και μαρτυρίας, δεδομένου ότι η βιβλική, η αποστολική, η πατερική, η *συνοδική δογματική* και η *συνοδική κανονική* Παράδοση είναι *σιαμαία*, μία και η αυτή, ενιαία και αδιάρρηκτη, οι δύο όψεις του αυτού νομίσματος και της ίδιας εσχατολογικής πραγματικότητας. Όσο δε για την έννοια της μαρτυρίας, είναι σημαντικό να διαφανεί, έναντι των ετέρων χριστιανών Ρωμαιοκαθολικών και Προτεσταντών, ότι, για τους μεν πρώτους, οι Κανόνες είναι *εμπειρικά* κείμενα βιβλικής και πατερικής προέλευσης, και καθόλου νομικά κατασκευάσματα, ενώ, για τους δεύτερους, ότι υπάρχει σαφής οργανικός και όμαιμος συσχετισμός *Βιβλικής Παραδόσεως* και *Κανονικής Παραδόσεως*, την οποία (Κανονική Παράδοση) αυτοί απεμπόλησαν Και ενώ αυτές σχετίζονται οργανικά, διαπιστώνεται καταφανής και συλλήβδην απόρριψη από αυτούς πέντε (5) αιώνες τώρα (1517-2017), παρ' όλο που οι Κανόνες της Α' χιλιετίας αποτελούν τελικά *κοινή Εκκλησιακή κληρονομιά*. Στο πλαίσιο της διαπίστωσης αυτής, προσφέρεται ενώπιόν μας μία συνολική εκπροσώπηση των τριών αιώνων της Αποστολικής εποχής με ένα, *ας το αποκαλέσουμε συμβατικά, «Πρωτοκανονικό Εκκλησιακό Σώμα»* εμβρυακής κανονικής μορφής, μόλις τότε γεννώμενο και αναδυόμενο, και με ένα *Corpus Canonum*, ολοκληρωμένο πια, της παρεπόμενης *Συνοδικής Εποχής* (3ος-9ος αι.) στους κόλπους της Κανονικής Παράδοσης της Εκκλησίας.

Στην συνέχεια παρατίθενται συνεπτυγμένα οι διασωθείσες και σημαντικές για την μελέτη και σπουδή των Ιερών Κανόνων *Πρωτοκανονικές πηγές* τής ιστορικά επονομαζόμενης *Αποστολικής Εποχής* (1ος-3ος αι.).

¹⁵³ P. G., τ. 55, στ. 493· πρβλ. τ. 61, στ. 527.

[Δ 32].

2. Ἡ Ἀποστολικὴ Διδαχὴ ἢ Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων
(*Doctrina duodecim Apostolorum*)

- > Χρονολογία: 100-120 μ.Χ.
- > Συγγραφέας: Ἄγνωστος [ἓνας ἐπίσκοπος (:)]
- > Προέλευση: Ἀνατολή (Συρία ἢ Παλαιστίνη)
- > Ἔργο: «*Συλλογὴ [λειτουργικο-κανονικῆ] ἐκκλησιαστικῶν παραγγελμάτων*»
- > Ἡ ἀρχαιότερα πηγὴ πληροφοριῶν περὶ «ἐκκλησιακῶν κανόνων»
- > Διδακτικὸ ἐγχειρίδιο· πραγματεία περὶ τῆς χριστιανικῆς ζωῆς (*μυσταγωγία*)
- > *Διδαχὴ* περὶ «*Δύο Ὁδῶν*»: ὁδὸς ζωῆς (I-IV) καὶ ὁδὸς θανάτου (V)
- > 1883: Πρωτοδημοσίευση ἀπὸ τὸν Φιλόθεο Βρυέννιο (Μητρ. Νικομηδείας)-ΚΠολη
- > Πηγὴ: *ΒΕΠ*, τ. 2, σελ. [209] 215-220.

Ἡ **Ἀποστολικὴ Διδαχὴ** ἢ Διδαχὴ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων, τὸ ἐξαιρετικὸ αὐτὸ βιβλιοπρεπὲς καὶ πρωτοκανονικὸ χριστιανικὸ κείμενο, εἶναι συντακτικὰ πανάρχαιη. Ἀδρομερῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν τοποθετήσῃ μεταξὺ τοῦ 100 καὶ 120 μ.Χ. Γιὰ λεπτομερέστερη χρονολόγησι δὲν διαθέτουμε παρὰ πενιχρὰ τεκμήρια. Εἶναι χρονικὰ τὸ πρῶτο κείμενο μετὰ τὸ κειμενικὸ *Corpus* τῆς Καινῆς Διαθήκης (1ος αἰ. μ.Χ.) καὶ εἶναι καὶ τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Ἰγνατίου ἀρχαιότερη, ἤτοι γραμμένη γύρω στὸ 100, ὅπως προκύπτει, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐξῶθεν ἱστορικὲς μαρτυρίες, καὶ ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ συνάφεια τοῦ κειμένου. Ὅπως ἤδη προαναφέρθηκε, μὲ τὸν υἰοθετηθέντα ἀρχικὸ χαρακτηρισμὸ τῆς *ἀποστολικῆς* ἐννοεῖται ὡς *ὀρθόδοξη*, μὴ αἰρετικὴ, σύμφωνη μὲ τὴν Καινὴ Διαθήκη, καὶ ἀντιδιαστέλλεται προφανῶς ἀπὸ ποικίλες ἄλλες «διδαχῆς» κακοδόξου περιεχομένου. Ἡ Διδαχὴ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων, τὴν ὁποία ἀνακάλυψε στὸ μοναδικὸ διασωθὲν χειρόγραφο 54, τοῦ ἔτους 1056, τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Ἱεροσολύμων ὁ λόγιος Μητροπολίτης Νικομηδείας Φιλόθεος Βρυέννιος καὶ τὴν ἐξέδωκε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1883¹⁵⁴, δὲν εἶναι, ὅπως θεωρεῖται, κείμενο ἀμάρτυρο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἀλλὰ μαρτυρημένο καὶ ἀρχετυπικὸ κείμενο προπλάσματος μεταγενεστέρων ὁμοειδῶν κειμένων τῆς αὐτῆς Ἀποστολικῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ ἐπέκεινά της.

Πράγματι, στα τέλη του 1ου αἰ., του αἰῶνα της Καινῆς Διαθήκης, ὅπου οἱ Χριστιανικὲς Κοινότητες πολλαπλασιάζονται με εκθετικὴ αὐξηση, ζουν καὶ δραστηριοποιούνται με βάση τὴν *γραπτή* καὶ τὴν διασωζόμενη νωπὴ *προφορικὴ* παράδοση τῶν Ευαγγελιστῶν καὶ τῶν ἀρτι κοιμηθέντων Ἀποστόλων. Μπροστὰ στὴν τόσο ραγδαία ἀνάπτυξη τῶν χριστιανικῶν-Εκκλησιακῶν Κοινοτήτων, ἡ προσπάθεια τοὺς νὰ συγκροτηθοῦν ολιστικά καὶ νὰ διοργανωθοῦν πλέον σύμφωνα με *κανόνες* (*δείκτης*) εσχατολογικῆς πορείας καθίστατο στὴν πραγματικότητα επιτακτικὴ. Ἡ **Ἀποστολικὴ Διδαχὴ** ἢ **Διδαχὴ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων**, ἡ ὁποία χρονολογεῖται τότε, στὸ τέλος τοῦ 1ου αἰῶνα (100-120 μ.Χ.) ὡς ἀπόσταγμα τῆς μέχρι τότε ἐκκλησιακῆς ἐμπειρίας, ἀποτελεῖ *μυσταγωγία* καὶ πραγματεύεται τὴν λειτουργικότητα τοῦ Ἐκκλησιακοῦ σώματος με ἐμφαση στὸ Βάπτισμα καὶ τὴν Θ. Ευχαριστία, τα συστατικὰ δηλ. στοιχεῖα οντολογικῆς *ἐνταξῆς* καὶ *λειτουργίας* τοῦ εσχατολογικοῦ Ἐκκλησιακοῦ Σώματος (καθὼς καὶ σε ζητήματα ποὺ ἀφοροῦν στα διακριτὰ χαρίσματα [τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ]). Κυρίαρχο ἀξονικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς *Διδαχῆς* ἀποτελεῖ ἡ οὐσιώδης διδασκαλία περὶ τῶν «*Δύο Ὁδῶν*»: «*ὁδὸς ζωῆς*» (I-IV), τῆς ζωοποιῦ κοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου με τὸν Θεό, καὶ «*ὁδὸς θανάτου*» (V), τῆς

¹⁵⁴ Βλ. *ΒΕΠ*, τ. 2, σελ. 209-220.

μόνιμης ακοινωνιακής κατάστασης του ανθρώπου μακριά από τον Θεό. Το κείμενο αποτελεί έναν από τους πρώτους ιστορικούς μάρτυρες σχετικά με την *λατρευτική* ζωή, την *λατρεία* και το διαμορφωθέν έως τότε *Εκκλησιακό πολίτευμα* της αρχαίας Εκκλησίας, με έκδηλα τα στοιχεία εσχατολογικού προσανατολισμού του Εκκλησιακού Σώματος. Πρόκειται για ένα μοναδικό κείμενο που αποτέλεσε πρωτοκανονική πηγή και το δεύτερο, αμέσως μετά την *Συνοδική Επιστολή-Κανόνα* της Αποστολικής Συνόδου των Ιεροσολύμων, εκμαγείο για την μετέπειτα αναδυόμενη Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας.

Ωστόσο, η σημαντικότητα της Πρωτοκανονικής αυτής πηγής έγκειται και στο γεγονός ότι εισάγει, στο άμεσο μετα-καινοδιαθηκικό τοπίο για ποιμαντικούς και σωτηριολογικούς λόγους, τον *ορισμό* και την οντολογική διάκριση μεταξύ *ακρίβειας* και *οικονομίας*. Στην συνέχεια παρατίθεται συγκριτικά αυτός ο θεμελιώδης πρωταρχικός *ορισμός* (*Αποστολική Διαδαχή-τέλη* 1ου αι.) και η *πρόσληψη* του από την αναδυθείσα στην συνέχεια Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας δια μέσου των αιώνων (*Πηδάλιον-τέλη* 18ου αι.), γεγονός που αποκαλύπτει την διαρκή ισχύ των Ιερών Κανόνων και την αδιάπτωτη ισχύ τους.

Ακρίβεια και Οικονομία

«Πάνυ με λυπεῖ, ὅτι ἐπιλελοίπασι λοιπὸν οἱ τῶν Πατέρων κανόνες,
καὶ πᾶσα **ἀκρίβεια** τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπελήλαται
καὶ φοβοῦμαι μὴ κατὰ μικρὸν τῆς ἀδιαφορίας ταύτης ὀδῶ προΐουσης,
εἰς παντελεῖ σύγχυσιν ἔλθῃ τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα».
(Κανόνας 89/Μέγας Βασίλειος).

«Οὐ γὰρ ὑπὸ τοῦ τῆς ἀνάγκης καιροῦ τῆς **ἀκριβείας** περιγραφείσης,
ὃ τῆς **οἰκονομίας** ὄρος περιορισθήσεται».
«Γιατὶ δὲν θὰ περιοριστεῖ ὁ κανόνας τῆς **οἰκονομίας**,
ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν *περίστασι* τῆς ἀνάγκης [*ἱστορικὴ συνάφεια*] προσδιορίστηκε ἡ **ἀκρίβειά** του».
(Κανόνας 37/Πενθέκτης).

«Ἐξεστι τῶ οἰκονομοῦντι πρὸς τὸ συμφέρον
τῆ ἐκκλησιαστικῆ οἰκονομία συντεμεῖν τὸν χρόνον τῆς ἀκροάσεως [τῆς μετανοίας]».
(Κανόνας 4/Γρηγόριος Νύσσης).

«Εἰς ἓν ἀμφοτέρα μίξαντες πατρικῶς ὁμοῦ καὶ θεοφιλῶς,
ὡς μῆτε τὸ πρᾶον ἔκλυτον, μῆτε στύφον τὸ αὐστηρὸν καταλείψοιμεν».
(Κανόνας 3/Πενθέκτης).

«Προτιμητέο νὰ κατακριθεῖ κάποιος ἀπὸ τὸν Θεὸ ὡς *ἐπεικῆς*,
παρὰ νὰ ἐπαινεθεῖ ὡς *ἀσυμπαθῆς*».
(Φράση ποὺ ἀποδίδεται στὸν [ψευδο-]Ἰωάννη τὸν Νηστευτῆ).

Ἡ διαλεκτικὴ σχέση *ακρίβειας* καὶ *οικονομίας* διαπερνά σύνολη τὴν δισχιλιετὴ πορεία τῆς Κανονικῆς Παράδοσης τῆς Εκκλησίας. Σε ἀντίθεση με ὅ,τι θεωρεῖται παντοῦ καὶ μέχρι σήμερα, ἡ σχέση αὐτὴ εἶναι συμφυῆς με τὸ *εἶναι* τῆς Εκκλησίας καὶ τὴν ἐπιχειρούμενη *πρόσληψη* τοῦ ἀνθρώπου σε εσχατολογικὴ καὶ σωτηριολογικὴ προοπτικὴ. Ἐπισημαίνεται μόνον ὅτι ἡ οἰκονομία δὲν εἶναι ἀκρίβεια, – οὔτε “νόμος” (για νὰ *εφαρμόζεται*) – καὶ οὔτε ἔχει καθολικὴ ισχύ· υιοθετεῖται πάντοτε σε πλαίσιο *προσωπικῆς ποιμαντικῆς* καὶ σε πλαίσιο *σημειολογικό*.

Δ 33.

Ακρίβεια και Οικονομία**(Διαχρονική Κανονική Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας-2 γυλιετίες)****1. Διδαχὴ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων (100-120 μ.Χ.)**

«Εἰ μὲν γὰρ δύνασαι βαστάσαι ὅλον τὸν ζυγὸν τοῦ Κυρίου, τέλειος ἔσῃ· εἰ δ' οὐ δύνασαι, ὃ δύνῃ, τοῦτο ποίει»¹⁵⁵.

«Ἐὰν μπορεῖς νὰ κρατήσεις ὅλον τὸν ζυγὸ τοῦ Κυρίου, *θα εἶσαι τέλειος* (νά ἡ *ἀκρίβεια*), ἐὰν ὅμως δὲν μπορεῖς, αὐτὸ ποὺ μπορεῖς, *αὐτὸ ποὺ δύνασαι νὰ κάνεις, αὐτὸ νὰ κάνεις* (νά καὶ ἡ *οἰκονομία*).

2. Πηδάλιον-Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης (1800)

«Δύο εἶδη κυβερνήσεως καὶ διορθώσεως φυλάττονται εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία.

Τὸ ἓν εἶδος ὀνομάζεται *ἀκρίβεια*, τὸ δὲ ἄλλο ὀνομάζεται *οἰκονομία καὶ συγκατάβασις*, μὲ τὰ ὁποῖα κυβερνοῦσι τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν οἱ τοῦ πνεύματος οἰκονόμοι, πότε μὲν μὲ τὸ ἓνα, πότε δὲ μὲ τὸ ἄλλο»¹⁵⁶.

3. Ἐπιστολὴ-Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος (1706)

«Τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα θεωροῦνται κατὰ δύο τρόπους· κατὰ *ἀκρίβειαν* καὶ κατὰ *οἰκονομίαν*»¹⁵⁷.

[Δ 34]. [Κανονικὴ Συλλογὴ 1η]

**3. Ἡ Ἀποστολικὴ Παράδοσις (Ἀγ. Ἱππόλυτος Ῥώμης)
(*Traditio apostolica*)**

- > Συλλογὴ τριμερῆς [λατινικὴ ἐκδοχὴ τοῦ κειμένου (Collectio tripartita)]
- > «Ἀποστολικὴ Παράδοσις» = Μεταβίβαση τῆς διδασκαλίας τῶν Ἀποστόλων
- > Ἔργο: Λειτουργικο-κανονικὴ πραγματεία· ἐράνισμα ἐκκλησιαστικῶν παραγγελμάτων
- > Χρονολογία: Ἀρχὲς 3ου αἰ. (202 ↔ 218 μ.Χ.)
- > Συγγραφέας: Ἅγιος Ἱππόλυτος Ῥώμης (170-235 μ.Χ.)
- > Προέλευση: Ῥώμη
- > Κείμενο (μεταφράσεις): λατινικὴ (4ος), κοπτικὴ (8ος), ἀραβικὴ (10ος) καὶ αἰθιοπικὴ (13ος)
- > [Ἄτερος τίτλος: «Αἰγυπτιακὸ Ἐκκλησιαστικὸ Διάταγμα (ἢ Διδασκαλία)»]
- > Μὲ αὐτὴν συνδέονται διάφορες μεταγενέστερες πραγματεῖες-συγγραφές καὶ ἀναμνηλαφήσεις τῆς «Ἀποστολικῆς Παραδόσεως»:
 - 1) Οἱ *Κανόνες τοῦ Ἱππολύτου* (Συλλογὴ 38 κανόνων, διηρημένων σὲ 261 ἀριθμοὺς)
 - 336 ↔ 340 μ.Χ., Αἴγυπτος
 - 2) (α) Αἱ *Διαταγαὶ τῶν Ἀποστόλων* [Constitutiones Apostolorum]
 - περὶ τὸ 380, Συρία [ἢ Παλαιστίνη] (BEII, τ. 2, σελ. 5-196)
 - (β) Κεφ. VIII, Ἡ *Ἐπιτομὴ* [«Constitutiones per Hippolytum»]
 - ἀρχὲς 5ου αἰ., Συρία

¹⁵⁵ Βλ. BEII, τ. 2, σελ. 215-220 [ἐδῶ, σελ. 217]· πβ. καν. 10/Τιμοθέου Αλεξ.: «πρὸς ὃ δύναται βαστάσαι».

¹⁵⁶ Πηδάλιον, Ἑρμηνεία στὸν 46ο Ἀποστολικὸ κανόνα, ὑποσημ. 1, σελ. 53, στ. 2.

¹⁵⁷ Ἐπιστολὴ στὸν Βελιγραδίου Μιχαήλ (Μάιος 1706), ἐν Κ. Δεληκάνη, *Πατριαρχικὰ Ἐγγραφα*, Κωνσταντινούπολις 1905, τ. 3, σελ. 648.

- 3) (α) Ἡ *Διαθήκη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ* [Testamentum Domini]
 – 2ο ἡμισυ 5ου αἰ., Συρία (Ἀντιόχεια)
 (β) Ἡ *Ὀκτάτευχος τοῦ Κλήμεντος* [Octateuchus Clementis]
 – 5ος αἰ., Συρία (στὴν συριακὴ) 687, Ἔδεσσα, Ἰάκωβος Ἐδέσσης
 > Πηγή: B. BOTTE, *La Tradition apostolique de Saint Hippolyte (Essai de reconstitution)*, Münster, Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, LQF-Band 39, 1989, 132 σελ. (πβ. S. C. 11 bis).

Μερικά χρόνια αργότερα, ἡ *Ἀποστολικὴ Παράδοση*, που αποδίδεται στον πρεσβύτερο Ἰππόλυτο Ρώμης με χρόνο συγγραφῆς στα τέλη του 2ου-αρχῆς του 3ου αἰ., πραγματεύεται τὴν *λειτουργία των χαρισμάτων*¹⁵⁸ στην Εκκλησιακὴ Κοινότητα και μάλιστα αναδεικνύει, με τρόπο ad hoc και συστηματικό, τα τέσσερα στεγανά συστατικά και υποστατικά *χαρίσματα* τῆς Ἐπισκοπῆς, τῆς Τοπικῆς Εκκλησίας: 1) *ἐπίσκοπος* [πάντοτε σε ενικό αριθμό], 2) *πρεσβύτερος* (-οι), 3) *διάκονος* (-οι) και 4) *λαϊκός* (-οί), που παραμένουν δομικά συστατικά και αναλλοίωτα μέχρι σήμερα. Και τα τέσσερα (4) αὐτὰ χαρίσματα εἶναι ἰσότητα *χριστολογικά* και μεταξύ τους *ισοδύναμα* στην συμμετοχὴ τους στην οντολογικὴ πραγμάτωση τῆς Εκκλησίας¹⁵⁹. Ἡ σχέση των χαρισμάτων μεταξύ τους εἶναι σχέση κοινωνίας και ὄχι ιεραρχικῆς και εξουσιαστικῆς διαβάθμισης.

Δ 35.

**Τα τέσσερα (4) συστατικά χαρίσματα του Εκκλησιακού Σώματος,
 τῆς Ἐπισκοπῆς/Τοπικῆς Εκκλησίας**
 (Ἀποστολικὴ Παράδοσις του Ἰππολύτου Ρώμης-202 μ.Χ.)

1) Ἐπίσκοπος	[← Χριστός (ενικός)]
2) Πρεσβύτερος (-οι)	[← Απόστολοι (πληθυντικός)]
3) Διάκονος (-οι) [ἄνδρες και γυναίκες]	
4) Λαϊκός (-οί) [ἄνδρες και γυναίκες]	

[Δ 36]. [Κανονικὴ Συλλογὴ 2η]
4. Ἡ Διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων
 (*Didascalia Apostolorum*)

- > Χρονολογία: Ἀρχῆς 3ου αἰ. (περὶ τὸ 230 μ.Χ.)
- > Συγγραφέας: Ἄγνωστος [ἓνας ἐπίσκοπος (:)]
- > Προέλευση: Βόρεια Συρία
- > Ἔργο: «*Συλλογὴ ἐκκλησιαστικῶν παραγγελημάτων*»
- > Κείμενο: Λατινικὴ, συριακὴ, ἄραβικὴ, αἰθιοπικὴ και ἄρμενικὴ μετάφραση
- > Ἡ πρώτη γνωστὴ πραγματεία ἐνὸς «*corpus ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου*»
- > Συγγραφή κατ' ἀπομίμησιν τῆς «*Διδαχῆς τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων*»
- > Μία ἐκ τῶν πηγῶν τῶν «*Διαταγῶν τῶν Ἀποστόλων*» ἢ «*Ἀποστολικῶν Διαταγῶν*».

¹⁵⁸ *Χάρισμα* ἐδὴ σημαίνει «δώρο», μία *εσχατολογικὴ υπόσταση* που προσφέρεται ἀπὸ το Ἅγιο Πνεῦμα τὴν στιγμή τῆς προσφορᾶς του ἀπὸ το ἴδιο (πβ. «*Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου*») σε δεδομένο ἐκκλησιακὸ μυστηριακὸ γεγονός (βάπτισμα ἢ χειροτονία).

¹⁵⁹ Ὅπως δομεῖται, χάριν παραδείγματος, ἡ 4μερῆς συμμετοχὴ στην συγκρότηση τῆς Ἱερᾶς Ἐπιστασίας του Ἁγίου Ὄρους με τα τέσσερα τεταρτημόρια τῆς σφραγίδας τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τῆς Ἀθωνικῆς Πολιτείας.

Επίσης, η συγγραφή των γνωστών διασωθέντων έργων *Ποιμήν του Ερμά* και *Διδασκαλία των Αποστόλων* (περίπου το 230) [Δ 36] συγκροτήθηκε ουσιαστικά προς την ίδια κατεύθυνση, δηλ. την ορατή συγκρότηση του Εκκλησιακού Σώματος *εκκλησιο-κανονικά*.

[Δ 37]. **5. Οί Έκκλησιαστικοί κανόνες τῶν «Ἁγίων Ἀποστόλων»**
(*Canones ecclesiastici sanctorum Apostolorum*)

- > Χρονολογία: Τέλη 3ου-ἀρχές 4ου αἰ. (περὶ τὸ 300 μ.Χ.)
- > Συγγραφέας: Ἄγνωστος
- > Προέλευση: (πιθανῶς) Αἴγυπτος [ἢ Συρία]
- > Ἔργο: «*Συλλογὴ ἐκκλησιαστικῶν παραγγελημάτων – καὶ κανόνων*»
- > Κείμενο: Ἑλληνικό· μεταφράσεις: λατινική, συριακή, κοπτική, ἀραβική καὶ αἰθιοπική
- > Συγγραφή κατ' ἀπομίμησιν τῆς «*Διδαχῆς τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων*».

Επί πλέον, στοιχεῖα χρήσιμα γιὰ τὴν κανονικὴ συγκρότηση τοῦ ἀρχέγονου Εκκλησιακού σώματος διαθέτει τὸ διασωθέν ἔργο *Ἐκκλησιαστικοί κανόνες τῶν «Ἁγίων Ἀποστόλων»* [Δ 37].

[Δ 38]. **6. Οἱ «Διαταγαὶ τῶν Ἀποστόλων»**
(*Constitutiones Apostolorum*)

- > Χρονολογία: Περί τὸ 380 μ.Χ.
- > Συγγραφέας: Ἄγνωστος συμπλητῆς
- > Προέλευση: Συρία (Ἀντιόχεια)
- > Ἔργο: *Συλλογὴ ἐκκλησιαστικῶν παραγγελημάτων* (κανονικὸ ἐράνισμα)
- > Πολύμορφο λειτουργικο-κανονικὸ ἔργο· μετάπλασμα προγενεστέρων ἔργων
- > Βασικὸ ἀποκορυφωματικὸ ἔργο ἀπαρτιζόμενον ἀπὸ ψευδο-αποστολικά κείμενα
- > Ἡ Συλλογὴ περιέχει κυρίαρχα ἡμιαρειανικὲς τάσεις
- > Ἐκτενὴς συμπληματικὴ Συλλογὴ ἀπαρτιζόμενη συνολικὰ ἀπὸ 8 βιβλία (I-VIII)
- > Ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (691), καν. 2, κατεδίκασε τὸ ἔργο συλλήβδην
- > Πηγή: *ΒΕΠ*, τ. 2, σελ. 5-196· *S. C.* 320, 329 καὶ 336.

Ἀντίστοιχο λειτουργικο-κανονικὸ ἔργο εἶναι καὶ οἱ *Διαταγαὶ Ἀποστόλων* [Δ 38]. Αὐτές οἱ ἄλλως λεγόμενες *Αποστολικές Διαταγές* [Δ 38], κατανεμημένες σε οκτώ (8) βιβλία ἀποδιδόμενα λανθασμένα στον Κλήμη Ρώμης, ἀντιπροσωπεύουν τὴν πρώτη φαινομενικὴ τάση συστηματοποίησης τῶν ἱερῶν Κανόνων. Θα κριθοῦν, ὠστόσο, ἀργότερα καταδικαστέες ἀπὸ τὴν Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδο τὴν ἐν Τρούλλῳ τὸ 691, με τὸν επίσημο συστηματικὸ κανονιστικὸ καὶ θεμελιώδη γιὰ τὴν Κανονικὴ Παράδοση κανόνα 2, ἀλλὰ θα ἐξαιρεθοῦν ὠστόσο οἱ 85 *Αποστολικοὶ Κανόνες* (Βιβλίον 8, κεφ. 47) οἱ ὁποῖοι στὴν πραγματικότητά ἐνέπνευσαν, ὡς *εκμαγεῖο περιεχομένου καὶ δομῆς*, σύνολη τὴν μεταγενέστερη *κανονοθέσιση* καὶ *κανονογέννηση*.

[Δ 39]. [Κανονική Συλλογή 3η]
7. Οἱ Ἀποστολικοὶ Κανόνες (2ος-3ος αἰ.)

«Τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων,
 τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν,
 τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν Ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεξάμεθα·
 ἅπερ ἀμώτερα τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν·
 καὶ τούτοις οὐδεὶς ἀντερεῖ,
 ὅστις γε κἂν κατὰ μικρὸν γοῦν θεσμῶν ἐκκλησιαστικῶν πεπειράται».
 (Κανόνας 91/Μέγας Βασίλειος).

- > Ad hoc πηγή τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου μὲ τὴν μορφή τῶν *κανόνων*
- > Τὸ κείμενό τους ἀποτελεῖ τὸ Βιβλίον VIII, κεφ. 47, τῶν *Ἀποστολικῶν Διαταγῶν*
- > Συγγραφεύς: Ἄγνωστος συμπληθής
- > Ἔργο: Συλλογὴ *Ἐκκλησιαστικῶν κανόνων*
- > Προέλευση: Συρία
- > Χρονολογία: 2ος-3ος αἰώνας
- > Κείμενο: Ἑλληνικά· μεταφράσεις: λατινικά, συριακά, κοπτικά, ἀραβικά καὶ αἰθιοπικά
- > Οἱ *πρῶτοι κανόνες* τῆς Ἐκκλησίας καρπὸς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ ὄχι Συνόδου
- > Οἱ ~50 πρῶτοι κανόνες μόνον ἐνσωματωμένοι στὸ *Corpus Juris* τῆς Ρ/Κ Ἐκκλησίας
- > Ὑπόσταση: Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (691), 2ος *ἐπικυρωτικὸς* κανόνας
- > Κανόνες: 85
- > Πηγές: (1) ΠΗΔΑΛΙΟΝ τῶν ἀγίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου καὶ ἱερομονάχου Ἀγαπίου Λεονάρδου [Λειψία ¹1800], Ἀθῆναι, ἐκδ. Ἀστήρ, ¹³2003, σελ. 1-117, καὶ Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Βασ. Ρηγόπουλου, ⁶2016, σελ. 1-117.
- (2) ΡΑΛΛΗ Γ.-ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν Κανόνων*, τ. 2, Ἀθῆναι, 1852, σελ. 1-112.
- (3) JOANNOU P.-P., *Discipline générale antique (IVe-IXe siècles). Les Canons des Synodes Particuliers*, édition critique du texte grec, version latine et traduction française, [Pontificia Commissione per la Redazione del Codice di Diritto Canonico Orientale], *Fonti*, fascicolo IX, τ. I, 2, Grottaferrata (Rome), Tipografia Italo-Orientale «S. Nilo», 1962, σελ. 1-53 (τρίγλωσση).
- (4) S. C. 336 (Βιβλίον VIII, κεφ. 47, τῶν *Ἀποστολικῶν Διαταγῶν*, σελ. 274-309).

Οἱ **Ἀποστολικοὶ Κανόνες** εἶναι ἐκ τῶν προῖμωτέρων Κανόνων τοῦ *Corpus Canonum* τῆς Ἐκκλησίας καὶ συνιστοῦσαν αὐτοὶ τότε, καθ' ὅλη τὴν διάρκεια τῆς Ἀποστολικῆς ἐποχῆς (1ος-3ος αἰ., καθὼς καὶ κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ 4ου αἰ.), τὸν ἀποκαλούμενο μονολεκτικὰ **Κανόνα**, τὸν **Πρωτοκάνονα** τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι οἱ λιτώτεροι καὶ ἀρχαιότεροι ὅλων γενικὰ τῶν Ἱερῶν Κανόνων, καὶ ἀποτελοῦν πρωτοκανονικὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα ἀποτυπώνουν καὶ καταγράφουν συστηματικά, δίκην χιονοστιβάδας, τὴν διάσπαρτη *γραπτὴ* (βλ. τὰ παραπάνω προηγηθέντα ἕξι [6] κείμενα) καὶ *προφορικὴ Πρωτοκανονικὴ παράδοση* τοῦ 2ου καὶ 3ου αἰ. Ὡς *Ἀποστολικοὶ Κανόνες* χαρακτηρίστηκαν ἔτσι ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἀσφαλῶς δὲν πρόκειται γιὰ κείμενα *συνταχθέντα* ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Ἀποστόλους τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἀλλὰ κανονικὰ κείμενα γραμμένα ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τῶν Ἀποστόλων καὶ τοὺς γνησίους διαδόχους τους.

Πρόκειται γιὰ τους περίφημους καὶ ολιστικά διαμορφωμένους ογδόντα πέντε (85) **Ἀποστολικούς Κανόνες** [Δ 39], οἱ οποίοι ἀποτελοῦν τὰ κανονικὰ πρωτόλεια καὶ τις κατ' ἐξοχὴν ad hoc Κανονικὲς Πηγές τῆς Κανονικῆς Παράδοσης τῆς Ἐκκλησίας

της εποχής εκείνης, που άρχεται από την Αποστολική Σύνοδο των Ιεροσολύμων (49 μ.Χ.) και απλώνεται σε σύνολη την Αποστολική εποχή (3 πρώτοι αιώνας [49 μ.Χ.-τέλη 3ου αι.]). Τα διασωθέντα κανονικά αυτά κείμενα αποτελούν την αποκορύφωση (και, ας επιτραπεί ο όρος, την ορατή «μύτη του παγόβουνου») στις διασωθείσες προαναφερθείσες – ενδεικτικά και σχετικά διακριτές επτά (7) – *Πρωτοκανονικές πηγές*. Είναι χρήσιμο για την μελέτη και σπουδή των ιερών Κανόνων να ειπωθεί εδώ διευκρινιστικά ότι, υπό την ονομασία «Αποστολικοί Κανόνες», περιλαμβάνεται επίσης πληθώρα γραπτών κειμένων μεταξύ των οποίων βρίσκονται αρχαία απόκρυφα έργα, στα οποία συναντώνται λειτουργικές περιγραφές, οι οποίες, λόγω της αξιοπιστίας των πηγών τους, προσδίδουν στους «κανόνες» αυτούς εγνωσμένο κύρος και αξιοσημείωτη επίδραση. Για παράδειγμα σχετικό με την περίπτωση αυτή, ύπάρχει κείμενο πού παρεισάγει στα βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης τις λεγόμενες «Διαταγές τῶν Ἀποστόλων» (ὁ συμπλητῆς πού τοὺς ἐνέταξε σὲ αὐτές, στὸ τέλος πρόσθεσε καὶ τὸ ἴδιο τὸ βιβλίον τῶν *Διαταγῶν τῶν Ἀποστόλων*), βιβλίον αἰρετικῶν με πολλὰς κακοδοξίαις, καὶ τὶς δύο «Ἐπιστολὲς τοῦ Κλήμεντος Ῥώμης», πού δέχονται ὡς ἀλήθειαι τοὺς ἑλληνικοὺς καὶ τοὺς αἰγυπτιακοὺς εἰδωλολατρικοὺς μύθους τῶν Δαναίδων, τῶν Διρκῶν κ.λπ. Μερικὰ δὲ χειρόγραφα καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου καὶ τῶν ἀρχαίων μεταφράσεων ἀμέσως μετὰ τὸν 85ο ἀποστολικὸν κανόνα ἔχουν «Κανόνες τοῦ Πέτρου» καὶ «Κανόνες τοῦ Παύλου», δῆθεν τῶν Ἀποστόλων. Πρόκειται ἐπίσης γιὰ μεταγενέστερες νόθες ἐμβολές. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους υπῆρξαν ἀναρίθμητες *Συλλογές Κανόνων*, οἱ ὁποῖαι διεκδικούσαν ἰσάξια τὸν τίτλον «ἀποστολικές». Αὐτές ἦταν: οἱ επικυρωμένοι 85 κανονικοὶ ἑλληνικοὶ κανόνες, ἀλλὰ καὶ οἱ 127 κοπτικοὶ-αραβικοὶ «κανόνες», οἱ ελάχιστον ἀποστολικὲς διαταγές, κ.ά. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ κείμενα ἐγκυρώθηκαν ἀπὸ τὴν Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδο τὴν ἐν Τρούλλῳ-691 (καν. 2) μόνον οἱ 85 ἑλληνικοὶ κανόνες, οἱ ὁποῖοι φέρουν σὲ ὅλες τὶς μετέπειτα Κανονικὲς Συλλογές αὐτοδίκαια καὶ ἀποκλειστικὰ τὴν κανονικὴν ἐπωνυμίαν «Αποστολικοὶ Κανόνες» (ἢ, λιγώτερον εὐστοχα, «Κανόνες τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων»), ἀκριβῶς γιὰτὶ συνιστοῦν θεολογικὰ γνήσιο καρπὸ τῆς Αποστολικῆς εποχῆς.

Σχετικὰ δε με τὴν γλῶσσα τόσο τῶν *Αποστολικῶν Κανόνων* ὅσο καὶ γενικὰ τῶν επτά (7) Κανονικῶν Πηγῶν τῆς Αποστολικῆς εποχῆς, ὡς γνωστὸν, οἱ Ἀπόστολοι πρῶτα, οἱ μαθητὲς τοὺς καὶ οἱ διάδοχοί τοὺς σὴν συνέχεια ἔγραψαν ὅλοι σὴν Ἑλληνιστικὴν γλῶσσα τὴν ομιλούμενη ἀπὸ τὸν 3ο αἰ. π.Χ. μέχρι τὸν 3ο αἰ. μ.Χ. σὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον. Οἱ λόγιοι τῆς εποχῆς ἐκείνης περιφρονούσαν τὴν γλῶσσα αὐτὴ ὡς χυδαία, θεωρώντας τὴν ὡς ἐκφυλισμὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλῶσσας, γιὰ αὐτὸ καὶ κανεῖς δὲν ἔγραφε σὲ αὐτὴν τὴν γλῶσσα, προτιμώντας τὴν *λόγια* αττικίζουσα. Σήμερα γνωρίζουμε ὅτι οἱ μόνες πηγές τῆς Ἑλληνιστικῆς γλῶσσας εἶναι ἡ Ἁγία Γραφή, οἱ Αποστολικοὶ Πατέρες καὶ οἱ Αποστολικὲς Κανονικὲς πηγές, καὶ μεταξύ αὐτῶν καὶ οἱ *Αποστολικοὶ Κανόνες*, καθὼς καὶ κάποια παπυρικά σπαράγματα τῆς αὐτῆς εποχῆς.

Οἱ *Αποστολικοὶ Κανόνες* ἀποτελοῦν ἓνα ἰδιαίτερον τμῆμα πρωταρχικῶν Ἱερῶν Κανόνων μέσα στὸ *Corpus Canonum τῆς Ἐκκλησίας* (883). Ἐνῶ τὸ κείμενον καθ' ἑαυτὸ εἶναι εὐκόλον, παρουσιάζει γλωσσικὲς καὶ γραμματικὲς ἰδιαιτερότητες. Ἐπίσης, σὴς ἀρχαῖαι λατινικὲς, κοπτικὲς, αἰθιοπικὲς, καὶ ἀραβικὲς μεταφράσεις τῶν Αποστολικῶν Κανόνων τὸ κείμενό τοὺς παραδίδεται σὲ ποικίλες μορφές με διαφορὲς τόσο πρὸς τὸ ἑλληνικὸν πρῶτοντυπον ὅσο καὶ πρὸς τὶς διάφορες μεταφράσεις μεταξύ τοὺς, ἀκόμη καὶ μεταξύ τῶν χειρογράφων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μεταφράσεως.

Καὶ μία πολὺ χρήσιμη ἐπισήμανση γιὰ τὴν χρονικὴν τοποθέτηση καὶ κατανόηση τῶν Αποστολικῶν Κανόνων. Κανένας ἀποστολικὸς κανόνας δὲν παραπέμπει σὲ οποιοδήποτε ἄλλον – υποτίθεται *προγενέστερον* – κανόνα, ἐνῶ ἅπαντες οἱ λοιποὶ, χρονικὰ *μεταγενέστεροι* αὐτῶν, Κανόνες παραπέμπουν στοὺς Αποστολικούς

Κανόνες με αντιπροσωπευτικότερη πληθωρική περίπτωση τους Κανόνες της Τοπικής Συνόδου της Αντιοχείας (341). Αυτό σημαίνει ότι οι ίδιοι οι Αποστολικοί Κανόνες, σε αντίθεση με όλους τους λοιπούς, δεν γνωρίζουν ετέρους προγενέστερους Κανόνες, με το γεγονός αυτό να δηλώνει επίσης αυταπόδεικτα την χρονική και χρονολογικά αρχική τάξη αυτών των Αποστολικών Κανόνων. Και ακόμη, το γεγονός ότι οι 17 από τους 25 Κανόνες της Τοπικής Συνόδου της Αντιοχείας της Συρίας (341) παραθέτουν αποστολικούς κανόνες (17/25) δεν συνιστά «τυχαίο γεγονός», αλλά αποκαλύπτει τόσο την προγενέστερη από την Σύνοδο αυτή βέβαιη ύπαρξή τους όσο και την γνώση ύπαρξής τους και γραπτή ή/και προφορική κυκλοφορία τους στην περιοχή αυτή, καθώς η προέλευσή τους τοποθετείται ακριβώς στην περιοχή της Μέσης Ανατολής (Συρία).

Θεματική τῶν Ἀποστολικῶν Κανόνων

- 1) Θέματα δογματικά (καν. 46, 47, 49, 50)
- 2) Θέματα ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως (καν. 34, 37)
- 3) Θέματα ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας (καν. 1, 2, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 39, 51, 52, 53, 58, 59, 61, 62, 63, 68, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84)
- 4) Θέματα ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης (καν. 74, 75)
- 5) Θέματα ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας (καν. 38, 40, 41)
- 6) Θέματα θείας λατρείας καὶ λειτουργικῆς (καν. 3, 8, 66, 69, 73)
- 7) Θέματα χριστιανικοῦ βίου (καν. 42, 43, 44, 48, 54, 55, 56, 57, 65, 67, 72)
- 8) Θέματα ἐπικοινωνίας μὲ ἑτεροδόξους καὶ ἑτεροθρήσκους (καν. 45, 64, 70, 71)
- 9) Ψευδεπίγραφα καὶ κανονικὰ βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς (καν. 60, 85)
- 10) Ἑορτασμὸς τοῦ Πάσχα (καν. 7).

Μετά τους Αποστολικούς Κανόνες ακολουθούν κανόνες που προήλθαν από τις Οικουμενικές και τις Τοπικές Συνόδους, οι οποίοι, για να διακρίνονται μεθοδολογικά, αποκαλούνται ομοειδῶς **Κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων** (4ος-9ος αι.) και **Κανόνες των Τοπικών Συνόδων** (3ος-9ος αι.) – και με μία ολιστική μονολεκτική διατύπωση «Κανόνες των Συνόδων» –, ενώ η Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος (691), με τον επίσημο συνοπτικό κανονιστικό της κανόνα 2, ανέδειξε μέσα από τα κείμενα των Πατέρων (3ος-5ος αι.) τους **Πατερικούς Κανόνες**, συμπληρώνοντας έτσι τα τέσσερα είδη Κανόνων που έχουν κοινότροπα όλες οι Κανονικές Συλλογές και που φέρει στους κόλπους της η Εκκλησία: α) Αποστολικοί Κανόνες, β) Κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων, γ) Κανόνες των Τοπικών Συνόδων και δ) Πατερικοί Κανόνες, ἅπαντες αναδυθέντες συνοδικά σε σύνολη την Α΄ χιλιετία (1ος-9ος αι.). Για λόγους καθαρά πρακτικούς και διευκόλυνσης της σπουδῆς τους, θα ακολουθηθεῖ αυτή ακριβῶς η παρακάτω διάταξη μελέτης τους.

Δ 40.

Ομοειδής και Ιεραρχική τάξη των Ιερών Κανόνων και κατά είδος

- 1) Οι Αποστολικοί Κανόνες (2ος-3ος αι.)
- 2) Οι ιεροί Κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων (4ος-9ος αι.)
- 3) Οι ιεροί Κανόνες των Τοπικών Συνόδων (3ος-9ος αι.)
- 4) Οι Πατερικοί Κανόνες (3ος-5ος αι.)

Επίμετρο

«Σε αυτόν τον κόσμο, όσοι αγαπούνε, τρώνε βρόμικο ψωμί»...
(Λαϊκό άσμα).

«Στην Εκκλησία, η αγάπη δεν είναι δεδομένο...
είναι *(κατα)ζητούμενο* (desideratum)!...

«Διώκετε τὴν ἀγάπην».
(Α΄ Κορ. 14, 1).

«Ἡμεῖς αἰεὶ ὄντες τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης *ἐρασταί*».
(Πράξις Β΄ της Τοπικῆς ἢ Η΄ Οικουμενικῆς Συνόδου της εν Αγία Σοφία (879-880),
αμέσως μετά την ανάγνωση της Επιστολῆς του Πάπα Ιωάννη του Η΄ (872-882)
προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Φώτιο (†886)).

Όπως προαναφέρθηκε εκτενώς και τώρα συνοπτικώς ειπεῖν, ο ὅρος *κανόνας*, με την ανακαινιστική ἔννοια του Αποστόλου Παύλου, ἔχει γίνει αναπόσπαστο και οντολογικό κομμάτι της Εκκλησιακῆς ζωῆς. Η ἀπαρχή της θέσπισης των ιερῶν Κανόνων εντοπίζεται στις Πράξεις των Αποστόλων, ὅπου μέσα στις πρώτες δράσεις της νεοσυσταθείσας χριστιανικῆς Κοινότητος ἦταν η σύγκληση της Αποστολικῆς Συνόδου το 49 μ.Χ. (ἡ πρώτη σύνοδος ιστορικῶς της Εκκλησίας) και η ἔκδοση της *Συνοδικῆς Επιστολῆς* που αποτελοῦσε πρόδρομο και τύπο του κανόνα. Στην συνέχεια της Ἱστορίας της Εκκλησίας αναδύεται η σύνταξη ιερῶν κανόνων ἀπὸ ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας [Αποστολικοὶ (2ος-3ος αἰ.) και Πατερικοὶ (3ος-5ος αἰ.) ιεροὶ Κανόνες] και ἀπὸ Συνόδου [Κανόνες Οικουμενικῶν Συνόδων (4ος-9ος αἰ.) και Τοπικῶν Συνόδων (3ος-9ος αἰ.)]. Να σημειωθεῖ ὅτι ἅπαντες οἱ Κανόνες που δεν ἔχουν ἐκδοθεῖ ἀπὸ Σύνοδο, για να θεωροῦνται ἔγκυροι και ἀποδεκτοὶ ἀπὸ την Εκκλησία, ἔχουν επικυρωθεῖ ἐπίσημα *συνοδικά*, ἀπὸ Οικουμενική Σύνοδο, *τον μόνο και αποκλειστικό κανονοθέτη (κανονοθετικό μη θεσμικό ὄργανο) της Εκκλησίας*, που ἀποφαίνεται για την ἐγκυρότητα και κανονικότητα των επικυρωμένων ιερῶν Κανόνων, κάτι που ἐπισυνέβη το πρώτον με την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο το 691 μ.Χ. Τον 4ο αἰῶνα, και ἐνῶ εἶχε καθιερωθεῖ ο ὅρος «Κανών» στις τάξεις της Εκκλησίας για το σύνολο των μέχρι τότε προεκδοθέντων ιερῶν Κανόνων, ἐμφανίζεται και καθιερώνεται ἐπίσης ο ὅρος «Κανονική Οικονομία» (καν. 1/Γρηγόριος Νύσσης), ο οποίος δηλώνει το ενιαῖο σῶμα των ιερῶν Κανόνων. Ἀπὸ ἐκεῖ πηγάζει και η διατύπωση «*κανονικός* ιερὸς κανόνας» σημαίνοντας ἕναν κανόνα που ἀνήκει στο *Ενιαῖο Σῶμα των Ιερῶν Κανόνων* (Corpus Canonum), σε ἀντίθεση με ἕναν κανόνα νόθο και ψευδεπίγραφο (εἴτε της Α΄ εἴτε της Β΄ χιλιετίας), που θεωρεῖται *αντικανονικός*, καθώς δεν συμπεριλαμβάνεται στον *Κανόνα* οὔτε ἀποτελεῖ μέρος της του *Κανονικοῦ Corpus της Εκκλησίας*.

III. Κανονικές Συλλογές και Νομοκάνονες: Έμφάνιση και εξέλιξη τῶν Συλλογῶν και τὸ *Corpus Canonum* τῆς Ἐκκλησίας (1ος αἰ.-883)

Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ἦλθαν γιὰ νὰ τμήσουν τὸν ἀέναο καὶ ἀτέρμονα κύκλο, νὰ ὀρίσουν μία *στιγμὴ ἀφετηρίας* (= *Βάπτισμα*) καὶ νὰ εὐθυτενίσουν, ὡς *κανόνες* (= *χάρακες*), τὴν καμπύλη γραμμὴ πρὸς τὴν *Βασιλεία*.

«Τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, εἴ τις ἰδεῖν δυνηθεῖ..., οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὸ μόνον τὸ Κυριακὸν ὄψεται Σῶμα». (Ἅγιος Νικόλαος Καβάσιλας).

[Δ 41]. ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΑΝΟΝΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ (1η χιλιετία)

A. ΑΠΩΛΕΣΘΕΙΣΕΣ ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ

- 1) Συλλογὴ τῶν Ἀποστολικῶν κανόνων (πρὸ τοῦ 341)
- 2) Συλλογὴ *Συνοδικῶν* κανόνων (5ος αἰ.)
- 3) Κανονικὴ Συλλογὴ τῶν «Ἁγίων δέκα Συνόδων» ([1ο ἡμ.] 6ος αἰ.)
- 4) Κανονικὴ Συλλογὴ «εἰς τίτλους ἐξήκοντα» (περὶ τὸ 535)

B. ΔΙΑΣΩΘΕΙΣΕΣ ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ

- 1) Συναγωγὴ Κανόνων ἐκκλησιαστικῶν εἰς 50 τίτλους, Ἰω. Σχολαστικοῦ (6ος αἰ. [555])
- 2) Συλλογὴ τῶν 87 Κεφαλαίων, Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ (6ος αἰ.)
- 3) Σύνταγμα εἰς 14 τίτλους ([2ο ἡμ.] 16ος αἰ. καὶ 2883).

A. ΑΠΩΛΕΣΘΕΙΣΕΣ ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τον παραπάνω Πίνακα, αὐτές εἶναι αντιπροσωπευτικὰ τέσσερις (4) με σπάνιο ερευνητικὸ ενδιαφέρον, καθὼς συνιστοῦν *κανονικὰ πρωτόλεια* στὴν πρωταρχικὴ δημιουργία καὶ τὴν συγκρότηση τῶν αμιγῶν Κανονικῶν Συλλογῶν. Για περαιτέρω ἔρευνα, μελέτη καὶ σπουδὴ, μπορεῖ ὁ κάθε ενδιαφερόμενος μελετητὴς νὰ απευθυνθεῖ στο μοναδικὸ στο εἶδος τοῦ ἔργο τοῦ Μητροπολίτου Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας Παύλου Μενεβίσογλου, *Ἱστορικὴ εἰσαγωγή εἰς τοὺς Κανόνες τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Στοκχόλμη, ἐκδ. Ἱερὰ Μητρόπολις Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας, 1990, σελ. 21-39, ὅπου υπάρχουν στέρεες πληροφοριακές βάσεις σχετικά με τὴς Συλλογές αὐτές. Ὡστόσο, ἡ μελέτη αὐτὴ ξεφεύγει ἀπὸ το πλαίσιο τοῦ ἀνά χεῖρας *Κανονικοῦ Εγχειριδίου*.

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο, σε σχέση με τις προαναφερθείσες απωλεσθείσες Κανονικές Συλλογές, να αναφερθεί ότι η μέθοδος του παρόντος Εγχειριδίου ακολουθεί μία από τις τρεις μεθόδους κατάταξης και έκδοσης των Ιερών Κανόνων της εποχής της *κανονοθεσίας* και της *κανονολογίας* που έπεται – και προτείνεται αυτή από τούδε και στο εξής να υιοθετείται στο μέλλον. Υπενθυμίζεται ότι, δια μέσου των αιώνων, από την στιγμή που άρχισε να επικρατεί η *λογική των Κανονικών Συλλογών* ή των *Νομοκανόνων*, οι Ιεροί Κανόνες γνώρισαν με σειρά ιστορικής εμφάνισης τρεις τρόπους κατάταξής τους:

- α) τον *χρονολογικό-εξελικτικό*, «έν τῇ χρονικῇ τάξει» των Συνόδων,
- β) τον *συστηματικό-επαγωγικό* [*κωδικοποιητικό*, ποικίλων εκδοτικών εκδοχών και μη οριστικοποιημένο μέχρι σήμερα και τον ολιγότερο διαδεδομένο]¹⁶⁰, και
- γ) τον *ιεραρχικό*, *κατά τάξη αυθεντίας*.

Το ανά χείρας Εγχειρίδιο υιοθετεί ανεπιφύλακτα τον πρώτο, τον *χρονολογικό τρόπο*, ο οποίος είναι και ο πρωταρχικός, ο αρχετυπικός και κυρίαρχος της Α΄ εκκλησιαστικής χιλιετίας, παρά το γεγονός ότι σε σύνολη την Β΄ χριστιανική ομολογιακή χιλιετία, υπό την επίδραση νομικών αντιλήψεων και δυτικών επιδράσεων που κυριάρχησαν κυρίως και πρωτίστως στην Δύση, υιοθετείται καθ' ἑλξιν και κατ' απομίμησιν ο *ιεραρχικός-ομοειδής*. Και αυτό, όχι μόνον διότι αυτός είναι ο πρωτογενής αρχικός και ο αρχαιότερος τρόπος, αλλά κυρίως διότι διευκολύνει διδακτικά και παιδαγωγικά την προσέγγισή τους, πέρα από το γεγονός ότι δίδει αβίαστα μία ολοκληρωμένη εικόνα της εσχατολογικής πορείας της Εκκλησίας μέσα στην Ιστορία, των οραματισμών της και του τρόπου επίλυσης των ανακυπτουσών και αναδυομένων αναγκών της, όπως αναλύθηκε εκτενώς σε προηγούμενο κεφάλαιο. Πάντως, ο *χρονολογικός-εξελικτικός* τρόπος κατάταξης χαρακτηρίζει τις ως άνω πρώτες συγκροτηθείσες *Κανονικές Συλλογές* συνοδικών κανόνων, που εμφανίστηκαν στο ιστορικό προσκήνιο για πρώτη φορά στις αρχές του 5ου αιώνα, όπως για παράδειγμα εμφανίζεται στον ανωτέρω Πίνακα (Δ 41) και είναι **(1η)** η Κανονική Συλλογή η επονομαζόμενη «Βίβλος»¹⁶¹ (ο πρώτος ιστορικά πυρήνας του *Corpus Canonum*)¹⁶², **(2η)** η Κανονική Συλλογή των «Αγίων δέκα Συνόδων» (μετά το 451), Οικουμενικών και Τοπικών, κατά χρονολογική σειρά κατάταξης των Ιερών Κανόνων, με μόνη εξαίρεση την Α΄ Οικουμενική Σύνοδο που τίθεται πρώτη (Α΄ Νικαίας-325, Αγκύρας-314, Νεοκαισαρείας-319, Γάγγρας-340, Αντιοχείας-341, Λαοδικείας-380, Β΄ Κωνσταντινουπόλεως-381, Γ΄ Εφέσου-341, Δ΄ Χαλκηδόνος-451 και Σαρδικής-343 [με ελληνικό και λατινικό κείμενο])¹⁶³, και **(3η)** η Κανονική Συλλογή «εις τίτλους ἑξήκοντα» (534/535) και αυτή με χρονολογική σειρά κατάταξης των Ιερών Κανόνων (Αποστολικοί Κανόνες, Α΄ Νικαίας-325, Αγκύρας-314, Νεοκαισαρείας-319, Σαρδικής-343, Γάγγρας-340, Αντιοχείας-341, Λαοδικείας-380, Β΄

¹⁶⁰ Η πρώτη (μάλλον) συστηματική Κανονική Συλλογή *καθ' ὕλην* ήταν η Κανονική Συλλογή «εις τίτλους ἑξήκοντα» (550-565) [555].

¹⁶¹ Τέτοιας μορφής συγκροτημένο κανονικό χειρόγραφο ήταν προφανώς η αποκαλούμενη αργότερα «*Ἱερὰ Βίβλος*» των Ιερών Κανόνων, η οποία «ἐφυλάσσετο ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ εὐαγοῦς Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως» (βλ. *Mansi*, τ. 12, στ. 1019). Είναι ο όρος που υιοθετεί και ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης, όταν λέγει: «Αὕτη ἡ *Βίβλος* [τῶν Ἱερῶν Κανόνων] εἶναι ἡ μετὰ τὰς ἀγίας Γραφὰς ἁγία Γραφή, ἡ μετὰ τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην Διαθήκη» (*Πηδάλιον*, «Προλεγόμενα», σελ. λστ').

¹⁶² Βλ. Παύλου ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ, Μητρ. Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας, *Ἱστορικὴ εἰσαγωγή εἰς τοὺς Κανόνας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Στοκχόλμη, Ἰ. Μητρόπολις Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας, 1990, σελ. 21-31.

¹⁶³ Βλ. Παύλου ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ, Μητρ. Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας, *Ἱστορικὴ εἰσαγωγή...*, ὅπ. π., σελ. 31-32.

Κωνσταντινουπόλεως-381, Γ΄ Εφέσου-341, Δ΄ Χαλκηδόνος-451)¹⁶⁴, καθώς και άλλες *Κανονικές Συλλογές* συνοδικών κανόνων που έπονται μέχρι την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο (691)¹⁶⁵ και την αναφορά του Μιχαήλ Ψελλού στο έμμετρο πονημάτιό του «Σύνοψις τοῦ Νομοκανόνου» (11ος αι.)¹⁶⁶.

Όπως συνάγεται από τις μαρτυρίες τις αφορώσες στις *Απωλεσθείσες Κανονικές Συλλογές*, καθώς και από τις *Διασωθείσες Κανονικές Συλλογές* που θα εξετασθούν παρακάτω, η αυστηρή χρονολογική-εξελικτική σειρά ταξίθετης και παρουσίας των Κανόνων, που υιοθετήθηκε κατά βάση σε σύνολη την Α΄ εκκλησιακή χιλιετία και υιοθετείται από το παρόν Εγχειρίδιο, αναδεικνύει εμφανώς ποιά ζητήματα ανέκυπταν αλληλοδιαδοχικά, τα οποία εκαλείτο το Εκκλησιακό Σώμα να αντιμετωπίσει εκασταχού και σε εκάστοτε δεδομένη στιγμή, καθώς και τις δεδομένες εν χρόνῳ θεματικές τους. Η παρούσα επιλογή χρονολογικής κατάταξης των Κανόνων συνιστά ταυτόχρονα και πρόκληση που θα αντιμετωπίσουν και οι επερχόμενες γενεές, προκειμένου να επανενεργοποιηθεί η κανονική πρακτική των περισσότερων *Κανονικών Συλλογών* (*Απωλεσθεισών και Διασωθεισών*) σύνολης της Α΄ χιλιετίας, σύμφωνα με την οποία, εφεξής, οι εκδοθησόμενοι Ιεροί Κανόνες θα διαρθρώνονται στην διάταξή τους με αυστηρή χρονολογική-εξελικτική και όχι με ιεραρχική σειρά, η οποία επικράτησε και κυριαρχεί από θεσοκεντρική και θεσομονιστική εμφιλοχώρηση στις εκδόσεις της Β΄ χριστιανικής χιλιετίας. Τοιουτοτρόπως, η *ιστορική* ανάγνωση των Κανόνων θα βρίσκεται σε αέναη ροή προοπτικής και θα καθίσταται ως εκ τούτου τέρπουσα, διδακτική, αβίαστα κατανοητή, ωσάν να επρόκειτο για ένα ...«δίγημα των κανονικών πτυχών και θεματικών».

B. ΟΙ ΔΙΑΣΩΘΕΙΣΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ

«Τοὺς γὰρ τῶν προγεγενημένων ἱερῶν καὶ ἁγίων ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν Τοπικῶν, τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ δηλονότι συγκεκριμένων (ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Ἀποστόλων μέχρι τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐβασίλευσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει Βασίλειος ὁ Πορφυρογένητος), **θεσμοὺς καὶ κανόνας**, ὡς αὐτὰ τὰ ἅγια εὐαγγέλια δεχόμεθα, κατὰ τὸν β΄ τῆς Στ΄ ἁγίας καὶ Οἰκουμενικῆς Συνόδου κανόνα, καὶ τὴν γ΄ διάταξιν τοῦ β΄ τίτλου τῶν Νεαρῶν, ἐν ἧ εὕρισκομεν, ὅτι δεῖ τοὺς κανόνας τῶν ἑπτὰ Συνόδων καὶ τὰ Δόγματα κρατεῖν ὡς τὰς θείας Γραφάς [...]. Δῆλον δὲ καὶ διατὶ τοὺς τῶν Ἱερῶν Συνόδων κανόνας ὡς τὰς θείας Γραφάς, ὅτι θεοφόρων ἀνδρῶν θεσμοὶ εἰσιν, οὓς ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς καὶ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Προφήτας, οὕτω καὶ τοὺς διδασκάλους, καθὼς ὁ θεῖος Ἀπόστολος διδάσκει (Α΄ Κορ. 12, 28), οἱ καὶ θεῖῳ Πνεύματι ἐμπνευσθέντες ἐθέσπισαν τοὺς τοιοῦτους Κανόνας, ἵν' ἔχωμεν αὐτοὺς ὡς λύχνους φαίνοντας ἐν ἀύχμηρῷ τόπῳ (Β΄ Πέτρ. 1, 19), καθὰ καὶ τὰς θείας Γραφάς. Τὸ γὰρ διὰ τῶν Ἀποστόλων, ὡς προεῖρηται, λαλήσαν Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τῶν θεοφόρων Πατέρων λελάληκε, καὶ οὐχ ἕτερον». (*Ἀποκρίσεις τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τοὺς Ἀγγλικανοὺς ἀνωμότους* [1716/25], ἐν Ἰω. Καρμίρη, *Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. Β΄, Graz ²1968, σελ. 808/[888]).

¹⁶⁴ Βλ. Παύλου ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ, Μητρ. Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας, *Ἱστορική εἰσαγωγή...*, ὅπ. π., σελ. 38-39.

¹⁶⁵ Βλ. καν. 2/Πενθέκτης.

¹⁶⁶ Βλ. ἐν *P. G.*, τ. 122, στ. 920C-921B.

[Δ 42].

1. ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΚΑΝΟΝΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΕΙΣ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑ ΤΙΤΛΟΥΣ
(Collectio Canonum in 50 [L] titulis distributa)
ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ (6ος αἰ. [555])

- > Γεννήθηκε στην Αντιόχεια (ἀναφέρεται καὶ ὡς *Ἰωάννης ὁ Ἀντιοχεύς*)
- > Ἰωάννης ὁ *Σχολαστικός* (= δικηγόρος): Ἀποκρισάριος τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας
- > Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (565-577)
- > Ἡ πρώτη Συλλογὴ ποὺ περιλαμβάνει *κανόνες τῶν Πατέρων*
- > Συστηματικὴ κανονικὴ Συλλογὴ (παράθεση κανόνων καθ' ὕλην)
- > Συμπλήρωση καὶ ἐπεξεργασία τῆς Κανονικῆς Συλλογῆς «εἰς 60 τίτλους»
- > Διαιρεῖται εἰς 50 τίτλους (κατὰ τὸ παράδειγμα πιθανῶς τοῦ *Πανδέκτη*)
- > Περιλαμβάνει: 1) Τοὺς 85 Ἀποστολικοὺς κανόνες
 2) Τοὺς κανόνες τῶν 10 Συνόδων («κατὰ τὴν τάξιν»)
 3) 68 κανόνες τοῦ Μ. Βασιλείου [οἱ 17-85]
- > Ἡ Κανονικὴ αὐτὴ Συλλογὴ – εἶναι ἢ πρώτη ποὺ – διασώθηκε:
 VOELLUS-JUSTELLUS, *Bibliotheca juris canonici veteris*, τ. 2, Παρίσι 1661, σελ. 499-602 (1η ἔκδοση).
 J. B. PITRA, *Juris ecclesiastici graecorum historia et monumenta* τ. 2, Ρώμη 1868, σελ. 375-385 (συμπληρωμένη ἔκδοση).
 VI. BENECHVITCH, *Ioannis Scholastici Synagoga L titulorum*, Μόναχο 1937 (κριτικὴ ἔκδοση).

[Δ 43].

2. ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΩΝ 87 ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ
(Collectio 87 [LXXXVII] capitulorum)
ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ (6ος αἰ.)

- > Εἶναι μιὰ δεύτερη κανονικὴ του συλλογὴ
- > Εἶναι γνωστὴ ὡς «Συλλογὴ τῶν 87 Κεφαλαίων»
- > Περιλαμβάνει τὶς ἐκκλησιαστικὲς διατάξεις ἐκ τῶν *Νεαρῶν* τοῦ Ἰουστινιανοῦ (535↔565)
 G. E. HEIMBACH, *Ἀνέκδοτα*, τ. 2, Λειψία 1840, σελ. 202-234 (1η ἔκδ.).
 J. MORTREUIL, *Histoire du Droit byzantin*, τ. 1, Παρίσι 1843, σελ. 203-211.

[Δ 44].

3.-α. ΣΥΝΤΑΓΜΑ [ΝΟΜΟΚΑΝΩΝ] ΣΕ ΔΕΚΑΤΕΣΣΕΡΙΣ ΤΙΤΛΟΥΣ
(SYNTAGMA [Nomocanon] 14 [XIV] capitulorum)
(6ος αἰ.: 1η ἔκδοση)

- > Φάσεις διαμόρφωσης: 1) [2ο ἡμ.] 6ος αἰ.: Σύνταξη τοῦ *Συντάγματος*
 2) [1ο ἡμ.] 7ος αἰ.: Μετατροπὴ του σὲ *Νομοκάνονα*
 3) 883 : 2η ἔκδοση (Μέγας Φώτιος)
- > Ἡ 1η ἔκδοση τοῦ «*Συντάγματος*» (= συλλογὴ κανόνων) δὲν διεσώθη
- > Ὁ χρόνος σύνταξίς του προσδιορίζεται κατὰ προσέγγιση:
 - συγγράφεται μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Ἰωάννου Σχολαστικοῦ (577)
 - ὁπωσδήποτε πρὶν ἀπὸ τὴν Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδο (691)
- > Συντάχθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη
- > Ὁ συντάκτης παραμένει ἄγνωστος

- > Αποτελεῖτο ἀπὸ 3 μέρη:
 - 1^ο) Συστηματικῆ-θεματικῆ (καθ' ὕλην) κατάταξη τῶν Κανόνων
 - 2^ο) Τὰ κείμενα τῶν Ἱερῶν Κανόνων (in extenso)
 - 3^ο) Συναφεῖς διατάξεις προερχόμενες ἐκ τῆς «πολιτικῆς νομοθεσίας»

Ἀνάλυση Μερῶν

1ο Μέρος

- > Διαιρεῖτο σὲ 14 τίτλους (= 14 θεματικὲς ἐνότητες) καὶ κάθε τίτλος σὲ κεφάλαια (συνολικὰ 238 κεφάλαια) μὲ ἴδιες ἐπιγραφές
- > Σὲ κάθε κεφάλαιο σημειώνονται οἱ σχετικοὶ κανόνες ἐν εἴδει παραπομπῶν (ἢ «προσηγορία» κάθε κανόνα καὶ ὁ «ἀριθμὸς» τοῦ κανόνα)
- > Εἶδος συστηματικοῦ εὔρετηρίου καὶ καθ' ὕλην κατάταξη κανόνων τοῦ 2ου μέρους

2ο Μέρος

- > Περιελάμβανε τὸ πλῆρες κείμενο (in extenso) τῶν Ἱερῶν Κανόνων
- > Ἦτοι: 1) Τοὺς 85 Ἀποστολικοὺς κανόνες
 - 2) Τοὺς κανόνες τῶν 10 Συνόδων («κατὰ τὴν τάξιν»)
 - 3) Τοὺς κανόνες Τοπικῶν Συνόδων ΚΠόλεως (394) & Καρθαγένης (419)
 - 4) Τοὺς Πατερικοὺς κανόνες

3ο Μέρος

- > Συγκέντρωση καὶ καθ' ὕλην κατάταξη διατάξεων ἐκ τῆς «πολιτικῆς νομοθεσίας», οἱ ὁποῖες ρυθμίζουν ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα
- > Τὸ 3ο μέρος διεσώθη αὐτοτελῶς
- > Ταυτίζεται μὲ τὴν Συλλογὴ διατάξεων τῆς «πολιτικῆς νομοθεσίας» ἐπὶ θεμάτων ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου:
- > «Συλλογὴ ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων» (Collectio constitutionum ecclesiasticarum) ἢ «Συλλογὴ τριμερῆς» (Collectio tripartita)
 - ↓→ ἐκ τριῶν βιβλίων (ἢ μερῶν): 1ο) Ἰουστινιάνειος Κῶδιξ
 - 2ο) Πανδέκτης καὶ Εἰσηγήσεις
 - 3ο) Νεαρὲς Ἰουστινιανοῦ
- > [1ο ἡμ.] 7ος αἰ.: Μετατροπὴ του σὲ *Νομοκάνονα** (= συλλογὴ νόμων + κανόνων)
- > Ἐκτοτε ἀποτελεῖται ἀπὸ 2 μέρη:
 - 1^ο) (Συστηματικὸ) ἀπὸ 14 τίτλους καὶ 238 (239) κεφάλαια:
 - α) Μνεῖα τῶν σχετικῶν κανόνων
 - β) Μνεῖα τῶν σχετικῶν διατάξεων τῆς «πολιτικῆς νομοθεσίας» (τὰ *νόμιμα*)
 - 2^ο) Τὸ πλῆρες κείμενο τῶν Ἱερῶν Κανόνων (in extenso)

3.-β. ΣΥΝΤΑΓΜΑ [ΝΟΜΟΚΑΝΟΝΑΣ] ΣΕ ΔΕΚΑΤΕΣΣΕΡΙΣ ΤΙΤΛΟΥΣ (883: 2η ἔκδοση)

- > 883: Ἡ 2η ἔκδοση τοῦ «Συντάγματος» ἢ «Νομοκάνονος εἰς 14 τίτλους»
- > Ὁ συντάκτης του εἶναι ὁ ΚΠόλεως Φώτιος ὁ Μέγας (858-867 καὶ 877-886)
- > Περιελάμβανε τὸ πλῆρες κείμενο τῶν Ἱερῶν Κανόνων (in extenso)
- > Ἦτοι: 1) Ὅλους τοὺς κανόνες τῆς 1ης ἐκδόσεως τοῦ «Συντάγματος» καὶ
 - 2) α) τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς ἐν Τρούλλῳ (691)
 - β) τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (787)
 - γ) τῆς Πρωτοδευτέρας [Τοπικῆς] Συνόδου (861)
 - δ) τῆς ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ [Τοπικῆς ἢ Η' Οἰκουμενικῆς] Συνόδου (879/880).

Η γέννηση του “Κανονικού Δικαίου”, όπως αυτό εμφανίζεται μετά την *Διακοπή Κοινωνίας* (1054) των Εκκλησιών, μπορεί στην πραγματικότητα να τοποθετηθεί τον 2ο ή τον 3ο αιώνα, και κυρίως μετά την μεταστροφή του Μεγάλου Κωνσταντίνου (4ος αι.), καθώς η περίοδος αυτή μιας ολόκληρης χιλιετίας (2ος-11ος αι.) σημαδεύεται από μία πλειάδα Συνόδων της Εκκλησίας, Οικουμενικών και Τοπικών. Πληρέστερες επιστημονικές προσπάθειες για την κατάρτιση Συλλογών των Ιερών Κανόνων εμφανίζονται τον 6ο αιώνα. Στις αρχές του ανάγεται η λεγόμενη «*Κανονική Σύνοψις*», η οποία αποδίδεται στον Στέφανο τον Εφέσιο, όπως και η Συλλογή Ιερών Κανόνων που μνημονεύεται από τον Ιωάννη Σχολαστικό, τον μετέπειτα (566-578) πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, ο οποίος, επίσης, κατά τα μέσα του ίδιου αιώνα συνέταξε συστηματική κανονική συλλογή. Όμως, παράλληλα με αυτήν την *κανονογέννηση*, στους ιερούς κανόνες τους Αποστολικούς, των Συνόδων και τους Πατερικούς, ως κείμενα εκκλησιαστικών διατάξεων και κανονιστικών κειμένων εν γένει, προστίθενται, για **την Δύση**, πριν και μετά το 1054, και τα ποντιφικά διατάγματα και οι παπικές βούλες: πρόκειται για επιστολές, οι οποίες συντάσσονταν από τον εκάστοτε Πατριάρχη και Πάπα Ρώμης σε απάντηση μίας κανονικής απορίας, μεταξύ των άλλων, πάνω σε ένα συγκεκριμένο σημείο αναφορικά με ζητήματα κυρίως εκκλησιαστικής τάξεως και πειθαρχίας. Η αρχαιότερη βούλα που μάς είναι γνωστή, απευθυνόμενη προς τους Γαλάτες, φέρεται υπό την επωνυμία του πάπα Δάμασσο (366-384) ή του Σιρίκιου (384-399). Αυτήν την εποχή, το Ρωμαϊκό Δίκαιο, το οποίο ως πολιτειακό Δίκαιο κυριαρχεί και παραμένει αξιόπεραστο μέχρι σήμερα, αποτελεί την υποδειγματική μορφή δικαίου και τον μόνιμο τροφοδότη του Δικαίου της Δυτικής Εκκλησίας από τότε μέχρι σήμερα, όπως για παράδειγμα σε επίπεδο θεολογικών θέσεων, διαδικασιών, μορφών ή έννομων αγαθών. Αυτό επηρέασε και την νοοτροπία της Ανατολής σε τέτοιο σημείο, ώστε σήμερα δεν γίνεται η απαιτούμενη σαφής διάκριση μεταξύ των πραγματικών Ιερών Κανόνων και των ποικίλων εκκλησιαστικών Διατάξεων, Καταστατικών Χαρτών και Κανονισμών, οι οποίοι συχνάκις έρχονται σε ευθεία αντίθεση με αυτούς τους ίδιους τους Ιερούς Κανόνες και την δισχιλιετή Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας.

Εν τούτοις, οι κανονολόγοι του Μεσαίωνα κατόρθωσαν προοδευτικά μέσα από εκτεταμένη και πολυετή εργασία σταχυολόγησης των πηγών (εντάλματα Συνόδων, διατάγματα παπών) να καταρτίσουν μία ενιαία συλλογή αποστολικών κανόνων. Πρώτος μεταξύ αυτών και πολύ πριν από τον Μεσαίωνα, στην Δύση και πάλι και στο τέλος του 4ου αιώνα, είναι ήδη ο Διονύσιος ο Μικρός, συγγραφέας του γνωστού έργου *Dionysiana*. Ο Διονύσιος ο Μικρός, από κοινού με τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, τον Ιωάννη τον Σχολαστικό (565-577), εξέδωσε μία σειρά 85 κανόνων ταξινομημένων υπό τον ακόλουθο μοναδικό τίτλο: «*Οί μὲν ἅγιοι τοῦ Κυρίου μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι ὀγδοήκοντα πέντε διὰ Κλήμεντος κανόνας ἐξέθεντο*». Ο χρόνος σύνθεσης της **Συλλογῆς των 85 Αποστολικών Κανόνων** δεν έχει προσδιοριστεί ακόμη με βεβαιότητα. Αυτός συναρτάται με την ερμηνεία που δίδεται σε μία αμφιλεγόμενη φράση του τελευταίου κανόνα. Ως συνέχεια της αρίθμησης των βιβλίων της Αγίας Γραφής, αναφέρονται «οι *Διαταγές των Αποστόλων* [Δ 38] εκδιδόμενες σε 8 βιβλία για εσάς, τους επισκόπους, από εμένα, τον Κλήμη, οι οποίες δεν πρέπει να γνωστοποιηθούν σε όλους, λόγω των μυστικών που περιέχουν». (Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, γίνεται ολοένα και περισσότερο βέβαιο ότι οι Αποστολικοί Κανόνες συντάχθηκαν κατά την διάρκεια του 2ου και 3ου αι., καθώς ήδη άρχισαν να μνημονεύονται και να αναφέρονται από τις αρχές του 4ου αι. [303 και εντεύθεν] και όχι όπως λαθεμένα υποστηρίζεται σήμερα στην Δύση, από το έτος 380, έτος κατά το οποίο συγκροτήθηκαν οι «Αποστολικές Διαταγές») [Δ 38]. Σήμερα,

μεταξύ των Ρωμαιο-Καθολικών είναι γνωστές ως «Αποστολικές Διαταγές» (380). Επιμελημένη από τον πάπα Αδριανό Α΄, η Συλλογή αυτή εστάλη το 774 στον Καρλομάγνο, ο οποίος ήταν υπεύθυνος για την ευρεία διάδοσή της. Καθώς δε εξέλειπαν άλλες ιταλόφωνες συλλογές, ιδιαίτερα η Quesnelliana και η Avellana, δεν είχε να ανταγωνιστεί παρά μόνον μία ισπανική συλλογή, έργο του Ισιδώρου Σεβίλλης, την Hispana (πριν από το 633). Αποκτώντας ολοκληρωμένη μορφή μέχρι το τέλος του 7ου αιώνα, αντιγράφηκε μαζί με τον νόμο των Βησιγόθων και, ενισχυμένη επομένως, γνώρισε και αυτή, επίσης, σημαντική διάδοση. Όλες αυτές οι *αρειανίζουσες* Κανονικές Συλλογές που επικράτησαν στην Δύση, αποκλείστηκαν από την αναδυόμενη όλο και περισσότερο ενσυνείδητα **Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας**, κυρίως από την εκκαθαριστική διαλογή της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου (691· επικυρωτικός κανόνας 2).

Στην **Ανατολή**, το **Σύνταγμα ή Νομοκάνονας σε Δεκατέσσερις Τίτλους (883)** απετέλεσε την πλέον σημαντική από τις Κανονικές Συλλογές αυτού του είδους, η οποία για μεγάλο χρονικό διάστημα δεν θεωρείτο έργο του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Φωτίου (κοιμηθείς το 886), καθώς στην πραγματικότητα προηγείτο και ήταν αρχαιότερη της εποχής του, δεδομένου ότι ο ίδιος συμπλήρωσε την πρώτη έκδοση (1555). Η πιο σημαντική διασκευή του «Συντάγματος» έγινε στα χρόνια του αυτοκράτορα Ηρακλείου (610-641) από κάποιον που υπέγραφε ως «Εναντιοφανής». Η Συλλογή αυτή προερχόμενη από ένα έργο του προηγούμενου βου αιώνα αναδιαμορφώθηκε μεταξύ του 629 και του 640. Ο άγνωστος συντάκτης του μετέφερε το νομικό υλικό του γ΄ μέρους (που περιελάμβανε τις περί των εκκλησιαστικών ζητημάτων πολιτειακές διατάξεις από όλες τις νομικές συλλογές του Ιουστινιανού) στο α΄ μέρος, προσαρμόζοντας κατάλληλα το περιεχόμενό του σε αυτό, μετατρέποντάς το ουσιαστικά σε *νομοκάνονα**. Δεν προέβη σε αλλαγές στο β΄ μέρος (που περιελάμβανε το πλήρες κείμενο των ιερών Κανόνων), στο οποίο είχαν προ αυτού προστεθεί λίγα επιπλέον κανονικά κείμενα, και είναι ακριβώς αυτό το μέρος με τους ιερούς Κανόνες που κυρώθηκαν από τον 2ο κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου (691). Αποτελεί μέχρι τα μέσα του 9ου αιώνα αντικείμενο αναθεωρήσεων και συμπληρώσεων μέχρι την οριστική και τελική του διασκευή από τον ιερό Φώτιο (883). Η πρωτοβουλία του Μεγάλου Φωτίου να συμπληρώσει το «[Corpus =] Σύνταγμα» με τους συνοδικούς κανόνες που προέκυψαν από την τελευταία αναθεώρησή του μέχρι και την τελευταία εκδούσα ιερούς κανόνες Τοπική ή Η΄ Οικουμενική Σύνοδο την εν Αγία Σοφία (879-880), χάρισε μία επίσημη Συλλογή των ιερών Κανόνων της Εκκλησίας αμέσως μετά το χρονικό πέρας έκδοσής τους, η οποία επικράτησε αυθεντικά τους επόμενους αιώνες στην Εκκλησία μέχρι σήμερα. Η Σύνοδος του **920** στην Κωνσταντινούπολη, υιοθετώντας την μόλις τότε πρόσφατη συλλεκτική πρωτοβουλία του Φωτίου, την καθιερώνει ως την επίσημη **Κανονική Συλλογή (Corpus Canonum) της Εκκλησίας** και έκτοτε παραμένει σε κανονική ισχύ τους επόμενους αιώνες μέχρι την σύγχρονη εποχή. Η σπουδαιότητα του εγχειρήματος αυτού δεν έγκειται μόνον στην μοναδική και χαρισματική προσωπικότητα του Μεγάλου Φωτίου ούτε τόσο στην προσθήκη ιερών κανόνων των νεώτερων συνόδων, καθώς και άλλοι είχαν προηγουμένως πράξει κάτι ανάλογο, αλλά στο γεγονός ότι ουσιαστικά προνόησε να διασώσει εντός του Εκκλησιαστικού χώρου στα τέλη του 9ου αιώνα τους *κανονικούς* Ιερούς Κανόνες (αποκλείοντας έτσι μελλοντικές συγχύσεις και αλλοιώσεις τους) και τις κανονικές παραδόσεις ακόμη και για δευτερεύοντα ζητήματα, και καθόρισε με την ολοκλήρωση του κανονικού αυτού έργου την μετέπειτα ιστορική πορεία της Εκκλησίας. Ο δε Μέγας Φώτιος λαμπρύνει το αγιολογικό στερέωμα της Εκκλησίας με τον χαρακτηριστικό πόθο του να επικρατεί

πάντοτε η ειρήνη στους κόλπους Της, όταν λέγει χαρακτηριστικά και σε συνοδικό πλαίσιο: «Ἡμεῖς αἰεὶ ὄντες τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης ἐρασταί»¹⁶⁷.

[Δ 45]. Τὸ *Corpus Canonum τῆς Ἐκκλησίας (883)*

Κατὰ τὸ ἔτος 883 (ἔτος συμπλήρωσης τοῦ «Συντάγματος εἰς 14 τίτλους» [2η ἔκδοσις]) σχηματίσθηκε ὀριστικὰ τὸ *Corpus Canonum* (τὸ *Σῶμα Κανόνων*) τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ *corpus* αὐτὸ ἀπαρτίζεται ἀπὸ τοὺς:

- 1) Ἀποστολικοὺς κανόνες
- 2) Κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων
- 3) α. Κανόνες τῶν [8] Τοπικῶν Συνόδων, «ἐπισφραγισθέντων» ἐκ τοῦ κ. 2/Πενθέκτης
- 4) β. Κανόνες τῶν [2] Τοπικῶν, τῆς Πρωτοδευτέρας (861) καὶ τῆς ἐν Ἀγία Σοφία (879-880), Συνόδων
- 5) Πατερικοὺς κανόνες.

Ἀποστολικοὶ κανόνες: **85**

Κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων: **190**

Κανόνες τῶν Τοπικῶν Συνόδων: **321**

Πατερικοὶ κανόνες: **174**

Σύνολο: 770 Ἱεροὶ Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας

Στην συνέχεια, ἀπὸ τον 10ο ἕως τον 12ο αἰώνα συντάχθηκαν καὶ δημοσιεύθηκαν καὶ ἄλλοι *Νομοκάνονες*. Ακολουθῶς δε, ἀπὸ τον 12ο ἕως τον 18ο αἰώνα, συντάχθηκαν, συγκροτήθηκαν καὶ ἐκδόθηκαν καὶ ἄλλοι πιο ἐμπλουτισμένοι θεματικά Νομοκάνονες. Συγκεκριμένα, κατὰ την διάρκεια του 14ου αἰώνα, δύο ἐπιφανεῖς προσωπικότητες τῆς Θεσσαλονίκης, ἕνας μοναχὸς καὶ κανονολόγος, καὶ ἕνας νομικὸς καὶ δικαστὴς, ὁ Ματθαῖος Βλάσταρης (1280-1350) καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Ἀρμενόπουλος¹⁶⁸ (1320-1383) ἀντίστοιχα, καθὼς καὶ ὁ Εὐμανουὴλ Μαλαξὸς (16ος αἰ.) καὶ πολλοὶ ἄλλοι, δημοσίευσαν συστηματικὲς συλλογές, στις οποίες οἱ ἐκκλησιακοὶ κανόνες ἦταν σαφῶς διαχωρισμένοι ἀπὸ τοὺς αυτοκρατορικοὺς νόμους με κριτικά καὶ ἐρμηνευτικά κείμενα καὶ σχόλια. Κάτω ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐπιρροή, συντάχθηκαν Νομοκάνονες καὶ ἐκτὸς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἀπέκτησαν στο ἴδιο μοτίβο, μετὰ ἀπὸ ἐξωτερικὲς ἐπιδράσεις, καὶ ἄλλες Ἀνατολικὲς Ἐκκλησίες (ὅπως, ἡ Κοπτική, ἡ Μαρωνική, ἡ Νεστοριανική, ἡ Συριακὴ μονοφυσική, κ.ά.). Ἡ ἀπόπειρα ἐδῶ νὰ γίνῃ ἀναφορὰ στους προαναφερθέντες κοπτικοὺς-αραβικοὺς κανόνες καθίσταται λίγο δυσχερὴς, ἐξαιτίας τῆς πολλαπλότητας καὶ τῆς ποικιλίας τῶν ἐκδοχῶν τῶν ὁμώνυμων συλλογῶν, οἱ οποίες ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τον διασκορπισμὸ καὶ τὴν διαίρεση τῶν Κανόνων. Ἡ ομάδα «κανόνων» ὑπὸ τὴν ἐπιγραφή «127 κοπτικοί-αραβικοὶ κανόνες» συντίθεται ἀπὸ κείμενα που φαίνεται νὰ εἶναι ἐλληνικῆς προέλευσης, παρὸτι ἕνας μικρὸς ἀριθμὸς, μόνον εἴκοσι, ἐμφαίνονται σε

¹⁶⁷ *Πράξις Β'* τῆς Τοπικῆς ἢ Ἡ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς ἐν Ἀγία Σοφία (879-880), ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάγνωσι τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ Πάπα Ἰωάννη τοῦ Ἡ' (872-882) πρὸς τον Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Φώτιο (†886).

¹⁶⁸ Βλ. τὴν Κανονικὴ Συλλογὴ τοῦ Κ. Ἀρμενόπουλου, «Οἱ Ἱεροὶ καὶ Θεῖοι Κανόνες κατ' ἐπιτομήν (Epitome divinorum sacrorumque canonum)», ἐν *P. G.*, τ. 150, στ. 45Α-68Β.

αυτήν την γλώσσα. Το σύνολο αυτό μάς παραδόθηκε σε αραβική, κοπτική, αιθιοπική και συριακή μορφή. Σε ό,τι αφορά στην αραβική μορφή, οι κανόνες διαιρούνται σε δύο κατηγορίες υπό τους ακόλουθους τίτλους: «71 κανόνες των Αγίων Αποστόλων» και «56 κανόνες της αγίας Εκκλησίας, ειλημμένοι από τους Αγίους Αποστόλους και εκδιδόμενοι από τον άγιο Κλήμη Ρώμης». Κατά τον ίδιο τρόπο παρουσιάζονται εξίσου στις Αιθιοπικές Συλλογές χωρίς όμως καμμία προσθήκη ή αλλαγή.

Στην **Νομοκανονική Παράδοση** που δημιούργησαν εν συνόλω όλες οι παραπάνω χειρόγραφες και μετέπειτα έντυπες εκδόσεις των *Νομοκανόνων*, συμπεριλαμβάνονται ως καταληκτική χιονοστιβάδα όλων των προγενέστερων ποικίλων *Κανονικών και Νομοκανονικών Συλλογών*, αποκορυφωματικά, οι δύο καθιερωμένες ως επίσημες στην συνείδηση της Ορθοδόξου Εκκλησίας Κανονικές Συλλογές Ιερών Κανόνων: α) το Αθωνικό *Πηδάλιο* (1800) και β) το Αθηναϊκό *Σύνταγμα Ράλλη-Ποτλή* (1852-1859). Πράγματι, οι δύο τελευταίοι αιώνες (19ος-20ός αι.) έχουν να επιδείξουν στην καθ' ημάς Ανατολή συστηματικές Κανονικές Πηγές και Κανονικές Συλλογές, όπως είναι το *Πηδάλιο* (1800) και το *Σύνταγμα των Ράλλη και Ποτλή* (1852-59), ως αποκορύφωμα μιας χιλιετίας **Κανονοθεσίας**, που συνοψίζεται στο **Corpus Canonum της Εκκλησίας** (1ος-9ος αι. [883]) και μιας άλλης χιλιετίας, της δεύτερης χιλιετίας, εκείνης των *Κανονικών Υπομνημάτων και Κανονικής Ερμηνευτικής*, μιας χιλιετίας συστηματικής **Κανονολογίας** (10ος-20ός αι.), με συνθετική συγκρότηση *Κανονικών Συλλογών* που είχαν μεγάλη απήχηση στον Ορθόδοξο κόσμο ανά την Οικουμένη και εκτός αυτού. Οι δύο (2) αυτές Κανονικές Συλλογές έχουν αναλυτικότερα ως εξής.

Γ. ΟΙ ΔΥΟ (2) ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Τὸ Ἀθωνικὸ Πηδάλιον (1800) καὶ τὸ Ἀθηναϊκὸ Σύνταγμα Ράλλη-Ποτλή (1852-59)

Καθ' ὅλη την διάρκεια της Β' χριστιανικής χιλιετίας προκλήθηκαν τρία (3) διαδοχικά κύματα ανάδυσης, χρήσης και (*χειρόγραφης και έντυπης*) έκδοσης των Ιερών Κανόνων, με τα εξής χαρακτηριστικά:

- α) των Κανονολόγων σχολιαστών του Μεσαίωνα με χειρόγραφα (11ος-14ος αι.)¹⁶⁹,
- β) των Δυτικών Εκδοτών Ιερών Κανόνων τύποις από χειρόγραφα (16ος-18ος αι.)¹⁷⁰, και
- γ) των *Κανονικών Συλλογών* και των κριτικών εκδόσεων στερεοτύποις από χειρόγραφα (19ος-20ός αι.)¹⁷¹.

Οι πρόσφατες εκδόσεις Ιερών Κανόνων (**Κανονικές Συλλογές: Πηδάλιον-1800 και Σύνταγμα ΡΠ-1852/59**) έχουν τον τελευταίο εκδοτικό έλεγχο χειρογράφων μετά το *Συνοδικόν* του Βευεργίου (1672), που προηγείται κατά έναν αιώνα του *Πηδαλίου*, δημιουργώντας ένα πρωτόλειο εκδοτικό εφαλτήριο, από το οποίο εκπήδησαν όλες οι μεταγενέστερες Κανονικές Συλλογές και σύγχρονες εκδόσεις Ιερών Κανόνων κατά την διάρκεια των τελευταίων τριών αιώνων (19ος-21ος αι.).

¹⁶⁹ Πρόκειται για τους γνωστούς κανονολόγους σχολιαστές Ιω. Ζωναρά, Θ. Βαλσαμόνα, Αλ. Αριστηνό, Ματθ. Βλάσταρη, Κων/νο Αρμενόπουλο, ως τους πιο αντιπροσωπευτικούς αυτής της χρήσης κανονικών και κανονολογικών χειρογράφων.

¹⁷⁰ Σε αυτούς ανήκουν αντιπροσωπευτικά οι δυτικοί εκδότες Gr. Haloander, J. Tilius, H. Justellus, G. Voellus, G. Beveregius, καθώς και οι ορθόδοξοι εκδότες Σπ. Μήλιας, Αγάπιος Λεονάρδος, Χριστοφόρος Προδρομίτης, κ.ά.

¹⁷¹ Σε αυτές ανήκουν αντιπροσωπευτικά το *Πηδάλιον-1800*, το *Σύνταγμα ΡΠ-1852/59* και ο Joannou-1962/64.

1. Το Αθωνικό Πηδάλιο (1800)¹⁷²

«Ἰθύνεται μὲν πᾶσα ναῦς πηδαλίῳ,
Βίβλῳ δὲ ταύτῃ πᾶσα ἡ Ἐκκλησία».
(Πηδάλιον, «Εἰς τὴν Βίβλον ἰαμβικόν», σελ. μα΄).

«Ἐνα πηδάλιο ὑπάρχει γιὰ νὰ στρίβει·
ἂν τὸ κρατήσεις σταθερό, θὰ τσακιστεῖς στὰ βράχια»...
(Ἅγιος Παῖσιος ὁ Ἀγιορείτης).

«Ἐρέτην χρῆναι πρῶτα γενέσθαι, πρὶν πηδαλίῳ ἐπιχειρεῖν».
(Ἀριστοφάνους, Ἰππῆς, στ. 542).

Οἱ Νομοκάνονες που συγκροτήθηκαν πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς ΚΠόλεως πληροῦσαν ἐν πολλοῖς τὶς ἐπιστημονικὲς προδιαγραφές συγκρότησης, ἀντιγραφῆς καὶ πολλαπλασιασμοῦ νομοκανονικῶν χειρογράφων. Δὲν συμβαίνει ὁμῶς τὸ ἴδιο μετὰ τὴν ἄλωση καὶ στὰ πρῶτα χρόνια τῆς Οθωμανοκρατίας. Πράγματι, μελετώντας τὶς Κανονικὲς Συλλογές που παρήχθησαν τότε ἐπιβεβαιώνεται πόσο δίκαιο εἶχαν οἱ συντάκτες τοῦ Πηδαλίου, ὅταν ἔγραφαν στὸν Πρόλογο τοῦ Πηδαλίου τοὺς ὅτι «δὲν ὑπεφέραμεν, ἀγαπητοί, νὰ βλέπωμεν εἰς πολλὰ πολλῶν πνευματικῶν χυδαιονομοκάνονα χειρόγραφα, κατακερματισμένους τοὺς θεῖους τούτους καὶ ἱεροὺς Κανόνας, νενοθευμένους, ψευδεπιγράφους, ἄλλους ἀντ' ἄλλων, καὶ τὰς ἐρμηνείας τῶν ἐξηγητῶν ἀντὶ τῶν κυρίως Κανόνων ἐκλαμβανομένας, καὶ τὸ χειρότερον, ὅτι καὶ τὰς ἐρμηνείας ταύτας περιέχοντα, διεφθαρμένας, παρεξηγημένας, καὶ ἀλλόκοτά τινα καὶ ἐσφαλμένα διδασκούσας»¹⁷³. Ὁ ἅγιος Νικόδημος συμμεριζόταν ευρέως τὴν ἀποψη που διατύπωσαν σύγχρονοί του μοναχοί, Ἀγιορείτες καὶ μὴ, γιὰ τὴν βελτίωση τῶν Κανονικῶν Συλλογῶν καὶ, ἔτσι, ἀνέλαβε τὴν σημαντικὴ εὐθύνη τῆς ἐπιμετορίας τοῦ γνησίου καὶ τοῦ πρωτοτύπου. Ἡ ἀναγωγή στὶς πρῶτες ἐκκλησιο-κανονικὲς πηγές λειτούργησε ὡς ἡ ἀφετηρία στὴν ἐρευνά του, που περατώθηκε με ἐπιτυχία χάρις στὶς ικανότητες καὶ τὴν κριτικὴ δυνατότητα που εἶχε τῆς ἐπιλογῆς αὐθεντικῶν πηγῶν, ἐντύπων καὶ χειρογράφων. Ὁ Νικόδημος ἦταν ευρύτατα καταρτισμένος καὶ ταυτόχρονα διακριτικὰ τολμηρός, καθὼς ἀρχισε νὰ ἀπορρίπτει τοὺς πλαστοὺς καὶ ἀπόκρυφους “κανόνες” καὶ τὶς διαβεβλημένες Κανονικὲς Συλλογές, οἱ ὁποῖες, ἀπὸ ἐπίδραση ἐνὸς νοσηροῦ ἀσκητικῶν πνεύματος τῶν «συντακτῶν» τοὺς, ἀρχισαν νὰ μεταλλάσσουν τοὺς ἱεροὺς Κανόνες πρὸς τὸ αὐστηρότερο καὶ τὸ ἀπροσέγγιστο γιὰ τοὺς πιστοὺς, δημιουργώντας οὐσιαστικὰ μίᾳ ἄλλῃ ἐκκλησιολογία. Ἡ προσεκτικὴ μελέτη τοῦ ἐμβληματικῶν ἔργου του, τοῦ Πηδαλίου, ἀποκαλύπτει ἀβίαστα ὅτι ἡ σύγχρονη βιβλιογραφία καὶ οἱ ἐπιδημικοὶ μελετητὲς τοῦ προβαίνουν σὲ ἓνα διαστρεφικὸ λάθος ἐρμηνείας τοῦ Νικοδήμου.

¹⁷² Βλ. ΠΗΔΑΛΙΟΝ τῆς νοητῆς νηὸς τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας, ἧτοι ἅπαντες οἱ Ἱεροὶ καὶ Θεῖοι Κανόνες, ἐρμηνευόμενοι (ὑπὸ) Ἀγαπίου ἱερομονάχου [(Λεονάρδου) Ἀσημάκη] καὶ Νικοδήμου μοναχοῦ, [Λειψία 1800], Ἀθῆναι, Ἀστὴρ-Ἀλ. & Ε. Παπαδημητρίου, 1957, 789 σελ. Ἐπίσης, [μετάφραση στὰ ἀγγλικά, γενόμενη ἀπὸ τὸν D. Cummings] THE RUDDER of the Orthodox Catholic Church, Chicago, The Orthodox Christian Educational Society, 1957· New York, 1983, 1084 σελ. Πβ. Kormchaia Kniga (1649-1653) καὶ Kniga Pravil (1839) [στὰ ρωσικά]. Γιὰ μίᾳ ἀναλυτικὴ καὶ ἐμπεριστατωμένη μελέτη τοῦ Πηδαλίου, βλ. τὸ ad hoc καὶ μοναδικὸ στο εἶδος τοῦ ἐγκριτοῦ ἔργου τοῦ Παύλου ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ, Μητρ. Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας, Τὸ Πηδάλιον καὶ ἄλλαι ἐκδόσεις ἱερῶν κανόνων κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, Ἐπέκταση (σειρά: Νομοκανονικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθμ. 22), 2008, 547 σελ.

¹⁷³ Ὁπ. π., σελ. λβ΄.

Το *Πηδάλιον* αποτελεί ύστερη Συλλογή Ιερών Κανόνων της [Ορθόδοξης] Εκκλησίας που εκπονήθηκε στα τέλη του 18ου αιώνα από τους λόγιους αγιορείτες μοναχό και μετέπειτα Άγιο της Εκκλησίας Νικόδημο Αγιορείτη και ιερομόναχο Αγάπιο Λεονάρδο, σε δημόδη γλώσσα της εποχής, και περιέχει παράθεση, ερμηνεία και «συμφωνία» των Ιερών Κανόνων, με σκοπό, όπως εξαγγέλλεται στο προοίμιο της Συλλογής, να ωφεληθούν οι χριστιανοί. Στις εκτεταμένες υποσημειώσεις, οι δύο συντάκτες του ασχολούνται με πολλά σύγχρονα για την εποχή τους ζητήματα, που κάποιες φορές υπερβαίνουν το κείμενο του κανόνα. Πράγματι, πρόκειται για την μία και την επίσημη πρώτη από τις δύο Συλλογές των Ιερών Κανόνων της Ορθοδόξου Εκκλησίας (1800). Η σύνταξη του Πηδαλίου υπήρξε πόνημα του μοναχού και αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου από την Νάξο και του ιερομονάχου Αγαπίου Λεονάρδου από την Δημητσάνα. Η συγγραφή του, η οποία έγινε σύμφωνα με βάσιμες μαρτυρίες στην Καψάλα του Αγίου Όρους, άρχισε πιθανότατα στα τέλη του 1787/αρχές του 1788 και αποπερατώθηκε το 1790. Τότε υπεβλήθη προς έγκριση από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, προκειμένου να εκδοθεί. Η θεώρηση του Πηδαλίου ανετέθη στον λόγιο ιερομόναχο Δωρόθεο Βουλησμά, ο οποίος μετά από μακρά και λεπτομερή εξέταση, απεφάνθη με Εισηγητική του Έκθεση («Ανάκρισις»), τον Σεπτέμβριο του 1791, προς την Πατριαρχική σύνοδο, υπέρ της έκδοσης του Πηδαλίου. Η εκκλησιαστική έγκριση για την έκδοση του Πηδαλίου δόθηκε κατά πάσα πιθανότητα στα τέλη του 1793, επί πατριαρχίας Νεοφύτου του Ζ' (1η Μαΐου 1789-1η Μαρτίου 1794). Μετά την πατριαρχική έγκριση, ανετέθη από τους συγγραφείς η επιστασία της επιμέλειας της εκτύπωσης και γενικώτερα της έκδοσης του Πηδαλίου στον επίσης λόγιο αγιορείτη μοναχό Θεοδώρητο από τα Ιωάννινα, ο οποίος βρισκόταν από το 1795 στην Μολδαβία, αλλά σκόπευε να μεταβεί στην Λειψία, προκειμένου να εκδώσει δικά του συγγράμματα. Η αποστολή του χειρογράφου στην Μολδαβία έγινε κατά πάσα πιθανότητα το έτος 1798. Δυστυχώς, όμως, ο Θεοδώρητος, πέραν της επιστασίας, προχώρησε σε πολλές προσθαφαιρέσεις κειμένων και σχολίων στο Πηδάλιο, χωρίς την σύμφωνη γνώμη των συντακτών του, με αποτέλεσμα την δημιουργία πολλών εκδοτικών προβλημάτων και την προσωρινή διακοπή των σχέσεων των συντακτών μαζί του. Σήμερα, αυτές οι αυθαίρετες προσθαφαιρέσεις μάς είναι γνωστές και θα πρέπει αυτές σε μία νέα ριζική έκδοση, μαζί με τους απόκρυφους «Κανόνες» του Παραρτήματος, να αφαιρεθούν, για να αποκατασταθεί έτσι το αυθεντικό πρωτόλειο και αρχικό κείμενο των συντακτών του. Τελικά, μετά από πολλές καθυστερήσεις, το Πηδάλιο εξεδόθη στην Λειψία το 1800 σε 1000 (σύμφωνα με υποσημείωση του Πηδαλίου) ή 1430 (κατά τον Μανουήλ Γεδεών) αντίτυπα.

Πριν από την έντυπη έκδοσή του, το *Πηδάλιο* διασώζεται σε χειρόγραφη μορφή στην Ιερά Μονή Εσφιγμένου. Το υπ' αριθμ. 2273 (260) χειρόγραφο, το οποίο συνετάγη κατά πάσα πιθανότητα τον Απρίλιο του 1793, είναι το μόνο σωζόμενο γνωστό χειρόγραφο, το οποίο περιέχει το αρχικό κείμενο του Πηδαλίου, και στην πραγματικότητα είναι το κείμενο που παραδόθηκε προς έγκριση στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Σχετικά δε με την συμμετοχή συγγραφής των δύο συντακτών, παρά τις διάσπαρτες ενδείξεις και τους καθιερωμένους ισχυρισμούς ότι το Πηδάλιο αποτελεί έργο μόνον του Νικοδήμου του Αγιορείτου, οι ιστορικές μαρτυρίες βεβαιώνουν για το ακριβώς αντίθετο. Συγκεκριμένα, στον τίτλο του Πηδαλίου αναφέρονται τα ονόματα Νικοδήμου του Αγιορείτου και Αγαπίου Λεονάρδου. Ακόμη και η αφιέρωση «τῇ Ἁγίᾳ τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ», που περιλαμβάνεται στο σώμα του Πηδαλίου, υπογράφεται από την «πεφιλημένη δυάδα», δηλαδή τον ιερομόναχο Αγάπιο και τον μοναχό Νικόδημο Αγιορείτη. Μαρτυρία για την συνεργασία των δύο ανδρών δίδει και ο μοναχός Θεοδώρητος, ο οποίος, στις προσθήκες που έκανε στο Πηδάλιο, ονομάζει κατ' επανάληψη τους συντάκτες «οι εξηγηταί» ή «οι ερμηνευταί»

ή «οι μεταφρασταί». Παρόμοιους χαρακτηρισμούς αποδίδει στους συντάκτες και ο Πατριάρχης Νεόφυτος ο Ζ΄ σε γράμμα του κατά την δεύτερη πατριαρχία του (Αύγουστος 1802), αναφερόμενος στο ιστορικό της θεώρησης και της έκδοσης του Πηδαλίου. Και ακόμη, ο ιερομόναχος Ευθύμιος, βιογράφος του αγίου Νικοδήμου, αναφέρει επίσης σαφώς την συνύπαρξη και συνεργασία του ιερομονάχου Αγαπίου και του μοναχού Νικοδήμου στην συγγραφή του Πηδαλίου.

Οι συντάκτες της περισπούδαστης αυτής Κανονικής Συλλογής των Ιερών Κανόνων, που ακούει στο κωδικό όνομα *Πηδάλιον*, υπήρξαν δύο αντάδελφοι αγιορείτες μοναχοί προερχόμενοι από τον ελλαδικό κορμό της Οθωμανοκρατούμενης Ελλάδος. Το *ποιητικό αίτιο* της συγκρότησης και συγγραφής του *Πηδαλίου* υπήρξε ο **ιερομόναχος Αγάπιος (Ασημάκης) Λεονάρδος**, ο οποίος γεννήθηκε στην Δημητσάνα το 1740. Ο ιερομόναχος Αγάπιος ήταν διαπρεπής λόγιος κληρικός και εκκλησιαστικός συγγραφέας, και έμαθε τα εγκύκλια γράμματα στην πατρίδα του, στην Σχολή Φιλοσόφου, που βρισκόταν κοντά στην γενέτειρά του και αργότερα στην Τρίπολη, όπου παρακολούθησε τα μαθήματα του ιεροδιδασκάλου Παρθενίου. Το 1759, σε ηλικία μόλις 19 ετών, αναχώρησε για την Κωνσταντινούπολη με απώτερο σκοπό του ταξιδιού του το Άγιο Όρος, όπου δίδασκε τότε ο Ευγένιος Βούλγαρις στην Αθωνιάδα Ακαδημία. Τελικά όμως κατέληξε στην Σμύρνη, όπου σπούδασε στην τότε Ευαγγελική Σχολή. Στην συνέχεια, εκάρη μοναχός και έλαβε το όνομα Αγάπιος. Ίδρυσε το 1764 μαζί με τον συμπατριώτη του λόγιο Ιερομόναχο Γεράσιμο Γούνα, την Σχολή της Δημητσάνας, που, κατά την πρώτη περίοδο της, λειτούργησε ως το 1770. Το έτος αυτό ξέσπασαν στην Πελοπόννησο μεγάλοι διωγμοί και άγρια τρομοκρατία ως αντίποινα για την συμμετοχή των ελληνικών πληθυσμών στο κίνημα του Ορλώφ. Πλήθος Τουρκαλβανών διέτρεχαν τον Μοριά, λεηλατώντας και ερημώνοντάς τον. Ανάμεσα στις πόλεις που καταστράφηκαν τότε ήταν και η Δημητσάνα, η Σχολή της οποίας έκλεισε και ο Αγάπιος κατέφυγε στην Ζάκυνθο, ενώ ο Γεράσιμος στην Σμύρνη. Από την Ζάκυνθο ο Αγάπιος πέρασε στην Πάργα, όπου και δίδαξε. Το 1780, όταν στην Πελοπόννησο αποκαταστάθηκε σχετική ηρεμία, επέστρεψε στην Δημητσάνα και ανέλαβε πάλι τα διδακτικά του καθήκοντα στην ανασυσταθείσα Σχολή της. Τον επόμενο χρόνο τον κάλεσαν να αναλάβει την διεύθυνση της Ευαγγελικής Σχολής στην Σμύρνη, αλλά και στην θέση αυτή δεν παρέμεινε για μεγάλο χρονικό διάστημα. Μεταξύ των ετών 1783 και 1786 επισκέφθηκε τους Αγίους Τόπους. Έκτοτε, το Ιεραποστολικό έργο έγινε ο κύριος σκοπός της ζωής του. Στην Βενετία, όπου είχε μεταβεί, τύπωσε εντύποις από χειρόγραφα τους Ιερούς Κανόνες (1787), και με αυτό το *Βιβλίο Κανόνων (Συλλογή απάντων των Ιερών και Θείων Κανόνων των τε αγίων Αποστόλων, και Οικουμενικών Συνόδων, άμα δε και Τοπικών συν τούτοις και των λοιπών αγίων Πατέρων των κατ' ιδίαν οροθητησάντων, και υπό Συνόδων Οικουμενικών ή τοπικών θεωρηθέντων)* μετέβη στο Άγιο Όρος, όπου συνάντησε το μοναχό Νικόδημο και με βάση αυτό, συγκρότησαν μαζί το *Πηδάλιον* (1800). Επισκέφθηκε κατά καιρούς την Θεσσαλία, την Μακεδονία, την Θράκη, το Άγιο Όρος, την Μικρά Ασία, Παλαιστίνη, Αραβία, Αίγυπτο, Ήπειρο, Πελοπόννησο, και διάφορα νησιά, κάτι αντίστοιχο που έκανε και ο ισαπόστολος άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός. Το 1812 επέστρεψε στην Σχολή της γενέτειρας του, έπειτα αποσύρθηκε στο Άργος, όπου και εκοιμήθη. Η παρακαταθήκη που άφησε ήταν μεγάλη με πολλά βιβλία με τα πιο γνωστά από αυτά να είναι οι *Ασματικοί ύμνοι* (Τεργέστη), *Ευχαί διάφοροι*, καθώς και, ως συνεκδότης, η περίφημη Κανονική Συλλογή *Πηδάλιον*. Ο έτερος συντάκτης του Πηδαλίου, ο **μοναχός και Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης** γεννήθηκε στην νήσο Νάξο στις 6 Ιουνίου 1749. Ακολούθησε σπουδές στην Σχολή του Αγίου Γεωργίου στην Νάξο και μετέπειτα στην Σμύρνη, στην Ευαγγελική Σχολή της Ιωνικής μεγαλουπόλεως, όπου, εκτός από την θεολογική επιστήμη, η μόρφωσή

του περιελάμβανε και άλλες επιστήμες, όπως η φιλοσοφία, η ιατρική, η αστρονομία, καθώς και στρατιωτικές και οικονομικές σπουδές. Εκτός από τα ελληνικά, γνώριζε γαλλικά, ιταλικά και λατινικά. Το 1770, όταν επέστρεψε από την Σμύρνη, εργάστηκε για μια πενταετία ως γραμματέας της Ι. Μητροπόλεως Παροναξίας. Ο Νικόλαος λάτρευε τον μοναχικό βίο, καθώς και η μητέρα του ήταν μοναχή στην Νάξο, και έπειτα από γνωριμία του με διάφορους μοναχούς του Αγίου Όρους, όπως ο Άγιος Μακάριος (Νοταράς) Κορίνθου, η επιθυμία του να γίνει μοναχός γιγαντώθηκε. Το 1775 πήγε στην Μονή Διονυσίου και εκάρη μοναχός με το όνομα Νικόδημος. Ως μοναχός ήταν πολύ δραστήριος και είχε ως εργόχειρό του την ευρέως διαδεδομένη μέχρι τότε αντιγραφή χειρογράφων κωδίκων. Συνέταξε μεγάλο αριθμό βιβλίων και συγγραμμάτων με κυριότερα έργα: *Ο Κήπος Χαρίτων*, το *Νέον Μαρτυρολόγιον*, το *Έορτοδρόμιον*, ο *Συναξαριστής*, το *Έξομολογητάριον*, καθώς και το *Πηδάλιον*, και κρατούσε επαφές με πολλούς λογίους της εποχής εκείνης. Αποτέλεσε προεξάρχουσα μορφή του θεολογικού κινήματος των Κολλυβάδων, μοναχών δηλαδή που υποστήριζαν ότι τα μνημόσυνα των κεκοιμημένων πρέπει να γίνονται το Σάββατο, και όχι τις Κυριακές, διασφαλίζοντας τα αναστάσιμα προνόμια της Κυριακής, ή τις Δεσποτικές εορτές. Για αυτόν τον λόγο, εκδιώχθηκε και ταπεινώθηκε έπειτα από την συνοδική καταδίκη τους από το Οικουμενικό Πατριαρχείο το 1776. Επίσης, ήταν σφοδρός πολέμιος της εκκοσμίκευσης της Εκκλησίας και της αλλοίωσης της ορθόδοξης ασκητικής παράδοσης. Εκοιμήθη την Τετάρτη 14 Ιουλίου του 1809, σε ηλικία 60 ετών στο κελλί των Σκουρταίων, στις Καρυές του Αγίου Όρους. Η Ορθόδοξη Εκκλησία τον κατέταξε στο Αγιολόγιο της 150 χρόνια μετά, στις 31 Μαΐου 1955 και η μνήμη του εορτάζεται στις 14 Ιουλίου.

Η *Κανονική Συλλογή του Πηδαλίου* ακολουθεί την πάγια τάξη της *ομοειδούς κατάταξης* των παλαιότερων κανονικών Συλλογών της 2ης χιλιετίας (και όχι της *χρονολογικής ιεράρχησης* της 1ης χιλιετίας) και διαρθρώνεται ως εξής: Την πρώτη θέση καταλαμβάνουν οι 85 **Αποστολικοί Ιεροί Κανόνες** (σελ. 1-117). Ακολούθως, παρατίθενται οι **Κανόνες των επτά Οικουμενικών Συνόδων** (σελ. 118-342). Μετά τους κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων, έπονται οι **Κανόνες των Τοπικών Συνόδων**, οι οποίοι στο *Πηδάλιο* περιλαμβάνονται με διαφορετική από την γνωστή σειρά (σελ. 343-542). Πράγματι, οι συντάκτες του Πηδαλίου, ειδικά για τους κανόνες της Τοπικής Συνόδου της Κερθαγένης και παρά την συνήθη πρακτική, εγκατέλειψαν το μέχρι τότε εν χρήση κείμενο των πρακτικών-κανόνων της Συνόδου και προέβησαν σε αναδιατύπωσή τους, παραλείποντας τα πρακτικά και ορισμένα ιστορικά κείμενα και κανόνες, συνενώνοντας κάποιους άλλους, σχηματίζοντας νέους και, τέλος, χρησιμοποιώντας νέα αρίθμηση. Συγκεκριμένα περιέλαβαν στο Πηδάλιο διπλή αρίθμηση, δηλαδή την δική τους με ελληνικούς (αλφαβητικούς) αριθμούς-χαρακτήρες και την καθιερωμένη των παλαιότερων εξηγητών (με αραβικούς αριθμούς). Στην συνέχεια, τίθενται οι **Πατερικοί Ιεροί Κανόνες**, οι επικυρωμένοι από τον 2ο κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής συνόδου της εν Τρούλλω-691 (σελ. 543-697). Στο τέλος και εν πολλοίς σε Παράρτημα, και αμέσως μετά τους εγκεκριμένους Πατερικούς Κανόνες, παρατίθενται και οι «μη κεκρωμένοι» (sic), όπως καθιερώθηκε να λέγονται, “κανόνες” Ιωάννου του Νηστευτού, Νικηφόρου του Ομολογητού και Νικολάου του Γραμματικού, καθώς και η επιστολή περί σιμωνίας του Κωνσταντινουπόλεως Ταρασίου (σελ. 697-738). Είναι σημαντικό να διευκρινιστεί στο σημείο αυτό ότι οι παραπάνω “κανόνες” θεωρούνται κατά πολλούς χρήσιμα «κανονικά» κείμενα και μνημεία εκκλησιαστικής κανονολογίας, διότι εκτιμάται ότι απηχούν την αρχαία παράδοση και διασώζουν παλαιά εκκλησιαστική πράξη, κάτι που αμφισβητείται από την σύγχρονη επιστημονική έρευνα, όπως θα

διαφανεί αμέσως παρακάτω (κεφάλαιο Ε', *Οι Παρακάνονες*). Σε καμμία περίπτωση όμως δεν αποτελούν κανόνες της Ορθοδόξου Εκκλησίας.

Το Πηδάλιο περιλαμβάνει το πρωτότυπο *Κείμενο των Ιερών Κανόνων* (κανονοθεσία), καθώς και την *Ερμηνεία* τους (κανονολογία) στην απλή ελληνική (δημώδη και καθομιλούμενη γλώσσα της εποχής), «προς κατάληψιν των απλουστέρων». Οι συγγραφείς αναφέρουν, εν προκειμένω, ότι αντέγραψαν το κείμενο «εκ των βιβλίων των ιερών Πανδεκτών», εννοώντας βέβαια το «Συνοδικό» (Pandectae Canonum) του αγγλικανού Βευεργίου (Guilielmus Beveregius), το οποίο εξεδόθη το 1672 στην Οξφόρδη σε δύο τόμους. Θα πρέπει να επισημανθεί, ωστόσο, ότι οι συντάκτες του Πηδαλίου δεν μετέγραψαν πάντοτε ολόκληρο, αυτολεξεί, το ελληνικό κείμενο των ιερών Κανόνων από την παραπάνω έκδοση. Αντιθέτως, σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως αυτή της Τοπικής Συνόδου της Καρθαγένης (419) ή της Τοπικής Συνόδου της Σαρδικής (343), προχώρησαν σε αναδιάρθρωση και ανασύνταξη του κειμένου των Κανόνων. Οι συγγραφείς διαφοροποιούνται ακόμη και ως προς την αρίθμηση των ιερών Κανόνων της έκδοσης του *Συνοδικού*.

Η *Ερμηνεία των Ιερών Κανόνων* γίνεται στην απλή ελληνική «δια τους απλοϊκούς και ασόφους». Οι συγγραφείς, προκειμένου να δώσουν την πληρέστερη ερμηνευτική προσέγγιση του κειμένου των ιερών Κανόνων, ανατρέχουν στους έγκριτους εξηγητές του 12ου αιώνα, Ιωάννη Ζωναρά και Θεόδωρο Βαλσαμόνα, και σπανιότερα στον Αλέξιο Αριστηνό. Εν τούτοις, δεν αρκούνται στην απλή παράθεση των γνωμών των ανωτέρω εξηγητών, δεν κάνουν απλή μετάφραση ή παράφραση των λεγομένων τους, αλλά προβαίνουν σε νέα συνοπτική διατύπωση του περιεχομένου της ερμηνείας τους. Στο Πηδάλιο βρίσκονται ακόμη σταχυολογημένες εξηγήσεις και άλλων συγγραφέων, όπως του Ματθαίου Βλάσταρη, του Ιωσήφ του Αιγυπτίου, του Ιωάννη Αντιοχείας και του Ιωάννη Σχολαστικού.

Ως προς την *Συμφωνία των ιερών Κανόνων*, στο Πηδάλιο διακρίνουμε δύο περιπτώσεις. Στην πρώτη περίπτωση, παραπλεύρως προς το κείμενο κάθε κανόνα, «παρασημειούνται» οι υπάρχοντες συναφείς ή σύμφωνοι κανόνες, κανόνες δηλαδή με το ίδιο ή παρεμφερές περιεχόμενο. Πρόκειται, ωστόσο, εδώ μόνον για τους Αποστολικούς, Συνοδικούς και συνοδικά επικυρωμένους Πατερικούς κανόνες. Στην δεύτερη περίπτωση, σε ξεχωριστή παράγραφο, η οποία φέρει την επιγραφή «συμφωνία», γίνεται σύντομη ανάπτυξη των συναφών, προσομοίων και συμφώνων κανόνων. Στην περίπτωση αυτή, η συμφωνία επεκτείνεται και στους κανόνες που δεν έχουν επικυρωθεί από Οικουμενική Σύνοδο, καθώς και στις αντίστοιχες διατάξεις του Ρωμαιο-Βυζαντινού δικαίου.

Στις *Υποσημειώσεις του Πηδαλίου* λαμβάνονται υπ' όψιν οι ερμηνείες των τριών επισήμων εξηγητών, Ιωάννου Ζωναρά, Θεοδώρου Βαλσαμόνος και Αλεξίου Αριστηνού, καθώς και πληθώρα άλλων, κανονικών και μη, συγγραμμάτων. Οι υποσημειώσεις, πάντοτε στην απλή ελληνική, όπως και η *ερμηνευτική των Κανόνων* (κανονολογία), περιλαμβάνουν πλήθος παρατηρήσεων και σχολίων από τις γνώσεις και την εμπειρία των συντακτών του και δη του Νικοδήμου του Αγιορείτου. Παρέχουν πολύτιμες και ενδιαφέρουσες πληροφορίες για το κείμενο και την ιστορία των Κανόνων, δεν είναι όμως ισοδύναμες και ισόκυρες με αυτούς.

Οι *Κειμενικές πηγές*, από τις οποίες οι συντάκτες άντλησαν το υλικό για την συγγραφή και συγκρότηση του Πηδαλίου, διακρίνονται σε κανονικές (εκδόσεις και συλλογές ιερών Κανόνων) και νομικές (κείμενα της Ρωμαιο-Βυζαντινής νομοθεσίας). Μεταξύ των πρώτων, εκτός από το προαναφερθέν *Συνοδικό* του Βευεργίου, συγκαταλέγονται και το *Jus Graecoromanum* του Johannes Leunclavius, επίσης κανονική Συλλογή σε δύο τόμους, που εξεδόθη το 1596 στην Φραγκφούρτη, η *Εξήγησις των Ιερών και Θείων Κανόνων* του Θεοδώρου Βαλσαμόνος, που εξεδόθη

στο Παρίσι το 1620, και περιελάμβανε και τα δύο μέρη του «Συντάγματος εις δεκατέσσαρας τίτλους», της αρχαιότερης και πληρέστερης Συλλογής Ιερών Κανόνων [Corpus Canonum] (883), τα πρακτικά των συνόδων του Severinus Binius (Concilia generalia et provincialia, graeca et latina), που εξεδόθη στο Παρίσι το 1636 σε εννέα τόμους, η έκδοση των Voellus-Justellus, *Bibliotheca juris canonici veteris*, εκδοθείσα στο Παρίσι το 1661 σε δύο τόμους, η *Νέα και δαμιλεστάτη Συλλογή* του ιερομονάχου Σπυρίδωνος Μήλια, που εξεδόθη στην Βενετία το 1761/1762 σε δύο τόμους, καθώς και η κανονική «Συλλογή» του ιερομονάχου Αγαπίου Λεονάρδου, που εξεδόθη στην Βενετία το 1787 και που απετέλεσε την βάση σύνθεσης του Πηδαλίου. Όσον αφορά στις νομικές πηγές του Πηδαλίου, αναφέρονται ο «Πανδέκτης [ἢ Δίγιστα]» (Pandectae/Digesta), ο «Κῶδιξ» (Codex), οι «Εἰσηγήσεις» ἢ τα «Ἰνστιτούτα» (Institutiones), καθώς και οι «Νεαρές» (Novellae) του Ιουστινιανού (527-565) και του Λέοντος Στ' του Σοφού (866-912). Παράλληλα με τα εκδοθέντα μέχρι τότε έντυπα έργα, οι συγγραφείς του Πηδαλίου κατά την σύνταξή του έλαβαν υπ' όψιν πλειάδα κανονικών και κανονολογικών χειρογράφων από τις βιβλιοθήκες του Αγίου Όρους.

Οι *Εκδόσεις του Πηδαλίου* στους τρεις αιώνες κυκλοφορίας του, από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα, είναι πολυάριθμες. Ως γνωστόν, η πρώτη έκδοσή του έγινε στην Λειψία το 1800, «ἐπιστασία καὶ ἐπιμελεία τοῦ εὐτελοῦς ἐν ἱερομονάχοις Θεοδωρήτου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων». Η δεύτερη έκδοση έγινε στην Αθήνα το 1841 από τον Κωνσταντίνο Γκαρπολά του Ολυμπίου. Ακολουθεί η τρίτη έκδοση στην Ζάκυνθο το 1864 από τον Γεώργιο Ραφτάνη τον Ηπειρώτη. Οι επόμενες δύο εκδόσεις –τέταρτη και πέμπτη– έγιναν στην Αθήνα, η τέταρτη στα τέλη του 19ου αιώνα από τον Αντώνιο Γεωργίου και η πέμπτη στις αρχές του 20ού αιώνα από τον Ιωάννη Νικολαΐδη Κεσίσογλου του Καισαρέως. Σπουδαίες και άρτιες εκδόσεις του Πηδαλίου κατά την διάρκεια του 20ού αιώνα θεωρούνται στην Αθήνα των αδελφών Παπαδημητρίου (1957, 1970, 1976, 1982, 1990, 1993, 1998, 2003) και στην Θεσσαλονίκη του Βασιλείου Ρηγοπούλου (1982, 1987, 1991, 1998, 2003, 2016).

Παρά το γεγονός ότι το Πηδάλιο γνώρισε πολλές εκδόσεις, οι *Μεταφράσεις* του περιορίζονται μόνο σε δύο, στα ρουμανικά και στα αγγλικά. Η πρώτη έγινε στα μέσα του 19ου αιώνα (1844) από τον μητροπολίτη Μολδαβίας Βενιαμίν Costachi. Την μετάφραση, πριν από την έκδοσή της, επεξεργάστηκε και ο πρωτοσύγκελος Νεόφυτος Scriban. Η δεύτερη έγινε στα μέσα του 20ού αιώνα (¹1957 και ²1983) στα αγγλικά από τον D. Cummings στο Σικάγο. Για την συγκεκριμένη μετάφραση χρησιμοποιήθηκε το κείμενο της έκδοσης του Πηδαλίου (Αθήνα 1908), ενώ την επιμέλεια της έκδοσης ανέλαβε η «Ορθόδοξη Χριστιανική Εκπαιδευτική Εταιρεία». Στο ίδιο χρονικό διάστημα, έχουν γίνει απόπειρες μετάφρασης του Πηδαλίου στα ρωσικά και τα αραβικά. Ειδικότερα, σημαντική προσπάθεια μετάφρασης του Πηδαλίου στα ρωσικά αποτελεί η κανονική συλλογή *Kniga Pravil* (= Βιβλίο Κανόνων), η οποία εκδόθηκε το 1839 (με επανεκδόσεις της το 1843 και το 1862) με απόφαση της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ρωσίας, ύστερα από πρόταση του μητροπολίτου Μόσχας Φιλαρέτου (1821-1867). Σκοπός του εν λόγω εγχειρήματος ήταν να τεθεί σε χρήση κανονική συλλογή που να περιέχει το πλήρες κείμενο των ιερών Κανόνων, σε αντίθεση προς την μέχρι τότε χρησιμοποιούμενη κανονική Συλλογή *Kormacaja Kniga* (πρώτη έκδοση 1650/1653), η οποία περιελάμβανε κατά βάση την «σύνοψη» των ιερών Κανόνων μεταφρασμένη, παραλείποντας το ελληνικό πρωτότυπο κείμενο. Για το ελληνικό κείμενο που συμπεριελήφθη στην *Kniga Pravil*, ελήφθησαν υπ' όψιν κατά κύριο λόγο το *Συνοδικό* του Βευερηγίου και το *Πηδάλιο*. Η επίδραση όμως της έκδοσης του *Πηδαλίου* στην σύνταξη της *Kniga Pravil* είναι ισχυρότερη και εμφανέστερη σε δύο τουλάχιστον περιπτώσεις: 1) Στην περίπτωση του κανόνα της Συνόδου της Κωνσταντινουπόλεως (394) επί Νεκταρίου, και 2) στην

περίπτωση των κανόνων της Τοπικής Συνόδου της Καρθαγένης (419). Η παράθεση, η διαίρεση και η εν γένει διατύπωση πολλών κανόνων σε συντετμημένη μορφή, αποτελεί πιστή αντιγραφή από το *Πηδάλιο*¹⁷⁴.

Δ 46.

ΠΗΔΑΛΙΟΝ [τῶν Ἁγίου Νικοδήμου καὶ Ἱερομονάχου Ἀγαπίου] (1800) <i>(Περιεχόμενα)</i>	
	σελ.
1) Οἱ Ἀποστολικοὶ Κανόνες	1-117
2) Οἱ Κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων	118-342
3) Οἱ Κανόνες τῶν Τοπικῶν Συνόδων	343-542
4) Οἱ Πατερικοὶ Κανόνες	543-697
—————	
[5) Οἱ ἐκτὸς <i>Corpus Canonum</i> «κανόνες»] (σὲ <i>Παράρτημα</i>)	698-738
6) Περὶ συγγενείας	739-757
7) Τύποι κανονικῶν γραμμάτων	757-762
8) Ἕνας ἀλφαβητικὸς κατάλογος (Index)	767-789

B. Το Αθηναϊκό Σύνταγμα Ράλλη-Ποτλή (1852-1859)¹⁷⁵

Η Κανονική Συλλογή που καθιερώθηκε βιβλιογραφικά να ονομάζεται «Σύνταγμα Ράλλη-Ποτλή» (*Σύνταγμα ΡΠ*), σε μορφή *Catenæ Canonicæ* (= Κανονικές Ερμηνευτικές σειρές), αποτελεί την 2η επίσημη Κανονική Συλλογή αναφοράς Ιερών Κανόνων στους κόλπους της Ορθόδοξης Εκκλησίας με αυξημένες επιστημονικές αξιώσεις. Συγκροτήθηκε μόλις μισό αιώνα (1852-59) μετά την έκδοση του *Πηδαλίου* (1800) και είχε σκοπό έκδοσης από τους συλλέκτες, συμπλητές και εκδότες του να συνιστά αυτή μία συνολική και εξαντλητική έκδοση Ιερών Κανόνων (*Κανονοθεσίας*) και της μέχρι τότε εκδοθείσας Κανονικής Ερμηνευτικής (*Κανονολογίας*), βασισμένη σε μία κατά το δυνατόν πλήρη συγκέντρωση κανονολογικών χειρογράφων και

¹⁷⁴ Αποκλειστική βιβλιογραφία ενημέρωσης και γνώσης όλων των θεμάτων και εκδοτικών ζητημάτων σχετικά με το *Πηδάλιο* αποτελεί η προαναφερθείσα μελέτη του Μητροπολίτου Σουηδίας Παύλου (Μενεβίσογλου), *Το Πηδάλιο και ἄλλαι ἐκδόσεις ἱερῶν Κανόνων...*, ὄπ. π., ἡ ὁποία διαλευκαίνει ὅλες τις δυσθεώρητες μέχρι τώρα πτυχές συγκρότησης τῆς Κανονικῆς Συλλογῆς τοῦ Πηδαλίου, καθὼς ἔχει ἓνα συστηματικὸ χαρακτήρα στὴν ἱστορικὴ καὶ κανονικὴ πλευρὰ τῆς παρουσίας του.

¹⁷⁵ Βλ. Γ. Α. ΡΑΛΛΗ-Μ. ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων, τῶν τε ἁγίων καὶ πανευφύμων Ἀποστόλων καὶ τῶν Ἱερῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ Τοπικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων Πατέρων*, 6 τόμοι, Ἀθήναι, ¹1852-1859· (φωτοτυπικὴ ἀνατύπωση, Ἀθήναι, ἐκδ. Γρηγόρη, ²1992, καὶ Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, ²2002). Για μία αναλυτικὴ καὶ ἐμπεριστατωμένη μελέτη τοῦ *Πηδαλίου*, βλ. το *ad hoc* καὶ μοναδικό στο εἶδος τοῦ ἐγκριτο ἔργο τοῦ Παύλου ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ, Μητρ. Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας, *Τὸ Σύνταγμα Ράλλη καὶ Ποτλή καὶ ἄλλαι ἐκδόσεις ἱερῶν κανόνων κατὰ τὸν 19ον καὶ 20ὸν αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, Ἐπέκταση (σειρά: Νομοκανονικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθμ. 23), ¹2009 καὶ ²2014, 230 σελ.

έντυπων εκδόσεων (μέχρι τότε) Ιερών Κανόνων. Για αυτό και από τότε δεν επιχειρήθηκε ποτέ, σχεδόν δύο αιώνες τώρα, άλλη τέτοια εξαντλητική συνθετική έκδοση κανονοθεσίας και κανονολογίας τέτοιας εμβέλειας, οπότε και η έκδοση αυτή παραμένει μία έκδοση κορυφαίας επιστημονικής αναφοράς στον κανονολογικό χώρο, στον *κανονοχώρο* και στο επέκεινά του. Έτσι, ό,τι δεν επιτελέστηκε σε μία χιλιετία, την Β΄ χιλιετία της κανονολογίας, επιτεύχθηκε μέσα σε μία 50ετία (1800-1852/59) όχι μόνον ελευθέρου βίου αλλά και ξενοκίνητης σκλαβιάς. Έχει δε και πρακτικό αποτέλεσμα για τον μελετητή των Ιερών Κανόνων η Κανονική αυτή Συλλογή, διότι δεν χρειάζεται αυτός να ανατρέχει στα δύο διακριτά και ευρύτατα αυτά κειμενικά πεδία, της *κανονοθεσίας* και της *κανονολογίας* αντίστοιχα, δημοσιευόμενα ετερότοπα και σε διαφορετικές και διάσπαρτες πηγές, αλλά αυτά συνυπάρχουν διαδοχικά το ένα μετά το άλλο αναλυτικά, ως *Catenæ* (= ερμηνευτικές σειρές) *canonicæ*, με βάση την καθιερωθείσα *ιεραρχική και ομοειδή* κατάταξη των Ιερών Κανόνων κατά την Β΄ χριστιανική χιλιετία.

Οι συνθέτες της περισπούδαστης αυτής Κανονικής Συλλογής των Ιερών Κανόνων υπήρξαν δύο ειδήμονες Καθηγητές του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Γεώργιος Ράλλης και ο Μιχαήλ Ποτλής. Ο **Γεώργιος Ράλλης** (1804-1883) ήταν επιφανής νομικός και πολιτικός από την Κωνσταντινούπολη, που διετέλεσε πρόεδρος του Αρείου Πάγου, καθώς και πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα το 1829 από Βιέννη και Παρίσι, όπου σπούδασε νομικά, εισήλθε στον δικαστικό κλάδο φθάνοντας έως και την θέση του προέδρου του Αρείου Πάγου (1849-1861), χρονική περίοδο κατά την οποία συνέταξε το *Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων* από κοινού με τον εκκλησιαστικολόγο Μιχαήλ Ποτλή. Με βασιλικό διάταγμα του 1837 διορίστηκε καθηγητής του Εμπορικού Δικαίου στην Νομική Σχολή Αθηνών, της οποίας διετέλεσε και πρώτος κοσμήτορας, όπου υπηρέτησε μέχρι το 1869. Ο **Μιχαήλ Ποτλής** (1812-1863) ήταν Έλληνας νομικός και πολιτικός της Ελληνικής Διασποράς και γεννήθηκε στην Βιέννη, όπου σπούδασε νομικά. Οι γονείς του ήταν Μακεδόνες από την Αχρίδα. Εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα στα 1837 και εισήλθε στον δικαστικό κλάδο. Στην συνέχεια διορίστηκε πρώτος καθηγητής του Εκκλησιαστικού Δικαίου στην Νομική Σχολή Αθηνών (1855-1863). Διετέλεσε Υπουργός Δικαιοσύνης, ενώ στην θέση του καθηγητή παρέμεινε μέχρι και το 1863, έτος το οποίο εγκατέλειψε την Ελλάδα λόγω της εκθρόνισης του βασιλιά Όθωνα. Κατά την περίοδο της διαμονής του στην Ελλάδα διετέλεσε και υπουργός Παιδείας και Εκκλησιαστικών, και Δικαιοσύνης (1855-1856 και 1860-1863). Απεβίωσε στην Βιέννη το 1863. Μαζί με τον συνάδελφό του πανεπιστημιακό καθηγητή Γεώργιο Ράλλη είχε εκδώσει το εξάτομο έργο *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων* (1852-59).

Το Αθηναϊκό *Σύνταγμα ΡΠ* απαρτίζεται από έξη (6) τόμους. Στον **πρώτο** τόμο (1852) περιλαμβάνονται το συστηματικό (πρώτο) μέρος του σπουδαιότατου «Νομοκάνονος εις 14 τίτλους» και η πλήρης συλλογή Ιερών Κανόνων, όπως αυτοί ανακεφαλαιώθηκαν στο *Corpus Canonum* από τον Μ. Φώτιο το έτος 883, καθώς και αρκετά άλλα κανονικά κείμενα πριν και μετά από αυτόν. Στον **δεύτερο** τόμο (1852) περιλαμβάνονται οι 85 Αποστολικοί Κανόνες και οι Κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων, μαζί με τις πλήρεις ερμηνείες των μεγάλων κανονολόγων του 12ου αι. Ιω. Ζωναρά, Θ. Βαλσαμώνος και Αλ. Αριστηνού. Στον **τρίτο** τόμο του Συντάγματος (1853) περιλαμβάνονται οι Κανόνες των Τοπικών Συνόδων, μαζί με τις πλήρεις ερμηνείες των ίδιων κανονολόγων. Στον **τέταρτο** τόμο του Συντάγματος (1854) περιλαμβάνονται άπαντες οι Πατερικοί Κανόνες συμπεριλαμβανομένων και των απόκρυφων και εκτός *Corpus Canonum* «Κανόνων», μαζί με τις πλήρεις ερμηνείες των ίδιων κανονολόγων. Στον προτελευταίο **πέμπτο** τόμο του Συντάγματος (1855)

περιλαμβάνονται Νομοκανονικά κείμενα, ιδίως οι μετά τον Πατριάρχη Φώτιο (κοιμηθείς το 886) εκδοθείσες πατριαρχικές και αυτοκρατορικές διατάξεις που ρυθμίζουν πλείστα κανονικά και άλλα ζητήματα που αφορούν στην εκκλησιαστική εν γένει κατάσταση, διάφορες κανονικές πραγματείες, τυπικά περί της τάξεως των Θρόνων της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας, ερμηνεία των εκκλησιαστικών αξιωμάτων και ποικίλης φύσεως γράμματα εκδιδόμενα περί εκκλησιαστικών υποθέσεων. Στα προλεγόμενα του ίδιου τόμου αναγράφονται και οι λοιπές πηγές που χρησιμοποιούνται για την κατάρτιση του τόμου. Στον **έκτο** τόμο του *Συντάγματος* (1859) περιλαμβάνεται αποκλειστικά το «Σύνταγμα κατὰ στοιχείον» του κανονολόγου Ματθαίου Βλάσταρη, το οποίο καταρτίστηκε το έτος 1335 στην Θεσσαλονίκη. Και στο τέλος του βου τόμου περιέχεται εκτενέστατος λημματικός κατάλογος-ευρετήριο των επί μέρους θεμάτων του όλου βτομου έργου.

Το *Σύνταγμα ΡΠ* είχε τυπωθεί με έγκριση και επαίνους του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και της μόλις τότε (1850) ανακηρυχθείσας Αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Ελλάδος, ενώ η πολύτιμη αξία του αναγνωρίσθηκε από το σύνολο των λοιπών κατά τόπους Ορθοδόξων Εκκλησιών και από πολλούς επιφανείς κανονολόγους και εκκλησιαστικούς. Η δε σπουδαιότητα του έργου του *Συντάγματος ΡΠ*, το καθολικό του κύρος με χαρακτηριστικά αυθεντίας και η ανεκτίμητη αξία του συνάγονται από τα ερανισθέντα κείμενα από την δυσχιλιόχρονη Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας (*Κανονοθεσία* της Α΄ χιλιετίας και *Κανονολογία* της Β΄ χιλιετίας). Πρόκειται όντως για μία πρωτότυπη, πολύτιμη, απαράμιλλη και μοναδική στο είδος της βτομη Κανονική Συλλογή στον χώρο του Εκκλησιακού Κανονικού Δικαίου και του Πολιτειακού Εκκλησιαστικού Δικαίου, η οποία, όμως, σε αντίθεση με την ετέρα ισότιμη Κανονική Συλλογή, το *Πηδάλιο*, που έτυχε κάποιων μεταφράσεων και συνεχίζει να μεταφράζεται σε άλλες γλώσσες, παραμένει μόνον στην πρωτότυπη Ελληνική Γλώσσα, ενώ η προσέγγισή του συνιστά πρόνομο μελέτης μόνον των ελληνογλωσσων και των ελληνομαθών. Λογίζεται δε αδιαμφισβήτητα ότι αποτελεί «τὸ ἄριστον ἔργον ποὺ ποτὲ ἐξεδόθη περὶ τῶν Κανονικῶν Πηγῶν τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας»¹⁷⁶.

Δ 47.

**ΣΥΝΤΑΓΜΑ Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων [τῶν Ῥάλλη-Ποτλή] (1852-1859)
(Περιεχόμενα)**

- Συνίσταται ἀπὸ 6 τόμους, ἔχοντας τὸ σύνολο τῶν Ἱερῶν Κανόνων (*κανονοθεσία*) καὶ συμπεριλαμβάνοντας τὸ σύνολο τῶν Ὑπομνημάτων τῶν κανονολόγων (*κανονολογία*).
- ♦ τ. 1. Ὁ *Νομοκάνοντας* τοῦ Μ. Φωτίου σὲ 14 τίτλους (883)
- ♦ τ. 2. Οἱ Ἀποστολικοὶ Κανόνες & οἱ Κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων
- ♦ τ. 3. Οἱ Κανόνες τῶν Τοπικῶν Συνόδων
- ♦ τ. 4. Οἱ Πατερικοὶ Κανόνες [& κανονικὰ ζητήματα]
- ♦ τ. 5. Συνοδικὲς ἀποφάσεις, Νεαρὲς αὐτοκρατόρων & κανονικὰ ζητήματα
- ♦ τ. 6. Τὸ «Σύνταγμα κατὰ στοιχείον» τοῦ Ματθ. Βλάσταρη & ἓνας Index ἀναλυτικὸς (τῶν 6 τόμων)

¹⁷⁶ Νικόδημος Μίλας, Μητροπολίτης Ζάρας της Δαλματίας, *Το Εκκλησιαστικόν Δίκαιον της Ορθοδόξου Ανατολικῆς Εκκλησίας* (μτφρ. Μελέτιος Αποστολόπουλος), Αθήναι 1906, σελ. 279.

Τέλος, κατακλείοντας σύνολη την ιστορική διαδρομή των χειρόγραφων και έντυπων *Νομοκανόνων* και *Κανονικών Συλλογών* να αναφερθεί εδώ και μία χρήσιμη πληροφορία επιστημονικής μορφής, που ανοίγει προοπτικές ερεύνης και μελέτης για το μέλλον. Στα δραματικά επακόλουθα της Άλωσης της Κωνσταντινουπόλεως (1453) και της Οθωμανοκρατίας (1453-1821/1913) συγκαταλέγεται η μετακίνηση των βυζαντινών Λογίων στην Δύση και η συνεπαγόμενη άτακτη διασπορά πολλών σημαντικών ελληνικών χειρογράφων. Δεν αποφεύχθηκαν σημαντικές απώλειες κωδίκων ή μεγάλων τμημάτων αυτών. Ως εκ τούτου, οι αντιγραφικές απόπειρες αποκατάστασης του κειμένου τους επέφεραν πολλές μεταβολές (προσθήκες και αλλοιώσεις) του αυθεντικού περιεχομένου τους. Το γεγονός αυτό εξηγεί και την προαναφερθείσα εισβολή απόκρυφων «κανόνων» στις Κανονικές Συλλογές. Στον θεολογικό χώρο, η πληθώρα και ευρεία διάδοση και χρήση των βιβλικών και πατερικών χειρογράφων κατέστησε ευκολώτερο το έργο αποκατάστασης των κειμένων τους. Όμως, στην περίπτωση των κανονολογικών χειρογράφων, τα πράγματα ήταν πολύ δυσκολότερα. Λόγω του περιορισμένου αριθμού τους και του χαμηλού δείκτη αναπαραγωγής τους, αλλά και των διαφόρων προσπαθειών από δυτικούς αντιγραφείς με αλλοιώσεις απόβλυνσης των διαφορών μεταξύ Ανατολικού και Δυτικού Χριστιανισμού, η κατηγορία των ελληνικών κωδίκων που περιείχαν τους Ιερούς Κανόνες και άλλες Κανονικές Διατάξεις της Ορθόδοξης Ανατολικής Εκκλησίας ήταν αφενός η πιο ευεπίφορος σε αντιγραφικά (οπτικά ή ακουστικά) σφάλματα και αυθαίρετα συμπληρώματα ή προσθήκες και αφετέρου η πλέον προβληματική ως προς τα μέσα και τις δυνατότητες αποκατάστασης του αυθεντικού κειμένου τους.

Μέχρι πρό τιнос¹⁷⁷, ο εντοπισμός του συνόλου των μεταβυζαντινών κωδίκων και λοιπών εκδόσεων των Ιερών Κανόνων ήταν desideratum (ζητούμενο) για την έρευνα. Οι επιστήμονες και οι ερευνητές του Ορθόδοξου Κανονικού Δικαίου στερούνταν της δυνατότητας ασφαλούς θεάσεως της πρώτης ύλης του ερευνητικού τους πεδίου, καθώς η εικόνα της χειρόγραφης παράδοσης και της χρονικής συνέχειας των κανονολογικών κειμένων δεν παρουσίαζε πληρότητα. Η αποσπασματική πρόσβαση στις πηγές αποτελούσε και αποτελεί μεθοδολογικό εμπόδιο στην εις βάθος έρευνα και μελέτη της καθοριστικής αυτής περιόδου και συνιστά εγγενή αδυναμία των συγχρόνων εντύπων εκδόσεων των Ιερών Κανόνων, οι οποίοι από της θεσπίσεώς τους μέχρι και σήμερα εξακολουθούν να συγκροτούν ισχύον, εφαρμοστέο, και μάλιστα αυξημένης τυπικής ισχύος, δίκαιο της Ορθόδοξου Εκκλησίας. Απουσιάζει παντελώς και σε παγκόσμια κλίμακα από τον θεολογικό και ιστορικο-φιλολογικό χώρο μία ad hoc συλλογή και συστηματική παρουσίαση καθώς και κωδικοποίηση των χειρογράφων και των εντύπων εκδόσεων των Ιερών Κανόνων της Ορθόδοξου Εκκλησίας των τελευταίων πέντε αιώνων, με αυτονόητη συνέπεια την στασιμότητα στην έρευνα και μία σοβαρή αιτίαση κατά της απόλυτης ασφάλειας ορισμένων συμπερασμάτων που απαντούν σε εξαντλητικές και διεξοδικές μελέτες, στις οποίες

¹⁷⁷ Πρόκειται για το χρονολογικά συστηματικό και ad hoc έργο που, όπως προαναφέρθηκε, πραγματοποιήθηκε προσφάτως στην Στοκχόλμη για τους τελευταίους πέντε αιώνες (16ος-20ός αι.): Παύλου Μενεβίσογλου, Μητροπολίτου Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας, *Δύο πολύτιμα χειρόγραφα ιερών Κανόνων* (Πάτμου 172, Αθηνών 1372), Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, έκδ. 'Επέκταση [σειρά: Νομοκανονική Βιβλιοθήκη, άρ. 20], 2006, 158 σελ.· 'Ιδίου, *Αί εκδόσεις τῶν ιερῶν Κανόνων κατὰ τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα (1531-1672)*, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, έκδ. 'Επέκταση [σειρά: Νομοκανονική Βιβλιοθήκη, άρ. 21], 2007, 179 σελ.· 'Ιδίου, *Τὸ Πηδάλιον καὶ ἄλλα ἐκδόσεις ιερῶν Κανόνων κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, έκδ. 'Επέκταση [σειρά: Νομοκανονική Βιβλιοθήκη, άρ. 22], 2008, 555 σελ.· 'Ιδίου, *Τὸ Σύνταγμα Ράλλη καὶ Ποτλῆ καὶ αἱ ἄλλα ἐκδόσεις ιερῶν Κανόνων κατὰ τὸν 19ον καὶ 20ὸν αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, έκδ. 'Επέκταση [σειρά: Νομοκανονική Βιβλιοθήκη, άρ. 23], ²2014, 230 σελ.

επιχειρούνται τεκμηριώσεις πλήρους αποδεικτικής δυνάμεως. Η «ζημία» εκφεύγει των ορίων της θεωρητικής επιστήμης και επιμετράται σε αυτήν καθ' εαυτήν την ζωή της Εκκλησίας κατά τους διαρρεύσαντες αιώνες μέχρι και σήμερα, καθώς το κενό της εν λόγω ιστορικής περιόδου δημιουργεί αβεβαιότητα ως προς την βάση της ορθολογικής υιοθέτησης κανονικών ρυθμίσεων και γενικότερα ως προς την δόκιμη εφαρμοστική χρήση των κανονοθετικών και κανονολογικών κειμένων.

Αυτονόητη πρόταση αποτελεί η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου και για πρώτη φορά πλήρους Corpus Κανονικών Πηγών χειρογράφων, παλαίτυπων και νεώτερων έντυπων εκδόσεων Ιερών Κανόνων της Ορθοδόξου Εκκλησίας των τελευταίων πέντε αιώνων, (με δυνατότητα συνολικής κριτικής έκδοσης των Ιερών Κανόνων της Ορθοδόξου Εκκλησίας και με δύο βασικά πλεονεκτήματα: την τήρηση των κανόνων της σύγχρονης μεθοδολογίας και το ουσιώδες και ελλείπον μέχρι σήμερα χαρακτηριστικό της πληρότητας του κριτικού υπομνήματος), το οποίο απουσιάζει τόσο από την ελληνόφωνη όσο και από την διεθνή βιβλιογραφία Πηγών, προς κάλυψη του προαναφερθέντος επιστημονικού κενού, προς εξάλειψη του αντίστοιχου μεθοδολογικού εμποδίου στην ανάπτυξη της έρευνας και προς ενίσχυση της «ασφάλειας δικαίου» σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής της Ορθοδόξου Εκκλησίας (λατρεία, διοίκηση, διαποίμανση, απονομή εκκλησιαστικής δικαιοσύνης, ιεραποστολική, κατηχητική και φιλανθρωπική δράση, κοινωνική παρουσία, διορθόδοξος, διαχριστιανικός και διαθρησκειακός διάλογος, σύγχρονες κοινωνικο-πολιτικές προκλήσεις και ερωτήματα βιο-οντολογίας, που απασχολούν και θα απασχολούν τα μέλη της). Έτσι, με την δημιουργία ενός Corpus Fontium των Ιερών Κανόνων θα ελαχιστοποιηθεί, αν δεν εκμηδενιστεί, η πιθανότητα λανθασμένης εκτιμήσεως της κειμενικής αυθεντικότητας των κανονολογικών εκδόσεων, ώστε να παγιωθεί μία γενικά αποδεκτή και έγκυρη αντίληψη του «γράμματος» της κανονοθεσίας της Εκκλησίας, η οποία θα ικανοποιεί τα κριτήρια του σύγχρονου εκκλησιαστικού *κανονοθέτη* και του συστήματος απονομής εκκλησιαστικής δικαιοσύνης, και θα αποτελεί την ασφαλή αφετηρία προς (α) την ορθολογική ανεύρεση του αληθούς «πνεύματος» των Κανόνων, του αυθεντικού τους νοήματος και της ενδεδειγμένης κατά περίπτωση λύσης στα αναφερόμενα ζητήματα, και (β) την αποκατάσταση σημείων και πτυχών που πάσχουν και δημιουργούν δυσλειτουργίες και προβλήματα στην υιοθέτηση των Ιερών Κανόνων και κατ' επέκταση στην εν γένει ζωή της Εκκλησίας. Τέλος, το Corpus Fontium Canonicoorum θα ενισχύσει την επιστημονική τεκμηρίωση της αυθεντικότητας και του κύρους των ελληνόγλωσσων κανονολογικών κειμένων απέναντι σε ξενόγλωσσες εκδόσεις τους, ώστε μακροπρόθεσμα και με την πρόοδο του επιστημονικού διαλόγου να αποκατασταθούν με ασφάλεια εσφαλμένες γραφές και μεταφράσεις που έχουν εμπεδωθεί σε μη ελληνόφωνη βιβλιογραφία του Κανονικού Δικαίου, προς όφελος της αποτελεσματικότητας των Διορθοδόξων και των Διαχριστιανικών Διαλόγων, καθώς και της προσέγγισης των επί μακρόν διαφόρων διστάμενων απόψεων.

[Δ 48]. ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΚΑΙ ΚΑΝΟΝΙΚΑ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ
 ([ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΕΣ] ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΚΑΝΟΝΩΝ)
 (1η και 2η χιλιετία)

1) Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ

- ◆ Ἡ *Συναγωγή Κανόνων ἐκκλησιαστικῶν εἰς 50 τίτλους* (6ος αἰ. [555])

2) Μεγάλου Φωτίου Κωνσταντινουπόλεως

- ◆ Ὁ *Νομοκάνων [ἢ Σύνταγμα]* εἰς 14 τίτλους (τὸ *Corpus Canonum τῆς Ἐκκλησίας*) ([2ο ἡμισυ] ¹6ος αἰ. [578-582 (:)]/²883)

3) Ματθαίου Βλάσταρη

- ◆ Τὸ *Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον* [24 μέρη] (Θεσσαλονίκη, 1335)

4) Κωνσταντίνου Ἀρμενόπουλου

- ◆ Ἡ *Ἐξάβιβλος* (Θεσσαλονίκη, 1345)
- ◆ Οἱ *Ἱεροὶ καὶ Θεῖοι Κανόνες κατ' ἐπιτομὴν* (*P. G.*, τ. 150, στ. 45A-168C)

5) Ἐμμανουὴλ Μαλαξοῦ

- ◆ Ὁ *Νομοκάνων* ([2ο ἡμισυ] 16ος αἰ.)

6) Ἁγίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου καὶ Ἀγαπίου (Λεονάρδου) Ἀσημάκη

- ◆ Τὸ *Πηδάλιον* (Λειψία, ¹1800, ²1841, ³1864· Ἀθήνα καὶ Θεσσαλονίκη, ¹⁸2016)

7) Γεωργίου Α. Ράλλη - Μιχαὴλ Ποτλῆ

- ◆ Τὸ *Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, 6 τόμοι (Ἀθῆναι, 1852-1859)

> [Ἐκκλησία τῆς Ῥωσσίας]

- 1) Ἡ *Kormchaïa Kniga* (Μόσχα, ¹1650)
- 2) Ἡ *Kniga Pravit* (Πετρούπολις, ¹1839).

[Δ 49]. **ΚΑΝΟΝΟΛΟΓΙΚΑ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ-ΚΑΝΟΝΟΛΟΓΙΑ**
(*ΚΑΝΟΝΟΛΟΓΟΙ*)

12ος αἰ. (Κωνσταντινούπολη)

- 1) Ἰωάννης Ζωναρᾶς (μοναχός· τέλη 11ου-μετὰ τὸ 1160)
- 2) Ἀλέξης Ἀριστηνός (διάκονος· ἀρχὲς 12ου-μετὰ τὸ 1166)
- 3) Θεόδωρος Βαλσαμών (πατριάρχης Ἀντιοχείας· 1130/40-μετὰ τὸ 1195)
- 4) Θεόδωρος Βέστης (1100)

13ος αἰ. (Δεσποτᾶτο τῆς Ἠπείρου)

- 5) Ἰωάννης Ἀπόκαυκος (μητροπολίτης Ναυπάκτου· ~1160-~1235)
- 6) Δημήτριος Χωματηνός (ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος· 1180-1236)

14ος αἰ. (Θεσσαλονίκη)

- 7) Ματθαῖος Βλάσταρις (μοναχός· ~1280-~1350)
- 8) Κωνσταντῖνος Ἀρμενόπουλος (δικαστὴς Θεσσαλονίκης· 1320-1383)

Ἰδιωτεύοντες (11ος-16ος αἰ.)

- 9) Μιχαήλ Ψελλός (1018-1078)
- 10) Νίκων ὁ Μελανορείτης (11ος αἰ.)
- 11) Μᾶρκος Ἀλεξανδρείας (πατριάρχης Ἀλεξανδρείας)
- 12) Μανουὴλ Μαλαξὸς (16ος αἰ.)

Ἀθωνικὸ Πηδάλιον (18ος αἰ.)

- 13) Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης (18ος αἰ.)
- 14) Ἱερομόναχος Ἀγάπιος [Ἀσημάκης Λεονάρδος] (18ος αἰ.)

Ἀθηναϊκὸ Σύνταγμα ΡΠ (19ος αἰ.)

- 15) Γεώργιος Α. Ράλλης (19ος αἰ.)
- 16) Μιχαήλ Ποτλῆς (19ος αἰ.)

Ἐγχειρίδια Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου (19ος-21ος αἰ.)

- 17) Νικόδημος Μίλας, Μητρ. Ζάρας τῆς Δαλματίας (19ος αἰ.), ὁ πρῶτος συγγραφέας. Ἀκολουθεῖ μία ἐπισκόπηση τῆς ὑπάρχουσας ἐργογραφίας Ἐγχειριδίων τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἀπὸ τὸ πρῶτο αὐτὸ ὀρθόδοξο ἐγχειρίδιο τοῦ Νικοδήμου Μίλας (19ος αἰ.) μέχρι σήμερα (21ος αἰ.).

Δ. ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ (19ος-21ος αι.)

«Ὁδὸς ζωῆς ἔλεγχος καὶ παιδεία»
(Κανόνας 6/Ζ').

Κατ' αρχάς, και αυτό χάριν ενός μόνον παραδείγματος και οικονομίας του λόγου χωρίς επεκτάσεις σε άλλα ανάλογα ζητήματα, όλοι σχεδόν οι ξένοι εκδότες Ιερών Κανόνων (Ρωμαιοκαθολικοί, Προτεστάντες και Αγγλικανοί [16ος-21ος αι.]), εκτός ελαχίστων, έχουν ασχοληθεί κυρίως και πρωτίστως με τους Κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων, *αυτόνομα* όμως και ανεξάρτητα από τους λοιπούς (Αποστολικούς, Τοπικών και Πατερικούς) Κανόνες, οι οποίοι ωστόσο χρονικά συμπλέκονται, συνδιαρθρώνονται και παρεμβάλλονται στις Οικουμενικές Συνόδους, όπως το επιμαρτυρεί αρχικώς ο καν. 2/Πενθέκτης (691), οι οποίες λάμβαναν υπ' όψιν *ομοκεντρικά* πάντοτε και εξ ορισμού την προγενέστερη κανονοθεσία. Αυτό συνέβαινε, διότι οι εκδότες αυτοί ήταν σαφώς βαθιά επηρεασμένοι από την μεσαιωνική δυτική αντίληψη που είχε μόλις αναδειχθεί την εποχή εκείνη για προφανείς λόγους (Μεταρρύθμιση και Αντιμεταρρύθμιση), περί *θεσμικής αυθεντίας και ιεραρχικής υπεραξίας* των Οικουμενικών Συνόδων και, ως εκ τούτου, περί της συνεπαγόμενης αξιωματικής υποβάθμισης των Κανόνων των Τοπικών Συνόδων, όλων πραγματοποιηθεισών – εκτός της Καρθαγένης (419) – επί του εκκλησιακού εδάφους της Εκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως... – όπως εξ άλλου και όλες οι Οικουμενικές Σύνοδοι –, και των Κανόνων των Πατέρων πολύ περισσότερο έως παντελώς, ως προερχομένων, κατ' αυτήν την δυτική αντίληψη, από ...“*μεμονωμένα*” (sic) πρόσωπα, ζητήματα τα οποία διόλου δεν ευσταθούν στο φως της θεολογικής και εκκλησιο-κανονικής έρευνας. Αυτό οφείλεται επιπροσθέτως και στο γνωστό πλέον γεγονός ότι στους Κανόνες των Τοπικών Συνόδων και τους Πατερικούς Κανόνες απέδωσε *ισοδύναμο κύρος*, όπως διασαφηνίστηκε παραπάνω, με το τιτάνιο κανονοθετικό της έργο η μεγάλη Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος (691), η οποία όμως, σιωπηρά μεν αλλά επισήμως, *απαξιώνεται* από την δυτική Χριστιανοσύνη (επειδή αυτή δεν εντάχθηκε στην πλαστή Κανονική Συλλογή “Ψευδοϊσιδώρειες Διατάξεις”-847/852), και η απαξίωση αυτή συμπαρασύρει και την χρονολογική διάρθρωση-ταξιθέτηση του 2ου κανόνα της και το εφάμιλλο, ισοσθενές και ομοδύναμο κύρος το αποδοθέν από αυτήν στους Ιερούς Κανόνες των Τοπικών Συνόδων και των Πατέρων... Η αντίληψη αυτή και η συνεπαγόμενη εκδοτική πρακτική επηρέασαν και τους κανονολόγους – και όχι μόνον... – της καθ' ημάς Ορθόδοξης Ανατολής, εκτρεπόμενες σε ιστορικές καθηλώσεις. Αυτό όλο στην πράξη σημαίνει ότι, με έμφαση στην *υπεραξία* των Κανόνων των Οικουμενικών Συνόδων, οι εκδότες αυτοί, Ανατολικοί και Δυτικοί, απέκοπταν με την αυτονομημένη εκδοτική ενέργειά τους – ή, σε άλλη ...“*καλύτερη*” περίπτωση, την πρόταξή τους έναντι των λοιπών – τις Οικουμενικές Συνόδους από το ιστορικό και το θεολογικό πλαίσιο της εκάστοτε προηγηθείσας κανονοθεσίας, παρ' όλο που οι ίδιες εμφανώς κάνουν αναφορές σε αυτήν. Έτσι, οι εκδόσεις αυτές εμφανίζουν τις Οικουμενικές Συνόδους

ως ξέχωρα, αυτονομημένα, αυτόκλητα γεγονότα, άνευ προ- και μετα-συνδέσεως χρονικής και θεολογικής, εν είδει διαπτόντων αστέρων που στιγμιαία φωτίζουν το στερέωμα και ύστερα σβήνουν χωρίς ίχνη...

Τοιουτοτρόπως, όταν ένας ανυποψίαστος δυτικός αναγνώστης μελετά μόνον τις διαθέσιμες εκδοτικά Οικουμενικές Συνόδους, αδυνατεί να προσεγγίσει την λοιπή δομική κανονοθεσία της Εκκλησίας, στην οποία, ωστόσο, οι ίδιες συνεχώς παραπέμπουν, εισπράττοντας κενά *κανονογνωσίας* με ό,τι αυτό συνεπάγεται σε όλα τα επίπεδα ζωής (προσωπικό, συλλογικό, συνοδικό, κοινωνιακό, κ.λπ.) της Εκκλησίας. Έτσι, οι εκδότες αυτοί, *volentes nolentes*, με την αποσπασματική έκδοση των Ιερών Κανόνων και τον αξιακό υπερτονισμό κάποιων έναντι των λοιπών, αποσυμπλέκουν και αποσυναρθρώνουν τους Κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων από τους ισοδύναμους λοιπούς Κανόνες, προκαλώντας *μερική*, και ως εκ τούτου *αποδομική*, γνώση της Κανονικής Παράδοσης της Εκκλησίας και κυρίως *σύγχυση στην θέαση* των Εκκλησιασικών πραγμάτων της Α΄ χιλιετίας... Ενεργώντας όμως έτσι αποσπασματικά, αποσαρκώνεται ο συνολικός *κανονικός* οραματισμός της Εκκλησίας και εξοβελίζεται η πλήρης *κανονοθεσία* της, *διαρθρωμένης χρονολογικά – και όχι ιεραρχικά –*, ως ολικού Σώματος. Ωστόσο, με την μορφή παρουσίασης και έκδοσής τους *κατά χρονολογική σειρά*, οι Ιεροί Κανόνες γίνονται όντως Σώμα, διαρθρώνονται σε ένα ενιαίο ομοειδές Σώμα, αν και από «ετεροειδείς» προελεύσεις, όπως ακριβώς συμβαίνει στο γεγονός με το ποικιλόχρωμο, κοινωνιακά και αλληλοχρονικά συμπλεκόμενο, «γαϊτανάκι». Όταν όμως συνεχίζονται αενάως να διαιωνίζονται οι «ιεραρχημένες εκδόσεις» των Κανόνων, αυτές μοιραία θα συνεχίζουν να αποσυμπλέκουν και να αποδιαρθρώνουν τους αρμούς του συμπαγούς *Congrus* τους, και να αποσαρκώνουν την ενιαία *Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας*. Αυτό όλο συμπερασματικά δηλώνει ότι τελικά οι Ιεροί Κανόνες δεν κομματιάζονται με *ιεραρχική κατηγοριοποίηση*, όπως μάς επέβαλαν οι επιλεκτικές εκδοτικές ενέργειες των ετεροδόξων εκδοτών σύνολης της Β΄ χριστιανικής χιλιετίας για δηλωμένους ή άδηλους λόγους σκοπιμότητας, ούτε με *υποκειμενική περιπτώσιολογία*, όπως επίσης μάς επέβαλαν οι επιχωματώσεις ψευδεπίγραφων ψευδοκανόνων που παρεισέφρησαν στις Κανονικές Συλλογές της αυτής Β΄ χιλιετίας εκ μέρους κάποιων ορθοδόξων αντιγραφέων ή βιβλιογράφων, όπως επεξηγείται αμέσως παρακάτω.

Στην εδώ παρουσίαση λήφθηκαν συνολικά υπ' όψιν οι τρεις προηγηθείσες **κριτικές εκδόσεις των Ιερών Κανόνων** (*Σύνταγμα ΡΠ-1852/59*, *Joannou-1962/64* και της *Brepols-2006* [*Κανόνες Οικουμενικών Συνόδων μόνον*], αν και *Joannou* και *Brepols* είναι σχεδόν ταυτόσημες εξ ολοκλήρου κριτικές εκδόσεις, καθώς αυτό προκύπτει από τον εξονυχιστικό παράλληλο έλεγχο, παρά τα αδικαιολογήτως πολλά τυπογραφικά και αντιγραφικά λάθη που παρουσιάζει, αν και κριτική έκδοση, η *Brepols*!), οπότε και παρέλκει να προβούμε σε μία ανάλογη προσπάθεια, καθώς αυτές οι κριτικές εκδόσεις έχουν θεωρητικά εξαντλήσει την όποια τοιαύτη ομολογία απόπειρα. Επισημαίνεται μόνον ότι υπάρχουν πολλές διαφορές μεταξύ κυρίως της πρώτης κριτικής έκδοσης (*Σύνταγμα ΡΠ*, σε μορφή *Catenæ canonicæ*) και των άλλων δύο (*Joannou* και *Brepols*) όχι μόνον ως προς το περιεχόμενό τους, αλλά και ως προς την στίξη και τα επί μέρους γραμματολογικά φαινόμενα έτσι, ώστε να δημιουργούνται πολλαπλά και σύμπλοκα προβλήματα ως προς την αναμενόμενη πιστότητά τους και την προσδοκώμενη ερμηνεία των Ιερών Κανόνων. Διαπιστώθηκε επίσης, μεταξύ άλλων, εμφανής διάκριση εκδοτικών τύπων των Ιερών Κανόνων, η οποία είναι συνάρτηση της ομάδας χειρογράφων που χρησιμοποιήθηκε για την εκάστοτε αντίστοιχη στερεοτύποις και χαρτώα έκδοση των Κανόνων.

Δ 50.

Οι σύγχρονες έντυπες εκδόσεις (ενδεικτικά) των Ιερών Κανόνων (19ος-21ος αι.)

1. Πηδάλιον, Λειψία, **1800**,
2. *Σύνταγμα Ράλλη-Ποτλῆ*, Ἀθήναι, **1852-1859**, ²1992 καὶ ²2002,
3. Ἀμίλκα Σ. Ἀλιβιζάτου, *Ἱεροὶ Κανόνες*, Ἀθήναι, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ¹**1923**, ²1949 καὶ ³1997,
4. P.-P. JOANNOU, *Discipline générale antique (IVe-IXe siècles). Les Canons des Conciles œcuméniques (IIe-IXe siècles); Les Canons des Synodes Particuliers; Les Canons des Pères Grecs (Lettres canoniques)*, édition critique du texte grec, version latine et traduction française, [Pontificia Commissione per la Redazione del Codice di Diritto Canonico Orientale], Fonti, fascicolo IX, 4 τόμοι, Grottaferrata (Rome), Tipografia Italo-Orientale «S. Nilo», **1962-1964** (τρίγλωσσο: ἑλληνιστί, λατινιστί καὶ γαλλιστί),
5. Προδρόμου Ἰ. Ἀκανθοπούλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων (Κείμενο-Ἑρμηνεία-Σχόλια) καὶ Ἐκκλησιαστικῆς Νομοθεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, Θεσσαλονίκη, Ἀ/φοὶ Κυριακίδη καὶ Ἐκδόσεις Βάνιας, ¹**1985**, ²1991, ³2006 καὶ ⁴2009,
6. Βλασίου Ἰω. Φειδᾶ, *Ἱεροὶ Κανόνες*, Ἀθήναι, [αὐτοέκδοση], **1997**,
7. G. ALBERIGO, *Conciliorum Oecumenicorum Generaliumque Decreta, Editio Critica*, t. I, *The Oecumenical Councils From Nicaea I to Nicaea II (325-787)*, Bologna, Turnhout-Brepols Publishers, **2006** (δίγλωσσο: ἑλληνιστί καὶ λατινιστί),
8. Αρχιμ. Γρηγορίου Δ. Παπαθωμᾶ, *Τὸ Corpus Canonum τῆς Ἐκκλησίας (1ος-9ος αἰώνας). Τὸ κείμενο τῶν Ἐκκλησιακῶν Ἱερῶν Κανόνων/Le Corpus Canonum de l'Église (1er-9e siècles). Le texte des Saints Canons ecclésiiaux*, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, ἐκδ. Ἐπέκταση (σειρά: “Νομοκανονικὴ Βιβλιοθήκη”, ἀρ. 30), **2015** (δίγλωσσο: ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί),
9. Αναστασίου Κ. Βαβούσκου, *Κώδικας Νομοκανονικός. Ἱεροὶ Κανόνες, Βυζαντινὸ Δίκαιο, Κανονικὰ Παραπτώματα*, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Μέθεξις, **2016**,
10. Αρχιμ. Γρηγορίου Δ. Παπαθωμᾶ, *Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας (1ος-9ος αἰ.)*. *Τὸ Corpus Canonum τῆς Ἐκκλησίας τῆς Α' χιλιετίας ἀπὸ τὸν Νομοκάνονα τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου (883)*, Ἀθήναι, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος [σειρά «Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Νομοκανόνων» (BEN), ἀρ. 1], **2019**.

Στην τελευταία αὐτὴ ἐκδοση ἀκολουθεῖται ἡ ἀπόλυτη χρονολογικὴ-εξελικτικὴ πορεία τῶν Ἱερῶν Κανόνων, ὅπως ἐκδιπλώθηκαν καθ' ὅλην τὴν διάρκεια τῆς ὑπὸ ἐξέταση περιόδου (1ος-9ος αι.). Ἡ ἐκδιπλωτικὴ αὐτὴ προσέγγιση κρίθηκε ὡς ἡ δοκιμώτερη, καὶ ὄχι μόνον ὡς ἡ ἀρχαιότερη, προκειμένου νὰ ἀποκτηθεῖ ἀπὸ τὸν ἀναγνώστη τοὺς μίᾳ σφαιρικὴ καὶ διαυγῆς εἰκόνα ὅλων τῶν ἐπὶ μέρους πτυχῶν τοὺς, τόσο στὴν ὀργανικὴ καὶ συστηματικὴ σχέση μεταξύ τοὺς, ὅσο καὶ στὴν ἐπὶ μέρους δική τοὺς κανονογενετικὴ ἐσωτερικὴ εξέλιξη. Καὶ ἀκόμη, ἡ ἐκδοση αὐτὴ τῶν Ἱερῶν Κανόνων πραγματοποιήθηκε μετὰ ἀπὸ μίᾳ πολυποίκιλη διαδρομὴ ταλανισμοῦ καὶ πολύπτυχης κριτικῆς ἐξέτασής τοὺς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐμπλεκόμενους ἐκδοτικὰ κανονολόγους σε ἓνα χρονικὸ διάστημα τῆς τάξεως τῶν 220 τελευταίων ἐτῶν, ἀπὸ τὴν πρώτη παρθενικὴ ἐκδοση τοῦ Πηδαλίου (1800) μέχρι σήμερα (2019), χωρὶς νὰ συμπεριλαμβάνονται τὰ προ τοῦ Πηδαλίου ἔτη ἐντυπῶν Κανόνων (300 χρόνια [1521/1531-1800]) καὶ τὰ ἔτη χειρόγραφων Κανόνων (600 χρόνια [883-1521/1531]): συνολικὰ 900 ολόκληρα καὶ πλέον χρόνια ἐκδοτικῆς διαδρομῆς στὶς πολλὰ καὶ ποικίλες χειρόγραφες καὶ ἐντυπες Κανονικὲς Συλλογές (883-1800). Ἀπὸ τὸ 1800 ὁμως

και εντεύθεν, αρχής γενομένης από το *Πηδάλιον* (1800), άρχισαν προσπάθειες σοβαρής έγκυψης και επιστημονικής-κριτικής αντιμετώπισης τόσο του κειμένου όσο και των συστηματικών εκδόσεων των Ιερών Κανόνων μέχρι σήμερα. Καρπός και ανακεφαλαιωτική συνισταμένη όλων των προηγηθεισών εκδόσεων, πάνω στις οποίες στηρίχθηκε εν είδει αναβαθμών, αποτελεί η τελευταία αυτή έκδοση, η οποία τιτλοδοτείται «Οί Ίεροί Κανόνες τής Έκκλησίας (1ος-9ος αι.). Τò Corpus Canonum τής Έκκλησίας τής Α΄ χιλιετίας από τόν *Νομοκάνονα* του Ίεροϋ Φωτίου (883)» και η οποία εντάχθηκε στην νεωστί εγκαινιασθείσα νέα Επιστημονική σειρά της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος με τίτλο της σειράς «Βιβλιοθήκη Έλλήνων Νομοκανόνων» (BEN), άριθμ. 1-2019. Συνεπώς, η έκδοση αυτή προέθεσε ως σκοπό την κατά το ένόν αποκατάσταση του μοναδικού Σώματος των πρωταρχικών κανονικών κειμένων εκ των αρχαιοτέρων κειμενικών Σωμάτων της Εκκλησίας της Α΄ χιλιετίας, το οποίο απαρτίζεται από την δεδομένη και ορισμένη *κανονοθεσία της Εκκλησίας*, ήτοι το σύνολο των Ιερών Κανόνων που αναδύθηκαν στους κόλπους Της από την αρχέγονη και πρώιμη Αποστολική εποχή μέχρι την χρονική ολοκλήρωση της θέσπισής τους στα τέλη του 9ου αι. (880) και που *αυτοί μόνοι* (770 Κανόνες) φέρουν αδιαμφισβήτητα και αναντίρρητα το κύρος της ιστορικής αρχαιότητας και της εκκλησιακής κανονικής αυθεντίας, έχοντας εκδοτικά αποκλείσει τους *παρακάνονες*, ή καλύτερα τους *ψευδοκάνονες*, που ακολουθούν αμέσως παρακάτω και που έχουν λαθραία εμφιλοχωρήσει σε κάποιες Κανονικές Συλλογές της Εκκλησίας.

Ε. ΟΙ ΠΑΡΑΚΑΝΟΝΕΣ (Β΄ χιλιετία)

Οί Παρενειρόμενοι¹⁷⁸, οί Ψευδεπίγραφοι/Άπόκρυφοι και Έπεισακτοι “κανόνες”, ήτοι ή Ψευδοκανονική Γραμματεία τών Κανονικών Συλλογών τής Β΄ χιλιετίας

«Εί τις κληρικὸς τὰ ψευδεπίγραφα τῶν ἀσεβῶν βιβλία ὡς ἅγια ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας δημοσιεύει, ἐπὶ λύμῃ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου, καθαιρείσθω». (Κανόνας 60/Αποστολικὸς-2ος/3ος αι.).

«Ὅτι οὐ δεῖ ἰδιωτικὸς ψαλμοὺς λέγεσθαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, οὐδὲ ἀκανόνιστα βιβλία, ἀλλὰ μόνον τὰ κανονικά [...], ἅτινα δεῖ αὐθεντεῖν». (Κανόνας 59/Λαοδικεῖας-380).

«Ταῦτα πηγαὶ τοῦ σωτηρίου, ὥστε τὸν διψῶντα ἐμφορεῖσθαι τῶν ἐν τούτοις λογίων· ἐν τούτοις μόνοις τὸ τῆς εὐσεβείας διδασκαλεῖον εὐαγγελίζεται· μηδεὶς τούτοις ἐπιβαλλέσθω, μηδὲ τούτων ἀφαιρείσθω τι. [...]. Καὶ τούτων *κανονιζόμενων*, οὐδαμοῦ τῶν ἀποκρύφων μνήμη, ἀλλὰ αἰρετικῶν ἐστὶν ἐπίνοια, γραφόντων μὲν ὅτε θέλουσιν αὐτά, χαριζόμενων δὲ καὶ προστιθέντων αὐτοῖς χρόνους, ἵνα ὡς παλαιὰ προσφέροντες, πρόφασιν ἔχωσιν ἀπατᾶν ἐκ τούτου τοὺς ἀκεραίους». (Κανόνας 2/Αθανάσιος).

«Ἐκεῖνα πράττοντες, τὴν στερρότητα τοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας *Κανόνος* κρατεῖν». (Κανόνας 1/Κυπριανός).

«Ἐπὶ λύμῃ τῆς Ἐκκλησίας νόθα τινὰ καὶ ξένα τῆς εὐσεβείας παρενετέθησαν, τὸ εὐπρεπὲς κάλλος τῶν θείων δογμάτων ἡμῖν ἀμαυρώσαντα·

¹⁷⁸ Καν. 2/Πενθέκτης.

τὴν τῶν τοιούτων Διατάξεων προσφόρως ἀποβολὴν πεποιήμεθα
πρὸς τὴν τοῦ χριστιανικωτάτου ποιμνίου οἰκοδομὴν καὶ ἀσφάλειαν,
οὐδαμῶς ἐγκρίνοντας τὰ τῆς αἰρετικῆς ψευδολογίας κυήματα
[καὶ τὰ τε συστάνατα ἐκ ψάμμου κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας μειρακιώδη ἀθύρματα],
καὶ τῆ γνησίᾳ τῶν Ἀποστόλων καὶ ὀλοκλήρῳ διδαχῇ παρενείροντες».
(Κανόνας 2 [καὶ 1]/Πενθέκτης-691).

«Ὁ μὴ ἐγκαταλίπης ἐντολὰς Κυρίου, φυλάξεις δὲ ἃ παρέλαβες,
μήτε προστιθεὶς μήτε ἀφαιρῶν».
(*Δίδαχὴ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων*, κεφ. IV, στ. 13, ἐν *ΒΕΠ*, τ. 2, σελ. 217)

«Καὶ μηδενὶ ἐξεῖναι τοὺς προδηλωθέντας παραχαράπτειν κανόνας, ἢ ἀθετεῖν,
ἢ ἐτέρους παρὰ τοὺς προκειμένους παραδέχεσθαι κανόνας,
ψευδεπιγράφως ὑπὸ τινων συντεθέντας, τῶν τὴν ἀλήθειαν καπηλεύειν ἐπιχειρησάντων».
(Κανόνας 2/Πενθέκτης-691).

«Εἰς τὸν αἰῶνα, ἡ προφητικὴ φωνὴ ἐντέλλεται ἡμῖν φυλάττειν τὰ μαρτύρια τοῦ Θεοῦ,
καὶ ζῆν ἐν αὐτοῖς, δῆλον ἀκράδαντα καὶ ἀσάλευτα διαμένουσιν,
ὅτι καὶ ὁ θεόπτης Μωϋσῆς οὕτω φησὶν·
Ἐν αὐτοῖς οὐκ ἔστι προσθεῖναι, καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν».
(Κανόνας 1/Ζ'-787).

«[Συλλογὴ τῶν Ἱερῶν Κανόνων...], διὰ τὸ ἀπατᾶσθαι πολλοὺς ὑπὸ πολλῶν
καὶ διαφόρων χειρογράφων τινῶν *Κανονικῶν*,
μύθους ὀθνεῖους μᾶλλον ἢ Κανόνας θεῖους ἐχόντων.
Ἵθεν, οἱ μὲν Θεῖοι Κανόνες ἡμέληνται, τὰ δὲ ἀνόνημα ἐκεῖνα *Κανονικά*,
βλάβην οὐ τὴν τυχοῦσαν τοῖς μετερχομένοις αὐτὰ καὶ ἀπάτην ἐμποιοῦσιν».
(Αγαπίου [Λεονάρδου] (Ἱερομ.), *Συλλογὴ πάντων τῶν Ἱερῶν καὶ Θεῶν Κανόνων*,
Βενετία, Ἀντώνιος Βορτώλης, 1787, σελ. ε'-στ').

«Ἡμεῖς γὰρ οὔτε προστιθέναι τι, οὔτε μὴν ὑφαιρεῖν, κατὰ τὰ προορισθέντα,
παντελῶς διεγνώκαμεν ἢ καθ' ὄντιναοῦν δεδυνήμεθα λόγον».
(Κανόνας 1/Πενθέκτης, in fine).

«Εἰ δὲ τις ἀλῶ κανόνα τινὰ τῶν εἰρημένων καινοτομῶν, ἢ ἀνατρέπειν ἐπιχειρῶν,
ὕπευθυνος ἔσται κατὰ τὸν τοιοῦτον κανόνα, ὡς αὐτὸς διαγορεύει, τὴν ἐπιτιμίαν δεχόμενος,
καὶ δι' αὐτοῦ, ἐν ᾧπερ πταίει θεραπευόμενος».
(Κανόνας 2/Πενθέκτης).

«Τὸ δὲ ἐκ τῆς ἀκολούθου ἐπιφορᾶς τὸ *σιωπηθὲν* συλλογίζεσθαι, νομοθετοῦντός ἐστιν,
οὐ τὰ τοῦ νόμου λέγοντος [...].
Ἡμᾶς δὲ τί χρὴ ποιεῖν; Τὰ γεγραμμένα λέγειν, ἢ τὰ σιωπηθέντα περιεργάζεσθαι;»...
(Κανόνας 87/Βασίλειος).

«Ὁ ἐχθρὸς ἀρέσκεται νὰ κρύβει τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ ἀναμειγνύει τὸ καλὸ μὲ τὸ κακόν».
(Ἅγιος Παΐσιος Βελιτσκόφσκι).

«Ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἐλευθερία εἶναι ἀπαιτητικὲς ἐρωμένες,
γι' αὐτὸ καὶ ἔχουν λίγους ἐραστῆς».
(Αλμπέρ Καμύ).

«Καὶ ἡμεῖς δοκοῦμεν μὴ *παρὰ Κανόνας* ποιεῖν τι».
(Κανόνας 10/Μέγας Βασίλειος).

Στην ίδια προοπτική της επιστημονικής κριτικής έρευνας, θέτοντας σε αντιδιαστολή τους **Κανόνες** με τους **Παρακάνονες**, τους *κανονικούς επώνυμους Κανόνες* (Α΄ χιλιετία) με τους *απόκρυφους ψευδώνυμους “Κανόνες”* (Β΄ χιλιετία), διαπιστώθηκε ερευνητικά ότι, πράγματι, δίπλα στους 770 συνολικά θεωρημένες Ιερούς Κανόνες της Εκκλησίας (*Corpus Canonum*-883), ήτοι τους Αποστολικούς κανόνες, τους κανόνες των Οικουμενικών και των Τοπικών Συνόδων και τους Πατερικούς κανόνες, υπάρχουν εμβόλιμοι στις μεταγενέστερες Κανονικές Συλλογές και ακόμη επιπλέον 125 κατά πολύ νεώτεροι χρονικά “κανόνες”, γέννημα νοσηρών ατομικών πρωτοβουλιών της Β΄ χιλιετίας. Οι επείσακτοι αυτοί “κανόνες” έφεραν και φέρουν – για να προσκτήσουν εκκλησιακή κανονική αυθεντία – ονόματα κανονολόγων και αγίων της Α΄ χιλιετίας, αλλά που όμως, παρά την ερίγδουπη φερωνυμία τους, δεν έχουν καμμία σχέση με τους Ιερούς Κανόνες της Εκκλησίας (1ος-9ος αι.): αντιθέτως μάλιστα, υπήρξαν και παραμένουν **Ψευδοκάνονες, Απόκρυφοι κανόνες και εκτός του “Corpus Canonum [του Σώματος Κανόνων] της Εκκλησίας”** (883), παρ’ όλο που μέχρι και σήμερα εμφανίζονται με αξιώσεις κανονικότητας και εκκλησιακής αυθεντίας. Πρόκειται για τους 125 ψευδεπίγραφους, επείσακτους και απόκρυφους “κανόνες” (βλ. τις ονομασίες τους στον αντίστοιχο Πίνακα αμέσως παρακάτω) ή, όπως επικράτησε λαθεμένα να λέγεται, «μη κεκυρωμένους κανόνες» [sic] (από ποιον και για ποιον λόγο;), οι οποίοι είναι δημιούργημα και αποκύημα νοσηρής πρωτοβουλίας και ακατανοησίας κάποιων ανθρώπων βιβλιογράφων, οι οποίοι ενήργησαν «δίκην κυμάτων έπικλυζόντων και τήδε κάκεισε περιστρεφόντων»¹⁷⁹ και που συλλαμβάνονται ψευδόμενοι από την σύγχρονη επιστημονική έρευνα, γραφέν ή αντιγραφέν χειρογράφων, άνιστόρητων έπαγγελματιών και εμπόρων προφανώς, καθαρά κιβδηλοποιών, αποδεδειγμένα πλέον αποκρυφογράφων της Β΄ χιλιετίας, δηλαδή χρονολογούνται αυτοί μεταξύ 12ου και 15ου αιώνα, μέχρι την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως και πιθανώς κάποιοι από αυτούς να είναι και λίγο μεταγενέστεροι. Οι πλαστοπροσωποποιημένοι αυτοί “κανόνες” σφετερίζονται και διεκδικούν αυθεντία και πατρότητα με ονόματα προγενέστερων χρονικά αγίων της Α΄ χιλιετίας, όπως του Μ. Βασιλείου, του Ιωάννου του Χρυσοστόμου, του Ιωάννου ΚΠόλεως του Νηστευτού, με το πολύ γνωστό και επονομαζόμενο «Κανονικόν» του με 35 “κανόνες”, καθώς, επίσης, και κάποιοι άλλοι “κανόνες” του Αναστασίου του Σιναΐτου, του Ταρασίου ΚΠόλεως, του Νικηφόρου ΚΠόλεως του Ομολογητού και των φερόμενων “Ερωταποκρίσεων” (sic) Νικολάου ΚΠόλεως του Γραμματικού, ο οποίος εκοιμήθη τον 12ο αι. (1111), δηλ. τρεις (!) σχεδόν αιώνες μετά την οριστική συγκρότηση του *Corpus Canonum της Εκκλησίας* από τον Μέγα Φώτιο (883), και οι οποίες είναι στην χρονολογική κατάταξη τελευταίες, όλες μεταγενέστερες και νόθες. Όλοι αυτοί οι “κανόνες” είναι απόκρυφοι και νόθοι, και πρόκειται ουσιαστικά για επέκταση της πλαστογραφίας που είχε ήδη αρχίσει την εποχή εκείνη και νωρίτερα. Και, παρά τον αυταπόδεικτο ετεροχρονισμό τους (δηλαδή από 3 έως 8 και πλέον αιώνες ανά περίπτωση, μετά την οριστική συγκρότηση του *Corpus Canonum της Εκκλησίας*-883), οι “κανόνες” αυτοί διεκδικούν ισοδύναμο κύρος αυθεντίας με τους *κανονικούς Κανόνες* της Α΄ χιλιετίας και, για πολλούς μέχρι και σήμερα εκκλησιαστικούς και θύραθεν, συμβαίνει το εξής απίθανο, να θεωρούν και να εκλαμβάνουν αυτούς τους 125 πλαστοπροσωποποιημένους και νόθους “κανόνες”, τοποθετημένους σχεδόν πάντοτε στο τέλος των Κανονικών Συλλογών, ως τους Ιερούς Κανόνες της Εκκλησίας!... Κάποιοι μάλιστα έφτασαν να χαρακτηρίζουν το Παράρτημα *μόνον* του Πηδαλίου, που περιέχει αυτούς τους νόθους “κανόνες”, τους *παρακάνονες*, τις μεταγενέστερες αυτές και νόθες

¹⁷⁹ Κανόνας 45/Καρθαγένης.

προσθήκες, ως ...“Ιεροκανονικό Εγχειρίδιο και Κώδικα”! (Και το κυρίως *Πηδάλιο* τί είναι; Δηλαδή, με άλλα λόγια, το αληθινό *Corpus* του Πηδαλίου των 700 σελίδων μετατρέπεται σε “*Εισαγωγικό σημείωμα*” σε έναν νόθο ...“Ιεροκανονικό Κώδικα”, όπως το φαντάζονται μερικοί; Αστεία πράγματα!)...

Πράγματι, η διαλεκτική σχέση ανάμεσα στο γνήσιο και το ψευδεπίγραφο ή το νόθο, ανάμεσα σε αυτό που περιέχεται στο *Corpus* των Κανόνων της Εκκλησίας και σε αυτό που εισάγεται μεταγενέστερα από αξιωτική αυτοβουλία, και μαρτυρείται κειμενικά στην μεταγενέστερη χειρόγραφη παράδοση και αναδεικνύεται σε πολλές Κανονικές πηγές (τέλη) του 11ου και του 12ου αιώνα, διατηρήθηκε στην ύστερη χειρόγραφη παράδοση με εμφανή τάση καθιερώσεως και επιβολής της λεγόμενης «ψευδοκανονικής παραδόσεως», σιωπηρά και, κατά το πλείστον, αδιαμαρτύρητα, σε βάρος, ενίοτε, του επισήμου Εκκλησιαστικού *Corpus* των Ιερών Κανόνων. Ωστόσο, οι 125 αυτοί “κανόνες” συνιστούν κατάλογο “κανόνων” ασύμφωνο προς τον κατάλογο των Ιερών Κανόνων τού επικυρωτικού κανόνα 2 της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου (691) και ασύμφωνο προς τον συμπληρωμένο και τελικό κατάλογο των Ιερών Κανόνων του *Corpus Canonum* της Εκκλησίας του Φωτίου (883), καθώς και προς τους καταλόγους άλλων σπουδαίων εκκλησιαστικών συγγραφέων και κανονολόγων που επακολούθησαν. Τοιοιτοτρόπως, το «Κανονικόν» του Ιωάννου του Νηστευτή, μάλιστα, περιέχεται σε χειρόγραφες κανονικές συλλογές δίπλα στην επικριτική απόκριση του Νικολάου Γ΄ Γραμματικού (1111). Επί πλέον, ο αριθμός και μόνον των ποικίλων διασωθεισών χειρογράφων κανονικών συλλογών επιμαρτυρεί την ευρύτητα της αποδοχής των κειμένων αυτής της «ψευδοκανονικής παραδόσεως», η οποία αποδίδεται σε *υποτιθέμενους συγγραφείς*, πρωτίστως στους Πατριάρχες της Α΄ χιλιετίας Ιωάννη Νηστευτή και Νικηφόρο Ομολογητή, και η οποία, σε πολλές περιπτώσεις, παραγόταν και ενσωματωνόταν στις Κανονικές Συλλογές ανεξέλεγκτα, διαλλάσσοντας το *κανονικό παραδεδομένο*. Αριθμητικά, το ψευδεπίγραφο και, όχι σπάνια, το νόθο, προϊόντος του χρόνου προς την Οθωμανοκρατία, κερδίζει έδαφος και αναλογικά κυριαρχεί. Το φαινόμενο αυτό ευνοήθηκε και από τις λεγόμενες *θεματικές Νομοκανονικές Συλλογές*, οι οποίες από την δομή τους δεν έδιναν ευδιάκριτα το στίγμα του *Corpus* των Κανόνων, προκαλώντας μεγάλη σύγχυση στα εκκλησιο-κανονικά δρώμενα.

Ας αναφερθεί εδώ ένα ενδεικτικό **παράδειγμα παρακάνονα** προς διευκόλυνση της κατανόησης του μείζονος αυτού προβλήματος που δημιουργεί η Ψευδοκανονική αυτή Γραμματεία στο πεδίο της Κανονικής Θεολογίας και της Ποιμαντικής διακονίας της Εκκλησίας. Ο πατριάρχης ΚΠόλεως και άγιος Ιωάννης ο Νηστευτής, φερόμενος ως συντάκτης του έργου «*Κανονικόν*» με 35 “κανόνες” (sic), είναι πολύ γνωστός ως συγγραφέας κανονολογικών κειμένων. Παρ’ όλον ότι η χειρόγραφη παράδοση που φέρει το όνομά του είναι ευρεία και ισχυρή – ζήτημα αναπάντητο μέχρι σήμερα –, η νεώτερη έρευνα τού αφαιρεί αυτήν την φερόμενη κανονολογική παραγωγή. Πράγματι, ο Ιωάννης Νηστευτής εκοιμήθη το 595. Από το 595 μέχρι την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο, το 691, μεσολαβεί χρονικά ένας πλήρης αιώνας. Στην εποχή αυτή ήταν γνωστά τα έργα τού Νηστευτού αλλά όχι κάποιοι “κανόνες” του¹⁸⁰. Εάν προϋπήρχαν αυτοί, η Πενθέκτη θα τους γνώριζε και θα τους παρέθετε στον Πίνακα των Πατερικών Κανόνων, που αναφέρει στον επικυρωτικό της κανόνα 2. Εξ άλλου, ακόμη και εάν αυτοί δεν υπήρχαν με τρόπο *ad hoc*, θα προέβαινε η ίδια στην επιλογή αποσπασμάτων-κειμένων του, για να τους αναδείξει σε Πατερικούς κανόνες, όπως έπραξε και με τα άλλα κείμενα των

¹⁸⁰ Βλ. Παναγ. Κ. Χρήστου, *Έλληνική Πατρολογία*, τ. Ε΄, *Πρωτοβυζαντινή Περίοδος (6ος-9ος αι.)*, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 52-56.

Πατέρων, τα οποία η ίδια συστηματικά τα ανέδειξε σε Κανόνες της Εκκλησίας. Εάν όντως το έπραξε, γιατί δεν τους αναφέρει και δεν τους μνημονεύει ούτε η ίδια η Σύνοδος (691) ούτε και το *Corpus Canonum* της Εκκλησίας συγκροτηθέν δύο (2) αιώνες μετά (883); Είναι κατάδηλο πλέον ότι αυτό δεν συνέβη ποτέ και ούτε υπήρξαν ποτέ τέτοιοι κανόνες με το όνομα Ιωάννου του Νηστευτού. Συνεπώς, οι “κανόνες” αυτοί είναι πλαστοπροσωποποιημένοι και χρονικά κατά πολύ μεταγενέστεροι, όπως προκύπτει και από την συνέχεια. Τῷ ὄντι, στους “κανόνες” αυτούς υπάρχουν, εκτός από μία χαμηλού επιπέδου ηθικολογική περιπτώσιολογία, θεολογικά σφάλματα δογματικής φύσεως. Έτσι, εκτός των άλλων, στον 1ο “κανόνα” «του Νηστευτού» συναντούμε την εξής διατύπωση: «[...] συχναῖς γονάτων κλίσεσι τὸ θεῖον ἐξευμενίζειν αἰρεῖται, [...]»¹⁸¹. Είναι σαφές ότι σε αυτόν τον “κανόνα” «του Νηστευτού» εισάγεται η απαράδεκτη για την κοινωνιακή σχέση Θεού και ανθρώπου έννοια του *ειδωλολατρικού εξευμενισμού*¹⁸², παντελώς ξένου προς την χριστιανική εμπειρία και πράξη, και της *ικανοποίησεως της θείας δικαιοσύνης* εκ μέρους του ανθρώπου, ένας σαφής δυτικός επηρεασμός της εποχής του Μεσαίωνα μεταγενέστερης θεολογίας και ως εκ τούτου άγνωστης κατά την διάρκεια της Α΄ χιλιετίας του Νηστευτή, που έρχεται σε ευθεία αντίθεση με την Κανονική Θεολογία και δεν συμφωνεί προς την πατερική δογματική διδασκαλία. Από αυτό συνεπάγεται ότι η αποδοχή εκ μέρους της Εκκλησίας μιας τέτοιας δοξασίας εισάγει και προβάλλει, με την διαδικασία του αναχρονιστικού άλματος, μεταγενέστερες ιδεοληψίες της Β΄ χιλιετίας στην πατερική εποχή της Α΄ χιλιετίας. Τέλος, στα γραπτά του Νικόλαου Γ΄ ΚΠόλεως του “Γραμματικού” βρίσκεται ένα δυσμενές σχόλιο για τους “κανόνες” «του Νηστευτού», το οποίο θα πρέπει σήμερα να μας προβληματίσει: «Τὸ τοιοῦτον Κανονικὸν πολλῇ συγκαταβάσει χρησάμενον πολλοὺς ἀπώλεσε· διὸ οἱ ἐν γνώσει τοῦ καλοῦ ὄντες, καὶ ἐκ τούτου σφαλλόμενοι, ἐπανορθωθήσονται»¹⁸³ ...

Όλοι αυτοί οι faux-fake “κανόνες” της «ψευδοκανονικής παραδόσεως», συνολικά 125, οι οποίοι είναι απολύτως νόθοι με αυθαίρετα γλωσσήματα, ψευδεπίγραφοι, απόκρυφοι, και οι οποίοι δεν έχουν καμμία σχέση με το *Corpus Canonum* της Εκκλησίας, το διαμορφωθέν οριστικά, ως προελέχθη, *Σώμα Κανόνων* από τον Ιερό Φώτιο (883), και οι οποίοι, κατ’ επέκταση, δεν έχουν καμμία σχέση με τους Ιερούς Κανόνες της Εκκλησίας της Α΄ χιλιετίας, επιδεικνύουν ισοδύναμα αυθεντικώς μέσα:

- στο *Πηδάλιον*, Λειψία **1800** (σελ. 697-738θ’) και
- στο *Σύνταγμα Ράλλη-Ποτλή*, Αθήναι **1852-1859** (τ. Δ΄, σελ. 386-392 και 417-446),
- στην έκδοση του Καθηγητή Αμίκα Σ. Αλιβιζάτου, *Ιεροί Κανόνες*, Αθήνα, έκδ. της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, **1923**, **1949** και **1997** (σελ. 531-534, 566-569 και 590-649) και
- στην έκδοση του Καθηγητή Βλασίου Ιω. Φειδά, *Ιεροί Κανόνες*, Αθήνα, [αυτοέκδοση], **1997** (σελ. 351-353, 366-368 και 377-401),

¹⁸¹ Βλ. *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 4, σελ. 436, και *Πηδάλιον*, σελ. 699.

¹⁸² Υπενθυμίζεται εδώ ότι πρόκειται για πτωτικό ακοινωνιακό *εξευμενισμό* (*θρησκεία*), στον οποίο προέβη ο Αδάμ αμέσως μετά την *Διακοπή της ευθυτενούς κοινωνίας* του με τον Δημιουργό Θεό, στήνοντας βωμό και θυσιάζοντας, όπως στην συνέχεια και τα παιδιά του, κτιστά δημιουργήματα (βλ. Γεν. 4, 1-7), εγκαινιάζοντας την μονόπορη και μονομερή προσπάθεια του ανθρώπου να επανέρθει την απωλεσθείσα αμφίδρομη, δίπολη και ιθύπορη σχέση Θεού και ανθρώπου. Εκείνη την ώρα ο Αδάμ έφτιαχνε *θρησκεία*, παρ’ όλο που είχε *εμπειρία προσωπικής σχέσης* με τον Θεό. Αυτήν την *πρωτογενή οντολογική εμπειρία* επιδιώκουν να επαναφέρουν οι *κανονικοί Κανόνες*, σε αντίθεση με τους *διολισθαίνοντες απόκρυφους Παρακάνονες*, οι οποίοι, *πλανώντας, παραπλανώντας και περιπλανώντας*, οδηγούν ευχερώς σε ενδοκτισιακό περίπλοο και στις δάκνουσες αιχμές και τις ξύριες ακμές της ενιστορικής *θρησκείας*...

¹⁸³ Βλ. *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 4, σελ. 425, και *Πηδάλιον*, σελ. 737.

δεν είναι και δεν αποτελούν *Εκκλησιακούς κανόνες*, δεν έχουν ουδεμία υφολογική συγγένεια με τους Ιερούς Κανόνες της Α΄ χιλιετίας και δεν απηχούν ούτε το πνεύμα ούτε την κανονική νοοτροπία της Εκκλησίας. Είναι δε οι “κανόνες” αυτοί υποδεέστερου γλωσσικού επιπέδου, υποβαθμισμένου θεολογικού περιεχομένου, έχουν σοβαρά προβλήματα θεολογικά, και αναφέρονται σε κάτι που όχι μόνον δεν έχουν οι Ιεροί Κανόνες της Εκκλησίας, αλλά και αποφεύγουν αυτοί συστηματικά, δηλαδή αναφέρονται κυρίως σε *περιπτωσιολογία*, κάτι που παραπέμπει σε δικανική αντίληψη για την ζωή και την προσωπική πορεία του κάθε πιστού. Ωστόσο, οι εμβόλιμοι αυτοί “κανόνες” υπάρχουν ανύποπτα μέχρι σήμερα μέσα στις Κανονικές Συλλογές, «διεκδικούν» εφάμιλλη αυθεντία με τους *κανονικούς Κανόνες* της Εκκλησίας και εκλαμβάνονται καθολικά ως τοιούτοι, οι οποίοι όμως, ως πιο εύβατοι νοηματικά και ως πιο προσπελάσιμοι γλωσσικά, *ταλαιπώρησαν και ταλαιπωρούν* το Εκκλησιακό Σώμα τουλάχιστον τρεις αιώνες τώρα, από το 1800, χρονολογία έκδοσης και χρήσης του *Πηδαλίου*, μέσω του οποίου έγιναν ευρέως γνωστοί, μέχρι τις μέρες μας.

Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός (527-565) εξηγούσε σε μία *Νεαρά (Νοβέλλα)* του ότι πρέπει να συγκαταβαίνουμε μπροστά στην παρατήρηση των ιερών Κανόνων, που έχουν παραδοθεί σε εμάς από τους Αποστόλους: «τοῦτο δὲ ἔσσεσθαι πιστευόμεν, εἴπερ ἢ τῶν ἱερῶν Κανόνων παρατήρησις φυλάττειτο, ἦν οἱ τε δικαίως ὑμνούμενοι καὶ προσκυνούμενοι καὶ αὐτόπται τοῦ θεοῦ Λόγου καὶ ὑπηρέται τοῦ Θεοῦ παραδεδώκασιν Ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες ἐφύλαξαν τε καὶ ὑφηγήσαντο»¹⁸⁴. Για αυτό και «ὁ κανόνας οὔτε πρόσθεσις δέχεται οὔτε ἀφαίρεσις· διαφορετικά, ὁ κανόνας καταστρέφεται»¹⁸⁵. Μία δε γρήγορη ματιά στα κανονικά κείμενα των Οικουμενικών Συνόδων αποκαλύπτει ότι συλλήβδην αυτές αποτρέπουν ρητά την αλλοίωση ή την παραχάραξη των θεσπισθέντων από την Εκκλησία Ιερών Κανόνων. Η συνοδική αποτροπή είναι σαφής: «Καὶ μηδενὶ ἐξεῖναι τοὺς προδηλωθέντας παραχαράττειν κανόνας, ἢ ἀθετεῖν, ἢ ἑτέρους παρὰ τοὺς προκειμένους παραδέχεσθαι κανόνας, ψευδεπιγράφως ὑπὸ τινων συντεθέντας, τῶν τὴν ἀλήθειαν καπηλεύειν ἐπιχειρησάντων»¹⁸⁶. Αυτό σημαίνει ότι οι παραδοθέντες σε εμάς σήμερα δια μέσου των αιώνων Ιεροί Κανόνες φέρουν την *αυτομαρτυρία* ότι κανονοθετήθηκαν από Οικουμενικές Συνόδους (και μόνον!), με τον φωτισμό, ως γνωστόν, και την επιστασία του «Πνεύματος τῆς Ἀληθείας», του «ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀύγασθέντες»¹⁸⁷. Υπενθυμίζεται δε ενδεικτικά μόνον εδώ η χαρακτηριστική πατερική ρήση ότι «τὸ ρῆμα Κυρίου τὸ διὰ τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου γενόμενον μένει εἰς τὸν αἰῶνα»¹⁸⁸. Και εδώ αναφέρεται ένα καθοριστικό ζήτημα. Την *αυτομαρτυρία* αυτήν των Ιερών Κανόνων την ανατρέπουν ουσιαστικά οι εμβόλιμοι αυτοί 125 Ψευδοκάνονες και σχετικοποιούν το οντολογικό κύρος της, εκτοπίζοντας την εσχατολογική της προοπτική, και παραχαράσσουν έτσι την ολότητα της *κανονικῆς Ἀλήθειας*. Εκτός και εάν θεωρήσουμε ότι οι Εκκλησιακοί Κανόνες ‘εσφαλμένως’ παρέχουν την διαβεβαίωση αυτή!... Τῷ ὄντι, εἶναι πλέον καιρός να εκτοπισθούν επίσημα οι εντοπισθείσες αδόκητες και αυθαίρετες αυτές επιχωματώσεις, παράγωγα μιας

¹⁸⁴ Βλ. *Νεαρά VI*, Προοίμιον, εν Henr. Justellus, *Bibliotheca Juris Canonici*, in-fol., Parisiis, 1661, τ. II, σελ. 604· πβ. *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie* (Fernand Cabrol), τ. II, Pèrme partie, Παρίσι 1924, σελ. 1914.

¹⁸⁵ Ἰωάννης Χρυσόστομος, *Υπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Φιλιπησίους ἐπιστολήν*, κεφ. IB', β', εν P. G., τ. 62, στ. 273: «Ὁ κανὼν οὔτε πρόσθεσιν, οὔτε ἀφαιρέσιν δέχεται, ἐπεὶ τὸ κανὼν εἶναι ἀπόλλυσι».

¹⁸⁶ Κανόνας 2/Πενθέκτης.

¹⁸⁷ Κανόνας 1/Ζ'. Πβ. Πρξ 15, 28 (Ἀποστολικὴ Σύνοδος τῶν Ἱεροσολύμων)· Ἰω. 14, 17· 15, 26· 16, 13.

¹⁸⁸ Μ. Ἀθανασίου, *Ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἀφρικῇ τιμωτάτους Ἐπισκόπους*, εν P. G., τ. 26, στ. 1032C.

απόκλισης (*ψευδομόρφωσης*) και να αποκαθαρθούν οι επίσημες Κανονικές Συλλογές της Εκκλησίας από τα μεταγενεστέρως και αυθαιρέτως προστεθέντα και επείσακτα εμβόλιμα στοιχεία.

Σε αυτήν την ολιστική εκδοτική παραγωγή των Ιερών Κανόνων των δύο τελευταίων αιώνων (19ου και 20ού αι.), εξαίρεση αποτελεί μόνον το *Πηδάλιον*, το οποίο επεσήμανε μεν το πρόβλημα αλλά τού επεβλήθη από τον συνοδικό του έλεγχο να εκδώσει (σε *Παράρτημα*) τους επείσακτους και απόκρυφους “κανόνες”. Αυτό σημαίνει ότι το *Πηδάλιον* δεν αποδέχεται συλλήβδην όλα τα φερόμενα κανονικά κείμενα και τους «οθνείους μύθους» ως *κανόνες*, αλλά προβάλλει με κανονοτεχνική διεργασία και τόλμη τους αληθείς κανόνες-οδοδείκτες για τον εσχατολογικό προσανατολισμό των πιστών ανάμεσα σε πληθώρα περιφερειακών κειμένων, γεγονός που επέσυρε την κατηγορία εναντίον των δύο συντακτών του ως “νεωτεριστών”. Εξαίρεση επίσης αποτελεί και ο καθηγητής του Κανονικού Δικαίου στην Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Πρόδρομος Ί. Ακανθόπουλος (*Κώδικας Ίερών Κανόνων (Κείμενο-Έρμηνεία-Σχόλια) και Έκκλησιαστικής Νομοθεσίας τής Έκκλησίας τής Ελλάδος*, Θεσσαλονίκη, Άφοι Κυριακίδη και Έκδόσεις Βάνιας, ¹1985, ²1991, ³2006, ⁴2009, 1397 σελ.), ο οποίος, πρώτος αυτός στα τέλη του 20ού αι., στην πολλαπλώς εκδοθείσα νομοκανονική του Συλλογή αφήρεσε ενσυνείδητα και με επιστημονική συνέπεια τους επαναλαμβανόμενα εκδιδόμενους τόσους αιώνες της Β΄ χιλιετίας ψευδοτίτλους και εξω-κανονικούς “κανόνες”, συντασσόμενος πιστά, όπως σημειώνει ο ίδιος στον Πρόλογο της Α΄ εκδόσεως (1985) του έργου του, «στον κανόνα 2 της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου [691]», προσθέτοντας «και τους Ιερούς Κανόνες δύο Συνόδων που συνήλθαν μετά την Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο [787] στην Κωνσταντινούπολη, ήτοι της Πρωτοδευτέρας [859 και 861] και της εν τῷ Ναῶ της Αγίας Σοφίας [879/880], διότι οι τελευταίοι αυτοί κανόνες έχουν αποκτήσει γενικό κύρος και περιλαμβάνονται σε όλες τις Κανονικές Συλλογές». Έτσι, έθεσε μόνον τους Ιερούς Κανόνες της Α΄ χιλιετίας. Η εκδοτική αυτή επιλογή του ενισχύθηκε και από την χρονικά παράλληλα κριτική μελέτη των Ιερών Κανόνων του εξαίρετου κανονοϊστορος Μητροπολίτου Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας Παύλου Μενεβίσογλου (*Ιστορική είσαγωγή εἰς τοὺς Κανόνας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Στοκχόλμη, έκδ. Ί. Μητρόπολις Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας, **1990**, 653 σελ.), η οποία κινείται στην ίδια κατεύθυνση αποκλεισμού από τις μελλοντικές Κανονικές Συλλογές των αυθαιρέτως επείσακτων “κανόνων”. Ο ίδιος ερευνητής κανονολόγος Μητροπολίτης, υλοποιώντας τα αποτελέσματα αυτής της κριτικής έρευνάς του, προέβη στην μοναδική και χρήσιμη για την μελέτη των Ιερών Κανόνων εξαντλητική έκδοση μιας *Κλείδας [Ταμείου-Concordance] Ίερών Κανόνων (Λεξικὸν τῶν Ίερῶν Κανόνων*, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, έκδ. Ἐπέκταση (σειρά: Νομοκανονική Βιβλιοθήκη, ἀριθμ. 28), **2013**, 366 σελ.), όπου δεν λημματογραφούνται και δεν λεξικογραφούνται οι 125 αυτοί απόκρυφοι παρακάνονες. Στην ίδια προοπτική κινήθηκε και την αυτή επιδιορθωτική πρακτική υιοθέτησε ο υποφαινόμενος στην πρόσφατη δίγλωσση έκδοση των Ιερών Κανόνων (*Τὸ Corpus Canonum τῆς Ἐκκλησίας (1ος-9ος αἰώνας). Τὸ κείμενο τῶν Ἐκκλησιακῶν Ίερῶν Κανόνων/Le Corpus Canonum de l'Église (1er-9e siècles). Le texte des Saints Canons ecclésiastiques*, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, έκδ. Ἐπέκταση (σειρά «Νομοκανονική Βιβλιοθήκη», ἀρ. 30), **2015**, 1129 σελ. [δίγλωσσο: ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ]). Το αυτό υιοθετεί στην συνέχεια, και σωστά, στην έκδοσή του ο Καθηγητής Αναστάσιος Κ. Βαβούσκος, *Κώδικας Νομοκανονικός. Ιεροὶ Κανόνες, Βυζαντινὸ Δίκαιο, Κανονικὰ Παραπτώματα*, Θεσσαλονίκη, έκδ. Μέθεξις, **2016**, 1148 σελ. Το αυτό ισχύει και για την νέα ελληνική έκδοση των Ιερών Κανόνων στο νεοεκδοθέν Κανονικό Corpus του υποφαινομένου στην ἄρτι εγκαίνιασθείσα νέα Επιστημονική σειρά έκδοσης ελληνόγλωσσων

Νομοκανόνων (Οι Ιεροί Κανόνες της Εκκλησίας (1ος-9ος αι.). Το Corpus Canonum της Εκκλησίας της Α΄ χιλιετίας από τον Νομοκάνονα του Ιερού Φωτίου (883), Αθήναι, εκδ. Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος [σειρά «Βιβλιοθήκη Ελλήνων Νομοκανόνων» (BEN), αριθμ. 1], 2019, 751 σελ.).

Συνοψίζοντας τις παραπάνω ενδεικτικές ερευνητικές διαπιστώσεις, καθίσταται πλέον σαφέστατο το γεγονός ότι στους κόλπους της επίσημης Κανονικής Παράδοσης της Εκκλησίας συνυπάρχουν δύο ετερόκλητες *Κανονικές Παραδόσεις*: η πιστοποιημένη από Οικουμενικές Συνόδους Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας της Α΄ χιλιετίας [883] με τους 770 Ιερούς Κανόνες (*Πηδάλιον*, σελ. 1-696) και, ατυχώς παράλληλα, μία επείσακτη και παρασιτική *Ψευδο-Κανονική Παράδοση* στους κόλπους της Εκκλησίας με 125 “κανόνες” («Παράρτημα» του *Πηδαλίου*, σελ. 697-7380’), η οποία παρεισέφρησε εμβόλιμα στην χειρόγραφη παράδοση της Νομοκανονικής Γραμματείας στην Β΄ χιλιετία και η οποία αναδύθηκε άδηλα και αθέατα σε παρακμιακές στιγμές του εκκλησιαστικού βίου μετά τις δύο αλώσεις (1204 και 1453 αντίστοιχα) της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας της Ανατολής. Σημειωτέον μάλιστα στο σημείο αυτό, η ψευδοκανονική αυτή Γραμματεία επεκτάθηκε ως «συμπλήρωμα» (sic) και στους κεκρωμένους *κανονικούς* Κανόνες της Α΄ χιλιετίας με προσθήκη “νέων κανόνων” (sic) στους ήδη υπάρχοντες *κανονικούς* κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων, με αποτέλεσμα αυτή η Ψευδοκανονική Γραμματεία να είναι εντυπωσιακά εκτενέστερη ως προς τον αριθμό των Κανόνων σε σχέση με την Κανονική Γραμματεία. Η Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος η εν Τρούλλω (691), με βάση την προγενέστερη εμπειρία αλλοτρίωσης των *κανονικών Εκκλησιακών Κανόνων*, παρενέβη προληπτικά με τον κανονιστή κανόνα της 2 και για το μέλλον αυτών των Κανόνων, κάτι που δεν προστατεύθηκε τελικά και δεν τηρήθηκε στα χρόνια της Β΄ χιλιετίας, από ό,τι διαφάνηκε και καταδείχθηκε παραπάνω: «Καὶ μηδενὶ ἐξείναι τοὺς προδηλωθέντας παραχαράττειν κανόνας, ἢ ἀθετεῖν, ἢ ἑτέρους παρὰ τοὺς προκειμένους παραδέχεσθαι κανόνας, ψευδεπιγράφως ὑπὸ τινῶν συντεθέντας, τῶν τὴν ἀλήθειαν καπηλεύειν ἐπιχειρησάντων. Εἰ δέ τις ἄλλῳ (= συλληφθεῖ) κανόνα τινὰ τῶν εἰρημένων καινοτομῶν, ἢ ἀνατρέπει ἐπιχειρῶν, ὑπεύθυνος ἔσται κατὰ τὸν τοιοῦτον κανόνα, ὡς αὐτὸς διαγορεύει, τὴν ἐπιτιμίαν δεχόμενος, καὶ δι’ αὐτοῦ, ἐν ᾧ περ πταίει θεραπευόμενος»¹⁸⁹. Καὶ το παράδοξο παραμένει πῶς, ἐνῶ γιὰ «πάντα τὰ μεираκιώδη ἀθύρματα καὶ μανιώδη βακχεύματα, τὰ ψευδοσυγγράμματα τὰ [κατὰ τῆς Ἐκκλησίας] γινόμενα»¹⁹⁰ ἡ Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδος (787) προβλέπει εντυπωσιακά αυστηρά ἐπιτίμια γιὰ ὅσους τὰ συντηροῦν, κληρικούς καὶ λαϊκούς, με καθαίρεση καὶ αφορισμό ἀντίστοιχα, τέτοιοι “κανόνες” ἀπόκρυφοι καὶ ψεύτικοι συνεχίζουν νὰ παραμένουν, ὅπως προαναφέρθηκε, καὶ νὰ θάλλουν στὶς Κανονικὲς Συλλογὲς τῆς Εκκλησίας...

Πόσο ὄντως δίκαιο εἶχαν οἱ συντάκτες τοῦ Πηδαλίου, ὁ ιερομόναχος Ἀγάπιος Λεονάρδος καὶ ὁ ἅγιος Νικόδημος Ἀγιορείτης, ὅταν ἐγράφαν στὸν Πρόλογο τοῦ *Πηδαλίου* τοὺς ὅτι «δὲν ὑπεφέραμεν, ἀγαπητοί, νὰ βλέπωμεν εἰς πολλὰ πολλῶν πνευματικῶν χυδαιονομοκάνονα χειρόγραφα, κατακερματισμένους τοὺς θεῖους τούτους καὶ ἱερούς Κανόνας, νενοθευμένους, ψευδεπιγράφους, ἄλλους ἀντ’ ἄλλων, καὶ τὰς ἐρμηνείας τῶν ἐξηγητῶν ἀντὶ τῶν κυρίως Κανόνων ἐκλαμβανομένας, καὶ τὸ χειρότερον, ὅτι καὶ τὰς ἐρμηνείας ταύτας περιέχοντα, διεφθαρμένας, παρεξηγημένας, καὶ ἀλλόκοτά τινα καὶ ἐσφαλμένα διδασκούσας»¹⁹¹. Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ ὅτι οἱ συντάκτες τοῦ Πηδαλίου εἶναι ἱστορικά (1800) οἱ πρώτοι – καὶ πρὸς ἐπιστημονικὴν τιμὴν τοὺς –, οἱ ὁποῖοι ἐπεσήμαναν τὴν ὑπαρξὴ ψευδεπίγραφων παρεμβάσεων στα

¹⁸⁹ Καν. 2/Πενθέκτης.

¹⁹⁰ Καν. 9/Ζ΄.

¹⁹¹ *Πηδάλιον*, σελ. 1β΄.

κανονικά κείμενα, μόνον πως άπαντες οι μεταγενέστεροι εκδότες, οι οποίοι εξέδωκαν Κανόνες στον 19ο και 20ό αιώνα, είτε μη αντιλαμβανόμενοι την έμμεση επισήμανσή τους είτε εκκινούμενοι από έναν βαθιά ριζωμένο δυτικότερο μιμητισμό, συμβάλλουν σε ακόμη μεγαλύτερη ψευδοκανονική σύγχυση. Και αυτό, την στιγμή μάλιστα που μία σειρά ικανών ιερών κανόνων, ετερότοπα και ετερόχρονα (καν. 60/Αποστολικός-2ος/3ος αι., 2/Αθανασίου-4ος αι., 59 και 60/Λαοδικείας-380, 1 και 2/Πενθέκτης-691, 1/Ζ'-787) προεικάζουν και προεκφημίζουν αυτό που συντελέστηκε καθ' όλη την διάρκεια της Β' χιλιετίας, εμβολίζοντας το κανονικό Σώμα (το *Corpus Canonum*) των Ιερών Κανόνων της Εκκλησίας.

Οι 125, λοιπόν, αυτοί “κανόνες” εμφανίζονται ψευδεπιγράφως ως πατερικοί, αλλά είναι μυθοβριθείς και γενικώς κακόζοξοι, γιατί συντάχθηκαν από μικρόνοες αμαθείς, νοσηρούς και δεισιδαίμονες αποκρυφογράφους, κιβδηλοποιούς, οι οποίοι ούτε κάποια ευθύνη αισθάνονταν απέναντι στην οντολογική αλήθεια της Εκκλησίας ούτε εννόησαν ποτέ την οντολογική αλήθεια των Ιερών Κανόνων. Και μάλιστα, με τον τρόπο που συντάχθηκαν αυτοί, είναι και παραμένουν *εκλεκτικοί “κανόνες”*, καθώς εισάγουν μία άγνωστη μεθοδολογία που δεν υπάρχει στους *κανονικούς Κανόνες* της Α' χιλιετίας, την *περιπτωσιολογία*, και καταπιάνονται ασχολούμενοι αποκλειστικά με αυτήν. Έτσι, τα ψευδότιτλα αυτά μεταγενέστερα ακανόνιστα κείμενα και επείσακτοι “κανόνες”, αν και διέλαθαν την προσοχή των εκδοτών τους, ως *επιμύθια*, επειδή ακριβώς οι “κανόνες” αυτοί ενδύθηκαν ονόματα εκκλησιαστικής αυθεντίας και αγίων, ανευρέθησαν στις ημέρες μας κάτω από το φως της πρόσφατης επιστημονικής κριτικής έρευνας και εκπίπτουν από άποψη γνησιότητας και κανονικού κύρους. Ωστόσο, επειδή η κριτική αυτή έρευνα έχει ακόμη μικρή χρονική διαδρομή μέχρι να εμπεδωθεί από την παγκόσμια ακαδημαϊκή Κοινότητα και το νυν Εκκλησιακό Σώμα, αυτοί *απαρτίζουν* ένα ικανό σύνολο “*κανόνων*” στις κληροδοτηθείσες από το παρελθόν και υπάρχουσες σήμερα εν χρήση Κανονικές Συλλογές της Ορθοδόξου Εκκλησίας: **125 μυθολογήματα, έργα-απόκρυφοι και ψευδότιτλοι “κανόνες”**, οι οποίοι παρενείρονται στις Κανονικές Συλλογές των Ιερών Κανόνων, ακόμη και στις πλέον επίσημες, και οι οποίοι πρέπει κάποια στιγμή απαραίτητως, με την κριτική επίνευση της *κανονικής* Κανονικής Παράδοσης, να απαλειφθούν από αυτές.

Κατακλείοντας τις αθέατες πτυχές του προεκτεθέντος και άρτι αποκαλυφθέντος κριτικού αυτού κανονικού ζητήματος, ας δοθεί μία συνοπτική αποτίμηση για τους επείσακτους αυτούς εξω-κανονικούς “κανόνες”, που ταλαιπώρησαν για αιώνες και καταταλαιπωρούν το Εκκλησιακό Σώμα, ποιμένες και ποιμενομένους μέχρι σήμερα. Από την μία μεριά, **ως προς την ονομασία και την (αυτο)ονοματοδοσία**, οι απόκρυφοι “κανόνες” στρέφονται γύρω από ονομασίες αυθεντικών αγίων και ορθοτομούντων Πατέρων της Εκκλησίας της Α' χιλιετίας, επιτυχάνοντας εν τέλει να συνδεθούν με «αναγνωρισμένες εκκλησιακές αυθεντίες», και, από την άλλη, **ως προς το περιεχόμενο**, αυτοί ενασμενίζονται “να συμπληρώσουν τα κενά” (sic) των *κανονικών* Κανόνων της αυτής Α' χιλιετίας με περιεχομενικό τρόπο γραώδη και βέβηλο. Είναι να απορεί κανείς πώς βρέθηκαν νοήμονες κριτικοί ερευνητές που δυσκολεύθηκαν να διακρίνουν πόσο ανόητα και κακόδοξα περιέχουν οι ψευδοκάνονες αυτοί, και παραδέχθηκαν ότι οι φωτεινοί και υψηλοί Ιεροί Κανόνες, οι εκδοθέντες και ελεγχθέντες από Οικουμενικές Συνόδους, τελούν υπό την επίδραση και την «*ισόκυρη*» κηδεμονία και προτεραιότητα εκείνων, άνευ ουδεμιάς έξωθεν εκκλησιο-κανονικής μαρτυρίας. Έτσι, όντες αυτοί ακλειείς και νώνυμοι, πλαστοπροσωποποιημένοι “κανόνες”, δανείστηκαν ή, καλύτερα, σφετερίστηκαν ονόματα επώνυμων αγίων της Α' χιλιετίας, για να προσδώσουν κανονικό κύρος στην αυθαίρετη και νόθο υπόστασή τους, και προέβησαν σε *απύλωτη*

αντιποίηση συνοδικής αρχής με νομικιστικά και ηθ(ικ)οπλαστικά μυθεύματα σε τέτοιο βαθμό που, στις ύστερες εποχές, το νόθο αντέστρεψε την *κανονική τάξη γνησιότητας* και εμφάνιζε μεγαλύτερη και κυρίαρχη αυθεντία απέναντι στο γνήσιο της εκκλησιακῆς συνοδικῆς κανονοθεσίας, και έφτασε στην εποχή μας να θεωρείται πλέον βασική ερμηνευτική μέθοδος και αρετή η *κακοκανονολογία!*...

**Οἱ Παρακάνονες (οἱ ἐκτὸς τοῦ *Corpus Canonum* “κανόνες”),
οἱ ἐπέισακτοι καὶ πλαστοπροσωποποιημένοι “κανόνες”
(συνταχθέντες καὶ προστεθέντες ἀυθαίρετα
κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Β΄ χιλιετίας)**

Δ 51.

ἔτος φερόνυμου «ἀγίου»	• ἀριθμὸς «κανόνων» • «προέλευση»	πηγή
† 378	3 Κανονικὰ τμήματα «Μέγας Βασίλειος Καισαρείας»	Πηδάλιον, σελ. 738 α΄-δ΄
† 407	3 Κανονικὰ κεφάλαια «Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος»	Πηδάλιον, σελ. 738 α΄-γ΄
† 595	Τὸ λεγόμενον “Κανονικὸν” [35 κανόνες] «Ἰωάννης ΚΠόλεως ὁ Νηστευτῆς»	Πηδάλιον, σελ. 697-718
7ος αἰ.	Ἀπόκριση “Περὶ θείας Μεταλήψεως” «Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης»	Πηδάλιον, σελ. 738 β΄
† 806	1 κανονικὴ Ἐπιστολὴ περὶ σιμωνίας «Ταράσιος Κωνσταντινουπόλεως»	Πηδάλιον, σελ. 719-720
† 828	54 κανόνες καὶ 17 ἐρωταποκρίσεις «Νικηφόρος ΚΠόλεως ὁ Ὁμολογητῆς»	Πηδάλιον σελ. 725-733 σελ. 738 ε΄-θ΄
† 1111	11 ἐρωταποκρίσεις «Νικόλαος Γ΄ ΚΠόλεως ὁ “Γραμματικὸς”»	Πηδάλιον, σελ. 733-737
	Σύνολο: 125 ἔργα-ἀπόκρυφοὶ καὶ ἐπέισακτοι “κανόνες”	

Και συνοπτικῶς εἰπεῖν, ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ Μεσαίωνα στὴν Ανατολή ἦταν αὐτή που ἐγίνε το ποιητικὸ αἴτιο ἀνάμειξης *κανονικῶν κανόνων* καὶ *παρενευρομένων “κανόνων”* στὶς αντιγραφικὰ πολλαπλασιαζόμενες Κανονικὲς Συλλογές. Ἀρχισαν κυρίως ἀπὸ τότε νὰ κυριαρχοῦν οἱ *ψευδοκάνονες* σὲ βάρος τῶν γνησίων Κανόνων τῆς Α΄ χιλιετίας. Σὲ κάποιες περιπτώσεις μάλιστα ἡ χειρόγραφη **Ψευδοκανονικὴ Γραμματεία** ἐγίνε εκτενέστερη ἀπὸ τὴν γνήσια **Κανονικὴ Γραμματεία** (οἱ νόθοι “κανόνες” κάποιες φορές ἦταν περισσότεροι ἀπὸ τοὺς γνήσιους κανόνες τῆς αὐτῆς Συνόδου). Σύσσωμο τὸ *Corpus τῶν Ἱερῶν Κανόνων* τῆς Α΄ χιλιετίας ἀντιδρά στα ὅποια ἐμβόλιμα καὶ ἐπέισακτα κείμενα παρακάμπτουν τοὺς γνήσιους Κανόνες. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ζητούμενο, πῶς τὸ γεγονός αὐτὸ

αντιμετωπίζεται από την Εκκλησία. Όντως ολίγιστα των χειρογράφων που φέρουν ψευδότιτλους “κανόνες” είναι αρχαιότερα της ια΄ και νεώτερα της ιστ΄ εκατονταετίας (λόγω του ότι είχε ανακαλυφθεί η τυπογραφία [μέσα 15ου αι.-1452] και είχαν ήδη αρχίσει να εμφανίζονται οι πρώτες έντυπες *Κανονικές Συλλογές* [1521/1531], γεγονός που είχε ως συνέπεια την υποχώρηση του αντιγραφικού πολλαπλασιασμού των νομοκανονικών χειρογράφων και την οριστική εγκατάλειψη της αντιγραφικής αυτής πρακτικής). Ολίγα είναι και τα ανήκοντα στην ιε΄ και την ιστ΄ εκατονταετία. Τα υπόλοιπα, είτε κατά την ιδίαν αυτών μαρτυρία είτε κατά την πιθανώτατη εικασία, ανήκουν στο μεγάλο εύρος του μεταξύ τους χρόνου, από τον 11ο μέχρι τα μέσα του 15ου αι. (λόγω των αναταραχών από τις πολεμικές επιχειρήσεις και απόπειρες κατάλυσης της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας της Ανατολής από τους Οθωμανούς). Ειρήσθω εν παρόδω ότι, μεταξύ των νεωτέρων-υστερογενών κανονικών χειρογράφων, υπάρχουν κάποια όχι λιγώτερο δόκιμα και πολιώτερα πολλών αρχαιότερων, ως ευθυτενή αντίγραφα αρχαίων απογράφων. Σχετικά δε με τους *παρενειρόμενους* “κανόνες”, όχι μόνον κατά τις βάσεις των πρώτων χειρογράφων εκδόσεων Ιερών Κανόνων, αλλά ούτε και κατ’ εξαίρεση φαίνονταν εγχωρούντες στις αρχικές Κανονικές Συλλογές, ως όλως *αμάρτυροι* από των αρχαιότερων απογράφων των Νομοκανόνων και από πάντων των γνωστών ελληνικών κανονικών χειρογράφων της Κανονικής Παράδοσης της Εκκλησίας της Α΄ εκκλησιακής χιλιετίας.

IV. Ἐπισκόπηση Ἐργογραφίας Ἐγχειριδίων Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου (19ος – 21ος αἰ.)¹⁹² (Συνοπτικὴ Γραμματολογικὴ Θεώρηση)

«Ἡ λογικὴ τοῦ νομικίζεῖν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ
συρρικνώνει τὸ κανονίζεῖν».

«Πάνυ με λυπεῖ, ὅτι ἐπιλελοίπασι λοιπὸν οἱ τῶν Πατέρων κανόνες,
καὶ πᾶσα ἀκρίβεια τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπελήλαται
καὶ φοβοῦμαι μὴ κατὰ μικρὸν τῆς ἀδιαφορίας ταύτης ὁδῶ προΐουσης,
εἰς παντελεῖ σύγχυσιν ἔλθῃ τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα».
(Κανόνας 89/Μέγας Βασίλειος).

«Ἐκότερον δῶρόν ἐστι τοῦ Θεοῦ,
καὶ τὸ εἰδέναι τί δεῖ ποιεῖν, καὶ τὸ ἀγαπᾶν ὃ δεῖ ποιεῖν,
ἵνα, τῆς ἀγάπης οἰκοδομοῦσης, ἡ γνῶσις φυσιοῦν μὴ δυνηθῇ».
(Κανόνας 112/Καρθαγένης).

Στὰ ἐπιστημονικὰ πεδία τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου μποροῦμε νὰ διακρίνουμε τρεῖς χρονικὰ εὐρύτερες ἱστορικὲς περιόδους κατὰ τὴν διάρκειά τῶν δύο προηγούμενων χιλιετιῶν.

Ἡ **πρώτη περίοδος** συμπίπτει χρονικὰ μὲ τὴν πρώτη χιλιετία τῆς ἱστορικῆς ὑπαρξῆς τῆς Ἐκκλησίας (**1ος – 9ος αἰ.**), κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς ὁποίας εἶναι ἡ *κανονογέννηση* καὶ ἡ *συνοδικὴ θέσπιση* τῶν Ἱερῶν Κανόνων, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τόσο τὶς πρωταρχικὲς ὅσο καὶ τὶς κύριες πηγές τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου.

Ἀκολουθεῖ μία **δεύτερη** ἐξ ἴσου μακραιώνη ἱστορικὴ **περίοδος (10ος – 19ος αἰ.)**, μὲ κύριο χαρακτηριστικὸ τὴν ποικιλία διαδραστικῶν θεματικῶν (*πολυθεματικῶν*) ποὺ σχετίζονται ἄμεσα μὲ τὴν προγενέστερη ἱστορικὴ ἐμφάνιση τῶν Κανόνων στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπιγραμματικὰ καὶ δειγματοληπτικὰ θὰ μπορούσαμε νὰ ἀριθμήσουμε τὰ ἐξῆς ἀντιπροσωπευτικὰ δεδομένα: **α)** Τὶς καταξιωμένες *Ἑρμηνεῖες* τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Κανόνων μὲ νομοκανονικοὺς *ὑπομνηματισμοὺς*, τὶς ὑλοποιηθεῖσες ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς κανονολόγους καὶ σχολιαστὲς τοῦ Μεσαίωνα (Ἰωάννης Ζωναρᾶς, Θεόδωρος Βαλσαμών, Ἀλέξιος Ἀριστηνός, Ματθαῖος Βλάσταρης, Κων/νος Ἀρμενόπουλος, κ.ἄ.) καὶ ἀπὸ τοὺς συντάκτες κανονολόγους τοῦ *Πηδαλίου* τοῦ 18ου αἰ. (ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης καὶ ἱερομόναχος Ἀγάπιος Λεονάρδος). **β)** Τὴν συγκρότηση τῶν περιφημῶν *Νομοκανόνων*, μία σπουδαία καὶ χρήσιμη σύνθεση ποὺ ξεκινᾷ δειλὰ-δειλὰ ἤδη ἀπὸ τὰ μισὰ τῆς Α΄ χιλιετίας, σὲ κοινὴ ἐκδοσὴ, ἱερῶν Κανόνων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκκλησιαστικῶν Νόμων τῆς Πολιτείας, καὶ καθιερώθηκε ὡς κύρια ἐρευνητικὴ πηγὴ καὶ ὡς γενεσιουργὸς αἰτία ἀνάδειξης τῶν

¹⁹² Δημοσιευθὲν ἐν *Νομοκανονικά*, τ. 15, τεύχ. 1 (2017), σελ. 199-204, καὶ ἐν *ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ «180 ΧΡΟΝΙΑ ΘΕΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ (1837-2017)»*, πραγματοποιηθὲν στὴν Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (9-11 Μαΐου 2017), Ἀθήνα, ἔκδ. τῆς Κοσμητείας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΕΚΠΑ, 2018, σελ. 514-522.

έπιστημονικῶν πεδίων τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἀντίστοιχα (Νόμος-Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο/Κανὼν-Κανονικὸ Δίκαιο) στὸν ἐρευνητικὸ καὶ ἐν γένει ἀκαδημαϊκὸ χῶρο. Εἰρήσθω δὲ ἐν παρόδῳ, ὅτι οἱ *Νομοκάνονες* χρησιμοποιήθηκαν ἐξ ἴσου τόσο ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ συνοδικὰ ὄργανα ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν μάχιμη δικηγορία στὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν καὶ ἀπασχολοῦν, διακριτὰ ἢ ἀπὸ κοινού, τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν Πολιτεία. γ) Τὴν συγκρότηση *Κανονικῶν Συλλογῶν* μὲ περιεχόμενο, πέραν τῆς ἐπαναλαμβανόμενης ἔκδοσης τῶν Ἱερῶν Κανόνων, καὶ τὶς σποραδικές/κατὰ περίπτωσιν ἀπόπειρες ἐρμηνείας τους, οἱ ὁποῖες ὑπαγόρευσαν τὴν συνταγματικὴ μορφή λειτουργίας τους στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας, μία διαχρονικὴ προσπάθεια ποὺ ὀδήγησε, δίκην χιονοστιβάδας, στὴν συγκρότηση τῶν δύο ἐπίσημων *Κανονικῶν Συλλογῶν* (καὶ ὄχι *Κωδίκων* Κανονικοῦ Δικαίου), ποὺ διαθέτει σήμερον ἐν χρήσει ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ἀνὰ τὴν Οἰκουμένη: τὸ ἀθωνικὸ *Πηδάλιο* (1800) καὶ τὸ ἀθηναϊκὸ *Σύνταγμα* τῶν Ράλλη καὶ Ποτλῆ (1852-1859). Ἡ ἀποκορυφωματικὴ καὶ ἐμβληματικὴ αὕτη ἔκδοσις τῶν δύο αὐτῶν *Κανονικῶν Συλλογῶν* σημαδεύει ἀποκλειστικὰ σύνολη τὴν πορεία τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας στὸ ἐπέκεινα τῆς ἔκδοσής τους.

Καὶ ἔπεται ἡ **τρίτη χρονικὴ περίοδος**, ποὺ ἄρχεται τὸν 19ο αἰ. καὶ φθάνει μέχρι τὶς ἡμέρες μας (**19ος – 21ος αἰ.**), μὲ τὴν δημιουργία τῶν Ἐθνικῶν Κρατῶν καὶ τῶν ἀντίστοιχων κατὰ τόπους Ὀρθόδοξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν στοὺς κόλπους τους. Ἡ σύστασις καὶ δημιουργία κρατικῶν Πανεπιστημίων στὰ νεότευκτα αὐτὰ Ἐθνικὰ Κράτη ἀναπόφευκτα ὀδήγησε στὴν ἐντυπωσιακὴ καὶ πρωτοφανῆ ἀνάπτυξη τῶν ἀκαδημαϊκῶν ἐπιστημονικῶν πεδίων τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου (Νομικὲς Σχολές) καὶ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου (Θεολογικὲς Σχολές). Αὐτὸ ἦταν ἓνα ἱστορικὸ εὐτύχημα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὠφελήθηκαν τὰ μέγιστα ἡ Πολιτεία, ἡ Ἐκκλησία, καθὼς καὶ ἡ *ἐκκλησιαστικολογικὴ* καὶ *κανονολογικὴ* ἔρευνα ἀντίστοιχα, μὲ ἀναρίθμητες καὶ πλούσιες *ad hoc* ἐπιστημονικὲς μονογραφίες καὶ μελέτες ἐκατέρωθεν. Ἀνάμεσα σὲ αὐτὰ τὰ ἐπιστημονικὰ ἐρευνητικὰ ἐπιτεύγματα διακρίνεται ἓνα ἐξειδικευμένο εἶδος, ὅπως ἀκριβῶς συνέβη καὶ στὰ ἄλλα ἐπιστημονικὰ πεδία («γνωστικὰ ἀντικείμενα») τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἐπιστητοῦ, τὰ κοινῶς ἀποκαλούμενα *Ἐγχειρίδια* Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ κύριο καὶ ἐν πολλοῖς κυρίαρχο χαρακτηριστικὸ τῆς τρίτης αὐτῆς χρονικῆς περιόδου καὶ ὑποβοηθοῦν μνητικὰ τὸν κάθε σπουδαστὴ καὶ μελετητὴ τῶν δύο αὐτῶν ἐπιστημονικῶν κλάδων νὰ σπουδάσει, νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ ἐμβαθύνῃ σὲ ἓνα τόσο ἐξειδικευμένο, πλούσιο καὶ πολύπτυχο γνωστικὸ ἀντικείμενο, τὸ ὁποῖο χρονικὰ ξεπερνᾷ πλέον σὲ εὖρος τὶς δύο χιλιετίες.

Ἔτσι, στὸν Ἐργογραφικὸ Πίνακα ποὺ ἀκολουθεῖ, ἐπιχειρεῖται μία πρώτη καταγραφή τῶν ὑπαρχόντων *Ἐγχειριδίων Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου*, ποὺ εἶναι ἢ ποὺ χαρακτηρίζονται ἀπὸ τοὺς συντάκτες τους ὡς τοιαῦτα, προκειμένου ὁ ἐκάστοτε μελετητὴς καὶ ἐνδιαφερόμενος νὰ ἔχει στὴν διάθεσή του συγκεντρωτικὰ μία εἰσαγωγικὴ ἐκκίνηση καὶ μία στέρεη παρουσιαστικὴ ἀναφορὰ γιὰ τὰ θέματα, τὰ ὁποῖα ἔχει συστηματικὰ ἐπιλέξει νὰ μελετήσῃ ἢ στὰ ὁποῖα ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξειδικευθεῖ. Ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν παρακάτω καταγεγραμμένων ἐλληνογλώσσων Ἐγχειριδίων, γιὰ ἓνα διάστημα 130 ἐτῶν (1890-2020), τὰ ὁποῖα ἐξακτινίζονται σὲ τρεῖς αἰῶνες (19ος-21ος αἰ.) ἐπωμιζόμενα τὰ *συναφειακὰ* χαρακτηριστικὰ τους..., ἐγγίζει τοὺς ὀγδόντα (80) τίτλους.

Τέλος, εἶναι ἀναγκαῖο νὰ προβοῦμε ἐδῶ καὶ σὲ μία καταληκτικὴ ἐπισήμανση. Ὅπως θὰ παρατηρήσει εὐκόλα ὁ ἀναγνώστης, πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ παρατιθέμενα Ἐγχειρίδια ἔχουν ἐντύπως ἐκδοθεῖ, ἐνῶ κάποια ἄλλα διανεμήθηκαν πολυγραφημένα στοὺς φοιτητὲς ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς Καθηγητὲς, μὲ τὴν εὐθύνη τῆς ἀντίστοιχης Σχολῆς διδασκαλίας (Θεολογικὲς καὶ Νομικὲς Σχολές) στὴν ἐλλαδικὴ ἐπικράτεια καὶ στὸ ἐπέκεινά της) καὶ δὲν ἔτυχαν ἐντυπῆς ἐκδόσεως. Κατὰ συνέπεια, ὅσα

άνευρέθηκαν, καταγράφονται ἐδῶ μὲ ἀλφαβητική (καὶ ὄχι μὲ χρονολογική) σειρά, χωρὶς τὸ γεγονός αὐτὸ νὰ ἀποκλείει ὅτι ὑπάρχουν πιθανῶς καὶ ἄλλα ὁμοειδῆ Ἐγχειρίδια, τὰ ὅποια δὲν περιέπεσαν μέχρι καὶ αὐτὴν τὴν στιγμή δημοσίευσης τοῦ παρόντος στὴν ἀντίληψή μας, ὅποτε καὶ σχετικοποιοῦν τὴν ἐρευνητικὴ «φιλοδοξία» τῆς παρούσας «Βιβλιογραφίας Ἐγχειριδίων» νὰ εἶναι ἐξαντλητική.

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΝΟΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

(Συμβολή στην μελέτη δύο ετεροθαλῶν Επιστημονικῶν Πεδίων)

- ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ Προδρ. Ἰω., *Στοιχεῖα Κανονικοῦ καὶ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου (Σημειώσεις)*, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Ὑπηρεσία Δημοσιευμάτων τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ¹1985 καὶ ²1987, 107 σελ.
- ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ Προδρ. Ἰω., *Θέματα Κανονικοῦ Δικαίου*, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Π. Σ. Πουρναρᾶς (Σειρά: Βιβλιοθήκη Κανονικοῦ καὶ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, ἀριθμ. 7), **1992**, 96 σελ.
- ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ Γ. Αναστ., *Περίληψις Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, Ἀθήναι, **1938**, 40 σελ.
- ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ Ἀμ., *Τὸ Κανονικὸν Δίκαιον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ*, Ἀθήναι, ἐκδ. Ὑπηρεσία Δημοσιευμάτων τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, **1939**, 23 σελ.
- ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ Ἀμ., *Κανονικὸν Δίκαιον*, Ἀθήναι, ἐκδ. Φοιτητικοῦ Θεολογικοῦ Συνδέσμου, **1957**, 188 σελ.
- ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ Ἀμ., *Τὸ Κανονικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (Σύντομος περίληψις τῶν Παραδόσεων αὐτοῦ)*, ἐν *Θεολογία*, τ. 18, τεύχ. 1 (**1940**), σελ. 29-58.
- ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ Ἀμ., *Τὸ Κανονικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (Σύντομος περίληψις τῶν Παραδόσεων αὐτοῦ)* (ἀνάτυπο τοῦ περιοδικοῦ *Θεολογία*, τ. Α', περ. Β', Ἀθήναι, ἐκδ. Τυπογραφεῖον τῆς Ἑστίας, **1941**), 32 σελ.
- ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΟΥ Γεωργ. (Μ. Οἰκονόμου), *Σημειώσεις Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου* [Πολυγραφημένες παραδόσεις στὴν Ἱερὰ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης (συνταχθεῖσες μὲ τὴν φροντίδα τῶν φοιτητῶν)], Κωνσταντινούπολις, (±) **1951**, 163 σελ.
- ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ Χρυσάνθ., *Μελέτη ἐπὶ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, Χαλκίς, ἐκδ. «Τύποις Εὐρίπου», **1893**, 26 σελ.
- ΒΑΒΟΥΣΚΟΥ Κ. Αναστ., *Ἐγχειρίδιον Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Ἄντ. Ν. Σάκκουλας, ⁵**1989**, 406 σελ.
- ΒΑΜΒΕΤΣΟΥ Ἀλεξ. Β., *Εἰσαγωγή εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῶν Ὁρθοδόξων*, Ἀθήναι, ἐκδ. Τυπογραφεῖον τῆς «Βασιλικῆς Αὐλῆς» Α. Ραφτάνη, **1911**, η' + 179 σελ.
- ΒΡΑΧΙΔΟΥ Γ., *Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον* (Σημειώσεις Πανεπιστημιακαί), Ἀθήναι, **1901**, 96 σελ.
- ΒΗΛΑΡΑ Φ., *Φροντιστηριακὰ Μαθήματα Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου (Βάσει τῶν νεωτέρων Διατάξεων)*, Ἀθήναι, ἐκδ. Νομικοῦ Φροντιστηρίου Φ. Βηλαρᾶ, ²**1977**, 104 σελ.
- GARDASEVIC Blag., «Τὸ ἀρχαιότερον ἐγχειρίδιον ὀρθοδόξου Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου (Συγγραφεὺς του: Εὐθύμιος ἢ Εὐγένιος Γιοβάνοβιτς)», ἐν *Τιμητικὸν Ἀφιέρωμα εἰς τὸν Μητροπολίτην Κίτρους Βαρνάβαν, ἐπὶ τῇ 25ετηρίδι τῆς ἀρχιερατείας του*, Ἀθήναι, **1980**, σελ. 145-160.

- ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ Φιλ. Ν., *Εἰσαγωγή εἰς τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον*, Ἀθήναι, **1939**, 175 σελ.
- ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ Φιλ. Ν., *Πηγὰὶ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, τεύχ. Α', Ἀθήναι, **1942**, 84 σελ.
- ΓΙΑΓΚΟΥ Θ. Ξ.-ΠΟΥΛΗ Γ. Ἀ., *Πηγὲς τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ποινικοῦ Δικαίου*, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Π. Σ. Πουρναρᾶς, ¹2005 καὶ ²2009, 478 σελ.
- ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Ἐλ. Γ., *Θέματα Κανονικοῦ Δικαίου καὶ Οἰκουμενικῶν Συνόδων*, τ. Α', Ἀθήνα, **2008**, 222 σελ.
- ΔΕΛΗΔΗΜΟΥ Εἰρην. (Αρχιμ.), *Εἰσαγωγή εἰς τὴν Νέαν Ἐκδοσὶν τοῦ Συντάγματος τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, ἐν Γ. Α. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, *Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, τ. 1, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, ²2002, *193 σελ.
- ΕΥΤΑΞΙΑ ΠΑΠΑΛΟΥΚΑ Ἰω., *Τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τὰ περὶ τῆς ἱερατικῆς ἐξουσίας*, τεύχ. Α', Ἀθήναι, **1872**, *32 + 300 σελ.
- ZHISHMAN Joseph, *Τὸ Δίκαιον τοῦ Γάμου κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν* (μετάφρασις ἐκ τοῦ γερμανικοῦ πρωτοτύπου), 2 τόμ., Ἀθήναι, **1912-1913**, οβ' + 736 καὶ ιδ' + 789 σελ.
- ΚΑΛΛΙΓΑ Π., *Ἐπὶ τῶν σχέσεων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου*, Ἀθήναι, **1840**.
- ΚΟΝΙΔΑΡΗ Ἰω. Μ., *Ζητήματα Βυζαντινοῦ καὶ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, τ. Ι, Ἀθήνα, ἐκδ. Ἄντ. Ν. Σάκκουλας, **1990**, 288 σελ.
- ΚΟΝΙΔΑΡΗ Ἰω. Μ., *Ἐγχειρίδιο Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, Ἀθήνα-Κομοτηνὴ, ἐκδ. Ἄντ. Ν. Σάκκουλας, ¹2000, 268 σελ.· Ἀθήνα-Θεσσαλονίκη, ἐκδόσεις [Παν.] Σάκκουλας, ²2011, XL + 300 σελ., καὶ ³2016 (μὲ τὴν συνεργασία Β. Κ. Μάρκου), XLIII + 341 σελ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Μαθήματα Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, Ἀθήνα-Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Σάκκουλα Α.Ε., ⁴2020, (μὲ τὴν συνεργασία Γ. Ἰ. Ἀνδρουτσόπουλου), 631 σελ.
- ΚΟΝΙΔΑΡΗ Ἰω. Μ., *Ἰδιαίτερα Ἐκκλησιαστικὰ Καθεστῶτα στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπικράτεια*, Ἀθήνα-Θεσσαλονίκη, ἐκδόσεις [Παν.] Σάκκουλας, ¹2012, XXX + 276 σελ., καὶ ²2017 (μὲ τὴν συνεργασία Γ. Ἰω. Ἀνδρουτσόπουλου), XXXIV + 300 σελ.
- ΚΟΝΙΔΑΡΗ Ἰω. Μ.-ΑΙΜΙΛΙΑΝΙΔΟΥ Ἀ. Κ., *Στοιχεῖα Ἑλληνικοῦ καὶ Κυπριακοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, Ἀθήνα-Θεσσαλονίκη, ἐκδόσεις [Παν.] Σάκκουλας, **2016**, XIX + 299 σελ.
- ΚΟΤΣΩΝΗ Ἱερων. Ἰω. (Αρχιμ.), *Σημειώσεις Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. Α', Θεσσαλονίκη, **1960**, 344 + 8 σελ.· τ. Β', *Ἐξαγιασμοὶ-Διαπαιδαγωγῆσις*, Θεσσαλονίκη, 1961, 197 σελ.· τ. Γ', *Τὸ Κανονικὸν Δίκαιον ὡς ἐφαρμόζεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος*, Θεσσαλονίκη, 1962, 369 σελ.
- ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ Κυρ., *Παραδόσεις Συγκριτικοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, τεύχ. Α', Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Ὑπηρεσία Δημοσιευμάτων τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, **1996**, 70 σελ.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΛΟΥ Ξενοφ. Κ., *Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον (Κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ Ἰωάννου Π. Εὐταξίου [Ἐκδοσις ἀθθεντικῆ])*, Ἀθήναι, ἐκδ. Τύποις Κράτους-Θ. Τζαβέλλα, **1909**, 107 σελ.
- ΜΑΝΤΖΟΥΝΕΑ Εὐαγ. Κ. (Πρωτοπρ.), *Ἐκκλησιαστικὸν Ποινικὸν Δίκαιον*, Ἀθήναι, **1979**, 323 σελ.

- MANTZOYNEA Εὐαγ. Κ. (Πρωτοπρ.), *Ἐκκλησιαστικὸν Ὑπαλληλικὸν Δίκαιον, βάσει τοῦ ἰσχύοντος Ἐκκλησιαστικοῦ Ὑπαλληλικοῦ Κώδικος (Κ.Ε.Υ.)*, Ἀθήναι, **1980**, 88 σελ.
- MANTZOYNEA Εὐαγ. Κ. (Πρωτοπρ.), *Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον, βάσει τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων καὶ τῆς ἰσχυοῦσης πολιτειακῆς νομοθεσίας*, Ἀθήναι, **1984**, 427 σελ.
- MARINOY Ἀναστ. Ν., *Ἐκκλησία καὶ Δίκαιον. Θεωρία καὶ Νομολογία*, Ἀθήνα, ἐκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, **2000**, 774 σελ.
- ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ Διον. Θ., *Δίκαιον Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας Ἑλλάδος*, τ. Α΄, Ἀθήναι, ἐκδ. Τυπογραφεῖον Ἰω. καὶ Ἀριστ. Γ. Παπανικολάου, **1937**, 472 σελ.
- MENEΒΙΣΟΓΛΟΥ Παύλου, Μητροπολίτου Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας, *Ἱστορικὴ εἰσαγωγή εἰς τοὺς Κανόνας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Στοκχόλμη, ἐκδ. Ἱ. Μητρόπολις Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας, **1990**, 653 σελ.
- MENEΒΙΣΟΓΛΟΥ Παύλου, Μητροπολίτου Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας, *Τὸ Πηδάλιον καὶ ἄλλαι ἐκδόσεις Ἱερῶν Κανόνων κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, ἐκδ. Ἐπέκταση [Σειρά: Νομοκανονικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθμ. 22], **2008**, 555 σελ.
- MENEΒΙΣΟΓΛΟΥ Παύλου, Μητροπολίτου Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας, *Τὸ Σύνταγμα Ράλλη καὶ Ποτλῆ καὶ αἱ ἄλλαι ἐκδόσεις Ἱερῶν Κανόνων κατὰ τὸν 19ον καὶ 20ὸν αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, ἐκδ. Ἐπέκταση [Σειρά: Νομοκανονικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθμ. 23], **2014**, 230 σελ.
- ΜΙΛΑΣ Νικοδ., Μητροπολίτου Ζάρας τῆς Δαλματίας, *Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, συνταχθὲν κατὰ τὰς γενικὰς ἐκκλησιαστικὰς πηγὰς καὶ κατὰ τοὺς ἐν ταῖς Ἀὐτοκεφάλαις Ἐκκλησίαις ἰσχύοντας εἰδικοὺς νόμους* (ἐκ τοῦ γερμανικοῦ 2ας ἐκδόσεως [1902] εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μεταγλωττισθὲν ὑπὸ Δρ. Μελετίου Ἀποστολοπούλου), Ἀθήναι, ἐκδ. Π. Δ. Σακελλαρίου, **1906**, (φωτοστατικὴ ἀνατύπωσις Β. Γρηγοριάδη, Ἀθήναι, ²1970), *35 + 1066 σελ. (βλ. ΒΕΛΑΝΙΔΙΩΤΟΥ Ἰεζεκ. [Ἀρχιμ.], *Ἐλεγχος τῆς Συγγραφῆς καὶ Μεταφράσεως τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου τοῦ Νικοδήμου ΜΙΛΑΣ (Milasch)*, Ἀθήναι, ἐκδ. Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1907, 100 σελ.).
- ΜΟΥΡΑΤΙΔΟΥ Κ. Δωρ., *Μαθήματα Κανονικοῦ Δικαίου (Πανεπιστημιακαὶ Παραδόσεις)*, τ. Α΄-Β΄, Ἀθήναι, ἐκδ. Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, **1975-1976**, 296 καὶ 452 σελ.
- ΜΠΟΥΜΗ Παναγ. Ἰω., *Στοιχεῖα Κανονικοῦ καὶ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου* (Βοήθημα διὰ τοὺς Ἱεροσπουδαστὰς Μέσων καὶ Ἀνωτέρων Ἱερατικῶν Σχολῶν), Ἀθήναι, ἐκδ. Γεν. Διεύθυνσις Ἐκκλησιαστικῆς Παιδείας, **1973**, 241 σελ.
- ΜΠΟΥΜΗ Παναγ. Ἰω., *Στοιχεῖα Κανονικοῦ Δικαίου* (Ἐγχειρίδιον διὰ τοὺς φοιτητάς), Ἀθήναι, ἐκδ. Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, **1987**, 94 σελ.
- ΜΠΟΥΜΗ Παναγ. Ἰω., *Κανονικὸν Δίκαιον*, τ. Α΄, Ἀθήνα, ἐκδ. Σ. Ἀθανασόπουλος-Σ. Παπαδάμης Ο. Ε., **1988** καὶ ²1991, 312 σελ. Ἀθήνα, ἐκδ. Γρηγόρης, ³2000, 300 σελ.
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΥ Παν. Ἰω., «Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ ἐπιστήμῃ», ἐν *Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου*, τ. 1, τεύχ. 1-3 (**1946**), σελ. 39-55.
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΥ Παν. Ἰω., *Σύστημα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἰσχὴν αὐτοῦ*, τ. Γ΄, *Τὸ Ποινικὸν Δίκαιον τῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι, ἐκδ. Τυπογραφεῖον Μυρτίδη, 1962, (φωτοστατικὴ ἀνατύπωσις ²2001), 919 σελ., καὶ τ. Δ΄, *Τὸ Δίκαιον τῶν Μοναχῶν*, Ἀθήναι **1957**, 767 σελ.

- ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ Ίω. Θ., *Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον. Μελέται, ἄρθρα, γνωμοδοτήσεις, σχόλια ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομολογίας*, Ἀθήναι, ἐκδ. Ἀγ. Γιοβάνης, **1980**, 912 σελ.
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Κων. Γ., *Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο. Θεωρία καὶ Νομολογία*, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Μπαρμπουνάκης, **2013**, ¹748 σελ., καὶ ²2017, 532 σελ.
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Κων. Γ., *Θεωρία καὶ Πράξις τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου. Μελέτες, γνωμοδοτήσεις, διάλογος μὲ τὴν νομολογία*, τ. Α΄, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Ὀστρακον, **2014**, 758 σελ.
- PAPAGEORGIOU Const. G., *An Introduction to the Hellenic Ecclesiastical Law*, Trikala-Thessaloniki, Degiorgio Editions, **2012**, 208 p.
- ΠΑΠΑΘΩΜΑ Γρηγ. Δ. (Αρχιμ.), *Μαθήματα Κανονικοῦ Δικαίου*, τ. Α΄, *Οἱ Κανονικὲς Πηγές (Μνημόνιο)*, Βελλᾶ Ἰωαννίνων, **1995-96**, (πολυγραφημένο), 253 σελ.
- ΠΑΠΑΘΩΜΑ Γρηγ. Δ. (Αρχιμ.), *Εἰσαγωγή στὸ Κανονικὸ Δίκαιο καὶ τὴν Κανονικὴ Οἰκονομία. Σχεδιάγραμμα Εἰσαγωγῆς-Προθεωρία Κανονικῆς Οἰκονομίας (Κανονικὸ Ἐγχειρίδιο)-Syllabus*, Ἀθήνα, Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, **2018**, (πολυγραφημένο), 205 σελ.
- ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Βασ., *Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον (Κατὰ τὰς Παραδόσεις τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Μ. Ράλλη)*, Ἀθήναι, ἐκδ. Δημ. Ν. Τζάκα, Σ. Δελαγραμματικά & Σ^{ΙΑ}, **1925**, 208 σελ.
- ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ Χαραλ. Κ., *Στοιχεῖα Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου* (Πανεπιστημιακὰ Μαθήματα), τεῦχ. Α΄, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Ἀντ. Ν. Σάκκουλας, ¹1990 καὶ ²1994, 87 σελ.
- ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ Χαραλ. Κ., *Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο*, τ. Α΄, Ἀθήνα-Θεσσαλονίκη, ἐκδόσεις [Παν.] Σάκκουλας, ²2007, 108 σελ.
- ΠΕΤΡΑΚΑΚΟΥ Δημ. Α., *Νομοκανονικαὶ ἐνασχολήσεις. Γενικὰ ἄρχαὶ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καὶ τοῦ Κανονικοῦ Ποινικοῦ Δικαίου τὰ κατὰ τὴν Μεῖζονα Ἱερὰν Σύνοδον (Ἰούλιος τοῦ 1941)*, Ἀθήναι, ἐκδ. Αρχαῖος Ἐκδοτικὸς Οἶκος Δ. Δημητράκου Α. Ε., **1943**, 323 σελ.
- ΠΟΥΖΩΪΔΗ Κ. Θ., *Ἐκκλησιαστικὲς Πηγὲς Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου. Ὁρθόδοξος Μοναχισμὸς*, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Π. Σ. Πουρναρᾶς, **1991**, 287 σελ.
- ΠΟΥΖΩΪΔΗ Κ. Θ., *Ἐκκλησιαστικὲς Πηγὲς Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου. Ὁρθόδοξος Μοναχισμὸς* (Πανεπιστημιακὲς Παραδόσεις), Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Π. Σ. Πουρναρᾶς, **1995**, 80 σελ.
- ΠΟΤΛΗ Μ., *Εἰσαγωγικὸν μάθημα εἰς τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (18-11-1859)*, Ἀθήναι, ἐκδ. Τυπογραφεῖον Ν. Ἀγγελίδου, **1859**, 27 σελ.
- ΠΟΥΛΗ Γ. Α., *Θρησκευτικὸ Ποινικὸ Δίκαιο*, Ἀθήνα-Κομοτηνὴ, ἐκδ. Ἀντ. Ν. Σάκκουλας, **1996**, 199 σελ.
- ΠΟΥΛΗ Γ. Α., *Ἐκκλησιαστικὸ Ποινικὸ Δίκαιο. Δοκιμὲς πολλαπλῆς ἀνάγνωσης*, Ἀθήνα-Κομοτηνὴ, ἐκδ. Ἀντ. Ν. Σάκκουλας, ¹2004, καὶ Ἀθήνα-Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Παν. Σάκκουλας, ²2008, 440 σελ.
- ΡΑΛΛΗ Κ. Μ., *Ποινικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι, **1907**, (φωτοστατικὴ ἀνατύπωση, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Π. Σ. Πουρναρᾶς, ²1985), 627 σελ.
- ΡΑΛΛΗ Κ. Μ., *Ἐγχειρίδιον τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἰσχὺν αὐτοῦ*, τεῦχ. Α΄, Ἀθήναι, ἐκδ. Τυπογραφεῖον τῆς «Ἐστίας», **1927** (ἄσυμπλήρωτο), ια΄ + 275 σελ.
- ΡΑΜΜΟΥ Γ. Θ., *Στοιχεῖα Ἑλληνικοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου* (Πανεπιστημιακαὶ Παραδόσεις), Ἀθήναι, ἐκδ. Τυπογραφεῖον «Τὸ Νομικὸν»-Ἀντ. Ν. Σάκκουλας, **1947**, 248 σελ.

- ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΥ Παντελεήμονος, Μητροπολίτου Σερεντίου και Τυρολόης, *Μαθήματα Κανονικοῦ Δικαίου*, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Ἀφοὶ Κυριακίδη, **1980** καὶ ²1993, 590 σελ. Ἐπίσης, *ΙΔΙΟΥ, Ἐπιτομὴ Κανονικοῦ Δικαίου*, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Γ. Δεδούσης, ⁽³⁾**1998**, 481 σελ.
- RHODOPOULOS Panteleimon *An Overview of Orthodox Canon Law* (George Dion. Dragas (ed.)), Rollinsford, N.H., Orthodox Research Institute, **2007**, 301 p.
- ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ Μελετίου (Αρχιμ. [Μητρ. Μεσσηνίας]), *Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ ἰσχύοντος νῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐν Ἑλλάδι*, Ἀθήναι, ἐκδ. Μιχ. Ἰω. Σαλιβέρος, **1898**, η´ + 560 σελ.
- ΣΙΣΚΟΥ Ἀνθίμου, Μητροπολίτου Νουβίας, *Κανονικὸν καὶ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. Α´ [ἐπιμ. Σωτ. Δ. Εὐσταθίου], Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Βιβλιοπωλεῖον Ἡλία Π. Σάκκουλα, **1957**, 283 σελ.
- ΣΤΑΦΥΛΑ Σ.-ΠΕΤΡΟΥΝΑΚΟΥ Ἰω., *Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον συνταχθὲν ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν παραδόσεων τοῦ καθηγητοῦ Ἰω. Εὐταζίου*, Ἀθήναι, ἐκδ. Ἐκδοτικὸν Κατάστημα Γεωργ. Δ. Φέξη, **1900**, 112 σελ.
- ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ Βασ. Κ., *Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν καὶ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον*, Κωνσταντινούπολις, ἐκδ. Ἀριστόπουλος-Ἀναστασιάδης καὶ ἄλ., **1921**, 133 σελ.
- ΤΡΩΪΑΝΟΥ Σπ. Ν., *Παραδόσεις Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, Ἀθήνα-Κομοτηνὴ, ἐκδ. Ἄντ. Ν. Σάκκουλας, **1982** καὶ ²1984, 550 σελ.
- ΤΡΩΪΑΝΟΥ Σπ. Ν., *Οἱ Πηγὲς τοῦ Βυζαντινοῦ Δικαίου (Εἰσαγωγικὸ βοήθημα)*, Ἀθήνα-Κομοτηνὴ, ἐκδ. Ἄντ. Ν. Σάκκουλας, **1986**, 179 σελ., καὶ ²1999 καὶ ³2011, 348 σελ.
- ΤΡΩΪΑΝΟΥ Σπ. Ν.-ΠΟΥΛΗ Γ. Α., *Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο*, Ἀθήνα-Κομοτηνὴ, ἐκδ. Ἄντ. Ν. Σάκκουλας, **1902** καὶ ²2003, LXV + 798 σελ.
- ΤΣΙΑΚΑ Κ. Εὐθ., *Κανονικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον (Ἀπὸ φοιτητικὰς σημειώσεις τῶν Καθηγητῶν Ἀμίκα Ἀλιβιζάτου καὶ Κωνσταντίνου Μουρατίδου)*, Ἀθήνα, ἐκδ. Τυπογραφεῖο «Μέλισσα», **2005**, 162 σελ.
- ΦΕΙΔΑ Βλ. Ἰω. *Ἐροὶ Κανόνες καὶ Καταστατικὴ Νομοθεσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθήναι, **1998**, 757 σελ.
- ΦΙΛΙΠΠΟΤΟΥ Εὐαγ. Δ., *Σύστημα Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου κατὰ τὰ παρ' ἡμῖν κρατοῦντα*, τ. Α´, *Γενικαὶ Ἐκκλησίας ἀρχαί*, Ἀθήναι, ἐκδ. Τυπογραφεῖον Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας «Αὐγῆς Ἀθηνῶν» Θ. Ν. Ἀποστολοπούλου, **1912**, 168 σελ., καὶ τ. Β´, *Δημόσιον Ἐκκλησίας Δίκαιον*, Ἀθήναι, ἐκδ. Τυπογραφεῖον Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας «Αὐγῆς Ἀθηνῶν» Θ. Ν. Ἀποστολοπούλου, 1915, 424 σελ.
- ΦΙΛΙΠΠΟΤΟΥ Εὐαγ. Δ., *Ἡ Ἐκκλησία ὑπὸ τὸ Δίκαιον*, Ἀθήναι, ἐκδ. Τυπογραφεῖον Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας «Αὐγῆς Ἀθηνῶν» Θ. Ν. Ἀποστολοπούλου (σειρά: Ἀνακοινώσεις καὶ Διαλέξεις Δικηγορικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν, ἀριθμ. 7), **1915**, 89 σελ.
- ΦΡΑΓΚΙΣΤΑ Χαραλ., *Στοιχεῖα Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου* (Πανεπιστημιακαὶ Παραδόσεις), Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Ἀριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, <1952> [καὶ ἄνευ χρονολογίας], 166 + *45 σελ.
- ΧΡΙΣΤΙΝΑΚΗ Παναγ. Ἐπαμ., *Θέματα Κανονικοῦ καὶ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, τ. Α´, Ἀθήνα, ἐκδ. Σ. Ἀθανασόπουλος-Σ. Παπαδάμης Ο. Ε., **1993**, 549 σελ.
- ΧΡΙΣΤΙΝΑΚΗ Παναγ. Ἐπαμ., *Ἑλληνικὸ Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο* (ἀσυμπλήρωτο), τεῦχ. Α1, *Ἐγκληματολογία (Θέματα πρὸς χρῆσιν τῶν φοιτητῶν)-Εἰσαγωγικά*, Ἀθήνα, **1989** (μὲ μεταγενέστερες ἀνατυπώσεις), 63 σελ., τεῦχ. Β2, *Ἡ Ἐρὰ Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθήνα, ἐκδ. Συμμετρία,

²1995, 64 σελ., και τεῦχ. Ε2, *Ἐκκλησιαστικὰ Δικαστήρια καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Δικονομία*, Ἀθήνα, ἐκδ. Ὁργανισμὸς Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων (ΟΕΔΒ) καὶ Συμμετρία, ²1997, 105 σελ.

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ Ἀποστόλου (Αρχιμ. [Μητρ. Σταυρουπόλεως]), *Δοκίμιον Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, Κωνσταντινούπολις, ἐκδ. Πατριαρχικὸν Τυπογραφεῖον, **1896**, ιδ' + 504 σελ.

ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ Ἀναστ. Π., *Ἑλληνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον*, Ἀθήναι, τεῦχ. Α', *Γενικὸν Μέρος*, **1952**, 113 σελ.· τεῦχ. Β', **1954**, 174 σελ.· τεῦχ. Γ', **1956** (ἐκδ. πολυγραφημένη)· Ἀθήναι, ἐκδ. Ἀφῶν Ἀγγ. καὶ Παν. Ἀθ. Κλεισιούνη, **1965** (-6), καὶ Ἀθήνα, ἐκδ. Τυπογραφεῖο Φιλ. Σπ. Λενῆ (φωτοστατικὴ ἀνατύπωση), **2005**, 331 σελ.

ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ Ἀναστ. Π., “Τὸ Ἑλληνικὸν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον [Βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν **1954-1983**]”, ἐν *Θεολογία*, τ. 28, τεύχ. 1-3 (1957), σελ. 134-156, 293-299 καὶ 457-468· τ. 29, τεύχ. 1-2 (1958), σελ. 125-135 καὶ 312-322· τ. 30, τεύχ. 2-3 (1959), σελ. 313-323 καὶ 503-512· τ. 31, τεύχ. 2-3 (1960), σελ. 334-343 καὶ 444-453· τ. 33, τεύχ. 1-2 (1962), σελ. 144-155 καὶ 302-314· τ. 34, τεύχ. 1-2 (1963), σελ. 152-162 καὶ 297-307· τ. 35, τεύχ. 2-3 (1964), σελ. 319-330 καὶ 469-480· τ. 36, τεύχ. 3-4 (1965), σελ. 482-492 καὶ 651-663· τ. 38, τεύχ. 3-4 (1967), σελ. 487-500 καὶ 646-660· τ. 40, τεύχ. 1-4 (1969), σελ. 507-533· τ. 42, τεύχ. 1-4 (1971), σελ. 618-649· τ. 44, τεύχ. 3-4 (1973), σελ. 727-768· τ. 46, τεύχ. 3 (1975), σελ. 626-661· τ. 48, τεύχ. 4 (1977), σελ. 948-977· τ. 50, τεύχ. 4 (1979), σελ. 1011-1047· τ. 52, τεύχ. 4 (1981), σελ. 861-894· τ. 54, τεύχ. 4 (1983), σελ. 884-920.

V. Ἐπίμετρο τῆς Προθεωρίας

«Καὶ μηδενὶ ἐξεῖναι τοὺς προδηλωθέντας παραχαράττειν κανόνας, ἢ ἀθετεῖν, ἢ ἐτέρους παρὰ τοὺς προκειμένους παραδέχεσθαι κανόνας». (Κανόνας 2/Πενθέκτης).

«Ἐκβαλε καὶ τοὺς Ἱεροὺς τούτους Κανόνας ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ παρευθὺς ἐπεισέρχεται ἢ ἀταξία, καὶ ἐκ τῆς ἀταξίας ἅπασα ἢ ἱερὰ αὐτῆς διακόσμησις ἀφανίζεται». (Ἅγιος Νικόδημος Ἀγιορείτης, *Πηδάλιον*, «Εἰσαγωγή», σελ. λστ’).

«Ἐκαστα τῶν καθ’ ἡμᾶς πραγμάτων, ὅταν εὐθὺ φέρηται κανονικῆς εὐταξίας, οὐδένα μὲν ἡμῖν ἐντίκει θόρυβον, ἀπαλλάττει δὲ καὶ τῆς παρὰ τινων δυσφημίας, μᾶλλον δὲ καὶ τὰς παρὰ τῶν εὖ φρονούντων εὐφημίας ἡμῖν προξενεῖ». (Κανόνας 1/Κύριλλος Ἀλεξανδρείας).

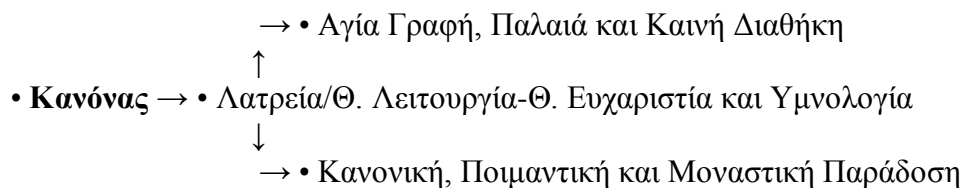
«Μὴ γίνου δίκαιος πολὺ [Ἐκκλησιαστής, 7, 16], μηδὲ γίνου τοῦ κανόνος εὐθύτερος· γινῶμαι ταῦτα τῆς εὐγενεστέρως σοφίας καὶ ἡμετέρας εἰσίν. Εἰ δὲ δεῖ παρενεῖραι τούτοις τι καὶ τῶν ἔξωθεν (οὐδὲ γὰρ πάντα τὰ ἐκείνων ἀπόβλητα), μηδὲν ἄγαν». (Ιω. Ζωναρᾶς, *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 4, σελ. 598).

Ὅλα τα προαναφερθέντα εἶναι σχετικὰ μετὰ τὸν «κανόνα» καὶ τὴν ἐννοίαν του ἐν τῇ Κανονικῇ Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας. Κανόνες ὅμως ἔχομε καὶ ἐν ἄλλοις ἐκφάνσει τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τῇ λατρευτικῇ/ὕμνολογικῇ, τῇ βιβλικῇ καὶ τῇ μοναστικῇ παράδοσιν. Ἐν τῷ βιβλικῷ πεδίῳ, εἶναι πασίγνωστοι οἱ ὅροι: «Κανόνας τῆς Ἁγίας Γραφῆς», «Κανόνας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης», «Κανόνας τῆς Καινῆς Διαθήκης», ὅσο καὶ ἐν τῷ μοναστικῷ πεδίῳ: «Ὁ μοναχὸς κάνει τὸν κανόνα του» ἢ «ὁ γέροντας ἡγούμενος τοῦ ἐπέβαλε κανόνα», κ.τ.τ. Τὸ αὐτὸ συναντᾶται καὶ ἐν τῇ λατρευτικῇ ὕμνολογίᾳ τῆς Ἐκκλησίας μετὰ μίαν σειράν ἐκκλησιαστικῶν ἀσμάτων, τοὺς ἀδόκτους Κανόνες. Ἡ ἀκολουθία τοῦ Ὁρθοῦ περιέχει ὀρισμένες ομάδας ἀσμάτων (ὠδές), τὶς ὁποῖες ἀποκαλοῦμε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο μετὰ τὴν λέξιν «κανόνων». Ὑπὸ αὐτὴν τὴν ἐννοίαν, ἡ λέξις «κανόνας» ἐκφράζει περισσότερο μίαν σειράν ἀσμάτων καὶ ὕμνων παρὰ ἓνα ὕμνον ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς δυτικῆς Ἱερᾶς Σύνοψης (τοῦ βιβλίου τῆς ἀκολουθίας τῶν Ὁρών). Κατὰ τὴν συνήθη μορφήν του, ὁ κανόνας συντίθεται ἀπὸ ἐννέα ὠδές. Ἡ σύνθεσις τοῦ κυρίου μέρους (πενήντα ἐννέα κεφάλαια) ὑποτίθεται ὅτι ἐγένετο ἀπὸ τὸν ἅγιον Σάββα τὸν Ἁγιασμένον (κοιμηθεὶς τὸ 532), τὸν ἱδρυτὴ τῆς Μεγίστης Λαύρας ἐν τῇ Κοιλιάδᾳ τῆς Ἱερουσολύμων, κοντὰ ἐν τῇ Ἱερουσολύμῳ, ἡ ὁποία καὶ φέρει τὸ ὄνομα του. Ἐν τῷ Ὁρθῳ, ὁ κανόνας ἀκολουθεῖ τὴν βιβλικὴν ὠδὴν ἐν τῷ τέλος τῆς λειτουργίας. Ὡστόσο, τὴν Κυριακὴν καὶ τὶς ἑορτές, ὅποτε ψάλλομε τὸ Εὐαγγέλιον ἐν τῷ Ὁρθῳ, ἡ βιβλικὴ ὠδὴ τοποθετεῖται πρὶν ἀπὸ τὴν ἐνάτην ὠδὴν τοῦ κανόνα. Ἐν τῷ ἔχει μίαν πληρέστερον εἰκόνα ὅλων αὐτῶν τῶν ἐπὶ μέρος πτυχῶν, θα πρέπει νὰ ἀναλύσωμε τὸ ἐνδέκατον κεφάλαιον τοῦ Τυπικοῦ τοῦ ἁγίου Σάββα τοῦ Ἁγιασμένου. Οἱ κανόνες τῆς Ὀκτωήχου ἀποδίδονται ἐν τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ τῷ Δαμασκηνῷ. Ἐν αὐτῷ ἀνήκουν, ἐπίσης, οἱ κανόνες τῶν Χριστουγέννων, τῶν Θεοφανίων, τῆς Πεντηκοστῆς καθὼς καὶ αὐτοὶ τοῦ Πάσχα, τῆς Ἀναλήψεως, τῆς Μεταμορφώσεως καὶ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Ὁ κανόνας τῶν Χριστουγέννων, πρὸς ἀρχὴν μετὰ τὸ «Χριστὸς

γεννᾶται...» (με την ακροστιχίδα του Κανόνα: «Χριστὸς βροτῶθεις ἦν ὅπερ Θεὸς μένη» [με αντιμετάθεση]) αποδίδεται στον ἅγιο Κοσμά τον Μελωδό τον Ιεροσολυμίτη (κοιμηθεὶς περί το 755). Και βέβαια, αξίζει να σημειώσουμε στο σημείο αυτό τον *Κανόνα* της Κυριακῆς της Ορθοδοξίας, ο οποίος αποδίδεται στον ἅγιο Θεόδωρο της Μονῆς του Στουδίου, τον γνωστό σε όλους ως Θεόδωρο τον Στουδίτη (κοιμηθεὶς το 826).

Δ 52.

Η χρήση του ὀρου «Κανών» στους τρεις (3) διακριτοὺς Πυλώνες της Θεολογίας

Εν κατακλείδι, είναι σημαντικό για την εκτυλισσόμενη μελέτη και σπουδή να καταγραφεί ότι ο *κανόνας* έχει, με την υιοθεσία του ως ειδικού κανονικού ὀρου στους κόλπους της Εκκλησίας, έναν εσχατολογικό προσανατολισμό και έναν αποκλειστικά σωτηριολογικό σκοπό. Είναι, επίσης, σημαντικό να καταγραφεί ότι ο *κανόνας* διακρίνεται αποφασιστικά από έναν πολιτειακό νόμο, από μία *διάταξη ηθικής*, από μία *κοινωνική σύμβαση*. Με την έννοια αυτή, ο *κανόνας* έχει θεολογικό θεμέλιο, οντολογικό περιεχόμενο, ποιμαντικό-σωτηριολογικό σκοπό και εσχατολογικό προσανατολισμό. Αυτοὶ οι Κανόνες που χρονολογούνται από μία πολύ αρχαία εποχή της Εκκλησίας και συντάχθηκαν από τους μαθητές και τους μαθητές των μαθητῶν των αγίων Αποστόλων, καθώς και, στην συνέχεια, από τους αγίους Πατέρες της Εκκλησίας, απετέλεσαν την βάση ενδυνάμωσης και στερέωσης της Εκκλησίας στην πορεία της μέσα στην Ιστορία, συντασσόμενοι και εμφορούμενοι πάντοτε (και) από την επιφοίτηση και την επιστασία του Αγίου Πνεύματος¹⁹³, και αποσκοπούν πλέρια και κατά προτεραιότητα στην μόνιμη εσχατολογική συγκρότηση της Εκκλησίας, στην σωτηρία του ανθρώπου και την διάσωση της ακεραιότητας της Δημιουργίας. Σήμερα, καλούμεθα να αντιληφθούμε την αληθινή έννοια και διάσταση των ιερῶν Κανόνων της Εκκλησίας, την έννοια αυτῶν των *οδηγῶν*, με την έννοια του *οδοδείκτη*, προς την οντολογική σωτηρία και θέωσή μας, και όχι να τους αντιλαμβανόμαστε απλῶς και μόνον ως “νόμους ἢ σώμα Δικαίου της Εκκλησίας” (sic), ὅπως συνέβαινε στην Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία κατά την περίοδο του μεσαιωνικού Σχολαστικισμού (11ος αι. και επέκεινα), με την μετολίσθηση του «κανόνα» σε ετεροκεντρισμένους πόλους αιωνιστικού νομικισμού. Επιπροσθέτως, μολονότι αυτοὶ οι κανόνες χρονολογούνται ἤδη από τον 1ο/2ο αἰώνα και χρησιμοποιούνταν μέσα σε ένα διαφορετικό ιστορικό και έννομο πολιτειακό πλαίσιο κάθε φορά, εν τούτοις, παρατηρεῖται το γεγονός ότι ἀκόμη και στις ἡμέρες μας, ἔχοντας διαχρονικό κύρος και ουσιαστική ἰσχύ, μπορούν να μάς συνδράμουν στο να προσεγγίσουμε και να επιλύσουμε ἐξίσου εσωτερικά «προβλήματα» της Εκκλησίας ὅσο και προβλήματα της σύγχρονης πολυπολιτισμικής κοινωνίας, η οποία ἤδη εγκαθιδρύθηκε και μέσα στην οποία ζούμε. Πρόκειται για την εποχή της Μετα-νεωτερικότητας, την εποχή με πρωτόγνωρα ιδιώματα, δηλαδή την [3η] εποχή των Ανοικτῶν πολυπολιτισμικῶν

¹⁹³ Οι Πατέρες «ἐξ ἑνὸς γὰρ ἅπαντες καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἀγάσθεντες ὤρισαν» (κανόνας 1/Ζ')· πβ. Πρξ 15, 28: «ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν».

κοινωνιών – όπου καλείται η Εκκλησία και εδώ, με ολοκληρωμένη πλέον την *Κανονική της Παράδοση* και με δύο Κανονικές Συλλογές, το *Πηδάλιον* και το *Σύνταγμα ΡΠ*, να πορευθεί με «πνεῦμα ἡγεμονικό»¹⁹⁴ –, μετά την πρώτη μεγάλη εποχή των Αυτοκρατοριών (1ος-19ος αι.) και την συγχυτική εποχή των Εθνικών Κρατών της ὑστερης Νεωτερικότητας (19ος-20ός αι.).

Στην ίδια προοπτική, οι *Εκκλησιακοί*¹⁹⁵ *Κανόνες* είναι κείμενα που εκπηγάζουν και εκπορεύονται από την εμπειρία της Εκκλησίας της Α΄ χιλιετίας. Στην Εκκλησία ανήκει η μαρτυρία, όπως αναλύθηκε παραπάνω, ότι οι Ιεροί Κανόνες της δεν είναι νόμοι, αλλά *οδοδείκτες* προς την Βασιλεία και *οδηγοί* για την πανανθρώπινη σωτηρία. Είναι ξεκάθαρο πια από την ίδια ότι αυτοί δεν υπάρχουν, για να αποβλέπουν στην τιμωρία των διολισθαινόντων, αστοχούντων ή αποκλινόντων πιστών, αλλά στην εσχατολογική επανάκαμψη και θεραπεία τους. Για αυτό και οι Ιεροί Κανόνες δεν πρέπει να λογίζονται και να χρησιμοποιούνται ως άτεγκτοι νόμοι προς καταδίκη άλλων ούτε προς καταδυνάστευση των ανθρώπων, αλλά να υιοθετούνται με ένα πνεύμα τελειώς αντίθετο της «νομικής» προσκόλλησης στο γράμμα των Κανόνων και του υπερβάλλοντος υπέρ της ακριβείας ζήλου. Αυτό αφορά σε όλα τα *χαρίσματα* της Εκκλησίας, και παραμένει *κοινό* για όλους τους ανθρώπους, και το *πανανθρώπινο* είναι αυτό που τους κάνει να είναι παγκόσμια και πανανθρώπινη κληρονομιά στην προοπτική της Βασιλείας.

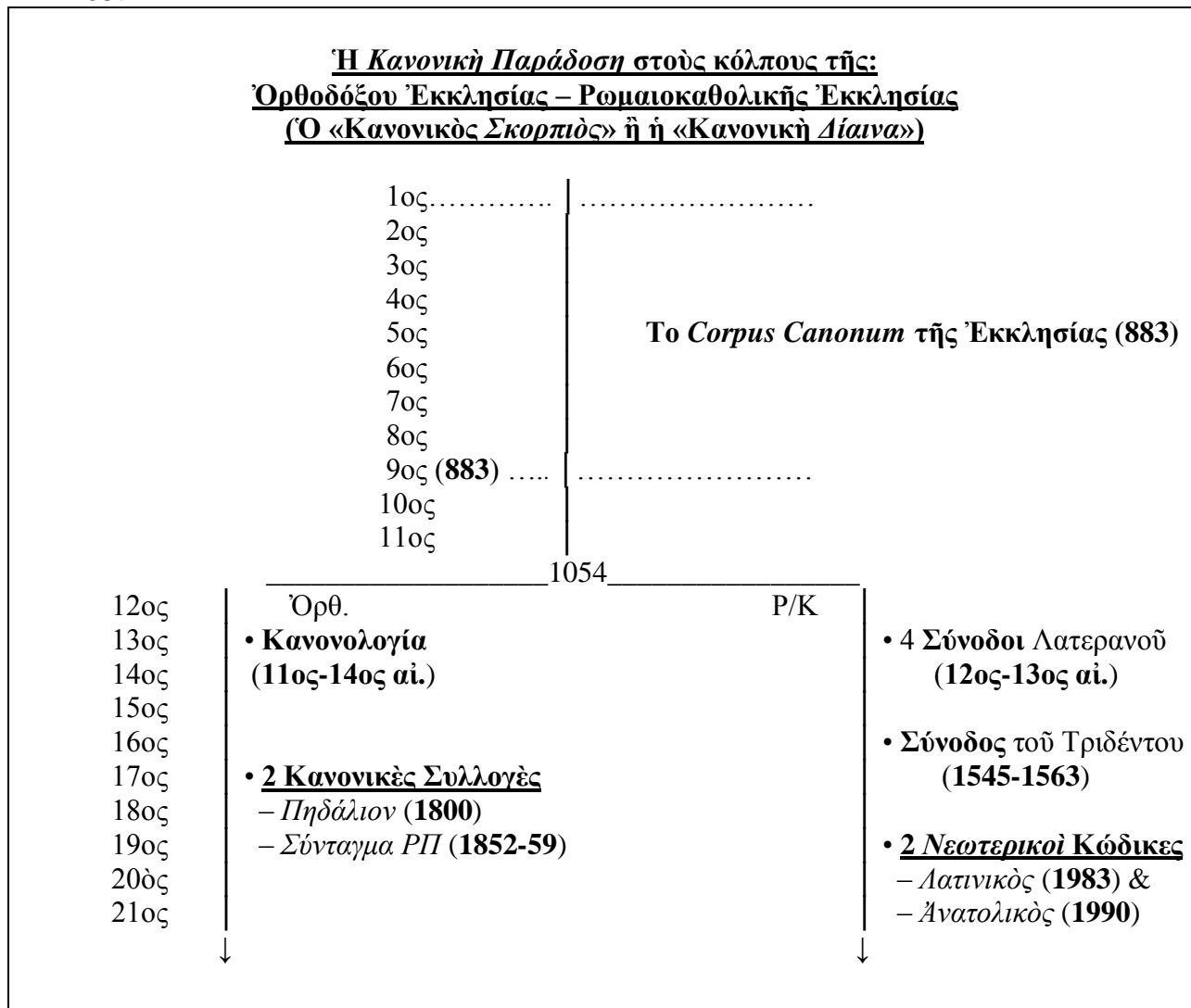
Αναδείχθηκε και στα παραπάνω κεφάλαια ποικιλοτρόπως πως οι Ιεροί Κανόνες αποτελούν ὄντως κοινή κληρονομιά και παράδοση των Ορθοδόξων, των Ρωμαιοκαθολικών και των Διαμαρτυρομένων, μόνον πως, ιστορικά, οι Ορθόδοξοι είναι εκείνοι που τους κράτησαν και τους διατήρησαν ἀτρεπτούς και ατόφιους, εν ενεργεία και εν χρήσει μέχρι σήμερα, ενώ οι Ρωμαιοκαθολικοί ειδικά, μετά την *Διακοπή κοινωνίας* (και ὄχι το *Σχίσμα*) του 1054, θέσπισαν κατά την διάρκεια του Μεσαίωνα άλλους, νέους, καινοφανείς Κανόνες (4 Σύνοδοι του Λατερανού [12ος-13ος αι.]), στην προοπτική μιας *μονοκόρυφης* (σαν *πυραμίδα*) και *μονοκεντρικής Εκκλησίας*, εγκαταλείποντάς τους για τους δικούς τους λόγους. Οι δε Διαμαρτυρόμενοι, μπροστά σε αυτούς ακριβώς τους νεοθεσπισθέντες Κανόνες του Μεσαίωνα (των Συνόδων του Λατερανού), καθώς τους βρήκαν ὄντως μεστούς νομικισμού και δικανισμού, ενήργησαν συλλήβδην απορριπτικά, χωρίς την δέουσα διάκριση [*κοινών*] Κανόνων Α΄ χιλιετίας και [*ρωμαιοκαθολικών*] Β΄ χιλιετίας, επαληθεύοντας έτσι την ελβετική παροιμία που λέει, ότι «μαζί με τα νερά του λουτρού της λεκάνης πέταξαν και το παιδί»!... Είναι πλέον καιρός κάποια θέματα να μελετηθούν εξ αρχής, στην αφετηρία τους, και να αναδειχθεί η κοινή αυτή κληρονομιά που ανήκει σε όλους. Έτσι, οι Ιεροί Κανόνες της Εκκλησίας της Α΄ χιλιετίας προσφέρονται, μεταξύ των άλλων, και στην προοπτική αδελφικού και κοινόστοχου καλέσματος τόσο των Ρωμαιοκαθολικών όσο και των Διαμαρτυρομένων να τους εγκολπωθούν *εμπειρικά και οδοδεικτικά, και ὄχι νομικιστικά και ηθικιστικά*, και ίσως τότε, μέσα και από αυτήν την *κοινή εκκλησιακή κληρονομιά και εμπειρική παρακαταθήκη, τα οντολογικά Έσχατα «της των πάντων ενώσεως»*¹⁹⁶ να μην είναι και πολύ μακριά...

¹⁹⁴ Ψα 50, 14.

¹⁹⁵ Οι Κανόνες του παρόντος *Corpus* αποκαλούνται «*Εκκλησιακοί Κανόνες*», διότι είναι οι «Κανόνες του Κανόνα» της Α΄ χιλιετίας. Και αποκαλούνται έτσι, γιατί αφαιρέθηκαν από ανάμεσά τους τα «ακανόνιστα κείμενα» (πβ. κανόνα 59/Λαοδικείας) των αυθαίρετων προσθηκών του πρώτου ημίσεος της Β΄ χιλιετίας, κάτι που δεν ισχύει για τις σύγχρονες Κανονικές Συλλογές (συμπεριλαμβανομένης και της κριτικής εκδόσεως του P.-P. Joannou), οι οποίες ενέταξαν μέσα τους όλους τους «ακανόνιστους», τους «μη κανονικούς» κανόνες.

¹⁹⁶ Αίτημα ιστορικό και εσχατολογικό ταυτόχρονα του Εκκλησιακού Σώματος στη αρχή της Μεγάλης Εκτενούς των Θείων Λειτουργιών του Μεγάλου Βασιλείου και του Ιωάννου του Χρυσοστόμου.

Δ 53.

Συνοψίζοντας, θεολογικά και εκκλησιο-κανονικά, την πολυσημία του ὄρου «κανόνων», προκύπτουν και οι παρακάτω διακριτές πτυχές:

(1)-Βίβλος. Ο ὄρος «κανόνων» δηλώνει, κατ' αρχάς, τα κανονικά βιβλία της Αγίας Γραφῆς (Κανόνες της Παλαιάς Διαθήκης, Κανόνες της Καινῆς Διαθήκης, Κανόνες της Αγίας Γραφῆς ἢ της Βίβλου).

(2)-Κανονικὴ Παράδοση. Από τον 3ο/4ο αἰώνα, οι Σύνοδοι της Εκκλησίας μετέτρεψαν σε ειδικούς κανόνες τις παλαιές συνήθειες της αρχέγονης Εκκλησίας και τις εκκλησιακές δομές της, που προορίζονταν στην παρουσίαση του πνεύματος του Ευαγγελίου, ρυθμίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την Εκκλησιακὴ ζωὴ – και αποκλείοντας τις λανθασμένες προσεγγίσεις ἐπὶ διαφορῶν ζητημάτων –, υιοθετώντας ἔτσι ἓνα σύντομο τύπο με προσανατολισμὸ εσχατολογικὸ και περιεχόμενο/σκοπὸ οντολογικῶς σωτηριολογικὸ. Πρόκειται για κανονιστικούς **κανόνες** [κανονικὲς διατάξεις] – και ὄχι για *Leges Ecclesiae* –, που διακρίνονται σαφῶς και ἀπὸ τους [πολιτειακούς] **νόμους** και ἀπὸ την ἀγραφή [κοινωνικὴ] συνήθεια (**ἔθος**). Δεν πρόκειται, επομένως, για νομικὴ υπερ-δομή. Ομοίως, οι ιεροὶ Κανόνες, παρά την [νομοτεχνικὴ] νομικὴ μορφή τους (θεματισμός* [ἐκθεση κινήτρων], αποφάσεις κ.λπ.), ἔχουν πρὶν ἀπὸ ὅλα εμπειρικὸ θεμέλιο, θεολογικὲς προϋποθέσεις, οντολογικὸ περιεχόμενο και ποιμαντικὸ σκοπὸ (σωτηριολογικὸ). Επίσης, μεταξύ των «Συλλογῶν

Κανόνων» που υπάρχουν στην Ορθόδοξη Εκκλησία, συγκαταλέγονται και οι **Νομοκάνονες**, που λαμβάνουν υπ' όψιν και τις κοσμικές πολιτειακές διατάξεις (εκκλησιαστικοί νόμοι [αστικό δίκαιο]), όσον αφορά στα εκκλησιαστικά θέματα. Επισημαίνεται, επίσης, εδώ ότι ο ίδιος όρος δηλώνει, ορισμένες φορές ειδικότερα, τον *θεσμό* καθώς και την *ακρίβεια*.

(3)-Λατρεία/Υμνολογία. Ακόμη, ως προελέχθη, ο όρος «κανών» δηλώνει μία ιδιαίτερη μορφή ύμνων (που αποτελούνται από πολλά *τροπάρια*). Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για ποιητική σύνθεση [εκτενές λατρευτικό λειτουργικό ποίημα], που συνήθως περιλαμβάνει εννέα [οκτώ] *ωδές*. Κάθε ωδή αποτελείται από έναν *ειρμό* (στροφή-τύπος που δίνει τον μουσικό τόνο) και πολλά τροπάρια (σύντομοι ύμνοι), και αναφέρεται σε ένα γεγονός ή στον άγιο του οποίου τιμάται την συγκεκριμένη μέρα η μνήμη. Είναι επίσης γνωστή η πολυώνυμη λατρευτική σειρά «Παρακλητικός Κανών», που απευθύνεται σε κάποιο τιμώμενο πρόσωπο αγίου.

(4)-Μοναχική Παράδοση. Επίσης, ο ίδιος όρος δηλώνει την προσωπική άσκηση σε διάφορες εκφάνσεις της, που επιτελεί ο μοναχός στο μοναστήρι, διασωζόμενη μέσα από την μοναστική ρήση και πράξη: «Ο μοναχός κάνει τον κανόνα του».

(5)-Κανονικό επιτιμιακό πεδίο. Τέλος, ο όρος «κανόνας» δηλώνει το *επιτίμιο*, το κανονικό μέτρο ως «αντίδρομο ίασης και θεραπείας», που επιβάλλει ο πνευματικός πατέρας (*Επίσκοπος* και *δικαιοδοτημένος Πνευματικός*¹⁹⁷) στον εξομολογούμενο ή η Εκκλησία σε κάποιον πιστό για *σωτηριολογικούς* και όχι για *σωφρονιστικούς* λόγους, προκειμένου να σταθμίσει τις πράξεις του, απομακρύνοντάς τον από τον πυρήνα της πτώσης που είναι η *φιλαυτία*, για να τον οδηγήσει στην *δυσθήρατη μετάνοια*.

Κοντολογίς, σχετικά με την χρήση του όρου «κανών», στην χριστιανική ορολογία και σε σύνολη την βιβλική, την πατερική και την κανονική γραμματεία, διακρίνονται οι εξής πτυχές: 1) Κανόνας πίστεως, 2) Κανόνας γραφής, 3) Κανόνας εκκλησιαστικού «νόμου» (σώμα κανόνων και εθών, και προσωπικός-ποιμαντικός διακανονισμός), 4) Κανόνας συμπεριφοράς (ως *φιλανθρωπία*, και *μοναστικός κανόνας*), 5) Κανόνας ως λειτουργική τάξη, 6) Κανόνας ως σειρά λειτουργικών ύμνων και ασμάτων, 7) Κανόνας ως εκκλησιαστική τάξη και σειρά, και 8) Κανόνας ως *λογική αλληλουχία*.

Στην συνέχεια, παρατίθενται κάποιοι παράγωγοι και πολύ χρήσιμοι για την μελέτη μας νεολογικοί όροι του «κανόνα», που σχετίζονται άμεσα με την *Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας*.

Κανονοθεσία. Αυτός ο νεολογισμός εκφράζει την ίδια πραγματικότητα κανονιστικής συλλογικής διαδικασίας που εκφράζει και ο όρος *νομοθεσία*, με την διαφορά ότι αυτός προέρχεται από συνοδική διαδικασία και αφορά στην Εκκλησία, ενώ ο όρος *νομοθεσία* προέρχεται από νομική διαδικασία και αφορά στο Κράτος, μαζί με τις πραγματικότητες που σε αυτά αντιστοιχούν. Όπως στον αγγλικό ή γαλλικό όρο *législation* [= νομοθεσία] είναι εμφανής η λατινική προέλευσή του (*lex, legis, legis-lation*), το ίδιο συμβαίνει και με τον νέο αγγλικό ή γαλλικό όρο *canonisation* [= *κανονοθεσία*] (στα λατινικά *canon, canonis, canonis-lation*). Υπενθυμίζουμε την λατινική προέλευση του όρου «*législation*», κατ' αντιστοιχία του ρήματος «*νομοθετώ*»-«*légi-férer*» (*fero, tuli, latum [-lacion], ferre*). Συνεπώς, με τον ίδιο γλωσσικό γενεσιουργό τρόπο προκύπτει και το ρήμα *κανονο-θετώ, canonis-férer* κατ' αντιστοιχία του ρήματος *νομο-θετώ, légi-férer*. Επίσης, μπορούμε να υιοθετήσουμε τον όρο **canonis-prudence** (**κανονο-λογία**), όπως ακριβώς λέμε *juris-prudence*

¹⁹⁷ Πηδάλιον, ερμηνεία στον κανόνα 102/Πενθέκτης, σελ. 312.

(**νομο-λογία**). Εξ άλλου, μπορούμε να έχουμε το ίδιο αποτέλεσμα και σε άλλες γλώσσες, όπως ακριβώς έχουμε στα ελληνικά: **νομο-θετώ, νομο-θεσία, νομο-θέτης**, με την αντιστοίχιση **κανονο-θετώ, κανονο-θεσία, κανονο-θέτης**. Η ανάγκη αυτής της επινόησης και δημιουργίας των παραπάνω κανονικών όρων, που στοχεύει να προσδιορίσει την όλη υφή της **κανονογέννησης** (= *ανάδυσης και θέσπισης των Κανόνων*), στο πλαίσιο της **κανονογένεσης** (= *ιστορίας των Κανόνων*), έγκειται στο γεγονός ότι αυτές οι δύο πραγματικότητες, η **νομική** και η **κανονική**, δεν ταυτίζονται, διότι οι προοπτικές τους είναι εντελώς διαφορετικές. Επομένως, σε καμμία περίπτωση δεν μπορούμε να δεχθούμε, από κανονική άποψη, την χρήση του νομικού όρου **νομοθεσία** για την «κανονική», ως **οντολογική, εκκλησιακή διαδικασία**, που παραμένει ολοφάνερα **εσχατολογική**...

Κανονολογία. Πρόκειται για **κανονική ερμηνεία** με εμπειρική εμβάθυνση και διασταλτική ανάλυση στον λακωνικό και αφαιρετικό λόγο των ιερών Κανόνων της Εκκλησίας και με έντονα τα στοιχεία κανονικής ιχνηλασίας σε υπερβατικό επίπεδο και σε οντολογική προοπτική. Είναι κάτι περισσότερο από τον πραγματολογικό **υπομνηματισμό** των Κανόνων, καθώς ανοίγει νέους ορίζοντες στην προσέγγιση των κανόνων, με συγκεκριμένες εφαρμογές διαποίμανσης μέσα από μία συναφειακή ερμηνευτική αφετηρία, που ξεπερνά ωστόσο τα όρια της συνάφειας. Ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης, μέσα από τον τρόπο συγγραφής και υπομνηματισμού του **Πηδαλίου**, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένας από τους κυρίους εκπροσώπους της ύστερης και σύγχρονης κανονολογίας. Στην ίδια προοπτική, κανονολογία συνιστά επίσης και κυρίως η **Υπομνηματική Ερμηνευτική**, με μεθοδολογικό παράλληλό του – και όχι αντίστοιχό του – την **νομολογία**.

Κανονική Θεολογία. Πρόκειται για την θεολογία που εκπηγάει από τα αφαιρετικά στην μορφή τους κείμενα των ιερών Κανόνων της Εκκλησίας, οι οποίοι προϋποθέτουν, την στιγμή της **κανονογέννησής** τους, την δογματική θεολογία των ίδιων Οικουμενικών ή Τοπικών Συνόδων που τους εξέδωκαν. Η **θεολογία** αυτή των **Κανόνων** δίδει **οντολογικά έμφαση και προτεραιότητα στον άνθρωπο**, στις προϋποθέσεις της προσωπικής του (συμ)μετοχής στο Μυστήριο της Εκκλησίας στην προοπτική της εσχατολογικής πορείας του και σωτηρίας του, κάτι που συνιστά τις απαρχές και το θεμέλιο μιας **Κανονικής Ανθρωπολογίας**, τόσο διάχυτης και συστατικής συνάμα της ταυτότητας της **Κανονικής Παράδοσης της Εκκλησίας**. Η έμφαση και προτεραιότητα αυτή επεκτείνεται και στο εύρυθμο της ζωής της Εκκλησίας. Ο όρος νοείται ακριβώς με τον ίδιο τρόπο και κατ' αντιστοιχίαν, όπως και η Βιβλική θεολογία, η Λειτουργική θεολογία, η Πατερική θεολογία, η Συστηματική θεολογία, η Υμνολογική θεολογία, κ.ο.κ.

Κανονική Προτροπή. Στην Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας, όπως και στην Κανονική Θεολογία, οι κανόνες δεν θεωρούνται εντολές, υποχρεώσεις, επιβολές, ποινές, αλλά **σωτηριολογικοί και εσχατολογικοί προσανατολισμοί**. Σε καμμία περίπτωση δεν μπορούμε να επιβάλλουμε κάτι σε εκείνο(ν), που είναι καρπός της ελευθερίας. Πράγματι, ο Θεός, κατ' αρχάς, δεν δίνει εντολές, αλλά απευθύνει κλήσεις, κάλεσμα, προτρέπει, παρακινεί και παρωθεί: «*Άκουε Ισραήλ*»¹⁹⁸, «*Άκου Κόρη*»¹⁹⁹, ή «*Κάνε αυτό και θα ζήσεις*»²⁰⁰, «*Αγαπάτε αλλήλους*»²⁰¹ ή «*Αν θέλεις να γίνεις τέλειος...*»²⁰², κ.λπ. Για αυτόν ακριβώς τον λόγο ο εκκλησιακός κανόνας δεν είναι διάταγμα που έχει την ισχύ του κρατικού νόμου. Το ότι ο άνθρωπος είναι

¹⁹⁸ Δευτ. 6, 3· 9, 1· πβ. Δευτ. 4, 1 και 5, 1· Α' Βασ. 3, 9.

¹⁹⁹ Ψα 44, 11.

²⁰⁰ Λκ 10, 28.

²⁰¹ Ιω. 13, 34· 15, 12. 17.

²⁰² Μθ 19, 21· Μκ 10, 21· Λκ 18, 22.

ελεύθερος δεν σημαίνει ότι αυτός είναι ο λόγος της σωτηρίας του, αλλά ότι ο Θεός δεν μπορεί να εκβιάσει την αγάπη του. Η μοναστική πατερική ρήση μάς παρακινεί: «Δώσε την λογική σου και θα λάβεις τον Λόγο»· «Δώσε αίμα και θα λάβεις Άγιο Πνεύμα». Η εμπειρία των Εσχάτων και της πίστης στα Έσχατα είναι η απάντηση. Η απλή επίκληση του ονόματος του Θεού καθιστά άμεσα παρόντα Εκείνον που τον αγνοούμε και που ενδομύχως είναι από πάντοτε γνωστός. Επομένως, είναι άμεση και επιτακτική η ανάγκη «να διορθώσουμε την “τρομοκρατική” και “σωφρονιστική” αντίληψη περί του Θεού» (Παύλος Ευδοκίμωφ). Πράγματι, υπό το βιβλικό φως και το φως των ιερών Κανόνων της Εκκλησίας, η σωτηρία δεν έχει δικανική ή νομική χροιά, δεν είναι δικαστική απόφαση ή νομικιστική επιταγή. Η Εκκλησία πάντοτε ήταν «αντιληπτή» με εκείνον τον τρόπο, ο οποίος καθιστά κάθε νομική έννοια ανενεργή, και μας τοποθετεί ενώπιον του μεγαλύτερου μυστηρίου της Θείας Σοφίας, που είναι η σύγκλιση της δικαιοσύνης και του ελέους. Ο κανόνας της Εκκλησίας δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένα γεγονός κανονικής προτροπής και παρώθησης με εσχατολογικό προσανατολισμό. Είναι όμως ταυτόχρονα και ασφαλιστική δικλίδα σε αντικανονικές παρεκτροπές και κυρίως στην συγχυτική στάση απέναντι πρωτίστως στην Θ. Ευχαριστία, όταν, για παράδειγμα, λησμονείται ότι η Ευχαριστία παραμένει δικαίωμα του βαπτισμένου και όχι του εξομολογημένου, σε αντίθεση με την σημερινή εκκλησιαστική πρακτική. Η κανονική προτροπή βρίσκει, επομένως, την αληθινή της θέση στην πατερική προτροπή: «Μην καταδικάζεις ποτέ άνθρωπο, αλλά να είσαι για τους αδελφούς ένα παράδειγμα, όχι ένας νομοθέτης»²⁰³.

Κανονομνήμων. Ως νεολογισμός, πρόκειται για μία πιθανή ονομασία, τέλος, για να χαρακτηρίσουμε το «Ταμείο των Ιερών Κανόνων» (*Concordancia*), ακριβώς γιατί αυτός ο πρακτικός τρόπος συμβάλλει τόσο στην εύκολη ανεύρεση όσο και συγκριτική μελέτη του κειμένου των Ιερών Κανόνων της Εκκλησίας²⁰⁴.

* * * * *

Ακροτελεύτιο

«Προθύμως ἔχει ἀναγινώσκειν ἐρευνητικῶς, καὶ οὐ παροδευτικῶς, τοὺς τε ἱεροὺς Κανόνας, καὶ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, τὴν τε τοῦ θεοῦ Ἀποστόλου βίβλον, καὶ πᾶσαν τὴν θεῖαν Γραφήν· καὶ κατὰ τὰ θεῖα ἐντάλματα ἀναστρέφεσθαι, καὶ διδάσκειν τὸν κατ’ αὐτὸν λαόν».
(Κανόνας 2/Ζ’).

«Διὰ γὰρ τῆς τῶν Πατέρων διδασκαλίας, οἱ λαοὶ ἐν γνώσει γινόμενοι τῶν τε σπουδαίων καὶ αἰρετῶν, καὶ τῶν ἀσυμφόρων καὶ ἀποβλήτων, τὸν βίον μεταρρυθμίζουσι πρὸς τὸ βέλτιον, καὶ τῷ τῆς ἀγνοίας οὐχ ἀλίσκονται πάθει, ἀλλὰ προσέχοντες τῇ διδασκαλίᾳ, ἑαυτοὺς πρὸς τὸ μὴ κακῶς παθεῖν παραθήγουσι, καὶ φόβῳ τῶν ἐπληρημένων τιμωριῶν τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῖς ἐξεργάζονται».
(Κανόνας 19/Πενθέκτης).

Οι Εκκλησιακοί Κανόνες είναι κείμενα που απορρέουν από την εμπειρία της Εκκλησίας της Α΄ χιλιετίας. Η Εκκλησία μαρτυρεί ότι οι Κανόνες Της δεν είναι νόμοι αλλά ορόσημα (οδοδείκτες) και οδηγοί στο ιστορικό ταξίδι που οδηγεί στην κοινωνία

²⁰³ Αββάς Ποιμένας, Πατέρας της ερήμου/4ος αιώνας.

²⁰⁴ Βλ. τον προσφάτως εκδοθέντα *Κανονομνήμωνα*, Παύλου Μενεβίσογλου, Μητρ. Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας, *Λεξικὸν τῶν Ἱερῶν Κανόνων*, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, Ἐπέκταση (σειρά: Νομοκανονική Βιβλιοθήκη, ἀριθμ. 28), 2013, 366 σελ.

με τον Τριαδικό Θεό, την Βασιλεία του Θεού και την προσληπτική σωτηρία της Ανθρωπότητας. Η Εκκλησία διαλαλεί, επίσης, ότι οι Κανόνες της δεν επιδιώκουν να τιμωρήσουν ποινικά πιστούς ή αποκλίνοντες πιστούς, αλλά να τους *προσλάβουν* και να τους *θεραπεύσουν οντολογικά*, επανάγοντάς τους *...πίσω*²⁰⁵, στον *Οίκο του Πατρός*, στο εσχατολογικό μονοπάτι της *κοινωνίας* της Βασιλείας. Αυτός είναι ο κύριος και πρωταρχικός λόγος για τον οποίο οι Ιεροί Κανόνες δεν πρέπει να θεωρούνται και να χρησιμοποιούνται ως άκαμπτοι νόμοι για την (*έννομη!*) καταδίκη και την (*δεσποτεία!*) επικυριαρχία των ανθρώπων, αλλά να υιοθετούνται με πνεύμα πρόσληψης, συγκατάβασης και προσήνειας, διαμετρικά αντίθετο από αυτό της νομικής προσκόλλησης στο γράμμα τους και του υπερβολικού ζήλου για την εθελοτυφλούσα ακρίβεια. Οι Κανόνες αφορούν σε όλους τους χριστιανούς και μη ανά την Οικουμένη και αποτελούν κοινή παρακαταθήκη ιστορικά όχι μόνον των Ορθοδόξων, των Ρωμαιοκαθολικών και των Προτεσταντών, αλλά και όλων των ανθρώπων. Ως εκ τούτου, οι Κανόνες νοούνται ως κείμενα *καθολικά* και συνιστούν την κοινή κληρονομιά της Ανθρωπότητας στην προοπτική της Βασιλείας και των Εσχάτων. Είναι όντως καιρός να μελετηθούν εμβριθώς ορισμένες κοινές κανονικές πτυχές των απαρχών του Χριστιανισμού, από το σημείο εκκίνησης τους, και να εγκύψουμε σε αυτήν την κοινή κληρονομιά, η οποία, ως κοινό κληροδότημα και κτήμα, ανήκει σε όλους μας.

Στην ίδια προοπτική, ας υπενθυμίσουμε εδώ επ' ευκαιρία ότι οι Ιεροί Κανόνες και τα Κανονικά κείμενα είναι κείμενα ολοκληρωμένα και με άρτια δομή και διάρθρωση. Περιλαμβάνουν *θεματική* (τον εντοπισμό, την θέση και την παράθεση του προβλήματος), *προτροπή* (για να αποφευχθεί η διολίσθηση και η βλάβη του προσώπου ή της διαπροσωπικής-διεκκλησιακής κοινωνίας) και, για όσους δεν δύνανται να κατανοήσουν και να αναλάβουν την προσωπική ευθύνη τους έναντι της Εκκλησιακής Κοινότητας και της εκκλησιακής κοινωνίας, όπως συνέβη με τον Αδάμ και την Εύα, οι Κανόνες προβλέπουν πνευματικά και κανονικά *επιτίμια*, μέτρα που δεν αποσκοπούν στην ποινική τιμωρία (του εκάστου πιστού), αλλά επιτρέπουν στους ανθρώπους να (αυτο)αξιολογήσουν τις πράξεις τους, να ευαισθητοποιηθούν ως προς αυτές και, εν ολίγοις, να έλθουν σε *συναίσθηση μετά-νοιας*, ήτοι *επιστροφής*²⁰⁶ στους *κόλπους του Πατρός*. Η προτεραιότητα προς τον άνθρωπο, η οντολογική πρόσληψή του, η φιλανθρωπία, είναι ούτως ειπείν το πρώτιστο, το κυρίαρχο και το εντυπωσιακό χαρακτηριστικό των Εκκλησιακών Κανόνων και των κανονικών κειμένων. Στον ίδιο κανόνα μπορεί να συνυπάρχει η απόλυτη ακρίβεια και η απόλυτη φιλανθρωπία για τους αποκλίνοντες πιστούς. Με άλλα λόγια, η *ακρίβεια* και η *οικονομία* συνδυάζονται και συμπορεύονται αρμονικά και ρεαλιστικά στον ίδιο κανόνα. Στην πραγματικότητα, η ουσία, όπως πάντοτε, βρίσκεται στο πνεύμα και στο όραμα, όχι στο γράμμα του κανόνα. Και η αλήθεια που περικλείει το πνεύμα ξεπερνά ευρέως το γράμμα, με το τελευταίο να εκφράζει μόνον αποσπασματικά, περιχαρακτικά και ελλειπτικά το πνεύμα. Ο Μέγας Βασίλειος Καισαρείας διευκρινίζει ότι «η *μετάνοια* ενός προσώπου πρέπει να λαμβάνεται περισσότερο υπ' όψιν από την εκπλήρωση των *επιταγών* [την νομική τήρηση αρχών] και των *απαιτήσεων των επιτιμίων* [το ποινικό]». Και προσθέτει: «Επαφίεται στην δική σας σύνεση να επαυξήσετε ή να περιορίσετε τα επιτίμια, *σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες της κάθε περίπτωσης* [προσωπική ποιμαντική]»²⁰⁷, δίνοντάς μας έτσι έναν πρακτικό χρυσό κανόνα και, επί πλέον, τον ορισμό της *κανονικής οικονομίας*, η οποία δεν συνιστά μόνον την *ύφεση* της ακρίβειας, όπως πολλοί πιστεύουν σήμερα, αλλά την *υπέρβασή* της.

²⁰⁵ Πβ. Λκ 15, 18-21.

²⁰⁶ Πβ. το αυτό εν Λκ 15, 18-21.

²⁰⁷ Κανόνας 54/Βασίλειος.

Δύο χιλιάδες χρόνια έχουν παρέλθει από τότε που οι Ιεροί Κανόνες της Εκκλησίας ξεκίνησαν να διαγράφουν και να ιχνηλατούν την πορεία του ανθρώπου και του Εκκλησιακού Σώματος στο ιστορικό προσκήνιο της Ανθρωπότητας. Η Α΄ χιλιετία, η οποία αντιστοιχεί στα πρώτα βήματα της Εκκλησίας στην Ιστορία, είναι η χιλιετία της *κανονογέννησης** καθώς και συνόλου του έργου της *κανονοθεσίας** (1ος-9ος αιώνας). Είναι αυτή η χιλιετία κατά την διάρκεια της οποίας η *κανονοθεσία* απλώνει σε όλο το φάσμα της και φέρει το τόσο όμορφο όνομα της *Παράδοσης της Εκκλησίας* – ετυμολογικά τόσο επιτυχές όνομα (αναφέρεται στην λειτουργία της αθλητικής *σκυταλοδρομίας*) –, εντός της οποίας οι Κανόνες αυτοί αναδύθηκαν. Για αυτό και δεν πρόκειται για νομικά κείμενα ενός «νομικού κώδικα», όπως διακηρύσσει ενίοτε ο Εκκλησιαστικός και ο Νομικός χώρος σήμερα, αλλά είναι ο καρπός μιας μακράς εμπειρίας του Εκκλησιακού Σώματος *καθ' οδόν* προς τα *οντολογικά Έσχατα* και την Βασιλεία. Δεν πρόκειται για αυτονομημένα νομικά και αιωνιστικά κείμενα, αλλά, όπως τα λατρευτικά/λειτουργικά, τα βιβλικά, τα πατερικά και τα συνοδικά κείμενα περιέχουν αγάπη για τον άνθρωπο, είναι κείμενα οντολογικού – και όχι κατασταλτικού – περιεχομένου, ενώ ο προσανατολισμός παραμένει εσαεί ανοικτά εσχατολογικός...

**ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΝΟΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ**

A. ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ (ad hoc)

- ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΥ Κ., *Οί Ἱεροὶ καὶ Θεῖοι Κανόνες κατ' ἐπιτομήν (Epitome divinarum sacrorumque canonum)*, ἐν P. G., τ. 150, στ. 45Α-168C.
- ΠΗΔΑΛΙΟΝ τῆς νοητῆς νηὸς τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησίας, ἥτοι ἅπαντες οἱ Ἱεροὶ καὶ Θεῖοι Κανόνες, ἐρμηνευόμενοι (ὑπὸ) Ἀγαπίου ἱερομονάχου [(Λεονάρδου) Ἀσημάκη] καὶ Νικοδήμου μοναχοῦ, [Λειψία ¹1800], Ἀθῆναι, Ἀστήρ-Ἀλ. & Ε. Παπαδημητρίου, ¹³2003, 789 σελ. Ἐπίσης, [μετάφραση στὰ ἀγγλικά, γενόμενη ἀπὸ τὸν D. Cummings] *THE RUDDER of the Orthodox Catholic Church*, Chicago, The Orthodox Christian Educational Society, ¹1957· New York, ²1983, 1084 σελ. Πβ. *Kormchaia Kniga* (¹1649-1653) καὶ *Kniga Pravil* (¹1839) [στὰ ρωσικά].
- ΡΑΛΛΗ Γ. Α.-ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων, τῶν τε ἁγίων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων καὶ τῶν Ἱερῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ Τοπικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων Πατέρων*, 6 τόμοι, Ἀθῆναι, ¹1852-1859· (φωτοτυπικὴ ἀνατύπωση, Ἀθῆναι, ἐκδ. Γρηγόρη, ²1992, καὶ Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, ²2002).

B. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ἀφορῶσα στὸν ὄρο «Κανῶν» καὶ τὶς «Κανονικὲς Πηγές» (Ἐπιλεκτικὴ Βιβλιογραφία)

I. ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΕΣ

- ΑΓΑΠΙΟΥ [(Λεονάρδου) Ἀσημάκη] (Ἱερομ.), *Συλλογὴ πάντων τῶν Ἱερῶν καὶ Θείων Κανόνων*, Βενετία, 1787.
- ACTA CONCILIORUM ŒCUMENICORUM* (ACO), Issu atque mandato Societatis Sciantiarium Argentorantensis, hrsg. v. Eduardus SCHWARTZ, 4 τόμοι σὲ 16 τεύχη, Berlin, New York, ed. de Gruyter, 1959-1984.
- ACTA CONCILIORUM ŒCUMENICORUM*, Series secunda; hrsg.: Bayerische Akademie der Wissenschaften, τόμ. I: Concilium Lateranense a. 649 Celebratum, hrsg. v. R. RIEDINGER, Berlin, New York, éd. de Gruyter, 1984, XXVIII-467 σελ.
- ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ Προδ. Ἰ., *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων (Κείμενο-Ἐρμηνεία-Σχόλια) καὶ Ἐκκλησιαστικῆς Νομοθεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, Θεσσαλονίκη, Ἄφοι Κυριακίδη καὶ Ἐκδόσεις Βάνιας, ¹1985· ²1991, ³2006, ⁴2009, 1397 σελ.
- ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ Προδ. Ἰ., *Παράρτημα τοῦ Κώδικα Ἱερῶν Κανόνων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, Θεσσαλονίκη, Ἄφοι Κυριακίδη, 1995, 172 σελ.
- ALBERIGO G., *Conciliorum Oecumenicorum Generaliumque Decreta, Editio Critica*, t. I, *The Oecumenical Councils From Nicaea I to Nicaea II (325-787)*, Bologna, Turnhout-Brepols Publishers, 2006, 373 σελ.
- ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ Ἄμ., *Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες καὶ οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ Νόμοι*, Ἀθῆναι, Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (σειρά: Βιβλιοθήκη τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἀριθμ. 19), ¹1923, ²1949 καὶ ³1977, 750 σελ.
- ΒΑΒΟΥΣΚΟΥ Αναστ. Κ., *Κώδικας Νομοκανονικός. Ἱεροὶ Κανόνες, Βυζαντινὸ Δίκαιο, Κανονικὰ Παραπτώματα*, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Μέθεξις, 2016, 1148 σελ.

- ΒΑΒΟΥΣΚΟΥ Κ., «Ἐγγραφα στοιχεῖα σχετικά πρὸς τὴν νομοκανονικὴν ὑπόστασιν τῶν Μητροπόλεων τῶν Νέων Χωρῶν», ἐν *Χαριστήριος Τόμος Δημητρίου Δελιβάνη*, Θεσσαλονίκη, Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (NOE), 1974, σελ. 81-101.
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Καισαρείας τοῦ Μεγάλου, «Ὅροι κατὰ πλάτος (Regulæ fusius tractatæ)» & «Ὅροι κατ' ἐπιτομήν (Regulæ brevius tractatæ)», ἐν *P. G.*, τ. 31, σσ. 889A-1052C & 1051C-1306B.
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Καισαρείας τοῦ Μεγάλου, «Ἀσκητικά (Ascetica)», ἐν *P. G.*, τ. 31, σσ. 619A-652D.
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Καισαρείας τοῦ Μεγάλου, «Λόγος ἀσκητικός (Sermo asceticus)», ἐν *P. G.*, τ. 31, σσ. 869D-888D.
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Καισαρείας τοῦ Μεγάλου, «Ἀσκητικαὶ Διατάξεις (Constitutiones Asceticæ)», ἐν *P. G.*, τ. 31, σσ. 1321A-1428D.
- BENECHEVITCH VI., *Syntagma XIV Titulorum sine scholiis secundum versionem palaeoslovenicam, adjecto textu graeco e vetustissimis codicibus manuscriptis exarato* (Ἡ Κανονικὴ Συλλογὴ τῶν 14 Τίτλων ἀπὸ τοῦ δευτέρου τετάρτου τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος μέχρι τοῦ 883), 2 τόμ., Πετρούπολις, 1905· ἀνατύπωση (σὲ ἕναν τόμο), Leipzig-Λειψία, 1974.
- BEYERHΓΙΟΥ-BEVEREGIIUS G., *Συνοδικὸν sive Pandectae Canonum*, τ. 1-2, Ὁξφόρδη, 1672.
- ΓΕΔΕΩΝ Μαν., *Κανονικαὶ Διατάξεις τῶν ἀγιοτάτων Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως*, τ. I-II, Κωνσταντινούπολις, 1888-1889.
- ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ Στεφ., *Συλλογὴ τῶν Ἐγκυκλίων τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, τ. Α' (1833-1901), Ἀθήναι, 1901, καὶ τ. Β' (1934-1956), Ἀθήναι, 1956.
- ΓΙΑΓΚΟΥ Θεοδ. Ξ., *Ὁ Νομοκάνων Θεοκλήτου Καρατζᾶ τοῦ Καυσοκαλυβίτη* (Ἡ ἐπίτομη μορφή), Θεσσαλονίκη, Γ. Δεδούσης, 1996, 237 σελ.
- ΓΙΑΓΚΟΥ Θεοδ. Ξ., *Χριστοφόρου Προδρομίτη, Κανονικόν* (Κωνσταντινούπολις, 1800), Θεσσαλονίκη, Μυγδονία, ²2009, 530 σελ.
- ΓΙΑΓΚΟΥ Θεοδ. Ξ., *Ἰσαὰκ Μοναχοῦ Νομοκάνονον «Πρόχειρον»* (1545), Θεσσαλονίκη, 2001, 213 σελ.
- ΓΙΑΓΚΟΥ Θεοδ. Ξ.-ΠΟΥΛΗ Γ. Α., *Πηγὲς τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ποινικοῦ Δικαίου*, Θεσσαλονίκη, Π. Σ. Πουρναρᾶς, ¹2005 καὶ ²2009, 478 σελ.
- ΔΕΛΙΚΑΝΗ Καλλινίκου (Αρχιμ.), *Ἐπίσημα Ἐκκλησιαστικὰ Ἐγγραφα Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, τ. I, II καὶ III, Κωνσταντινούπολις, Πατριαρχικὸ Τυπογραφεῖο, 1902, 1904 καὶ 1905, 344, 700 καὶ 1107 σελ.
- EYPETHPION NOMOKANONIKON AΠOΦAΣEΩN THΣ IEPAΣ CYNODOY THΣ EKKΛHΣIAC THΣ EΛΛAΔOC*, Ἀθήναι, Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 2007, 211 σελ.
- ZACHARIÆ C. Ed., *ANEKΛOΤA. Theodori Scholastici Breviarum Novellarum (Collectio regularum juris ex Institutionibus. Fragmenta breviarii codicis a Stephano antecessore compositi)*, Lipsiæ, Sum. Joan. Ambr. Barth, 1843, LXI+294 σελ.
- ΙΑΚΩΒΟΥ (Αρχιμ.), *Βακτηρία Ἀρχιερέων* (1645), τ. Α' (Στοιχεῖο Α), τ. Β' (Στοιχεῖα Β-Κ) καὶ τ. Γ' (Στοιχεῖα Λ-Ω), Θεσσαλονίκη, Π. Σ. Πουρναρᾶς, 2000, 1740 σελ.
- JOANNOU P.-P., *Discipline générale antique (IVe-IXe siècles). Les Canons des Conciles œcuméniques (IIe-IXe siècles); Les Canons des Synodes Particuliers; Les Canons des Pères Grecs (Lettres canoniques)*, édition critique du texte grec, version latine et traduction française, [Pontificia Commissione per la Redazione del Codice di Diritto Canonico Orientale], Fonti, fascicolo IX, 4 τόμοι, Grottaferrata (Rome), Tipografia Italo-Orientale «S. Nilo», 1962-1964 (τρίγλωσσο).

- ΚΑΛΛΙΓΑ Παύλ., *Φιλολογικὸν Σχεδιάσμα περὶ τῶν Συλλογῶν τῶν Κανόνων τῆς Ανατολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι, 1840.
- ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ Παντ. Κ., Μητρ. Κορίνθου, *Κλεῖς τῶν Ἱερῶν Κανόνων τῆς Ὁρθοδόξου Ανατολικῆς Ἐκκλησίας (Concordancia)*, Ἀθήναι, Ἀστήρ, 1970, 490 σελ.
- ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ Παντ. Κ., Μητρ. Κορίνθου, *Κλεῖς πρακτικῶν καὶ κειμένων τῶν Τοπικῶν καὶ Οἰκουμενικῶν Συνόδων τῆς ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι, ἔκδ. Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1986, 748 σελ.
- ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ Παντ. Κ., Μητρ. Κορίνθου, *Κλεῖς Ὁρθοδόξων Κανονικῶν Διατάξεων (Concordancia)*, Ἀθήναι, Ἀστήρ, 1979, 381 σελ.
- ΚΑΡΜΠΗ Ἰω., *Τὰ Δογματικά καὶ Συμβολικά Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. I, Ἀθήναι, Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ²1960, 510 σελ.
- ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΑΓΙΩΤΑΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ, Λευκωσία, Ἀναγέννησις, 1979, 112 σελ.· ἐπίσης, ἐν *Ἀπόστολος Βαρνάβας*, τ. 40 [περίοδος Γ], ἀρ. 11 (11/1979), σελ. 407-512 [μὲ εἰσαγωγικὴ ἔκθεση, σελ. 375-406].
- (ΝΕΟΣ) ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, Ἀθήναι, Χρ. Μωραΐτης-Περιοδικὸ Ἐνορία, 1976, 135 σελ.
- ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΗΜΙΑΥΤΟΝΟΜΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ, ἐν *Ἀπόστολος Τίτος*, τεύχ. 10 (1961), σελ. 21-24 [παρουσίαση]. Πβ. ἐπίσης, Γ. Κ. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ, *Ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία Κρήτης (Κείμενα-Γροποποιήσεις-Σχόλια)*, Ἡράκλειο, Τυποκρέτα, 1993, 299 σελ.
- ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΑΘΩ, δημοσιευόμενος γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Κοινότητα τοῦ Ἄθω, Ἅγιον Ὅρος-Καρυές, Τυπογραφεῖο τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ¹1931 & ²1958, 108 σελ.
- ΚΟΝΙΔΑΡΗ Ἰω. Μ.-ΤΡΩΪΑΝΟΥ Σπ. Ν., *Ἐκκλησιαστικὴ Νομοθεσία (Κείμενα καὶ σχόλια)*, Ἀθήνα, ἔκδ. Ἀντ. Ν. Σάκκουλα, 1984, 998 σελ.
Conciliorum Œcumenicorum Decreta, Bologna, Istituto per le scienze religione, ³1973, XXIV-1135-169* σελ.
- CORPUS JURIS CIVILIS: τ. I, *Institutiones & Digesta* (ἔκδ. P. Krueger & Th. Mommsen), Berlin, Apud Weidmannos, ⁶1954, XIX-56 σελ. & 957 σελ.· τ. II, *Codex Justinianus* (ἔκδ. P. Krueger), Berlin, Apud Weidmannos, ⁶1954, XXIX-513 σελ.· τ. III, *Novellae* (ἔκδ. R. Schoell & G. Kroll), Berlin, Apud Weidmannos, ⁶1954, XXIII-813 σελ.
- CORPUS JURIS CIVILIS, *Codex Justinianus* (μετάφραση ἐκ τοῦ λατινικοῦ ἀπὸ τὸν Παντ. ΤΣΙΤΣΕΚΛΗ), τ. I [βιβλία 1-5] & τ. II [βιβλία 6-12], Ἀθήναι, ἔκδ. Γ. Δ. Φέξη, 1911 & 1912, 792 & 667 σελ.
- [COTELERIUS J. B.], *Ὁ Νομοκάνων τοῦ Cotelerius* (ἐπιμέλεια Γ. Πουλῆ), Θεσσαλονίκη, Ἀντ. Ν. Σάκκουλας (σειρά: Βιβλιοθήκη Βυζαντινοῦ καὶ Μεταβυζαντινοῦ Δικαίου, ἀρ. 1), 1992, 159 σελ.
- MANSI J. D., *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, 31 τόμοι, Florence & Venise, 1759-1798· ἐπανέκδοση καὶ συνέχιση ἀπὸ J.-B. MARTIN & L. PETIT, 53 τόμοι σὲ 55 τεύχη, Παρίσι, ἔκδ. Welter, 1901-1927.
- MANTZOYNEA Εὐαγ. Κ., *Κανονικὸς Ποινικὸς-Ἐπιτιμιακὸς Κῶδιξ ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Ἱερῶν Κανόνων*, Ἀθήναι, Τυπογραφεῖον «Κοντοῦ», 1973, 398 σελ.
- MANTZOYNEA Εὐαγ. Κ., *Κανονικὸς Διοικητικὸς Κῶδιξ ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Ἱερῶν Κανόνων*, Ἀθήναι, Τυπογραφεῖον «Κοντοῦ», 1974, 256 σελ.
- MANTZOYNEA Εὐαγ. Κ., *Κανονικὸς Δικονομικὸς Κῶδιξ ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Ἱερῶν Κανόνων*, Ἀθήναι, 1974, Τυπογραφεῖον «Κοντοῦ», 117 σελ.

- MANTZOYNEA Εύαγ. Κ., *Κανονικός Μοναχικός Κώδιξ ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Ἱερῶν Κανόνων*, Ἀθήναι, 1976, Γραφικαὶ Τέχναι Γ. Παπανικολάου, 223 σελ.
- MENEVISOGLOY Παύλου, Μητρ. Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας, *Λεξικὸν τῶν Ἱερῶν Κανόνων*, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, ἐκδ. Ἐπέκταση (σειρά: Νομοκανονικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθμ. 28), 2013, 366 σελ.
- ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ Γ., *Ἑλλαδικὸ Ἄυτοκεφάλου παραλειπόμενα* (Κείμενα), Ἀθήναι, Δόμος, ²1989, 441 σελ.
- ΜΗΛΙΑ Σπυρ. (ιερομ.), *Τῶν Ἱερῶν Συνόδων νέα καὶ δαμιλεστάτη Συλλογή*, 3 τόμ., Βενετία, 1761-1762.
- ΜΗΛΙΑΡΑ Καλλ., *Μελέτη περὶ τοῦ Νομοκάνονος τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Φωτίου*, Ἱεροσόλυμα, 1907 (ἀνατύπωση ἀπὸ τὴν *Νέα Σιών*, τ. 2-3 (1905-1906)).
- ΝΟΜΟΣ (Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα τοῦ Τμήματος Νομικῆς τῆς Σχολῆς Νομικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν), *Νομοκάνων Μανουὴλ Νοταρίου τοῦ Μαλαξοῦ τοῦ ἐν Ναυπλίου τῆς Πελοποννήσου, μετενεχθεὶς εἰς λέξιν ἀπλὴν διὰ τὴν πολλῶν ὀφέλειαν* (Κριτικὴ ἔκδοσις ὑπὸ Δ. Σ. Γκίνη καὶ Ν. Ἰ. Πανταζοπούλου), τ. 1 (1982), Θεσσαλονίκη, ΑΠΘ, 1985, 560 σελ.
- ΠΑΠΑΘΩΜΑ Γρηγ. Δ. (Ἀρχιμ.), *Τὸ Corpus Canonum τῆς Ἐκκλησίας (1ος-9ος αἰώνας). Τὸ κείμενο τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἱερῶν Κανόνων/Le Corpus Canonum de l'Église (1er-9e siècles). Le texte des Saints Canons ecclésiastiques*, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, ἐκδ. Ἐπέκταση (σειρά: “Νομοκανονικὴ Βιβλιοθήκη”, ἀρ. 30), 2015, 1129 σελ. (δίγλωσσο: ἑλληνικὰ καὶ γαλλικά).
- ΠΑΠΑΘΩΜΑ Γρηγ. Δ. (Ἀρχιμ.), *Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας (1ος-9ος αἰ.). Τὸ Corpus Canonum τῆς Ἐκκλησίας τῆς Α΄ χιλιετίας ἀπὸ τὸν Νομοκάνονα τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου (883)*, Ἀθήναι, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (σειρά «Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Νομοκανόνων» (BEN), ἀριθμ. 1), 2019, 751 σελ.
- ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ Χαραλ. Κ., *Νομοκάνων Γεωργίου Τραπεζουντίου. Ἡ εἰς τὴν νεοελληνικὴν μεταγλώτισσις τῶν «Διαταγῶν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων» κατὰ τὸ Ms. GR. 696 (297) τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας* (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 27-28 (1980-1981)), Ἀθήναι, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, 1985, σελ. 367-631.
- ΠΑΧΩΜΙΟΥ (Ἀγ.), «Præcepta», σὲ 50 κεφάλαια, ἐν *P. G.*, τ. 40, στ. 947A-952D.
- ΠΟΥΛΗ Γ. Ἀ., *Νομοθετικὰ κείμενα Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου (Μὲ σύντομα σχόλια καὶ βασικὴ βιβλιογραφία)*, Θεσσαλονίκη, Ἄντ. Ν. Σάκουλας, ¹1985 καὶ ⁵2002, 517 καὶ 830 σελ.
- ΡΟΥΣΣΟΥ Ε., *Λεξιλόγιον Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, τ. I, *Βυζαντινὸν Δίκαιον*, Ἀθήναι, 1948, 488 σελ., καὶ τ. II, *Λατινικὸν Δίκαιον*, Ἀθήναι, 1949, 223 σελ. (τρίγλωσσο).
- ΣΥΝΟΔΙΚΑ, Κείμενα δημοσιεύόμενα ἀπὸ τὴν Γραμματεία γιὰ τὴν προετοιμασία τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, 13 τόμοι, Chambésy-Genève, ἐκδ. τοῦ Ὁρθοδόξου Κέντρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, 1978-2016 (δίγλωσσο).
- ΤΖΩΡΤΖΑΤΟΥ Βαρνάβα Δ., Μητρ. Κίτρους καὶ Κατερίνης, *Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων μετὰ ἱστορικῶν ἀνασκοπήσεων*, Θεσσαλονίκη, ΕΜΣ-ΙΜΧΑ, 1972, 433 σελ.
- ΤΖΩΡΤΖΑΤΟΥ Βαρνάβα Δ., Μητρ. Κίτρους καὶ Κατερίνης, *Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῆς Ἄυτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου μετὰ ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως*, Ἀθήναι, Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1974, 138 σελ.
- ΤΖΩΡΤΖΑΤΟΥ Βαρνάβα Δ., Μητρ. Κίτρους καὶ Κατερίνης, *Ἡ Καταστατικὴ νομοθεσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ*

- Βασιλείου*, Αθήναι, Αποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1967, 630 σελ.
- ΤΖΩΡΤΖΑΤΟΥ Βαρνάβα Δ., Μητρ. Κίτρους καὶ Κατερίνης, *Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῆς Ἀυτόκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μετὰ ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως*, Αθήναι, Αποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1974, 123 σελ.
- ΦΕΙΔΑ Βλ. Ἰω., *Ἱεροὶ Κανόνες καὶ Καταστατικὴ Νομοθεσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, Αθήναι, [αὐτοέκδοση], 1997, 749 σελ.
- ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ Δ., *Συλλογὴ τῶν σπουδαιότερων Ἐγκυκλίων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τῶν οἰκείων νόμων, Β. Διαταγμάτων, κ.λπ.*, Αθήναι, 1877.
- ΨΕΛΛΟΥ Μιχ., «Σύννοψις τοῦ Νομοκανόνου», ἐν *P. G.*, τ. 122, στ. 919C-924A.

Π. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ Προδ. Ἰ., *Οἱ θεσμοὶ τῆς «αὐτονομίας» καὶ τοῦ «αὐτοκεφάλου» τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν σύμφωνα μετὰ τὸ θετικὸ δίκαιο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὴν διάρκειά τοῦ 19ου καὶ τοῦ 20οῦ αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη, Π. Σ. Πουρναρᾶς, 1988, 397 σελ.
- ΑΡΧΟΝΤΩΝΗ Βαρθολομαίου Χ. (Ἀρχιμ.) [νῦν Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου], *Περὶ τὴν κωδικοποίησιν τῶν Ἱ. Κανόνων καὶ τῶν κανονικῶν διατάξεων ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ*, Θεσσαλονίκη, Πατριαρχικὸ Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν (σειρά: Ἀνάλεκτα Βλατάδων, ἀρ. 6), 1970, 148 σελ.
- ΓΕΔΕΩΝ Μαν., «Αἱ παρ' ἡμῖν Συλλογαὶ τῶν Ἱερῶν Κανόνων κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους», ἐν *Ἐκκλησιαστικῇ Ἀλήθειᾳ*, τ. 8 (1887-1888), σελ. 25-28.
- ΓΙΑΓΚΟΥ Θεοδ. Ξ., *Νίκων ὁ Μαυρορείτης (Βίος, συγγραφικὸ ἔργο, κανονικὴ διδασκαλία)*, Θεσσαλονίκη, Τὸ Παλίμψηστον, 1991, 318 σελ.
- ΓΙΑΓΚΟΥ Θεοδ. Ξ.-ΤΑΧΙΑΟΣ Αντ.-Αἰμ., *Ἀλληλογραφία Ἁγίου Νικοδήμου Ἀγιορείτη καὶ Δωροθέου Βουλησιμᾶ. Τὸ Πηδάλιον καὶ οἱ «περιπέτειές» του*, Ἁγία Νάπα [Κύπρος], ἐκδ. Πολιτιστικὴ Ἀκαδημία «Ἅγιος Ἐπιφάνιος»-Μυγδονία [Θεσσαλονίκη], 2020, 500 σελ.
- ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ Βασ. Ν., *Ἱστορία καὶ Θεολογία τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων*, Ἀθήνα, ἐκδ. Ἔννοια, 2011, 725 σελ.
- ΔΕΛΗΔΗΜΟΥ Εἰρηναίου (Ἀρχιμ.), *Εἰσαγωγή εἰς τὴν Νέαν Ἐκδοσιν τοῦ Συντάγματος τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, ἐν Γ. Α. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, *Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, τ. 1, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, 2002, *193 σελ.
- DÖENS Ir.-ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ Χαραλ., «Νομικὴ Βιβλιογραφία περὶ Ἁγίου Ὁρους (1912-1969)», ἐν *Μακεδονικά*, τ. 10 (1970), σελ. 191-241.
- ΖΗΖΙΟΥΛΑ Ἰω. Μητροπολίτου Περγάμου, Δ., *Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ θεῖᾳ εὐχαριστίᾳ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας*, Αθήναι, ἐκδ. Γρηγόρης, 1990, 215 σελ.
- ΖΗΖΙΟΥΛΑ Ἰω. Δ., «Ὁ Συνοδικὸς θεσμός: Ἱστορικά, ἐκκλησιολογικὰ καὶ κανονικὰ προβλήματα», ἐν *Τιμητικὸν ἀφιέρωμα εἰς τὸν Μητροπολίτην Κίτρους Βαρνάβαν*, Αθήναι, 1980, σελ. 161-190.
- ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ Ἰω. Ε., *Πηγαὶ Βυζαντινῆς Ἱστορίας*, Θεσσαλονίκη, Π. Σ. Πουρναρᾶς, 1987, 547 σελ.
- ΚΑΨΑΝΗ Γ. (Ἀρχιμ.), *Ἡ ποιμαντικὴ διακονία κατὰ τοὺς Ἱεροὺς Κανόνες*, Πειραιεύς, Ἄθως, 1976, 201 σελ.
- ΚΟΥΝΑΒΗ Σοφ., «Πηδάλιο», ἐν *Μεγάλῃ Ὁρθόδοξῃ Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαίδειᾳ (ΜΟΧΕ)*, τ. 12 (2015), σελ. 273-276.

- ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ Παύλου, Μητρ. Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας, *Ιστορική εισαγωγή εις τους κανόνες της Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Στοκχόλμη, Ἴ. Μητρόπολις Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας, 1990, 653 σελ.
- ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ Παύλου, Μητρ. Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας, *Δύο πολύτιμα χειρόγραφα ἱερῶν κανόνων (Πάτριον 172-Ἀθηνῶν 1372)*, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, Ἐπέκταση (σειρά: Νομοκανονική Βιβλιοθήκη, ἀριθμ. 20), 2006, 151 σελ.
- ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ Παύλου, Μητρ. Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας, *Αἱ ἐκδόσεις τῶν ἱερῶν κανόνων κατὰ τὸν 16ον και 17ον αἰῶνα (1531-1672)*, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, Ἐπέκταση (σειρά: Νομοκανονική Βιβλιοθήκη, ἀριθμ. 21), 2007, 228 σελ.
- ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ Παύλου, Μητρ. Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας, *Τὸ Πηδάλιον και ἄλλαι ἐκδόσεις ἱερῶν κανόνων κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, Ἐπέκταση (σειρά: Νομοκανονική Βιβλιοθήκη, ἀριθμ. 22), 2008, 547 σελ.
- ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ Παύλου, Μητρ. Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας, *Τὸ Σύνταγμα Ράλλη και Ποτλῆ και ἄλλαι ἐκδόσεις ἱερῶν κανόνων κατὰ τὸν 19ον και 20ὸν αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, Ἐπέκταση (σειρά: Νομοκανονική Βιβλιοθήκη, ἀριθμ. 23), ¹2009 και ²2014, 230 σελ.
- ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ Παύλου, Μητρ. Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας, *Λεξικὸν τῶν Ἱερῶν Κανόνων*, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, Ἐπέκταση (σειρά: Νομοκανονική Βιβλιοθήκη, ἀριθμ. 28), 2013, 366 σελ.
- ΜΙΛΑΣ Νικοδήμου, Μητροπολίτου Ζάρας τῆς Δαλματίας, *Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, συνταχθὲν κατὰ τὰς γενικὰς ἐκκλησιαστικὰς πηγὰς και κατὰ τοὺς ἐν ταῖς Αὐτοκεφάλαις Ἐκκλησιαίς ἰσχύοντας εἰδικοὺς νόμους* (ἐκ τοῦ γερμανικοῦ 2ας ἐκδόσεως [²1902] εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μεταγλωττισθὲν ὑπὸ Δρ. Μελετίου Ἀποστολοπούλου), Ἀθῆναι, ἐκδ. Π. Δ. Σακελλαρίου, 1906, (φωτοστατική ἀνατύπωσις Β. Γρηγοριάδη, Ἀθῆναι, ²1970), *35 + 1066 σελ.
- ΜΠΟΥΜΗ Παναγ. Ἰω., *Οἱ Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας περὶ τοῦ Κανόνος τῆς Ἁγίας Γραφῆς*, Ἀθῆναι, Ἀποστολικὴ Διακονία, 1986, 239 σελ.
- ΠΑΠΑΘΩΜΑ Γρηγ. Δ. (Ἀρχιμ.), *Μαθήματα Κανονικοῦ Δικαίου*, τ. Α', *Οἱ Κανονικὲς Πηγές (Μνημόνιο)*, Βελῶ Ἰωαννίνων, 1995-96, (πολυγραφημένο), 253 σελ.
- ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ:**
- «Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ και Κανονικοῦ Δικαίου» (ἐκδίδετο στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸ 1946-1981).
 - «Χριστιανός» (ἐκδίδεται στὴν Ἀθήνα-Καβάλα ἀπὸ τὸ 1962).
 - «Νομοκανονικά. Ἐπιθεώρηση Ἐκκλησιαστικοῦ και Κανονικοῦ Δικαίου» (ἐκδίδεται στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸ 2002).
- ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ Μιοντράγκ Μ., *Ὁ Νομοκάνων εἰς 14 τίτλους και οἱ Βυζαντινοὶ Σχολιασταί. Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν θεμάτων περὶ σχέσεων Ἐκκλησίας και Πολιτείας και τῶν ἐπισκόπων Παλαιᾶς και Νέας Ρώμης*, Ἀθῆναι, Χ. Παπούλια, 1970, 266 σελ.
- ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΥ Παντελεήμονος, Μητροπολίτου Σερεντίου και Τυρολόης, «Ἐκκλησιολογικὴ προσέγγιση τοῦ 34ου κανόνος τῶν Ἀποστόλων», ἐν *Κληρονομία*, τ. 12, τεύχ. 1 (1979), σελ. 1-11.
- ΤΖΩΡΤΖΑΤΟΥ Βαρν. Δ., Μητροπολίτου Κίτρου και Κατερίνης, *Συνοπτικὴ ἱστορικὴ ἀνασκόπησις περὶ τῶν βασικῶν θεσμῶν διοικήσεως τῶν Πρεσβυγενῶν Ὀρθοδόξων Πατριαρχείων* (Ἀνάπτυο ἐκ τοῦ βιβλίου αὐτοῦ *Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῶν Ὀρθοδόξων Πατριαρχείων μετὰ ἱστορικῶν ἀνασκοπήσεων*), Ἀθῆναι, 1972, 47 σελ.

- ΤΡΩΪΑΝΟΥ Σπυρ. Ν., *Οί Πηγές τοῦ Βυζαντινοῦ Δικαίου (Εἰσαγωγικὸ βοήθημα)*, Ἀθήνα-Κομοτηνή, ἐκδ. Ἄντ. Ν. Σάκουλας, ¹1986, 179 σελ., καὶ ²1999 καὶ ³2011, 348 σελ.
- ΦΕΙΔΑ Βλ. Ἴ., *Ὁ θεσμὸς τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν*, τ. Ι, *Προϋποθέσεις διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ (ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τὸ 451)*, καὶ τ. ΙΙ, *Ἱστορικοκανονικὰ προβλήματα περὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ θεσμοῦ (451-553)*, Ἀθήναι, 1977, 350 καὶ 275 σελ., καὶ τ. ΙΙΙ, *Ἀπὸ τὴν Ε' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον μέχρι σήμερον (553-2012)*, Ἀθήναι, Lithos Γραφικὲς Τέχνες, 2012, 509 σελ.
- ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ Ἄν. Π., «Τὸ Ἑλληνικὸ Ὁρθόδοξο Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο [βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1954-1983]», ἐν *Θεολογία*, τ. 28, n°s 1-3 (1957), σελ. 134-156, 293-299 & 457-468· τ. 29, n°s 1-2 (1958), σελ. 125-135 & 312-322· τ. 30, n°s 2-3 (1959), σελ. 313-323 & 503-512· τ. 31, n°s 2-3 (1960), σελ. 334-343 & 444-453· τ. 33, n°s 1-2 (1962), σελ. 144-155 & 302-314· τ. 34, n°s 1-2 (1963), σελ. 152-162 & 297-307· τ. 35, n°s 2-3 (1964), σελ. 319-330 & 469-480· σελ. 36, n°s 3-4 (1965), σελ. 482-492 & 651-663· τ. 38, n°s 3-4 (1967), σελ. 487-500 & 646-660· τ. 40, n°s 1-4 (1969), σελ. 507-533· τ. 42, n°s 1-4 (1971), σελ. 618-649· τ. 44, n°s 3-4 (1973), σελ. 727-768· τ. 46, n° 3 (1975), σελ. 626-661· τ. 48, n° 4 (1977), σελ. 948-977· τ. 50, n° 4 (1979), σελ. 1011-1047· τ. 52, n° 4 (1981), σελ. 861-894· τ. 54, n° 4 (1983), σελ. 884-920.

Γ. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ἀφορῶσα στὸν ὄρο «Κανῶν» καὶ τὶς «Κανονικὲς Πηγές» (Ἐπιλεκτικὴ Βιβλιογραφία)

Ι. ΠΗΓΕΣ

- BOTTE B., *La Tradition apostolique de Saint Hippolyte (Essai de reconstitution)*, Münster, Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, LQF-Band 39, 1989, 132 p.
- CONSTITUTION, *Les Constitutions apostoliques*, in S. C., n° 336, t. III, *Les Canons apostoliques*, Paris, Le Cerf, 1987, p. 274-308.
- DIDACHÈ, *La Doctrine des douze Apôtres*, in S. C., n° 248, Paris, Le Cerf, 1978, 228 p.
- FUNK F. X., *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, 2 vol., Paderborn, F. Schoeningh, 1905, LVI+704 p. et XLIV+208 p.
- HIPPOLYTE DE ROME, *La Tradition apostolique*, in S. C., n° 11 bis, Paris, Le Cerf, ²1984, 149 p.
- JOANNOU P.-P., *Discipline générale antique (Ive-IXe siècles). Les Canons des Conciles œcuméniques (Ile-IXe siècles) ; Les Canons des Synodes Particuliers ; Les Canons des Pères Grecs (Lettres canoniques)*, édition critique du texte grec, version latine et traduction française, [Pontificia Commissione per la Redazione del Codice di Diritto Canonico Orientale], Fonti, fascicolo IX, 4 tomes, Grottaferrata (Rome), Tipografia Italo-Orientale "S. Nilo", 1962-1964 (trilingue).
- MANSI J. D., *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, 31 tomes, Florence et Venise, 1759-1798 ; reproduction et suite par J.-B. MARTIN et L. PETIT, 53 tomes en 55 volumes, Paris, éd. Welter, 1901-1927; Graz, 1960-1961.
- METZGER Marc., *Les Constitutions Apostoliques*, t. III, in S. C., t. 336, Paris, Le Cerf, 1987, p. 274-309.

PAPATHOMAS Grig. D. (Archim.), *Le Corpus Canonum de l'Église (1er-9e siècles). Le texte des Saints Canons ecclésiastiques*, Thessalonique-Katérini, éd. Épektasis (coll. Bibliothèque nomocanonique, n° 30), 2015, 1129 p. (bilingue : en grec et en français).

PATROLOGIA GRAECA ET LATINA (Textes-Sources canoniques *ad hoc*):

1. *P. G.*, t. 137 et 138.
2. *P. G.*, t. 104, col. 441-976 et col. 975-1218.
3. *P. G.*, t. 114 et 133.
4. *P. G.*, t. 122, col. 914-924.
5. *P. G.*, t. 133.
6. *P. G.*, t. 144 et 145.
7. *P. G.*, t. 150, col. 45A-168C.
8. *P. G.*, t. 135.
9. *P. L.*, t. 56.
10. *P. L.*, t. 65/67.

SYNODICA, Textes publiés par le Secrétariat pour la préparation du Saint et Grand Concile de l'Église orthodoxe, 13 volumes, Chambésy-Genève, Centre orthodoxe du Patriarcat œcuménique, 1978-2016 (bilingue).

TILIUS J., *Apostolorum et Sanctorum Conciliorum Decreta (Κανόνες τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Ἁγίων Συνόδων)*, Paris, 1540.

VAN DER WAL N.-STOLTE B. H., *Collectio Tripartita*, Groningen, 1994.

VOELLUS G.-JUSTELLUS H., *Bibliotheca juris canonici veteris*, 2 vol., Paris, 1661.

ZACHARIE C. Ed., *ΑΝΕΚΔΟΤΑ. Theodori Scholastici Breviarum Novellarum (Collectio regularum juris ex Institutionibus. Fragmenta breviarii codicis a Stephano antecessore compositi)*, Lipsiæ, Sum. Joan. Ambr. Barth, 1843, LXI+294 p.

II. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

AFANASSIEFF N., “The Canons of the Church: Changeable or Unchangeable?”, in *St Vladimir's Seminary Quarterly*, t. 11 (1967), p. 54-68.

ANASTASIOU J. Έβ., “Can all the ancient canons be valid today?”, in *Kanon*, t. I (1973), p. 35-44.

ANDRIEU-GUITRANCOURT P., *Introduction sommaire à l'étude du Droit en général et du Droit canonique contemporain en particulier*, Paris, Sirey (coll. Traités Sirey), 1963, 1403 p.

BOTTE B., “Les plus anciennes collections canoniques”, in *Orient syrien*, t. 5 (1960), p. 331-350.

BYZANTINE LAW (Proceedings of the International Symposium of Jurists, Thessaloniki, 10-13 December 1998) [Edited by Ch. Papastathis], Thessaloniki, 2001, 316 p.

CALIAN Carnegie Sam., “Which Councils are Ecumenical — From Nicaea to Vatican II?”, in *The Greek Orthodox Theological Review*, t. 14, n° 2 (1969), p. 181-197.

CHITESCU N., “The Difference between the *Horos* and the *Canon* and its Importance for the Reception of the Synod of Chalcedon”, in *The Greek Orthodox Theological Review*, t. 16, n°s 1-2 (1971), p. 108-132.

CHRISTOPHILOPOULOS An. P., “Le Droit ecclésiastique orthodoxe [bibliographie des années 1954-1983]”, in *Théologia*, t. 28, n°s 1-3 (1957), p. 134-156, 293-299 et 457-468 ; t. 29, n°s 1-2 (1958), p. 125-135 et 312-322 ; t. 30, n°s 2-3 (1959), p. 313-323 et 503-512 ; t. 31, n°s 2-3 (1960), p. 334-343 et 444-453 ; t. 33,

- n°s 1-2 (1962), p. 144-155 et 302-314 ; t. 34, n°s 1-2 (1963), p. 152-162 et 297-307 ; t. 35, n°s 2-3 (1964), p. 319-330 et 469-480 ; t. 36, n°s 3-4 (1965), p. 482-492 et 651-663 ; t. 38, n°s 3-4 (1967), p. 487-500 et 646-660 ; t. 40, n°s 1-4 (1969), p. 507-533 ; t. 42, n°s 1-4 (1971), p. 618-649 ; t. 44, n°s 3-4 (1973), p. 727-768 ; t. 46, n° 3 (1975), p. 626-661 ; t. 48, n° 4 (1977), p. 948-977 ; t. 50, n° 4 (1979), p. 1011-1047 ; t. 52, n° 4 (1981), p. 861-894 ; t. 54, n° 4 (1983), p. 884-920.
- CIMETIER F., *Les Sources du Droit ecclésiastiques*, Paris, Librairie Bloud & Gay (coll. Bibliothèque Catholique des Sciences Religieuses, n° 32), 1930, 204 p.
- COLLOQUE : *Aspects de l'Orthodoxie (Structures et spiritualité)* [Colloque de Strasbourg-novembre 1978], Paris, PUF (Bibliothèque des C.E.S.S.-Université de Strasbourg), 1981, 191 p.
- CONGAR Yv. M.-J., "Le Pape comme patriarche d'Occident. Approche d'une réalité trop négligée", in *Istina*, t. XXVIII, n° 4 (1983), p. 374-390 ; de même, in CONGAR Yv. M.-J., *Église et papauté. Regards historiques*, Paris, Le Cerf (coll. "Cogitatio fidei", n° 184), p. 11-30.
- DESPREZ V., *Le Monachisme primitif. Des origines jusqu'au Concile d'Éphèse*, Bellefontaine, Abbaye de Bellefontaine (coll. Spiritualité Orientale, n° 72), 1998, 634 p.
- DÖENS Ir., "Bibliographie de la Sainte Montagne de l'Athos", in *Le Millénaire du Mont Athos (963-1963)-Études et Mélanges*, Chevetogne, éd. de Chevetogne, 1964, vol. II, p. 337-495.
- DUPUY B., "Les recherches contemporaines sur le Concile *in Trullo*", in *Istina*, t. 41, n° 3 (1996), p. 229-237.
- ERICKSON J. H., "The Orthodox Canonical Tradition", in *St Vladimir's Theological Quarterly*, t. 27, n° 3 (1983), p. 155-167.
- ERICKSON J. H., *The challenge of our past-Studies in Orthodox Canon Law and Church History*, Crestwood, New York, St Vladimir's Seminary Press, 1991, 174 p.
- EX VOTO, *Constantinople aux portes de l'Europe* [recueil d'articles des Professeurs de l'Institut Saint Serge], in *Foi et Vie* [Paris], vol. LXXXIX, n°s 3-4 (7/1990), 127 p.
- GAUDEMET J., *La formation du droit séculier et du droit de l'Église aux IVe et Ve siècles*, Paris, Sirey (Institut de droit romain de l'Université de Paris, n° XV), 21979, 247 p.
- GAUDEMET J., "Collections canoniques et codifications", in *Revue de Droit canonique*, t. 33 (1983), p. 80-109.
- GAUDEMET J., *Les Sources du droit de l'Église en Occident (du 2e au 7e siècle)*, Paris, éd. du Cerf-C.N.R.S. (coll. Initiations au christianisme ancien), 1985, 188 p.
- HÉFÉLÉ C. J.-LECLERCQ H., *Histoire des Conciles, d'après les documents originaux. Nouvelle traduction française corrigée et augmentée par H. Leclercq*, Paris, Letouzey et Ané, 1ère éd. 1907 sqq ; nouvelle édition Hildesheim-New York, Georg Olms (Verlag), 1973, 11 tomes en 22 volumes.
- HONIGMANN Ern., *Le Concile de Chalcédoine de 394 et les auteurs du «Syntagma des XIV titres»*, Bruxelles, coll. Subsidia Hagiographica, t. 35 (Trois mémoires posthumes d'histoire et de géographie de l'Orient chrétien), 1961.

- ISAÏAS SIMONOPETRITIS, “The Pastoral Sensitivity of the Canons of the Council *in Trullo* (691-692)”, in *The Greek Orthodox Theological Review*, t. 40, n°s 1-2 (1995), p. 45-64.
- JEAN (Mgr) de Saint-Denis, “L’organisation de l’Église [le 34e canon apostolique]”, in *Présence Orthodoxe*, n°s 9-10 (1970), p. 79-85.
- KARMIRIS J., “The Distinction between the *Horoi* and the *Canons* of the Early Synods and their Significance for the Acceptance of the Council of Chalcedon by the non-Chalcedonian Churches”, in *The Greek Orthodox Theological Review*, t. 16, n°s 1-2 (1971), p. 79-107.
- KNIAZEFF AL., *Cours de Droit canon*, Paris, éd. de l’Institut de Théologie Orthodoxe “Saint Serge” de Paris (coll. Formation Théologique par Correspondance), vol. I, *Les Sources*, 1980, 120 p.
- KOVALEVSKY E., “Analyse du 34e canon apostolique”, in *Messenger de l’Exarchat du Patriarche russe en Europe occidentale*, n°s 2-3 (1950), p. 67-75.
- LANNE D. E., “Églises locales et patriarchats à l’époque des grands Conciles”, in *Irénikon*, t. 34, n° 3 (1961), p. 292-321.
- LANNE Em., “Le canon 34 des apôtres et son interprétation dans la tradition latine”, in *Irénikon*, t. LXXI, n°s 2-3 (1998), p. 212-233.
- LAURENT V., “L’œuvre canonique du Concile *in Trullo* (691-692). Source primaire du Droit de l’Église orientale”, in *Revue des Études Byzantines*, t. XXIII (1965), p. 7-41.
- L’HUILIER P., “L’Esprit du Droit canonique orthodoxe”, in *Messenger de l’Exarchat du Patriarche russe en Europe occidentale*, t. 12, n°s 46-47 (1964), p. 30-33.
- L’HUILIER P., “The Canonical Traditions of the Orthodox Church and the Oriental Churches”, in *The Greek Orthodox Theological Review*, t. 16, n°s 1-2 (1971), p. 163-172.
- L’HUILIER P., “Ecclesiology in the Canons of the First Nicene Council”, in *St Vladimir’s Theological Quarterly*, t. 27, n° 2 (1983), p. 119-131.
- L’HUILIER P., “The Development of the Concept of an Ecumenical Council (4th-8th Centuries)”, in *The Greek Orthodox Theological Review*, t. 36, n°s 3-4 (1991), p. 243-262.
- L’HUILIER P., *The Church of the Ancient Councils. The Disciplinary Work of the First Four Ecumenical Councils*, Crestwood-New York, St Vladimir’s Seminary Press, 1996, 340 p.
- LIMOURIS Gen., *Le Droit canonique oriental*, Strasbourg, 1990, 135 p.
- LIMOURIS Gen., “Historical and Ecumenical Perspectives of the Penthekte Ecumenical Council: An Orthodox Perspective”, in *The Greek Orthodox Theological Review*, t. 40, n°s 1-2 (1995), p. 65-77.
- MCMANUS Fr. R., “The Council *in Trullo*: A Roman Catholic Perspective”, in *The Greek Orthodox Theological Review*, t. 40, n°s 1-2 (1995), p. 79-96.
- MÉLIA ÉL., “La Pentarchie”, in *Istina*, t. XXXII, n° 4 (1987), p. 341-360.
- MEYENDORFF J., “Ecclésiologie : Les Sources canoniques”, in IDEM, *Initiation à la Théologie byzantine. L’histoire et la doctrine* (traduit de l’anglais par Anne Sanglade), Paris, Le Cerf, 1975, p. 107-122.
- MEYENDORFF J., “Contemporary Problems of the Orthodox Canon Law”, in *Living Tradition*, Crestwood, New York, St Vladimir’s Seminary Press, 1978, p. 99-114.
- MEYENDORFF J., “One Bishop in One City, Canon 8, First Ecumenical Council”, in *St Vladimir’s Seminary Quarterly*, t. 5, n°s 1-2 (1961), p. 54-62.

- MEYENDORFF J., *Unité de l'Empire et divisions des Chrétiens*, Paris, Cerf traduit de l'anglais par Fr. Lhoest), 1993, 427 p.
- MORTREUIL J.-A.-B., *Histoire du Droit byzantin, ou du Droit romain dans l'Empire d'Orient*, 3 vol., Paris, O. Zeller, 1843-1846, 436, 511 et 638 p.
- OHME Heinz, "The Causes of the Conflict about the Quinisext Council : New Perspectives on a Disputed Council", in *The Greek Orthodox Theological Review*, t. 40, n°s 1-2 (1995), p. 17-43.
- OHME Heinz, *Das Concilium Quinisextum und seine Bischofsliste*, Berlin-New York, 1990.
- PANAGIOTACOS P. J., "Les bases du Droit ecclésiastique dans l'Église orthodoxe", in *Revista Española de Derecho Canonico*, t. 19 (1964), p. 619-626.
- PANEV Jiv., "La réception du *Syntagma* de Matthieu Blastarès en Serbie", in *Études balkaniques*, n° 10 (2003), p. 27-45.
- PAPATHOMAS Gr. D., *Cours de Droit Canon. Introduction aux Sources de la Tradition canonique de l'Église [Aide-mémoire]*, Paris, éd. de l'Institut de Théologie Orthodoxe "Saint Serge" (coll. Formation Théologique par Correspondance-FTC 1), ¹1995 et ²2000, 256 p.
- PAPATHOMAS Grig. D. (Archim.), "Les différentes modalités canoniques d'exercice de la juridiction du Patriarcat œcuménique de Constantinople", in *Istina*, t. XL, n° 4 (1995), p. 369-385.
- PAPATHOMAS Grig. D. (Archim.), *Essai de bibliographie (ad hoc) pour l'étude des questions de l'autocéphalie, de l'autonomie et de la diaspora (Contribution bibliographique à l'étude des questions-Essai préliminaire)*, Thessalonique-Katérini, éd. Épektasis (coll. Bibliothèque nomocanonique, n° 7), 1999, 103 p.
- PATSAVOS L. J., "The Canonical Tradition of the Orthodox Church", in *A Companion to the Greek Orthodox Church*, New York, Greek Orthodox Archdiocese (éd. by F. Litsas), 1984, p. 137-147.
- PATSAVOS L. J., "How Things Should Be: Theological and Canonical Understandings", in *The Role of the Priest and the Apostolate of the Laity*, Brookline, Mass., Holy Cross Orthodox Press, 1982, p. 13-23.
- PERI Vit., *La date de la fête de Pâques. Note sur l'origine et le développement de la question pascale*, Cité du Vatican, Typographie polyglotte vaticane, 1968, 61 p.
- PHIDAS Vl. I., *Droit Canon. Une perspective orthodoxe*, Chambésy-Genève, éd. du Centre orthodoxe du Patriarcat œcuménique (coll. Analecta Chambesiana [Institut de Théologie orthodoxe d'Études Supérieures], n° 1), 1998, 228 p.
- PITRA J.-B., *Juris ecclesiastici graecorum historia et monumenta*, 2 vol., Roma, 1868.
- PITRA J.-B., *Des Canons et des Collections canoniques de l'Église grecque*, Paris, 1858.
- RODOPOULOS P., "Ecclesiological Review of the Thirty-fourth Apostolic Canon", in *Kanon*, t. IV (1980), p. 92-99.
- SCHMEMANN Al., "Primauté et autocéphalies dans l'Église orthodoxe", in *Istina*, t. I, n° 1 (1954), p. 28-45.
- SCHMEMANN Al., "A meaningful storm, some reflections on autocephaly, Tradition and Ecclesiology", in *St Vladimir's theological quarterly*, t. 15, n°s 1-2 (1971) p. 3-27.
- SOUARN R., "Le canon 28e de Chalcédoine", in *Échos d'Orient*, t. I (1897-1898), p. 19-22 et 55-88.
- THOMSON F., "Economy. An examination of the various theories of Economy held within the Orthodox Church, with special reference to the Economical

- recognition of the validity of Non-Orthodox sacraments”, in *Journal of Theological Studies*, N. S. vol. XVI, Pt. 2 (10/1965), p. 368-420.
- TROÏTSKI Serg. V., *La Tradition canonique. 1ère et 2ème parties. Introduction, sources, composition et organisation de l'Église* (dactylographié, s. d. d'apparition).
- TROÏTSKI Serg. V., “Qui a apporté la « Kormtchaya » avec les commentaires ?”, in *Glas Srpske Akademijé Naouka*, volume CXCI, Belgrade, 1949, p. 119-142 ; publié séparément: Belgrade, 1949, 24 p. (en serbe).
- TROÏTSKI Serg. V., “Comment publier la *Kormtchaya de saint Sava*. (Le nomocanon avec les commentaires)”, in *Cpomenik* (Monument) de l'Académie des Sciences de Serbie, № CII, Belgrade, 1952, p. 1-40 (en serbe).
- TROÏTSKI Serg. V., “L'idéologie politico-ecclésiale de la *Kormtchaya* de saint Sava et du *Syntagma* de Blastarès”, in *Glas Srpske Akademijé Naouka*, № CCXII, 1953, p. 155-206 ; publié séparément: Belgrade, 1953, 51 p. (en serbe).
- TROÏTSKI Serg. V., “Les nomocanons byzantins, ainsi que leurs corrections serbes et l'affaire du Patriarche Nikon”, in *Messenger de l'Exarchat du Patriarche Russe en Europe Occidentale*, 1955, № 23, p. 193-213.
- TROÏTSKI Serg. V., “Le nomocanon slave avec les commentaires existait-il avant saint Sava ?”, in *Slovo* (La Parole), Zagreb, 1955, № 4-5, p. 111-112 (en serbe).
- TURNER C. H., “Canons attributed to the Council of Constantinople-381, together with the names of the bishops, from two Patmos mss 172 and 173”, in *The Journal of the Theological Studies*, vol. 15 (1914), p. 161-178.
- TURNER C. H., “The Apostolic Canons”, in *The Journal of the Theological Studies*, vol. 16 (1915), p. 523-538.
- TZORTZATOS Bar., “Theology and the Science of Law”, in *The Greek Orthodox Theological Review*, t. 29, n° 4 (1984), p. 327-333.
- VAN BUNNEN Al., “Le Concile de Constantinople de 879-880”, in *Contacts*, t. 33, n° 112 (1/1981), p. 6-40, et n° 114 (3/1981), p. 211-234 ; t. 34, n° 116 (1/1982), p. 47-61.
- VAN DER WAL N.-LOKIN J. H. A., *Historiae juris graeco-romani delineatio. Les sources du droit byzantin de 300 à 1453*, Groningen, Egbert Forsten, 1985, 139 p.
- VISCUSO P., “A Late Byzantine Theology of Canon Law”, in *The Greek Orthodox Theological Review*, t. 34, n° 3 (1989), p. 203-219.
- WARE Tim., *L'Orthodoxie-L'Église des sept Conciles*, Bruges, Desclée de Brouwer, 1968, 480 p.
- WUYTS A., *Le 28 canon de Chalcédoine et le fondement du Primat romain*, Rome, Orientalia Christiana, 1951.
- YANNARAS Chr., *Vérité et unité de l'Église*, Belgique, Axios, 1989, 175 p.
- YANNARAS Chr., “L'institution de la Pentarchie aujourd'hui”, in *Contacts*, t. 31 (3/1979), p. 283-289.
- ZABOLOTSKY N. A., “Esprit communautaire et synodalité”, in S. AGOURIDIS (sous la direction), *Procès-Verbaux du Deuxième Congrès de Théologie orthodoxe, à Athènes 19-29 août 1976*, Athènes, Heptalophos (série française), 1978, p. 129-140.
- ZIZIOULAS J. D., *L'Eucharistie, l'Évêque et l'Église durant les trois premiers siècles* (traduit du grec par Jean-Louis Palierne), Paris, Desclée de Brouwer (coll. Théophanie), 1994, 279 p.
- ZIZIOULAS J. D., “The Local Church in a Eucharistic Perspective”, in *In Each Place. Towards a Fellowship of Local Churches Truly United*, Genève, C.O.E., 1977,

- p. 50-61 ; de même, IDEM, “L’Église locale dans une perspective eucharistique”, in *Messenger de l’Exarchat du Patriarche russe en Europe occidentale*, n°s 97-100 (1978), p. 35-48. [cf. IDEM, *L’être ecclésial*, Genève, Labor et Fides (coll. Perspective orthodoxe, n° 3), 1981, p. 181-194].
- ZIZIOULAS J. D., “L’institution synodale : Problèmes historiques, ecclésiologiques et canoniques”, in *Mélanges en l’honneur du métropolite de Kitros Barnabé*, Athènes, 1980, p. 161-190 (en grec). De même, Métropolite JEAN (ZIZIOULAS) de Pergame, “L’Institution synodale : Problèmes historiques, ecclésiologiques et canoniques”, in *Istina*, t. 47, n° 1 (2002), p. 14-44.
- ZIZIOULAS J. D., “The Development of Conciliar Structures to the Time of the First Ecumenical Council”, in collectif: *Councils and the Ecumenical Movement*, Genève, coll. WCC Studies, n° 5, 1968, p. 34-51.
- ZIZIOULAS J. D., “Christologie, pneumatologie et institutions ecclésiales. Un point de vue orthodoxe”, in *Les Églises après Vatican II*, Paris, Beauchesne (coll. Théologie historique, n° 61), 1981, p. 131-148.
- ZUZEK Iv., *Kormcaja Kniga. Studies on the Chief Code of Russian Canon Law*, Roma, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum (coll. Orientalia Christiana Analecta, n° 168), 1964, 328 p.; excerpt.: *Kormcaja Kniga. The Main Lines on the Origins, History, Contents, Use, and the Juridical Value of the Kormcaja Kniga in the Russian Church*, Roma, Gregoriana, 1963.

Τομή Β΄

Προδρομικά και Μεθοδολογικά a priori τῶν Ἱερῶν Κανόνων (σελ. 165)

1. Οἱ Βιβλικοὶ δρόμοι τῆς *Κανονικῆς Οἰκονομίας* (Ἡ σχέση Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ Καινῆς Διαθήκης ὡς πρόδρομος κάθε μεταγενέστερης κανονικῆς ἐξέλιξης καὶ ἀνάπτυξης) 166
 - A. Παλαιὰ Διαθήκη καὶ ἡ Τετραλογία τοῦ Νόμου (Torah)**
 - ΠΔ-1) «Νόμος» τῆς Ὑπακοῆς - Ἀδὰμ (Γεν. 2, 15-17) 169
 - ΠΔ-2) Νόμος τοῦ Αἵματος - Νῶε (Γεν. 9, 4) 170
 - ΠΔ-3) Νόμος τῆς Περιτομῆς - Ἀβραάμ (Γεν. 17, 9-14) 172
 - ΠΔ-4) Νόμος τοῦ Σαββάτου - Μωϋσῆς (Ἐξ. 20, 8-11) 173
 - B. Καινὴ Διαθήκη καὶ ἡ ανατροπὴ τῆς Τετραλογίας τοῦ Νόμου (Torah)**
 - ΚΔ-4) *Κατάργηση* τοῦ Νόμου τοῦ Σαββάτου ← Ὁ Κύριος (Μκ 2, 27-28) .. 174
 - ΚΔ-3) *Κατάργηση* τοῦ Νόμου τῆς Περιτομῆς ← Ἀποστολικὴ Σύνοδος (Πρξ 15, 5-29) 175
 - ΚΔ-2) *Κατάργηση* τοῦ Νόμου τοῦ Αἵματος ← Ἀπόστολος Παῦλος (Ἐβρ. κεφ. 9-10) 176
 - ΚΔ-1) *Μεταμόρφωση* τοῦ «Νόμου» τῆς Ὑπακοῆς → «Νόμος» τῆς ἀγάπης (Μθ 22, 34-40· Ρωμ. 13, 10) 177
2. Πράξι καὶ «Θεωρία» στοὺς κόλπους τῆς *Ἐκκλησιακῆς Θεολογίας*, τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καὶ τῆς *Κανονικῆς Οἰκονομίας* 180
3. Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες στὴν ἐποχὴ τῆς *Μετα-νεωτερικότητας* 190
4. Ἀκροτελεύτιο-Ἡ κοινὴ Ἐκκλησιακὴ Κληρονομία 195
 - Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ καὶ Προτεστάντικὴ Δύση ἔναντι τῶν Ἱερῶν Κανόνων 195
 - Ὁ «Κανονικὸς Σκορπιὸς» ἢ «Κανονικὴ Δίαινα» (Συγκριτικὴ προσέγγιση) 197
5. Συμπληρωματικὰ Διαγράμματα Διδασκαλίας 199

1. Οι Βιβλικοί δρόμοι της Κανονικής Οικονομίας
(Η σχέση Παλαιάς Διαθήκης (ΠΔ) και Καινής Διαθήκης (ΚΔ)
ως πρόδρομος κάθε μεταγενέστερης κανονικής εξέλιξης και ανάπτυξης)

«Ἡ Ἐκκλησία σέβει τε καὶ τιμᾷ τοὺς Ἱεροὺς Κανόνας
ὡς ἄνωθεν κατενεχθέντας θείους χρησμούς, **τῶν θείων Εὐαγγελίων οὐκ ἔλαττον,**
ἐπεὶ κάκεῖνα πηγαὶ τούτων ἀτεχνῶς καὶ ρίζαι καθέστηκεν».
(Ματθαῖος Βλάσταρις, “Σύνταγμα κατὰ στοιχείον”, ἐν *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 6, σελ. 3).

«Αὕτη ἡ βίβλος [τῶν Ἱερῶν Κανόνων] εἶναι ἢ μετὰ τὰς ἁγίας Γραφὰς ἁγία Γραφή,
ἢ μετὰ τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην **Διαθήκη.**
Τὰ μετὰ τὰ πρῶτα καὶ θεόπνευστα λόγια, δευτέρα καὶ θεόπνευστα λόγια.
Αὕτη ἐστὶ τὰ αἰώνια ὄρια, ἃ ἔθεντο οἱ Πατέρες ἡμῶν...».
(*Πηδάλιον*, “Προλεγόμενα”, σελ. 1στ’).

«Περὶ δὲ ὧν φανερώτατα ἡ θεία Γραφή ἐθέσπισεν,
οὐ δεῖ ψηφίζεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον *ἔπεσθαι*».
(Κανόνας 5/Καρθαγένης).

«Πίστη εἶναι να πεθάνει κανεῖς για τον Χριστό και για την *σύνταξη με τις εντολές* Του,
και να ἔχει τον θάνατο αὐτόν *ως ζωή*».
(Ἅγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος).

«Μάθε τους Ἱερούς Κανόνες...,
ὥστε να ξέρεις να τους *σπας*, όταν πρέπει και ὅπως πρέπει»...

Το παρόν κεφάλαιο αποσκοπεῖ στο να προσεγγισθεῖ ἓνα αχαρτογράφητο ζήτημα με τρόπο συγκριτικό και να θέσει σε ἄμεσο συσχετισμό τὴν **Βιβλική Παράδοση** (ἡ *Ἁγία Γραφή* *ὡς Παράδοση*...²⁰⁸) με τὴν επακολουθήσασα **Κανονική Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας** (*Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ὡς Ἀγιογραφικό γέννημα και πλαστούργημα*...). Ἐτσι, ἡ ἀπόπειρα αὐτὴ συνιστᾷ πρωτοτύπως τὴν ευκαιρία, που θέτει τὴν *Βιβλική Γραμματεία* (το **Βιβλικό Corpus** τῆς Ἐκκλησίας) με τὴν *Κανονική Γραμματεία* (το **Κανονικό Corpus** τῆς Ἐκκλησίας) σε διαλεκτικὴ σχέση και σε διάλογο ἀλληλοπεριχώρησης και ἐρμηνευτικῆς ἀμοιβαιότητος.

* * * * *

²⁰⁸ Δεν υπάρχουν «δύο διακριτές Πηγές στην Ἐκκλησία, ἡ *Ἁγία Γραφή* και ἡ *Ἱερά Παράδοση*» (sic), ὅπως διδάσκει ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία και Θεολογία, και υποστηριζόταν συχνά στον ὀρθόδοξο χώρο ἀπὸ τους Ἐκκλησιαστικολόγους τῆς Νομικῆς και μη, ἀλλὰ ἡ *Ἁγία Γραφή* *υπάρχει ὡς Παράδοση*, μέρος τῆς σχεδόν τετρακισχιλιετοῦς Ἐκκλησιακῆς Παράδοσης, ἡ ὁποία ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἐπιλογή του Ἀβραάμ ἐκ μέρους του Θεοῦ (ιστορικὴ ἐκκίνηση τῆς Ἐκκλησίας) και φθάνει μέχρι τις μέρες μας. Αὐτὴ ἡ *Παράδοση*, δίκην *σκυταλοδρομίας*, περιλαμβάνει τέσσερις (4) κειμενικούς Βραχίονες, τέσσερις (4) κειμενικούς Πυλώνες, με τέταρτο βραχίονα και πυλώνα τους Ἱερούς Κανόνες και τὴν *Κανονική Παράδοση* τῆς Ἐκκλησίας.

Η Παλαιά και η Καινή Διαθήκη, εκτός από σχέση ιστορικής συνέχειας και οντολογικής αλληλοπεριχώρησης, αποτελούν αλληλοεξαρτώμενα μέρη μιας – και μοναδικής – πορείας συνόλου του κτιστού, του ανθρώπου και της ανθρωπότητας. Μιας πορείας *ένωσης και κοινωνίας* με τον αποκεκαλυμμένο Θεό, με Αυτόν τον *Τριαδικό Θεό*, ο Οποίος ορίζεται βιβλικά ως *κοινωνία*: «Ο Θεός *αγάπη* (= *κοινωνία*) *εστί*»²⁰⁹. Μιας πορείας ένωσης και κοινωνίας που ο Θεός ο ίδιος «επινόησε» και πρότεινε, μετά την *ελεύθερη αρνητική επιλογή του ανθρώπου* – αυτό που αποκαλούμε λακωνικά «*πτώση και ακοινωνιακή κατάσταση του ανθρώπου*» – να μην κάνει χρήση της «θετικής ελευθερίας» του (άγιος Γρηγόριος Νύσσης) για κοινωνία με τον Δημιουργό Θεό. Για τον λόγο αυτόν, μπροστά στο διττό αυτό γεγονός, της αποποίησης κοινωνίας του ανθρώπου με τον Θεό και της επινόησης νέου τρόπου κοινωνίας του Θεού με τον άνθρωπο (μετά την *πτώση*), μπορούμε να διακρίνουμε δύο σημεία εκκίνησης, να εντοπίσουμε δύο αφετηρίες στην Παλαιά Διαθήκη²¹⁰: α) την αφετηρία του λόγου δημιουργίας του κτιστού και της συνεπακόλουθης πτώσης του Αδάμ²¹¹, και β) την αφετηρία της επιλογής του Αβραάμ²¹², με την εκλογή του οποίου η πορεία της θεανθρώπινης σχέσης αρχίζει να εγγράφεται σε συγκεκριμένο κοινωνιακό και εσχατολογικό προσανατολισμό. Η ιστορική κειμενική γέννηση και ανάδυση της Αγίας Γραφής σε ένα χρονικό εύρος 16 αιώνων (15ος αι. π.Χ.-1ος αι. μ.Χ.), και ιδιαίτερα της Παλαιάς Διαθήκης, εγγράφεται χρονολογικά στην ιστορική γραμμική διάνυση αυτής της πορείας, της οποίας αμφότερες, και η Παλαιά και η Καινή Διαθήκη, αποτελούν μέρος, για να μην πούμε ότι ταυτίζονται ως προς το είδος, την έναρξη και την προοπτική τους.

Από πλευράς τόσο *αποκάλυψης του Θεού* όσο και *λύτρωσης του ανθρώπου*,

- η Παλαιά Διαθήκη είναι *επαγγελία* και η Καινή Διαθήκη *ευαγγελία*, η *εκπλήρωση της επαγγελίας*, και

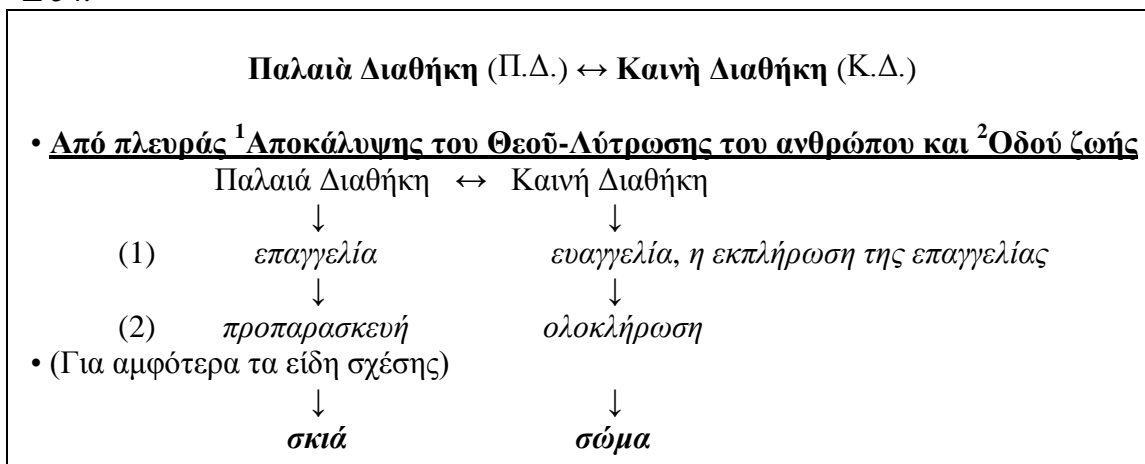
Από πλευράς «*διδασχῆς Ὁδοῦ ζωῆς*» (πβ. *Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων*),

- η Παλαιά Διαθήκη είναι η *προπαρασκευὴ* και η Καινή Διαθήκη η *ολοκλήρωση*.

Και για τα δύο είδη σχέσεως,

- η Παλαιά Διαθήκη λειτούργησε ως *σκιά του σώματος*, προπορευόμενη και επαγγελλόμενη ότι καταφθάνει το σώμα, και η Καινή Διαθήκη είναι αυτό καθ' εαυτό το *σώμα*. Εν ολίγοις, όταν κανείς διακρίνει μία *σκιά*, αναμένει να ατενίσει εντός ολίγου και το ίδιο το *σώμα*...

Δ 54.

²⁰⁹ Α΄ Ιω. 4, 8 και 16.

²¹⁰ Πβ. Εβρ. 10, 1.

²¹¹ Γεν. 1, 26-31 και 3, 1-7.

²¹² Γεν. 12, 1-3.

Τοιουτοτρόπως καθίσταται φανερό ότι η σχέση Παλαιάς και Καινής Διαθήκης είναι στενότερη και δομική, και σχέση αλληλεξάρτησης. Ούτως ή άλλως, στην Εκκλησία η Παλαιά Διαθήκη αναγνωρίζεται ως *ισόκυρος* προς την Καινή Διαθήκη και από τους συγγραφείς της Καινής και από τους μετέπειτα συγγραφείς της γενεάς της Αποστολικής εποχής και των μετέπειτα αυτής γενεών. Μία ανάλογη *ισοκυρία* χαρακτηρίζει, όπως αναπτύχθηκε παραπάνω, και τους αναδυθέντες τότε αλλά και μετά Ιερούς Κανόνες της Εκκλησίας.

Η περιχομενική αλληλεξάρτηση Παλαιάς και Καινής Διαθήκης σε σχέση με την *μεταπτωτική* εσχατολογική πορεία του (πτωτικού) κτιστού έχει δώσει ερεθίσματα και αφορμές, μεταξύ άλλων, και για την επακολουθήσασα *κανονογέννηση*. Πρόκειται δηλαδή για *αποκρυστάλλωση μιας 'εμπειρίας πορείας' σε κανόνες (και όχι σε νόμους νομικούς!)*, ένα καινού είδος, μία νέα μορφή στερεότυπης κειμενικής καταγραφής αυτής της εμπειρίας και του εσχατολογικού προσανατολισμού σε μορφή κειμένου και, ιδίως, νόμας, η οποία (νόμμα) διατηρεί τον κανονιστικό χαρακτήρα αυτής της πορείας, όπως αυτή χαράσσεται, κληροδοτείται και μεταλαμπαδεύεται από την Παλαιά Διαθήκη, ενώ ταυτόχρονα περιορίζει, μέσα από το ευρύ φάσμα ανοίγματος και ελευθερίας το προσφερόμενο από την Καινή Διαθήκη²¹³, τον παλαιοδιαθηκικό νομικισμό, που είχε ημερομηνία λήξεως²¹⁴, και τον οποιονδήποτε μεταγενέστερο παρεμφερή θρησκευτικό ή θύραθεν νομικισμό²¹⁵. Είναι ακριβώς η στιγμή που «ο νόμος κατήργηται, της χάριτος ελθούσης»²¹⁶. Αυτό το γεγονός-βήμα δεν έγινε ούτε με τρόπο αυτόματο ούτε με τρόπο θεωρητικό, αλλά πέρασε μέσα από μία έγχρονη ενιστορική διαδικασία, κατά την διάρκεια της οποίας ενεπλάκησαν αυτοδικαίως πρόσωπα εκλεγμένα από τον Θεό (πρβλ. το «ο Νόμος δια Μωϋσέως εδόθη»²¹⁷, κ.ά., όπως θα δούμε παρακάτω) και αναιρέθηκαν θεσμοθετημένοι θείω δικαίω νόμοι και εθιμικά καθιερωμένες νοοτροπίες. Προβαίνοντας στην συνέχεια σε έναν αντιτακτό συσχετισμό Παλαιάς και Καινής Διαθήκης, θα δούμε ότι αυτή η εξέλιξη και η διαπίστωση είναι ορατή, κάτι που επιβεβαιώνει αβίαστα τον ισχυρισμό ότι η Αγία Γραφή στο σύνολό της αποτυπώνει αυτήν την ιστορική εξέλιξη της προαναφερθείσας πορείας, η οποία σαφώς συνεχίζεται και επέκεινα του ιστορικού πλαισίου της Αγίας Γραφής των 16 αιώνων και δεν εξαντλείται σε αυτό.

[Δ 55]. **Παλαιά Διαθήκη (Π.Δ.) ↔ Καινή Διαθήκη (Κ.Δ.):**
Πρόδρομος κανονικής εξέλιξης και προοπτικής

<u>Π.Δ.</u>	↔	<u>Κ.Δ.</u>
1) «Νόμος» τῆς Ὑπακοῆς - Ἀδάμ (Γεν. 2, 15-17)	→	«Νόμος» τῆς ἀγάπης (Μθ 22, 34-40· Ρωμ. 13, 10)
2) Νόμος τοῦ Αἵματος - Νῶε (Γεν. 9, 4)	←	Ἀπόστολος Παῦλος (Εβρ. κεφ. 9-10)
3) Νόμος τῆς Περιτομῆς - Ἀβραάμ (Γεν. 17, 9-14)	←	Ἀποστολικὴ Σύνοδος (Πρξ 15, 5-29)
4) Νόμος τοῦ Σαββάτου - Μωϋσῆς (Ἐξ. 20, 8-11)	←	Ὁ Κύριος (Μκ 2, 27-28)

²¹³ Βλ. Ιακ. 1, 25 και Γαλ. 3, 23.

²¹⁴ Βλ. Μθ 11, 13 και Λκ 16, 16.

²¹⁵ Πβ. Τίτ. 3, 9.

²¹⁶ Πβ. Πρξ 15, 10-11· Ρωμ. 7, 4· 6, 14· 3, 21· 5, 13· Εφεσ. 2, 6· 8· Εβρ. 7, 12· Γαλ. 5, 18 και 3, 23-24.

Βλ., επίσης, *Θεοτοκίον*, στα εσπέρια του Β' ήχου του Εσπερινού του Σαββάτου.

²¹⁷ Ιω. 1, 17.

Α. Παλαιά Διαθήκη και η *Τετραλογία του Νόμου (Torah)*

Σύνολη η Παλαιά Διαθήκη είναι θεμελιωμένη και εδραιωμένη επάνω σε μία *τετραλογία του Νόμου (Torah)*, σε τέσσερις (4) Νόμους, διαφορετικούς μεταξύ τους, ετεροειδείς και ομόστοχους, οι οποίοι δόθηκαν από τον Θεό για διαφορετικό λόγο ο καθένας και οι οποίοι απαρτίζουν ένα πλαίσιο σχέσης του ακτίστου Θεού, του Κτίστη με το κτιστό, την κτιστή δημιουργία και τον δημιουργηθέντα άνθρωπο. Οι Νόμοι αυτοί έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό α) ότι εδόθησαν/θεσπίστηκαν «δια προσώπων»²¹⁸ και όχι απρόσωπα ούτε θεσμικά, β) ότι, όπως προαναφέρθηκε, επελέγησαν συγκεκριμένα πρόσωπα με συγκεκριμένη προοπτική, για να παρακαταθέσουν, και γ) ότι είναι μονοθεματικοί. Επίσης, δ) είναι νόμοι *σχεσικοί* και όχι νομοθετικοί ή θεσμικοί. Και τέλος, ε) είναι νόμοι που υπηρετούν και εκπληρώνουν ένα προσδιορισμένο σκοπό, με συγκεκριμένη χρονική προοπτική, και δίδονται άρα με ημερομηνία λήξεως. Δόθηκαν, πράγματι, χρονικά με την σειρά που απαριθμούνται στον παραπάνω πίνακα (Π.Δ.: 1, 2, 3, 4) και καταργήθηκαν επίσης χρονικώς ανάστροφα, με την αντίθετη σειρά από αυτήν που φαίνεται να απαριθμούνται (Κ.Α.: 4, 3, 2, 1), δηλαδή σε προοπτική αντίθετη προς την φορά των δεικτών του ωρολογίου. Έχει πολλή και μεγάλη σημασία για το ζήτημα που εξετάζουμε εδώ, η εκ των έσω διερεύνηση της φύσης αυτών των τεσσάρων παλαιοδιαθηκικών Νόμων, του απώτερου σκοπού τους και του ποιητικού αιτίου κατάργησής τους.

ΠΔ-1) «Νόμος» τῆς Ὑπακοῆς - Ἀδάμ (Γεν. 2, 15-17)

Η Παλαιά Διαθήκη, στην πρωτοβιβλική της μορφή, στην έναρξη ακριβώς της Γένεσης, μας δίδει την μαρτυρία – αναφορικά με τον προπρωτικό χρόνο πάντοτε –, ότι ο Θεός, μετά την ολοκλήρωση της Δημιουργίας, κάλεσε τον άνθρωπο σε πλαίσιο ετερότητας και σε προοπτική κοινωνίας, δίδοντάς του το *στίγμα* αυτής της κοινωνίας, που δεν είναι άλλο από έναν *όρο σχέσης*. Το γεγονός αυτό μαρτυρεί τον λόγο δημιουργίας του ανθρώπου, δηλαδή την σφοδρή επιθυμία οντολογικής κοινωνίας του Θεού με το δημιούργημά του σε προοπτική αμοιβαιότητας. Ο Θεός προτρέπει παιδαγωγικά τον άνθρωπο να μην γευθεί από τους καρπούς ενός συγκεκριμένου δένδρου, του δένδρου *της γνώσεως*, όπως το απεκάλεσε ο ίδιος, χρησιμοποιώντας παράλληλα δυαλιστική διατύπωση, *του καλού και του κακού*, η οποία ανταποκρινόταν στο δυαλιστικό επίπεδο που μόλις τότε ο άπειρος ανθρώπινος νους μπορούσε να αντιληφθεί και να κατανοήσει. Σε περίπτωση δε που γεύοταν τους συγκεκριμένους καρπούς, γεγονός που δεν περιοριζόταν από κάποιο εξωτερικό εμπόδιο, θα υφίστατο την οντολογική συνέπεια του θανάτου, ο οποίος δεν θα ήταν τίποτε άλλο παρά η διάρρηξη του *όρου σχέσης* ανάμεσα στον ίδιο και τον Δημιουργό του, με ό,τι αυτό συνεπαγόταν²¹⁹.

Αυτός ο διπλός *όρος σχέσης και κοινωνίας* τέθηκε, για να αναδείξει την *ελευθερία επιλογής* αυτής της σχέσης και κοινωνίας με τον Θεό, ως οντολογικής ανταπόκρισης εκ μέρους του ανθρώπου, ασκώντας αυτός «θετική ελευθερία». Γνωρίζουμε πολύ καλά τον λόγο της *πτώσης*, δηλαδή τον λόγο *ελεύθερης επιλογής απομάκρυνσης* τελικά από τον Θεό. Οι άνθρωποι (Αδάμ και Εύα) έτσι, ασκώντας – όχι θετική αλλά – «αρνητική ελευθερία», θεώρησαν, ως *ετερότητες* που ήταν, ότι θα μπορούσαν να ζήσουν «μόνοι» τους και «*αν-εξάρτητοι*», μακριά από την οντολογική πηγή της ίδιας τους της ζωής, τον Θεό, και δεν αφομοίωσαν αυτό που θέλησε ο Θεός

²¹⁸ Πβ. Ιω. 1, 17.

²¹⁹ Βλ. Γεν. 2, 16-17.

από αγάπη να τους δείξει, τον οντολογικό και αγαπητικό προτρεπτικό λόγο «μείνατε εν εμοί»²²⁰, ότι δηλ. στην απουσία ζωής, στην πτωτική παγωνιά, ζει κανείς μόνον εάν μείνει κοντά σε *θερμαντική πηγή ζέσης και θάλπους [ζωής]*... Δεν αφομοίωσαν δηλαδή ότι το *κτιστό* (άνθρωπος) χρειαζόταν την συνεχή κοινωνία με το *άκτιστο* (Θεός), προκειμένου να ζήσει αέναα και αιώνια, μία συνεχή κοινωνία που ο Θεός ο ίδιος την επεθύμησε πρώτος, όταν έλαβε την απόφαση να δημιουργήσει τον άνθρωπο και να βρίσκεται σε αέναη κοινωνία μαζί του.

Ο άνθρωπος, επομένως, μόλις προσέλαβε τα οντολογικά υλικά από τον Θεό, για να σταθεί στα πόδια του και να πορευθεί ως ετερότητα στον κτιστό του βίο, διατηρώντας ενεργή την επαφή με την οντολογική πηγή, το άκτιστο, που θα τροφοδοτούσε υπαρξιακά την πορεία του, θεώρησε ότι θα μπορούσε να πορευθεί μόνος του (αυτό σημαίνει η φράση του όφεως, «γευόμενοι των καρπών του δένδρου, θα γίνετε και εσείς θεοί»²²¹ [και δεν θα έχετε ανάγκη τον Θεό ως οντολογική πηγή της δική σας ζωής]) χωρίς τον Θεό. Θεώρησε δηλαδή ότι βρήκε την κατάλληλη ευκαιρία να φτιάξει μία αυτονομημένη και αυτόφωτη *ανθρωπο-ανθρώπινη* κοινωνία και όχι μία *θεο-ανθρώπινη* κοινωνία, όπου ο άνθρωπος δεν είναι αυτόφωτος, λόγω υποστατικής κατάστασής του και αδυναμίας, αλλά ετερόφωτος σε αυτήν την *θεο-ανθρώπινη* κοινωνία.

Αυτός είναι ο πρώτος Νόμος που τίθεται από τον Θεό και είναι Νόμος *προπτωτικός*: οι άλλοι τρεις Νόμοι που έπονται είναι Νόμοι *μεταπτωτικοί*.

ΠΔ-2) Νόμος του Αίματος - Νώε (Γεν. 9, 4)

Στα κεφάλαια του βιβλίου της Γένεσης που μεσολαβούν από το 2ο μέχρι το 9ο φανερώνονται οι συνέπειες χρήσης της «αρνητικής ελευθερίας» και της διάρρηξης του *όρου αμοιβαίας σχέσης*, ανάμεσα στον Άνθρωπο και τον Θεό. Ο άνθρωπος αρχίζει να ζει πλέον οντολογικά και εμπειρικά τους καρπούς της υπαρκτικής απομάκρυνσής του από την Πηγή της ζωής του και να γεύεται αυτό που περικλείει πλατιά μέσα της ο συμβατικός όρος κοινής συνεννόησης «*πτώση του ανθρώπου*». Η έκδηλη αίσθηση πόνου από την απουσία του Θεού στην ζωή του είναι η πρώτη μεταπτωτική επίπτωση. Για αυτό και αρχίζει να ενεργεί *ενοχικά*, με πρώτη εκδήλωση της *ενοχής* του την δημιουργία ενός *κτιστού βωμού*, προκειμένου να θυσιάσει στον Θεό και να τον εξευμενίσει. Στο σημείο αυτό ακριβώς γεννιέται η θρησκεία και ο ψυχολογισμός της ενοχικής ζωής, η ψυχολογία η οποία αποσκοπεί στην διερεύνηση των διαπιστωμένων απωθημένων του ανθρώπου. Και για αντίστοιχους λόγους που παρατίθενται στο εύρος των ίδιων κειμένων, αναδύεται και ένας στυγνός νομικισμός. Πρόκειται εδώ όντως για τα σπέρματα γέννησης της *θρησκείας*, της *ψυχολογίας* και του *νομικισμού*, για τα οποία πάλεψε η Εκκλησία με την βιβλικο-πατερικο-κανονική Θεολογία της να τα καταπολεμήσει, αλλά και τα οποία ταλανίζουν τελικά την Εκκλησία δια μέσου των αιώνων μέχρι σήμερα, κάτι που δεν θα αναλυθεί εδώ, αλλά σε οικείο κεφάλαιο.

Στο πεδίο όμως που μας ενδιαφέρει, και μάλιστα το *θρησκευτικό*, έχουμε την έκδηλη και αναπτυσσόμενη τάση του πτωτικού ανθρώπου να αναζητήσει, μπροστά στην διαπιστούμενη βιολογική φθορά και τον αναπόφευκτο θάνατο, πηγές ζωής και τρόπους επιμήκυνσής της προς επίτευξη της χαμένης αιωνιότητας. Ανιχνεύοντας ο πτωτικός και ακοινωνιακός άνθρωπος, κυρίως στους πολέμους των απογόνων του Κάιν, το πού εδράζεται η ζωή καθ' εαυτή, παρατήρησε ότι ο άνθρωπος πέθαινε, όταν έχανε ποσότητα αίματος. Επομένως, άρχισε να *αιμοποτεί*, θεωρώντας ότι αυτό φέρει

²²⁰ Πβ. Ιω. 15, 9.

²²¹ Βλ. Γεν. 3, 4-5.

μέσα του την ζωή και ελπίζοντας ότι το «πνικτόν²²² αίμα» ζώων θα την επιμήκυνε και θα του χάριζε την πολύτροπα αλλά ετεροκεντρισμένα επιδιωκόμενη αιωνιότητα. Το αναφέρει καθαρά το Λευιτικό: «Η ψυχή κάθε ζώου είναι το αίμα του»²²³. Όταν, όμως, μεταγενέστερα, διαπίστωσε ότι υπήρχαν και άλλα αίτια του θανάτου εκτός από την αιμορραγία, αρχίζει να πιστεύει ότι η ζωή εδράζει συνολικά στο όν, το ζωϊκό ή – και – το ανθρώπινο, και έτσι ο άνθρωπος από *χορτοφάγος*²²⁴, που ήταν στην αρχή (εξ ου και το ρήμα «χόρτα-σα», όπως πέρασε στα ελληνικά), γίνεται στην συνέχεια διαδοχικά *ζωοφάγος* και *ανθρωποφάγος* (άρα η ανθρωποφαγία ξεκίνησε *θρησκευτικά* και όχι ως αυτόνομη εγκληματική ενέργεια), γεγονότα περιβεβλημένα με θρησκευτικές επινοήσεις και τελετές. Μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα ασίγαστης λαχτάρας για (επαν)εύρεση της οντολογικής Πηγής της ζωής, το κυρίαρχο στοιχείο της ιστορικής αυτής περιόδου είναι η αιμοποσία, η οποία διαπότισε σύνολη την προκατακλυσμική ανθρωπότητα (και φθάνει και αυτή μέχρι την εποχή μας), και λειτούργησε τελικά ως ετεροκεντρισμός στην αναζήτηση κοινωνίας με τον Θεό, υπό την έννοια ότι η πηγή δεν βρισκόταν στο *άκτιστο* (*εξωκτιστικά*), αλλά σε *κτιστές* μεταπτωτικές καταστάσεις (*ενδοκτιστικά* και *ενιστορικά*). Οι άνθρωποι όμως αγνοούσαν υπαρκτικά ότι το πτωτικό ακοινωνιακό κτιστό με τα δικά του μέσα και υλικά δεν δύναται να προσφέρει θεραπεία στις όποιες πτωτικές καταστάσεις.

Συνεπώς, έχει μεσολαβήσει η πτώση ως φθορά-θάνατος και η απομάκρυνση του ανθρώπου από τον Θεό, ο κατακλυσμός της μικρής τότε ανθρωπότητας για τους γνωστούς λόγους και, ως εκ τούτων των λόγων, η *επανεκκίνηση της Δημιουργίας* με τέσσερα ανδρόγυνα αυτήν την φορά, που εξήλθαν από την Κιβωτό του Νώε: ο Νώε με την γυναίκα του και οι τρεις γιοί του, Σημ, Χαμ και Ιάφεθ, με τις γυναίκες τους. Η ανθρωπότητα που ξεπηδά από την Κιβωτό είναι μόλις οκτώ (8) προσώπων. Ο Θεός ξεκινά να επανατροχοδρομεί την ανθρωπότητα στην οντολογική αναζήτησή της, υποδεικνύοντας έναν τρόπο αποκλεισμού της δημιουργηθείσας στο προκατακλυσμικό διάστημα *ετεροκεντρικότητας* της κοινωνίας. Υποδεικνύει επαναφορά της αναζήτησής του και υπόσχεται, όπως θα δούμε παρακάτω, ότι η ζωή θα προσφέρεται μεν από αίμα, αλλά «όχι από αίμα ταύρων και τράγων και σποδό δαμάλεως», αλλά από το ίδιο το αίμα του *Μεσσία*²²⁵, μία επαγγελία που ο Θεός ήδη είχε διατυπώσει με το *πρωτευαγγέλιό* του²²⁶ την χρονική στιγμή της πτώσης του ανθρώπου. Διαλέγει τότε τον Νώε και του διατυπώνει, προκειμένου να τον μεταφέρει και να τον εγκαθιδρύσει/εντάξει στην νέα ανθρωπότητα που ξεπήδησε από την Κιβωτό, έναν νέο μονοθεματικό Νόμο, ο οποίος σχετίζεται με την κυρίαρχη ετεροκεντρισμένη πανανθρώπινη νοοτροπία, και περιείχε τα παρακάτω σαφή, λιτά και συγκεκριμένα λόγια: «Δεν θα φάτε στο εξής κρέας με αίμα, επί του οποίου εδράζεται η ζωή του ζώου, διότι κύριος της ζωής είναι ο Θεός»²²⁷.

Αυτός είναι ο δεύτερος Νόμος που τίθεται από τον Θεό με τον Νώε και δίδεται χρονικά την στιγμή *επανεκκίνησης της Δημιουργίας*, με στόχο την ανατροπή εκ μέρους του Θεού του ετεροκεντρισμού της *θεο-ανθρώπινης* κοινωνίας, που θόλωνε τους δρόμους της αναζήτησης του Θεού και του ερχομού του Μεσσία.

²²² *Αίμα πνιγμένου ζώου* και πόση του αιματός του χωρίς το αίμα να έλθει σε επαφή με τον ατμοσφαιρικό αέρα, για να αποφευχθεί η αιμόλυση, την οποία προκαλεί το οξυγόνο στα αιμικά κύτταρα, επιφέροντας αποσύνθεση και δυσσομία.

²²³ Βλ. Λευιτ. 17, 11.

²²⁴ Βλ. Γεν. 1, 30. Πβ. Γεν. 9, 3.

²²⁵ Βλ. Ιεζ. 16, 10, 13, και Ιω. 1, 42 και 4, 25.

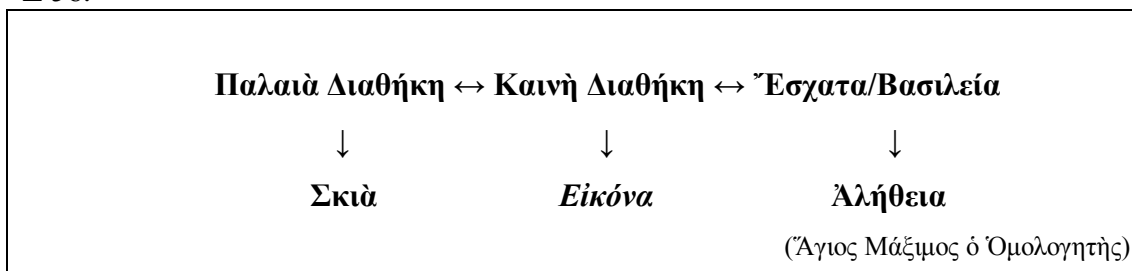
²²⁶ Βλ. Γεν. 3, 15.

²²⁷ Γεν. 9, 4.

ΠΔ-3) Νόμος τῆς Περιτομῆς - Ἀβραάμ (Γεν. 17, 9-14)

Ένα ερώτημα τίθεται επιτακτικά στους κύκλους των ειδημόνων, όσον αφορά στις έγχρονες απαρχές της Εκκλησίας στην ιστορική γραμμική πορεία της Ανθρωπότητας. Η μεγάλη πλειονοψηφία των ειδημόνων αυτών κλίνει προς την κατεύθυνση ότι η Εκκλησία εκκινεί την ημέρα της Πεντηκοστής, η οποία χαρακτηρίζεται μάλιστα ως γενέθλια ημέρα της Εκκλησίας. Η προσεκτικότερη, ωστόσο, μελέτη της Παλαιάς Διαθήκης και μάλιστα συνεπικουρούμενη αυτή από την μεθοδολογική πρόταση του αγίου Μαξίμου του Ομολογητού, ότι *κατανοούμε την Παλαιά Διαθήκη μέσα από την Καινή Διαθήκη*,

Δ 56.

και όχι το αντίστροφο, δηλαδή την σκιά μέσα από την εικόνα και, κατά συνέπεια, την εικόνα μέσα από την αλήθεια, και όχι το αντίστροφο, οδηγεί στην διαπίστωση ότι το χρονικό σημείο έκφρασης και διακριτικής εκδήλωσης του σχεδίου της Θείας Οικονομίας εκ μέρους του Θεού συμπίπτει με την επιλογή του Αβραάμ όχι μόνον λεκτικά αλλά και τροπικά²²⁸. Η νοητή, και άρα ουσιαστική, εκκίνηση της Εκκλησίας συνδέεται ορατά και με τον Νόμο της περιτομῆς, δηλαδή με την έναρξη «κατασκευῆς» ενός νέου λαού, του εκλεκτού λαού αποκλειστικά του Θεού, που θα αποτελέσει και την ιστορική απαρχή της Εκκλησίας, καθώς μέσα από αυτόν τον εκλεγμένο και «περιούσιο» λαό θα προέλθει ένσαρκα ο Μεσσίας, ο δεύτερος Αδάμ. Και αυτό, πράγματι, το υποσχέθηκε ο ίδιος ο Θεός²²⁹, όταν ο πρώτος Αδάμ, από δική του ελεύθερη ετεροκεντρισμένη επιλογή και χρήση της «αρνητικής ελευθερίας» του, δεν εκπλήρωσε, ως κορωνίδα της Δημιουργίας, τον *όρο σχέσης* και την ειδική αποκλειστική αποστολή που προοριζόταν για αυτόν, να αναλάβει δηλαδή σύνολη την Δημιουργία και να την οδηγήσει ελεύθερα σε κοινωνία με τον δημιουργό Θεό.

Στο 17ο κεφάλαιο της Γενέσεως ορίζεται ο *νέος όρος σχέσης* του Θεού, με τον Αβραάμ αυτήν την φορά. Ο ίδιος ο Αβραάμ, ωστόσο, δεν είναι ο δεύτερος Αδάμ, αλλά ο προπάτοράς του, ο οποίος καλείται να γίνει γενάρχης μιας γενιάς προγόνων και προπατόρων από τους οποίους θα προέλθει ευθυτενώς ο Μεσσίας. Η Γένεση στην μαρτυρία της είναι σαφής: Μας μαρτυρεί και μας περιγράφει την παρουσία του Κυρίου στον Αβραάμ προς τον οποίο απευθύνει τα παρακάτω λόγια· «Εγώ είμαι ο Θεός σου. [...]. Μεταξύ εμού και σου υπογράφεται *συμφωνία-διαθήκη* [...]²³⁰. Και μετά από μία αναλυτική υπόσχεσή του, ο Θεός του προσθέτει· «Θα φυλάξεις την *συμφωνία-διαθήκη* αυτή, και εσύ και οι απόγονοί σου σε όλες τις γενεές. Και αυτό θα είναι το εξωτερικό γνώρισμα, δια του οποίου θα διατηρείς την υπόσχεσή μου εσύ και οι απόγονοί σου [...]: Κάθε αρσενικό παιδί θα περιτέμνεται»²³¹, περιγράφοντας στην συνέχεια τον τύπο και τον τρόπο υλοποίησης της Περιτομῆς. Έτσι, η περιτομή επάνω στο γεννητικό μόριο του άνδρα γίνεται το ορατό σημάδι του εκλεκτού λαού του

²²⁸ Γεν. 12, 1.

²²⁹ Βλ. Γεν. 3, 15, χαρακτηρισθέν ως *προεναγγέλιο* και *προτεναγγέλιο*.

²³⁰ Βλ. Γεν. 17, 1-8.

²³¹ Βλ. Γεν. 17, 9-10.

Θεού, το οποίο παραπέμπει στον *νέο όρο σχέσης* με τον Θεό, ο οποίος έχει σχέδιο, στόχο, σκοπό και προοπτική. Και ο σκοπός αυτός ταυτίζεται με τον πρωταρχικό σκοπό της δημιουργίας της Κτίσης, που δεν είναι άλλος από την συνάντηση κτιστού-ακτίστου σε μία αγαπητική κοινωνία, και ουδόλως η δημιουργία μιας θρησκείας, έστω και εάν αυτή θα θεωρείτο η καλύτερη και ανώτερη από τις άλλες ανθρωπο-ίδρυτες θρησκείες.

Αυτός είναι ο τρίτος Νόμος που τίθεται από τον Θεό με τον Αβραάμ, ενώ η ίδια η περιτομή, ως εγκαθιδρυθείς και απαρέγκλιτος Νόμος, έγινε όντως διάυλος υλοποίησης του σχεδίου της Θείας Οικονομίας, περιχαρακώνοντας στεγανά τον εκλεκτό και «περιούσιο» λαό σε σχέση με τους γειτονικούς ειδωλολατρικούς λαούς μέχρι την εκπλήρωση της ιστορικής αποστολής του και τον ερχομό του Μεσσία.

ΠΔ-4) Νόμος του Σαββάτου - Μωϋσής (Έξ. 20, 8-11)

Από τα γεγονότα που επακολούθησαν, ο εκλεκτός λαός του Θεού βρίσκεται, ως γνωστόν, στην Αίγυπτο αυξανόμενος αριθμητικά και, στην συνέχεια, σε κατάσταση δουλείας. Μόλις όμως αυτός ο εκλεκτός λαός άρχισε να λαμβάνει μορφή οργανωμένου λαού και να εξέρχεται από την δουλεία της Αιγύπτου, ο Θεός θέτει ακόμη έναν *όρο σχέσης* με τον ελεύθερο πλέον στην έρημο εκλεκτό λαό του, ο οποίος θα του αφιέρωνε αγαπητικά μία αποκλειστική ημέρα *λατρείας* (λέξη που σημαίνει ταυτόσημα *αγάπη*), μία αίσθηση *συλλογικής λατρείας* προς τον Θεό, ένα γεγονός που προεικονίζει την Εκκλησία που έρχεται... Θέτει και εδώ ο Θεός έναν Νόμο-σταθμό αυτής της παιδαγωγικής έκφρασης συλλογικής αγάπης. Ο Νόμος αυτός του Σαββάτου δόθηκε την στιγμή του Δεκαλόγου, ως τρίτη εντολή, με ιδιαίτερη έμφαση «στην *ενθύμηση* του Θεού την ημέρα του Σαββάτου, ώστε να *αφιερώνεται* αυτή στον δημιουργό Θεό»²³², το ένα συμβαλλόμενο μέρος της *συμφωνίας-διαθήκης*, του *νέου όρου σχέσης* του ανθρώπου με τον Θεό, καθώς και στο αποκλειστικό ξεχώρισμα της ημέρας αυτής από τις υπόλοιπες ημέρες της εβδομάδος. Ήταν η ημέρα αυτή *πλήρους ακινησίας* (*αφιέρωση*) και έντονης *ενθύμησης* του Θεού, ακόμη και με συγκεκριμένο περιορισμό των προσωπικών κινήσεων.

Αυτός «ο Νόμος δια Μωϋσέως εδόθη»²³³, και μαζί με την λοιπή μωσαϊκή νομοθεσία (Δεκάλογος, κ.λπ.) γίνεται *παιδαγωγός*²³⁴ για μελλοντικά γεγονότα που θα επακολούθησαν με τον ερχομό του Μεσσία, καθώς αυτός είναι ο τέταρτος και τελευταίος Νόμος αυτής της «νομοθετικής» τετραλογίας από την στιγμή που δόθηκε (Αδάμ) μέχρι και την ενιστορική δράση του Μεσσία (Νέος Αδάμ). Έτσι, με τον ερχομό του Μεσσία εκπληρώθηκε η αποστολή και των τεσσάρων Νόμων και αρχίζει από αυτόν τον ίδιο η κατάργησή τους, με φορά αντίστροφη από αυτήν με την οποία παραδόθηκαν και τέθηκαν (ξεκινώντας ακριβώς από τον τέταρτο και τελευταίο Νόμο και φθάνοντας στον πρώτο).

Αυτός είναι ο τέταρτος και τελευταίος Νόμος που τίθεται από τον Θεό με τον Μωυσή και εμπεριέχει έκδηλο προσανατολισμό προσωπικής και συλλογικής σχέσης του ανθρώπου/των ανθρώπων με τον δημιουργό Θεό. Είχε δε απόλυτη ισχύ και τηρείτο *απαρέγκλιτα* από όλους σε υπερθετικό βαθμό.

Αυτή είναι η *τετραλογία του Νόμου (Torah)*, αυτοί είναι οι τέσσερις Νόμοι, οι οποίοι εδόθησαν από τον Θεό *προπρωτικά* και *μεταπρωτικά* στην κτιστή ανθρωπότητα «*δια προσώπων*»²³⁵ στο χρονικό διάστημα που καλύπτουν τα βιβλία της Γενέσεως και

²³² Βλ. Έξ. 20, 8 και 10· η υπογράμμιση δική μας.

²³³ Ιω. 1, 17.

²³⁴ Πβ. Γαλ. 3, 24.

²³⁵ Πβ. Ιω. 1, 17.

της Εξόδου, και είναι, όπως προκύπτει, μονοθεματικοί. Με αυτούς πορεύθηκε απaráβατα ο Εβραϊκός λαός, ως περιούσιος λαός του Θεού, δια μέσου των αιώνων και αυτούς καλύπτει χρονικά σύνολη η Παλαιά Διαθήκη μέχρι και τον ερχομό του αναμενόμενου Μεσσία. Ο ερχομός του Χριστού με την ενσάρκωσή του αποτελεί όριο περάσματος και συνιστά μετάβαση από την κατάσταση του Νόμου στην κατάσταση της χάριτος, που εγκαινιάζεται με την Καινή Διαθήκη, ενώ η ενιστορική Του παρουσία συνιστά την ημερομηνία λήξεως αυτών των Νόμων, καθώς, όπως θα δούμε στην συνέχεια, αυτοί εκπλήρωσαν πλήρως την αποστολή τους, εγκαινιάζοντας συλλογική μορφή λατρείας, η οποία γίνεται εικονισμός της Εκκλησίας του Χριστού, ως τόπου μυστηριακής συνάντησης και κοινωνίας του Θεού με τον άνθρωπο/με [όλους] τους ανθρώπους.

B. Καινή Διαθήκη και η ανατροπή της Τετραλογίας του Νόμου (Torah)

ΚΔ-4) Κατάργηση του Νόμου του Σαββάτου ← Ό Κύριος (Μκ 2, 27-28)

Στον σύντομο δημόσιο ενιστορικό Του βίο, ο Χριστός κινείται και ενεργεί με κατηγορίες της χάριτος²³⁶. Θέλει να αναδείξει την παιδαγωγία του Νόμου και να δώσει προτεραιότητα όχι στην αυτονομημένη τήρηση του Νόμου, αλλά στην λανθάνουσα στο γράμμα του Νόμου κοινωνία αγάπης με τον άνθρωπο/τους ανθρώπους, με τα δημιουργήματά του, όντας ο Νέος Αδάμ, στοχεύοντας να μιλήσει/δείξει στον πεπτωκότα άνθρωπο για τον Θεό-Πατέρα και, προσλαμβάνοντάς τον ελεύθερα, να ανακεφαλαιώσει στο πρόσωπό του σύνολη την Δημιουργία και να την προσφέρει στον Θεό-Πατέρα, αυτό που κλήθηκε να κάνει την στιγμή της Δημιουργίας ο πρωτόπλαστος Αδάμ. («Θεολογίαν γαρ διδάσκει σαρκούμενος ο του Θεού λόγος»²³⁷. Στην θεανθρωπότητα του Χριστού, ωστόσο, εμείς σπουδάζουμε και μαθαίνουμε – όχι [μόνον] θεολογία αλλά – θεανθρωπολογία, ο πλέον δόκιμος όρος για τις Θεολογικές μας σπουδές και Σχολές: Θεανθρωπολογική Σχολή). Το όραμα ανακεφαλαιώσεως της Δημιουργίας εκ μέρους του Χριστού δεν εντάσσεται στα περιοριστικά καλούπια ενός Νόμου, αλλά κινείται υπερβατικά, και ως εκ τούτου καταλυτικά, στα καινά και μοναδικά δεδομένα, στο unicum της Καινής Διαθήκης.

Η Καινοφανής, αν και προβλεπόμενη, αυτή υπερβατική στάση του Χριστού δημιούργησε αντιδράσεις στην Ιουδαϊκή Κοινότητα, από την οποία καταγωγικά προερχόταν, με το σαφώς αιτιολογημένο επιχείρημα ότι γίνεται ο ίδιος παραβάτης του Νόμου αυτού, που τηρήθηκε απαρέγκλιτα από όλους τους προγόνους του(ς), όταν θεραπεύει ανθρώπους την ημέρα του Σαββάτου ή προβαίνει σε άλλες ενέργειες που αποσκοπούν στην [αγαπητική] διακονία του ανθρώπου. Η προτεραιότητα έναντι του Νόμου, και άρα η ανατροπή και κατάργησή του, διατυπώνεται με την φράση: «Το Σάββατο έγινε για τον άνθρωπο και όχι ο άνθρωπος για το Σάββατο. Ώστε ο Υιός του ανθρώπου είναι κύριος του Σαββάτου»²³⁸. Πολλά πράγματα θα μπορούσαν να ειπωθούν εδώ. Στο σημείο αυτό, είναι χρήσιμο να αναδειχθεί μόνον η πρόσληψη του πεπτωκότος ανθρώπου από τον ίδιο τον Δημιουργό του, ως στίγμα πρόσληψης όλων των ανθρώπων αδιακρίτως, και η διεύρυνση της ημέρας λατρείας του Θεού σε ολόκληρη την εβδομάδα, σε καθημερινή βάση, και όχι αποκλειστικά σε μία ημέρα

²³⁶ Βλ. Λκ 4, 22· Ιω. 1, 14 και 16-17. Πβ. Πρξ 14, 3· 15, 11· 20, 24.

²³⁷ Βλ. Μαξίμου του Όμολογητοῦ, «Εἰς τὴν Προσευχὴν τοῦ “Πάτερ ἡμῶν...”», ἐν *P. G.*, τ. 90, στ. 876C· ἢ ὑπογράμμισή δική μου.

²³⁸ Μκ 2, 27-28.

της εβδομάδας· διότι, όταν κανείς αγαπά, αγαπά συνολικά και χρονικά πάντοτε, και όχι μεριστικά και κάποιες μέρες στην σχέση αγάπης που έχει με τον άλλον, και μάλιστα εδώ με τον μοναδικό Άλλον!... Έτσι, η κατάργηση του τέταρτου Νόμου από τον Χριστό ολοκληρώνει την παιδαγωγία αυτού του Νόμου, καθώς ξανοίγεται μία νέα προοπτική, η θεανθρώπινη (*θεανδρική*) προοπτική της χάριτος με πρόσληψη *εσχατολογική* ήδη από τώρα...

ΚΔ-3) Κατάργηση του Νόμου της Περιτομής ← Αποστολική Σύνοδος (Πρξ 15, 5-29)

Ιστορικά, οι πρώτοι Χριστιανοί υπήρξαν όχι Εθνικοί, δηλ. ειδωλολάτρες αλλά Ιουδαίοι, και μάλιστα πολυάριθμοι, στην Ιερουσαλήμ και αλλού, οι οποίοι βρέθηκαν περιτετμημένοι την στιγμή της βαπτίσεώς τους²³⁹. Μία αδήριτη ανάγκη να επιλυθεί ένα σοβαρό ζήτημα παρουσιάστηκε, όταν άρχισαν να προσέρχονται και Εθνικοί στην Εκκλησιακή Κοινότητα, αποζητώντας να βαπτισθούν. Το ζήτημα που ανέκυπτε αφορούσε στην επέκταση της εφαρμογής ή μη του Νόμου της περιτομής και σε αυτούς. Πράγματι, στο σχεδόν δισχιλιετές μεσοδιάστημα της υιοθέτησης και εφαρμογής της (Αβραάμ²⁴⁰-Σύνοδος των Ιεροσολύμων²⁴¹), η περιτομή έγινε *συλλογική ταυτότητα λαού*, οπότε η κατάργησή της (θα) συνιστούσε υποστατική ανατροπή αυτής της συλλογικής ταυτότητας. Για τον λόγο αυτόν, υπήρξε διχοστασία στην πρώτη Χριστιανική Κοινότητα²⁴². Και τότε συγκλήθηκε Σύνοδος στην Ιερουσαλήμ (49 μ.Χ.) από τους Αποστόλους και τους πρεσβυτέρους, για την διερεύνηση του ζητήματος αυτού. Το γεγονός αλλά και η συζήτηση που διαμείφθηκε στην Σύνοδο αυτή μας είναι γνωστά από την Καινή Διαθήκη και ιδιαίτερα από τις Πράξεις των Αποστόλων. Το επίμαχο όμως σημείο κατάργησης αυτού του Νόμου περιγράφεται στην *Επιστολή-συνοδική απόφαση* που έστειλε η εν λόγω Σύνοδος προς τους Χριστιανούς της Αντιόχειας, μετά την διαπίστωση ότι ορισμένοι Ιουδαίοι-Χριστιανοί ιεροσολυμίτες αναστάτωσαν τους Εθνοχριστιανούς της Αντιόχειας, υποστηρίζοντας ότι αυτοί πρέπει να περιτέμνονται²⁴³, καθώς βάσιζαν τις περί της περιτομής αξιώσεις τους στο γεγονός ότι την υπόσχεσή Του ο Θεός την έδωσε στον Αβραάμ και στο σπέρμα του Αβραάμ. Επομένως, εκείνοι που κατά σάρκα δεν ανήκαν στο σπέρμα του Αβραάμ, έπρεπε να γίνουν σπέρμα του Αβραάμ με την περιτομή. Η τελική απόφαση οριστικής κατάργησης εμφανίζεται στην αποσταλείσα Επιστολή, όπου λέγεται κατηγορηματικά: «Αποφασίσθηκε από το Άγιο Πνεύμα και από εμάς να μην σας επιβάλλουμε πλέον στο εξής κανένα τέτοιο βάρος, παρά τα ουσιώδη: Να απέχετε από τα ειδωλόθυτα και από το πνικτόν (= από το αίμα από ό,τι έχει στραγγαλισθεί) [...]»²⁴⁴. Με την ευκαιρία αυτή, θα θέλαμε να προτείνουμε η *Επιστολή-απόφαση* της Συνόδου των Ιεροσολύμων να καταγραφεί από την Εκκλησία ως ένας (νέος) κανόνας στο *Corpus Canonum* της, όπως θα δούμε παρακάτω.

Η κατάργηση του τρίτου Νόμου της Περιτομής έγινε *συνοδικά* (για πρωταρχική φορά), και έκτοτε η Εκκλησία δεν υιοθέτησε ποτέ την περιτομή ως τρόπο κοινοτικής ένταξης ενός υποψηφίου μέλους στο Εκκλησιακό Σώμα, καθώς το βάπτισμα, με άλλο περιεχόμενο και κυρίως με άλλη προοπτική, την αντικατέστησε.

²³⁹ Βλ. Πρξ 2, 41 και 11, 26.

²⁴⁰ Βλ. Γεν. 17, 9-10.

²⁴¹ Βλ. Πρξ 15, 10-11, 19 και 24.

²⁴² Βλ. Πρξ 15, 5.

²⁴³ Βλ. Πρξ 15, 19 και 24.

²⁴⁴ Βλ. Πρξ 15, 20 και 28-29.

ΚΔ-2) Κατάργηση του Νόμου του Αίματος ← Απόστολος Παῦλος (Εβρ. κεφ. 9-10)

Η Σύνοδος των Ιεροσολύμων προχώρησε στην κατάργηση του τρίτου Νόμου της Περιτομής, διατήρησε, ωστόσο, αλώβητο τον δεύτερο απαγορευτικό παλαιοδιαθηκικό Νόμο του αίματος, όταν εντέλλεται στους χριστιανούς «να απέχουν από τα ειδωλόθυτα και από το πνικτόν»²⁴⁵. Η Σύνοδος άρα διατηρεί απαραχάρακτη την παλαιοδιαθηκική εντολή απαγόρευσης της αιμοποσίας του πνικτού. Ο Απόστολος Παῦλος όμως, και όχι τυχαία, στην Επιστολή του προς Εβραίους, η οποία είναι χρονολογικά πολύ μεταγενέστερη της Συνόδου και των Πράξεων των Αποστόλων, απευθυνόμενος προς τους ομοεθνείς του και πρώην ομοθρήσκους του, αναπτύσσει μία ευρύτατη προσέγγιση της πορείας του εκλεκτού λαού, μιας πορείας που εκπληρώνεται «όχι με αίμα τράγων και ταύρων και σποδό δαμάλεως [...], αλλά με το αίμα του Χριστού, ο οποίος προσέφερε τον εαυτό Του άωμη θυσία στον Θεό και ο οποίος θα καθαρίσει την συνειδήσή σας από νεκρά έργα, ώστε να λατρεύουμε τον ζωντανό Θεό»²⁴⁶. Επομένως, στα κεφάλαια 9 και 10 της Επιστολής του αυτής τοποθετεί τα πράγματα στην σωστή τους βάση και αποδεσμεύει το πλήρωμα της Εκκλησίας από την απαγορευτική αιμοποσία, καταργώντας τον Νόμο του αίματος και αφήνοντας αδιάφορους τους χριστιανούς τόσο απέναντι στα *ειδωλόθυτα* τα προσφερόμενα σε ψεύτικους όντως θεούς²⁴⁷ όσο και απέναντι στο πνικτόν, καθώς, αποδεδειγμένα, «είναι αδύνατον αίμα ταύρων και τράγων να αφαιρέσει αμαρτίες»²⁴⁸, και ως εκ τούτου παρέλκει κάθε φοβική ή απαγορευτική προσέγγιση του πνικτού αίματος.

Εάν εξετάσουμε τα σημεία κατάργησης των δύο Νόμων, θα διαπιστώσουμε πως υφίσταται εμφανώς μία έκδηλη αντίφαση: από την μία μεριά, την Σύνοδο των Ιεροσολύμων να διατηρεί με απόφασή της την παλαιοδιαθηκική διάταξη περί πνικτού στους κόλπους της Εκκλησίας και, από την άλλη, τον Απόστολο Παῦλο να προβαίνει ο ίδιος, με ιστορικο-θεολογικά επιχειρήματα, στην κατάργηση του Νόμου του αίματος. Μεταγενέστερα, παρατηρούμε ότι η Εκκλησία ακολουθεί τον Απόστολο Παῦλο και όχι την Σύνοδο στο ζήτημα αυτό, στην οποία, ειρήσθω εν παρόδω, μετείχε και ο ίδιος, χωρίς να κάνει μνεία στο ζήτημα αυτό. Επί πλέον, έχουμε και ιερούς Κανόνες, οι οποίοι υιοθετούν την στάση της Συνόδου, που διατηρεί την απαγόρευση, χωρίς παράλληλα να λαμβάνουν υπ' όψιν τους την γενόμενη κατάργηση του Νόμου του αίματος από τον Απόστολο Παῦλο. Τέτοιοι Κανόνες είναι ο καν. 67/Αποστολικός (2ος-3ος αι.), ο καν. 2/Γάγγρας (~340) και ο καν. 63/Πενθέκτης (691), οι οποίοι επιβάλλουν καθαίρεση στον κληρικό ή αφορισμό στον λαϊκό, ακόμη και ανάθεμα, όταν κάνουν χρήση πνικτού αίματος. Οφείλουμε, ωστόσο, να επισημάνουμε ότι, *θεολογικά*, την Εκκλησία την διατρέχει τελικά η στάση του Αποστόλου Παύλου, ενώ στους προαναφερθέντες κανόνες αναδύεται μία αγωνία, που θα την αποκαλούσαμε *συναφειακή*, και στόχευε στην καταπολέμηση μιας ετεροκεντρισμένης πρακτικής που επέμενε να υφίσταται ακόμη και μετά την αποστολική εποχή.

Η κατάργηση του δεύτερου Νόμου του αίματος έγινε θεολογικά, από τον Απόστολο Παῦλο, απευθυνόμενο προς τους ομοεθνείς του και χαρίζοντας μία τροφική ελευθερία στα μέλη της Εκκλησίας, ότι όλα τα είδη του ζωϊκού βασιλείου ανεξαρτήτως κατηγορίας και καταστάσεως είναι δυνητικά φαγώσιμα. Ο πόθος κοινωνίας με τον Θεό και αιωνιότητας ζωής δεν προσφέρεται πλέον μέσω πνικτού αίματος, αλλά μέσω του αίματος του Χριστού. Και αυτό είναι πλέον ξεκάθαρο για το

²⁴⁵ Βλ. Πρξ 15, 28-29.

²⁴⁶ Βλ. Εβρ. 9, 12-14, και 10, 4.

²⁴⁷ Βλ. την εξαιρετική θεολογική ανάπτυξη επί του θέματος πραγματοποιούμενη από τον Απόστολο Παῦλο στο Α' Κορ. 8, 1-13. Πβ. Ρωμ. 14, 19-22.

²⁴⁸ Εβρ. 10, 4.

Εκκλησιακό Σώμα, το οποίο έχει χρονικά αποστασιοποιηθεί από τις γενεσιουργές αιτίες και εστίες του ζητήματος.

ΚΔ-1) Μεταμόρφωση του «Νόμου» τῆς Ὑπακοῆς → «Νόμος» τῆς ἀγάπης (Μθ 22, 34-40· Ρωμ. 13, 10)

Στην περίπτωση του προπρωτικού αυτού Νόμου, δεν έχουμε αυτήν την φορά *κατάργηση* αλλά *μεταμόρφωση*. Πράγματι, ο «Νόμος» αυτός, ως *ὅρος σχέσης*, είχε αιώνιο κύρος και ισχύ, για αυτό και δεν ετίθετο θέμα κατάργησής του, αλλά μάλλον *μεταμόρφωσής* του σε ένα γεγονός που γιγαντώνεται στην εποχή της χάριτος και εκφράζεται με τον εμπειρικό και οντολογικό ὄρο «Αγάπη», η οποία, ως συμβατική μεν ανθρώπινη λέξη αλλά με καινό θεανδρικό περιεχόμενο, αποδίδει επακριβώς αυτό που ο Θεός ήθελε να εγκαινιάσει από την πρώτη στιγμή της Δημιουργίας με τον κτιστό άνθρωπο, και που δεν είναι τίποτε άλλο παρά Αυτός ο ίδιος, σύμφωνα με την γνωστή και μοναδική βιβλική ρήση ότι «Ο Θεός *ἀγάπη* (≡ *κοινωνία*) εστί»²⁴⁹: *Κοινωνία ἀγάπης!*... Και βέβαια εδώ πρόκειται σαφώς για *οντολογική ταυτολογία* («*ἀγάπη ἀγάπης!*»).

Επί πλέον, εάν δεν είχε επισυμβεί η πτώση των πρωτοπλάστων, δεν θα υπήρχε τελικά η ενδιάμεση και διαμεσολαβήσασα *πτώση* και, ως εκ τούτου, η *Ιστορία*, παρά μόνον η πρωταρχική και αποκλειστική εσχατολογική προοπτική, η ευθυτενής μετάβαση από το *Προ-αιώνιο* στα *Ἐσχατα*,

Δ 57.

Προ-αιώνιο → ~~Αἰακοπή κοινωνίας/Πτώση-Ιστορία~~ → Ἐσχατα²⁵⁰

και, άρα, δεν θα υπήρχαν και οι τρεις μεταπρωτικοί Νόμοι (ΠΔ-2, ΠΔ-3 και ΠΔ-4) παρά μόνον ο πρωταρχικός, ο πρώτος και μοναδικός, ο προπρωτικός (ΠΔ-1), ο οποίος από «νόμος» στα Ἐσχατα θα μετατρέποταν οντολογικά, στην αρχετυπική του προοπτική, σε «ἀγάπη» και σε «πληρότητα ἀγάπης». Αυτό εννοεί ο εξ Ιουδαίων Απόστολος Παύλος, όταν λέει: «Πλήρωμα οὖν νόμου ἢ ἀγάπη»²⁵¹.

Πράγματι, όταν ρώτησαν οι Φαρισαῖοι πειράζοντας τον Χριστό, ποια είναι η μεγαλύτερη εντολή στους κόλπους της *Τορά* (του *Νόμου*)²⁵², Εκείνος έδωσε μία διττή και ομοπεριεχόμενη απάντηση: *Αγάπη για τον Θεό και ἀγάπη για τον πλησίον*, προσθέτοντας μία ερμηνευτική φράση-κλειδί για τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω: «Από αυτές τις δύο εντολές εξαρτώνται όλος ο Νόμος και οι προφήτες»²⁵³, ενώ ο Απόστολος Παύλος συμπληρώνει: «[Αυτές οι εντολές] και οποιαδήποτε άλλη εντολή συγκεφαλαιώνονται σε αυτά τα λόγια: *Να αγαπήσεις*²⁵⁴... [...]. Η ἀγάπη είναι η εκπλήρωση [κάθε] νόμου»²⁵⁵. Η διττή ταυτόσημη ἀγάπη σε δύο επίπεδα (κτιστού-ακτίστου) αποτελεί την οραματισθείσα από τον Θεό την στιγμή της Δημιουργίας *κοινότητα βίου και διαπροσωπικής κοινωνίας* σε βάση οντολογική.

²⁴⁹ Α΄ Ιω. 4, 8 και 16.

²⁵⁰ Η, κατ' άλλους ανθρωποκεντρικά φιλοσοφούντες, *Μετα-Ιστορία*.

²⁵¹ Ρωμ. 13, 10.

²⁵² Μθ 22, 36.

²⁵³ Μθ 22, 37-40.

²⁵⁴ Είναι πολύ σημαντικό να επισημανθεί εδώ ότι ο βιβλικός λόγος είναι ξεκάθαρα *προτρεπτικός* και καθόλου *εξαναγκαστικός*, *υποχρεωτικός* ή *νομικιστικός*, για αυτό και δίπλα στην λέξη «ἀγάπη» και στο ρήμα «αγαπώ» δεν (μπορεί να) τίθενται, και αυτό σε όλες τις γλώσσες του πανανθρώπινου φάσματος, τα ρήματα «πρέπει» και «οφείλω». Όταν αυτά τίθενται, κάτι που δεν είναι σπάνιο, τότε το μοναδικό γεγονός της ἀγάπης αλλοτριώνεται, ή αποκαλύπτουν ότι αυτή έχει ήδη προ πολλού αλλοτριωθεί.

²⁵⁵ Ρωμ. 13, 9-10.

Ακόμη και η φορά που εμφανίζεται στα άνυσματα του αρχικού σχήματος ανωτέρω καταδεικνύουν σχηματικά ότι υπάρχει σαφώς διάκριση μεταξύ *προπρωτικού* και *μεταπρωτικών* νόμων, και ότι οι τρεις μεταπρωτικοί νόμοι (ΠΔ-2, ΠΔ-3, ΠΔ-4) καταργούνται παντελώς (←), ενώ ο προπρωτικός νόμος (ΠΔ-1) παραμένει αιώνιος και στο διηνεκές, δεικνύοντας (→) τα Έσχατα και μεταμορφούμενος σε οντολογική αγάπη.

Έτσι, λοιπόν, ο «Νόμος» της υπακοής που έθεσε ο Θεός πρωταρχικά και προπρωτικά, ως *όρο σχέσης*, στον άνθρωπο, για να τον διαπαιδαγωγήσει στην σχέση αμοιβαιότητας μαζί του, στην καινοδιαθηκική εποχή της χάριτος γίνεται αυτός *δίπολο αγάπης* (για τον Θεό και για τον πλησίον). Μόνον πως ο Ιωάννης αντιστρέφει την σειρά ιεράρχησής τους και διακηρύσσει πως η αγάπη προς τον Θεό περνά μέσα από τον αδελφό και τον πλησίον²⁵⁶, τον οποιοδήποτε *πλησίον*, χωρίς διακρίσεις, ανεξαρτήτως φυλής, προέλευσης, έθνους²⁵⁷, χρώματος, φύλου²⁵⁸, θρησκείας²⁵⁹ ή κοινωνικής καταστάσεως²⁶⁰...

* * * * *

Αυτή είναι η σχέση σε αδρές γραμμές Παλαιάς Διαθήκης και Καινής Διαθήκης σε προοπτική πορείας μέσα στον ιστορικό χρόνο 16 αιώνων με το πέρασμα από την *αναγκαιότητα και την εξαναγκαστικότητα του Νόμου* της Παλαιάς Διαθήκης στην *ελευθερία της χάριτος* της Καινής Διαθήκης. Την σκυτάλη ποδηγέτησης του Εκκλησιακού Σώματος σε αυτήν την εσχατολογική πορεία την ανέλαβε στην συνέχεια η ίδια η Εκκλησία με το κανονικό της έργο, την *κανονοθεσία* και την *κανονογέννηση* που επακολούθησε στους εννέα επόμενους αιώνες (1ος-9ος αι.) με κύριο χαρακτηριστικό την *κανονική προτροπή*, την προτροπή, την παραινέση και την παράθεση, που αναδύει, για παράδειγμα, ο οδοδείκτης, η πινακίδα του αυτοκινητοδρόμου στον οδηγό ενός οχήματος, ο οποίος αναζητά να φθάσει στον τελικό του προορισμό... Με την έννοια αυτή, οι προερχόμενοι από Συνόδους της Α΄ χιλιετίας ιεροί Κανόνες αποτελούν *οντολογικούς οδοδείκτες* για το Εκκλησιακό πλήρωμα, οι οποίοι καλούνται να μετέρχονται μιας *οντολογικής ερμηνευτικής* διαμέσου των αιώνων. Έτσι, στους ιερούς Κανόνες – όπως και στους οδοδείκτες του αυτοκινητοδρόμου – έχουμε *προσανατολισμό, κατεύθυνση, προτροπή, παράθεση*, και όχι νομικισμό: Σε κατευθύνει στον δρόμο που επιθυμείς να ακολουθήσεις, χωρίς να σε υποχρεώνει και να σε δεσμεύει... Συνεπώς, όλη αυτή η καταγεγραμμένη πορεία των 24 αιώνων (15ος αι. π.Χ.-9ος αι. μ.Χ.) μας δίδει το παρακάτω μνημονικό σχήμα:

Δ 58.

Παλαιά Διαθήκη → Καινή Διαθήκη → Ιεροί Κανόνες (Δείκτες πορείας)

Μετά τις ανωτέρω αναλύσεις, γίνεται κατανοητό ότι η *Εκκλησιακή Παράδοση* καλύπτει ένα τεράστιο χρονικό άνυσμα, το οποίο ξεκινά από την Παλαιά Διαθήκη, συνεχίζει με την Καινή Διαθήκη και διαπερνά τα Ιερά Δόγματα και τους Ιερούς Κανόνες της Εκκλησίας. Και τα τρία αυτά μαζί δεν αποτελούν ξεχωριστά τμήματα, έχοντας απέναντί τους την Ιερά Παράδοση, αλλά αποτελούν οργανικά μέρη της μίας, της ίδιας και της αυτής *Εκκλησιακής Παράδοσης*. Πρόκειται, επομένως, για την ίδια

²⁵⁶ Α΄ Ιω. 4, 20.

²⁵⁷ Βλ. Πρξ 15, 17.

²⁵⁸ Γαλ. 3, 28.

²⁵⁹ Γαλ. 3, 28.

²⁶⁰ Γαλ. 3, 28. Πβ. τον καν. 8/Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου (787).

και ενιαία πορεία, με τα τρία αυτά μεγέθη να αποτελούν τρεις διαδοχικές φάσεις της μιας και αυτής εσχατολογικής πορείας, χωρίς, εννοείται, το ένα μέγεθος να υφίσταται υποβαθμιστικά σε σχέση με το άλλο.

Δ 59.

Επίμετρο βιβλικο-πατερικής και δογματικο-κανονικής προοπτικής

Π. Δ. > → «4 Νόμοι»-Δεκάλογος

Κ. Δ. > → «Κανόνες» της Καινής Διαθήκης

Αποστολικοί Πατέρες > → *Κανονικές* προτροπές και παραινέσεις

Πατέρες (εν Συνόδω) > → ▪ Όροι (Συστηματική Θεολογία)

▪ *Κανόνες* (Κανονική Θεολογία και Παράδοση)

2. Πράξη και «Θεωρία» στους κόλπους της *Εκκλησιακής Θεολογίας*, του *Κανονικού Δικαίου* και της *Κανονικής Οικονομίας*²⁶¹

«Μὴ ἐν ὀνόμασιν, ἀλλ' ἐν *πράγμασιν* ἐστὶν ἡμῖν ἡ ἀλήθεια».
 (Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, «Θεολογικὸς Τρίτος, Περὶ Υἱοῦ», Λόγος ΚΘ', κεφ. 13,
 ἐν *P. G.*, τ. 36, στ. 92Α).

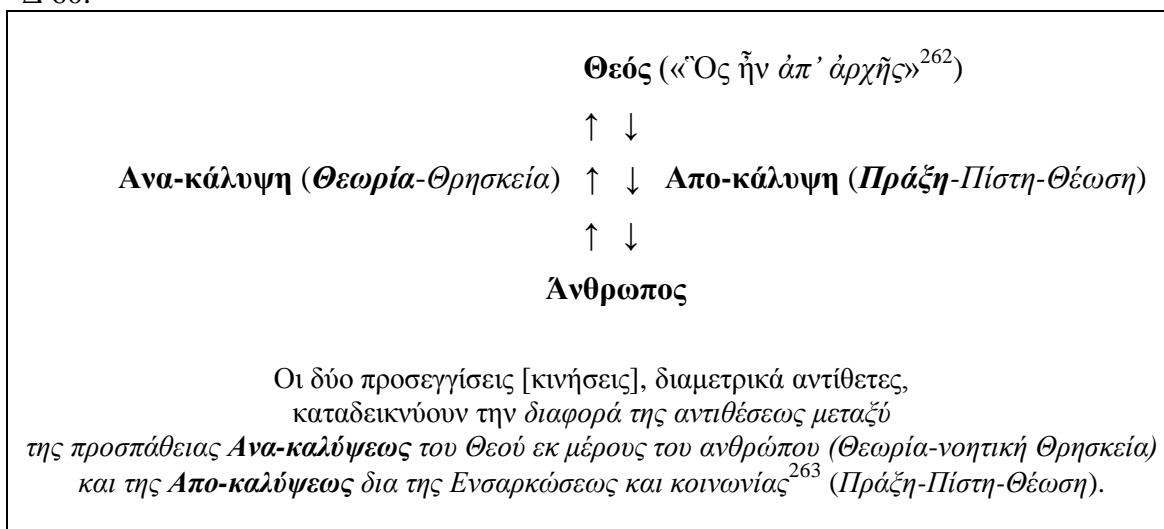
«Ο λόγος σου δεν θα είναι ψευδής, ούτε μάταιος [*θεωρητικός*],
 αλλά πλήρης *πράξεως*».
 (*Διδαχή των Δώδεκα Αποστόλων*, κεφ. 2, στ. 5, εν *ΒΕΠ*, τ. 2, σελ. 216.).

«Να ανεβαίνεις πιο πολύ με την *ζωή*, παρά με την *ιδέα* σου».
 (Αγ. Γρηγόριος Θεολόγος).

«Μπορούμε να αντιτάξουμε έναν λόγο στον οποιοδήποτε *λόγο*,
 αλλά δεν μπορούμε να αντιτάξουμε κανέναν λόγο απέναντι στην *ζωή*».
 (Αγ. Γρηγόριος Παλαμάς).

«Τὸν διδάσκοντα θέλει εἶναι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, *τύπον* γινόμενον τῶν πιστῶν».
 (Κανόνας 10/Πέτρος Ἀλεξανδρείας· πβ. Α' Θεσ. 1, 7· Α' Τιμ. 4, 12).

Δ 60.

²⁶¹ Το παρόν κείμενο προδημοσιεύτηκε γαλλιστί εν *Nouvelles de Saint-Serge*, τεύχ. 20 (1996), σελ. 22-24.

²⁶² Α' Ιω. 1, 1· η υπογράμμιση δική μας.

²⁶³ «[...]· και ἡ ζωὴ *ἐφανερώθη* [...], ἵνα και ὑμεῖς *κοινωνίαν* ἔχητε»· βλ. Α' Ιω. 1, 2-4.

Δ 61.

Πράξη ↔ Θεωρία
(**Άντιθετικές διαλεκτικές σχέσης-Άφετηριακή άρχη προτεραιότητας**)

A. Φιλοσοφία-Νομική-Κοινωνιολογία-Πολιτικές Έπιστήμες

1^ο. Θεωρία → 2^ο. Πράξη

B. Θεολογία-Κανονικό Δίκαιο

1^ο. Πράξη → 2^ο. “Θεωρία” (πβ. «Πρᾶξις θεωρίας επίβασις»²⁶⁴)

Η διαλεκτική μεταξύ της πράξεως (*ορθοπραξίας*) και της «θεωρίας» (*ορθολογίας*) στους κόλπους της Εκκλησιαστικής Θεολογίας, του Κανονικού Δικαίου/της Κανονικής Οικονομίας αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση σε κάθε προσέγγιση θεολογική-κανονική *επιστημονική* ή ακόμη και *ποιμαντική*, ενώ συγχρόνως αυτή συνιστά ερμηνευτικό κλειδί μεγάλης σπουδαιότητας. Πάνω σε αυτήν την διαλεκτική σχέση δομήθηκε η ανάδυση των Ιερών Κανόνων. Πρόκειται για την οργανική σχέση, η οποία υφίσταται ανάμεσα σε αυτό που ονομάζουμε γενικώς «πράξη (ή πρακτική) και θεωρία» στο πλαίσιο της Εκκλησιαστικής Θεολογίας και κυρίως για το ζήτημα της προσδιόδομένης προτεραιότητας από τους μετέχοντες στην πραγματικότητα αυτής της διαλεκτικής σχέσης. Διευκρινίζεται μόνον εδώ ότι η ακόλουθη προσέγγιση τίθεται σε βάση «**Εκκλησιαστικής Θεολογίας**». Πράγματι, είναι σαφές ότι η *διάρθρωση* μεταξύ «της θεωρίας και της πράξεως» δεν είναι η ίδια στο πλαίσιο αφενός της Εκκλησιαστικής Θεολογίας, η οποία μας απασχολεί εδώ, και στο πλαίσιο αφετέρου της Φιλοσοφίας, της Νομικής επιστήμης ή ακόμη και της Θρησκείας γενικώς. Αντιθέτως, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι, όσον αφορά στις προοπτικές τους, πορεύονται όντως σε αντίθετες κατευθύνσεις.

Πράγματι, στην Φιλοσοφία, την Νομική επιστήμη, την Κοινωνιολογία ή τις Πολιτικές επιστήμες, η θεωρία προηγείται της πράξεως. Η Φιλοσοφία προϋποθέτει την ανθρώπινη σύλληψη ενός... και αντίληψη επί ενός... πράγματος, την οποία προσπαθεί στην συνέχεια να την *υλοποιήσει*, να την αξιοποιήσει πρακτικά, στην καθημερινή κοινωνική και δημόσια ζωή, ακόμη και την θεσμική, με τα δικά της μέσα ή με τα μέσα της πολιτικής εφαρμογής. Συμβαίνει το ίδιο, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, με την Νομική θεωρία, η οποία, πολύ συχνά, υπαγορεύει την νομοθετική πρακτική σε πλαίσιο *εφαρμογών* και *εφαρμογής νόμων*. Πρόκειται, πράγματι, για μία ανθρωπίνης προελεύσεως *σύλληψη*, που εκπορεύεται από τις... και αντιστοιχεί στις... ανθρώπινες ανάγκες, αλλά η οποία παραμένει, ως προς την προσέγγισή της, *θεωρητική*. Κατά την διάρκεια των αιώνων, προκειμένου να ικανοποιηθούν και να εκπληρωθούν αυτές οι ανθρώπινες ανάγκες, εμφανίσθηκαν πολυάριθμες φιλοσοφικο-ιδεολογικές και κοινωνικο-πολιτικές θεωρίες ή αυτό που ονομάζουμε γενικώς

²⁶⁴ Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος, *Λόγος Δ΄, Κατά του αυτοκράτορος Ιουλιανού*, κεφ. 113, εν *P. G.*, τ. 35, στ. 649B-652C, *Λόγος Κ΄, Περί δόγματος και καταστάσεως επισκόπων*, κεφ. 12, εν *P. G.*, τ. 35, στ. 1080B, και *E.P.E.*, τ. 4, σελ. 274. Το αυτό εννοεί, όταν λέγει: «Μὴ ἐν ὀνόμασιν, ἀλλ’ ἐν πράγμασιν ἔστιν ἡμῖν ἡ ἀλήθεια», στὸν *Λόγο ΚΘ΄, Θεολογικὸ Τρίτο, Περί Υἱοῦ*, κεφ. 13, εν *P. G.*, τ. 36, στ. 92A. Πβ. τον *χριστό λόγο*: «τοῦ ποιῆσαι [πρῶτον] καὶ [ἔπειτα] διδάξαι» (Μθ 5, 19).

κοσμοθεωρίες (απόψεις-προσεγγίσεις για τον κόσμο). Κάθε μία από αυτές διεκδικούσε την, κατ' αποκλειστικότητα, εφαρμογή της στην ανθρώπινη κοινωνία. Επί παραδείγματι, τα πρόσφατα κινήματα που σημειώθηκαν καθ' όλη την διάρκεια του 20ού αι. και ιδιαιτέρως πριν και μετά το 1990 στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη το αποδεικνύουν. Η κατάργηση του υπαρκτού Σοσιαλισμού ως ιδεολογικού και εφαρμοσμένου κοινωνικο-πολιτικού συστήματος προϋποθέτει, κατ' αρχάς, την διαμόρφωση μίας θεωρίας, κατά την διάρκεια των προηγούμενων αιώνων, και στην συνέχεια όλες τις απαραίτητες πολιτικο-ιδεολογικές προσπάθειες, ώστε η θεωρία αυτή να εφαρμοσθεί θεσμικώς στην κοινωνία ή, ακριβέστερα, σε αντίστοιχο Κράτος. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η συνεπαγόμενη πράξη κατέστη το μέσον της πρακτικής υλοποίησης της προτεινόμενης θεωρίας και του αφηρημένου ιδεώδους.

Αφού προσδιορίσαμε τον τρόπο εφαρμογής μίας φιλοσοφικής, νομικής, πολιτικής ή άλλης μορφής θεωρίας, πρέπει να καταδείξουμε τα χαρακτηριστικά της έννοιας της «θεωρίας» στην Εκκλησιακή Θεολογία. Κατ' αρχάς, στην Εκκλησία, δεν υφίσταται θεωρία με αντίστοιχες υλοποιητικές εφαρμογές υπό την έννοια που μόλις αναφέραμε και περιγράψαμε, διότι η Εκκλησία παραμένει «βιο-κεντρική» ή, ακριβέστερα, «εμπειριο-κεντρική», «πραξι-κεντρική», δηλαδή επικεντρώνεται κατά προτεραιότητα στην πράξη. Υπενθυμίζουμε τους αντίστοιχους πατερικούς λόγους: «Πρᾶξις θεωρίας ἐπίβασις»²⁶⁵, δηλαδή η πράξη, η ορθοπραξία, αποτελεί την βάση της θεωρίας, της ορθολογίας. Η Εκκλησία διασώζει το γεγονός της Αποκαλύψεως και την προοπτική της Θείας Οικονομίας με πράξη ζωής, όπως την περιγράφει όλως ιδιαιτέρως στα Έργα του ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος, όταν αυτός κινείται σε προσδιορισμένη οντολογική προοπτική: «Λόγῳ παλαίει πᾶς λόγος, βίῳ δὲ τίς;»²⁶⁶. Στην ίδια ακριβώς προοπτική κινείται ομόλεκτα επαναλαμβάνοντας το ίδιο και ο άγιος Γρηγόριος Παλαμάς, όταν έλεγε: «“Λόγῳ” γάρ φησι “παλαίει πᾶς λόγος, βίῳ δὲ τίς;”»²⁶⁷. Σε ελεύθερη απόδοση, η δίδυμη αυτή διατύπωση αναφέρει ότι μπορεί κανείς να αντιτάξει κάποιον λόγο σε έναν [οποιοδήποτε ανθρώπινο] λόγο, αλλά δεν μπορεί να αντιτάξει κάποιον λόγο απέναντι στην ζωή). Έτσι, τα περιεχόμενα της Θεολογίας (και της Κανονικής Οικονομίας) είναι ζωή και αλήθεια²⁶⁸, και μπορούν να προσφέρουν ζωή και αλήθεια σε όλες τις εκφάνσεις του ανθρωπίνου και κοινωνικού βίου, επειδή ακριβώς αντλούν την ζωογόνο δύναμη τους από τον Δημιουργό και Ζωοδότη Τριαδικό Θεό. Επομένως, η ζωή μέσα στην Εκκλησία χαρακτηρίζεται άμεσα από την ζήση, από την εκκλησιακή εμπειρία, που είναι η δική της, η οποία, κατ' αρχάς εκδηλώνεται στην πράξη με ορθοπραξία και στην συνέχεια εκφράζεται δια της «θεωρίας» με ορθολογία. Συνεπώς, η πίστη είναι ένα γεγονός, μία εμπειρία, πριν καταστεί διδασκαλία, ακόμη και πριν οδηγήσει στην γέννηση μιας έννοιας. Αποτελεί μία προσπάθεια και μία συνάντηση.

Έτσι, οι διατυπώσεις της πίστεως (παραδείγματος χάρι οι δογματικοί όροι) αποτελούν σύντομα αξιώματα, και τα θεολογικά συστήματα αποτυγχάνουν, είναι αλήθεια, όταν επιδιώκουν να εκφράσουν το περιεχόμενό τους. Η πίστη περικλείει μία μετατροπή, μία μεταστροφή, συνεπώς δεν ανάγεται σε καμμίας μορφής ορθολογική προτυποποίηση. Ομοίως, οι έννοιες της «ουσίας», της «φύσεως», της «υποστάσεως»

²⁶⁵ Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος Δ', Κατά του αυτοκράτορος Ιουλιανού*, κεφ. 113, εν *P. G.*, τ. 35, στ. 649B-652C, και *Λόγος Κ', Περί δόγματος και καταστάσεως επισκόπων*, κεφ. 12, εν *P. G.*, τ. 35, στ. 1080B, καὶ *E.P.E.*, τ. 4, σελ. 274.

²⁶⁶ Γρηγορίου Θεολόγου, *Ἐπη Ἠθικά*, Τομή Β', εν *P. G.*, τ. 37, στ. 929A.

²⁶⁷ Βλ. J. Meyendorff (ed.), Γρηγορίου Παλαμά, *Τριάδες*, I, 3, 13, *Défense des saints hésychastes (Introduction, texte critique, traduction et notes)*, Louvain, Université Catholique de Louvain (σειρά Spicilegium Sacrum Lovaniense. Études et Documents, αριθμ. 30), 1973, τ. 1, σελ. 137²⁷⁻²⁸.

²⁶⁸ Πβ. Ιω. 14, 6, και Μθ 22, 16.

και του «προσώπου» αποτελούν κατασκευές του ανθρώπινου λόγου, οι οποίες επιτρέπουν την διατύπωση, δια του ανθρωπίνου λόγου, της **βιωσικής**²⁶⁹ εμπειρίας της Εκκλησίας. Αυτοί οι *όροι*, οι οποίοι ομολογουμένως προέρχονται δανεισμένα από την φιλοσοφία, κατά κάποιον τρόπο μεταμορφώθηκαν περιεχομενικά, ώστε να καταστούν ικανοί να διατυπώσουν μία Αλήθεια που ξεπερνά κάθε λέξη: έγιναν *εικονικοί*. Θα θέλαμε, μόλις τους αναλογιζόμαστε, να προσεγγίζουμε την εμπειρία της σημερινής καταστάσεως της ανθρώπινης πτώσεως, για να ανακαλύπτουμε την Αλήθεια που αυτοί περικλείουν.

²⁶⁹ Η λέξη **βίωμα** και το παράγωγό της επίθετο **βιοματικός** είναι όροι που εισήγαγε από τον γερμανικό αντίστοιχο όρο ο Ευάγγελος Παπανούτσος στα 1956 και χρησιμοποιούνται σχεδόν αποκλειστικά στην Ψυχολογία. Οι όροι αυτοί αντιστοιχούν ή εκφράζουν το άτομο, το οποίο κινείται και δρά στον κόσμο και την φύση (*ενδοκτισιακά*), χωρίς καμμία εσχατολογική αναφορά. Το βίωμα εδράζεται στον συνειδητό ή υποσυνειδητό χώρο του ανθρώπου και έχει ως αφετηρία λεκτικές ή πρακτικές εκκινήσεις – θετικές ή αρνητικές – επιβληθείσες από άλλους ανθρώπους (πβ. παιδικά *βιώματα*). Λειτουργεί ως σφραγίδα, ως αποτύπωμα και χαρακτηρίζει ή προτυπώνει μελλοντικές συμπεριφορές του ανθρώπου ως μέλους της οικογένειας και της κοινωνίας. Ακόμη και εάν το βίωμα έχει θετική αφετηρία, δεν παύει να αφορμάται και να κινείται εντός του κόσμου, γιατί ο άνθρωπος δεν λογίζεται ως πρόσωπο, αλλά ως άτομο. Το πρόσωπο προϋποθέτει την κίνησή του δισηπίεδα, επί δύο αξόνων (πβ. το «παράδειγμα του κύκλου» του αββά Δωρόθεου), ενός οριζοντίου, στην αναφορά του δηλ. προς κάθε άλλο πρόσωπο (διάσταση του κτιστού), και ενός καθέτου, στην αναφορά του προς τα άνω, προς τὰ Ἐσχατα, προς τον Τριαδικό Θεό ('*διάσταση*' του ακτίστου). Το άτομο, αντίθετα, κινείται μονοεπίπεδα, με αρχή και τέλος στον παρόντα κόσμο, στον «νῦν αἰῶνα» (*αιωνισμός*). Επομένως, αδυνατεί να συλλάβει ότι *το βίωμα αποτελεί σύμπτωμα του πτωτικού κτιστού κόσμου*, ακριβώς γιατί λείπει η αναφορά στον κάθετο άξονα και η ενατένιση προς τὰ Ἐσχατα. Το άτομο αναζητά την δικαίωσή του στην πλειονότητα, στην συλλογικότητα, στο «πολλοί». Συστοιχίζονται πολλά άτομα και σχηματίζουν μια ομάδα, μια κλίκα, μια φατρία, μία μάζα, αυτοϊκανοποιούμενα κάτω από την ασπίδα του συλλογικά υποκειμενικού κοινού βιώματος. Αυτό δεν σημαίνει ότι το πρόσωπο είναι άμοιρο βιωμάτων. Το βίωμα είναι κομμάτι του πτωτικού ανθρώπου. Αντίθετα, το πρόσωπο με την *εκούσια* προσέλευσή του στην Εκκλησία και την εμπειρία της, μπορεί μεν να κουβαλά και τα πτωτικά του ιδιώματα, δηλ. κάθε έκφραση βιολογικής ανάγκης καθώς και κάθε αστοχία του, αλλά η Εκκλησία τον προσλαμβάνει μεταμορφωτικά. Έτσι, η Εκκλησία αγκαλιάζει και συγκεφαλαιώνει τον όλον άνθρωπο, για να τον μεταμορφώσει και να τον φέρει σε μία άλλη πορεία, να τον οδηγήσει εκεί όπου καταργείται τελικά το βίωμα και μένει μόνον η (*οντολογική*) εμπειρία. Είναι η εμπειρία που αντανακλάται σε κάθε πρόσωπο με την ετυμολογική έννοια του όρου. Είναι αυτό που εσύ βλέπεις σε εμένα και εγώ σε εσένα. Η εμπειρία χτίζει, το βίωμα γκρεμίζει. Η εμπειρία είναι άνοιγμα προς τον άλλον, τον κάθε άλλον, τον έναν Άλλον. Το βίωμα όχι μόνον δεν προϋποθέτει την ύπαρξη του άλλου, αλλά την αναιρεί. Είναι το κοίταγμα που κάνω εγώ στον εαυτό μου και μόνον, αδιαφορώντας για την παρουσία του άλλου. Πραγματοποιώ μία ενδοσκόπηση, μία σπλαγνοσκόπηση. Σκαλίζω τα εσώψυχά μου, για να αποτινάξω τα αποτυπώματα που μου άφησε ο άλλος. Αυτό σημαίνει ότι σκύβω εντός μου, το πρόσωπό μου δεν ατενίζει τον άλλον, αλλά αντικρύζει το εγώ μου. Όμως, το σκαλιστήρι, το νυστέρι, όσο βαθιά και αν πάει στην πληγή, στο σημάδι του βιώματος, δεν μπορεί να καθαρίσει παρά μόνον την εξωτερική εσχάρα. Η πληγή θα υπάρξει και πιθανώς θα συνεχίσει να αιμορροεί και να πυορροεί... Για αυτό, ακόμη και οι μακροχρόνιες συνεδρίες στα ανάκλιτρα των ψυχολόγων και των ψυχιάτρων δεν μπορούν να κλείσουν τις ανοικτές πληγές των βιωμάτων ούτε να απαλλάξουν οριστικά τον άνθρωπο από το βαρύ σακκίδιο που κυρτώνει τους ώμους του. Μόνον η μετοχή (*μέθεξη*) του στην Εκκλησία και την εμπειρία της, η *κοινωνιακή συμμετοχή* όλων ανορθώνει τον άνθρωπο, γιατί τότε το βίωμα γίνεται ο σταυρός του καθενός που αναζητά την ανάσταση... Υπ' αυτό το πρίσμα, το βίωμα παύει να είναι ατομικό φορτίο αποβλητέο, αλλά μετουσιώνεται μαζί με τον άνθρωπο με τις σωματικές και ψυχικές του αναπηρίες. Τέλος, σε επίπεδο γλώσσας, το **βίωμα** (και το επίθετο **βιοματικός**) δηλώνει το αποτέλεσμα της ενέργειας, κάτι στατικό, αμετακίνητο, τετελεσμένο, άπαξ αλλά και πολλακίς γενόμενο. Η **βίωση** (και το επίθετο **βιωσικός**) που προκρίνεται εδώ δηλώνει ενέργεια-κατάσταση, είναι μία διαρκής πράξη ενεργητική του βιώω-βιώνω με πάμπολλες εκφάνσεις εν τόπω και εν χρόνω. Είναι αυτό που *βίωσαν*/έζησαν οι Απόστολοι κατά την Μεταμόρφωση, αυτό που γεύτηκαν κατά τον Μυστικό Δείπνο, αυτό που (προ-)γεύεται σήμερα ο άνθρωπος μετέχοντας στο ευχαριστιακό μυστήριο και κοινωνώντας Σώμα και Αίμα Χριστού. Είναι μία κίνηση διδιάστατη, οριζόντια και κάθετη...

Ποιά η σημασία, επομένως, των γραπτών κειμένων (των τεσσάρων Εκκλησιασικών *Corpus*) για την Εκκλησία; Τα λειτουργικά, τα βιβλικά, τα πατερικά ή τα κανονικά γραπτά παρουσιάζουν, ως κείμενα, μία μορφή που τα εξομοιώνει φαινομενικά με τους θεωρητικούς ορισμούς, αλλά, στην πραγματικότητα, περιγράφουν την αποκεκαλυμμένη Αλήθεια, την βιωσική εμπειρία. (Η Εκκλησία, λόγω της θε-ανθρώπινης φύσεώς της, μπορεί να περιγραφεί, αλλά δεν μπορεί να εξαντληθεί σε έναν ορισμό, και κάθε ορισμός αδυνατεί να χαράξει τα όριά της). Ορισμένοι Πατέρες υποστηρίζουν²⁷⁰ ότι πολυάριθμα πατερικά κείμενα – ακόμη και βιβλικά ή κανονικά – οφείλουν την ύπαρξή τους στα προβλήματα που εμφανίσθηκαν στην σύνολη Εκκλησιακή ζωή ή γράφτηκαν, για να απαντήσουν στις συνέπειες της εσφαλμένης βιώσεως της αποκεκαλυμμένης Αλήθειας (πβ. τις αιρέσεις δια μέσου των αιώνων). Η Εκκλησία ήταν, συνεπώς, υποχρεωμένη δια των κειμένων των Αποστόλων και των Πατέρων ή δια των αποφάσεων, δογματικών και κανονικών, των Οικουμενικών και Τοπικών Συνόδων, να περιγράψει ή να εκφράσει (με *όρους [πίστη]* και *κανόνες [τάξη]*, που θεσπίσθηκαν από αυτές τις Συνόδους) την αποκεκαλυμμένη αλήθεια, την οποία ζούσε και ζει, βίωνε και βιώνει. Τα κείμενα της Εκκλησίας [συμπεριλαμβανομένων και των *ιερών Κανόνων*] δεν συνιστούν ένα *corpus* φιλοσοφικο-θεολογικών [και νομικών] θεωριών – όπου προηγείται η θεωρία της πράξης και της εφαρμογής –, αλλά την προσπάθεια παρουσιάσεως και αναδόσεως των *οντολογικών εμπειριών της* (όπου προηγείται η εμπειρία και η πράξη της όποιας «θεωρητικής» απόδοσης· πβ. «Πράξις θεωρίας επίβασις»²⁷¹). Και αυτό συνέβαινε, όταν η ίδια εκτιμούσε ότι ήταν «αναγκαίο» να το πράξει ή όταν διάφορες συναφειακές συνθήκες το επέβαλλαν αναπόφευκτα.

Επομένως, πρέπει να εκλάβουμε τα κείμενα της Εκκλησίας ως έκφραση της *οντολογικής εμπειρίας* της, που διατυπώνεται με σκοπό να μάς προσανατολίσει και να μάς υποδείξει την οδό προς τα Έσχατα και καθόλου ως αφηρημένες έννοιες δίκην μίας (θρησκευτικής ή θρησκευιακής) φιλοσοφίας. Στο σημείο αυτό μπορούμε να επικαλεσθούμε τα λόγια του Αρχιμανδρίτη Σωφρονίου (Σαχάρωφ), «ο Χριστιανισμός δεν είναι μία φιλοσοφία, μία “διδασκαλία”, αλλά είναι η ζωή. Η επικοινωνία με τον Θεό δεν είναι λεκτικές διατυπώσεις, αλλά βιωματική εμπειρία». Ο Απόστολος Παύλος δίνει ήδη το *στίγμα* αυτής της βιωσικής εμπειρίας: «Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ’ ἐμοῦ ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον· οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ οὔτε ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι’ ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ»²⁷². Εξ ἄλλου, ἐξ ἀπόψεως ιστορικής, ἐγινε λόγος για *ορθο-δοξία* της Εκκλησίας, δηλαδή, ετυμολογικώς, για «ορθή δόξα» Αλλά, στην πραγματικότητα, η *ορθοδοξία* είναι κυρίως και πρωτίστως *ορθο-πραξία*, πράξη, η οποία αντανακλά με ορθό τρόπο αυτό που ζει η Εκκλησία. Με ἄλλα λόγια, η «ορθο-δοξία» προϋποθέτει την «ορθο-πραξία».

Εν προκειμένω, οι έννοιες εμπνέονται ή δανείζονται από ἄλλα γνωσιολογικά πεδία, για να εκφράσουν υπάρχουσες πραγματικότητες. Αυτή είναι η φυσική λειτουργία τους. Δεν επινοούμε θεολογικές έννοιες, για να δημιουργήσουμε μελλοντικώς να υπάρξουν καταστάσεις, αλλά για να εκφράσουμε τις ήδη (προ)υπάρχουσες καταστάσεις. Αυτό είναι απόλυτα ακριβές ιδιαίτερα στην περίπτωση της εκκλησιο-κανονικής μελέτης, και όχι της ιδεολογικής ή ἄλλης μορφής, ορισμένων ζητημάτων. Η κανονική πράξη περιγράφει υπάρχουσες πραγματικότητες,

²⁷⁰ Πβ. Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Σχόλιον εις το Ευαγγέλιον του Ματθαίου*, εν *P. G.*, τ. 57, στ. 13-14D.

²⁷¹ Άγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, *Λόγος Δ΄, Κατὰ του αυτοκράτορος Ιουλιανού*, κεφ. 113, εν *P. G.*, τ. 35, στ. 649B-652C, και *Λόγος Κ΄, Περί δόγματος και καταστάσεως επισκόπων*, κεφ. 12, εν *P. G.*, τ. 35, στ. 1080B, και *Ε.Π.Ε.*, τ. 4, σελ. 274.

²⁷² Γαλ. 1, 11-12· η υπογράμμιση δική μας.

οι οποίες παρατηρούνται εντός του Εκκλησιακού Σώματος, αλλά και στους κόλπους της πτωτικής Ανθρωπότητας, και δεν αναζητά να συλλάβει, δια της σκέψεως, μελλοντικές πραγματικότητες, δηλαδή πραγματικότητες στις οποίες εστιάζουμε με σκοπό να τις υλοποιήσουμε ή να τις εφαρμόσουμε μελλοντικά. Εκείνοι οι οποίοι, ωστόσο, συνήθισαν να σκέφτονται με σχήματα και βεβαιότητες ή ιδεολογικά δεδομένα κάθε είδους, δυσκολεύονται να κατανοήσουν ή δεν θέλουν να κατανοήσουν την σημασία της εις βάθος παρατηρήσεως της πραγματικότητας του ανθρώπου και της ανθρώπινης ζωής, η οποία στην συνέχεια περιγράφεται. Με άλλα λόγια, δεν έχουν κατανοήσει την σημασία του εντοπισμού των προβλημάτων, της περιγραφής τους και της σύνδεσης της περιγραφής τους με ορισμένες προτάσεις, οι οποίες αποσκοπούν στην λύση τους. Η απόσταση μεταξύ των δύο προσεγγίσεων είναι πολύ μεγάλη. Η μία αναφέρεται σε μία υπάρχουσα πραγματικότητα, η οποία πρέπει να αναγνωρισθεί, ενώ η άλλη επικαλείται μία νοητική «πραγματικότητα», η οποία συγκεκριμενοποιείται εφαρμοστικά στο μέλλον, χωρίς, εξυπακούεται, να μπορεί να διατυπώσει με βεβαιότητα ποιές είναι οι δυνατότητες και κυρίως οι συνέπειες πραγματοποιήσεώς της.

* * * * *

Στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινίσουμε κάτι σχετικά με την εκκλησιακή έννοια, υπαρκτική και κυρίως οντολογική, των *όρων* και των *κανόνων*. Όπως είναι γνωστό, όταν η *εκκλησιακή κοινωνιακή εμπειρία* υποχωρούσε, παρέκκλινε ή αλλοτριωνόταν, ήταν η Εκκλησία, εν Συνόδω, η οποία χάρασσε, με σαφή τρόπο, τα «*όρια*» ανάμεσα στην αποκεκαλυμμένη Αλήθεια που ζούσε – με τον φωτισμό του Αγίου Πνεύματος (πβ. «*ἔδοξε γὰρ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν*»²⁷³) – και το «*νέο στοιχείο*», την διολίσθηση ή τον νεωτερισμό, ο οποίος επιδίωκε να αντικαταστήσει την Αλήθεια σε ένα τμήμα του Εκκλησιακού λαού, ή να συνυπάρξει ταυτόχρονα με την Αλήθεια. Στην περίπτωση αυτή η Σύνοδος προσδιόριζε και καθόριζε, δια της «*θεωρητικής*» οδού των *όρων* (*πίστη*) και των *κανόνων* (πρακτική ζωή-τάξη), την βιωσική *εμπειρία*, που ήταν γνωστή τόσο δια της *εκκλησιακής* παραδόσεως, όσο και δια της *προσωπικής* και *κοινοτικής*²⁷⁴ συμμετοχής (*μέθεξης*) των μελών της στο γεγονός της σωτηρίας.

Με άλλα λόγια, η πράξη – ως εμπειρία, ζήση και βίωση – συνιστούσε το καθοριστικό κριτήριο της «*θεωρητικής*» εκφράσεως (της «*θεωρίας*») της πίστεως της Εκκλησίας εν Συνόδω, της αναγωγής, της θεωρήσεως. Έτσι, *όρος* και *κανόνας* υπαγορεύονταν πάντοτε, *συγχρόνως* και με *σιαμαίο τρόπο* από τις Συνόδους. Οι Σύνοδοι διατύπωναν την *πίστη* σύμφωνα με την ζώσα *εμπειρία* και υποδείκνυαν τους *οδοδείκτες*, την *πρακτική οδό* (*κανόνες*), η οποία εναρμονιζόταν με την *πίστη*, που με την σειρά της βασιζόταν στην *εμπειρία*, η οποία εμπειρία αποτελούσε την οδό που οδηγούσε (πβ. το «*[...] τοῦτο ποίει καὶ ζήση*»²⁷⁵) με ασφάλεια στην *προσωπική* κοινωνία με την αποκεκαλυμμένη Αλήθεια – στο πλαίσιο της σωτηριολογικής προοπτικής (*salus hominum*, και όχι το ωριγένειο *salus animarum* [sic] των Δυτικών χριστιανών και κάποιων μιμητοφρόνων Ορθοδόξων). Για αυτόν ακριβώς τον λόγο το *δόγμα* και το *έθος* δεν διακρίνονται και δεν έρχονται σε αντίθεση²⁷⁶. Αντιθέτως, στους

²⁷³ Πρξ 15, 28· η υπογράμμιση δική μας.

²⁷⁴ Α' Ιω. 1, 1-5· βλ. *κατωτέρω*.

²⁷⁵ Πβ. Λκ 10, 28.

²⁷⁶ Πβ. Μεγάλου Βασιλείου, Αρχιεπισκόπου Καισαρείας, *Προς Αμφιλόχιον επίσκοπον Ικονίου, Περί του Αγίου Πνεύματος*. Το χωρίο του κεφ. 27, το οποίο αναφέρεται στην σχέση *δόγματος* και *έθους*, πρέπει να θεωρηθεί ότι αποδίδει τους κανόνες 91 και 92 του Μεγάλου Βασιλείου (βλ. Π.-Π.

κρατικούς νόμους, αν και γενικώς προέρχονται και απορρέουν από το έθιμο, ο πολιτειακός νομοθέτης δημιουργεί ένα σαφές και καθορισμένο *θεωρητικό* πρότυπο, με σκοπό οι άνθρωποι, εν συνεχεία, να το *εφαρμόσουν*, ώστε να επιτευχθεί η δημιουργία μίας κοινωνίας ή ενός Κράτους δικαίου. Έτσι, οι νόμοι αφορούν στην *σχεσική*, θα μπορούσαμε να πούμε, εξωτερική συμπεριφορά του ανθρώπου με τους *συνανθρώπους* του, σύμφωνα με το *προκαθορισμένο* από τον νομοθέτη πρότυπο, εκκινώντας από δικά του *a priori*. Αναμφισβητήτως, δεν συμβαίνει το ίδιο με τους Εκκλησιακούς Κανόνες – οι οποίοι έχουν μία προοπτική *κοινωνιακή* [ας μου επιτραπεί η απλούστευση] *τρισδιαστασική* (Θεός, συνάνθρωπος, άνθρωπος)²⁷⁷ –, αν και έχουν συνέπειες παρόμοιες ή παράλληλες και επί της ανθρώπινης σχεσικής εξωτερικής συμπεριφοράς.

Στην ίδια τάξη πραγμάτων, τόσο το δόγμα όσο και το αναδυόμενο σχίσμα/αίρεση εκδηλώνονται, κατ' αρχάς, στην πράξη και αυτομάτως στην *συνέχεια* προσλαμβάνουν μία *θεωρητική* ανάπτυξη κατά τρόπο απλό ή εννοιολογικό. Και τα δύο συμπλέκονται και ενώνονται με οργανικό τρόπο. Δόγμα και αίρεση δεν υπάρχουν στην θεωρία, όπως και η θεωρία δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς να αναλογεί, κατ' αρχήν, σε μία ζωή ή σε μία πράξη ούτε μπορεί να οδηγήσει στην γέννηση δογματικών ή αιρετικών διδασκαλιών αντιστοίχως.

Επομένως, η Εκκλησία δεν επινοεί θεωρίες, προκειμένου να συστήσει θεσμούς, θεωρητικές κατασκευές ή ηθικούς κανόνες, τους οποίους οι πιστοί *οφείλουν υποχρεωτικά να εφαρμόσουν* (sic)... Αλλά, δια της βιωσικής *εμπειρίας* της «στον χώρο και τον χρόνο», η οποία αποτυπώνεται στην εκκλησιακή παράδοση, συγκεκριμενοποιεί, δια των Ιερών Κανόνων, την οδό που ενώνει το πρόσωπο, κάθε πρόσωπο, εν Αγίω Πνεύματι, με τους άλλους σε ένα ενιαίο Σώμα, την αποκεκαλυμμένη Αλήθεια, τον Αναστημένο Χριστό – και όλοι μαζί, γινόμενοι Σώμα Χριστού, οδεύουν προς τον Θεό Πατέρα. Το *οντολογικό* περιεχόμενο των Εκκλησιακών *κανόνων*, όπως και των *όρων*, είναι αναμφισβήτητο. Εξ άλλου, αυτά τα Κανονικά κείμενα της Εκκλησίας, δια της ομοφωνίας τους (*consensus canonum*), αντανakλούν κυρίως την *εσχατολογική* της συνείδηση και τον *εσχατολογικό* της προσανατολισμό, κατηγορίες που δεν είναι *αιωνιστικές*²⁷⁸, όπως συμβαίνει με τους πολιτειακούς νόμους.

ΙΩΑΝΝΟΥ, *Discipline générale antique (IVe-IXe siècles). Les canons des Pères Grecs (Lettres canoniques)*, κριτική έκδοση του ελληνικού κειμένου, απόδοση στα λατινικά και μετάφραση στα γαλλικά, [Pontificia Commissione per la Redazione del Codice di Diritto Canonico Orientale], Fonti, fascicolo IX, τ. II, Grottaferrata (Ρώμη), Tipografia Italo-Orientale] “S. Nilo”, 1963, σελ. 179-180), οι οποίοι έλαβαν *καθολικό* χαρακτήρα στην Εκκλησία δια του 2ου κανόνα της εν *Τρούλλω* Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου (691).

²⁷⁷ Πβ. *Διδαχή των Δώδεκα Αποστόλων*, κεφ. 1, στ. 2.

²⁷⁸ Από την λέξη *αίων*. Ο όρος δηλώνει την νοοτροπία των ανθρώπων (*αιωνισμός*), οι οποίοι, βεβαίως, πιστεύουν στον Θεό, αλλά που δεν μπορούν, ωστόσο, (Εφεσ. 2, 2) να κάνουν τον Θεό [*«παντοκράτορα»* (του *Πιστεύω*)], το «κέντρο της ζωής τους» (αββάς Δωρόθεος), γεγονός (Ματθ. 13, 22· Μάρκ 4, 19) που έχει ως συνέπεια την διαμόρφωση *«ετεροκεντρικής προοπτικής»* που απομακρύνει (Β' Κορ. 4, 4) τον άνθρωπο από τον Θεό «εξ αιτίας της αγάπης προς τον παρόντα *αίωνα»* (Β' Τιμ. 4, 10) και τον τοποθετεί (Λουκ. 20, 34) στην διάσταση «αυτού του κόσμου» (Ιω. 18, 36-37) [*civitas terrena*]. Πρόκειται για κατηγορία *ενδοκτισιακή*, δηλαδή συνδεδεμένη με αυτό που είναι κτιστό – λησμονώντας την *εσχατολογική* προοπτική (Εφεσ. 1, 21· Εβρ. 6, 5· Τιτ. 2, 12), – η οποία βασίζεται στο πρότυπο (Ρωμ. 12, 2) [*civitas terrena*] «αυτού του κόσμου» (εγκόσμια εσχατολογία, εσχατολογική, κοσμική) ή ακόμη που δίνει το προβάδισμα σε αυτόν τον αιώνα έναντι του μέλλοντος αιώνας. Ο *αιωνισμός* είναι πριν από όλα *περιορισμός του ανθρώπου στον κόσμο, την ιστορία και την φύση*. Τέλος, ο *εκκλησιαστικός αιωνισμός* δεν αφήνει περιθώρια για την έλευση της Εσχατολογίας. Επιζητεί να ανεύρει την δικαίωσή του αποκλειστικώς στον παρόντα χρόνο και αιώνα.

Στο πλαίσιο αυτού του πνεύματος πραγματοποιήθηκε ο δανεισμός, παραδείγματος χάρη, των δύο εννοιών, στις οποίες θα αναφερθούμε στην συνέχεια, και τις οποίες υιοθέτησε η Δ΄ Οικουμενική Σύνοδος της Χαλκηδόνας (451) – αφενός της έννοιας «ασυγχύτως» και αφετέρου της έννοιας «αδιαιρέτως» – ως «τρόπου» «προσωπικής» υπάρξεως του Χριστού, σύμφωνα με τους *όρους* της ίδιας Συνόδου. Τα παραπάνω δεν έγιναν με σκοπό την επινόηση μίας νέας *θεωρίας*, αλλά για να δούμε, ή καλύτερα για να θυμηθούμε, πώς, δια της βιωσικής εκκλησιακής προσεγγίσεως από τους «εμπνευσμένους από τον Θεό Πατέρες» μας, μπορούμε να χαράξουμε μία πορεία (πβ. «ἐπόμεινοι τοῖς ἁγίοις πατράσιν») τόσο για την γενιά μας όσο και για την εποχή μας σε επίπεδο σύνολης της Ανθρωπότητας.

* * * * *

Όλα τα παραπάνω σημαίνουν ότι, στην εκκλησιακή Θεολογία, η *πράξη* προηγείται της «*θεωρίας*». Με άλλα λόγια, μία περιγραφή, θα λέγαμε, *θεωρητική* ή μία *λεκτική διατύπωση* πάντοτε έπεται της εκκλησιακής *εμπειρίας*. Οι Πατέρες ζούσαν και ζουν, κατ' αρχάς, εν πίστει, και στην συνέχεια σκέπτονταν και σκέπτονται την θεολογία με σκοπό να μπορέσουν να την εκφράσουν και να την μετατρέψουν σε *διατύπωση* και σε *γνώση*. Συνεπώς, η θεολογική σοφία τους βασίζεται στην πράξη και την εμπειρία της αγιότητας. Κατ' επέκταση, η πράξη μας – κυρίως η *εκκλησιακή* – δεν μπορεί να αντιστοιχεί σε *εφαρμογή* θεωρητικών αρχών μιας *θεολογικής ιδεολογίας* – ή ακόμη μιας θεολογίας επονομαζόμενης *εκκλησιακής!* –, αλλά είναι έκφραση της ζώσας εμπειρίας της πίστεως και καρπός ή εκδήλωση της *μεθέξεώς* μας στο εκκλησιακό γεγονός, το οποίο φέρει τα... και οδηγεί στα Έσχατα. Πρέπει να θυμηθούμε, στο σημείο αυτό, την σημασία των λόγων του Χριστού: «ὄς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ [τὰς ἐντολάς]»²⁷⁹, δηλαδή πρώτα καλούμαστε να *πράττουμε* (*ορθοπραξία*) και μετά να *διδάσκουμε* (*ορθολογία*), ή της *Διδαχῆς των Δώδεκα Αποστόλων*: «Οὐκ ἔσται ὁ λόγος σου ψευδής, οὐ κενός, ἀλλὰ μεμεστωμένος *πράξει*»²⁸⁰. Εδώ ακόμη μπορούμε να αναφέρουμε την προτροπή του Αποστόλου Ιακώβου, η οποία έχει το ίδιο περιεχόμενο: «Γίνεσθε δὲ *ποιηταὶ* λόγου καὶ μὴ μόνον *ἀκροαταί*, παραλογιζόμενοι ἑαυτοὺς. Ὅτι εἴ τις ἀκροατῆς λόγου ἐστὶ καὶ οὐ ποιητῆς, οὗτος ἔοικεν ἀνδρὶ κατανοοῦντι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἐν ἐσόπτρῳ· κατενόησε γὰρ ἑαυτὸν καὶ ἀπελήλυθε, καὶ εὐθέως ἐπελάθετο ὅποιος ἦν. Ὁ δὲ παρακύσας εἰς νόμον τέλειον τὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ παραμείνας, οὗτος οὐκ ἀκροατῆς ἐπιλησμονῆς γενόμενος, ἀλλὰ *ποιητῆς ἔργου*, οὗτος μακάριος ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ἔσται»²⁸¹.

Επίσης, επαναλαμβάνοντας τα λόγια του Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου για το θέμα αυτό, καλούμεθα «[...]» να γίνουμε σοφοί και στην συνέχεια να μεταδώσουμε την σοφία· να γίνουμε φως, για να φωτίσουμε· να προσεγγίσουμε τον Θεό, για να οδηγήσουμε τους άλλους προς Αυτόν»²⁸². Σε αντίθετη περίπτωση παραμένουμε άσοφοι και τυφλοί. Και «τυφλὸς δὲ τυφλὸν ἐὰν ὀδηγῇ, ἀμφοτέρω εἰς βόθυνον πεσοῦνται»²⁸³. Αυτή η προοπτική αφορά επίσης στην εκκλησιακή διακονία

²⁷⁹ Μθ 5, 19.

²⁸⁰ Βλ. κεφ. 2, στ. 5, εν ΒΕΠ, τ. 2, σελ. 216.

²⁸¹ Ιακ. 1, 22-25· υπογράμμιση δική μας.

²⁸² «Καθαρθῆναι δεῖ πρῶτον, καὶ εἶτα καθῆραι· σοφισθῆναι, καὶ οὕτω σοφίσαι· γενέσθαι φῶς, καὶ φωτίσαι· ἐγγίσει Θεῷ, καὶ προσαγαγεῖν ἄλλους· ἁγιασθῆναι, καὶ ἀγιάσαι»· βλ. *Λόγος Β΄, Απολογητικὸς τῆς εἰς τὸν Πόντον φυγῆς ἔνεκεν*, κεφ. 71, ἐν *P. G.*, τ. 35, στ. 480B.

²⁸³ Μθ 15, 14· πβ. Λκ 6, 39.

σε όλα τα επίπεδα. Εάν σήμερα η εκκλησιακή Θεολογία μοιάζει με *θεωρία*, αυτό συμβαίνει πιθανώς εξ αιτίας ενός μεθοδολογικού σφάλματος ή μίας ανεπαρκούς εμπειρίας, ίσως και ανύπαρκτης... *Οι πιστοί τελούν εν κοινωνία μεταξύ τους στο μέτρο που συμμετέχουν στο Σώμα του ζώντος Χριστού· είναι προφανές ότι εάν δεν τελούν εν κοινωνία μεταξύ τους, είναι γιατί δεν συμμετέχουν σε αυτό το ίδιο το Σώμα...* Η απουσία της *βιωσικής εμπειρίας* θέτει πάντοτε το ζήτημα της ερμηνείας και των διαφορετικών προσεγγίσεων ή, πιο απλά, οδηγεί στην διατύπωση της – καθιερωμένης πλέον παντού – «*απόψεως*»...

Και ακόμη, οι ανθρώπινες κοινωνίες, πολύ περισσότερο οι σημερινές, δεν περιμένουν τόσο *διδασκαλία* από την Εκκλησία και τα μέλη της, όσο, κυρίως και πρωτίστως, *παράδειγμα*. Και παράδειγμα σημαίνει *κένωση*²⁸⁴, *κενωτική ζωή*, η οποία, μέσα στην αγαπητική της πνοή, (θα) διδάσκει και σιωπηλά και με λόγο, αλλά με λόγο κενωτικό. Και το κενωτικό πνεύμα δεν διδάσκεται με λόγια, αλλά με τρόπο, με τρόπο ζωής και με τρόπο παραδείγματος... Έτσι, τα χαρακτηριστικά αυτά συνιστούν το δίπολο «Παράδειγμα-Διδασκαλία», το οποίο βρίσκεται σε πλήρη αντιστοιχία με το βασικό και αξονικό της ενότητας αυτής δίπολο «Πράξη-Θεωρία».

Είναι, επομένως, σημαντικό να θέσουμε ως απαραίτητη προϋπόθεση της θεολογικής μελέτης/στάσης μας την σχέση που υφίσταται μεταξύ πράξεως και θεωρίας στην Θεολογία της Εκκλησίας και να θεωρήσουμε αυτήν την σχέση ως μεθοδολογικό προαπαιτούμενο και ερμηνευτική κλειδί: διότι, στις θεολογικές μελέτες μας, μελετάμε και εμβαθύνουμε *σε αυτό που ζούμε ή ζήσαμε* πρωτίστως στην Θεία Λειτουργία, τις ακολουθίες, την ευχαριστιακή προσευχή, την εκκλησιακή πράξη, και όχι το αντίστροφο. «Ὁ ἐωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν, ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν»²⁸⁵ ὄντες «ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ [ἐν συνεχείᾳ] ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου»²⁸⁶. Κάθε Κυριακή, η αναστάσιμη αναφώνηση: «Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν...» στο τέλος της Θείας Λειτουργίας, έχει ευρύτερη σημασία απ' ό,τι φαίνεται... Για τον λόγο αυτόν, επίσης, η εκκλησιακή «θεολογία μας, επαναλάμβανε συχνά ο π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, όταν δίδασκε στο Θεολογικό Ινστιτούτο του «Αγίου Σεργίου» στο Παρίσι, είναι μία *θεολογία γεγονότος*»...

Μπορούμε να επαναλάβουμε τα προαναφερόμενα, υιοθετώντας τους λόγους του Ιωάννη του Θεολόγου: «Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὁ ἀκηκόαμεν, ὁ ἐωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὁ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς· καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἐωράκαμεν καὶ μαρτυροῦμεν καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἣτις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν· ὁ ἐωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν, ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν, ἵνα καὶ ὑμεῖς **κοινωνίαν** ἔχητε μεθ' ἡμῶν· καὶ ἡ **κοινωνία** δὲ ἡ ἡμετέρα μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ μετὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ ταῦτα γράφομεν ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ἢ πεπληρωμένη. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία ἣν ἀκηκόαμεν ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἀναγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ [...]²⁸⁷. Πρόκειται για ένα γεγονός, για μία διαπίστωση, για μία *αποκάλυψη*, για μία *βιωσική εμπειρία*, και όχι για μία αφηρημένη θεωρία ή για μία θεωρητική σύλληψη, όπως συμβαίνει στις Θρησκείες, τον Μυστικισμό και σχεδόν σε όλες τις Φιλοσοφίες – θρησκευτικές και λαϊκές – παλαιές και σύγχρονες.

Η παραπάνω ανάλυση θα μπορούσε, ίσως, να εξηγήσει για ποιόν λόγο σήμερα οι μεγάλες μας προσπάθειες στον χώρο της Θεολογίας καταλήγουν ενίοτε σε απορροές και συμπεράσματα, που δεν ταυτίζονται πάντοτε με εκείνα των Πατέρων της Εκκλησίας. Η Εκκλησία, οι Ιεροί Κανόνες της, και ο τρόπος τους προτείνουν

²⁸⁴ Βλ. Φιλίπ. 2, 7.

²⁸⁵ Α' Ιω. 1, 3.

²⁸⁶ Λκ 1, 2.

²⁸⁷ Α' Ιω. 1, 1-5· η υπογράμμιση δική μας.

αυτό που μπορεί να εκδηλωθεί με την *πράξη* μας. Εάν από την *πράξη* στερήσουμε αυτήν την *συστατική προϋπόθεση*, αυτό το *a priori*, η Εκκλησία απογυμνώνεται από τις οντολογικές παραμέτρους της ζωής της, αλλά κυρίως το *κήρυγμά* μας και η *μαρτυρία* μας μετατρέπονται σε «*κύμβαλα ἀλαλάζοντα*»²⁸⁸ ...

²⁸⁸ Α΄ Κορ. 13, 1.

3. Οι Ιεροί Κανόνες στην εποχή της Μετα-νεωτερικότητας

«Τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις,
καὶ ἡ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν τάξις ἀκολουθεῖτω».
(Κανόνες 17/Δ΄ καὶ 38/Πενθέκτης).

«Οἱ ἄνθρωποι γενικὰ κρίνουν περισσότερο
ἀπὸ τὰ φαινόμενα [*φαινομενολογία*] παρὰ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα [*ρεαλισμός*]...
διότι ἡ ὄραση ἀνήκει σὲ ὅλους...
ἀλλὰ ἡ ἀντίληψη σὲ λίγους!»...
(Πλάτων).

«Ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἐλευθερία εἶναι ἀπαιτητικὲς ἐρωμένες,
γι' αὐτὸ καὶ ἔχουν λίγους ἐραστές».
(Αλμπέρ Καμύ).

«Πρὸς οἰκοδομὴν τῶν λαῶν πάντα χρὴ πράττεσθαι παρ' ἡμῶν».
(Κανόνας 4/Κύριλλος Ἀλεξανδρείας).

Ίσως ἡ ἀπλή ἀναγνώριση ὅτι ὁ ὅρος «Νεωτερικότητα» εἶναι μία ἀνθρώπινη ἐπινόηση, ἡ ὁποία γεννᾶται ἀπὸ τὴν διαλεκτικὴ σχέση ἀνάμεσα στα καινούργια καὶ στα παλαιὰ κοινωνικά καὶ πολιτισμικά φαινόμενα, καὶ σηματοδοτεῖ τὴν μετάβαση σὲ κάθε τι νεοφανές, ἀπὸ μόνη τῆς ἀρκεῖ γιὰ νὰ καταλάβῃ κανεὶς τὸ μέγεθος τῆς σημασίας τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ *Εκκλησία*, ὅπως προαναφέρθηκε καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς παρούσας Προθεωρίας, *υπάρχει συνάμα καὶ ἐξω-ιστορικά/εσχατολογικά καὶ ἐνδο-ιστορικά*. Επειδὴ ἡ *Εκκλησία* *υπάρχει καὶ ἐντὸς καὶ πέρα ἀπὸ τὴν Ἱστορία*, ἡ ἴδια δὲν μπορεῖ ἐξ ὀρισμοῦ νὰ εἶναι ὑποκείμενο οὔτε κάποιας νεωτερικότητας ἢ μελλοντισμοῦ οὔτε κάποιου συντηρητικοῦ παρελθοντισμοῦ ἢ ἀρχαιολατρίας. Εἰδὼ ἀκριβῶς ἐγκεῖται καὶ τὸ ἀπαντητικὸ αἶτημα τῆς ἀποσυναφειοποίησης τῶν Ἱερῶν Κανόνων, διότι δὲν μελετοῦμε τοὺς Κανόνες ἐρήμην τῆς ἐποχῆς μας καὶ τῆς κάθε ἐποχῆς. Ὡς γνωστόν, ἡ *Ἀλήθεια* στὴν ὁποία μετέχει ἡ *Εκκλησία* ἢ, καλύτερα, ἡ *Ἀλήθεια* με τὴν ὁποία ταυτίζεται ἡ *Εκκλησία*, ποτέ δὲν ἀλλάζει, δὲν ἀνανεώνεται, ἀλλὰ οὔτε καὶ γηράσκει – εἶναι πάντα *ἡ ἴδια καὶ ἡ αὐτή*²⁸⁹. Ὡστόσο, πὼς ἀποτείνεται στὸν ἄνθρωπο ἡ *Εκκλησία*, οὔσα ἐξ ἴσου ταυτόχρονα ἐξω-ιστορικὴ καὶ ἐνδο-ιστορικὴ, γιὰ τὰ φαινόμενα ποὺ ἐμφανίζονται στὸν ἄνθρωπο ἐνδο-ιστορικὰ ὡς πρωτοφανή; Φαίνεται ὅτι ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα αὐτὸ εἶναι ὅτι ἡ *Εκκλησία* ὄχι μόνον δικαιούται, ἀλλὰ καὶ καλεῖται καὶ οφείλει νὰ παρεμβαίνει τόσο με *εσχατολογικὸ προσανατολισμὸ* (αὐτὸ εἶναι ἡ *Θ. Λειτουργία*) ὅσο καὶ με *οντολογικοὺς οδοδείκτες* (αὐτὸ εἶναι οἱ *Ἱεροὶ Κανόνες*) στὴν διανθρώπινη αὐτὴ πορεία, με ἀπώτερο σκοπὸ τὴν θεραπεία τῆς – οὐσιαστικά μὲν ἀνύπαρκτης, ἀνὰ περίπτωσιν δὲ *βιωμένης* – διαφορᾶς μεταξὺ ἀνθρώπινης ἐνδο-ιστορικῆς καὶ ἐσχατολογικῆς ὑπαρξῆς. Ἡ, ἐν συντομίᾳ, σὲ κάθε ἱστορικὴ περίοδο καὶ ἐν ὄψει τῶν συγκεκριμένων ἱστορικῶν δεδομένων, ἡ στάση τῆς *Εκκλησίας* λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν *σύνολη ἀνθρώπινη ὑπαρξή* – *ιστορικὴ καὶ ἐσχατολογικὴ* – ἢ, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε τὴν Παύλεια ορολογία, γρηγορεῖ καὶ γιὰ «τὴν ἐν Χριστῷ» καὶ γιὰ

²⁸⁹ Πβ. Εβρ 13, 8.

«την συν Χριστώ» ζωή. Εδώ ενυπάρχει και το θέμα της ύπαρξης των Ιερών Κανόνων, αλλά και το ζήτημα της μόνιμης διαλεκτικής σχέσης μεταξύ *ενδο-ιστορικής συνάφειας* και *εκκλησιακῆς θεολογίας* σε αυτούς τους Ιερούς Κανόνες, οι οποίοι με την κειμενική μορφή αρχικής έκφρασης παρατίθενται εδώ κατά πλάτος (*in extenso*). Με άλλα λόγια, η Εκκλησία έλαβε τον ενδιάθετο κανονικό Της λόγο και τον εγγλώτισσε σε ενιστορικό κείμενο που φέρει στον πυρήνα του την θεολογία Της.

Οι Ιεροί Κανόνες της Εκκλησίας, μαζί με την Αγία Γραφή και τους συνοδικούς και δογματικούς όρους, αποτελούν κεντρικό πυλώνα στην ζωή και την παράδοση της Εκκλησίας, χωρίς εν τούτοις να την προκαθορίζουν²⁹⁰. Οι Ιεροί Κανόνες απηχούν, αντανakλούν και καταγράφουν την ζωντανή, την οντολογική εμπειρία του Εκκλησιακού σώματος στην ενιστορική πορεία του προς τα Έσχατα, ενώ σε πολλές περιπτώσεις το προσανατολίζουν για την υπέρβαση ή την επίλυση ζητημάτων, που ανακύπτουν από την περιρρέουσα ατμόσφαιρα του πτωτικού κτιστού, στην *ιστορική συνάφεια*, στην πορεία του μέσα στην Ιστορία, μία πορεία που αφήνει *ιστορικά αποτυπώματα*, τα οποία διασώζονται με την αντίστοιχη *εμπειρική θεολογία* στο ειδικό νοητό Σώμα που ακούει στο όνομα «Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας».

Η Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας διαμορφώθηκε στην εποχή της *κανονογέννησης*, δηλ. καθ' όλη την διάρκεια της Α΄ χιλιετίας (1ος-9ος αι.), με καταληκτική χρονολογία-ορόσημο το 883, έτος κατά το οποίο ο Μέγας Φώτιος συγκρότησε – χωρίς τότε να έχει συνείδηση των απορροών της *συλλεκτικής* (και όχι *κωδικοποιητικής*) ενέργειάς του – το *Σώμα Κανόνων* (το *Corpus Canonum*) της Εκκλησίας [770 κανόνες], που φθάνει εν ισχύ μέχρι τις μέρες μας μέσα από τις δύο ενεργεία *Κανονικές Συλλογές* και εν χρήσει στην Ορθόδοξη Εκκλησία σήμερα, το *Αθωνικό Πηδάλιο* (Άγιον Όρος, 1800) και το *Αθηναϊκό Σύνταγμα* των Ράλλη και Ποτλή (Αθήνα, 1852-1859). Η *κανονογέννηση* αυτή της Α΄ χιλιετίας δείχνει την προσδιορισμένη βούληση του Εκκλησιακού σώματος, από την στιγμή της ορατής ιστορικής εμφάνισής του (1ος αι.), να πορευθῆ προς τα Έσχατα και την Βασιλεία, τα οποία συνιστούν το σημείο αναφοράς της *πλήρους συνάντησης και κοινωνίας με τον Τριαδικό Θεό*, ακολουθώντας τους *οντολογικούς οδοδείκτες* (αυτό είναι οι Ιεροί Κανόνες), που *θεανθρώπινα* έθεσε, ιστορικά ήδη από τις 'Πράξεις των Αποστόλων', η σύμπραξη, η *συνεργία Αγίου Πνεύματος και Εκκλησιακού σώματος*²⁹¹ στην πορεία αυτή. Ο δεύτερος όρος της σύνθετης, λεξικογραφικά και θεολογικά, λέξης «θεανθρώπινα», το «-ανθρώπινο», δηλαδή το κτιστό, το ιστορικό, εμπεριέχει εξ ορισμού μέσα του και το γεγονός και το ιδίωμα της *ιστορικής συνάφειας* στην έκφρασή του, καθώς αυτή τέμνεται από *τοπικότητα* και *χρονικότητα*, εκδηλούμενες συνάμα μέσα στην Ιστορία. Για τον λόγο αυτόν, ο κάθε κανόνας προέρχεται από μία συγκεκριμένη εποχή και από συγκεκριμένο ποιητικό αίτιο, και απηχεί, εκτός από την διαχρονική εμπειρία της Εκκλησίας, και τα συγχρονικά χαρακτηριστικά του *τόπου* (*in loco*) και του *χρόνου* (*in tempore*) έκδοσής του, διαμορφώνοντας έτσι μία πληθώρα κανονικών διατάξεων που χρήζουν πάντοτε επανενατένισης και ερμηνείας, αλλά στην προοπτική της διαχρονικής *εσχατο-ιστορικής συναντίληψης*.

Ωστόσο, η ιστορική συνέχεια, συγκριτικά, διαλευκαίνει το ζήτημα από άλλες οπτικές. Η Β΄ χριστιανική χιλιετία γέννησε, με άτυπο εκκλησιολογικής υφής πολλαπλασιασμό, καινοφανή εκκλησιο-κανονικά ζητήματα, τα οποία δεν ανιχνεύονται στα γενεσιουργά αίτια των εκκλησιο-κανονικών ζητημάτων της Α΄ εκκλησιακῆς χιλιετίας, τα οποία (αυτά τα τελευταία) είχαν προκαλέσει και την ιστορική ανάδυση των Ιερών Κανόνων της Εκκλησίας. Κατά συνέπεια, τα ζητήματα της Β΄ χιλιετίας σαφώς

²⁹⁰ Πβ. την προαναφερθείσα σχέση «πράξης [εμπειρίας αποκεκαλυμμένης ζωής]» και «θεωρίας».

²⁹¹ Αποστολική Σύνοδος των Ιεροσολύμων-Πρξ 15, 28.

δεν βρίσκουν ούτε ευθυτενή αντιστοίχιση ούτε ορατά στοιχεία επίλυσής τους στα κανονικά κείμενα της Α΄ χιλιετίας. Αυτό σημαίνει, με άλλα λόγια, ότι οι υπάρχοντες Κανόνες της Εκκλησίας δεν έχουν ad hoc αναφορές ή προβλέψεις για τα καινοφανή εκκλησιο-κανονικά ζητήματα της Β΄ χιλιετίας και του σήμερα, στις απαρχές της Γ΄ χιλιετίας, η οποία συμπίπτει με την εναρξάμενη εποχή της Μετα-νεωτερικότητας. Έχουμε, επομένως, ζητήματα σήμερα, που δεν τα αντιμετωπίζουν κειμενικά ούτε το **κανονικό υλικό** (Α΄ χιλιετία) των Κανόνων, ούτε το **κανονολογικό υλικό** (11ος-14ος και 18ος-19ος αι.) των κανονολόγων Ερμηνευτών των Κανόνων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, μετά την αντικειμενική αυτή διαπίστωση κατά το μάλλον και ήττον κοινά αποδεκτή, τίθεται επιβλητικό και διττό το ερώτημα, το οποίο καλούμεθα να το απαντήσουμε σήμερα και στο μέλλον, επειδή ακριβώς τίθεται πολλάκις και μυριοτρόπως όλα τα τελευταία μετα-νεωτερικά χρόνια: από την μία μεριά, εάν και κατά πόσο σχετικοποιήθηκε και ξεπεράσθηκε το περιεχόμενο όλων ή κάποιων Ιερών Κανόνων, δεδομένου ότι αναφέρονται σε πραγματικότητες που επισυνέβησαν σε άλλες εποχές, και, από την άλλη, εάν μπορούμε εμείς σήμερα να *επικαιροποιήσουμε* τους Κανόνες (πβ. το *aggiornamento*) ή ακόμη και να *θεσπίσουμε* νέους Κανόνες. Πρόκειται για αενάως ανακύπτοντα ανοικτά ζητήματα και της εποχής της Μετα-νεωτερικότητας στην οποία ευρισκόμεθα και την οποία καλούμεθα να ανιχνεύσουμε βαθιά και να αναγνωρίσουμε διερευνητικά, όπως και οι συντάκτες του *Πηδαλίου* αποδείχθηκαν με την έκδοσή του τότε (1790-1800) όντως εξαιρετικά ευαίσθητοι στο να αναγνωρίσουν την Νεωτερικότητα, στην οποία βρέθηκαν και δραστηριοποιήθηκαν.

Τίθεται, με άλλα λόγια, αδιαλείπτως και επιμόνως τους τελευταίους χρόνους το ερώτημα κατά πόσον οι Εκκλησιαστικοί Κανόνες, μέσα στο κύρος που τους περιβάλλει, διατηρούν την οντολογική δυναμική τους, για να ανταποκρίνονται στα αιτήματα του ολοένα και περισσότερο μεταβαλλόμενου κόσμου. Μία σειρά δε από άλλα συναφή ζητήματα έρχονται να προστεθούν στον πυρήνα του κεντρικού αυτού ερωτήματος, όπως: ποια η σχέση βιβλικού πνεύματος και κανόνων, δόγματος και κανόνων, ήθους και κανόνων, προσωπικής ελευθερίας και κανόνων, κοσμικού κράτους και κανόνων, ψυχολογίας και κανόνων, βιοηθικής και κανόνων, βιοδικαίου και κανόνων, βιοοντολογίας και κανόνων; Ποιο καθοριστικό ρόλο (μπορούν στο εξής να) παίζουν οι Ιεροί Κανόνες στην σύγχρονη συγκρότηση του Εκκλησιαστικού σώματος ή στην ποιμαντική πράξη της Εκκλησίας; Επίσης, ποιος ο λόγος των Κανόνων στην μαρτυρία της Εκκλησίας στον σύγχρονο κόσμο και τις εν γένει σύγχρονες πολύπτυχες προκλήσεις στην εποχή της Μετα-νεωτερικότητας; Και ακόμη, σε ποιο βαθμό οι Κανόνες μαρτυρούν διαχρονικά για το ευχαριστιακό και εσχατολογικό ήθος της Εκκλησίας ή ενισχύουν, αντιθέτως, την κυριαρχία του νομικού πνεύματος στην ζωή και τις δομές της Εκκλησίας με ποινική κατηγοριοποίηση; Τέλος, πόσο σοβαρά λαμβάνονται υπ' όψιν οι υφιστάμενοι Κανόνες στην σύγχρονη διάρθρωση (Καταστατικοί Χάρτες [με αποκλίνουσες ή μεταλλασσόμενες κανονοταξίες], κ.λπ.) των κατά τόπους Εδαφικών Εκκλησιών; Ασφαλώς, σε αυτά τα επί μέρους ερωτήματα θα μπορούσαμε να προσθέσουμε και άλλα πολλά, όπως και οι επόμενες γενεές σίγουρα θα προσθέσουν και εκείνες άλλα ερωτήματα, που δεν τίθενται για εμάς εδώ και στο σήμερα. Τι καλούμεθα, λοιπόν, θεολογικά και εκκλησιο-κανονικά να πράξουμε μπροστά σε αυτά τα αδυσώπητα διλήμματα σε μία παγκοσμιοποιημένη εποχή πολιτειακής εκκοσμίκευσης, εκκλησιαστικού αιωνισμού και εκκλησιαστικού κουλτουραλισμού;

Είναι αλήθεια ότι οι Ιεροί Κανόνες δεν προήλθαν από *παρθενογέννηση*, που σημαίνει ότι σαφώς χαρακτηρίζονται από κάποια δεδομένη ιστορική εποχή και προέλευση, αυτήν της Προ-νεωτερικότητας, αλλά έχουν, ωστόσο, δεδομένα που προδίδουν πληρότητα στον οραματισμό του λόγου ύπαρξής τους, τα οποία θα πρέπει να

λάβουμε πρωταρχικά υπ' όψιν μας στο επιχειρούμενο αυτό διάβημα μελέτης και σπουδής της υπάρχουσας *διαλεκτικής σχέσης μεταξύ ιστορικής συνάφειας και θεολογίας* στους Ιερούς Κανόνες της Εκκλησίας. Το αντινομικό αυτό χαρακτηριστικό (*μη ad hoc αναφορά των Κανόνων σε σύγχρονα ζητήματα και, ταυτόχρονα, πληρότητα των Κανόνων*) εκτίθεται επί πλέον σήμερα σε ένα πεδίο, που δημιουργεί συγχύσεις, όπως είναι το πεδίο της σύγχρονης πολυπολιτισμικής εποχής, καθώς και το πεδίο της πολιτισμικής αλληπάλληλης διαστρωμάτωσης σε όλα τα επίπεδα (πολυ-ορθόδοξο, πολυ-χριστιανικό, πολυ-ομολογιακό, πολυ-θρησκευτικό, πολυ-πολιτικό, πολυ-πολιτειακό, πολυ-πολιτισμικό). Όλες αυτές οι πτυχές συνθέτουν το ιστορικά πρωτόγνωρο για την ανθρωπότητα και νεοφανές πεδίο του παγκόσμιου ενιαίου πολιτισμικού χώρου, που ταυτίζεται με την έναρξη της εποχής της Μετανεωτερικότητας. Μέσα στο πεδίο αυτό, φαίνεται σαν να χάνεται η *θεολογική πληρότητα των Κανόνων* και υπερτονίζεται ένα πολύπτυχο “κανονικό κενό” (*sic*) σε διάφορα σύγχρονα και επίκαιρα εκκλησιο-κανονικά θέματα, με το υιοθετηθέν και επαναλαμβανόμενο επιχείρημα, στο μέσο και το πρόσφατο παρελθόν, ότι οι Κανόνες είναι μίας [χρονικά] *άλλης προγενέστερης* και [πολιτισμικά] *διαφορετικής* εποχής.

Εν τούτοις, η εμφανιζόμενη σήμερα υπερτροφία εκδηλώσεων της πλέον «*μη ad hoc αναφορικότητας*» σε βάρος της διαχρονικής «*κανονικής πληρότητας*» δημιουργεί μία συγκρουσιακή προσέγγιση των ζητημάτων, που τίθενται αέναα στους κόλπους του Εκκλησιακού σώματος, και οδηγεί εν τέλει σε *αδιέξοδα*, που αγγίζουν ακόμη και αυτούς τους ίδιους τους δύο (2) υποστατικούς *κανονικούς θεσμούς* (όπως είναι η *Τοπική Εκκλησία* και η *Τοπική Σύνοδος* με τις λειτουργικές απορροές τους) και τα κανονικά *συστήματα* (π.χ. το σημερινό πρόβλημα ορισμού του Αυτοκεφάλου εκβάλλει ως το μεγαλύτερο εκκλησιο-κανονικό πρόβλημα στους χώρους της λανθασμένα καλούμενης “*Διασποράς*”) της Εκκλησίας. Για την Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας όμως δεν υπάρχουν *αδιέξοδα*, διότι αυτή έχει αξονικούς τρόπους να τα υπερνικά και διαθέτει ασφαλιστικές δικλίδες υπέρβασής τους, αρκεί μόνον οι «*οικοδομούντες*»²⁹² να συντονίζονται και να οραματίζονται μαζί με αυτήν²⁹³.

Εν προκειμένω, ένας αξονικός τρόπος αντιμετώπισης του τείνοντος να γίνη στις ημέρες μας ανυπέρβλητο *αδιέξοδο* είναι να διερευνηθή οριστικά η *ιστορική συνάφεια της κανονογέννησης*, εργασία ευρύτατη και ουδέποτε γενόμενη μέχρι σήμερα, για να της προσδώσουμε διακριτή θέση απέναντι στην *κανονική θεολογία* και το εσχατολογικό όραμα της Εκκλησίας, που φέρουν μύχια και ως «*κεκρυμμένον νοῦν*»²⁹⁴ μέσα τους οι Ιεροί Κανόνες. Και ο «*κεκρυμμένος νοῦς*» δεν παραπέμπει σε τίποτε άλλο παρά στο γεγονός ότι οι Ιεροί Κανόνες δεν είναι νόμοι, αλλά οδηγοί, εσχατολογικοί οδοδείκτες και σηματοδότες προς την σωτηρία του ανθρώπου, και ότι δεν αποβλέπουν στην τιμωρία των αμαρτανόντων-αστοχούντων, αλλά στην *επαναγωγή* προς κοινωνία και θεραπεία τους. Με άλλα λόγια, είναι πρωταρχικό έργο, έργο *προτεραιότητας* και έχει μεγάλη σημασία για εμάς και την Εκκλησιακή συνέχειά μας (κάτι ως γεγονός *διαχρονικής σκυταλοδρομίας*) να ξεχωρίσουμε τα στοιχεία της *ιστορικής συνάφειας* από την *κανονική θεολογία*, λόγω του ότι στους πρόσφατους χρόνους μέχρι και σήμερα οι Κανόνες χρησιμοποιήθηκαν και αντιμετωπίστηκαν με *νομικιστικό ετεροκεντρισμό* και φαινομενικά «*έχασαν*» την οντολογική αλιζόμενη ιδιότητα τους²⁹⁵, που τους προσέδωσε η Εκκλησία. Ακόμη προσδιοριστικότερα και για να γίνη αυτό το σημείο περισσότερο κατανοητό, καλούμεθα να διακρίνουμε, απομονώνοντας και

²⁹² Πβ. Μθ 21, 42· Μκ 12, 10· Λκ 20, 17· Α' Πέτρ 2, 7.

²⁹³ Βλ. Βασιλείου του Μεγάλου, «Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», κεφ. 1, § 2, ἐν P. G., τ. 32, στ. 69B· πβ. καν. 91 καὶ 92/Βασίλειος.

²⁹⁴ Αυτόθι.

²⁹⁵ Πβ. Μθ 5, 13· Λκ 14, 34.

απεξαρτώντας – και όχι αποκόπτοντας – τα *συναφειακά ιστορικά δεδομένα*, που σχετίζονται με την ιστορική στιγμή έκδοσης των Κανόνων, με την διαχρονική *θεολογία των Ιερών Κανόνων*, έτσι ώστε να αξιοποιηθή το μετα-νεωτερικό παρόν της ανατέλλουσας Γ΄ χιλιετίας την θεολογία αυτή, η οποία θα προσανατολίσει το Εκκλησιαστικό σώμα να πορευθή *χριστά*, αφήνοντας έτσι διακριτά και ξέχωρα τα ιστορικά συναφειακά δεδομένα, τα οποία, εάν συνεχίσουν να συγχέονται, όπως συμβαίνει σήμερα, και να αναμειγνύονται αδιάκριτα με την θεολογία των Ιερών Κανόνων, μόνο σύγχυση μπορούν να προκαλούν και, κατ' επέκταση, να οδηγούν στην λανθασμένη στάση να απορρίπτονται συλλήβδην οι Κανόνες αυτοί ενσυνειδήτως ως ...παρωχημένοι. Ωστόσο, ο «κεκρυμμένος νους» των Ιερών Κανόνων, στην εκδοχή νουνεχείας και ευδιάκριτης θέασής του, έχει οντολογικό λόγο ύπαρξης και στην εναρξάμενη εποχή της Μετα-νεωτερικότητας...

4. Ακροτελεύτιο – Η κοινή Εκκλησιαστική Κληρονομία

«Τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, εἴ τις ἰδεῖν δυνηθεῖ...
οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὸ μόνον τὸ Κυριακὸν ὄνεται Σῶμα».
(Ἅγιος Νικόλαος Καβάσιλας).

«Να λυπάσαι εκείνη την *Εκκλησία* που έχει γίνει κομμάτια...
και που κάθε κομμάτι της παριστάνει την Εκκλησία».
(Με τα λόγια του Khalil Gibran).

«Πῶς νὰ ἐξηγήσεις τὴν *Θάλασσα* σὲ ἐκείνους
ποὺ τὴν κοιτᾶζουν καὶ βλέπουν μόνον νερό...».

Ὡς ακροκέραμος στο ἐπιστέγασμα τοῦ οικοδομήματος τῆς Ἐκκλησίας, οἱ *Εκκλησιακοί*²⁹⁶ Κανόνες εἶναι κείμενα ποῦ ἐκπηγάζουν καὶ ἐκπορεύονται ἀπὸ τὴν οντολογικὴ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Α΄ χιλιετίας. Στὴν Ἐκκλησία ἀνήκει ἡ μαρτυρία ὅτι οἱ Ἱεροὶ Κανόνες *Τῆς*, οἱ ὁποῖοι *τα εἶπαν ὅλα*, ὅσα χρειάζοταν νὰ πεῖ ἡ Ἰδία στὴν Ἀνθρωπότητα, δὲν εἶναι νόμοι, ἀλλὰ *σηματοδότες πρὸς τα Ἐσχάτα, ὁδοδείκτες στὴν πορεία (in via) πρὸς τὴν Βασιλεία καὶ ὁδηγοὶ γιὰ τὴν πανανθρώπινη οντολογικὴ λύτρωση καὶ σωτηρία*. Εἶναι ξεκάθαρο πλέον ἀπὸ τὴν Ἰδία ὅτι αὐτοὶ δὲν ὑπάρχουν, γιὰ νὰ ἀποβλέπουν στὴν ποινικὴ τιμωρία τῶν διολισθαινόντων, ἀστοχούντων ἢ ἀποκλινόντων πιστῶν, ἀλλὰ στὴν *εσχατολογικὴ ἐπανάκαμψη καὶ οντολογικὴ θεραπεία* τοῦς, ὅπως ἀκριβῶς ἀντιλαμβάνονται αὐτοὶ τὴν *οντολογικὴ μετάνοια*. Γιὰ αὐτὸ καὶ οἱ Ἱεροὶ Κανόνες δὲν πρέπει νὰ λογίζονται καὶ νὰ χρησιμοποιοῦνται ὡς ἀτεγκτοὶ νόμοι πρὸς καταδίκην ἄλλων οὔτε πρὸς καταδυνάστευση τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ νὰ υιοθετοῦνται μὲ ἓνα πνεῦμα τελείως ἀντίθετο τῆς “νομικῆς” καὶ τῆς “ἀνατομικῆς” προσκόλλησης στὸ γράμμα τῶν Κανόνων καὶ τοῦ υπερβάλλοντος ὑπὲρ τῆς ἀκριβείας ζήλου, τοῦ «οὐ κατ’ ἐπίγνωσιν». Αὐτὸ ἀφορᾷ σὲ ὅλους καὶ παραμένει *κοινό* γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ *το πανανθρώπινο* εἶναι αὐτὸ ἀκριβῶς ποῦ τοὺς κάνει νὰ εἶναι παγκόσμια καὶ πανανθρώπινη κληρονομία στὴν προοπτικὴ τῶν Ἐσχάτων καὶ τῆς Βασιλείας.

Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ καὶ Προτεσταντικὴ Δύση ἐναντὶ τῶν Ἱερῶν Κανόνων

Ὀλοκληρώνοντας, ἀξίζει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ *κανονικοῦ* Μεσαίωνα (10ος-15ος αἰ.) στὴν Δύση δὲν συντελεῖται ἐπ’ οὐδενὶ ἀντιγραφικὴ ἀναπαραγωγὴ χειρογράφων τῶν Ἱερῶν Κανόνων τῆς Α΄ ἐκκλησιαστικῆς χιλιετίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ὅ,τι ἐπισυμβαίνει στὴν Ἀνατολή κατὰ τὴν ἴδια χρονικὴ περίοδο. Αὐτὸ ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι, ἀμέσως μετὰ τὴν *Διακοπὴ κοινωρίας* τοῦ 1054 καὶ μετὰ τῆς Σταυροφορίας (1095-1204), οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ ἐστρεψαν τὸ κύριο ἐνδιαφέρον

²⁹⁶ Οἱ Κανόνες τοῦ παρόντος *Corpus* ἀποκαλοῦνται «*Εκκλησιακοὶ Κανόνες*», διότι εἶναι οἱ «Κανόνες τοῦ *Κανόνα*» τῆς Α΄ ἐκκλησιαστικῆς χιλιετίας. Καὶ ἀποκαλοῦνται ἔτσι, γιὰτὶ ἀφαιρέθηκαν ἀπὸ ἀνάμεσά τοῦς τὰ «ἀκανόνιστα κείμενα» (πβ. καν. 59/Λαοδικείας) τῶν αυθαιρέτων προσθηκῶν τοῦ πρώτου ἡμίσεος τῆς Β΄ χριστιανικῆς χιλιετίας, κάτι ποῦ δὲν ἰσχύει γιὰ τῆς σύγχρονες Κανονικὲς Συλλογές (συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς κριτικῆς ἐκδόσεως τοῦ P.-P. Joannou), οἱ ὁποῖες ἐνέταξαν μέσα τοὺς ὅλους τοὺς «ἀκανόνιστους», τοὺς «μη κανονικοὺς», τοὺς ἐξωκανονικοὺς “κανόνες”.

τους στην θέσπιση νέων κανόνων, ώστε να είναι αυτοί σε συστοίχιση με τον καινοφανή μονοκεντρικό χαρακτήρα της αναδύομενης αυτονομούμενα την εποχή εκείνη Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, αποποιούμενοι κάθε μέλημα για τους Ιερούς Κανόνες της Α΄ εκκλησιακής χιλιετίας, οι οποίοι υπήρξαν, ωστόσο, *κοινή κληρονομία*, αλλά οι οποίοι έπαυσαν στο εξής εξ ορισμού να εξυπηρετούν δομικώς και συνοδικώς την νέα μορφή που άρχισε να λαμβάνει το Ρωμαιοκαθολικό εκκλησιακό οικοδόμημα. Ένα οψιγενές ενδιαφέρον για την κανονοθεσία της Α΄ χιλιετίας αναζωπυρώθηκε στον Ρωμαιοκαθολικό χώρο κατά την διάρκεια του 16ου αι. με την έκδοση κανονικών χειρογράφων που έφεραν οι Σταυροφόροι και οι Βενετοί στην Δύση μετά την πρώτη Άλωση (1204-1261), ύστερα από την εκδήλωση ενδιαφέροντος της Μεταρρύθμισης (1517) για ό,τι βιβλικό και αποστολικό προϋπήρχε σε επίπεδο Πηγών. Εν προκειμένω, αυτό συνέβη με πρωτοβουλία των Προτεσταντών, όταν εξέδωσαν πρώτοι αυτοί τους Αποστολικούς Κανόνες· πρώτος υπήρξε πράγματι ο ελληνιστής Φιλ. Μελάγχθων²⁹⁷ στην Βιττεμβέργη (1521) μόνον ελληνιστί²⁹⁸, και αμέσως μετά, μόλις δέκα χρόνια αργότερα, ο Γρηγ. Αλοάνδρος στην Νυρεμβέργη (1531)²⁹⁹ το αυτό κείμενο δίγλωσσα, με λατινική μετάφραση ετούτη την φορά και για πρώτη φορά. Έκτοτε, οι Ρωμαιοκαθολικοί στράφηκαν έκδηλα στην αναπαραγωγική προώθηση τύποις των Κανόνων των Οικουμενικών πρωτίστως Συνόδων της Α΄ εκκλησιακής χιλιετίας με χαρακτηριστικά ιστορικής διεκδίκησης (από το 1540³⁰⁰ και εντεύθεν), για να υπερτονίσουν και να αξιολογήσουν τόσο τις προηγούμενες της Μεταρρύθμισης τέσσερις (4) Συνόδους του Λατερανού (12ος-13ος αι.), τις αποκληθείσες επί τούτω “Οικουμενικές”, για να καταδείξουν αυθεντική αλυσιδωτή συνέχεια, όσο και τους νεοθεσπισθέντες (*récompésés*) “κανόνες” που αυτές θέσπισαν και εξέδωσαν στην καινοφανή προοπτική της νεότοκης μονοκεντρικής δομής της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.

Εν τούτοις, τρεις μόλις δεκαετίες μετά την Σύνοδο του Τριδέντου (1545-1563), όταν συγκλήθηκε η Σύνοδος του Brest-Litovsk (1596), η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία “προβάλλει” τους κανόνες και των Τοπικών Συνόδων και αργότερα των Πατέρων της Ανατολής, και το καινούργες αυτό ενδιαφέρον καθίσταται ευθέως ανάλογο με την αυξανόμενη απόκτηση εδαφικών Εκκλησιών της Ανατολής των “*ενωμένων με την Ρώμη*” στην προοπτική αυτή με οραματισμό κωδικοποίησης των Αρχαίων εκκλησιακών Κανόνων. Η προοπτική αυτή της κωδικοποίησης των Ιερών Κανόνων της Ανατολής πλέον (πβ. Ρ.-Ρ. Joannou, *Ρώμη* 1962-1964) απερεύγεται στην επεξεργαζόμενη για πολλά έτη κωδικοποίηση των αυτών Ιερών Κανόνων, η οποία ολοκληρώθηκε με την Β΄ “Οικουμενική” Σύνοδο του Βατικανού (1962-65) και κατέληξε στον πολύαρθρο *Κώδικα Κανονικού Δικαίου των Ανατολικών Εκκλησιών* (1990), αμέσως μετά την έκδοση του *Λατινικού Κώδικα* (1983).

Με ευσύνοπτα λόγια, κατά τον 16ο αι., η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, από την μία μεριά, απάντησε στην αναζητούσα την βιβλική και αποστολική αυθεντία της Διαμαρτύρησης αναδεικνύοντας προφανώς την θεσμική αυθεντία των Οικουμενικών Συνόδων με τους Ιερούς Κανόνες της Α΄ εκκλησιακής χιλιετίας, επιδεικνυόμενη την θεσμική συνέχειά της, και, από την άλλη, μετά την καθοριστική Σύνοδο του 1596, άρχισε να προβάλλει τους Ιερούς Κανόνες για τις *Εκκλησίες sui juris* της Ανατολής, τις “*ενωμένες με την Ρώμη*”, στην προοπτική της μεγάλης προετοιμασίας της κωδικοποίησης των Ιερών Κανόνων της Α΄ χιλιετίας για την εσωτερική λειτουργία των

²⁹⁷ Το «ελληνάκι» του Λουθήρου, όπως συνήθιζε ο ίδιος να τον αποκαλεί.

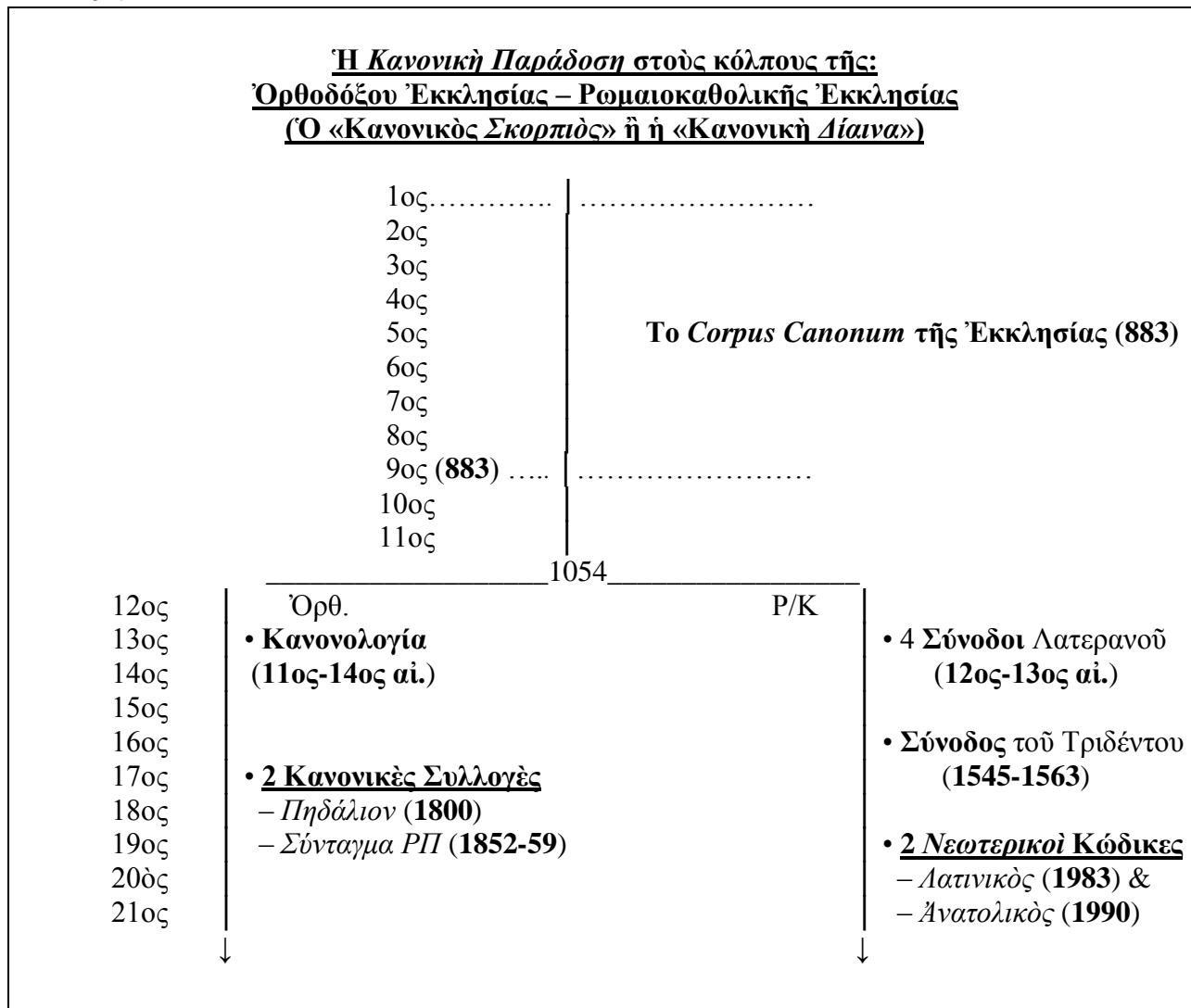
²⁹⁸ Phil. MELANCHTHON, *Canones Apostolici graece cum notulis*, Wittenberg, 1521.

²⁹⁹ Βλ. Gr. HALOANDER, *Novellae Constitutiones Iustiniani principis*, Norembergae, 1531, σελ. 231-234.

³⁰⁰ J. TILIUS, *Apostolorum et Sanctorum Conciliorum Decreta*, Paris, 1540.

Εκκλησιών αυτών (*Ανατολικός Κώδικας-1990*), με τον οποίο εισέρχονται στην εποχή της Μετα-νεωτερικότητας στην εναρξάμενη Γ΄ χιλιετία.

Δ 62.

Εἶναι, ωστόσο, ὄντως κοινὴ Κληρονομία τῶν Χριστιανῶν ἀπάντων, ὅπως ευκρινῶς διαφαίνεται στην παραπάνω διαγραμματικὴ παράσταση δύο χιλιετιῶν, τῶν Ὁρθοδόξων, τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν, τῶν Διαμαρτυρομένων, μόνον πως, ιστορικά, οἱ Ὁρθόδοξοι εἶναι ἐκεῖνοι που τοὺς κράτησαν καὶ τοὺς διατήρησαν ἀτρέπτους καὶ ἀτόφιους, ἐν ἐνεργείᾳ, ἐν ἰσχύι καὶ ἐν χρήσει μέχρι σήμερα, ἐνῶ οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ, μετὰ τὴν *Διακοπὴ κοινωρίας* (καὶ ὄχι τὸ “*Σχίσμα*”) τοῦ 1054, θέσπισαν, ὅπως προαναφέρθηκε, κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ Μεσαίωνα ἄλλους, νέους, καινοφανεῖς κανόνες (4 Σύνοδοι τοῦ Λατερανοῦ [12ος-13ος αἰ.]), στην προοπτικὴ μιᾶς *μονοκεντρικῆς Ἐκκλησίας*, εγκαταλείποντάς τοὺς γιὰ δικούς τοὺς λόγους, καὶ προσφάτως δύο Κώδικες Κανονικοῦ Δικαίου (Λατινικὸς Κώδικας-1983 καὶ Κώδικας τῶν Ανατολικῶν Ἐκκλησιῶν-1990 [20ός αἰ.]), στην προοπτικὴ μιᾶς *Παγκόσμιας Ἐκκλησίας*. Οἱ δε Διαμαρτυρόμενοι (1517 καὶ ἐπέκεινα), μπροστὰ σε αὐτοὺς τοὺς *νεοθεσπισθέντες* (*técomposés*) κανόνες τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ Μεσαίωνα, καθὼς τοὺς αἰσθάνθησαν μεστούς νομικισμοῦ καὶ δικανισμοῦ – καὶ ὄχι ἀδίκου –, ἐνήργησαν συλλήβδην ἀπορριπτικά, χωρὶς τὴν δέουσα διάκριση Κανόνων [*κοινῶν*] Α΄ χιλιετίας καὶ [*ρωμαιοκαθολικῶν*] Β΄ χιλιετίας, ἐπαληθεύοντας τὴν ἐλβετικὴ παροιμία που λέει ὅτι

«μαζί με τα αποβλητέα νερά του λουτρού της λεκάνης πέταξαν και το παιδί»!... Ωρίμασε πλέον ο καιρός κάποια ζητήματα να μελετηθούν εξ αρχής, στην αφετηρία τους, και να αναδειχθεί η κοινή αυτή εκκλησιο-κανονική Κληρονομιά που ανήκει αδιακρίτως σε όλους. Έτσι, οι Ιεροί Κανόνες της Εκκλησίας (883) της Α΄ χιλιετίας προσφέρονται, μεταξύ των άλλων, σήμερα και στην προοπτική αδελφικού και κοινόστοχου καλέσματος τόσο των Ρωμαιοκαθολικών όσο και των Διαμαρτυρομένων να τους εγκολπωθούν..., όπως τα βιβλικά και τα πατερικά κείμενα, να εγκολπωθούν αυτό – τον κοινό μας τόπο – που ανήκει και σε αυτούς!, *εμπειρικά και οδοδεικτικά, και όχι νομικιστικά, κουλτουραλιστικά ή ηθικιστικά*, και ίσως τότε, μέσα και από αυτήν την κοινή Εκκλησιακή Κληρονομιά και εμπειρική Παρακαταθήκη, τα οντολογικά Έσχατα «της των πάντων ενώσεως»³⁰¹ να μην είναι και πολύ μακριά...

³⁰¹ Αίτημα ιστορικό και εσχατολογικό ταυτόχρονα του Εκκλησιακού Σώματος στην αρχή της Μεγάλης Εκτενούς των *Θείων Λειτουργιών* του Μεγάλου Βασιλείου και του Ιωάννου του Χρυσοστόμου.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Δ 63.

Κανονολόγιον

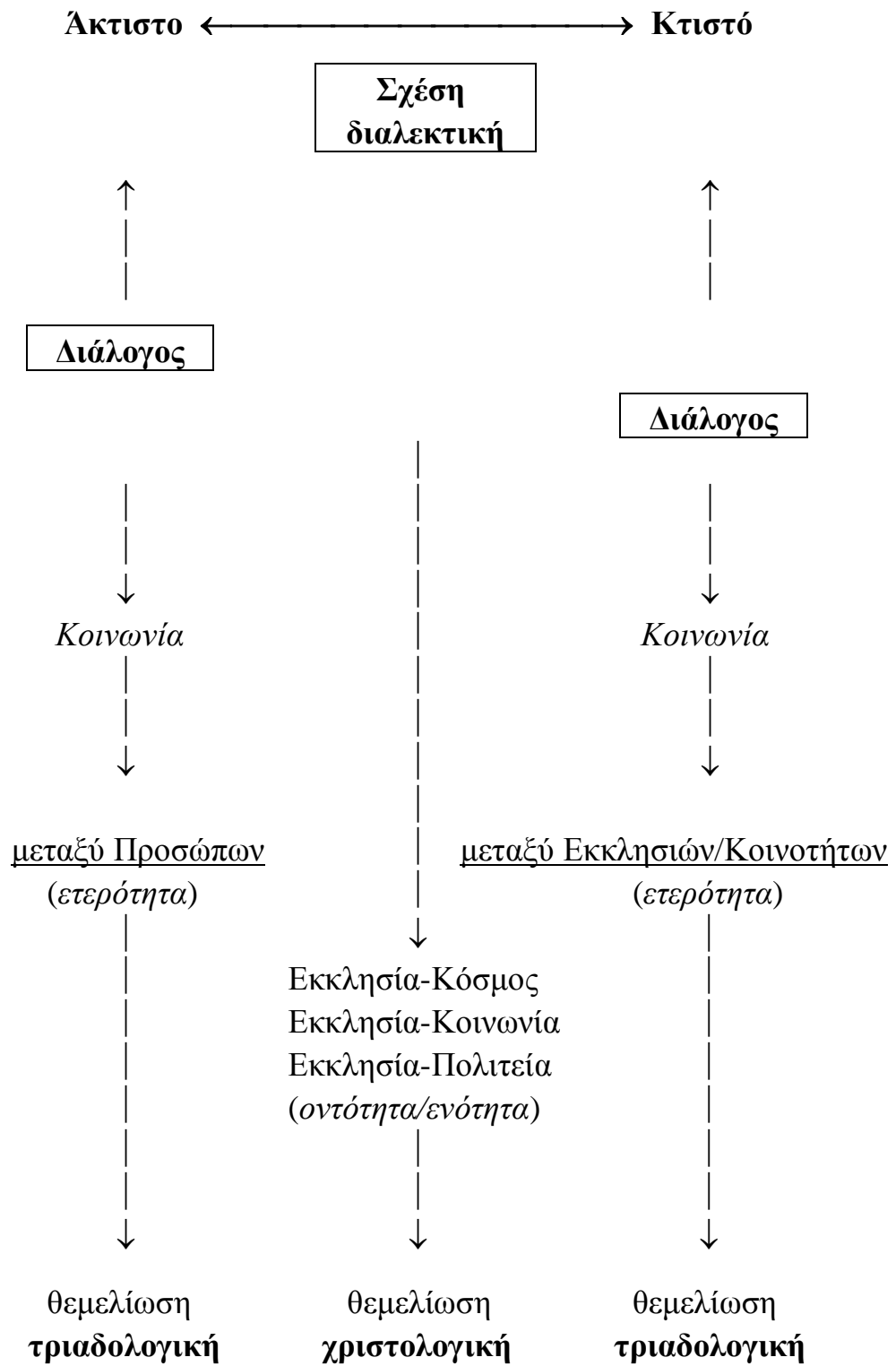
(Θεματικὲς τῶν *Ἱερῶν Κανόνων [Corpus Canonum]* τῆς Ἐκκλησίας)

- 1) **Θέματα δογματικά** (καν. 46, 47, 49, 50/Ἀποστολικός, 1, 5/Β', 7/Γ', 1, 79, 81, 82, 84, 102/Πενθέκτης, 7, 8, 35/Λαοδικείας, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116/Καρθαγένης, 1, 47, 91, 92/Βασιλείου).
- 2) **Θέματα ἐκκλησιαστικῆς ὀργανώσεως** (καν. 6, 7/Α', 2, 3/Β', 8/Γ', 12, 28/Δ', 36, 39/Πενθέκτης, 17, 39/Καρθαγένης).
- 3) **Θέματα ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως** (καν. 34, 37/Ἀποστολικός, 4, 5, 8/Α', 1, 17, 19, 25, 30/Δ', 2, 8, 37, 38/Πενθέκτης, 1, 3, 6, 10, 13, 15, 17/Ζ', 18/Ἀγκύρας, 9, 10, 11, 19, 20/Ἀντιοχείας, 6, 7, 8, 9/Σαρδικῆς, 12, 13, 40, 57/Λαοδικείας, 18γ, 55, 75, 76, 77, 85, 89, 95, 97α, 127/Καρθαγένης).
- 4) **Θέματα ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας** (καν. 1, 2, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 39, 51, 52, 53, 58, 59, 61, 62, 63, 68, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84/Ἀποστολικός, 1, 2, 3, 9, 15, 16, 19/Α', 4/Β', 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9/Γ', κ. 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 15, 16, 18, 20, 22, 23, 29/Δ', 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 30, 33, 34, 63, 64, 68, 76, 80, 88, 97/Πενθέκτης, 2, 4, 5, 9, 14, 16/Ζ', 10, 12, 13, 14, 19/Ἀγκύρας, 1, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15/Νεοκαισαρείας, 4, 5, 6, 7, 8/Γάγγρας, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 13, 16, 17, 18, 21, 22, 23/Ἀντιοχείας, 1, 2, 3α, 10, 11, 12, 13, 15, 17/Σαρδικῆς, 2, 3, 4, 5, 11, 20, 24, 26, 27, 28, 29, 36, 41, 42, 43/Λαοδικείας, 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 13, 14, 16, 18α, 23, 25, 27, 31, 35, 36, 38, 40, 42, 43, 44, 45β, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 61, 64, 65, 70, 71, 74, 78, 79, 82, 84, 86, 87, 88, 90, 94, 96β, 96γ, 97β, 97γ, 98, 99, 100, 101, 105, 106, 108, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 124, 126, 132, 133/Καρθαγένης, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17/Πρωτοδευτέρας, 1/Ἀγίας Σοφίας, 3, 5, 6, 10, 12, 14, 17, 18, 19, 20, 24, 27, 28, 32, 44, 69, 70, 73, 81, 88, 89, 90/Βασιλείου, 2/Νύσσης, κ. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9/Θεοφίλου, 3, 4, 5/Κυρίλλου).
- 5) **Θέματα προσελεύσεως καὶ ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν** (καν. 7/Β', 95/Πενθέκτης, 8/Ζ', 3/Ἀθανασίου, 12/Θεοφίλου).
- 6) **Τὸ ζήτημα τῶν πεπτωκότων (κατὰ τὸν ἐπὶ Λικινίου διωγμὸν)** (καν. 10, 11, 12, 13, 14/Α').
- 7) **Τὸ ζήτημα τῶν πεπτωκότων (κατὰ τὸν Μαξιμίνου διωγμὸν)** (καν. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9/Ἀγκύρας).
- 8) **Τὸ ζήτημα τῶν πεπτωκότων (κατὰ τὸν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ διωγμὸν)** (καν. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14/Πέτρου).
- 9) **Θέματα ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης** (καν. 74, 75/Ἀποστολικός, 6/Β', 9, 21/Δ', 12, 14, 15/Ἀντιοχείας, 3β, 3γ, 4, 5, 14, 20, 21/Σαρδικῆς, 8, 12, 15α, 15β, 15γ, 19, 20, 28, 29, 30, 59, 62, 96α, 104, 107, 122, 125, 128, 129, 130, 131/Καρθαγένης, 51/Βασιλείου, 1, 2/Κυρίλλου).
- 10) **Εἰδικὰ ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας Θεσσαλονίκης** (καν. 16, 18, 19/Σαρδικῆς).

- 11) **Θέματα ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας** (καν. 38, 40, 41/Αποστολικός, 26/Δ', 35/Πενθέκτης, 11, 12 /Ζ', 15/Ἀγκύρας, 24, 25/Ἀντιοχείας, 26, 32, 33/Καρθαγένης).
- 12) **Θέματα θείας λατρείας και λειτουργικῆς** (καν. 3, 8, 66, 69, 73/Αποστολικός, 18, 20/Α', 28, 29, 31, 32, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 66, 67, 69, 70, 73, 74, 75, 78, 83, 89, 90, 99, 101/Πενθέκτης, 7/Ζ', 6/Νεοκαισαρείας, 2, 11, 18, 20/Γάγγρας, 2/Ἀντιοχείας, 14, 15, 16, 24, 26, 27, 28, 29, 36, 41, 42, 43/Λαοδικείας, 6, 18β, 37, 41, 45α, 46, 72, 83, 103/Καρθαγένης, 10, 12/Πρωτοδευτέρας, 1, 2/Διονυσίου, 15/Πέτρου, 11/Γρηγορίου Νεοκαισαρείας, 86/Βασιλείου, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 14, 16/Τιμοθέου, 1, 8/Θεοφίλου).
- 13) **Θέματα μοναχικοῦ βίου** (καν. 4, 24/Δ', 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49/Πενθέκτης, 18, 19, 20, 21, 22/Ζ', 80/Καρθαγένης, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7/Πρωτοδευτέρας, 2/Ἀγίας Σοφίας).
- 14) **Θέματα χριστιανικοῦ βίου** (καν. 42, 43, 44, 48, 54, 55, 56, 57, 65, 67, 72/Αποστολικός, 17/Α', 27/Δ', 50, 51, 60, 61, 62, 65, 71, 77, 75, 85, 91, 92, 93, 94, 96, 100/Πενθέκτης, 16, 17, 20, 21, 22, 23, 24, 25/Ἀγκύρας, 4/Νεοκαισαρείας, 1, 3, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 21/Γάγγρας, 30, 53, 54, 55/Λαοδικείας, 15δ, 60, 63/Καρθαγένης, 3/Ἀγίας Σοφίας, 3, 4/Διονυσίου, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10/Γρηγορίου Νεοκαισαρείας, 1/Ἀθανασίου, 2, 7, 8, 9, 11, 13, 21, 22, 25, 26, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 84, 85/Βασιλείου, 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8/Νύσσης, 13, 15, 17, 18/Τιμοθέου, 13, 14/Θεοφίλου).
- 15) **Θέματα γαμικοῦ δικαίου** (καν. 14/Δ', 53, 54, 72, 87, 98/Πενθέκτης, 11/Ἀγκύρας, 2, 3/Νεοκαισαρείας, 1, 10, 31/Λαοδικείας, 21, 102/Καρθαγένης, 4, 23, 50, 87/Βασιλείου, 11/Τιμοθέου).
- 16) **Θέματα ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν ἑτεροδόξων και ἑτεροθρήσκων** (καν. 45, 64, 70, 71/Αποστολικός, 11/ Πενθέκτης, 6, 9, 32, 33, 34, 37, 38, 39/Λαοδικείας, 22, 66, 67, 68, 69, 81, 92, 93/Καρθαγένης, 9/Τιμοθέου).
- 17) **Ἑρμηνευτικὰ ζητήματα τῆς Ἀγίας Γραφῆς** (καν. 15, 16/Βασιλείου).
- 18) **Τὰ ψευδεπίγραφα συγγράμματα και τὰ κανονικὰ βιβλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς** (καν. 60, 85/Αποστολικός).
- 19) **Θέματα βιβλικὰ και τὰ κανονικὰ βιβλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς** (καν. 60/Λαοδικείας, 24/Καρθαγένης, 2/Ἀθανασίου, 1/Γρηγορίου Θεολόγου, 1/Ἰκονίου).
- 20) **Ἑορτασμός τοῦ Ἁγίου Πάσχα** (καν. 7/Αποστολικός, 1/Ἀντιοχείας, 34, 51, 73/Καρθαγένης).

Δ 64.

Διάλογος ~ Διαλεκτική σχέση

Δ 65.

ΔΟΜΗ
ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ-ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
(Α΄ Χιλιετία)

Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία	Καθολική Έκκλησία	Έκφραση ένότητας έν τῇ Έκκλησία
Πόλις	Έπισκοπή	Εὐχαριστιακή σύναξη περὶ τὸν ἐπίσκοπο
Έπαρχία-Μητρόπολις	Έκκλησία ἑνὸς «ἔθνους»- Μητροπολιτική περιφέρεια	Έπαρχιακή- Μητροπολιτική Σύνοδος
Θέματα-Πατριαρχεῖο	Πατριαρχική περιφέρεια	Πατριαρχική Σύνοδος
Αὐτοκρατορία	Έκκλησία «ἀνά τὴν Οἰκουμένη»	<i>Κοινωνία τῶν Έκκλησιῶν-</i> Σύστημα τῆς Πενταρχίας [“Οἰκουμενική Σύνοδος”]

Δ 66.

Πέντε (5) Ιστορικές Περίοδοι της Εκκλησιακῆς Δισχιλιετίας

- 1) Περίοδος τῆς *κοινωνιακῆς* καὶ *συνοδικῆς* συγκρότησης τῆς Εκκλησίας **(1ος-9ος αι.)**
- 2) Περίοδος τῆς (1-πολιτισμικῆς → 2-εκκλησιακῆς) *αποξένωσης-αποστασιοποίησης*
(10ος-15ος αι.)
- 3) Περίοδος τοῦ *Κονφεσιοναλισμοῦ-Ομολογιακοποίησης* **(16ος-18ος αι.)**
- 4) Περίοδος τῆς *εκκλησιολογικῆς εσωστρέφειας* **(19ος αι.)**
- 5) Περίοδος τῆς *εκκλησιολογικῆς αναγέννησης* **(20ός αι.)**
(1902, 1904, 1920, 1923, 1930, 1948, 1961, 1962-65, 1980, 1983/1990, 2006, 2016)

Δ 67.

ΡΩΜΑΪΚΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ (Α΄ χιλιετία)

1. Μέγας Κωνσταντίνος ([306] 324-337)

- ◆ Διάταγμα τῶν Μεδιολάνων [Edictum Mediolani] (313)

2. Θεοδοσίος ὁ Μέγας (379-395)

- ◆ Θεοδοσιάνειος Κῶδιξ [Codex Theodosianus] (380) (16 βιβλία [XVI^ο])

3. Ἰουστινιανὸς (527-565)

- ◆ Corpus Juris Civilis [Jus + Leges]
 - 1) Ἰουστινιάνειος Κῶδιξ [Codex Justinianus] (529/534) (12 βιβλία)
 - 2) Εἰσηγήσεις [Institutiones] (533) (4 βιβλία)
 - 3) Πανδέκτης [Digesta ἢ Pandectæ] (533) (50 βιβλία)
 - 4) [168] Νεαραὶ Διατάξεις [Novellæ Constitutiones] (535 ↔ 565)

4. Λέων Γ΄ ὁ Ἴσαυρος (717-740) καὶ Κωνσταντίνος Ε΄ ὁ Κοπρώνυμος (740-775)

- ◆ Ἐκλογή τῶν Νόμων (Μάρτιος 741)

5. Βασίλειος Α΄ ὁ Μακεδῶν (867-886)

- ◆ Ἐπαναγωγή ἢ (ὀρθότερα) Εἰσαγωγή (885/886)

6. Λέων ΣΤ΄ ὁ Σοφὸς (886-912)

- ◆ Πρόχειρος Νόμος (Θέρος 907)
- ◆ [113] Νεαραὶ Διατάξεις [Novellæ Constitutiones] (886 ↔ 906)
- ◆ Τὰ «Βασιλικά (60 βιβλία)» (886-892 [1^ο10ος αἰ. · 2^ο11ος αἰ.])

7. Κωνσταντίνος Ζ΄ ὁ Πορφυρογέννητος (913-959)

- ◆ «Ἐπιτομὴ τῶν Νόμων» [«Epitome legum»] (913)

Δ 68.

Το Γλωσσικό Χρονολόγιο των Ιερών Κανόνων (1ος-21ος αι.)

Έχει ενδιαφέρον να παρουσιασθεί στην συνέχεια δειγματοληπτικά και σε πανοραμική μορφή το Γλωσσικό μεταφραστικό Χρονολόγιο των Ιερών Κανόνων, όπως αυτό χαρτογραφείται μέχρι την παρούσα έρευνα και έκδοση.

Το Ελληνικό πρωτότυπο κείμενο των *Ιερών Κανόνων της Εκκλησίας* μεταφράστηκε (εκτός από τα συνακολουθούντα Λατινικά και τα Σλαβωνικά κατά την διάρκεια της Α΄ χιλιετίας), μετά την ανάδυση των Εθνικών γλωσσών κατά την διάρκεια της Β΄ χριστιανικής χιλιετίας και κατά χρονολογική ιεράρχηση, στα Ρωσικά, τα Ρουμανικά, τα Σερβικά, τα Αγγλικά, τα Γαλλικά, τα Αραβικά, τα Φιλλανδικά, τα Νέα Ελληνικά, τα Ιταλικά και τα Γερμανικά (12 γλώσσες), ως εμφανίζεται στον χρονολογικό Πίνακα που ακολουθεί. Πληροφοριακά και μόνον, γίνεται την στιγμή αυτή μεταφραστική προσπάθεια και σε άλλες γλώσσες (Αλβανικά, Αρμενικά, κ.ά.).

Γλωσσικό Χρονολόγιο των Ιερών Κανόνων

Πρωτότυπο Κείμενο

Ελληνικά: *Οι Ιεροί Κανόνες [το Corpus Canonum] της Εκκλησίας (1ος-9ος αι.)*

Μεταφράσεις των Ιερών Κανόνων (εκ του Ελληνικού Πρωτοτύπου)

Λατινικά: «*Sancti Canones*» (4ος-9ος αι.)

Σλαβωνικά: «*Krmčija*» (9ος αι.)³⁰²

Ρωσικά: *Kormchaia Kniga*, Μόσχα ¹1650/1653 (17ος αι.)

19ος αιώνας

Ρωσικά: *Kniga Pravil* [μετάφραση του *Πηδαλίου*], Πετρούπολη ¹1839 και Μόσχα ³1862.

Ρουμανικά: *Pidalion* [μετάφραση του *Πηδαλίου*], Νεάμτσου-Neamtzu **1844**.

Σερβικά: Nikodim Milash, *Pravila pravoslavne tsrkve s tymatseniima*, τ. I, **1895**, και τ. II, 1896.

Αγγλικά: H. R. PERCIVAL, *The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church. Their Canons and Dogmatic Decrees, together with the Canons of all the Local Synods which have received Ecumenical acceptance*, Oxford, James Parker & Co., **1900** [χωρίς τους Πατερικούς Κανόνες].

³⁰² Πρόκειται για μεταφράσεις σε χειρόγραφο μορφή, όπως, εν προκειμένω, η μετάφραση λίγο προ του 883 στα σλαβωνικά του αγίου Μεθοδίου, φωτιστή των Σλάβων, του «Νομοκάνονα σε 50 Τίτλους»-555 (συμπληρωμένο ήδη με προσθήκες των μεταγενεστέρων και νεωτέρων Κανόνων), και η οποία μετάφραση αποτέλεσε το αρχαιότερο θεμελιώδες νομοκανονικό βιβλίο των Ορθόδοξων Σλαβικών λαών. Αργότερα, κατά τον 11ο αι., στο Κίεβο, μεταφράστηκε και το «Σύνταγμα σε 14 Τίτλους». Τις παλαιές αυτές Κανονικές Συλλογές στα σλαβωνικά τις εκτόπισε, κατά τον 13ο αι., η συντεθείσα από τον άγιο Σάββα, αρχιεπίσκοπο Σερβίας, «*Kormchaja Kniga*» (= Βίβλος του Πηδαλιούχου, *Πηδάλιον*).

20ός αιώνας

Γαλλικά: J. C. HÉFÉLÉ-H. LECLERCQ, *Histoire des Conciles, d'après les documents originaux*, Παρίσι ¹1907 και εξ., και ²1973, καθώς και P.-P. JOANNOU, *Discipline générale antique (IVe-IXe siècles). Les Canons des Conciles œcuméniques (IIe-IXe siècles) ; Les Canons des Synodes Particuliers ; Les Canons des Pères Grecs (Lettres canoniques)*, Grottaferrata (Ρώμη) 1962-1964.

Αγγλικά: *The Rudder of the Orthodox Catholic Church*, [μετάφραση του Πηδαλίου], Chicago ¹1957 και New York ²1983.

Αραβικά: «Επιτομή Ιερών Κανόνων», Βηρυττός ¹1975 και ²1998.

Φιλλανδικά: Johannes Seppala, *Ortodoksisen Kirkon Kanonit*, Φιλλανδία, τ. I, 1980, τ. II, 1983, και τ. III, 1985.

Νέα Ελληνικά: Προδρ. Ιω. Ακανθοπούλου, *Κώδικας Τερῶν Κανόνων και Εκκλησιαστικῶν Νόμων*, Θεσσαλονίκη ¹1985, ²1991, ³2006 και ⁴2009.

Ιταλικά: Hubert Jedin και [αργότερα] Giuseppe Alberigo (επιμ.), *Conciliarum Œcumenicorum Decreta*, Bologna ¹1962 και ²1973-⁵2002 αντίστοιχα (Κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων μόνον).

Γερμανικά: Istituto per le Scienze Religiose (unter der Leitung v. Giuseppe Alberigo), *Conciliarum Œcumenicorum Decreta 1* (ohne Quinisextum/Trullanum), ¹1973 = Ed. of P.-P. Joannou with German Translation of J. Wohlmuth (Hg.), *Dekrete der Ökumenischen Konzilien 1*, Paderborn-Wien ³1998 (Κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων μόνον).

Όπως καταδεικνύεται εκ του ανωτέρω συγκριτικού Πίνακα του Γλωσσικού μεταφραστικού Χρονολογίου, ο 20ός αι. αποτελεί τον μεγαλύτερο αιώνα μεταφράσεων των Ιερών Κανόνων της Εκκλησίας, με έντονη μεταφραστική δραστηριότητα – συγκριτικά με τους προγενέστερους αιώνες –, και μόλις ολοκληρώθηκε· μαζί δε με αυτόν, ολοκληρώθηκε και η Β΄ χριστιανική χιλιετία των δέκα (10) μεταφράσεων. Όποιες μεταφράσεις γίνουν στο εξής, θα ανήκουν οριστικά στον 21ο αι. και την ανατέλλουσα Γ΄ χιλιετία.

Δ 69.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΚΑΝΟΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

(Θεματικές Πρωτο-σημειώσεις και Πεδία / 1ος – 21ος αι.)

Προλεγόμενα στο Κανονικό Δίκαιο και την Κανονική Οικονομία

1. Τò ἐπιστημολογικό καθεστὼς τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου-Μεθοδολογικά ζητήματα

- Συνάντηση Θεολογίας και Ἐπιστήμης. Ὁ 3ος Πυλώνας τῆς Θεολογίας
- Ἐσχατολογική και Ἱστορική ὑπόσταση [τὸ *δισυπόστατον*] τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου
- Συνάντηση Θεολογικῶν Πηγῶν στὸν χῶρο τῆς Ἐπιστήμης και τῶν Διαλόγων
- Κανονικὸ Δίκαιο – Ρωμαιοκαθολικὸ Κανονικὸ Δίκαιο – Προτεσταντικὴ Ἠθική
- Κανονικὸ Δίκαιο – Πολιτειακὸ Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο
- Διαλεκτικὴ Νόμου και Χάριτος στὴν Π.Δ. και τὴν Κ.Δ.
- Κανονικὴ ἐφαρμοσμένη ὁρολογία (*Κανονικὸ Γλωσσάριο*)

2. Δεδομένα Κανονογνωσίας

- Κανονικὲς Πηγὲς τῆς Ἐκκλησίας (*Κανονογέννηση και Κανονογένεση*)
- Ἐποχὴ τῆς Κανονογέννησης (1ος-9ος αι.)-Τὸ *Corpus Canonum* τῆς Ἐκκλησίας (883)
- Ἐποχὴ τῆς Κανονολογίας και τῆς Κανονικῆς Ἑρμηνευτικῆς (10ος-19ος αι.)
- Ἐποχὴ τῶν Ἐγχειριδίων Ἐκκλησιαστικοῦ και Κανονικοῦ Δικαίου (19ος-21ος αι.)
- Ἱστορία τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου
- Θεμελιώδεις Κανονικὲς Ἀρχὲς (Συστηματικὴ παρουσίαση)
- Κανονικὴ Θεολογία, Ἑρμηνεία και Σύγχρονες μορφὲς Κανονικῆς Ἑρμηνευτικῆς

3. Χειρόγραφη και ἔντυπη Κανονικὴ Παράδοση

- Χειρόγραφη Κανονικὴ Παράδοση (Κριτικὲς προσεγγίσεις/1ος-15ος αι.)
- Ἐντυπὴ Κανονικὴ Παράδοση (Ἐντυπες ἐκδόσεις τῶν Ἱερῶν Κανόνων/16ος-21ος αι.)
- Οἱ δισυπόστατες Κανονικὲς και Νομικὲς Συλλογές: οἱ “Νομοκάνονες”

4. Κανονικὴ ἐξέλιξη και ἀνάπτυξη (Πενταρχικὴ/πολυκεντρικὴ και Πανορθόδοξη)

- Κανονικὴ (*συνοδικὴ και κοινωνιακὴ*) συγκρότηση τῆς Ἐκκλησίας
- Συνοδικὸς Θεσμὸς και Συνοδικὰ Συστήματα τῆς Ἐκκλησίας
- Διοικητικὰ και Κοινωνιακὰ Κανονικὰ Συστήματα τῆς Ἐκκλησίας (*Διοικησιολογία*)
- Πενταρχικὴ/πολυκεντρικὴ ἐξέλιξη (1ος-19ος αι.)
- Πανορθόδοξη ἀνάπτυξη (Ἐθνικὲς Ἐκκλησίες και Καταστατικοὶ Χάρτες/19ος-21ος αι.)

5. Διαχριστιανικά ἐκκλησιο-κανονικά προβλήματα

- Περίοδος τῆς *κανονικῆς* συγκρότησης τῆς Ἐκκλησίας (1ος-9ος αἰ.)
- Περίοδος τῆς ἀποξένωσης (10ος-15ος αἰ.)
- Περίοδος τοῦ Κονφεσιοναλισμοῦ-*Ὁμολογικοποίησης* (16ος-18ος αἰ.)
- Περίοδος τῆς ἐκκλησιολογικῆς ἐσωστρέφειας (19ος αἰ.)
- Περίοδος τῆς ἐκκλησιολογικῆς ἀναγέννησης (20ὸς αἰ.)
- Πρόταση: *Τριμερεῖς Ἐκκλησιαστικοὶ Διάλογοι*

6. Σύγχρονα προβλήματα διανθρώπινης ζωῆς καὶ κανονικὴ ἀντιμετώπισή τους

- Κανονικὸ Δίκαιο καὶ Σύγχρονες προκλήσεις
- 1η χιλιετία → Χριστολογικὰ προβλήματα (*λελυμένα συνοδικὰ*)
- 2η χιλιετία → Ἐκκλησιολογικὰ καὶ Κανονικὰ προβλήματα (*εν συνόλῳ ἄλυτα*)
- 3η χιλιετία → 1) Ἐκκλησιο-κανονικὰ ζητήματα [*μὲ κυρίαρχο τὴν Ἐκκλησιακὴ αὐτοπληρότητα/Αὐτοκεφαλισμὸς*] (*κληροδοτοῦνται ἄλυτα*) καὶ
2) Ἀνθρωπολογικὰ προβλήματα
- Ἐνατένιση προοπτικῆς → Ζητήματα *Κανονικῆς Οἰκονομίας* καὶ *Βιοοντολογίας* (*Πολλαπλασιαστικὲς Κανονικὲς θεματικὲς*)

7. Συγκριτικὸ (Εὐρωπαϊκὸ καὶ Διεθνὲς) Ἐκκλησιαστικὸ καὶ Κανονικὸ Δίκαιο

Α. Ἐκκλησιαστικὸ καὶ Κανονικὸ Δίκαιο

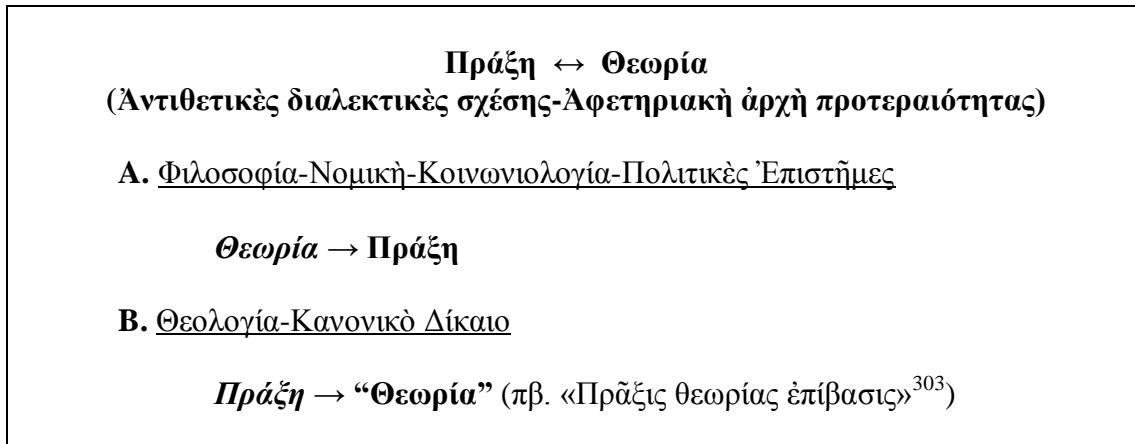
- Σχέση Ρωμαϊκοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου
- Σχέσεις Ἐκκλησίας – Πολιτείας (**Α.** Ρωμαιο-βυζαντινὴ ἐποχὴ)
- Σχέσεις Ἐκκλησίας – Πολιτείας (**Β.** Νεωτερικὴ καὶ Μετα-νεωτερικὴ ἐποχὴ)
- Σχέσεις Ἐκκλησίας – Πολιτείας (**Γ.** Νεοελληνικὸ Κράτος)
- Συστήματα Σχέσεων: *Πολυκεντρικὸ* (1η χιλιετία) καὶ «*Συναλληγίας*» (2η χιλιετία)
- Ἡ *νομοκανονικὴ σύνθεση* στὸ πλαίσιο τῶν Σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας
- Ἐθνικὸ Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο (Κρατικοὶ Ἐκκλησιαστικοὶ Νόμοι καὶ Νομολογία)
- Πρόταση: **Κώδικας Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου**
- Διεθνὲς Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Γεωπολιτικὴ
- Κανονικὸ Δίκαιο καὶ Διεθνῆς Πολιτικὴ
- Δίκαιο τῶν Ὀρησκευμάτων (Ἰσλαμικὸ, Ἑβραϊκὸ κ.λπ.) καὶ Πολιτειακὸ Δίκαιο
- Ὀρησκευτικὴ Ἐλευθερία (πβ. κανόνας 8/Ζ')
- Ἐλευθερία συνειδήσεως (Μεταστροφὴ ἐνηλίκων)

Β. Κανονικὸ Δίκαιο Ὁμολογιακῶν Ἐκκλησιῶν

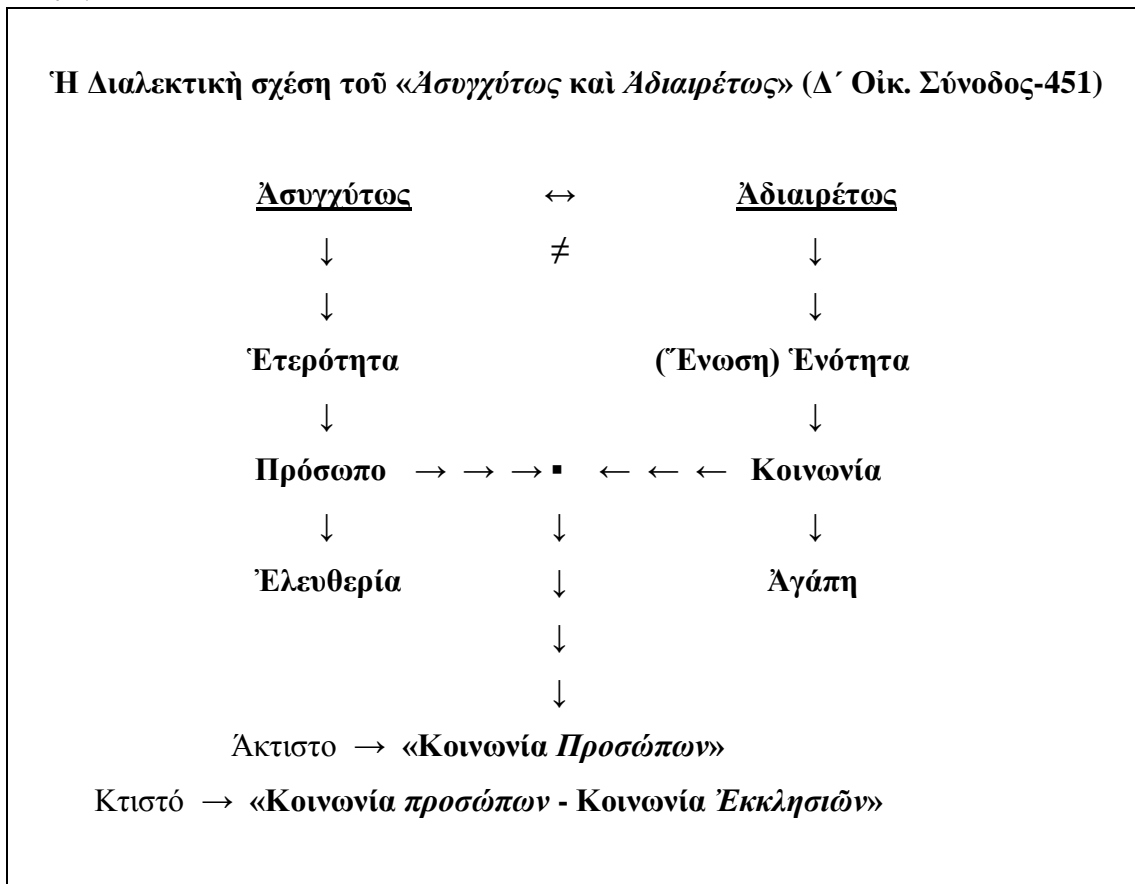
- Κανονικὸ Δίκαιο τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας
 1. *Λατινικὸ* Κανονικὸ Δίκαιο (Κώδικες ΚΔ τοῦ 1917 καὶ τοῦ 1983)
 2. *Ἀνατολικὸ* Κανονικὸ Δίκαιο (Κώδικας ΚΔ *Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν*-1990)
- Προτεσταντικὸ «Δίκαιο Ἐκκλησίας» (ἀπὸ τέλη 20οῦ αἰ.)
- Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο Ἀγγλικανῶν (17ος-20ὸς αἰ.)

Πηγὲς καὶ Βιβλιογραφία *ad hoc* τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου

Δ 70.

Δ 71.

³⁰³ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, *Λόγος Δ΄, Κατὰ τοῦ αυτοκράτορος Ἰουλιανού*, κεφ. 113, ἐν *P. G.*, τ. 35, στ. 649B-652C, καὶ *Λόγος Κ΄, Περὶ δόγματος καὶ καταστάσεως επισκόπων*, κεφ. 12, ἐν *P. G.*, τ. 35, στ. 1080B, καὶ *Ε.Π.Ε.*, τ. 4, σελ. 274.

Ἡ παρουσία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ἀνά τὸν κόσμον

Δ 72.

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀνά τὴν Οἰκουμένη (21ος αἰ.) (Ἐκκλησιακὰ Δίπτυχα)

Πρεσβυγενὴ Πατριαρχεῖα

– [Πατριαρχεῖο Ρώμης (451)]

1. Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως (451)
2. Πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρείας (451)
3. Πατριαρχεῖο Ἀντιοχείας (451)
4. Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων (451)

Αὐτοκέφαλες-Πατριαρχικὲς Ἐκκλησίες («Νεοπαγὴ Πατριαρχεῖα»)

5. (1) Αὐτοκέφαλη-Πατριαρχικὴ Ἐκκλησία τῆς Ρωσσίας (1589/1593)
6. (2) Αὐτοκέφαλη-Πατριαρχικὴ Ἐκκλησία τῆς Σερβίας (1879/1920)
7. (3) Αὐτοκέφαλη-Πατριαρχικὴ Ἐκκλησία τῆς Ρουμανίας (1885/1925)
8. (4) Αὐτοκέφαλη-Πατριαρχικὴ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας (1945/1961)
9. (5) Αὐτοκέφαλη-Πατριαρχικὴ Ἐκκλησία τῆς Γεωργίας (1917/1990)

Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες

10. (1) Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Κύπρου (431)
11. (2) Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος (1850)
12. (3) Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Πολωνίας (1924)
13. (4) Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας (1937)
14. (5) Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Τσεχίας καὶ Σλοβακίας (1998)
15. (6) Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Οὐκρανίας (2019)

Αὐτόνομες Ἐκκλησίες

16. (1) Αὐτόνομη Ἐκκλησία τῆς Φιλλανδίας (1923)
17. (2) Αὐτόνομη Ἐκκλησία τῆς Ἑσθονίας (1923)
18. (3) Αὐτόνομη Ἐκκλησία τῆς Λεττονίας (1936)